A R A Ş T I R M A

Doğu Anadolu ve Kürt halkı. (Doğu Tabiri Güney doğu Anadolu bölgesinide kapsamaktadır.)

Doğu ve doğu Anadolu da Emperyalizm

Gerek birinci dünya savaşında gerekse Ulusal kurtuluş savaşırda,batı emperyalizminin Anadolu üzerindeki en önemli akşiyonlardan biri Ermenistan ve Kürdistan hülyalarının gerçekleşmesi idi.Bunu gerek İngilizler gerek Fransızlar ve Almanlar kendi çıkarları için uygun görüyorlardı.Bu konuda emperyalizmin neler düşündüğünü,Erol Ulubelen'in"İngiliz gizli belgelerinde Türkiye" isimli eserinde izlemek gerekir.

"Benim problemim kürtler.Noel Bağdattan buraya geldi.Çok iyi bir insan.Çok kudretli biri,fakat,öteki bakımlardan Kürtlerin peygamberi olmak istiyor.Kürtler gibi kimse yoktur,onlar çok asil,çok iyiler diyor.Ermeniler ise değersiz ve hilekar görüşünde.Kürtler hiç bir ermeni öldürmedi,bilakis onları korudular,fakat ermeniler kürtleri öldürdüler.Korkarımki Noel,bir kürt Lavrensi olur.Mezopotamya şimdilik bizim olacağına göre,ona bir kürt devleti kurdurup,kuzey dağlarını böyle koruyabiliriz.Abdülkadir ve onun gibilerle konuştum.Kürdistana gidip tesirlerini kullanmalarını istedim.Onlara tesir edebilmek için biz de Türklere hile yapıyoruz diye belki beş defa tekrarlamak zorunda kaldım. Mamafi Kürtlere fazla itimat edilmez.Majestenin hükümetinin amacı,Türkleri azami derecede zayıflatmak olduğuna göre,Kürtleri bu şekilde harekete getirmek fena bir plan değildir." (1919)

" Binbaşı Noel,Kürt şeyhleriyle görüş birliğine varırsa bundan büyük faideler sağlayacağımızı söylüyor.Bunlar İstanbulda Abdülkadir ve Bedirhandan daha fazla ünlü kimselerdir.Bunlar şüphe uyandırmamak için Noel'den ayrı olarak kürt bölgelerine gidecekler.Türkler sulh konferansına Kürtlerinde getirileceğinden konkuyorlar.Kürtler henüz Mustafa Kemale karşı ayaklanmadı amma Noel bunun temin edileceğinden emin"(1919)

"İngilizler Kürt devleti kurmak istedikleri bölgede çok fazla maden olduğundan eminler."

"Kürt kabileleri İngiliz ve Fransız hakimiyetine konulacak,Kürdistanda hiç bir şekilde Türk bırakılmayacak.Bir tek Kürt devletimi yoksa Birçok küçük kürt devletlerimi kurulacağı düşünülecek,ermenilere Amarikalılar kanalıyla silah temin edilecek."(1919)

"Ermeni devleti nin teşekkülü hakkında rapor:Ardahan,Batum,İmer vadisi verilecektir.Karadenizde yan batı deresinin bir kilometre batısı Erzurum da Zelkef dağına kadar olan yer,Güney batıda Hatap dağı Erzurum vilayetinin batı hududu,Karusu Pulur çayı,Büyük sultan suyu Aktaş, Mosla deresi,Murat suyu,Güldere Bitlis suyu."

Bütün bunlar Ortadoğudaki İngiliz casusları tarafından hükümatlerine gönderilen raporlardır.İngilizler Doğuanadolu'da kendi menfaatlarını korumak için her çeşit entrikayı çevirmişlerdir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

[redacted]

1908 de Irak kürdistanında başlayan hareketler,1922 ye kadar yoğun bir şekilde devam etti.Olaysız geçen sekiz yıllık devreden sonra 1930 da Kürt' lerin İngiliz manda idaresine karşı ayaklanması,şeyh Mahmut'un yakalanıp hapsedilmesiyle baştırıldı.1931 de,Ahmet Barzani'nin liderliğinde ayaklanma tekrar başladı ve 1933 de Kürtlerin yenilmesine kadar devam etti. On yıllık hapis devresinden sonra 1943 de,Barzani kardeşlerin hapisten kaçıp Kürdistan'a varmalarıyla savaş tekrar başladı.İki yıl sürdü.İngiliz kraliyet hava kuvvetlerinin desteğinde bazı hükümet yanlısı Kürt ağalarının ve arapların birleşik güçlerine karşı tutunamayan Mustafa Barzani, kuvvetleriyle İran'a geçti.İranda 1945 yılında kurulan Mahabat Kürt cumhuriyetinin kuruluşunda faal rol oynadı.

İran hükümetine karşı isyan eden Şkakîaşireti reisi Simko,Şah kuvvetlerini bozguna uğratıp Ürmiye'ye varınca (1928-1930) ve ağrı isyancıları İran'a geçip Simko'yla birleşmek isteyince tehlike çanları çalmaya başladı.Türkeye İran Irak sınır bölgesinde,üç ülke isyancılarının birleşmesi ihtimaline karşı,İngilizlerin tavsiyesiyle (1930),şah,Simko'nun isteklerini kabul ederek kendisiyle anlaşma yaptı.İran Kuvvetlerinin Maku civarında ağrı isyancılarının yolunu kesip imha etmesinden kısa bir süre sonra,Şah,Simko'yu da bir suikastla ortadan kaldırınca rahat bir nefes aldı.

Aynı dertten muzdaripler birbirleriyle temasa geçip iş birliği konusunda mutabakata varınca,1937 de,görünmeyen patron İngilizlerin refakatında SADABAT paktı teşkil edildi.Türkiye İran Irak'ın meydana getirdiği bu paktın temel amacı (Kürt tehlikesine)karşı müşterek hareket ve iş birliğidir.Mahabat cumhuriyetinin ortadan kaldırılması için (1946)İngiliz ve Amerikalılar birlikte harekete geçerek Sovyetleri İrandan çekilmeye zorlamış ve Sovyetler çekildikten sonra da İran kuvvetlerini Mahabata saldırtarak Cumhuriyeti ortadan kaldırmışlardır.1947 de paktı yenileyen taraflardan İran ve Türkiye Barzani'nin Sovyetlere gegçerken yakalanması için sınırlarında alayları nöbete geçirmişlerdir.
Potronluk el değiştirince paktın ismi de değiştirilerek merkezi Bağdada alındı.1955 te yine aynı ortaklar arasında teşkil edilen Bağdat paktı, 1958 temmuz devriminde yıkılınca patron A.B.D nin iştahını kursağında bırakıverdi.Çünkü patron ABD,Sadabat'ın amaçları ile birlikte gelişen arap devrimci hareketlerine karşı tehlikeye düşebilecek çıkarlarının emniyetini,bu paktla bağlamak istemişti.
Ama Bağdat'ın yıkılmasıyla ABD boş durmadı bu sefer İngilizleri de yedeğe alarak 1961 de CENTO yu kurdurdu.~~Tabiiki yine aynı amaç fakat bir eksiğiyle aynı yine aynı ortaklarla.~~

[redacted]

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

toplam olarak 19.406 yerleşme birimi vardır ki çok dağınık bir yerleşme biçimidir.Mezraa bölgenin güney kesimlerindeki yayla ise kuzey kesimlerindeki mülkiyet ve üretim biçimleriyle uyuşma halinde olan yerleşme biçimleridir.9436 köyde nufusun %53,5 u, 9970 köy-altı yerleşme biçiminde %19,2 si,kasabalarda,%11,9 şehirlerde ise %15,3 ü yaşamaktadır.Bölgede nufus büyük bir hızla ve Türkiye ortalamalarından daha yüksek bir şekilde artmaktadır.(% 029) Öte yandan yine traktörleşme çok büyük köylü nufusunun tarım sektörünün dışında bırakmakta köylerden şehirlere doğru kaymasına sebep olmakta.Fakat şehirlerde bu yeni gelecek nufusu kullanabilecek sanayi olanakları olmadığından yoktur.Örneğin,Türkiye'deki sanayi kuruluşlarının (Gerek devlete,gerek özel sektöre ait) sadece %3 ü doğu anadolu bölgesindedir.Ağrı,Tunceli,Bingöl,Muş,Adıyaman,Urfa,Mardin,Hakkari gibi illerde ise,sanayi kuruluşları adına hiç bir şey yoktur.O halde,hızlı nufus artışı ve traktörleşmenin köylerden şehirlere doğru ittiği bu nufus,bu kadar elverişsiz sanayileşme olanakları karşısında kullanılamıyacağı için statüko zorlanacaktır.İşte,bu oluşumu yakından sezinlemeye başlayan eğemen çevreler mülkiyet ve üretim ilişkilerini artık zora ve baskıya dayanarak kontrol etmeye başlamışlardır.Doğu anadoluda çiftçi ailelerin %38 i topraksızdır.Urfa,Mardin,Gaziantep ve Diyarbakır illerinin meydana getirdiği bölgede bu %45 tir.Öte yandan toprağa sahip olan ailelerdeki toprak dağılışıda çok dengesizdir.Örneğin 1-25 dönüm arasında toprağa sahip olanlar topraklı çiftçi ailesinin %52 i olduğu halde,ise toprağın %13 nü, 200 dönümden fazla toprağa sahip olanlar ise,topraklı çiftçi ailelerinin % 4 nü meydana getirdikleri halde,toprağın %33 nü kontrol etmektedirler. Bu duruma göre,toplam çiftçi ailelerinin %38 i topraksız %45,4 ü de 1-50 dönüm arasında toprak kontrol etmekte olup,kontrol ettikleri bu topraklar genel tarım arazisinin %27 i dir.Yine toplam çiftçi ailelerinin %14,2 si 51-2oo dönüm arasında toprak kontrol etmekte olup,kohtrol ettikleri toprak genel tarım arazisinin %40 ı civarındadır.Çiftçi ailelerinin %2,4 ü ise,201 dönümden fazla toprak kontrol etmekte olup,kontrol ettikleri bu toprakların genel tarım arazisi içindeki oranı %33 tür.Topraksızların durumu ve toprak dağılışındaki bu dengesizlik doğu anadolu toplumunun temel toplumsal yapı çelişkilerinin en önemlisidir.

Bazı köylerin mülkiyeti tüm ağaların olduğu gibi,şehir ve kasabalarda oturup köylerde toprak sahipliği edenlerin oranı da büyüktür.Doğu da toprakların çok büyük bir kısmı,şehir ve kasabalarda oturup köyde toprak sahipliği edenler tarafından kontrol edilmektedir.Örneğin,şehirde oturanların kontrol ettiği toprak ortalama 261 dönüm olduğu halde,köydeki esas çiftçi ailelerin kontrol ettiği toprak ortalama 24 dönümdür.Bu miktarlar Diyarbakır,Urfa,Gaziantep ve Mardin illerinin meydana getirdiği bölgelerde 413 e mukabil 14 tür.Oysa toprak sahibi olanlardan şehir ve kasabalarda oturanların oranı bütün bölgede %4,5 olduğu halde köylerde oturanların oranı %95,5 tir. Şehirde oturup köylerde toprak sahipliği etmek,doğu Anadoludaki

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

feodal üretim biçiminin temel özelliklerinden biridir.
Doğu Anadoluda'ki bu arazi tasarruf şekli,geniş ölçüde Osmanlılardan gelmektedir.Bölgedeki araziler daha ziyade "Yurtluk „ ve "Ocaklık„adı altında devlete sadık kalmaları karşılığında "Ekfat beylerine„ yani Kürt beylerine verilmiştir.Kürt beylerine verilen bu topraklar Osmanlı toprak sisteminin yani tımar sisteminin dışında tutulmuş,babadan oğula geçen bir mülkiyet sistemi getirilmiştir.Mülkiyet ilişkilerinin bu feodal karakteri Yavuz Sultan Selim devrinden başlayarak,Şeyhlik gibi üst yapı kurumları ile bütünleşme olanağı bulup temel çelişkilerin açıklığa kavuşmasını önlemiştir.
Doğu Anadolu'daki üretimin biçimi geniş ölçüde feodal bir karakter göstermektedir.Feodal üretimin teknolojisi çok ilkeldir,daha ziyade öküz,karasapan ve kağnıya dayanmaktadır.Üretim araçları gibi ulaştırma ve haberleşme araçlarıda ilkel olup haber kaynakları ağa tarafından kontrol edilir.
Köyde her kese açık kahvehanelerin yerine ağa odası vardır.Öte yandan ortakçılık yarıcılık ,marabalık,gibi işletme biçimleri üretimde verimin düşük olması sonucunu doğurduğu gibi,üretim biçiminin bünyesi icabı bütün artık üretimin toprağı kontrol edenlerde,yani ağa da birikmesine ve yine ağa lehine artık değere dönüşmesine sebep olmaktadır.Bütün bunlardan dolayı feodal üretim biçiminin parçalanması ve kapitalist ilişkilere geçiş engellenmektedir.Her ağanın gayri resmi bir ordusu vardır ve silahlıdır.Bu,ağaya ve ağanın mülküne gelecek saldırıları karşılamakla görevlidir.İşte eşkiyalık olaylarının artışı ağalığın bu başkıcı rolüne karşı halkın direnmesinden başka bir şey değildir.Böylece feodalitenin bünyesinde mevcut olan hukuksallık ve meşruluk kaybolup dere beylik başlamaktadır.Temelden gelen bu itmelere karşı ağalığın baskıcı gücü Doğu Anadolu toplumunun başka bir yapısal çelişkisidir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TEMELDEKİ ESAS ÇELİŞKİ

Doğu sorununun sosyo-ekonomik ve etnik yönleri vardır.Bu ikisi birbirinden ayrılmaz bir bütündür.Bu bakımdan biz araştırmamızı bu iki yönden inceleyeceğiz.

1 - Sosyo-ekonomik yönler/(~~Temeldeki esas çelişki~~)

Şimdiye kadarki kısımda da belirtildiği gibi,gelir dağılımındaki dengesizlik,sosyal sınıflar arasındaki keskinlik,insan ilişkilerinde görülen anonimleşmemiş durumlar,hep bu toprak mülkiyeti dengesizliğine göre biçimlenen oluşumlardır.Öte yandan din,eğitim,aile,siyaset,demokrasi gibi üst yapı kurumlarıda bu yapıya göre belirlenip,ona göre fonksiyonel bir karakter göstermektedir.Bu bakımdan doğu sorunu etnik faktörlerin yanında daima bu mülkiyet dengesizliğinde düğümlenip kalmaktadır.Fakat son zam anlarda nufusun büyük bir hızla artışı,temeldeki bu sorunun daha belirgin bir biçimde ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.Artan nufusun tabandan yukarı doğru yaptığı baskı ise gerçekten çok önemlidir.Çünkü,nufus artışı ile birlikte toprak,yayla,iş,geçim sağlayabilmek gibi isteklerde büyük bir dinamizm kazanmaktadır.Bu iş istekleri şimdilik devlete yönelik olsada dönüp dolaşıp toprağı kontrol edenlere yöneleceği şüphesizdir.Doğu anadoluda feodal yapıyı parçalıyacak tek unsur,nufus artışı ve bu oluşumun tarımdaki makinalaşma ile çok dinamik bir kimliğe bürünmesidir.Tarımdaki makinalaşma özellikle Traktörleşme hızı gerçekten çok yüksektir.1965-66 yılları arasında Türkiyede traktörleşme hızı %19 iken,doğuda bu oran %46 dır.1966-67 yılındaki artışlarda aşağı yukarı böyledir.Bu ise makinalaşma ile birlikte çok büyük bir köylü grubunun tarım sektörünün dışında kalması ve kendisine tarım sektörü dışında iş olanakları araması demektir. Öte yandan normal bir şehirleşme olayı olmadığı,yani tamamen demografik bir yığılma olup,bu yığılma bir fonksiyonel bir duruma getirilmediği, şehirleşme ile birlikte sanayileşme ve tarımda modernleşme olmadığı için feodal yapıya dayanan statüko ergeç parçalanacaktır.İşte geniş toprakları ve buna paralal olarak geniş halk yığınlarını kontrol eden kişiler temeldeki bu gelişmeyi çok iyi gördüklerinden bu sorunu gizleyebilmek ve halkın bu konuda bilinçlenmesini önlemek için hem baskı yapmakta,hem de kamu oyunun dikkatini daha başka ve ana sorunun çok dışındaki alanlara doğru kanalize etmeye çalışmaktadırlar.

Temeldeki ana sorunu gizleyen faktörlerden biri de çeşitli tarikat ve mezhep gruplarının din ve irticaın fikri çatışma alanına sokulmasıdır. Bunun yanında milliyetçilik anlayışının yeni fikirlere,özellikle devrimci fikirlere kapalı olduğu iddiasıyla büyük toprak sahipleri Kürt milliyetçiliğini ana çelişkiyi gizleyebilecek bir etken olarakta kullanmak isterler.Örneğin "Milliyetçi adamın kendi ağasını ve şeyhini sevmesi gerekliliğini„savundukları gibi. Ağanın kullandığı başka bir taktik doğrudan

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TUSTAV

doğruya baskıdır.Ağa bu baskıyı sayısını hergün arttırdığı adamları sayesinde yapmaktadır.Bu baskının halk üzerindeki etkisi o kadar büyüktür ki halk buna karşı yeni direnme yolları aramaktadır.Bunun en belirgin örneği,"Ağa köyleri" nin ortasında "Ahali köyleri"nin türemiş olmasıdır. Bunların en önemli özelliği çevredeki ağa köylerine göre nufuslarının çok kalabalık oluşudur.İşte ağa,çözülmeleri baskı ile önlemeye çalıştığı andan itibaren feodalitenin bünyesinde bulunan az çok hukukilik ve meşruluk durumu kaybolmakta,derebeylik ortaya çıkmaktadır.Bu bakımdan fodalite ile derebeylik ayrımında büyük bir isabet vardır.Feodaliteden derebeyliğe veya derebeylikten feodaliteye geçisi hiç bir zaman üretim ilişkilerinin tarihsel doğrultusundaki bir değişme olarak anlamamak gerekir.İşte doğuanadolu toplumunun esas çelişkilerinden biride bu noktada meydana gelmektedir.Bu,doğu sorununda esas çatışma ve düğüm noktasıdır: Bir yandan nufus artışının meydana koyduğu kaçınılmaz değişmeler,öbür yanda ise bu değişmeyi engellemeye ve bastırmaya çalışan ağaların gücü vardır.Esas sorun,tabandan gelen bu çok güçlü itme ile,tepede bulunan küçük bir zümrenin bu itmeyi bastırmaya çalışması ve bu itmenin etkisini azaltabilmesi için emekçi halkın dikkatini başka alanlara kanalize etmek istemesidir.

Sorunun ETNİK YÖNLERİ

Bu kısımda etnik yönleri incelemeye çalışacağız.Fakat sorunun sınıfsal ve etnik yönlerinin birbirlerini bütünleyip,birbirlerinden ayrılmayacağınıda unutmamak gerekir.

Türkiyede "Türkiye dil,din,kültür ve uygarlık bakımından bölünmez bir bütündür.Türk-Kürt,Alevi,Sunni,ileri-geri diye bir ayırım yoktur, herkes türk ve müslümandır,herkes eşit ve hürdür„ şeklinde yıllardan beri devam eden resmi bir devlet politikası vardır.Fakat bu sözler gerçek şartları göstermekten çok uzak olup,daha çok istenen bir durumun veya arzu edilen sosyal ve kültürel bir düzeyin bir ifadesidir.Çünki,şu sosyolojik gerçeği gerek bilimsel doğruyu ve gerçekleri araştırıp bulmaya çalışanların yukardaki özellikleri ayrıntılı olarak incelemeleri gereklidir.Uzun vadeli sosyal politika hedeflerinin saptanmasında ve başarılmasında bu gerçeklerin rolü büyüktür.Çünkü toplumsal kanunlar uzun vadede parlamentolarda yapılan kanunlardan ve onların uygulanmasından daha ağır basar.Bu bakımdan istenildiği kadar Türk-Kürt ayırımı diye birşey yoktur bu topraklarda oturan hekes Türktür denilsin belirli bir sosyolojik ve etnik gerçeği saklıyamayız.Bu gerçek dildir ve bu unsurun toplumsal yapıda meydana gelen farklılaşma,dışarıya açılma ve dış faktörlerle bütünleşme eğiliminde çok büyük rolü vardır.Bunun ötesinde ve dahada önemli olarak dil,uluslara farklı bir karakter veren en önemli özelliklerden biridir.İstenildiği kadar Kürtçe bir dil olmadığı,Arapça,

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Farsça ve Türkçenin bozulmuş bir şekli olduğu iddia edilsin ortadaki sosyolojik gerçek değiştirilemez.Çünkü sosyolojik bakımdan önemli olan, konuşulan belirli bir dilin şu veya bu dillerle olan ilişkileri,tarihi evrimi değil haberleşmeyi sağlamadaki rolü,dolayısıyle Türkçe ve Kürtçe konuşan gruplar arasında haberleşmenin mümkün olmaması ve farklı kültür gruplarının belirmiş olmasıdır.O halde " Kürt yoktur herkes Türktür" şeklindeki görüş hiç bir bilimsel temele oturmayıp tamamen boşlukta kalmaktadır.Bu bakımdan doğu sorunu sadece ekonomik,sosyal ve kültürel bakımdan,ileri gitme-geri kalma sorunu değil,aynı zamanda etnik bir sorundur. Bu sorun doğu mitinglerinde (1967 yaz aylarından itibaren) kendini hissettirmiştir.Feodal ağa,şeyh,aşiret reisi,topraksız köylü,aydın,öğrenci gibi çeşitli toplumsal sınıf ve gruplara mensup kisilerin bu mitinglere katılıp faal bir rol almalarının sınıfları çıkarları ötesinde ki anlamı budur.

Doğu sorunu konusundaki çeşitli aşamaları ve bu aşamaların dayandığı fikirleri şu şekilde sıralayabiliriz.

3-10-1962 tarihli dünya gazetesinde yayınlanan Avni doğan'nın yızıları,Ötügen dergisi yayınları: " Doğu sorunu kuzey Irak'taki olaylarla ilgilidir tehlike kapıyı çalmıştır.Her türlü tedbir ile(asimilasyon.baskı, sürgün)doğu sorunu haledilmelidir."

Şüphesizki doğu sorununnun önem kazanması kuzey Iraktaki olaylarla ilgili değildir.Cumhuriyet Türkeyesinin bütün hükümetlerini çok yakından ilgilendiren bir olaydır.Yalnız kuzey Iraktaki olaylar dinamizm kazandığı zaman Türkiyedeki hükümetlerde baskıyı arttırmışlar ve kamu oyunun dikkatını başka yönlere kanalize etmeye başlamışlardır.Burada konuya önemini veren husus Kürt halkının Türkiye dışında İran,Irak,Suriye ve bir miktarda Sovyetler birliğinde yaşamasıdır.

Nisan 1962 den itibaren çıkan Barış dergilerinden sayı 19 :

"Sorun tamamen etniktir.Kürtçe okuyup yazma olanaklarına kavuşsak, Kürtçe yayın yapan istasyonlarımız olsa sorun diye birşey kalmaz."

Bu görüşler sorunu hiç bir zaman sınıfsal açıdan ortaya koymadıkları için havada kalmışlardır.Örneğin:Türk halkı Türkçe okuyor,yazıyor ve Türk olarak her türlü haklara sahip.Fakat bu haklar Türk halkını Emperyalizmin pençesinden kurtaramamıştır.O halde,yalnızca etnik haklar meseleyi çözümleyememektedir.

Son olarak aldığımız bu görüş TİP nin ikinci olağanüstü kongresinden sonra anlam kazanmıştır: (Olağanüstü kongre zabıtları)

"Doğu sorunu sadece geri kalmışlıkla ilgili bir sorun değildir.Şeyhin, ağanın,aşiret reisinin yok edilmesiyle sorun çözülmüş olmaz.Çünkü sorunun başka bir yönüde etniktir.Fakat sorunun etnik yönüyle sınıfsal yönü birbirini bütünlemektedir.Birbirinden ayrı düşünülemez.

Kanaatimizce doğruya en yakın olan görüşte budur.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

SONUÇ :(Sosyo-ekonomik ve etnik sorunlar)

Şimdiye kadar yaptığımız açıklamaları üç ana grupta özetleyebiliriz.

1- Doğu sorununun sosyo-ekonomik yönleri vardır.Yani Doğuanadolu ekonomik ve toplumsal bakımdan Türkiyenin öteki bölgelerine nazaran geri kalmıştır.Burada,doğulu ve batılı eğemen sınıfların sömürü koalisyonu söz konusudur.Bu sömürü koalisyonu,doğu anadolunun sürekli olarak fakirleşmesi sonucunu doğurmaktadır.

2- Doğu sorununun etnik yönleri vardır.Yani doğu sorunu ekonomik ve toplumsal bakımdan geri kalmanın yanında aynı zamanda etnik bir sorundur. Sorunun etnik yönleri açıklığa kavuştuğu sürece sınıfsal yönleri,sınıfsal yönleri açıklığa kavuştuğu sürece etnik yönleri açıklık kazanacaktır.

3- Sorunun sınıfsal yönü ile ekonomik yönü bir bütündür birbirinden ayrı düşünülemez.Sorun,Türk ve Kürt emekçilerinin ve aydınlarının müşterek eylemleriyle çözülecektir.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE KÜRT SORUNU

1923 devrimi halk yararına mülkiyet ve üretim ilişkilerinde hiçbir değişiklik yapamamıştır.Yani üretim ilişkilerinde Osmanlı rejimi ile Cumhuriyet rejimi arasında en ufak bir değişiklik olmadığı halde bir üst yapı kurumu köklü bir değişikliğe uğramıştır.Bu iktidarın kaynağı konusundan ortaya çıkıyordu.Osmanlı iktidarının temsilcisi olan padişah hükmetme yetkisini ilahi kurumlardan (Tanrı,kurun,hilafet)aldığı halde Türkiye Cumhuriyeti otoritesini doğrudan doğruya halktan alıyordu.Dinde görülen bu lâikleşme bir devrim idi.Fakat bu devrim kendisini temellendirecek ve sağlamlaştıracak olan üretim ilişkilerindeki yapısal değişmelerin sonucu olmadığı için büyük patlamalara sebep olmuştur.Doğudaki aşiret reisleri çeşitli görevleri bir arada yürütmektedirler bağzı aşiret reisleri sadece aşiret reisleri olarak kaldıkları halde,bazıları da aşiret reisleriyle birlikte dini reişliğide beraber yürütmektedirler bazıları ise hem, aşiret reisi,dini reis hemde milli liderlik fonksiyonlarını benimsemişlerdir.Yalnız sadece aşiret reişliğini ve aşiret reişliği ile birlikte dini liderlik fonksiyonunuda benimseyenler merkezi otorite ile yani batının eğemen sınıfları ile iş birliği halinde olup,doğulu halkın sömürülmesinde kuvvetli bir koalisyon yapmaktadırlar.Ulusal liderlik ve dini liderliği birleştiren aşiret reisleri merkezi otorite ile çatışmışlardır.Bu üç fonksiyonun şeyh Saitte birleşmesi onu çok güçlü kılmış merkezle meydana gelen en büyük çatışmanın liderliğini yapmıştır.Yukarıda izah edilen sebepler dolayısıyle cumhuriyetin ilanı Kürt hakim sınıfı tarafından iyi karşılanmamıştır.Şeyh Sait isyanında tamamen dini sloğanlar kullanılmış ve hareket tamamen irticai dönüşmüştür.1928-30 daki şemdinli isyanı da nakşibendi şeyhleri tarafından çıkarılmıştır.Şemdinli isyanının şeyh Sait isyanına nazaran ulusal bir muhtevası vardır.İngiliz emperyalizminin Şeyh sait isyanına nazaran bu harekete ilgi göstermesi bu kanıyı kuvvetlendirmektedir.Daha sonraki Zilan ve Ağrı isyanlarının liderleri sadece aşiret liderleridir.Bu isyanlarda ve dersim isyanında ulusal sloğanlar (Kürt milliyekçiliği)geniş çapta kullanılmıştır.1940 tan sonra doğulu hakim sınıfın batılı hakim sınıfla uzlaşmasıxxx

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Hatta lâiklik ilkesini temel bir ilke olarak aldığı halde,Cumhuriyet hükümetleri doğuda bu konuda benimsediği ilkelere ters bir politika uyguladı.İsyan hareketlerine katılan,bu hareketlerle dirsek teması olan veya durumu itimat telkin etmeyen şeyhlerin tekke ve medreseleri kapatılıp,tarikat faaliyetleri yasaklanıp kendileri sürülürken,yönetimlerle iş birliği yapan şeyhlerin tekke,medrese ve tarikatçılık faaliyetleri serbest bırakıldı.Hatta yeni şeyhler piyasaya sürülerek yeni tarikatlar icad edildi.Diyarbakırın Dardinkapı mahallasi ve bir kaç çevre ilçede geliştirilen Abdülrezzak Ensarinin tarikatı Mardinde şeyh Feytullahın tarikatı,cizreli şeyh Seyda'nın tarikatı bunlardandır.Fatiha dahi okunması yasaklanırken Hizanlı Gewsin torunları Tağı şeyhlerinin tekke ve medreseleri harıl harıl çalışmaktaydı.

Küçük burjuva milliyetçilerinin oluşturduğu Cumhuriyet yönetimi bir yandan güçsüz milli burjuvaziyi geliştirip güçlendirmek üzere harekete geçerken öte yandan bu özlemlerine engel gördüğü feodallere yöneldi. Muasır medeniyet dediği batılı burjuva devleti proto tipi,Mustafa Kemal' in başlıca özlemi idi.Bu özlemden gelen küçük burjuva milliyetçiliğinin tabiatı icabı yukarıda da kısaca belirtildiği gibi Kürt feodal yapısıyla çatışması doğaldı.Fakat feodallerin aynı zamanda ayrı milliyete mensup oluşu çatışmaya milliyetler arası bir çatışma haline sokmuştur.1925 ten sonraki Kürt baş kaldırmalarının milliyetçi niteliğini daha da belirgenleştirmiş ve hatta hakim nitelik haline getirmiştir.Cumhuriyet yönetiminin bütün bu faaliyetleri,doğuda yukarıda belirtilen temel görüşe göre yürütüldü.Şövenist burjuva milliyetçiliğinin gereği olan ASİMİLÂSYON bu güne kadar sürdürülmektedir.

Cumhuriyet yönetimimin bakanlarından adalet bakanı Mahmut Esat Bozkurt 31-8-1930 tarihli Milliyet gazetesine verdiği bir beyanatta,içnde bulunduğu küçün burjuva hükümetinin resmi görüşünü şu sözlerle ifade etmiştir :" Gerçekleri saklamanın gereği yoktur Türkler bu memleketin yegâne sahipleri ve yegâne efendileridir.Türk orijininden gelmeyenlerin bu memlekette sadece bir tek hakları vardır:Asil Türk milletine kusursuz olarak hizmetkarlık ve kölelik etmek."

1940 tan sonra milliyetçi burjuva yönetimleri çalıştığı ağalara karşı müsbet bir tavır takındıktan sonradır ki çatışanlarda dahil,tüm doğulu hakim sınıf,batılı hakim sınıflarla bütünleşmeye başladı ve kısa zamanda et kemik gibi bir birinden kopmaz unsurlar haline geldiler.Yerlerine dönen ağalar,eski topraklarına yeni parçalar katarak ve sırtlarını devlete dayayarak,yeniden hüküm ferma oldular.Ağeler beyler şeyhler burjuvalaştıkça Türklük ideolojisinide o derecede benimseyerek yoksul Kürt halkını sömürmeye devam ettiler.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Cumhuriyetten beri olduğu gibi,bugünde ırkçı burjuva yönetimlerinin Kürt halkına karşı tavrı tek kelimeyle zalimcedir.Yönetimin çeşitli defalar el değiştirmesi,bu ırkçı politikadan her hangi bir değişiklik yapmış değildir.Hatta,1959 da 49 Kürt aydınını zindanlara tıkan demokrat parti zihniyetinin zıt alternatifi olarak gelen 27 mayısçıların tutumu da pek farklı olmadı ve onlarda (Kürt tehlikesini) öne sürmekten geri kalmadılar.1963 de askeri çevrelerin isteğiyle yapılan toplu tevkifat 27 mayısa rağmen burjuva devletinin ırkçı temel politikasından bir değişiklik olmadığını göstermektedir.Son komando hareketi Süleyman Demirel'e rağmen,bilinen çevrelerin yine aynı tehlikeye dayanarak uyguladığı bir plândır.

Milliyetçi küçük burjuva devrimcileri için küçük burjuva radikalizmi arzuya şayan ve tercih edilebilen bir alternatif olabilir.Fakat devletin sınıfsal niteliği değişmedikçe ki burjuva devletinin iskeleti,burjuvazinin silahlı örgütlü gücüdür,aynı temele dayanan hiç bir küçük burjuva yönetiminin milliyetler meselesini devrimci bir çözüme bağladığı görülmüş değildir.Sosyalist olduğu zehabına kapılsa bile. Bu nedenle milliyetler meselesinin çözümü sınıfsallığa sıkı sıkıya bağlı bir meseledir.

~~Kürt sorunumuz, bu temel doğrular çerçevesinde~~

1940 - 1959 yılları dönemi yeterli dökümana sahip olunamadığı için incelenemedi.Tetkik edilmesi gerekir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

AYDIN -HALK İLİŞKİLERİ VE DOĞU MİTİNGLERİ

Yalnız,yönetiçi kadro ile aydını birbirine karıştırmamak gerekir. Yönetici kadro,her şeyden önce statükonun devamını sağlayan,bunun için her türlü yapısal değişme,dolayısıyla halk yığınlarının gerçek çıkarlarına karşı olan bir kimse olduğu halde aydın çağın sorumluluğunu benimseyen bu sorumluluğun yükünü daima duyan,bu bakımdan halk yararına olan her türlü yapısal değişmenin gerekliliğine inanan,bunun için mücadele eden devrimci bir kişidir.Doğulu aydın özellikle son zamanlarda çağın ve kendi toplumunun sorumluluğunu geniş ölçüde duymaya başlamış ve bu konuda bilinçlenmiştir.Aslında doğulu toplumcu aydınların bir hareketi olarak başlayan daha sonra tabanda çok geniş etkiler bırakarak,tabandaki halk yığınlarıyla diyalog haline gelen doğu mitingleri,bu uyanışın en güzel örneğidir.Doğulu emekçi halk "Doğu neden geri bırakıldı?" sorusunu artık eskisinden daha dinamik bir şekilde tartışmaktadır.Doğunun geri bırakılması olayı temel yapıyı ilgilendiren çok önemli bir olaydır.Doğulu emekçi halk şimdi bu temel olaya,yüzeyde kalan toplumsal ve ekonomik dinamiklerle hiç bir dialog kuramıyan cevaplar yerine,temele inen cevaplar aramaktadır.Çeşitli kasaba ve şehirlerde yapılan mitinglerde kullanılan şu dövizler bu uyanışın en belirgin delilidir:

- Doğulu kanuni hakların için çalış didin! Hak istemekle birlik bozulmaz.
- Faşizm ve emperyalizme karşı savaşan bütün halklar ve yiğit savaşçılarla beraberiz.
- Jandarma değil öğretmen istiyoruz.Karakol değil okul istiyoruz.
- Doğu -batı yoktur diye uyutulduk.Batıya imar doguya istismar.
- Doğulu insanlığını ve vatandaşlığını mutlaka kabul ettirecektir.
- Batıya fabrika,yol. Doğuya komando,karakol.
- Anayasa ilerde onu geri itemezsin.v.s.

Bu arada yapılan mitinglerde Kürtçe pankartlar da taşandığı görülmüştür. Bütün bu dövizlerde belirtilmek istenen husus sanıldığı gibi bölücülük ve bölgecilik değil,anayasa tarafından garanti altına alınan hakların alınması ve doğu batı dengesizliğinin giderilmesidir.Öte yandan mitinglerde yapılan konuşmalar halkın ekonomik,sosyal ve siyasal mekanizmanın bilincine vardığını göstermektedir.Kendi çevrelerinde ağa olarak bilinen bazı kimselerin mitinglere uzaktan veya yakından katılmaları miting tertip komitelerinin faaliyetlerine yardımcı olmaları manalıdır.Bu katılmayı sınıfsal açıdan değerlendirmek zorunluğu yanında,kişiselde olsa bazı çıkışların köklü yapısal değişmelere karşı olmayacakları şeklinde yorumlayabiliriz.....(İsmil Beşikçi Doğuanadolunun düzeni sa.248)

Mitingleri bütün siyasi partiler olumlu veya olumsuz bir tavır takınarak izlemişlerdir.Bunlardan en önemlisi TİP nin tutumudur.TİP doğu sorununun bağımsız bir sorun olarak değil de,Türkiyenin genel yapısal çelişkileri ile sütünleştirilerek verilmesinde çok olumlu rol oynamış dolayısiyle

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

mitingleri,Kürt eğemen sınıflarının politik çıkarlarının aleti olmaktan korumuştur.Türkiye İşçi partisi bu olumlu tutumunu mitinglere fiilen katılarak göstermiştir.

DOĞU MİTİNGLERİNİN SONUÇLARI

Doğu mitinglerinin çok önemli pratik üç sonucu vardır.A) Doğulu aydın,ve emekçi halk ağa,şeyh,aşiret reisi gibi feodallere ve bunların meydana getirdiği feodal yapıya şiddetle karşıdır. Doğulu eğemen sınıfların batılı eğemen sınıflarla iş birliği yaparak Kürt halkını sömürdüklerine inanırlar.
B) Cumhuriyet hükümetlerinin üç kere uyguladığı sürgün politikası,bilimsel hiç bir esasa istinad etmeyen şöven bir tutumun mahsuludur. Bu tutuma doğulu ilerici aydınlarda karşıdır. Sürgün politikasi,ağa,aşiret reisi ve şeyhlerde olduğu kadar topraksız köylü ve emekçi halk tabakalarında da aynı etkiyi yaratmakta ve hükümet politikasına zıt olarak kuvvetli bir potansiyelin doğmasına vesile olmaktadır.Doğulu halkın ezikliğinin hakim sınıfların kişiliğinde şekillendirmesi neticesini doğuran ırkçı politika, dolaylı olarak çelişkiyi halklar arası bir çelişki biçimine sokmaktadır. Bu gerçeği kavrayan doğulu devrimciler,halkların kardeşliği prensibinden hareket ederek,esas çelişkinin mülkiyet ve üretime dayandığını ve halklar arasında çelişki olmadığı gerçeğini eylemleriyle açığa kavuşturmaya çalışmışlardır.
C) Birinci ve ikinci maddedeki ifadeler birbirine zıt değil tersine,birbiriyle sıkı bir uyuşma halinde hatta birbirini tamamlamaktadır.Bu doğu sorununun sadece ekonomik bakımdan ileri gitme geri kalma sorunu olmayıp aynı zamanda etnik bir sorun olduğunu da gösterir.Doğuda ağa,şeyh,aşiret reisine dayanan feodal ilişkiler tamamen tasviye edilecektir.Fakat bu olayda esas amaç,mülkiyet ve üretim ilişkilerinde değişmeler yapmaktır ve halkın değerlerine saygı duyularak ve her türlü etnik baskılara son verilerek yapılacaktır.

Son yılların en önemli doğu mitingleri şöylece sıralanabilir.

16.Şubat 1969 Gaziantepte düzenlenen "Emperyalizme karşı savaş mitingi"
22." " 1969 Malatyada "" "" "İşsizlik-Açlık ve Emperyalizme karşı savaş mitingi"
17 Mart 1969 Karsta "" "" "Köylü yürüyüşü"
13 Nisan 1969 Diyarbakırda "" "" "Hürriyet ve anayasayı koruma mitingi
19 Nisan 1969 Ağrıda "İşsizliğe karşı savaş mitingi"

Doğulu gençlerin "Doğulu parlementerleri uyarı mektubu"adı altında yayınladımları,Cumhurbaşkanı,Başbakan,siyasi parti genel başkanları,ilerici kuruluşlar ve doğulu parlementerlere gönderdiği bildiride AP iktidarının hazırlığına giriştiği anayasa nizamını koruma tasarısına da karşı çıkılmış ve bu bildiri basında ve gerekse ilerici çevrelerde çok büyük bir alaka uyandırmıştır.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

YÖNETİCİ KADRO

Sosyal sınıflara dayanan toplum yapısı içinde yönetici kadrolar,ayrı bir sınıf meydana getirecek kadar kuvvetli değildirler.Ancak eğemen sınıfların hak ve çıkarlarını koruyan ve onların ideolojisini gerçekleştirmeye çalışan bir üst tabaka durumundadırlar.

Bu genel olarak Türkiye için böyle olduğu gibi,Doğu içinde böyledir. Özellikle doğu Anadolu halkı yönetici kadroların hışmına daha çok uğramışlardır.Yönetici kadro bunu,geniş halk yığınlarının değil,eğemen sınıfların,ağaların,beylerin,aşiret reislerinin yanında olup,onların çıkarlarını gerçekleştirerek yapmaktadır.Bunun böyle olması normaldir.Zira toplum yapısı o kadar katı ki ,her hangi bir yönetici,egemen sınıfların değilde,geniş halk yığınlarının yararına çalıştığı zaman oradaki yöneticiliğinin de sonu gelmiş demektir.Bu bakımdan,doğu da görev yapan yöneticilerin,ağalarla,aşiret reisleriyle düşüp kalkması,hukukun sağladığı olanakları onlar için kullanması, olağan bir olaydır.Temel çelişkiler devrime dönüşünceye kadar,yönetici kadroların fonsiyonları bu olacaktır.

Doğuda devlet hiç bir zaman halka intikal edememiştir.Köye sadece jandarma,tahsildar gibi baskıcı unsurların gitmesi,devlet bürokrasisi ile halk arasında büyük uçurumların meydana gelmesine,halkın devlet yetkililerini nedaima şüphe ile bakmasına sebep olmuştur.Bu hususta ilginç bir örneği Dr.İsmail Beşikçi,bizzat kendi yaşadığı bir olayla çok güzel vererek şöyle demektedir: - 1968 yaz aylarında sınır kasabalarında sosyo ekonomik yapı araştırması yapıyorduk.Valiler ve onların kontrol alanı içinde olan Kaymakamlar,bu araştırmayı " Bölgede sosyal araştırma yapmak tehlikelidir. Bölge çok hassas bir bölgedir."gerekçesiyle geniş şekilde engellediler. (Dr.İ.Beşikçi Doğu anadolunun düzeni sa.242) Ve gene aynı kitabında Dr?İ. Beşikçi bu olayın tahlilini şöyle yapıyor : Valilerin ifadesine göre Kürtçe konuşulduğu ve Barzaniye yakın olduğu için bölge "Çok hassas bölge"dir.Fakat hassaslığı yaratan unsurlar,kürtçe konuşmak veya Barzaniye yakın olmak değil,temel toplumsal yapı çelişkilerinin ortaya çıkardığı huzursuzluktur.Örneğin,kaçakçılık yüzünden milyonlar kazananlar vardır. Öte yandan bazı sınır bölgelerinde (Urfa,Mardin,Gaziantep) 50 bin 60 bin dönüm toprağa sahip olanların yanında bir karış toprağı olmayan onbinlerce insan vardır.Hiç toprağı olmayanların oranı bazı kesimlerde %75 tir. Büyük toprak ağaları tasarruflarındaki toprağı koruyabilmek için büyük baskı yollarına baş vurmaktadırlar.İşte bölgede hassaslığı asıl yaratan temel yapısal çelişkilerin başlıcaları bunlardır.Valilerin bu şekildeki yapısal çelişkileri görmemezlikten gelerek "Kürtçe konuşulduğu ve Barzaniye yakın olduğu için bölge çok hassastır"demesi hiç bir bilimsellik ve ciddiyetle bağdaşamaz.

Bu örnek ve buna benzer verilebilecek bir çok örnekler,devlet bürokrasisi ile halk arasında ne kadar büyük uçurumların meydana geldiğini bize göstermektedir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

DİL - EĞİTİM

Doğu anadolu'da halkın eğitim seviyesi çok düşük olup kullandığı dil büyük ölçüde Kürt'çedir.Halkın, 13 ilde %46 sı,4 ilde %74 ü,Hakkaride %61 i,diğer 18 ilde %53,2 sinin ana dili Kürt'çedir.Yine 13 ilde %70 i, 4 ilde%74 ü,Hakkaride %83ü, ve diğer 18 ilde %72 si okuma-yazma bilmezler. (Köy işleri bakanlığının Köy envanter etüdleri sayı 1)

Türkiyede Kürtlerin sayıları ile ilgili kesin rakamlar mevcut değildir.Yalnız istatistiklerde Kürtçe konuşan nufus ile ilgili bazı rakamlar vardır.Fakat bunlar güvenilir olmaktan uzaktır.Aslında Kürtçe konuşanlar yukarıda belirtilen rakamlardan daha fazladır.Örneğin,Hakkari,Siirt, Mardin gibi illerde yerli olmayan bir kaç memurdan başka,herkes yüzde yüz Kürtçe veya arapça konuşmaktadır.(İ.Beşikçi Doğu anadolunun düzeni) Bu bakımdan istatistiklerin Türkçe veya Kürtçe konuşanlar diye yaptığı ayırım çok yapay kalmakta,toplum yapısınının gerçeklerini yansıtmamaktadır.İsmail Beşikçi'ye göre Doğu anadoludaki 6 milyon nufusun %53,2 si yani 3 milyondan fazlası Kürtçe konuşmakta yani Kürttür. Doğu almanyada yayınlanan"Kurdistan" adlı dergiye göre ise Türkiyede yaşayan Kürtlerin miktarı 8 milyon olarak gösterilmekte.

Bu araştırmamızı,çok az bir zaman içersinde hazırlamak zorunda oluşumuz ve elimizde yeterli döküman ve eserlerin bulunmayışı sebebiyle yeterli gjrmüyoruz.Kürt halkının ve sorunlarının daha derinlemesine araştırılması gerektiğine inanıyoruz.Örneğin,elimizde yeterli döküman bulunmadığından,bir çok önemli mevzular gibi son hükümetlerin Kürt halkının Türk halkı içersinden eritilmesi gayesini taşıyan Bölge yatılı ilk okulları sorununa da değinemedik. Bütün bu sorunların daha derinlemesine araştırılması gerekir.

Yazımızı,Bütün ulusal hakları gaspedilmiş olan Kürt emekçi halkı, ancak işçi sınıfıyla dayanışarak ve onun sosyalist devrim kavgasına katılarak ulusal eziklikten ve sömürüden kurtulabileceği,emekçi Kürt halkıyla Türk emekçi halkının ve proletaryasının kardeşçe dayanışarak tam dostça ve kardeşçe birleşmesi,ancak proletarya enternasyonalizmi hedefine birlikte yönelmeleriyle mümkün olabileceği,görüşümüzü belirterek bitiriyoruz.

Bu araştırmanın hazırlanmasında faydalanılan kaynaklar :

Doğu Anadolu'nun düzeni	Dr.İsmail Beşikçi
Doğuda değişim ve yapısal sorunlar	Dr.İsmail Beşikçi
Doğunun sorunları	M.Emin Bozaslan
Emek dergileri ve	
Kurdistan dergisi	

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TÜRKİYE'DE TOPRAK SORUNU

1) Büyük toprak mülkiyeti, derebeylik artıkları memleketimizin kalkınmasında hala başlıca engellerden biridir. Toprak dağılımında büyük bir adaletsizlik göze çarpmaktadır. Köylü halkımızın çoğunluğu pek az veya hiç toprağa sahip değilken, büyük topraklar birkaç kişinin elinde toplanmıştır. Köylerde tabakalaşma, sınıf çelişkileri artmaktadır. Tabakalaşma, yoksullaşma şehirlere akını ve memlekette işsizliği bir felaket haline getirbektedir. Önemli birçok tarım ürününün üretimi çok düşüktür. bir çok önemli ürün dışarıdan satın alınmak zorunda kalınmaktadır. Köklü bir toprak reformu yapılmadıkça, sanayide de kalkınma, bağımsız bir ekonomi kurmak hatta bağımsız bir politika yürütmek dahi mümkün değildir.

2) Tarım Türkiye ekonomisnde önemli bir yer işgal etmektedir: Türkiye bir tarım ülkesidir. Nüfusun çoğunluğu tarım kesiminde çalışmaktadır. Ekonomimizin ve ihracatımızın temelini tarım teşkil etmek tedir (Bunlarla ilgili rakkamlar)

3) Türkiyede toprak dağılımında adaletsizlik:
   a) Topraksız aileler çoktur
   b) 1-100 dönüm toprağa sahip aileler köy nüfusunun çoğunluğunu teşkil etmektedirler (% 84)
   c) Birkaç aile çok büyük topraklara sahiptir.
   d) Tarımda halen derebeylik kalıntıları mevcuttur.

Bu husuh ile ilgili istatistikler:
- o Toprak dağılımı: ailelere göre dönüm ve toplam arazide yüzdesi
- o Köy sayısı dağılımı ve feodal ağalar.

Köyde sınıflaşma:
Türkiye'de emperyalizm-tekelci burjuvazi-toprak ağası ittifakı vardır. Bunun emperyalizmin stratejisinde ve Türkiye burjuvazisi açısından yeri.

Köy kesiminde büyük açık ve gizli işsizlik vardır. Bu yüzden büyük bir güç atıl durmaktadır. Sınıfsal denge devamlı olarak büyük toprak sahiplerinin lehine, küçük toprak sahiplerinin aleyhine çalışmaktadır. Bunun neticesinde köylü yoksullaşmakta, topraksız köylü artmaktadır. Bu ise şehirlere akını ve işsizliğin bir felaket haline gelmesine sebep olmaktadır.

Köylü aracı-tefeci sömürüsüne maruz kalmaktadır. Krediyi daha çok aracı-tefeci büyük toprak sahipleri almakta, köylü Ziraat Bankasından yeterli kredi alamamaktadır. Bu yüzden araç ve gereçden yoksun kalmakta, hatta bazan tohumluk buğday dahi bulamamaktadır. Bu ise köylünün ürününü ucuz fiyata peşinen elden çıkarmak zorunda kalmasına, tefecinin eline düşmesine ve giderek toprağını elden çıkarmak zorunda kalmasına sebep olmaktadır. Hükümetin güttüğü fiyat politikası (tarım ürünleri taban fiyatları tesbiti) büyük toprak sahiplerinin menfaatine olmaktadır.

4) Tarımda belli bir kapitalist gelişme olmuş, derebeylik artıkları bu süreç içinde çoğunlukla tasfiye olmuştur ve halen de bu süreç devam etmektedir. Yine aynı kapitalist gelişme süreci içinde toprakların birkaç elde elde merkezileşmesi, bunun yanında yoksul köylülerin toprağının gittikçe azalması göze çarpmaktadır. Fakat tarımda asıl kapitalist gelişme ekstansif tarımın gelişmesi şeklinde olmaktadır. Bu kapitalist gelişmenin bir özelliği de gelişmenin Prusya tipi oluşudur.

Tarımda halen kapitalizm öncesi üretim ağır basmaktadır (pazar için üretim değil, kendi ihtiyacı için üretim).

./.

TÜRKİYE SOSYALİST ARŞİVİ

Üretilen mallar yetersizdir, nüfusun artışına oranla üretim artışı yetersizdir. Bu yüzden birçok önemli ürünler dışarıdan ithal edilmek zorunda kalınmaktadır. (örneğin buğday)
Bu hususla ilgili istatistikler:
- o Traktör sayısı ve dağılışı ve artışı
- o Kredi dağılımı
- o Köyde gelir dağılımı
- o çeşitli temel tarımsal ürünlerin üretimi (dönüm başına ve adam başına senede olmak üzere diğer ülkelerle mukayeseli)
- o sulanan topraklar
- o gübrelenen topraklar.

5) Türkiye'de bugüne kadar toprak dağıtımı, köylü harekteleri ve bu uğurda yürütülen mücadele:

a) Milli Mücadele'den sonra köydeki emekçi halk kendi demokratik örgütleri ile demokratik hayata ağırlıkların koyamadıkları için ve harekette öncülük milli burjuvazinin elinde kaldığından köklü bir toprak reformu yapılmamış, demokratik devrim yarım kalmıştır.

b) Daha ziyade hazine arazisi ve çoğunlukla iskan edilen göçmenlere dağıtılmıştır. Topraksız ve az topraklı köylüye dağıtılan arazi çok cüzidir. Bu arada büyük toprak sahiplerinin elde ettikleri ve gasp yoluyla ellerine geçirdikleri hazine arazisi, göçmenlere ve yoksul köylülere dağıtılanın birkaç katıdır.

c) Milli mücadeleden bu yana ve özellikle 1960 dan sonra bu uğurda yürütülen mücadele, köylü hareketleri ve toprak işgal olayları

d) Faşist hükümetin "toprak reformu" tasarısı

6) Tarımda ve dolayisyle sanayide kalkınmanın sağlanabilmesi içini ve yoksul köylülerin toprağa kavuşması için köklü bir toprak reformu yapılmalıdır. Toprak reformu, toprak dağılımındaki adaletsizliği ve tarımda derebeylik artıklarını ortadan kaldıracak, topraksız ve az topraklı köylünün toprağa kavuşmasını sağlıyacaktır. Tarımsal işletmelerin üretkenliğinin, kredi ve tarımsal araç ve gereçlerin dağıtılması politikasıyla, artırılmasıyla tarımsal üretim arttırılacaktır. Reform ile halen atıl duran büyük bir işgücünün üretim sürecine sokulması sağlanacak, işsizlik kısmen önlenecektir. Tarımın kalkınmasıyla sanayinin de ihtiyacı olan ürünler daha fazla üretilebilecek, bu da sanayi kalkınmasına destek olacaktır. Orman meselesinin ve orman köylülerin sorunlarının da halli toprak reformuna bağlıdır.

7) Toprak reformu köylülere dayanmadan gerçekleştirilemez. Köylülerin örgütlenip, toprak reformunun yöneticiliğini yapmaları gerekir. Bu arada işçi sınıfı reformun fiili destekçisi olmalıdır.

Yapılacak toprak reformunda büyük topraklara karşılıksız olarak el konmalı, toprak onu işleyenlere bedava dağıtılmalıdır. Rant-icar sistemi köylü yığınların menfaatine göre ayarlanmalıdır. Köylülere kredi, tarım aletleri, suni gübre maddi yardımlar yapılmalı, teknik uzmanlar vasıtasıyla tarımın geliştirilmesine yardım edilmeli, tarımda makinalaşma teşvik edilmelidir. Toprağın verimliliğin artırma ormanlandırma gibi konularda devlet geniş bir faaliyeti girişmelidir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TÜRKİYE'NİN EMPERYALİZM İLE İLİŞKİLERİ

(Askerî ve politik)

Konuya girmeden önce önemli bir noktayı belirtmemiz gerekiyor. Türkiye'nin emperyalizmle olan ilişkilerini sadece askerî ve politik yönleri ile incelemeye çalışmak en azından yanlış olmasa bile eksik kalmaktadır. Politikanın iktisadî gelismenin bir sonucu (son analizde) olduğunu, yani ekonominin yoğunlaşmış bir ifadesi olarak ortaya çıktığını hiçbir an unutamayız. Aynı şekilde, askerî ilişkiler de son analizde iktisadî temelin ve politik yoğunlaşmanın bir ifadesi olmaktadır. Yani kısaca açıklamak gerekirse, iktisadî analiz vermeden emperyalizmin askerî ve politik stratejisini açıklamaya ve anlamaya çalışmak bilimsel açıdan tutarsız bir yaklaşımdır. Bu nedenle incelememizde emperyalizmin iktisadî temeline de kısaca dokunmakla birlikte, üzerinde asıl duracağımız konu onun askerî ve politik yönü olacaktır. Genel olarak izleyeceğimiz yol, kapitalizmin iç dinamiğinden başlayacak ve bu iç dinamiğin paralelinde gelişecektir. Kabaca yanaşımımız şu sırayı izleyecektir:

1) Kapitalizmin ve emperyalizmin iktisadî temeli.

2) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan "komünist saldırganlığı" sloganının kapitalizm ve emperyalizmin iktisadî temeli açısından analizi. Bunun (iktisadî) gelişme sürecinin) politik ve askerî alana yansıması. Askerî blokların yaratılması ve soğuk savaş ideolojisinin (anti-komünizm) kitlelere geniş ölçüde telkini.

3) Türkiye'deki iktisadî gelişme. İktisadî çıkarların sonucu olarak Türk burjuvazisinin Batı ile işbirliğine gitme çabaları. Soğuk savaş ideolojisi ile bu bütünleşme sürecinin asıl nedenlerini saklama çabaları.

4) Bu iki gelişme sürecinin (madde 2 ve 3) diyalektik ilişkileri.

5) Sonuç.

KAPİTALİZMİN VE EMPERYALİZMİN İKTİSADI TEMELİ

En yalın biçimde (yani sadece iktisadî açıdan) emperyalizmi, kapitalizmin gelişme süreci içinde ulaştığı son aşama diye tanımlayabiliriz. Bu aşamada ortaya çıkan en önemli iki özellik, "tekelleşme" ve "sermaye ihracı"dır. Kapitalist üretimin iç mantığı ise artık değer yaratılmasına dayanmaktadır. Şöyle ki:

Basit Meta Üretimi'nde ticaret (yani mal değiştokuşu) "Meta-Para-Meta" olarak formüle edilebilir. Yani üreticiler pazara kendi üretim araçlarıyla ürettikleri mallarla giderler. Bu mallar pazarda paraya

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI

çevrilir. Sonra bu para ile başka mallar satın alınır. Kısaca, "Meta-Para-Meta" süreci böylelikle tamamlanmış olur. Bu cins ticaret "Kullanma Değeri"nin bir nitelik dönüşümüne uğraması anlamına gelmektedir. En basit bir deyişle, ihtiyaç maddelerinin ihtiyaca göre dağılması sonucunu doğurur bu cins ticaret.

Kapitalizmde ise ticaret başka bir şekil almaktadır. Buradaki ticaret, Basit Meta Üretimi'ndeki ticarete tam bir zıtlıkla "Para-Meta-Para" olarak formüle edilebilir. Yani kapitalistler pazara para ile giderler, bu para ile mal satınalırlar (işçi de dahil olmak üzere), satınaldıkları bu mallarla yeni mal üretirler, sonra bu yeni malları tekrar paraya çevirmek için pazarda satarlar. Bu cins bir dolaşım, "Değişim Değeri"nin bir nicelik dönüşümüne uğraması anlamına gelmektedir. Bu anlamı ile böyle bir ticaret mantıksız ve gereksiz görünmektedir. İşte burada ortaya çıkan bir gerçek vardır ki o da "Para-Meta-Para" dolaşımının tamamlanması neticesinde kapitalistin eline geçen para, başladığı zaman elinde bulunan paradan fazladır. Yani kapitalist üretim neticesinde bir artık-değer yaratılmıştır ve kapitalist üretimin bütün mantığı da bu artık-değerin elde edilmesinde yatmaktadır.

Kapitalist üretimin bu iç mantığını ortaya koyduktan sonra, şimdi de yine kapitalist üretimin iç dinamiğine bağlı olarak kapitalizmin tekelleşme sürecine bakalım.

Tekelci sermayenin doğuşu, kapitalizmin bünyesinde beslediği iki kuvvet tarafından belirlenir:

1) Sermayenin yoğunlaşması,

2) Sermayenin merkezîleşmesi.

Sermayenin yoğunlaşmasının nedeni birikimdir. Yani kapitalistler tarafından yapılan birikim herbirinin kontrolündeki sermayenin çoğalmasına yol açmakta ve bu fazlalaşan sermaye de daha büyük çapta bir üretime geçmeyi mümkün kılmaktadır.

Sermayenin merkezîleşmesi ise, yoğunlaşmasından ayrı bir süreçtir. Merkezîleşme birikim sonucu ortaya çıkmaz. Yani birikim merkezîleşmeyi sınırlamaz. Merkezîleşme, birçok kapitalistin ellerindeki sermayeyi tek bir kapitaliste kaptırması sonucunda sermayenin tek bir elde toplanması anlamına gelir. Bunun nedenleri kısaca şöyle sıralanabilir:

a) Büyük çapta üretimin sağladığı avantajlar: Üretim büyüdükçe işçinin verimliliği de artar. Kapitalist rekabet üretilen malların ucuzlatılması ile rakiplerden daha çok mal satma olarak ortaya çıktığı ve

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

malların ucuzlatılması da yine işçinin verimliliğine bağlı olduğu için büyük sermaye küçük sermayeyi daima yutar. Buradan çıkan sonuç, rekabetin (kapitalist rekabet) merkezîleşmenin bir ana nedeni olduğudur.

b) Tüm kredi sistemi: Bankalar ve benzeri kuruluşlar sermayenin merkezîleşmesinde çok önemli rol oynarlar. Bu çeşit kuruluşlar bireylere ait küçük ve dağınık sermayeyi bir elde toplar ve böylece sermayenin çok büyük bir güç olarak birkaç elde toplanmasını sağlarlar. Anonim şirketler de bu bakımdan aynı şekilde sermaye merkezîleşmesine katkıda bulunurlar.

Böylece, kapitalizmin özünde mevcut iki dinamik kuvvetin (sermayenin yoğunlaşması ve merkezîleşmesinin) tekellerin ve tekelci sermayenin ortaya çıkmasına yol açtığını görmüş oluyoruz. Daha başta da söylediğimiz gibi, emperyalizmin en önemli özelliklerinden biri, tekelci sermayenin hâkim güç hâline gelmesidir.

Şimdi de, emperyalizmin ikinci önemli özelliği olan sermaye ihracının nedenlerine kısaca bakalım. Önce iki tanım yapmamız gerekiyor:

1) Toplam değer C V S

Burada C Sabit sermaye, V Döner sermaye, S Artık değer

2) Kâr haddi $\frac{S}{C \quad V}$

Bu tanımlardan görüldüğü gibi, kâr haddi sermaye birikimi sonucunda düşmektedir.

Emekte yüksek bir üretim gücü, yeni yatırımlara yol açacak kadar fazla ürün sağlar. Bir bakıma denilebilir ki, birikim kaynakları yatırım kaynaklarından daha çabuk gelişmektedir. Neticede sermaye artmaktadır. Bu şartlar içinde yeni pazarlar, yeni alanlar açılmadan (işçi sınıfının tüketimi dahil) tüketim artmadan, üretim tekniklerindeki ilerlemeler artık imkânsızlaşır.

Bu konuda, sermaye birikimi sonucu kâr haddinin düşmesi üzerine yapılan bâzı araştırmalara da değinelim. 'Tekelci Sermaye' adlı kitaplarında, Amerikan iktisatçıları P.Baran ve P.Z.Sweezy'nin iddialarının tersine, kâr haddinin düşüşü kanunu ile artık-değerde tutarın ve oranın artışı arasında çelişme yoktur. Bu konuda Victor Perlo'nun yaptığı araştırmaya göre, Amerika yapım malları endüstrisinde sermaye üretim oranı 1929'da 0,666 iken 1963'de 0,834'e yükselmiştir. Başka bir deyişle yatırılan paranın verimi azalmıştır. Oysa sermaye-emek oranı 2,915-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI VAKFI

[illegible] 1928'e yükselmiştir. Yani kısaca (Marxist iktisatçılar arasında da [illegible] tartışmalara yol açmakla beraber) buradan çıkacak sonuç, sermaye birikimi sonucunda kâr haddinin düşüşü olmaktadır.

Burada bir noktaya daha kısaca dokunalım. (Bu konuyu ileride yine işleyeceğiz.) Devletin (burjuva-kapitalist) bütün siyaseti de bu aşırı birikimi hesaba katmaktadır. Bu siyaset, tekelci olmayan burjuvaziye düşen payı kısarak, olağan kâr haddinden yararlananların sayısını indirmeye çalışıyor. Bu amaca varmak için de, devlet küçük ve orta işletmelere karşı ayrıcalıklı bir siyaset izlemekte, kredi bulmalarını zorlaştırmakta, onlara daha ağır vergiler yüklemekte, kayıtlar ve vergiler yoluyla onlara baskılar yaparak ufak üreticilerin ortadan kalkmasını veya büyük tekellerin hizmetine girmesini sağlamaktadır. Bu son cümlede ortaya koyulan gelişmeyi ileride Türkiye ile ilgili olarak tekrar ele alacağız.

Şimdi yine kâr haddi sorununa dönelim.

Sermaye birikimi arttıkça kâr haddini sabit tutmak için ya artık değer arttırılacak (yani sömürü haddi fazlalaşacak) ya da bu sermaye başka alanlara, başka ülkelere aktarılacaktır. Yani kapitalist sermaye birikimi ister istemez sermaye ihracına yol açmaktadır. Bu arada önemli bir nokta da, dış ticarette artık değerin bir ülkeden diğer bir ülkeye transferi meselesidir. Burada dikkat edilecek husus, sermaye ihracının olmadığı bir dış ticaret ortamında artık değerin bir ülkeden diğerine transferinin mümkün olamayacağıdır. Böyle bir ortamda dış ticaret 'Basit Meta Üretimi'nde anlattığımız dolaşıma (yani Meta-Para-Meta) benzer ve artık değerle ilişkksi yoktur. Fakat sermaye ihracının başladığı andan itibaren artık değerin bir ülkeden diğerine (sermaye ihraç eden ülkeye) transferi de başlar. Böylece sermaye ihracı, sermayenin ihraç edildiği ülkeler proletaryasının ve emekçilerinin doğrudan doğruya emperyalist tekeller tarafından sömürülmesi sonucunu doğurur.

Burada ayrıca belirtmemiz gereken bir sorun da, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde emperyalizmin yapısında meydana gelen değişiklikler sonucu sermaye ihracının 'işgücü ithâli' ile tamamlanmaya çalışılmasıdır. Ayrıca yine emperyalizmin iktisadî yapısından çıkan ve sermaye ihracı sürecine paralel olarak gelişen sömürgecilik akımı da savaş sonrası ortamında nicelik olarak değişime uğramış ve 'yeni-sömürgecilik' olarak karşımıza çıkmıştır. Bu iki gelişmeye ilerde kapitalizmin

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI VAKFI

emperyalizmin savaş sonrası dönemde geçirdiği yapısal (özünde aynı kalan) değişimlerini incelerken daha geniş yer vereceğiz. (İşgücü ithâlinden ne anladığımızı Ortak Pazar'la ilişkili olarak ele alacağız.)

Bütün bu yazdıklarımızdan çıkan sonuç, en başta emperyalizmin tanımı ile ortaya koyduğumuz bir gerçektir. Yani emperyalizm, kapitalizmin en son aşamasıdır ve bu aşamanın en temel iki özelliği de, tekelci sermaye ile sermayenin ihracının ortaya çıkışı ve sömürgeciliğin gelişmesidir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken bir nokta vardır ki o da emperyalizmin devamının tekellerin ve sermaye ihracının devamından (veya daha ileri bir aşamaya ulaştırılmasından) ayrılamayacağıdır. Bu nedenle emperyalizm kendi varlığını koruyabilmek için, tekellerin çıkarını korumak, sermaye ihracını sürdürmek ve bu özellikleri yeni düzeylere ulaştırmak mecburiyetindedir.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI EMPERYALİZM

Emperyalizmin genel stratejisi (varlığını koruma mücadelesi), bir önceki bölümde kısaca belirttiğimiz iktisadî temeller üzerinde yavaş yavaş biçimlenmiştir. 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında dünya imparatorlukları kurma (yani dış pazarları ve ham madde kaynaklarını ele geçirme) şeklinde somutlaşan bu strateji, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra önemli bir değişime uğramıştır. Fakat şu gözden kaçırılmamalıdır ki, emperyalizmin stratejisi politik, ekonomik, askerî ve ideolojik her türlü savaş biçimini kapsar. Bu stratejinin anlaşılması ise genel ve özel çıkarlar arasındaki bağıntıların (yani emperyalizmin özünün korunması ile emperyalist ülkeler arasındaki çelişkilerin ortaya çıkması) doğru analizine bağlıdır. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında mevcut olan emperyalist devletler arasındaki keskin çelişki, İkinci Dünya Savaşı sonundan itibaren tabiatını değiştirmeye başlamıştır. Şöyle ki, aralarındaki çelişkiler hiçbir zaman yok olmamakla beraber, dünya çapındaki emperyalizm özündeki çelişki ve uzlaşmazlıkları bugün olduğu kadar hiçbir zaman bir kenara itip ortak bir cephe oluşturma ihtiyacını duymamıştır. Bunun nedenlerini belli başlı üç maddede toplayabiliriz:

1) Devrimci güçlerin gelişmesi: Kapitalizm bugün tek bir sistem olma niteliğini kaybetmiştir. Sosyalist sistemin varlığı, kapitalizm ile sosyalizm arasındaki çelişkiyi ana çelişki haline getirmiştir. Ayrıca millî kurtuluş savaşlarının gelişmesi ve kapitalist ülkelerdeki

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

çelişkilerin şiddetlenmesi ile uluslararası işçi hareketinin büyümesi de emperyalist devletleri işbirliğine itmiştir.

2) İktisadî bütünleşme: Bilimsel-teknolojik gelişme neticesi ortaya çıkan üretim güçlerini geliştirme olanakları ulusal sınırları aşmış ve üretim güçlerinin bu gelişmesi enternasyonal sermayenin doğuşuna ve emeperyalist ülkeler arasında bir iktisadî bütünleşmeye yol açmıştır.

3) Güçlerin merkezîleşmesi: Emperyalist devletler arasında A.B.D. gün geçtikçe (bilhassa İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra) güçlenmiştir. Savaş sonrasında A.B.D. ekonomik, bilimsel-teknolojik ve askerî bakımdan emperyalisst blokun merkezi haline gelmiştir. Bu merkez etrafında çeşitli askerî-politik bloklar (NATO, CENTO, SEATO, vs.) kurulmuş ve bir askerî üsler şebekesi yaratılmıştır. (Çeşitli ikili anlaşmalarla).

Böylece görüyoruz ki emperyalist devletler arasında bir yoğunlaşma ve merkezîleşme süreci gelişmiştir. Bu gelişme hiçbir zaman emperyalist devletler arasındaki çelişkilerin yok olması anlamına gelmemekle beraber, sosyalist sistem karşısında ve diğer devrimci güçlerin gelişmesinin de katkısıyla, emperyalizm sosyalist sistemin karşısına tek bir blok halinde çıkma sürecindedir. Bu stratejinin başlıca amacı tarihsel ömrünü tamamlamış olan kapitalizmin mevzilerini her ne pahasına olursa olsun korumaktan başka bir şey değildir.

Çağımızın ana çelişkisi iki dünya sistemi arasındaki çelişkidir. Bunun yanı sıra sömürülen ülkelerin ulusal bağımsızlık mücadeleleri ve gelişmiş kapitalist-emperyalist ülkelerdeki proletaryanın anti-kapitalist mücadelesi gelmektedir. Bu gerçeklerden dolayı dünya sosyalist sistemine ve Sovyetler Birliği'ne karşı amansız savaş, emperyalizmin stratejisinde en belirleyici unsur olmaktadır. Bu mücadele ideolojik düzeye anti-komünizm ve anti-Sovyetizm olarak yansımaktadır. İleride göreceğimiz gibi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ve Soğuk Savaş döneminde, askerî saldırgan blokların kurulmasında bu ideoloji (anti-komünizm ve anti-Sovyetizm) halk kütleleri üzerinde başarı ile uygulanmıştır. Buna ek olarak gelişmekte olan ulusal bağımsızlık savaşlarını bastırmak için emperyalizm yine yukarıda açıkladığımız ideolojik sloganlara sarılmakta ve ulusal kurtuluş savaşlarını bir 'komünist komplosu' olarak nitelendirip ezmeye çalışmaktadır. Bu yolda kullanılan metotlardan biri de ikili askerî ve iktisadî anlaşmalar olmaktadır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Emperyalizmin ve özellikle Amerikan emperyalizminin dış politika alanındaki tüm faaliyetlerinin iki sistem arasındaki çelişkiye (sosyalist sistem ile kapitalist-emperyalist sistem) bağlılığını savaş sonrası olaylara bakarak açıkça görebiliriz. Truman Doktrini, Marshall Plânı, atom diplomasisi, Çin Halk Cumhuriyeti'ne müdahale, Kore Savaşı, NATO ve diğer askerî blokların kurulması, Batı Alman militarizminin canlandırılması, Avrupa'daki sosyalist ülkelerde baltalayıcı karşı-devrim hareketleri, Vietnam'a silâhlı saldırı, çeşitli üçüncü dünya ülkelerinde askerî darbe düzenlemeler (komünist parmağı var diyerek), her türlü demokrasi mücadelesini 'komünist sızması'na bağlamak ve ikili anlaşmalara dayanarak bastırmak ve diğerleri emperyalizmin dış politika alanındaki başlıca faaliyetleridir. Bu arada kuvvet politikası da bu siyasetin değişmez temelini teşkil etmiştir. Bu politikanın en önemli özelliği ise, savaş araç ve silâhları yapmak, silâhlı kuvvetleri geliştirmek ve askerî-politik koalisyonlar meydana getirmek olmuştur.

Bu politikanın siyasal düzene ne şekilde yansıdığına girmeden önce rakamlarla askerî masrafın nerelere ulaştığını saptayalım.

NATO ASKERİ HARCAMALARI ($ milyon)

	1949	1959	1970
A.B.D.	13,580	46,614	80,253
Fransa	1,370	3,631	5,874
Birleşik Krallık	2,181	4,460	5,712
Batı Almanya	----	2,640	6,111
İtalya	482	1,067	2,416
Kanada	372	1,642	1,741
Hollanda	179	396	1,075
Türkiye	199	269	401
Belçika	153	374	677
Danimarka	52	143	365
Norveç	52	150	370
Yunanistan	51	158	---
Portekiz	50	98	356
Lüksemburg	2	8	8
TOPLAM	18,777	61,641	105,359

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Bu rakamlardan kolayca görüldüğü gibi, ekonominin askerî harcamalara bağlanması kapitalist sistemin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. 1949-1968 arası NATO devletleri doğrudan doğruya askerî harcamalara 1,300 milyar dolar ayırmışlardır. Bu miktarın 800 milyar dolarını ise yalnız 1960-68 arasında harcanmıştır. Askerî üstünlük anlayışı 'komünizmi önleme' doktrinine dayanan Amerikan dış siyasetinin temelini teşkil etmiştir. Bunun neticesi, Batı Almanya ve Japonya'nın tekrar silâhlandırılmasını doğurmuştur.

Atom ve hidrojen bombalarının geliştirilmesi ve bu silâhların sosyalist blokun da eline geçmesinden sonra, emperyalizm kendi yaratmış olduğu muazzam bir askerî mekanizma karşısında içinden çıkamayacağı bir çıkmaza girmiştir. Böylece çıkacak olan bir dünya savaşından faydalanamayacağını anlayan emperyalizm 'topyekûn harb' stratejisinden vazgeçerek 'esnek mukabele' stratejisini, yani 'mahallî harbler' çıkarma yolunu seçmiştir.

Emperyalizmin ulusal kurtuluş savaşlarına karşı tutumu da bugünkü şartlara uydurularak yeni sömürgecilik diye tanımladığımız bir yönde gelişmiştir. Gerçi seri halinde ortaya çıkan sömürge harbleri ve karşı-devrim darbeleri hâlâ kullanılan usûllerdir, fakat bugün için İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana önemi artan yeni bir strateji daha çok geçerlilik kazanmıştır. Bu strateji dış yardımlar şeklinde somutlaşmıştır. Genç devletlerin bağımsızlık elde ettikten sonra bu yolda gelişme çabaları sırasında karşılaştıkları iktisadî güçlüklerden ustalıkla faydalanmayı bilen emperyalist tekeller kurdukları 'yardım tuzağı' ile bu ülkelerin ekonomisindeki kilit noktaları ele geçirmektedirler. Böylece bu ülkelerdeki gelişmeye başlamış olan yerli burjuvazi ile bütünleşmeye giden emperyalist tekeller bu ülkeleri tekrar yarı sömürge durumuna itmekte ve iktisadî bağlar ile onları emperyalist askerî bloklar içine çekmektedirler. İleride Türkiye'nin durumunu incelediğimiz zaman bu süreci açık olarak göreceğiz.

Üçüncü devrimci güç olarak emperyalizme karşı çıkan uluslararası proletarya hareketine karşı emperyalizmin stratejisine de değinelim. Bu dönemde emperyalizm bütün dünyadaki emekçilerin gözünde sosyalizmi lekelemek ve bir tarihî raslantı olarak göstermek için yeni ideolojik silâhlar geliştirmektedir. Bu teorilerden birisi de meşhur 'Konverjâns' teorisidir ki, buna göre kapitalizm ve sosyalizm son aşamada aynı sonuca doğru yol almaktadırlar. Emperyalist aşamada sermayenin yoğunlaşma

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

e merkezîleşme süreçlerini sosyalist kamuoaştırma ile özdeş gösterme ... bu teorinin sonuçlarındandır. İdeolojik düzeyde böyle bir teorinin amacı sosyalist sistem ile kapitalist sistemin uzlaşmaz temel çelişkilerini perdelemek ve kapitalist ülkelerdeki emekçileri reformizme itmektir. Bu çabaları inanılır bir hale getirmek için kullanılan taktik de gayet basittir. Tekelci burjuvazi emekçilere önce iktisadî alanda bâzı tâvizler vermekte, sonra fırsat buldukça bu tâvizleri enflâsyon, vergi, zam gibi manevralarla geri almaktadır. Ayrıca halk yığınlarını ideolojik meselelerden uzak tutmak için 'sosyal işbirliği' gibi şiarlar ortaya atılmakta ve bu metotla kitlelerin sınıf bilincine varması önlenmeye çalışılmaktadır.

Şimdi bütün bunları özetleyelim. Kaba olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalizmin kendi özünü korumak amacıyla izlediği strateji bu dönemde daha da belirginleşen devrimci güçlere paralel olarak şekillenmiştir. Bunlar emperyalist stratejiyi belirleyen dış güçlerdir ki, şöylece özetlenebilir:

1) Anti-komünizm ve anti-Sovyetizm ideolojisinin geliştirilmesi ve buna bağlı olarak yeni 'teori'lerin konması,

2) İktisadî yardım politikasının yeni sömürgecilik şeklinde uygulanması.

Bu iki başlık altında özetlediğimiz ve dış (emperyalizmin iç çelişkileri dışında) etkenlerle ortaya çıkan strateji bu iki maddenin birbiriyle olan diyalektik ilişkisi içinde incelenmelidir. Yani birbirlerini etkiler ve birbirlerinden etkilenirler. Ayrıca dış ve iç etkenler diye analitik olarak ayırma yoluna gittiğimiz süreçler de birbirleriyle diyalektik bir ilişki içindedirler. Bunu da belirttikten sonra iç etkenleri özetleyelim.

1) İktisadî bütünleşme neticesinde ortaya çıkan 'multinasyonal' tekeller ve bunun neticesi olarak ortaya çıkan iktisadî, politik ve askerî işbirliği ve çelişkiler.

2) Güçlerin merkezîleşmesi neticesinde bu merkez etrafında kurulan askerî-politik bloklar.

Yukarıda da belirtmeye çalıştığımız gibi bu iç ve dış etkenler de birbirlerini etkilemekte ve birbirlerinden etkilenmektedirler. Buna örnek olarak anti-komünizm ve anti-Sovyetizm politikası ile güçlerin merkezîleşmesinin nasıl aynı sonuç olarak NATO, CENTO, SEATO, vs. gibi askerî-politik bloklara yol açtığını gösterebiliriz.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Bunlardan başka emperyalizm bâzı geleneksel özelliklerini de kaybetmiş olarak barındırmaya devam etmektedir. Daha önce de açıklamış olduğumuz gibi, sermaye ihracı ihtiyacı ve askerî endüstriyi besleme çabaları dünyanın ham madde kaynaklarını emperyalizm için vazgeçilmesi imkânsız bölgeler haline getirmektedir. Buna örnek olarak Orta Doğu bölgesinin petrol açısından (askerî stratejik önemi hariç) ne kadar can alıcı bir bölge olduğunu tesbit edebiliriz. Şimdi yukarıda sıraladığımız gelişmeleri daha ayrıntılı olarak inceleyelim.

ANTİ-KOMÜNİZM: EMPERYALİST BURJUVAZİNİN GENEL SINIF STRATEJİSİ

Sosyalizm ile kapitalizm arasındaki tarihî mücadele sürecinin tamamını kapsayan bir fenomen olan anti-komünizm, kapitalizmin derinleşen genel krizi ve sosyalizm, işçi sınıfı ve kurtuluş hareketleri güçlerinin büyümesi şartları altında, emperyalist burjuvazinin genel sınıf stratejisinin dayanak noktası olmuştur. Anti-komünizm çok çeşitli şekillerde ortaya çıkmakta ve işleyişi de birçok biçimler almaktadır. Öncelikle, anti-komünizmin 'emperyalizmin ana güçlerinin resmî politikası' olarak ortaya çıkışını inceleyelim:

Temel olarak bu politika geçmişte olduğu gibi bugün de Amerikan askerî gücüyle beslenmektedir. Anti-komünizmin stratejisini çizenlerin sırtlarını gün geçtikçe muazzam bir şekilde genişleyen Amerikan askerî-endüstriyel kompleksine dayadıkları apaçık ortadadır. Bu askerî-endüstriyel kompleksin yapısı ise tekelci burjuvazinin en gerici kesimi ile askerî 'kast'ın dayanışmasısı olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer ülkelerin tekelci burjuvazileri de bu dayanışmaya güvenmektedirler. Bu konuda gerici Fransız gazetesi Figaro şöyle diyor: 'Marxism-Leninizme karşı tek teminat Amerika'dır ve tek kalkan da Amerika'nın elindedir.' Bu cümlenin anlamı açıktır. Figaro'nun 'kalkan'dan kasdı, sadece Amerikan nükleer silâhları değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelere -ve son analizde de bütün anti-emperyalistlere- karşı kurulmuş saldırgan askerî bloklar sistemidir.

Sınıf mücadelesinin tecrübeleri göstermektedir ki, ne zaman devrimci hareket güçlenmeye başlasa ve özellikle mevcut rejimi tehdit edici bir güce ulaşsa, 'kaba kuvvet' anti-komünist politikanın en önemli unsuru haline gelmektedir. Buna örnek olarak Yunanistan'ı gösterebiliriz. Demokratik mücadelenin genişlemesinden telâşa düşen Yunan gericileri, NATO'nun yardımı ile kurulmuş olan askerî mekanizmayı komünistleri ve demokratları ezerek bir askerî diktatörlük kurmak için kullanmış-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

[illegible]. Bu olay bir istisna olmadığı gibi, aynı plânlar İtalya'da da [illegible]lanmaktadır. SIFAR olayı buna bir örnektir.

Anti-komünizm Batı Almanya'da hükûmete, siyasî partilere ve ideolojik kuruluşlara sızmış durumdadır. 'Ostforschung' adı ile bilinen (yani Doğu Araştırmaları) ve tekeller tarafından cömertce finanse edilen bir sistem tam 90 tane kuruluşu içinde barındırmakta ve Marxist-Leninist teorinin yanlış olduğunu ispatlayarak (!) sosyalist ülkeler [illegible]ine gece gündüz bilgi toplamaktadır. Bu kuruluşlar Batı Alman dış [illegible] politikasının nasıl yürütülmesi gerektiği üzerine tavsiyeler yapmakta ve anti-komünist propagandaya yön vermektedir.

Bugün anti-komünizmin ideolojik ve propaganda mekanizması üç 'katlı' olarak düşünülebilir:

1) Üst 'kat', J.Burnham, R.Aron, W.Rostow, D.Bell, Z.Brzezinsky gibi aynı cins teorisyenlerden meydana gelmiştir. Bunlar 'sanayi toplumu', 'büyüme safhaları', 'neo-kapitalist devrim', 'ideolojisizleşen toplum' vs. gibi gerici ve karşı devrimci fikirleri yaymaktadırlar. Ayrıca teknoloji devrimi neticesinde komünizmin yok olacağını ispat (!) etmek de bunların görevi olmaktadır. 'Konverjans' teorisinin en gerici şekli de yine bu teorisyenler tarafından geliştirilmiştir.

2) Orta 'kat', anti-komünist fikirleri popüler 'bilimsel' yayınlar, orta öğretim müesseseleri için yazılmış özel ders kitapları, üniversite kitapları vs. gibi yollarla yaymakla görevlidir. Bu seviyede, ideolojik beyin yıkamanın hedefi öğrenciler, entellektüeller, çeşitli kitle kuruluşlarının kadroları ve siyasî partiler olmaktadır.

3) Alt 'kat'ın görevi ise anti-komünist propagandayı milyonlarla basılan yayınlar, radyo ve televizyon vasıtasıyla yaymak olmaktadır. Bu 'psikolojik savaş' her türlü yalan ve oyuna başvurularak yürütülmekte ve gün geçtikçe gelişmektedir.

Anti-komünizm bugün birbiriyle ilişkili üç görev yüklenmektedir:

1) Sosyalizmi gözden düşürmek veya en azından, sosyalist devrimin zafer kazanmış olduğu ve dünya devrimci hareketinin başını çeken ülkeleri zayıflatmak.

2) Kendi ülkesinde bir devrimi önlemek.

3) Emperyalist sömürgeci idareyi devirmiş olan halkların sosyalist bir yol tutmasını önlemek ve bu ülkeleri emperyalist baskı ve sömürü düzeni içinde tutmak.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Emperyalizmin anti-komünist stratejisinin bu amaçları değişmemiş, fakat devamlı değişen şartlar uygulanan metotları değiştirmeyi gerektirmektedir. Sovyetler Birliği'nin nükleer silâhların tekeline son vermesinden ve dünya güçler dengesinin sosyalizm, işçi sınıfı ve ulusal kurtuluş hareketleri lehine değişmesinden sonra, anti-komünizm diğer (kaba kuvvet politikası dışında) birtakım propaganda ve metotlara öncelik tanımaya başladı. Yeni bir dünya savaşı çıkarmanın büyük riskleri karşısında, uygulanan taktikler değişime uğradı. Bu değişen taktikleri (sosyalist ülkelere karşı uygulanan anti-komünist taktikler) iki ana grupta toplayabiliriz:

1) Bir sistem olarak dünya sosyalizmini bölmek,

2) Sosyalist toplumu aşındırmak ve bu yolla sosyalist toplumların bir burjuva eğilimi kazanmasını sağlamak.

Bu iki uygulama birbiriyle sıkıca ilişkili olarak gelişmektedir. Bu yakın ilişki 'köprü kurma' doktrini ile açıkça ortaya çıkmaktadır. Anti-komünizm sosyalist sistemi bölmek için 'ulusal komünizm' tezini geliştirmeye çalışarak bundan faydalanmak istemektedir. Buna örnek olarak son zamanlarda Kanada'da kurulan 'Rus ve Doğu Avrupa Çalışmaları Merkezi' müdürü Profesör Skilling'in 'Komünizm: Ulusal ve Uluslararası' adlı kitabından bir aktarma yapalım. Şöyle diyor Prof. Skilling: 'Ulusal komünizmin anlamının ve potansiyelinin doğru değerlendirilmesi, bize Doğu Avrupa ve komünist yörüngesindeki gelecekteki olayların gidişine karşı daha rasyonel bir tutum ve politika temeli sağlar... Bunu aklımızda tutarsak, komünizme karşı tutumumuzun daha yumuşak ve ölçülü olması, gürültülü propaganda ve müdahale tehditlerinden kaçınmamız ve ve komünist blok içinde 'ulusal komünizm'in sessizce gelişmesini desteklememiz gerekir.' Bu tavsiye ile, anti-komünizme karşı en etkili silâhın-bugünkü koşullar altında- sosyalist enternasyonalizm olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır.

'Ulusal komünizm'e ek olarak 'köprü kurma' doktrini de sosyalist ülkelerin 'iç evrimi'ne ve politik ve ideolojik yumuşamalarına bel bağlamaktadır. Sosyo-politik olarak (ki bu yeni bir gelişmedir) bu hesaplar yenilmiş sömürücü sınıf kalıntılarının ve bunların yandaşı revizyonist ve oportünist unsurların artıklarına dayandırılmaktadır. Bu taktik 1968 Çekoslovakya olayları ile somut olarak ortaya çıkmıştır. Anti-komünizm, Çekoslovakya'daki yenilgisinden yeni dersler çıkarmaktadır. Bu konuda anti-komünist stratejinin teorisyenlerinden biri George Gross adı al-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

...da şöyle yazmaktadır: "Çekoslovak 'liberal'leri, son analizde komü-...leri siyasal iktidardan uzaklaştırmayı amaçlayan reformlar üzerine fazla düşerek bir yanlış yapmışlardır. 'Hürriyet' güçleri önce anti-komünist reformizm plâtformunda birleşeceklerine milliyetçi bir plâtformda birleşmeliydiler. Eğer sosyalist sistemi 'düzeltme' yerine sosyalist statükoda değişiklik sloganı ile ortaya çıkılsa idi, başarı imkânı fazlalaşırdı.'

Şimdi de anti-komünizmin komünist harekete karşı yürüttüğü savaş ...na yönlerine bakalım. Bunları üç madde olarak toplayabiliriz:

1) Anti-komünizm, komünistlerin ilerici sosyal güçlerle bağlarını koparmaya çalışır, komünist partilerin yönetici katlara yükselmesini önlemeye çaba gösterir ve halihazırda bu katlara yükselmiş bulunan partilerin de durumunu sarsmaya yönelir. Bu, anti-komünizmin kapitalist ülkelerdeki ideolojik ve politik fonksiyonudur.

Komünist partilerine karşı mücadele yolları üzerinde bir kitap yazan F.B.I. şefi Edgar Hoover bu mücadeleyi üç madde altında toplamaktadır: (Bu kitap çeşitli kolejlerde ders kitabı olarak okutulmaktadır.)

a) Kendi polis kafasına uygun olarak, Hoover komünistleri dar ve kanunsuz işler yapmak için gizlice anlaşmış gruplar olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, daha 'liberal' ve Sosyal-Demokrat anti-komünistlerin suçlamalarına uygun düşmektedir. Komünist harek_etin amacı da Hoover tarafından 'kuvvet zoru ile totaliter bir rejim kurma' olarak tanımlanmaktadır.

b) Hoover daha sonra komünistleri yabancı 'merkez'lerden emir alan, gayrimillî bir güç olarak ileri sürmekte ve millî çıkarların böyle bir güce karşı olduğunu iddia etmektedir. Bu yol, emperyalist propagandanın en eski ve en yaygın olan iddiasıdır.

c) Son olarak, Komünist partilerine karşı mücadeleyi sadece ideojik silâhlara bırakmayan Hoover açıkça Komünistlere karşı kuvvet kullanılmasını savunmaktadır.

2) Emperyalizm, komünist harekete karşı cephe hücumlarının yanısıra, komünist hareketi içten yıkmak ve Komünist partilerini etkisiz hale getirmek için de büyük çaba harcamaktadır. Bu kesimde kullanılan metotlar, Hoover marka anti-komünizm metotlarından dah a ince ve ustaca olmaktadır. Önceleri uygulanan taktik, Marxism-Leninizm ilkelerinin ...lar tarafın_dan duyulup öğrenilmesini önlemek iken, bugün değişen ...lar bu taktik yerine yenilerinin bulunmasını gerektirmiştir. Bugün

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Batı'da her gün Marx ve Lenin üzerine Batı ideologlarının yazdığı yüzlerce kitap piyasaya sürülmekte ve Marxism-Leninizm kasıtlı olarak ters yorumlanıp bayağılaştırılmaktadır. Ayrıca Komünist partilerinden ihraç dönekler tarafından yönetilen 'içten eleştiri' de bol miktarda kullanılmaktadır.

1967 Eylûl ayında Batı Almanya'da toplanan ve askerî liderler, profesörler ve din adamlarının katıldığı uluslararası anti-komünist konferansta, bu çeşit 'neo-Marxist' eğilimler ve 'Yeni Sol Hareket'in Komünist partilerine sızmak için kullanılması tavsiye edilmiştir.

3) Emperyalist stratejiciler dünya komünist hareketinin parçalanmasına büyük umut bağlamaktadırlar. Komünist saflardaki ayrılıkları kullanamak bu amaca ulaşmak da ayrı bir önem kazanmaktadır. 'Komünizm Problemleri' adlı anti-komünist dergide Kaliforniya Üniversitesi'nde felsefe profesörü Lewis S.Feuer şöyle yazıyor: 'Sosyo-ekonomik, psikolojik ve ırk farklarının etkileri ile birçok Marksizmlerin ortaya çıkacağı bir ayrışma ve parçalanma çağına giriyoruz.' Profesör Morris ise amacı daha açık olarak ifade etmekte ve şöyle demektedir: 'Enternasyonalizmi çekip alalım, ortada ne kalıyor? ... Enternasyonal bağlarından yoksun bırakılan partiler kaçınılmaz olarak güçlenmek ve bunu sürdürebilmek için çevreleri ile uyuşmaya gidecekler ve başarı kazansalar dahi komünist mi kalacaklardır? Başka bir deyişle, ne kadar değişikliklere uğrarsa uğrasın, komünist hareketi bir arada tutan güç enternasyonalizmin ta kendisidir.' Bu fikri biraz daha geliştirerek Prof. Morris 'çok merkezcilik'in de partiler arasında aynı sonuca (yani komünist hareketi bölmeye) götüreceği fikrini benimsemekte ve umudunu buna bağlamaktadır. Görülüyor ki, düşman, komünist gücün ana kaynağının ne olduğunu çok iyi bilmektedir. Bu açıdan, son yıllarda Türkiye'de sol akım içinde gelişen ve çokmerkezci bir karakter gösteren fikirlerin de Türkiye'deki sol hareket için nasıl büyük bir tehlike getirdiğini de gözden kaçırmamalıyız.

Az Gelişmiş Ülkeler ve Anti-Komünizm

Eski sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde anti-komünizm, emperyalizmin ana ideolojik ve politik silâhı olarak hizmet görmektedir. Bu ülkelerde anti-komünizm, neo-kolonyalizmin âleti olmaktadır. Amacı, yurtsever liderlerin etkisini azaltmak, millî burjuvazi ve küçük burjuva kitleleri gözden düşürmek olmaktadır. Küçük burjuvazi dinî inanış-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

lardan büyük ölçüde etkilendiği için, yeni-sömürgeciler bunu da kullanmak, komünizmin 'dinin ayaklar altına alınması' olduğu inancını yaymaya çalışmaktadırlar. Fakat herşeyden önce anti-komünizm, emperyalizmin sömürgelerdeki ve yeni bağımsızlık savaşı veren ülkelerdeki faaliyetleri için en etkili politik ve propaganda silâhı olmaktadır. Öyle ki, emperyalizmin bu ülkelerin içişlerine karışması olaylarının tümünde birden anti-komünizm, 'komünist saldırganlığı' ve 'komünist sızması' sloganları altında bu olayların asıl nedenini maskelemek için kullanılmıştır.

Bundan başka, anti-komünizm bağımsızlığa kavuşmuş ülkelerin dış politikalarını da emperyalizm lehine etkilemek için kullanılmaktadır. Fakat sosyalist ülkelerin gün geçtikçe saklanması zorlaşan başarıları sonucu, emperyalizm bu alanda da taktik değiştirmiştir. Bugün artık sosyalist ülkelerin ve sosyalist sistemin başarılı olmadığını bu ülkelere yutturamayacağını anlayan emperyalizm, taktik değiştirerek sosyalizmin bu ülkeler için tek kalkınma yolu olmadığını ve daha başka yollar da bulunacağını iddia etmeye başlamıştır. Bu konuda, bu ülkelerdeki kamuoyunu etkileme yolları tartışılırken, Amerikalı Profesör P.Sigmund sadece "Marxism-Leninizmin 'tek' ideoloji (uygun ideoloji) olmadığını ısrarla belirtmek yeterlidir" iddiasında bulunmuştur.

Ayrıca, bu ülkelerde (yeni bağımsızlığına kavuşmuş) gelişen milliyetçilik akımlarının da nasıl anti-komünist plânlar içine dahil edildiği üstünde de önemle durmalıyız. Uzun yıllar sürmüş olan emperyalist baskı ve sömürü bu ülkelerde kuvvetli milliyetçilik akımlarının gelişmesine yol açmıştır. Bu milliyetçilik akımları ilk safhada emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı yöneldikleri için ilerici bir karaktere sahiptirler. Fakat yeni-sömürgecilerin bu milliyetçi akımları kendi çıkarları için kullanmaya çalıştıklarını da gözden kaçırmamalıyız. Harvard Üniversitesi'nden Prof. Hoffmann Life dergisinin Nisan 1969 sayısında şöyle demektedir: 'Kısa dönemde yerleşmiş çıkarlara karşı bile olsa, dış ülkelerdeki milliyetçi güçlerle ittifak uzun dönemde bizim çıkarımızadır.' Buradaki amaç milliyetçi akımı enternasyonalizme karşı çıkarmak ve böylelikle onun anti-emperyalist muhtevasını törpüleyerek anti-komünist yanını geliştirmek olmaktadır.

Burada önemli bir noktaya daha değinelim. Görülüyor ki, az gelişmiş ülkelerdeki anti-komünizmin ana kaynağı onların sınırları dışında kalmaktadır. Yani anti-komünizmin ana yayıcısı emperyalistlerdir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Fakat aynı zamanda, bu ülkelerin içinde de anti-komünist propaganda ile zehirlenmiş güçler mevcuttur. Bu güçlerin en başında gerici burjuva toprak sahibi unsurlar gelmektedir ki, bunlar sınıf yapıları gereği komünizmden nefret etmektedirler. Bu yüzden bu güçler kolaylıkla emperyalizmle ortaklığa girebilirler. Fakat burada unutulmaması gereken husus, küçük burjuvazinin bâzı kesimlerinin anti-komünizminin, gerici güçlerin anti-komünizmi ile aynı olmadığıdır. Gerçi şu da doğrudur kii küçük burjuvazi bütün olarak anti-emperyalist bir nitelik arzettiği halde, kaypaklığı nedeni ile, gerici milliyetçilik, dinî aşırılık ve toplumsal fanatiklik akımlarından kolaylıkla etkilenmektedir. Fakat yine de, komünistler pratiklerindeki çalışmalarında bu farka önem vermeli ve bu yöndeki mücadelede en etkin metotları kullanmalıdırlar.

Böylece görmüş oluyoruz ki, bugünkü şartlar içinde anti-komünizm, devrimci hareketin bütün unsurlarına (ki bunlar dünya sosyalist sistemi, dünya proletaryasının mücadelesi ve ulusal kurtuluş savaşları olmak üzere üç tanedir) karşı yönelmiş emperyalist politikanın yoğun bir ifadesidir. Buradan çıkacak netice, anti-komünizmle savaşın, bütün anti-emperyalist güçlerin temel politik görevlerinin özünü teşkil ettiğidir.

İKTİSADI YARDIM POLİTİKASI: YENİ SÖMÜRGECİLİK

19. yüzyıl sonunda emperyalizmin ortaya çıkış aşamasında dünya büyük devletler arasında paylaşılmaktaydı. Emperyalizmin belirgin özelliği olan sermaye ihracının hızlanması da bu paylaşma sürecini geliştirmiştir. Doğrudan doğruya sömürgeci idarenin, emperyalist devletler için en uygun idare şekli olarak ortaya çıkışının nedeni, bu tür idarenin işgücü ve ham madde kaynaklarının toptan ve rakipsiz kontrolünü mümkün kılması idi. Doğrudan doğruya sömürgeei idare ile hem iktisadî kaynaklar elde tutulmakta, hemde bu kaynaklardan ve pazarlardan diğer emperyalist devletlerin yararlanması önlenmekte idi. Bütün bunların üstüne bir de bu ülkelerde beslenen emperyalist orduların giderlerinin yine sömürülen insanlardan çıkarılması eklenebilir.

Bugün bu eski usûl sömürgecilik kaybolmaktadır. 1919 yılında 1 milyar 200 milyon insan (dünya nüfusu 1 milyar 800 milyon iken)

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

yani dünya nüfusun_un yüzde 70'i sömürgeler, yarı-sömürgeler ve dominyonlarda yaşamakta iken, bugün bu rakam 30 milyona, yani dünya nüfusunun yüzde 1'ine düşmüştür. Bu gelişmeye bakacak olursak, kurtuluş hareketlerinin dünya sosyalizminin başarıları ve büyümesi ile orantılı olarak hızlandığını görebiliriz. İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmelerine bakarsak, Batı emperyalist ülkelerin_in 1945 sonrasında eski sömürge sistemini tekrar kurmaya çalışmış olduğunu görürüz. Emperyalist ülkeler savaş öncesi sömürge sistemini yeniden kurabilmek için bir on yıl kadar uğraşmışlar (Afrika, Kore, Çin, Vietnam, Süveyş, vs. olayları buna örnektir) ve onları bu serüvenden vazgeçiren neden de ancak değişen dünya durumu (sosyalist sistemin güçlenmesi) ve ulusal kurtuluş savaşlarının etkinlik kazanması olmuştur. Ne var ki, bütün bu gerilemelere rağmen, emperyalizm, eski doğrudan doğruya sömürgecilik çabalarından kolaylıkla vazgeçmemiş ve bunun çeşitli örnekleri bugünedek sürmüştür. Angola, Mozambik, Gine, Aden (1960 sonrasına kadar) ve Hong-Kong buna örnek teşkil etmektedir.

Böylece doğrudan sömürgecilik olanaklarını yitiren emperyalizm, bağımsızlığına kavuşmuş ülkeleri kendi kampında tutabilmek için bu ülkeleri 'içten fethetme' yollarını aramış ve yeni sömürgecilik diye adlandırılan olgu gelişmiştir. (Burada sanki iktisadın politikadan ayrılması gibi bir görüntü ortaya çıkmaktadır, ancak daha dikkatli bakınca bunun böyle olmadığını görmekteyiz. Çünkü iktisadın politikadan kesin olarak ayrılamayacağını biliyoruz. Yeni sömürgecilik süreci, politik bağımsızlığa kavuşmuş ve iktisadî bağımsızlık için savaşan ülkelerin çeşitli yollarda iktisadî bağımsızlıklarını engellemek ve böylece bu ülkeleri yeniden politik olarak emperyalist ülkelere bağımlı kılmak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yani politika ile iktisadın ayrılması tezinin (ki en büyük yanlıştır) tam tersi ispatlanmaktadır.) Bir bakıma yeni-sömürgecilik tamamen yeni bir olay da değildir. Lenin'in daha önce de belirttiği gibi, finans-kapital öyle bir kuvvettir ki, politik bağımsızlığa sahip ülkeleri bile etkisi altına alabilmektedir. Lenin, ayrıca emperyalist ülkeler tarafından uygulanan sistematik aldatmacaya da dikkati çekerek, politik bağımsızlık perdesi altında iktisadî, malî ve askerî olarak kendilerine bağımlı devletlerin de

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

kurulmakta olduğunu belirtmektedir. Böylece, yeni-sömürgeciliğin yeni olmadığını görmüş oluyoruz. Yeni olan, savaş sonrası devrede yeni-sömürgeciliğin 'istisna' olmaktan çıkıp 'kural' haline dönüşmesidir. İkinci Dünya Savaşı öncesi yeni-sömürgecilik, sadece Latin Amerika ve Orta Doğu, Asya ve Afrika'da birkaç ülkede uygulanırken, savaş sonrasında bütün eski sömürge ülkelerde uygulanmaya başlanmıştır. Sömürgecilik döneminde, emperyalist ülkeler, iktisadî ve politik nedenlerle, bu ülkelerdeki feodal ve yarı-feodal yapıyı sürdürme yolunu ana amaç olarak benimsemişlerken (bu ülkeleri tamamen tarımsal 'hinterland' olarak kullanmaya yönelmişken) bugün artık bu yol tek başına ana amaç olmaktan çıkmıştır. Şöyle ki, sosyalist sistemin gelişmesi sonucu, emperyalist devletler, eski sömürge ülkelerin sosyalist yola sapmayıp emperyalizm yörüngesinde kalmalarına da büyük çaba harcamak durumundadırlar. Yani değişen dünya koşulları içinde, bu ülkelerdeki feodal ve yarı-feodal yapıyı korumanın giderek zorlaşması ve yer yer patlamalara yol açması neticesinde, emperyalizm, ağırlığını bu stratejinin uygulanmasından kaldırarak bu ülkelerin 'kapitalist yol'dan gelişmelerine yöneltmek zorunda kalmıştır. Kısaca, emperyalizmin bir ülkedeki en gerici güçlerle, yani feodal ve yarı-feodal artıklarla, her an ittifakını sürdürmekle beraber, sınıf çelişkilerinin keskinleşmesi ve dünya devrimci hareketinin (en başta sosyalist sistemin) güçlenmesi ortamında, giderek gelişen anti-emperyalist hareketin bu ülkeleri anti-emperyalist ve kapitalist olmayan bir yola itmesini önleyebilmek için, gerektiğinde bu ülkelerin kapitalist yolda gelişmelerine yardım ettiğini söyleyebiliriz. Bu şekilde yürütülen taktik, öz olarak bu ülkelerin emperyalist yörüngeden kopmamasını sağlamaya yönelmiştir. (İleride Türkiye ile ilişkili olarak son durumu incelerken bu konuya yeniden değineceğiz.) Ayrıca, yeni-sömürgecilik, az gelişmiş ülkelerin emperyalist yörüngeden çıkmaması için bu ülkelerdeki bâzı sınıfsal güçleri de beslemektedir. 1959'da Adis Ababa'da toplanan bir konferansta Batı Alman emperyalizminin temsilcileri, Afrika'da bir 'orta sınıf yaratma' politikası güdülmesinin önemi üzerinde ısrarla durmuşlardır. Bunlara ek olarak, yeni- sömürgeciliğin başka bir stratejisi de, az gelişmiş ülkelerde tarım kesimine yönelik olan, kapitalist işletme-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

lerin geliştirilmesi politikasıdır. Böylelikle, köylerden gelecek ve feodal sömürü artıkların_a tepki olarak gelişen bir harekete de yolları tıkamış olmaktadırlar. Burada önemli bir başka husus da, bu ülkelerdeki feodal artıkların, günümüzde yabancı ve iç tekellerin sömürülerin_i geliştirmelerine bir engel teşkil etmeye başlamasıdır. Son olarak şunu da belirtelim ki, kapitalist yoldan gelişmeyi destekleme politikası bu ülkelerde çarpıtılmış bir kapitalizm yaratmaya yönelmiştir. Yani ağır endüstri yatırımları yerine montaj sanayii, ulaştırma ve hafif sanayi (tüketime dönük) geliştirilmektedir. Buna ek olarak, emperyalist ülkelerle az gelişmiş ülkeler arası iktisadî bütünleşme de körüklenmekte (Ortak Pazar'da olduğu gibi) ve böylece bu ülkeler emperyalist tekellerce alabildiğine sömürülme ortamına itilmektedir.

Böylece yeni-sömürgeciliğin, bağımsızlık kazanan ülkeleri yeniden bağımlı kılmak için uygulanan bir taktikten başka birşey olmadığını görmüş bulunuyoruz. Bu taktik kısaca şöyle işlemektedir: Önce iktisadî yapıya sızmak. Bu yolla ülkenin kan damarlarını ele geçirdikten sonra, iktisat ile politikanın bütünlüğünden yararlanarak politik yapıya nüfuz etmek. Ve en sonunda da bu iktisadî ve politik egemenliği emperyalizmin genel stratejisi içinde kullanmak.

Yeni-sömürgeciliğin iktisadî ve politik yapıya sızmak için kullandığı metotlar da çok önemlidir. Burada bu metotları ayrıntılı olarak incelemeyeceğiz, fakat kısaca ne olduklarını açıklayalım. Bunların başında iktisadî ve askerî alanda imzalanan ikili işbirliği anlaşmaları gelmektedir. Bu anlaşmalar, ülkenin iktisadî yapısına sızmanın en etkili silâhıdır. Askerî anlaşmalar da 'anti-komünizm' ve 'komünist saldırganlığı' şiarları altında başarı ile yürütülmektedir. İktisadî yardımların nasıl işlediğine daha önce değinmiştik. Bunlara ek olarak geliştirilen 'Barış Gönüllüleri', 'Gönüllü Hizmetliler' vs. gibi örgütler de ülkeye sızmak için kullanılmaktadır. Amerikan Barış Gönüllülerine ek olarak bugün İngiliz ve Alman Gönüllü Hizmetlilerinin sayısı da giderek artmaktadır. (Bak. İngiliz Dışişleri Bakanlığı Broşürleri - 'Volunteer Service') Son olarak, yeni-sömürgeciliğin politik silâhlarınddn en önemlisi olan askerî bloklar gelmektedir. (NATO, CENTO, SEATO, vs.) Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz:

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI VAKFI

Yeni-sömürgeci uygulamalar politik, ideolojik, askerî ve ekonomik olmak üzere dört ana düzeyde gelişmektedir ve bu gelişmenin anlamı da 'emperyalist sömürünün her ne pahasına olursa olsun devam ettirilmesi gereklidir' demektir.

İKTİSADİ BÜTÜNLEŞME: EMPERYALİZMİN İKTİSADİ YAPISINDAKİ GELİŞMELER

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha da keskinleşen ve çağımızın ana çelişkisi olan kapitalist sistemle sosyalist sistem arasındaki çelişki, emperyalizmin yapısal bâzı gelişmeler göstermesi sonucunu doğurmuştur. İktisadî alanda çeşitli emperyalist devletler arasında ve bütün kapitalist dünyada ekonomik gelişme denggsizliği artmış, emperyalist devletler ve kapitalist tekeller arasında etki alanı sağlama yolundaki savaş keskinleşmiştir. Sanayi ve ticaret alanındaki rekabet derinleşmiş, finans ve döviz harbi genişlemiştir. Bu arada, Batı Avrupa'da ve Ortak Pazar ile Amerikan ve Japon tekelleri arasındaki rekabet şiddetlenmiştir. Ne var ki, emperyalist devletler arasındaki çelişkiler yalnız ekonomi alanında kalmaz. Örneğin, NATO ciddi bir buhran geçirmekte, Asya'da kurulmuş olan CENTO ve SEATO gibi saldırganlık bloklarında çatlaklar belirmektedir. Batı Avrupa, kapitalist ülkeler arasında bir anlaşmazlık alanı haline gelmiştir. Bütün bu gelişmeler dünya emperyalist sistemini zayıflatmakta ve Amerikan emperyalizminin hegemonya plânlarını karıştırmaktadır. Emperyalist devletlerin herbiri böylece kendi özel amaçları peşinde koşmaktadır. Fakat böyle olmakla beraber, hepsi de dünya emperyalist sistemi zincirinin halkalarıdır.

Bütün bunların yanısıra emperyalizm içinde yeni bir gelişme olan 'bütünleşme' (entegrasyon) hızla yeni boyutlar kazanmıştır. Ayrıca büyük emperyalist devletler için 'konglomerat' olarak tanımlayabileceğimiz yeni tekelleşme süreçleri de hızlanmış ve emperyalizmin iktisadî yapısını etkilemiştir. Şimdi bu gelişmelere kısaca değinelim:

Sermaye ve mal ihracı, işçilerin bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmesi, kapitalist düzende yeni değildir. Fakat bu olaylar İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ortaya çıkan 'bütünleşme' ile en kesin şekillerine varmıştır. Tekelci devlet kapi-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

talizminde, uluslararası bütünleşme hızla gelişmektedir. Buna en iyi temel olan ve Amerika ve Almanya gibi ülkelerde açıkça ortaya çıkan 'konglomerat'lar, bütünleşme sürecini hızlandırmaktadır. Kapitalist ekonominin tekelleştirilmesinde yeni bir süreç başlamıştır. Bu yeni sürecin üç unsuru vardır:

1) Birleşme tamamen kontrol dışıdır.

2) Birleşme yoluyla dev tekeller, ültra-dev tekeller (multinasyonal) haline gelmektedir.

3) Dikey ve yatay doğrultulardaki birleşmelere hiç benzemeyen ve üretim teknolojisi ve dağıtım mantığı bakımından aralarında bağ bulunmayan çeşitli işletmeleri kapsayan, yeni 'konglomerat' şirketlerin doğuşu ki, bunlarda kapitalist anarşi en yüksek derecesini bulmaktadır.

Bunlara paralel olarak gelişen Batı Avrupa'daki Ortak Pazar çalışmaları da Avrupa'nın iktisadî bütünleşmesine yol açmaktadır. Amerika'nın Kanada ile bütünleşmesini hızlandırması, Kuzey Amerika'yı iktisadî bir bütün_e dönüştürmeye çalışması da raslantı değildir. Amerika - Kanada otomobil sanayiinde kurulan ortak pazar bu yönde bir gelişmedir. Japon tekelleri de Güney-Doğu Asya'da bir ortak pazar kurma yolunda çaba harcamaktadırlar. Bunların sonucu olarak, şüphesiz, çeşitli hükûmetlerin çıkarları arasında yine çatışmalar olacaktır. Fakat buna rağmen bütünleşme süreci hızla gelişmektedir. Hiç şüphe yok ki, iki sistem arasındaki çelişmelerin şiddetlenmesi ile, emperyalizmin gelişme dengesizliği yeni çelişkiler doğuracaktır. Burada iki eğilime dikkati çekelim:

1) Emperyalist burjuvazi, sosyalist ülkelere ve diğer devrimci güçlere karşı yürüttüğü savaşta uluslararası süper tekellerden yararlanmaktadır. Fakat bu yeni bir çelişki olan, 'ekonomi ve bilimin enternasyonalleştirilmesi objektif zorunluluğu' ile 'multinasyonal tekellerin bu zorunluktan yararlanarak iktisadî ve politik egemenliklerini genişletmeleri' arasındaki çelişkiyi doğurmaktadır.

2) Öte yandan yukarıdaki eğilimler bâzı emperyalist devletlerin gelişme düzeylerini belirli ölçüde birbirlerine yaklaştırmakta ve böylece emperyalist rekabet şiddetlenmekte ve dengesizliği artarak bu ülkeler arasında çelişkiler keskinleşmektedir.

TÜRKİYE SOSYAL ARAŞTIRMA VAKFI

Emperyalistler arası çelişkilere bakarsak, başlıca üç durumun ortaya çıktığını görürüz:

1) Amerikan emperyalizmi, tröstlerin güçlerini hayatî önem taşıyan bilimsel-teknolojik devrimin merkezlerinde yoğunlaştırarak üstünlüğünü daha da geliştirmeye çalışmaktadır.

2) Emperyalistler, bir yanda A.B.D., İngiltere ve Fransa, öte yanda da Almanya, İtalya, Japonya olmak üzere kutuplaşmaktadırlar.

3) Alman ve Japon ve Japon ve Amerikan tekelleri arasında çatışma kuvvetlenmektedir. Genel olarak iktisadî güçler Ortak Pazar, A.B.D. ve Japonya çevresinde yoğunlaşmaktadır.

Buradan ulaştığımız sonuç, emperyalistlerin çözülmesi güç bir ikilem karşısında bulunduklarıdır. Bir yandan dengesiz iktisadî ve politik gelişme aralarındaki rekabeti ve çelişkileri artırmakta, diğer yandan da 'sömürü ve baskı düzenini korumak ve güçlendirmek, kaybettikleri mevzileri yeniden ele geçirmek için' sosyalizme karşı yürüttükleri çabaları birleştirmek zorunda kalmaktadırlar.

Ortak Pazar ve Emperyalizm arası çelişkiler

En başta Ortak Pazar'ın ne olduğuna girmeden, daha kuruluş meseleleri tartışılırken ortaya atılan hedeflere bir bakalım. Ortak Pazar kuruluşunda ileri sürülen üç siyasal gerekçe şöyle sıralanabilir:

1) Avrupa Savunma Birliği çabalarının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, Ortak Pazar yolu Batı Almanya'nın Batılılar ittifakı içine girmesini meşrulaştırmak için seçilmişti. Yani daha geniş boyutlar içinde, Ortak Pazar, NATO'nun sosyal ve ekonomik üst yapısı olarak düşünülmüştü.

2) İkinci siyasal gerekçe, bu ittifakın ulusal işçi hareketlerine karşı bir karşılıklı yardımlaşma klübü haline getirilmesi idi.

3) Üçüncü gerekçe ise, kapitalist ülkeler arasında böyle bir iktisadî birleşmenin, sosyal reformları zorlaştıracağı inancı idi.

İktisadî alanda ileri sürülen iddialar ise en geniş bir deyimle 'pazarın genişleyeceği' ve böylelikle elde edilecek kazançtan herkesin (!) yararlanacağıdır. Fakat işin özünde, Ortak Pazar'ın niteliği başkadır. Şöyle ki, 'Ortak Pazar, Batı Avrupa em-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

peryalizminin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen ulusal kurtuluş ve sosyalizm hareketlerine karşı bir cevabı olan kapalı bir iktisadî, kapitalist, politik ve askerî kutuplaşmadır. Nitelik olarak anti-plânlama, anti-sosyalist ve anti-işçi sınıfı bir yapıdır. İktisadî itici gücü olan sözde 'serbest' rekabet, tröstlerin amansız baskısı anlamına gelmektedir. Ortak bir dış gümrük duvarı ile korunmakta olan bu Ortak Pazar, tekelcilerin dünyanın diğer taraflarına uzanmak için kullandıkları bir üs vazifesi görmektedir. Sermaye ihracı ve yeni- sömürgeeilik yollarıyla, Üçüncü Dünya ülkelerini ucuz ham madde sağlayıcı sömürü alanları durumuna getirmektedir.'

Ortak Pazar'ın yeni-sömürgeei niteliği de şu tablodan kolayca anlaşılabilir:

Dış Yardımlar ve Yatırımlar: (Milyon dolar olarak)

	1960	1969	Millî gelirdeki oranı
Belçika	182	257	1.1 (yüzde)
Fransa	1325	1742	1.24
B.Almanya	628	2046	1.3
İtalya	298	848	1.03
Hollanda	239	369	1.32
Japonya	246	1263	0.78
İngiltere	881	1069	0.83
A.B.D.	3818	4645	0.49

1969 yılında Ortak Pazar'ın dış ülkelere yaptığı yardım ve yatırımlar ABD dış yardım ve yatırımlarını geçmiştir. Ayrıca yayınlanmış olan istatistiklere bakacak olursak, Ortak Pazar ülkelerinin eski sömürgelerdeki faaliyetlerinin arttığını görürüz. Avrupa Gelişme Fonu'nun bütçesindeki artış da bunu doğrulamaktadır: Bu fon şu şekilde bir artış göstermiştir:

1959-1964 ..... 581 milyon dolar
1964-1969 ..... 790 milyon dolar
1970-1974 ..... 918 milyon dolar (tahminî)

Bütün bu rakamların ortaya koyduğu gerçek, Ortak Pazar'ın yeni-sömürgecilik alanında çok etkili bir kuruluş olduğudur. Amerikan emperyalizmi de, Ortak Pazar'la Afrika ülkeleri ve Akdeniz ülkeleri arasındaki 'tercih' uygulamalarına şiddetle karşı çıkmaktadır.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Ek olarak üzerinde durulması gereken başka bir nokta da, Batı Almanya'nın Ortak Pazar içindeki durumudur. Batı Alman emperyalizmi, 1960 yılından sonra yeni bir gelişme dönemine girmiştir. Bugün Batı Alman emperyalizminin ekonomik, politik ve ideolojik itici güçlerini devlet tekelci kapitalizminin güçlenmesi, yayılmasının artışı ve bilimsel-teknolojik devrimin gelişmesi belirlemektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk defa olarak, 1966-67 yılındaki yapısal bunalımlarla birlikte aşırı üretimde çevrimsel bunalımlar belirmiştir (yani tüketim azlığı). Son yıllarda B.Almanya'da tekelleşme süreci hızlanmıştır. Bu sürecin niteliklerini kısaca beş maddede özetleyebiliriz:

1) 1965 ortalarında küçük ve orta fabrikaların iflâsı ve satın alınması olayları fazla iken, bugün büyük tekellerin arasındaki birleşmeler hızlanmıştır.

2) Yoğunlaşma sürecinin ilk plânında 'yatay' ve konglomerat' birleşmeler olmaktadır. (ABD'ye benzerlik)

3) Ekonomik gücün yoğunlaşması önem kazanmıştır.

4) Sermaye ihracı çok yüksek bir rakama ulaşmıştır.

5) Askerî-stratejik önemi olan sanayi dalları , yoğunlaşma ve merkezîleşme sürecinde özel bir yer almaktadır.

Üçüncü madde üzerinde biraz duralım. Batı Almanya'da sermaye ihracının gerek yapısı, gerekse yönü yeni nitelikler kazanmıştır. Yabancı ülkelerdeki yatırımların yüzde 70-75'i sanayice gelişmiş ülkelere, geri kalanı da gelişmekte olan ülkelere yöneliktir.

Ayrıca son zamanlarda kapital ihracının (bilhassa ABD ile Almanya arasında) tek yanlı değil, iki yanlı hareketi gerektiği ileri sürülmektedir. Yani emperyalist ülkeler arasında, sermayenin uluslararası sermayeye dönüştürülmesi savunulmaktadır. Bu gelişmelerden çıkarabileceğimiz önemli bir sonuç vardır. Emperyalizmin yapısındaki (iktisadî) gelişmeler, klâsik sermaye ihracı ile gerçekleştirilen sömürünün niteliğini değiştirmeye yönelmiştir. Türkiye'nin de Ortak Pazar'la olan ilişkilerinden dolayı (ayrıca emperyalist yörüngeye oturmuş olmasından) çok yakından ilişkili olduğu bu gelişmeyi kısaca özetleyelim:

Sermaye ihracının emperyalist ülkeler arasında hızla artması ve buna karşılık az gelişmiş ülkelere yapılan ihracın azalması, kanımızca yeni bir stratejiyi ortaya koymaktadır. Bu gelişme,

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

sanayice ileri emperyalist ülkelerdeki iktisadî gelişmeyi geliştirme (kapitalist mantıkla) amacını gütmektedir. Sermaye ihracı ile az gelişmiş ülkelerden metropollere artık değer transferi de böylece, emperyalist ülkeler proletaryasından elde edilmeye çalışılan artık değerden daha az bir hızla gelişmektedir. Yani bu yol emperyalist ülkelerin proletaryasının daha çok sömürülmesini amaçlamaktadır. Fakat bu hiçbir zaman az gelişmiş ülkeler proletaryasının daha az sömürüleceği sonucunu doğurmamaktadır. Bunun nedeni ise 'işgücü ithâli' diye daha önce değindiğimiz kavramda yatmaktadır. Yani gelişmiş kapitalist ülkelerin serbestçe yabancı işçi çalıştırma eğiliminde. Artık değerin bir ülkeden bir diğerine transferi sermaye ihracı ile mümkün olur demiştik. Fakat aynı transferin bir ülkeden diğerine işçi akımı ile de mümkün olacağı apaçık ortadadır. Bunu açıklayalım: Diyelim ki, A ülkesi B ülkesine sermaye ihracı yapıyor ve böylece B ülkesinin proletaryasının yarattığı artık değeri kendi ülkesine aktarıyor. Bunun yerine B ülkesinin proletaryası, A ülkesindeki fabrikalarda çalışsa, B ülkesi proletaryasının yarattığı artık değer yine A ülkesine aktarılmış olmaz mı? Değişen tek şey dolaylı sömürünün doğrudan sömürü haline dönüşmesidir. Emperyalizmin, bilhassa Ortak Pazar'ın stratejisi bu yönde gelişiyor gibi görünmektedir. Bilhassa Türkiye'nin durumunda bunun böyle olduğuna işaret eder görünen veriler vardır. Tabii ki burada ortaya çıkan birçok problemler vardır ve böyle bir gelişmenin ne dereceye kadar başarılabileceği de şüphelidir. Bilhassa bu gelişmelerin emperyalistler arası çelişkileri keskinleştirdiğini düşünürsek, sorunların küçümsenemeyeceğini görürüz. Fakat bizim düşüncemiz yine de böyle bir gelişmeye işaret eden bâzı verilerin varlığı karşısında hiç değilse daha geniş bir araştırma yapılması gerektiğidir. Bu nedenle, konunun politik sonuçlarının analizini burada yapamıyoruz.

GÜÇLERİN MERKEZİLEŞMESİ: ASKERİ - POLİTİK BLOKLAR

Sermayenin yoğunlaşması, tekelleşmenin ulusal ve uluslararası ölçüde büyümesi, emperyalizmin saldırganlık ve anti-demokratik eğilimleri için gerekli nesnel koşulları kuvvetlendiriyor. Emperyalist devletler arasında çelişkilerin varlığı ve sertleşmesi yüzünden, birleşik bir emperyalist strateji uygulanmasının mümkün olamayacağı iddiaları ileri sürülmektedir. Emperyalist memleket-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

lerin dengesiz ekonomik gelişmesi gerçekten de bunlar arasında ekonomik ve politik çelişkileri keskinleştirmektedir. Bu durum, son yıllarda Japonya'nın hızla gelişmesi ve ABD'den sonra ikinci sanayici devlet haline gelmesiyle daha da göze çarpmaktadır. Dengesiz gelişme ABD hegemonyasını (kapitalist dünyada) sadece iktisadî alanda değil, politik ve askerî alanda da şüpheye düşürüyor. NATO ve CENTO'nun durumu bu gerçeğe tanıklık etmektedir. Ne var ki bu eğilim, bir dereceye kadar karşıtı olan başka bir eğilimle, yani dünya sosyalizminin artan gücü ve bir bütün olarak dünya devrimci hareketinin sağlamlaşması karşısında emperyalist devletlerin kuvvetlerini birleştirmeleri eğilimine karışmaktadır. Bu eğilim, sosyalist sistem ile kapitalist sistem arasındaki çelişki ve ayrıca da emperyalist sermayenin kapitalist sistemin mantığı neticesinde kutuplaşarak merkezîleşmesi doğrultusunda daha da güçlenmektedir.

EMPERYALİZMİN GENEL STRATEJİSİNİN UYGULANIŞI

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği harap bir halde idi. Kapitalist ülkelerden İngiltere ve Fransa da harbden büyük kayıplarla çıkmışlardı. Bu durumda saldırgan bir politika izleyebilecek tek devlet olarak savaştan büyük kazançlarla çıkan A.B.D. kalmaktaydı. Böyle bir ortam içinde bir 'komünist saldırganlığı'ndan söz etmek sadece abes olmakla kalmayıp böyle bir propaganda faaliyetinin nereye yöneldiğini ve neyi gizlemeye çalıştığını da açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim 5 Mart 1946'da Churchill'in Fulton'da yaptığı konuşma anti-Sovyetizmin açıkça ilânı olmuştur. Bu arada Bulgaristan ile ilgili olarak Amerika'nın tutumunun ne olması gerektiği hakkındaki bir görüş de gayet ilgi çekicidir. George H. Earle (bir zamanlar ABD'nin Bulgaristan işleri ile ilgili Bakanı) bu konuda şöyle diyordu: 'Ben daha onlarda (Sovyetler) yok ve bizde var iken atom bombasını kullanma taraftarıyım.'

Harb sonrası ABD Hükûmeti'nin tutumu, Truman Doktrini ile de 12 Mart 1947'de iyice belirlendiği gibi, bütün gelişmelere ve Sovyetlere karşı koymak olmuştur. Harb sonrası ABD Hükûmeti, dünya üzerindeki bütün tutucu güçleri savunmaya yönelmiş ve Truman Doktrini ile bu dünya jandarmalığı rolünü kendine tanı-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

mıştır. Bu gelişmenin iktisadî ve politik nedenlerini açıklamıştık. Yunan İç Savaşı bu politikaya ilk örneklerden birini oluşturmuştur. 1940'ların Vietnam'ı olarak adlandırılabilecek bu olay şunu gözler önüne sermiştir ki, ABD her türlü ulusal kurtuluş hareketini 'komünist çetecileri'nin sızmasına bağlayarak bastırma yoluna gidecektir. Yunanistan'da bir halk hareketi halinde gelişen baştaki anti-demokratik hükûmete karşı tepki, ABD tarafından, 'kuzeyden gelen saldırı' olarak nitelendirilmiş ve İngiliz-Amerikan ortaklığı ile alçakça bastırılmıştır.

Bu cins olaylar dizisinin sonu gelmemektedir. Biraz daha yakın zamana ait birkaç olay daha aktaralım. Yunanistan'da son yıllarda meydana gelen askerî darbe ile ilgili olarak NATO'nun nasıl kullanıldığı ibret alınması gereken bir olaydır. Hemen darbeden sonra Atina'da bulunan New York Times muhabiri Sulzberger şu bilgiyi vermektedir: 'Prometheus, NATO içinde hazırlanmış bir Genel Kurmay plânıdır ve komünist bir ülke ile harb ihtimalinde kullanılacaktır. Bu plân böyle bir harb içinde derhal komünist liderlerin tevkifi ve yeraltı faaliyetinin bastırılmasını öngörmektedir. Aynı zamandd hükûmet içindeki çeşitli kilit noktalarının ele geçirilmesi de bu plâna dahildir.' Bunun gösterdiği gerçek gayet açıktır. Yunanistan'daki askerî darbenin böyle bir plâna ne kadar uygun olarak başarıldığını hatırlarsak, bu iki faktör arasında bağ kurmak hiç zor olmamaktadır. Ayrıca buna benzer NATO plânlarının B.Almanya ve İtalya'da da (SIFAR Olayı) yürürlüğe konmuş olduğu da belgelerle ispat edilmektedir. (Bak. New Times, 1967, No.20 sayfa 2.)

Bunlara ek olarak bir de yine emperyalizm tarafından ustalıkla uygulan_an komploculuk taktiğine bakalım. 1970'in Ocak ayı ile Mart ayı arasında dünya Irak, Sudan, Lübnan ve Kıbrıs'da komplolara tanık olmuştur. Lübnan'da CIA, aşırı sağcı Kataib Partisi üyeleri ile Filistin partizanları arasındaki kışkırtıcı silâhlı çatışmanın hazırlanmasına katılmıştır. Suriye'de CIA ve Siyonist ajanların yardımıyla hükûmet darbesi yapmaya hazırlanan askerî ve sivil kişilerden kurulu bir grup meydana çıkarılmıştır. Ayrıca Sudan ve Kıbrıs'da da benzeri komplolar düzenlenmiş, fakat başarısızlıkla sonuçlanmışlardır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA MERKEZİ

Bu arada emperyalizmin Kıbrıs ile ilgili tutumu ve Kıbrıs'ın emperyalist strateji içindeki önemi de üzerinde durulması gereken bir sorundur.

Amerikan emperyalistleri başta olmak üzere NATO'daki saldırgan çevreler Kıbrıs sorununa, Yakın Doğu'daki ekonomik ve stratejik çıkarları açısından bakmaktadırlar. Bilindiği üzere emperyalistler, Arap halklarının ulusal kurtuluş savaşlarının baskıları altında bu bölgedeki mevzilerini yitirmektedirler. NATO yöneticilerinin Kıbrıs sorununu 'çözümleme' konusundaki acelecilikleri bundan ileri gelmektedir. Bu konu NATO'nun ilkyaz toplantısında ele alındığı gibi, Nixon'un son Avrupa gezisinde Napoli'de düzenlediği ABD'nin Yakın ve Orta Doğu elçilerinin toplantısında da başlıca sorunlardan biri olmuştur. ABD Dışişleri Bakan yardımcılarından R.Davis'in bu yıl Kıbrıs'a yaptığı yıldırım ziyareti sırasında teklif ettiği 'iyi niyet' hizmetleri ve Amerika'nın Kıbrıs sorununun çözümlenmesiyle ilgili sözde 'barışçı' çabaları, Yunan-Türk anlaşmazlıkları yüzünden NATO'nun güney-doğu kanadında sarsılan 'birliği' sağlamlaştırmayı ve Amerika'nın Doğu Akdeniz'de zayıflayan mevzilerini kuvvetlendirmeyi amaç ediniyordu. İsrail saldırısını aktif olarak destekleyen ABD, fantom uçakları için 'batırılmaz' cinsinden bir uçak gemisi daha sağlamak ve jandarma rolündeki 6. Filo'ya bir liman daha bulmak hedefini gütmektedir. Böylelikle de Kıbrıs halkının dostu olan Arap devletlerine karşı savaşı şiddetlendirmek, bu ülkelerdeki ilerici rejimleri ortadan kaldırarak emperyalizmin egemenliğini kurmak niyetindedir.

Kıbrıs olayları şu tartışma götürmez gerçeği bir kere daha doğrulamıştır: Adada yabancı üsler ve askerî birlikler bulundurulması, NATO ile ajanları tarafından anti-komünist eylemler tertiplenmesi daima gerginliğin kaynaklarıdır. Adada sadece İngiliz Hükûmeti'nin daha 1959 yılında 'kayıtsız-şartsız' faydalanmak hakkını elde ettiği askerî üsler kurulmakla kalınmamış, ayrıca 20,000 seçkin asker yerleştirilmiştir. Bunların yanısıra 'lüzum görüldüğü takdirde' Kıbrıs'ın içişlerine karışma yetkisine sahip Yunan ve Türk askerî birlikleri de bulundurulmaktadır. Nihayet Adada, ABD'de yetiştirilen 1,500 'uzman'ın yönetiminde, casuslukla görevli güçlü radyo istasyonları faaliyettedir.

TÜRKİYE SOSYALİST ARŞİVİ ARAŞTIRMA MERKEZİ

Bütün bunlardan başka askerî ve iktisadî yardım ile dünyanın çeşitli bölgelerine sızma plânı da Truman Doktrini ve Marshall Plânı çerçevesinde ve anti-komünizm perdesi arkasında büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. (Truman Doktrini ve Marshall Plânı belgeleri ilişiktedir.)

Şimdi emperyalizmin genel stratejisinin çeşitli uygulamalarını Türkiye ile ilişkili olarak inceleyelim.

EMPERYALİST STRATEJİ VE TÜRKİEE

Başkan Truman'ın 5 Nisan 1946'da (ki bu Missouri zırhlısının Türkiye'ye vardığı gündür) yaptığı konuşmanın Türkiye'de en çok dikkati çeken kısmı Orta Doğu ile ilgili olanıydı. Konuşmanın bu bölümü çok önemli olduğu için aktaralım:

'Gözlerimizi Yakın ve Orta Doğu'ya çevirdiğimiz zaman, vahim meseleler arzeden bir bölge ile karşılaşıyoruz. Bu bölgede geniş doğal kaynaklar bulunmaktadır. En işlek kara, hava ve deniz yolları buradan geçmektedir. Bu bakımdan büyük iktisadî ve stratejik önemi vardır. Fakat bu bölgedeki ulusların hiçbiri ne yalnız, ne de beraberce kendilerine yönelecek bir saldırıya karşı koyabilecek kadar güçlüdürler. Böyle olunca da Yakın ve Orta Doğu'nun bu bölgenin dışındaki devletler arasında önemli bir rekabet alanı olacağını ve bu rekabetin birdenbire bir çatışmaya yol açabileceğini kestirmek güç değildir. Yakın ve Orta Doğu'da küçük ya da büyük hiçbir devletin, Birleşmiş Milletler kanalıyla, diğer devletlerin çıkarlarıyla uzlaştıramıyacağı hiçbir meşru çıkarı yoktur. Birleşmiş Milletlerin, Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin egemenlik ve toprak bütünlüklerinin baskı ya da sızma yoluyla tehdit edilmemesi konusunda ısrar hakkı vardır.' (Altını ben çizdim. -A.B.-)

Bu konuşmadan çıkan netice, daha önce üzerinde durduğumuz emperyalizmin stratejisinin çeşitli yönlerini iyice aydınlatmasıdır. İlk olarak bu bölgenin doğal kaynakları nedeni ile ortaya çıkan iktisadî ve askerî öneminden bahsedilmektedir ki, bu emperyalizm açısından vazgeçilmez bir unsurdur. Bundan sonra sözde bir 'saldırı tehlikesi'nden bahsedilmekte ve bu bölgenin savunulması gerektiği ileri sürülmektedir. Yani yine 'komünist saldırganlığı' paravanası kullanılmaktadır. Bundan başka bir de 'sızma'lara değinilmektedir ki, bu da emperyalizmin ulusal kurtuluş hareketlerine

TÜRKİYE SOSYAL TARİHİ ARAŞTIRMA VAKFI

karşı uyguladığı stratejinin özünü teşkil etmektedir. Yani her türlü halk hareketi ve ilerici hamle 'komünist sızma'ya bağlanmakta ve bu durumda ABD'ye silâhlı müdahale gerekçesi yaratılmaktadır. Bu politikanın en somut örneğini 1958 Suriye ve Lübnan olaylarında görmekteyiz. Daha önce Yunan İç Savaşı'na uygulanan bu metot, Lübnan'da da başarı ile kullanılmıştır. Bu cins müdahalelere hukukî bir kılıf hazırlanması da birtakım ikili anlaşmalarla mümkün kılınmıştır. Lübnan olaylarından sonra Türkiye ile ABD arasında 5 Mart 1959'da imzalanmış olan ikili anlaşmaya (metni ilişiktedir) TBMM içinde ve dışında defalarca dikkat çekilmiş ve TBMM'de yaptığı bir konuşma ile Bülent Ecevit bu anlaşmanın 'bilvasıta tecavüz' maddesi ile Türkiye'yi nerelere sürükleyebileceği üstünde durmuştur.

Irak İhtilâli'nden bir gün sonra 15 Temmuz 1958 sabahı Lübnan'a Amerikan deniz piyadelerinin çıkarıldığı öğrenilmiş ve bunu 17-18 Temmuz'da İngiliz kuvvetlerinin Ürdün'e yaptığı çıkarma izlemiştir. Lübnan olayı üstüne meclis komisyonunda bir konuşma yapan Bülent Ecevit bu konuda şöyle demiştir: 'Lübnan örneği hatırlardadır. Lübnan olayları sırasında Devlet Başkanı bulunan Camille Chamoun karşısındaki muhalefeti kendi gücüyle bertaraf edemeyeceğini anlayınca, bu muhalefet hareketinin beynelmilel komünizmin sızması, 'bilvasıta bir tecavüz' olarak göstermek istemiş ve bu gerekçeyi kullanarak Amerikan askerî kuvvetlerini Lübnan'ın içişlerine müdahaleye çağırmıştır.' Bütün bu cins müdahaleler, çeşitli ikili anlaşmalara 'bilvasıta tecavüz' durumunda ABD'nin müdahalesi maddesi konarak hukukî açıdan haklı gösterilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'de Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yerli burjuvazi yaratma çabaları fiyasko ile neticelenince, Türkiye'de kapitalist gelişmenin iç dinamiği nedeniyle ve dünya konjonktürünün de etkisiyle Türk burjuvazisinin üst kesimleri emperyalist tekellerle bütünleşme sürecine girmiştir. Millî Kurtuluş Savaşı'nı yöneten kadroların sınıfsal niteliği dolayısile kaçınılmaz bir şekilde gelişen bu süreç emperyalizmin genel stratejisine de uygun düştüğü sürece başarı kazanmış ve böylece Türkiye Orta Doğu'da emperyalizmin her türlü iktisadî, askerî ve politik manevraları içinde aktif bir yer almıştır. Daha önce de açıkladığımız ve bu

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

genel stratejin in unsurlarını teşkil eden anti-komünizm, anti-Sovyetizm ideolojisi Türkiye'de başarıyla sah neye konulmuştur. Ayrıca yeni-sömürgeciliğin ana özelliklerinden ölan 'yardım tuzağı' da Türkiye için Marshall Plânı ile uygulanma safhasına konmuştur. Bu konuda ilk ikili anlaşma Türkiye ile ABD arasında 23 Şubat 1945 tarihinde imzalanmıştır. (Bak. Resmî Gazete, Cilt 26, Sayı 1285) Askerî alanda da emperyalizm Orta Doğu bölgesini nüfuzu altında tutabilmek için Türkiye'yi maşa olarak kullanıp bu bölgede çeşitli askerî paktlar yaratma yoluna gitmiştir. Sadabat Paktı, Bağdat Paktı ve sonra CENTO bu uygulamanın somut örnekleridir.

Türk burjuvazisinin emperyalizmin koltuğu altına girmekle nasıl büyük bir memnunieyt duyduğu da daha bu gelişmenin başlarında Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne girmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu konuda zamanın Dış İşleri Bakanı Necmettin Sadak şöyle demiş_tir: '... Dış siyasetimizin ağırlık merkezi Batı dünyasıdır. İngiltere ve Fransa ile ittifakımız, ABD ile gittikçe artan dostluğumuz ve menfaat birliğimiz dış siyasetimizin istikametini daha fazla Batı'ya çevirmiştir. Avrupa Konseyi içinde bir Avrupa devleti olarak yeralmamız bu uzun ve devamlı siyasetimizin zaruri bir neticesidir. Ayn_ı zamanda Avrupa Konseyi'ne girmemiz bu ana siyasetimizde bizi kuvvetlendiren yeni bir âmildir. Yine ancak bir Avrupalı devlet sıfatıyladır ki, ABD'nin Marshall yardımından istifade edebiliyoruz. Avrupa Konseyi'ne katılmamız neticesi Anadolu'nun Avrupa siyasî ve iktisadî birlik hudutları içine girmesi bizim için belli başlı bir hâdiesdir.'

Bu kısa örnekler Türkiye'nin nasıl bir yola sürüklendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bugün Türkiye ile ABD arasında imzalanmış 54 adet ikili anlaşma vardır ve bunların büyük çoğunluğu Anayasa'nın kesin hükmü açıkça çiğnenerek TBMM'den geçmeden yürürlüğe girmiştir. Ayrıca Türk kanunları açıkça çiğnenerek bugün Türkiyedeki Amerikan radyo istasyonları da denetlenmemektedir. Türkiyedek_i Amerikan üslerinin Türk makamları tarafından denetlenemediği de bugün açıkça bilinmektedir. Bunlardan İncirlik Hava Üssü'nün 1958 Lübnan olayları sırasında ne şekilde Türk Hükûmeti'nin haberi bile olmadan kullanıldığın_ı bilmekteyiz.

Askerî bloklar stratejisi açısından Türkiye'nin durumu açıktır. Bu konuda Devrim gazetesinden bir aktarma yapalım:

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

" ... TC Anayasası'nın 110. maddesi Türk Silahlı Kuvvetleri Başkomutanlığı konusunda şu hükmü getirmektedir: 'Başkomutanlık, TBMM'nin mânevi varlığından ayrılamaz ve Cumhurbaşkanı tarafından temsil olunur.

Millî güvenliğin sağlanmasından ve Silahlı Kuvvetlerin savaşa hazırlanmasından TBMM'ye karşı Bakanlar Kurulu sorumludur. Genel Kurmay Başkanı Silâhlı Kuvvetler'in komutanıdır."

... Baskına karşı askerî tedbirler sisteminden olan (NATO içinde) alarmları ilân edebilme yetkisi TC toprakları üzerinde Türk Silâhlı Kuvvetleri için 'hükûmet tarafından verilen bir yetki ile' İzmir'deki NATO karargâhı başındaki Amerikalı bir korgenerale bırakılmıştır. Yani askerî teyakkuz durumu kademesinde de Orange durumunda da, Scarlet durumunda da hemen tamamı NATO emrine, dolayısile ABD'li bir Korgeneral emrine verilmiş olan Türk Silâhlı Kuvvetleri'ni alârme edecek, alarm durumunu ilân edecek yetkili mak_am NATO kademeleridir." (Devrim, 16 Haziran 1970, İlhami Soysal)

Buna ek olarak hâlâ NATO'nun esas hüviyetini anti-komünizm ve hür dünyanın korunması sloganları altında maskelemeye çalışanlara da yine Devrim'den aktaracağımız bir açıklamayı getirelim:

" Birleşmiş Milletler'de İngiltere Hükûmeti'nin müşavirliğini yapan Dr. James Avery Joyce 'Bir Hayalin Sonu' adlı NATO'yla ilgili bir kitap yayınladı. ... Ona göre, NATO, Birleşmiş Milletler ilkelerine uygun bir bölgesel ittifak değildir: 'Hawai Adaları ya da Bering Boğazı'ndan İstanbul'a kadar uzan_an bir askerî ittifakın 'bölgesel' olmadığını bir okul çocuğu bile bilir.'

NATO'nun amaçlarını da Joyce General Hugh B. Hester'e dayanarak şöyle sıralıyor: 1) Batı askerî kontrolü altında bulunan ülkelerde her çâreye başvurarak bir sol güçler cephesinin iktidara gelmesini engellemek. 2) Avrupa'da ABD'nin temel müttefiki olarak B.Almanya'nın yeniden silâhlanmasını sağlamak. 3) B.Almanya ve Batı Avrupa'da ABD hegemonyasını gerçekleştirmek. 4) Doğu Avrupa'daki Sovyet mevkilerine karşı bir tehdit yaratmak." (Devrim, 16 Aralık 1969)

Böylece ortaya çıkan gerçek şudur ki, Türkiye sadece NATO ve CENTO gibi askerî- politik gruplarla bütünleşerek emperyalizmin

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

saldırgan 'kuvvetdiplomasisi'ne yamanmamış, aynı zamanda emperyalist devletler karşısında kendi askerî-politik bağımsızlığını da (temelde ekonomik) tamamen yitirmiştir. Kıbrıs olayları sırasında (1964) ABD Başkanı L.B.Johnson'un zamanın Başbakanı İnönü'ye yazdığı mektup bu gerçeği dile getirmektedir. Kısacası, Türkiye emperyalizmin genel, askerî-politik stratejisi içinde Orta Doğu'da bir tampon bölge ve piyon görevini yüklenmiştir. Bu gelişmenin iç nedenleri (bu kavramı daha önce açıklamıştık),Türk burjuvazisinin kapitalist yoldan gelişme çabalarının bir sonucu olarak, emperyalizmle işbirliğine gitmesini doğurmuştur. Dış nedenleri de daha önce açıklamıştık.

Türkiye'nin Orta Doğu'nun emperyalizm nüfuz sahası içinde oynadığı rol, bu konuya değgin Eisenhower Doktrini ile belirlenmiş ve yine bu doktrin çerçevesinde Türkiye, İsrail'le birlikte, bu bölgenin bekçi köpeği ve emperyalist maşası devletleri haline getirilmiştir. Bunun Türkiye ile Arap ülkeleri arasındaki gerginliği de son derece arttırmış olduğu saklanamaz. Bâzı örnekler vermek gerekirse, 1958'de Irak'daki hükûmet darbesi sonunda ele geçirilip açıklanan Bağdat Paktı dökümanları gösterilebilir. Bundan sonra aynı Pakt, merkezi Ankara'ya taşınarak CENTO adı altında tekrar yaratılmıştır.

Burada Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle ilgili olarak ortaya çıkmış olan emperyalist devletler arası bir çelişkiye de değinelim.

Emperyalist devletler arasında harbden sonra ortaya çıkan bâzı çelişkiler Türkiye'yi de etkilemiştir. Bilhassa Türkiye'nin NATO'ya girip girmemesiyle ilgili olarak ortaya çıkan İngiltere ile ABD arasın daki görüş farkı temeldeki bazı önemli çelişkileri aksettirmektedir.

Daha önce de açıkladığımız gibi, bloklar stratejisi Batı ülkeleri tarafından harbden sonra başlatılan anti-komünizm ve anti-Sovyetizm akımı ardında gelişmiştir. Sözde bir Sovyet saldırısına karşı alınan tedbirler olarak kamuoyuna sunulan bu askerî paktlar sistemi 17 Mart 1948'de İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanan Brüksel Anlaşması ile başlatılmıştır. Daha sonra kuvvet dengesinin Batılı devletler lehine dönmesi gerekçesiyle ABD'nin de bu ittifakta yer alması ileri sürülmüş ve

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

böylece Kuzey Atlantik Antlaşması 4 Nisan 1949'da imzalanarak NATO kurulmuştur.

Bu sıralarda Batı emperyalist ülkeleriyle bütünleşme amacı giden Türk burjuvazisi de boş durmuyor ve dünya konjonktürü içinde Batı tarafından başarı ile yürütülen 'Sovyet tehlikesi' ve 'Komünizm belâsı' propagandalarını Türkiye içinde uygulamaya çalışıyordu. NATO'nun kurulmasından sonra, Türk burjuvazisinin emperyalist tekellerle bütünleşme çabaları politik düzeyde NATO'ya girme uğraşısı olarak gelişmiştir. Aslında böyle bir gelişme, Türk burjuvazisinin olayları doğru değerlendirmesi ve emperyalizmle bütünleşmenin değişen dünya koşulları içinde ancak kurulmuş ve kurulmakta olan Batı askerî-politik bloklarıiçinde yer almakla başarılabileceğini anlaması sonucunda ortaya çıkmıştır. Fakat bu çabanın gerekçesi kamuoyuna tabii ki yine 'Sovyet saldırganlığına karşı tedbir' olarak duyurulmuştur. Örneğin, 11 Mart 1949 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde çıkan 'Atlantik Paktının Tekâmülüne Doğru' başlıklı yazıda şöyle denilmektedir: '... Bugünkü şartlar altında bir Bolşevik tecavüzü göz önüne alındığı takdirde, en mühim stratejik istikametlerden biri ve belki birincisinin, Türkiye ve Yunanistan üzerinden geçerek Akdeniz'e inen yol olduğuna şüphe yoktur. Batılı müttefikler tedafüî bir ittifak anlaşmasıyla Kuzey ve Batı Avrupa taarruz istikametini kapadıkları, fakat Akdeniz yolunu açık bıraktıkları takdirde, Sovyet Rusya'nın bu açık yolu tercih ve bilhassa Türkiye'yi daha ziyade tazyik ve tehdit etmesi gayet tabiidir. Buna karşı alınacak tedbir ya Birleşik Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan ve Türkiye'nin iştirak edecekleri bir Akdeniz Savunma Paktı vücuda getirmek, yahut da ... bir beyannâme ile Türkiye ve Yunanistan'ın istikballerini garanti etmektir.'

Görülüyor ki, Türk burjuvazisinin emperyalist tekellerle işbirliğine gitme süreci, askerî-politik düzeye NATO'ya girme olarak yansımış ve itici güç olarak da komünist ve Sovyet tehlikeleri sloganları kullanılmıştır.

Türkiye'nin bu çabaları genellikle emperyalist devletlerce olumlu karşılanmıştır. Fakat Orta Doğu bölgesinin iktisadî, askerî, politik öneminin giderek artması, bu bölgenin kimin nüfuz bölgesi

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

olacağı üzerinde emperyalist devletlerden İngiletere ve ABD arasında önemli bir çelişki doğurmuştur. Buna kısaca bir göz atalım:

Türkiye'nin NATO'ya alınmasına en büyük itiraz İngiltere'den gelmiştir. Bu itiraz özellikle Orta Doğu'nun savunulması konusundaki değişik görüşlerden ortaya çıkmıştır. ABD'nin en büyük endişesi NATO'nun Güney-Doğu kanadının zayıf olmasından ileri geliyordu. Bu yüzden Türkiye'de stratejik bir hava kumandanlığı kurulmasını istiyordu. İngiltere ise, İngiliz Orta Doğu Kumandanlığına bağlı ayrı bir Orta Doğu Kumandanlığı kurulması görüşünü savunuyordu. Buna bazı Commonwealth ve Orta Doğu devletleri, özellikle Mısır da katılacaktı. İngiltere NATO Avrupa (SHARE) Kumandanlığının Kafkaslara kadar uzatılmasının tehlikeli olabileceğini, Türkiye ve Yunanistan'ın doğrudan doğruya Avrupa yerine Orta Doğu'nun savunulması plânı içine alınması gerektiğin_i ileri sürmüştür. Bundan başka Akdeniz kuvvetlerinin Atlantik Kumandanlığı vasıtasıyla ABD'nin kumandası altına konulmasına da karşı çıkmaktaydı. Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya tam üye alınmasına İngiltere'nin itirazı 1951 Temmuzuna kadar devam etmiştir.

Böylece İngiltere ile ABD arasındaki çelişki basit bir askerî strateji anlaşmazlığı gibi görülmektedir. Fak_at işin aslı İngiliz ve ABD emperyalizmlerinin iktisadî nüfuz sahaları elde etmedek_i rekabetidir. Askerî kontrol bölgelerinin, giderek iktisadî kontrol bölgelerine dönüştüğü gerçeğini çok iyi anlamış bulunan bu iki ülke, daha başında Orta Doğu petrol bölgesinin ele geçirilmesi üzerinde çatışmışlar ve sonunda bu çelişki ABD emperyalizminin zaferiyle sonuçlanarak Türkiye NATO'ya alınmıştır.

Bütün bunlardan başka bir de Türkiye'nin aldığı askerî ve diğer iktisadî yardımlar açısından emperyalizmle olan ilişkilerine bakalım: Dış yardım Türkiye'ye daha CHP devrinde ve bilhassa temel olarak Marshall Plânı dahilinde girmeye başlamıştır. Bu yardımın miktarı (yıllara göre) ve hangi kesimlerde, ne amaçlarla kullanıldığı Maliye Bakanlığı'nın Marshall Planı adı altında yayınladığı broşürlerde görülebilir. Yine aynı broşürlerden görülebileceği gibi bu yardım Türkiye'deki AID teşkilâtı tarafından organize edilmekte ve hiçbir zaman iddia edildiği gibi Amerikan cömertliğini yansıtmamaktadır. Bu yardım mekanizması şu şekilde işlemektedir:

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Yapılan yardım ancak AID ile Türk Hükûmeti'nin saptayacağı yönde kullanılabilir. Yapılan malzeme yardımının karşılığı Türk parası olarak TC Merkez Bankası'ndaki özel bir hesaba (buna counter part fund adı verilmektedir) yatırılmaktadır. Bu hesapta biriken paranın bir kısmı, tamamen ABD Hükûmeti'nin emrine verilmekte (yani Türkiye içindeki bütün Amerikan faaliyetlerinin finansmanı gizli olarak mümkün kılınmakt_a) diğer bir kısmı da ancak Türk ve Amerikan Hükûmetlerinin 'ortak' projelerinde kullanılabilmektedir. Bu 'ortak' faaliyetlerin neler olduğu da Barış Gönüllüleri, tabiî kaynak_ların araştırılması, bölge haritalarının çıkarılması, ortak bilimsel araştırmalar (Amerikan emperyalizmin in istihbarat kaynakları), ortak yatırımlar, (Karadeniz Bakır İşletmeleri Ek Projeleri), vs. gibi çabalarda ortaya çıkmaktadır. Bugün az gelişmiş ülkelerdeki Barış Gönüllülerinin ve diğer Gönüllü Hizmetlilerin nelerle görevli olduğu artık hiçbir yalan ile maskelenememektedir.

Türkiye'ye yapılan 'yardım'ların hangi kısıtlamalara ve ulusal bağımsızlığı ihlâllere bağlı olduğunu Ant Dergisinin 7 Kasım 1967 tarihli sayısında 'İki Utanç Belgesi Dah_a' başlıklı yazısı ile örnekleyebiliriz.

Görülüyor ki, daha önce genel stratejik düzeyde yeni-sömürgeciliğin uyguladığı bir taktik olarak incelediğimiz yardım tuzağı Türkiye'de de uzun süredir işlemektedir. İdeolojik bilinçlenmeye karşı ortaya atılan teoriler taktiğinden de Türkiye yine kurtulamamış ve gerek Barış Gönüllüleri ve gerekse diğer propaganda silâhları ile emekçi yığınlar kendi sınıf ideolojilerinden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Türk-İş'in partiler ve sınıflarüstü politika iddiaları buna bir örnektir.

S O N U Ç :

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

Türkiyenin İktisadi analizi.

Türkiye ekonomisinin durumu ve gelişme eğilimleri yurdumuzdaki sınıfsal mücadeleyi, tüm sosyal ve politik olayları, derinden etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Şimdiye kadar karşılaştığımız olayları değerlendirirken ve ilerideki gelişmelerin yönünü tayin ederken toplumsal hayatın maddi temeli olan ekonominin durumunu ayrıntılarıyla tanımak zorundayız.

Burada yurdumuzda iktisadi durumu incelerken şimdiye kadar bu konuda yayınlananları tekrarlamaktan mümkün olduğu kadar kaçınacağız. Bu, bu yayınların ve bilgilerin gereksiz olduğu anlamına gelmez. Tersine, bu genel bilgiler olmadan burada ortaya konulanları anlamak mümkün olmaz. Ancak arkadaşların bu konularda en azından genel hatlarıyla bilgi sahibi olduklarını kabul etmek zorundayız. Amacımız daha ziyade verilen göreve uygun olarak son bir-iki yıl içinde ön plana çıkan gelişmeler üzerinde durmak ve bu gelişmeleri belgelerle somut olarak ortaya koymak. İncelemenin başlıca iki ağırlık noktası var: (1) Türkiyede hızlanan sermaye birikimi süreciyle egemen sınıflar ittifakı içinde ağırlığı artan tekelci burjuvazinin ekonomik plandaki programı ve bu programın toplumumuzun sınıfsal yapısı üzerindeki muhtemel tesirleri, (2) Emperyalizmin Türkiye ekonomisindeki yeri, emperyalizmin Türkiye ekonomisi üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmak için başvurduğu yollar ve bu alanda son yıllarda ortaya çıkan en önemli değişiklikler.

İç ve dış faktörler diye de adlandırabileceğimiz bu iki süreç aşağıda ayrı ayrı ele alınmakla birlikte birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Gerek büyük burjuvazi, gerekse emperyalizm bütün eylemlerinin hazırlamasında ve uygulanmasında beraberce hareket etmektedirler. İkisi de Türkiye'de kader birliği ettiklerinin farkındadırlar ve bütün hareketlerini bu bilince uygun bir anlayış için ele almaktadırlar. Öyle ki, Erim hükümeti tarafından öne sürülen "reform" tasarılarının hemen hepsini çeşitli emperyalist kuruluşların Türkiye hakkındaki yayınlarında daha 1967 yılından itibaren bulmak mümkündür.

Türkiyede 12 Marttan beri iktidardaki ler tarafından devamlı öne sürülen "reform", "milli atılım", "milletin ve vatanın kurtuluşu" sloganları ile ne yapılmak istenmektedir? Devlet yönetiminde gerçekten bir değişiklik yapılacak mı? Yapılacaksa bu değişikliğin sınıfsal niteliği nedir?

Kanaatimizce Erim hükümeti ve onu başa geçirenler gerçekten toplumsal hayatımızda önemli bir değişiklik yapmak istemektedirler. Bu değişikliğin sınıfsal niteliğini görebilmek için şimdiye kadar ki uygulamanın sınıfsal niteliğini ayrıntılarıyla anlamak zorundayız. Neyin değişeceğini bilelim ki, değişikliğin anlamını kavrayalım.

Bu amaçla aşağıda önce 1960'lar sonu ile 1970'ler başında ekonomik durum ve bu durumun egemen güçler tarafından değerlendirilişini özetleyip, bundan sonra 12 Mart'a kadar uygulanan ve şimdi değiştirilmesine uğraşılan politikanın sınıfsal değerlendirilişini yapacağız.

TÜRKİYE'DE İKTİSADİ BUNALIM:

12 Mart muhtırası ve Erim hükümetinin kurulması ile yeni bir aşamaya girmiş bulunan faşizmin kuruluşu sürecini inceleyebilmek için, Türkiyede kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesini ve bu gelişme içinde sınıfsal çatışmaları incelemek gerekmektedir. Diğer bir deyişle Türkiyede faşizmin kuruluşu, kapitalist gelişmenin belli bir aşamasında büyük sermayenin sınıfsal çıkarlarının burjuvazinin büyük çoğunluğunun meydana getiren orta burjuvazinin sınıfsal çıkarlarıyla çelişmeye başlamasıyla yakından ilgilidir.

Burjuvazinin çeşitli tabakalarını arasında önceden de var olan bu

çelişkiler 1968 yılı sonunda ilk işaretleri beliren ve 1969 da açıkça ortaya çıkan iktisadi bunalımla birlikte şiddetlendiler. Göze çarpan en önemli tehlike işaretleri şunlar idi: (1) Yatırımların, özellikle kamu yatırımlarının yavaşlaması, yani gereken ölçüde yapılamaması, (2) Ekonominin büyüme hızının azalması ve (3) Üretimin sektörler arasında dağılımında verimsiz sektörlerin (özellikle lüks konut yapımı ve ticaret endüstri üretimine kıyasla daha hızlı gelişiyordu)

Bu durum 1970'de de devam etti. 29.5.71 günü Ankarada yapılan Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğinin 26. Genel Kurulunda okunan iktisadi raporda plan hedefine göre % 12 olması gereken sanayi sektörü artış hızının 1970 de ancak % 2,5 olabildiği belirtildi. Birinci Beş Yıllık Plan dönemi ortalaması ise % 9,7 olmuştu. Büyüme hızı planda % 7,2 olan inşaat sektörü ise son üç yılda ortalama % 8,1 büyümüştü. Plana göre büyüme hızı % 6 olan ticaret sektörü ise 1968 de % 8,3, 1969 da % 7,4 ve 1970 de % 6,8 büyümüştü. Bu gelişmelere paralel olarak ülkenin dış ödemeler denğesi (yani yabancı ülkelerden aldıklarımızla sattıklarımız arasındaki fark) her geçen yıl artan bir açık vermekte ve emperyalist sistemin bunalımının şiddetlenmesi bu açığın "yardımlarla" kapatılmasını zorlaştırmakta idi.

1969 da baş gösteren bunalımın saydığınız nitelikleri, özellikle kamu yatırımlarındaki yavaşlama zorunlu altyapı yatırımlarının gerçekleşmesini önleyerek uzun vadede ekonomik gelişmeyi tehlikeye düşürmekte idi. Böyle bir durum kapitalist düzeni sarsabilirdi. Nihayet 1970 yılında egemen sınıfların sözcüleri ülkenin olağanüstü şartlarla karşı karşıya olduğunu kabul ve ilan etmek zorunda kaldılar: Zamanın başbakanı Süleyman Demirel Türkiye Radyolarında 22.8.70 günü yaptığı konuşmada şunları söyledi: "Devletimizi daha müessir hale getirme, kalkınmamızı başarı ile devam ettirebilme ve bu maksatla milli hayatımızın her sahasına şamil yapıcı ve netice alıcı bir ıslahatın lüzumu 1970 Türkiye'sinin kaçınılmaz bir meselesi olmuştur."

İKTİSADİ BUNALIMIN KÖKLERİ:

Türkiye'de kapitalist düzenin karşı karşıya kaldığı bu derin bunalımın kökleri nelerdir? Bu sorunun cevabını, bakalım egemen sınıfların ve emperyalizmin en yetkili temsilcileri nasıl veriyor.

Gerçekten Türkiye'nin kaderini ellerinde tutanlar, Demirel hükümetinden çok daha önce durumun tahlilini yapmışlar ve tutulması gerek yolu işaret etmişlerdir. Bu tahlilin derli toplu bir özetini meşhur Pearson raporunda buluyoruz. Rapor, 1969 yılında yayınlanmıştır. Amacı emperyalist ülkelerin o zamana kadar geri kalmış ülkelerde uyguladıkları iktisadi politikanın sonuçlarını değerlendirmek ve bundan sonra tutulacak yolu çizmektir.

Pearson raporunun Türkiye ile ilgili bölümünde İkinci Beş Yıllık Plan'ın fazla iyimser olduğu ve öne sürülen hedeflerin (% 7'lik kalkınma hızı) gerçekleşmesi için zorunlu şartların uygulanan politika değişmedikçe sağlanamayacağı diplomatik bir dille ifade edildikten sonra Türkiye'nin iktisadi meseleleri üç nokta halinde toplanmaktadır:

1. Türk Lirasının değerinin (diğer ülkelerin paralarına kıyasla) çok yüksek olması ve Türkiye'deki "fiyat sisteminin" yapısındaki bozukluklar
2. Türkiye'de tarım üretiminin gelişme hızının yavaşlığı
3. Türkiye'de nüfusun "fazla hızlı" artması.

1. meselede Pearson raporunu hazırlayanlara göre Türk Lirasının değerinin fazla yüksek oluşunun ve fuyat sisteminin yapısındaki bozuk-

TÜRKİYE SOSYAL ARŞİVİ DERNEĞİ

lukların en önemli sebebi 1950'den beri Türkiyenin belli başlı seçelerinden olan enflasyon, yani fiyatların sürekli yükselmesidir. Fiyatlardaki bu yükselişi de aynı rapor hükümetin yollardır uyguladığı dengesiz bütçe politikasına bağlamakta.

2. eleştiri noktası ise tarım kesiminde İkinci Beş Yıllık Planca öngörülen yıllık ortalama % 4 artış hızının yetersiz olması. Bu hız, gerek endüstriye ham madde sağlamak açısından, gerek ülkenin beslenme ihtiyacını sağlamak açısından, gerekse de tarım sektöründe çalışan milyonlarca insanın gelirini arttırıp endüstri ürünlerine talep sağlamak açısından yetersiz gözükmektedir. Üstelik yine belirtiliyor ki, tarım sektöründe köklü değişiklikler yapılmadan yetersiz olan bu % 4 lük hız bile sağlanamaz.

Nüfusun çok hızlı artması şeklinde ortaya çıkan sonuncu mesele ise aslında kapitalist düzen içinde Türkiye'de daha uzun müddet yığınsal işsizliğin önlenemeyeceğini söylemenin bir başka yoludur. Burjuva iktisatçısı kapitalist düzenden bir başka düzen düşünemediği için düzenle ilgili bu olayı bir tabiat olayı gibi karşılamaktadır. Ancak bu meseleyi şimdilik bir kenara bırakalım. Ancak nüfus artışı ve işsizlik meselesinin ortaya konuş şekli bize bazı ipuçları veriyor. Burjuva iktisatçıları, burjuvazinin sınıfsal çıkarlarını savunduklarını örtbas etmek için iktisadi olayları her türlü sınıfsal çıkar zarar kaygusunun ötesinde birer tabiat olayı gibi göstermeye çalışırlar. Aynı eğilim Pearson raporun'da da göze çarpıyor. Bu raporu hazırlayanlar enflasyonist politika uygulanmasının veya tarımın yeterince gelişmemesinin nedenlerine hiç dokunmuyorlar.

Oysa gerek 1950'den beri devam eden bütçe açıkları ve bunun sonucu olan enflasyon, gerekse tarımın bir türlü gelişememesi Türkiyede egemen güç olan burjuvazinin sınıfsal çıkarlarının belli şartlar altında dikte ettiği bir politikanın neticeleridir.

Türkiye'de gerçekten 1950'den beri açıkça enflasyonist bir politika izlenmiştir. Yani devlet devamlı toplam gelirinin üzerinde bir harcama yapmıştır, bunu yapabilmek için Merkez Bankasına borçlanmış, yani devlet yıllardır açıktan para basmıştır. Bütçe açığı diye adlandırılan devlet gelirleri ile devlet giderleri arasındaki bu fark neden doğdu? Bu açığın egemen sınıfların toplumsal üretimin bir bölümüne el koymak için yararlandıkları yollardan biri olduğunu anlamak için her yıl basılan paraların yurttaşların hepsine değil bir takım özel gruplara dağıtıldığını hatırlamak yeter. Bu incelemenin büyük bir kısmında, her yıl dağıtılan bu fonların ne kadar tuttğunu ve kimlere dağıtıldığını tesbit edeceğiz. Bunu tesbit ettikten sonra bu dağıtımın durmasının sınıfsal karakterini ve sosyal sonuçlarını da görebiliriz.

Pearson raporundaverilen bilgilere göre örneğin 1950-60 döneminde piyasadaki para miktarı yılda ortalama % 20 artmıştır. Bu artış bütçe açıklarının hazinenin Merkez Bankasından aldığı kredilerle karşılanması sonucu ortaya çıkmıştır. Her yıl piyasaya sürülen yeni paraların ortalama yarısının tarım fiyatlarının desteklenmesine, dörtte birinin iktisadi kamu kuruluşlarının (bundan sonra İKK olarak kısaltacağız) desteklenmesine, geri kalanın ise doğrudan doğruya bütçe açıklarının kapatılmasında kullanıldığı bilinmektedir.

Özetlersek, enflasyonist politikanın toplumun iktisadi kaynaklarının bir bölümünün karşılıksız olarak belli bir zümreye verilmesi demek olduğunu, Türkiye'de bu politikanın somut olarak (1) Tarım ürünleri satanlara, (2) İKK'lara ve (3) Genel Bütçeye kaynak aktarılması şeklinde ortaya çıktığını gördük.

Yukarıda ana bölümlerini üç noktada topladığımız kaynak transferleri sınıfsal açıdan büyük burjuvazinin ve emperyalizmin şehir ve köy orta ve küçük burjuvazisine (onun politik desteğini sağlamak için) ödemek zorunda olduğu haraçtır. Devletin gelir-gider hesabında gözüken bu

TÜRKİYE SOSYALİST ARŞİVİ

transferler dışında bir de çok önemli bir yer tutan [illegible] yen transferler vardır ki bunlar da alınması mümkünken alınmayan veya kaçırılmasına göz yumulan vergilerdir. Demek oluyor ki, 1950 den bu yana uygulanan enflasyonist politika her hangi bir hesap yanlışlığı veya iktisadi bilgi eksikliğinden değil, büyük burjuvazinin burjuvazinin orta ve alt kesimlerini kendine bağlamak için başvurduğu en önemli yol olduğu için sürdürülmüştür.

Gerek Demokrat Partinin, gerekse Adalet Partisinin ekonomik politikası tarımda, ticaret alanında ve belli ölçüde sanayide küçük ve orta sermayenin de (buyük sermayenin yanısıra) gelişmesini kolaylaştırmıştır. Özellikle ticari sermaye ve tefeci sermaye tarım kesimindeki milyonlarca seçmen oyunun kontrolünde önemli bir rol oynamakta idi. Büyük sermayenin yukarıda saydığınız unsurlarla ittifakını temsil eden AP iktidarı bu ittifakın bedelini şimdiye kadar milli gelirden aktardığı milyarlık fonlarla ödüyordu. En önemli dört şeklini yukarıda saydığınız bu transferleri biraz daha somutlaştıralım.

Devlet elinde toplanan fonların hesapsız dağıtılmasına bir örnek olarak tarım ürünlerine uygulanan taban fiyat politikasını gösterebiliriz. Devlte üreticiden dünya fiyatlarının üstünde fiyatlarla aldığı tarım ürünlerini düşük fiyatla satarak yüz milyonlarca lira zarar etmekte idi. İzmir Ticaret Odasının hazırladığı bir raporda bu yoldaki devletin zararının 4 yılda 1,5 milyar TL'yi bulduğu hesaplanmıştır. Devlet bütçesinde zarar olarak gözüken bu miktar daha ziyade piyasaya bol mal süren büyük üreticinin gelirini, dolayısıyla da tüketimini arttırıyor, fakat kamu yatırımlarına ayrılması gereken fonları azaltıyordu.

Yıllardır zarar ederek faaliyet göstermek zorunda bırakılan İKK'ların zararlarının önemli bir nedeninin bu kuruluşların özel sektöre mal ve hizmet satışlarının çoğu kere maliyetin altında fiyatlarla yapılmasıdır. Bu ise bir yandan bu mal ve hizmetleri kullanan firmalara tatlı bir kâr kaynağı olurken öte yandan da İKK'ların sermaye birikmelerini, dolayısıyla yatırım yapmalarını engellemektedir. Aynı zamanda bütçede devamlı bir açık meydana getirdikleri için fiyat artışlarına sebep olmaktadır.

933 sayılı kanunla getirilen, sonradan bu kanunun bazı maddelerinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptali sonunda çeşitli kararnamelerle yürütülen özel sektör yatırımlarını teşvik tedbirleri yine sermaye bakımından nisbeten zayıf orta ve küçük işletmeleri devlet yatırım fonlarının küçük parçalar halinde dağıtılması pahasına desteklıyordu.

Bugüne kadar tarımdaki büyük ve orta üreticiye yapılan en büyük iktisadi yardım, dolaylı yoldan, bu sektördeki gelirlerin henüz hiç vergilendirilmemesi ile yapıldı. ODTÜ öğretim üyesi Yalçın Küçük eğer tarım gelirlerinin vergilendirilme oranı tarım dışı kesimin vergilendirme oranına çıkarılsa (1960 rakamlarına göre) alınmakta olan verginin 24,2 milyon liradan 2,5 milyar liraya çıkabileceğini, yani 100 misli artacağını belirtmektedir.

Yukarıda en önemli örneklerini saydığınız bu teşvik ve destekleme politikası genellikle orta ve küçük sermaye ile tarımdaki orta ve büyük toprak sahiplerinin çıkarlarına uygundu. Buna karşılık ekonomik gücü sayesinde kamu yatırımlarından en fazla yararlanan büyük sermaye açısından bir kayıp saymak gerekir, çünkü bu cins harcamalar kamu yatırımlarının artmasını engeller nitelikte idiler. Bu durum başlangıçta özetlenen "dar boğaz" belirip kapitalist düzenin devamı için geniş ölçüde kamu yatırımları kaçınılmaz hale gelinceye kadar devam etti. İktisadi bunalım kapitalist düzeni tehdide başlayınca o zamana kadar kamu fonlarıyla dönertçe beslenmiş zümrelerin gelirlerinin kısılması ve böylelikle yatırımlar için gerekli sermayenin devlet elinde, dolayısıyla büyük sermayenin kontrolünde toplanması kararlaştırıldı.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye'de egemen sınıfların parlementer demokrasi [illegible] faşizmi kurmalarının ekonomik plandaki ana nedeni burada [illegible]. Büyük burjuvazinin yirmi yıldır uyguladığı ittifak politikasından vazgeçmesi siyasal düzeyde de sert sarsıntılar şeklinde yansıyacaktır. Karşılaşılacak siyasi çatışmaların setrliği egemen sınıfların temsilcileri tarafından da önceden kestirilmiştir. Örneğin 15.9.70 de hükümetinin devalüasyonla birlikte izlemeye başladığı yeni iktisadi politika hakkında İstanbul Ticaret Odasında bir konuşma yapan Süleyman Demirel şunları söylüyor: "Türkiye ödemeler dengesini sağlamak mecburiyetindedir. Türkiye daha uzun seneler bilhassa çeşitli devletlerin kontrolü altında bulunan mekanizmalardan faydalanmak suretiyle borç alarak ekonomisini ileriye götürecek. En hayati bir anda borç bulamayabilirsiniz. O zaman herşeyin stop etmesi gerekir. ... kendi ayağımızın üzerinde yürümemiz gerekiyor. Bu bir zorlama değil mi? Evet bu bir zorlamadır. Yani dış ticaret dengesini, ödemeler dengesini sağlamak bizim için bir numaralı hedef haline gelmiştir ve her hedefe ulaşmanın arkasında bir miktar zorlama olacaktır."

Demirel "dış ödemeler dengesini sağlamak için" bir zorlamanın kaçınılmaz olduğunu söylemekle birlikte, kimin, neye zorlanacağını açıklamamaktadır. Bu konuda gerekli açıklama faşist Erim hükümetinin ekonomik işler yardımcısı Karaosmanoğlu tarafından 14.4.71 de yapıldı: "Son yıllarda iç tasarrufları arttırma konusundaki politik güçsüzlük ve ekonomi politikasının yarattığı çeşitli israflar büyük ölçüde dış borçlara baş vurmayı gerekli kılmıştır."

Görüldüğü gibi Karaosmanoğlu dış borçlanmanın yavaşlaması için yurt içindeki tasarrufun arttırılması, yani tüketimin kısılması gerektiğini, ve bunun da ancak politik güçle, yani baskı ile başarılacağını açıklamaktadır.

İşte 1970'lerin başında Türkiye'de büyük burjuvaziyi yıllanmış ittifaklarını boznaya iten ekonomik neden bu tüketimi kısma zorunluluğudur. Uygulanmak istenen "tüketimi kısma politikasının" sonuçları hakkında bir fikir edinebilmek için (1) Bu güne dek uygulanan kaynak transferlerinden kimlerin, yani hangi sınıf ve tabakaların yararlandığını, (2) Bu politika çerçevesinde her yıl yapılan transferlerin aşağı yukarı ne kadar tuttuğunu bilmemiz gerekir. Bu soruları cevaplandırabilmek için söz konusu kaynak transferlerinin en önemli şekillerini teker teker ele alacağız.

TARIM ÜRÜNLERİ FİYAT POLİTİKASI:

Tarım ürünlerinin fiyatlarının desteklenmesi politikası hemen bütün kapitalist ülkelerde (ABD, Batı Almanya, Fransa) tarımla uğraşanların yaşama seviyesini yükseltme gereçeksiyle uygulanmış, fakat gerçekte sadece ihtiyacından fazla ve bol miktarda üretim yapıp bunları pazarda satma imkanına sahip olan küçük bir azınlığın işine yaramış olan bir politikadır. Örneğin Yalçın Küçük Türkiye'de buğday fiyatlarını destekleme politikasının tarımla uğraşan ailelerin % 10'unu geçmeyen bir zümreye yaradığını tahmin etmektedir.

Tarım ürünlerinin fiyatlarının desteklenmesi Türkiye'de özellikle Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO), Tekel İdaresi ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. eliyle uygulanmış ve bütün üreticilere yardım bahanesiyle az sayıda büyük üreticinin cepleri doldurulmuştur. Özellikle buğday, tütün, şeker pancarı fiyatları devlet kuruluşlarının her yıl milyonlarca lira zarar etmeleri pahasına yüksek tutulmuş, üstelik yüksek fiyatlar üretimin ihtiyaçtan fazla artmasına sebep olduğu için bu açıklar her yıl artmış ve elde milyarlar değerinde stoklar birikmiştir.

1968 yılında Tekel İdaresi (tütün) ve Şeker Şirketi (şeker pancarı) bütçeye 1 milyar TL'ye mal oldu. Bu miktar dolaylı yollardan verildiği için (vergi borçlarının alınmaması şeklinde) üstelik harcama olarak bütçede de gözükmemektedir. (OECD Survey- Turkey, 1969)

1971 yılında Tekel İdaresinin elinde 2,5 milyar TL değerinde 250 milyon kg tütün bulunduğu bildirildi. Bu tütünlerin 1962 den beri biriktiği ve 900 milyon TL değerinde 90 milyon kg'sinin 1969'dan, 500 milyon TL değerinde 50 milyon kg'sinin 1968'den, geri kalanının da daha önceki yıllardan arttığı açıklandı. Bu stokların sadece depolama masrafı yılda 40-50 milyon TL tutmaktadır. (Cumhuriyet, 26.6.71)

1969 yılında Şeker Şirketinin elinde iki yıllık şeker ihtiyacını karşılayacak kadar şeker bulunmakta idi. (OECD Survey, 1969)

Görüldüğü gibi tarım fiyatlarının desteklenmesi her yıl yaklaşık olarak 1 milyar TL'nin üreticiye karşılıksız verilmesine yol açıyor. Devlet bütçesine Tekel ve Şeker Şirketinin zararı olarak akseden bu miktarın en büyük kısmı yukarıda da belirtildiği gibi büyük çapta üretim yapan orta ve yukarı tarım burjuvazisinin cebine akıyor.

İKTİSADİ KAMU KURULUŞLARININ ZARARLARI:

İKK'ların Türkiye ekonomisinden gayet önemli yerleri vardır. Cumhuriyetin kuruluşundan beri iktidarı elinde tutan burjuvazi devlet sektörünü kapitalist düzenin gelişip yayılmasında bir yardımcı unsur olarak kullanmaktadır. Bu kuruluşların durumu, onlar vasıtasıyla gerçekleştirilen politika Türkiyede burjuvazinin sınıfsal çıkarlarını değişen şartlar içinde nasıl ve hangi yollardan koruduğunu gösteren iyi bir göstergedir.

1950'den beri İKK'ların herşeyden önce özel sermayeye kaynak aktaran bir sistem olarak kullanıldığını görüyoruz. Bir emme-basma tulumbaya benzetebileceğimiz bu işleyiş özellikle uygulanan fiyat politikasıyla gerçekleştirildi: İKK'lar ürettikleri mal ve hizmetleri genellikle maliyeti aksettirmeyen bir fiyatla satarlar, bunun için zarar ederler. Zararları ise devlet bütçesinden, yani çoğunluğunu emekçi vatandaşların verdiği vergilerden ödenir. Ucuza sattıkları mal ve hizmetler ise bunları satın alan ve üretimde kullanan firmaların dolaylı olarak desteklenmesine sebep olur.

Tablo 1: Bazı İKK'ların yıllık zarar (-) ve karları, milyon TL olarak:

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
DDY	-366	-391	-261	-256	-468	-480	-687
Kömür İ.	0	39	- 52	- 90	1	-105	14
Azot S.	361	- 51	- 50	- 41	- 48	-46	- 51
Toplam	- 5	-423	-363	-387	-515	-631	-724

Karşılaştırma olarak 1969 yılında Sağlık Bakanlığının bütün harcamaları 900 milyon TL, Eğitim Bakanlığının ise 2,7 milyar TL tuttuğunu belirtelim.

Ancak İKK'ların vasıtasıyla özel teşebbüse aktarılan fonlar sadece bu kuruluşların zararı olarak bütçede gözüken meblağlar değildir. Bir de zarar etmemekle birlikte kâr da edemeyen ve dolayısıyla zorunlu yatırımlarını devlet bütçesinden sağlayan kuruluşlar vardır. Yatırımların devlet bütçesinden sağlanması demek bunların vergilerden ve Devlet Yatırım Bankasının kredilerinden sağlanması demektir. Devlet Yatırım Bankası (DYB) ise kredi vermek için gerekli fonları çıkardığı tahvilleri hükümet emriyle, yani zorla Sosyal Sigortalar Kurumuna (SSK) ve Emekli Sandığına satarak temin etmektedir. Dolayısıyla milyonlarca işçi ve memurdan kesilen paralar DYB ve İKK'lar üzerinden "özel teşebbüse" aktarılmaktadır. Şimdi bu kaynıkların son yıllarda ne kadar tuttuğunu görelim:

İSTANBUL SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 4

	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
Toplam İKK yatırımları	1353	1594	1888	2734	2904	3434	4408
Kendi Kaynakları	-106	- 2	212	878	69	- 60	-1253
DYB Kaynakl.	583	747	723	927	2075	2230	3057
Devlet bütçesinden verilen	380	645	726	721	613	807	1660
Son iki yekûnun toplamı	963	1392	1449	1648	2688	3037	4617

(Bütün rakamlar milyon TL olarak verilmiştir)

Görüldüğü gibi İKK'lar 1969 yılında yatırımlarını gerçekleştirmek için 4,6 milyar TL den fazla dış finansmana başvurmak zorunda kalmışlardır. Bu rakama bir de cari harcamalar için alınıan ve 1253 milyon tutan meblağı eklersek sadece 1969 yılında İKK'ların açığının 6 milyara yakın olduğunu görürüz.

Bir de İKK'ların dışında Katma Büçeli İdareler (Kara Yolları, Hava Meydanları İdaresi, Toprak Su İşleri gibi) vardır ve bunlar da çoğunlukla kendi gelirleri ile kendi cari ve yatırım harcamalarını karşılayamayacak durumdadırlar. Bu nedenle her yıl bütçeden önemli transferler yapılır. Örneğin 1968 bütçesinden 700 milyon cari harcamalar için, 3,6 milyar da yatırım harcamaları için bu idarelere tarnsfer edildiği OECD'nin 1969 raporunda belirtilmiştir.

Eldeki sınırlı kaynaklarla (daha ayrıntılı bilgiler için Maliye Bakanlığının ve DYB'nin raporlarını incelemek gerekiyor) İKK'lar ve tarım fiyatlarını destekleme politikası sonucu her yıl "özel sektöre" yani burjuvaziye aktarılan milyarları yaklaşık olarak hesaplamaya çalıştık. Verdiğimiz rakamlar söz konusu transferlerin büyüklüğü hakkında bir fikir vermek içindir.

Türkiye'de endüstri üretiminin % 40'ından fazlasını üreten İKK'ları birer emme-basma tulumba olarak kullanmak oldukça kısa bir süre içinde bu kuruluşları iktisaden gayet zayıf bir hale düşürdü. Öyle ki, kamu yatırımlarının büyük bir kısmını gerçekleştirmeleri beklenen İKK'lar bu yatırımları yapamaz oldular. Bu ise ekonominin uzun vadeli gelişmesini tehlikeye düşüren, dolayısıyla bizzat egemen sınıfları tehdit eden bir durumdu. Burjuvazinin temsilcileri tehlike çanlarını çalmaya başladılar. Örneğin enerji üretimi konusunda Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin yıllık raporunda (1970) şöyle denilmektedir:

"Enerji üretiminde kullanılan birincil enerji cinslerinin paylarında görülen değişiklik ülkenin çıkarlarına uygun değildir. Şöyle ki, önemli bir kısmı yurt dışından ithal edilmek zorunda olan petrolün payı bu yıl da artarak % 35,0 e ulaşmıştır. (1968'de % 33,6). Buna karşılık idrolik enerjinin payında bir artış olmamıştır: 1968 ve 1969 da % 1,4, buna karşılık 1966 da % 5,1. Türkiye'de üretilen enerji kaynaklarından taşkömürü ve linyitin üretiminde de önemli bir artış olmadığından bunların paylarında gereken artma gerçekleşmemiştir: 1969 da taşkömürü % 16,1, linyit % 12,1 (1966 da aynı rakamlar % 17,3 ve 12,1 idi). Enerji üretimindeki payları çok yüksek olan ve hızla azaltılması gereken odun ve tezek gibi yakıtların payları ise hala 1969 da % 17,8 ve 17,9 idi.

Taşkömürü ve linyit üretiminde gerekli artışların sağlanamaması, yatırımların gerçekleşmemesi ile bağlantılıdır. Bu sektörde mevcut

TÜRKİYE SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI

kapasitenin muhafazı için gerekli yatırımlar dahi güçlükle yapılmaktadır.

Yukarıda ana hatlarını çizmiş olduğumuz tablo Birinci Beş Yıllık Plan döneminin başlangıcı olan 1963 yılına nazaran enerji sektöründe daha gerilere gittiğimizi göstermektedir. .... " Aynı rapor elektirik enerjisi üretimi hakkında şu bilgileri veriyor: Elektirk enerjisinin üretilmesi ve dağıtılması konusunda yatırımlar GSMH'nın (GSMH: Gayrı safi milli hasıla, yıllık üretimi gösterir) yüzdesi olarak şöyle gelişmiştir: 1965: % 1,31 - 1966: % 1,51 - 1967: % 1,21 - 1968: % 1,34. Bu oran yeterli değildir, çünkü genel olarak elektrik enerjisinin üretimi iletimi ve dağıtımı için yapılacak yatırımların gayrı safi milli hasılanın en az % 2,5 oranında olması gerektiği görüşü mevcuttur.

İdrolik santrallerinin kuruluşunda önceden yeterli etüdler yapılmadığından önemli gecikmeler ve maliyet artışları olmaktadır. Özellikle Gökçekaya ve Keban'da ortaya çıkan gecikmeler memleketin enerji ihtiyacının karşılanmasında 1974'ten itibaren kritik bir döneme girileceğini göstermektedir. "Hidrolik santralının inşa ve tesisinde gerçekçi tahminler ve programlar yapılmamasından meydana gelen bu durum çok ciddi problemler doğurmaktadır. Özellikle 1972 yılında tesirini göstereceğini tahmin ettiğimiz enerji açığının kapatılabilmesi için yeni ünitelerin hemen ihale safhasına intikal edecek şekilde tedbir alınması gerekmektedir. Aksi takdirde tedbir bulmak imkanları da elden kaçabilir."

Son yıllarda büyük burjuvazinin çıkarlarını özel bir dikkatle savunan Milliyet gazetesinde ise Ali Gevgili benzer durumda olan AZOT SANAYİİ hakkında şunları yazmıştır (Milliyet, 17.6.71):

"... tarımın modernleşme ve gelişmesinde azot sanayii kritik bir yer aldığı halde Türkiye'de bu sorun günlük çıkarların akışına bırakılmış görünmektedir. ... Tarımın kimyasal gübre açığı çığ gibi büyüdüğü halde 1960'ların özellikle ikinci yarısında Azot Sanayii (Azot Sanayii T.A.Ş.) kaynak sıkıntıları ile karşı karşıya bırakılmış, teşvik tedbirleri ise sun'i gübre tesislerini karlı bir yatırım olarak gören özel guruplara yöneltilmiştir. Kuruluş tasarısı bile yasama organlarından yıllardır çıkarılamayan Azot Sanayii 1970'lerde 120 milyon liralık sermayesine karşılık yılda 84 milyon liralık faiz öder duruma düşmüştür. Tarımını modernleştirmek isterken bunu gerçekleştirecek aletleri en büyük kamu kuruluşundan esirgeyen Türkiye şimdi geçmiş bir dönemin hatalarını pahalıya ödemektedir. 1971'in olağanüstü ortamında sermayesini kendiliğinden 900 milyona yükselten Azot Sanayii, gerçekte ülke ihtiyaçlarını karşılayabilmekten çok uzaktır. Azot Sanayii sabit tesis değerini yeni sermaye arttırmalarıyla 2,3 milyara çıkarsa dahi 1975'te Türkiyenin kimyasal gübre üretimi ancak 5,2 milyon tona ulaşabilecektir. Oysa, Türk tarımının 1975'teki asgari kimyasal gübre isteği 6,5 milyon tondur."

Burjuvazinin temsilcilerinin Türkiyenin meselelerini değerlendirişini gösteren bu örnekleri çoğaltamak mümkündür, fakat bu ikisinin bir fikir edinmek için yeterli olduğuna inanıyoruz. Bu iki örnek burjuvazinin de durumdan memnun olmadığını kanıtlamak için yeterlidir. O burjuvazi ki, 50 yıla yakın bir süredir ülkenin idaresini elinde tutuyor.

Uygulanan iktisadi politika (: ittifak politikası) sonucunda sermayeci sınıfların zengin edilmesi için kullanılan İKK'lar ekonominin ayakta durması için gerekli yatırımları yapamaz hale gelmişlerdir. Bu durumda nasıl bir yol tutulacağını yine büyük burjuvazinin akıl hocalarından dinleyelim. Ali Gevgili 25.6.71 tarihli Milliyet gazetesinde çıkan "ağır sanayiin atıl dinamosu" başlıklı yazısında şunları öneriyor: (Not: savunduğu program daha iyi anlaşılsın diye, söylediklerini değiştirmemekle birlikte yazının bölümlerinin sırasını yeniden düzenledik.)

TÜRKİYE SOSYALİST KÜLTÜR DERNEĞİ VAKFI

"1970'ler Türkiyesinde ... ekonominin beklediği görevlerin belki en önemlisi, kamu kuruluşlarının artık yeni kaynak yaratıcı duruma getirilmesidir. Özellikle 1960'ların ikinci yarısında kamu kuruluşları oldukça başarısız bir yönetim dönemi geçirmişlerdir. ... Siyasal baskılarla işçi ve yönetici kadroları gerekenin üstünde büyümüş, fiyat düzenleri ise en azından maliyetlerinin ötesine düşmüştür. Olumsuz baskılar, kamu ekonomik kuruluşlarının kendi kaynaklarıyla doğal gelişimini bütünleme gücünü elinden almıştır."

"Kamu ekonomik kuruluşlarının toplam varlığı 1970 başında 79 milyar liraya ulaşmış bulunmaktadır. Gerçekte ancak muhasebe değerlerini ifade eden bu barlık, kamu ekonomik kuruluşlarının asıl güçünü ifşada yetersiz bile kalmaktadır. 339 512 kişinin çalıştığı kamu kuruluşlarının bir yılda yarattığı toplam katma değer 10 milyar liraya eşittir. (Bunun 7,9 milyar lirası işletmeci kuruluşlar eliyle yaratılmıştır.) Bir başka deyişle, kamu ekonomik kuruluşlarının yarattığı katma değer, amortismanların da eklenmesiyle birlikte Türkiyenin GSMH'sının % 9,5 'una ulaşmaktadır.

Kamu ekonomik kuruluşları yatırımları Türkiye'nin sanayileşmesiyle doğrudan doğruya ilgili olan başlıca yatırımlardır. Öyle ki, Türkiye'de imalat sanayiine yapılan toplam yatırımın % 40,2 si kamu iktisadi kuruluşlarınca gerçekleştirilmiş bulunmaktadır. Kamu kuruluşları yatırımlarının 8/10'u imalat sanayii ile enerji ve ulaştırma kesimlerinde yapılmaktadır. Bu kuruluşların 1970 yılında yaptıkları 5,8 milyar liralık sabit sermaye yatırımı, Türkiye'de kamu ve özel kesim eliyle yapılan toplam sabit sermaye yatırımının tam % 21,6'sını ifade etmektedir. Açıktır ki, Türkiye'nin sanayileşmesinde kamu kuruluşları yeri doldurulmaz bir rol oynamaktadırlar.

Oynadıkları rolun öneni olçüsünde kamu ekonomik kuruluşlarının kaynak bunalımı da artmaktadır. Fiyat, ücret ve yönetim düzensizliklerinin sonucu olarak kamu kuruluşları yıllır geçtikçe kendi kendilerine yetmez duruma düşmüşlerdir. 1970 başında öz kaynaklarının toplam kaynaklara (yani sermayeye) oranı % 35,8'e yani 28,4 milyar liraya gerileyen kamu kuruluşları bugün 6,7 milyar liralık bir finansman açığı ile karşı karşıyadırlar. Bütün bu düzensizlikler, kamu kuruluşlarına her an yeni bir ayak bağı daha çıkarmaktadırlar."

"Kamu kuruluşlarının 1970'lerde yüklenmesi gereken görev, ağır sanayileşmeye geçiş ile ilgilidir. Özellikle otomotiv sanayiinin son aşamalarını başarmış bulunan özel sanayi, yeni on yılda motor sanayiini içine alan ilk aşamanın gerçekleşmesini beklemektedir. Öteki bütün sanayiler, 1970'lerde çeşitli ara mallar sanayilerinin kuruluşunun hızlanmasını ve makina yapan makinalar sanayiinin aşama aşama doğmasını istemektedirler. Geniş kaynakları, deneyleri ve teknik üstünlükleriyle kamu ekonomik kuruluşları ağır sanayie ğçiş sürecinde bugün tarihsel roller oynamaya adaydır. Ne var ki, kamu ekonomik kuruluşlarının yönetim bozuklukları, kadro düzensizlikleri ve birbirleri arasında yılların yarattığı hesap karışıklıkları ekonomide dinamik bir öne atılışı sürekli olarak geri biraktırmaktadır."

"... Dr. A. Karaosmanoğlu kamu ekonomik kuruluşlarının yeni bir anlayışla ele alındığını açıklamış bulunmaktadır. Düşünülen, kamu kuruluşlarını kendi aralarında belli işletme büyüklüklerine göre birleştirmek ve siyasal mekanizmadan özerk olarak işleyebilmelerini sağlamaktır. Kamu kuruluşlarının özerkleştirilmesi ... aslında özel kesimin de katıldığı bir istektir, Özel sermaye, öncelikle, özerk bir kamu kesiminin, ücret yapısını siyasal baskılardan kurtarabileceğini düşünmektedir."

İKK'lar hakkında "özel sanayiin", yani büyük sanayi burjuvazisinin planlarını ayrıntılı ve berrak bir şekilde aksettirdiği için Ali Gevgilinin yazısını hemen hiç kısaltmadan aktardık. Yazar, "başarısız yönetim", "yönetim bozukluğu", "hesap karışıklığı", "kadro

TÜRKİYE SOSYALİST ARAŞTIRMALAR VAKFI

düzensizliği" gibi deyimlerle nitenlendirdiği durumu bir [illegible] "olumsuz baskılara" ve "siyasal baskılara" bağlamaktadır. Aynı zamanda Karaosmanoğlu'nun "kamu kuruluşlarını kendi aralarında birleltirmek ve siyasal mekanizmadan özerk işleyebilmelerini sağlamak" şeklinde "reform" teklifi siyasetle ilgisi olmayan (!) ve "özel sanayi" tarafından da benimsenen doğal bir zorunluluk olarak ileri sürülmektedir. Oysa Gevgilinin pozitivist bir sunuşla örtbas ettiği asıl mesele, Türkiye'de parlementer rejim içinde burjuvazinin orta kesimlerinin ağır bastıkları ve tek başına oy çoğunluğunu elde edemeyen büyük burjuvazinin bu kesimlerin "olumsuz baskıları" sonucunda her yıl 5-6 milyarlık bir taviz vermek zorunda kalması, parlementer rejim bertaraf edilip orta burjuvazinin siyasi etkisi sınırlanınca her türlü "siyasal baskından" uzak kendi çıkarlarını gözetebileceği meselesidir.

12 Mart muhtırasından ve Erim hükümetinin kurulmasından sonra alınan tedbirler tamamen bu söylediklerimizi destekler yöndedir. Hükümetin kurulmasından sonra devlet eliyle üretilen mal ve hizmetlere aşağıdaki zamların yapıldığı basında açıklandı. Aynı zamanda hükümet sözcüleri bu zamların İKK'ların zararlarını kapatmak için yapıldığını açıkladılar.

14.4.71 günü PTT hizmetlerine % 100 zam yapıldı ve bu zamla bütçeye yılda 500 milyon TL'lık ek gelir sağlanacağı belirtildi.
Aynı gün kağıt fiyatlarına % 30 zam yapıldı.
16.4.71 günü elektriğe ve kömüre zam yapılacağı açıklandı, sonradan elektriğe yapılan zammın % 60, kömüre ise % 20 olduğu açıklandı.
22.5.71 günü Etibank blister bakır fiyatlarına % 30 zam yaptı, elektrolitik bakır fiyatları da aynı oranda yükseldi.
30.5.71 günü basın Noter ücretlerine % 50 yapıldığını haber verdi.

Yukarıda Erim hükümeti tarafından yapılan zamların sadece bir kısmını ve özellikle ilk aylarda yapılanları aldık. Ayrıca tüketim mallarına yapılan zamları (ekmeğe yapılan zam gibi) ele almadık. Görülüyor ki, Erim hükümetinin getirdiği zamlar tüketiciye yani emekçi halk yığınlarına karşı olduğu kadar İKK'ların ürettiği hammadde ve hizmetleri kullanan bir kısım sanayici ve esnafa karşı da yönelmeştir. Aynı zamanda o zamana kadar İKK'lar ve diğer kamu kuruluşları içinde kilit noktalarını işgal eden ve kaynakları "özel teşebbüse" transferle görevli bazı memurlar buralardan alınmaya başlandı. 12.4.71 tarihli Akşam gazetesinde yayınlanan bir listeye göre kamu personelinde şunlar değiştirilecekti:.

Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı Turgut Özal
Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürü Korkut Özal
Planlama-Teşvik ve Uygulama Dairesi Başkanı Muammer Dolmacı
Sosyal Planlama Dairesi Başkanı Doç. Nevzat Yalçıntaş
Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanı Alpat
İmar ve İskan Bakanlığı Müsteşarı Servet Bayramoğlu
TEK (Türkiye Elektrik Kurumu) Genel Müdürü İbrahim Deriner
Ziraat Bankası Genel Müdürü Sabahattin Şerifoğlu
Emlak Kredi Bankası Genel Müdürü Hayri Seçkin
Devlet Su İşleri Genel Müdürü Hazım Tütüncü
Makina Kimya Genel Müdürü Orhan Sorguç
Umum Mağazalar Genel Müdürü Sezai Diblan
Tekel Genel Müdürü Recai Diblan
Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürü
Türk Hava Yolları Genel Müdürü

Daha sonra gerek hükümetin içinde, gerekse hükümetle AP arasında çıkan anlaşmazlıkların hep bu atamalar ve görevden almalar konusunda alevlendiğini hatırlarsak meselenin önemini daha iyi anlarız. Dün olduğu gibi bugün de İKK'ların kontrolü meselesi Türkiye ekonomisinin (gerek burjuvazi, gerekse işçi sınıfı açısından) en önemli meselelerinden biridir.

[illegible] fiyat politikasının değişmesiyle yapı[illegible] milyarı ne yönde etkileyeceğini bekleyebiliriz? Bu yoldan burjuvaziye (özellikle orta ve aşağı kesimlere) aktarılan milyarların kesilmesi Türkiye'de ekonominin kilit noktalarına el atan tekelleri daha da güçlendirecek, buna karşılık orta ve küçük işletmeleri ortadan kaldıracaktır. Bu, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi sürecinin daha da hızlanması demektir. İKK'ların ürünlerine yapılan zamların etkilerine örnek olarak İzmir döküncüler derneğinin ikinci başkanının bir açıklamasına bakalım: (Milliyet, 24.7.71)

"Döküncü esnafın ham maddesini teşkil eden pike ton başına 300 lira zam yapılmıştır. Kokun ise fiyatı % 100 artmıştır. Bu nedenlerle 325-400 kuruş arasında değişme dökün fiyatlarını otomatik olarak yükseltecektir. Bu artış başta makina ve çeşitli aletler olmak üzere demir ve pikle ilgili bütün çeşitlere 100-120 kuruş olarak yansımaktadır." Dernek başkanı sözlerine bu zamların özellikle küçük ve orta sanayii sarsacağını da ilave etmiştir.

Buna karşılık Gevgilinin de belirttiği gibi sınıfsal çıkarları kamu yatırımlarının yapılmasında olan büyük burjuvazi İKK'ların kaynak transferi tulumbası gibi kullanılmasının son bulup "verimli" hale getirilmelerini benimsemektedir.

ÖZETLERSEK, İKK'lar ve Katma Bütçeli İdareler yoluyla yapılan ve Erim hükümeti tarafından getirilen zam vediğer tedbirlerle durdurulan kaynak transferlerinin 1968 yılında en az 8 milyar TL tuttuğunu gördük. Yine gördük ki, bu transferlerden yararlanan en geniş kesim ürettiği artı değer az olduğundan daha ziyade mal alma satmada çeşitli fiyat oyunlarıyla sağladığı vurgunla yaşayan orta ve küçük üreticilerdir. Buna karşılık büyük burjuvazi (kendi kontrolündeki) kamu kesiminde sermaye birikimini önleyen ve zorunlu yatırımların yapılmasını engelleyen bu transferlerden memnun değildir. Şimdi de herhangi bir aracı olmadan devlet bütçesinden doğrudan doğruya "özel sektöre" verilen milyarları ele alalım.

"ÖZEL TEŞEBBÜSÜ TEŞVİK" POLİTİKASI:

Bu politikanın çeşitli şekilleri olmakla birlikte en güzel örneği meşhur 933 sayılı "İkinci Beş Yıllık Planın Uygulama İlkeleri" kanunudur. Kanunun metni İkinci Beş Yıllık Planda da yayınlanmıştır.

Özetle 933 sayılı kanun, özel teşebbüsün planda öngörülen alanlara yatırımlar yapması için bir takım "teşvik" tedbirlerini kapsamaktadır. Amaç, "özel teşebbüsün kâr düşük diye yatırım yapmadığı alanlara bütçeden ödenecek paralarla kârı yükselterek özel teşebbüsü çekmektir. ... Kanun, öteden beri yasama koluna ait bazı işlemlerle ilgili kararları hükümete, yani yürütme organına vermektedir. Gümrük vergisi, gelir vergisi gibi konularda 'plan amaçlarına' uygun olmak koşulu ile geniş muafiyetler uygulama olanağı getirmektedir." (Talçın Küçük)

Bu kanun sayesinde yerli ve yabancı "müteşebbislere" her yıl yüz milyonlarca lira yatırım mükafatı dağıtılabilecektir. Sonradan TİP'in müracaatı ile bu kanunun önemli bölümleri Anayasa mahkemesinde iptal edilmiş, fakat hükümet öngörülen tedbirleri kararnamelerle ve başka kanunlarla yürütmüştür. Uygulama hakkında elimizde ayrıntılı bilgi olmamakla birlikte şuhususları biliyoruz:

15.9.67 den 1968'in sonuna kadar toplam değeri 7,7 milyar TL olan 365 özel yatırım projesi için müracaat edildi, bunlardan 3,7 milyar değerindeki 183 tanesi teşvik edilmeye değer bulundu. Yine OECD raporlarına göre 1968 den sonra teşvik tedbirleri daha bol keseden dağıtılmaya başlandı. Teşvike değer görülen yatırımların toplam masrafının % 80 kadarı bütçeden ödeniyor, yatırım için gerekli mal-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

lara gümrükten tamamen veya kısmen muafiyet tanınıyordu. Bu cins teşvik tedbirleriyle 1969 da bütçeye 500 milyon TL ek yük getirildiği tahmin ediliyor.

Buna ek olarak hükümet tarafından özel teşebbüse ve özel teşebbüsle kamu kuruluşlarının birlikte yatırımlarına ucuz kredi vermek için bütçeye 1968 yılında 347 milyon, 1969 yılında ise 650 milyon TL ayrılmıştı. 1969 OECD raporunda 500 milyon tutacağı belirtilen teşvik tedbirleri 1970 programına göre 700 milyondan fazla tutmuştur. Özel teşebbüsü teşvik için yapılan bu harcamaların örneğin 1970 yılı bütçe açığının % 15 kadar bir bölümünü meydana getirdiği OECD raporunda belirtilmiştir.

Teşvik tedbirlerinin "müteşebbislere" sağladığı kâr olanaklarını 9.9.71 tarihli Türkiye İktisat Gazetesinden aldığımız bir örnekle görelim. Bu tedbirler yoluyla örneğin 10 milyon dolarlık ithalatı gerektiren bir yatırım yapan "müteşebbis" eğer

a) Gümrük taksitlendirmesinden faydalanırsa yaklaşik olarak 32,8 milyon TL kâr ediyor,
b) Gümrük muafiyetinden fyadalanırsa 120 milyon TL kâr ediyor,
c) Yatırım indiriminden faydalananların kazancı işe yatırdıkları sermayeye ve sağladıkları kâra göre değişmektedir. Buna göre yatırılan öz sermaye'nin önceleri % 80, Anayasa mahkemesinin kararından sonra ise % 30 kadarına varan kârdan vergi alınmayacaktır!

TEŞVİK TEDBİRLERİ KONUSUNDA ERİM HÜKÜMETİNİN TUTUMU:

12 Marttan sonra işbaşına getirilen hükümetin teşvik tedbirleri karşısında tutumu nedir? Erim hükümetinin iktisadi planda ilk yaptığı işlerden biri uygulanmaya başlayan tasarruf, yani tüketimi kısma tedbirleri ile teşvik fonlarının dağıtılmasını durdurmak olmuştur. Anlaşılıyor ki, "israf politikasına son" sloganı ile özel sektörün tümüne yapılan aktarmalar durdurulacaktır. Bu Karaosmanoğlu'nun "doğma olarak teşvik devri sona erdi" şeklindeki beyanından da anlaşılmaktadır. Karaosmanoğlu'na göre bundan sonra teşvik tedbirlerinin maliyeti ve faydaları hesaplanacak, ancak faydaları maliyetini aşarsa bunlar uygulanacaktır. İlk bakışta akla yatan bu sözler aslında büyük sermayenin çıkarlarının pozitivist bir kılıkta savunulmasından başka bir şey değildir. Kapitalist düzenin tabiatı icabı, faydanın maliyete göre en fazla olduğu üretim şekli büyük çapta üretimdir. Büyük çapta üretim ise ancak büyük sermaye ile gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla devletin ekonomik bakımdan en etken olanları desteklemesi demek, büyük sermayeyi desteklemek, en zengini daha zengin etmek demektir.

Şimdiye kadar özel teşebbüs arasında bir ayırım yapmadan destekleme zihniyeti çok pahalıya çıktığından sürüdürülmeyecektir. Bu her yıl çeşitli kanallardan irili ufaklı şirketlere akan 800 milyon kadar TL nin artık akmaması, bu kaynaktan yaşayan binlerce müteşebbisin gelirlerinin önemli ölçüde azalması demektir. Bu yoldan arttırılacak milyonlarla zorunlu yatırımlar yapılacak, yani kapitalist düzenin devam edebilmesi için gerekli şartlar sağlanacaktır.

Bu politika değişikliğinin ilk örneklerinden birini 1.4.71 tarihli Akşam gazetesinde yayınlanan şu haberde görüyoruz: DPT'ye verilen bir emirle özel sektöre tanınan gümrük muafiyeti, vergi indirilmesi ve yabancı sermaye için yatırım izinleri işlemleri durduruldu. Bu işlemlerin durdurulmasından ve hükümet programının açıklanmasından sonra bir beyanat veren Vehbi Koç şunları söyledi: "Yeni hükümet programında memleketin büyük meselelerine gerçekçi teşhisler konmuş ve bonların halli için reform hareketlerine geçileceği ifade olunmuştur. Memleketin politik ve ekonomik istikrar içinde hızla gelişmesini yürekten isteyen herkesin Erim hükümetinin Reform Programından büyük ümit duyması icap eder." (10.4.71 tarihli Akşam gazetesinden)

DEVRİMCİ SOSYALİST ARAŞTIRMA MERKEZİ

13.4.71 günü ise AP hükümeti zamanında Odalar Birliğinin elinde bırakılmış olan döviz tahsis yetkisi (İthalat için gerekli kotaların çeşitli firmalara dağıtımı) birlikten geri alınarak Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığına verilmiştir. Her yıl 150-200 milyon dolarlık ithalat hakkını dağıtan Odalar Birliği bu imkanın kaybolmasına büyük tepki göstermiştir. Hükümet Birliğin bu yetkilerini kaldırırken aynı zamanda dış ticarette fiyat kontrolü sisteminin koyulacağını açıklamıştır. Amaç, ithalatta yüksek, ihracatta düşük fiyat göstererek yapılan döviz kaçakçılığını önlemektir. Erim hükümetinin bu tutumu karşısında Odalar Birliğinin muhalefeti hala devam etmektedir ve Birlik her fırsatta eski yetkilerinin geri verilmesini ve teşvik tedbirlerinin yeniden uygulanmaya başlanmasını istemektedir. Sanayi ve ticaret burjuvazisinin daha geniş tabakalarının görüşlerini aksettiren Birliğin hükümeti eleştirmesi, buna karşılık Vehbi Koç'un desteklemesi burjuvazinin kendi içindeki çıkar çelişkilerinin somut bir örneğidir.

Yeni hükümetin iktisadi politikayı her türlü "çıkarcı baskılardan" uzak bir takım "objektif" kıstaslara göre yürütme kisvesi altında nasıl büyük burjuvazinin çıkarlarına uygun tedbirler aldığına başka bir örnek verelim: 26.5.71 günü resmi gazetede yayınlanan bir yönetmelik ile ithalat belgesi almak isteyenler Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığına başvururken "firmanın müracaat yılı hariç son üç yıllık devrede ödediği gelir ve kurumlar vergisi miktarı ile aynı devreler içinden ticari faaliyet sonucu elde ettiği geliri gösterir belgeleri ekleyeceklerdir." Bu tedbirin amacı vergi kaçırılmasını önlemek olmakla birlikte tatbikatta büyük firmaların küçük ve orta boy firmalara kıyasla daha geniş imkanlardan yararlanmalarına yol açacaktır. Dolayısıyla kapitalistler arasındaki mücadelede büyük kapitalisteler küçük kapitalistleri daha kolay kontrolleri altına alacaklardır. Bu örnek kapitalist düzen içinde ilk bakışta politik ve sosyal yönleri bakımından tarafsız gözüken ve "akla uygun" tedbirlerin bile aslında bu düzenin en güçlü temsilcilerinin çıkarlarına uygun düştüğünü göstermektedir.

VERGİ POLİTİKASI:

Yukarıda da belirttiğiniz gibi Türkiye'de devlet bütçesinden dolaylı veya dolaysız yapılan aktarmaların yanısıra bir de toplanması kanunen zorunlu iken toplanmayan (yani kaçırılmasına göz yumulan) vergiler vardır. Bu yoldan sermayeci sınıflara verilen kaynaklar her yıl milyarlarca liraya ulaşmaktadır. Dolayısıyla Türkiyede büyük burjuvazinin ulûfe dağıtma politikasını incelerken vergi sistemine de değinmek gerekiyor. Esasen vergi sistemi toplumun ekonomik ve sınıfsal yapısını, sınıfların kuvvet dengesini en iyi şekilde aksettiren gösetergelerden biridir. Vergilerin çeşitli toplumsal sınıflara göre dağılışı iktidarı ellerinde tutanların devlet harcamalarının yükünü kimlerin sırtına yüklediklerini, kimlere ise ayrıcalıklar tanıdıklarını gösetèrir. Türkiye vergi sistemini bu açıdan incelediğimizde şu hususlar göze çarpmaktadır:

a) Devlet gelirleri içinde dolaylı vergiler (tüketim vergileri) dolaysız vergilere kıyasla daha büyük bir paya sahiptirler. Dolaylı vergiler daha ziyade az gelirli emekçi vatandaşları vergilendirdiği için bu vergi sisteminin adaletsiz olduğunu göstermektedir.

b) Tarım kesimindeki gelirler hemen hiç vergilendirilmemektedir.

c) Tarım dışı kesimlerde dolaysız vergilerin (gelir vergisi) en büyük kısmını ücretliler ödemektedirler. Buna karşılık yüksek gelirli tabakalar çok az vergi vermektedirler. Bunun sebebi bir yandan yüksek gelir kesimleri için vergi hadlerinin diğer kapitalist ülkelere oranla çok düşük oluşu, diğer yandan ücretli olmayanların en geniş şekilde faydalandıkları vergi kaçırma olanaklarıdır. Erim hükümetinin programında yer alan vergi kaçakçılığının önlenmesi için tedbirlerin kimin yararına, kinin zararına olduğunu anlamak için

vergi kaçakçılığının kimler tarafından yapıldığını tesbit etmek gereklidir.

Maliye Bakanlığı uzmanlarından Erkan Altaca'nın 24/25.5.71 tarihli Akşam gazetelerinde yaptığı açıklamalara göre geniş çapta vergi kaçırma olanağı şu cins kazançlar için mevcuttur:

1) serbest meslek gelirleri (avukatlar, doktorlar, mühendisler)
2) Kira gelirleri
3) Arsa alıp satarak sağlanan spekulasyon gelirleri
4) Perakende ve toptan ticaret
5) Lokanta, gazino, gece klubü işletenlerin gelirleri
6) Terzi, berber (özellikle lüks olanları) gelirleri
7) Tefecilikten, özellikle gayrı menkul ipoteklerinden sağlanan gelirler
8) İnşaat malzemesi (taş, tuğla, demir, çimento, kereste) satışından sağlanan gelirler (Örneğin 1967 yılında 3 milyar liralık inşaat malzemesi satıldığı ve bu satışlardan sağlanan gelirlerin büyük kısmının vergisinin ödenmediği biliniyor.)
9) Bina alıp satan veya apartman yapıp satan mütahitlerin gelirleri
10) Otobüs ve kamyonla yapılan nakliyattan sağlanan gelirler (Türkiyede 1967 yılında 20 bin otobüs ve 50 bin kamyonun çalıştığı ve bu kesimde 1,5 milyar TL'lik iş hacmının vergi dışı kaldığı biliniyor.)
11) Taksi, dolmuş, motor işletenlerin gelirleri
12) Otomobil tamiri, radyo tamiri v.s. gibi hizmetlerden sağlanan gelirler

Vergi kaçakçılığının en önemli kısmı gelirlerini kendileri beyan eden gurup tarafından yapılmaktadır. Bunlar yıllık gelirlerini gerçek gelirlerinin çok altında beyan ederek vergi borçlarını ödemeyeceklerdir. Örneğin 1970 yılında gelir vergisi mükelleflerinin % 25,6 sını teşkil eden 130 261 kişi ayda ortalama 25 TL vergi ödenişlerdir. Buna göre bu gurup ayda ortalama adam başına 176 TL kazanmış olmaktadır. Gelir vergsi mükelleflerinin % 21,5 unu teşkil eden bir diğer gurup (111 816 kişi) ayda ortalama 35 TL vergi ödenişler ve buna göre ayda ortalama 331 TL kazandıklarını beyan etmişlerdir. Bukadarcık para ile geçinmek mümkün olmadığı ve büyük ölçüde vergi kaçırıldığı ortadadır. Nitekim gelir vergisi beyannamelerinin ancak % 3'ünü inceleyen uzmanlar 1970 yılında 1,2 milyar vergi kaçırıldığını tesbit etmişlerdir. Eğer tüm mükelleflerin beyannameleri incelense yılda 10 milyar liralık ek gelir sağlanacağı hesaplanmıştır.

Görüldüğü gibi orta ve küçük burjuvazi yılda yaklaşık olarak 10 milyar TL'lik vergi kaçırmaktadır. Bunlar vergi kaçırmaya en müsait olan küçük aile ve şahıs işletmeleridir. Buna karşılık büyük şirketlerin vergi kaçırma olanakları nisbeten dardır. Çünkü büyük şirketler işleyebilmeleri için daha düzenli hesap sistemine ihtiyaç gösterirler, dolayısıyla kontrolleri daha kolaydır. Nitekim en yüksek gelir bölümünün ödediği vergiler artmaktadır. Bu nedenle büyük sermaye temsilcileri daha önceden de devlet gelirlerinin arttırılması için yeni vergi koyulmamasını fakat vergi kaçakçılığının önlenmesini istemekte idiler.

Vergi yükünün burjuvazi ile büyük çoğunluğunu emekçilerin teşkil ettiği ücretliler arasında dağılışını gösteren elinizde şu bilgiler var (1967 yılı için)

	Toplam gelir	ödediği gelir vergisi	tüm vergi yükündeki payı
Ticaret ve sanayi kesimi	35 820 300 000	1 249 806 366	% 3,5
Ücretliler kesimi	13 366 300 000	2 058 376 568	% 15,3

TÜRKİYE SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI

Görüldüğü gibi toplam gelirleri ticaret ve sanayi kesiminin üçte birinden biraz fazla olan ücretliler bu kesimin beş mislıne yakın vergi vermektedirler. Anlaşılacağı üzere, emekçilerden daha fazla vergi almak mümkün değildir, artan devlet gelirlerinin şimdiye kadar çok az vergi vermiş orta tabakalardan ve tarım kesiminden sağlanması beklenmelidir. Demek ki devlet vergi gelirini arttırmakta bundan sonra yukarıda örneklerini verdiğimiz kazanç şekilleri önemli bir rol oynayacaktır. Bu cins kazançları sağlayanlar ise burjuvazinin alt kesimlerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla yeni vergilerin ve vergi kaçırılmasını önleyici tedbirlerin özellikle bu tabakaları hedef alacağını söyleyebiliriz. Bakalım yeni alınan mali kararlar bu tahmini doğruluyor mu?

BÜYÜK BURJUVAZİNİN VERGİ POLİTİKASI

İçine girdiğimiz dönemin (ekonomik açıdan) 12 Mart muhtırası ile değil, devalüasyonun yapılmasıyla, hatta 1970 bütçesinin (gecikmiş olarak) çıkarılmasıyla başladığını belirtmiştik. Yeni iktisadi politikanın ilk belirtileri vergi sisteminde yapılan değişikliklerle ortaya çıktı. Bilindiği gibi 29.7.70 tarih ve 1318 sayılı kanunla bazı yeni vergiler konuldu ve bazı vergi kanunlarında değişiklikler yapıldı. Getirilen vergiler şunlardı:

a) Taşıt alım vergisi: Verginin taşıt alan sosyal tabakaların taşıt talebini azaltacağı böylelikle montaj sanayiinin yayılmasını önleyeceği ve ulaştırma kesiminde özel taşıtlara tanınan geniş ayrıcalıklar yüzünden ortaya çıkan fazla kapasitenin artmasını durduracağı beklenmektedir.

b) İşletme vergisi: Türkiye'de dolaylı vergiler sisteminde esaslı bir değişiklik yapılarak dolaylı vergilerin bütün tüketim malları üzerine (Batı Almanya'da bir kaç yıl önce ki Umsatzsteuer gibi) fakat öncelikle son yıllarda önemi artan dayanıklı tüketim malları (buzdolabı, çamaşır makinası gibi) üzerin yayılması istenmektedir. Ayrıca hizmetler bölümünde son yıllarda göze çarpan büyüme bu vergi ile yavaşlatılmak istenmektedir. Vergi ticarette büyük işletmelerin doğmasına ve üretici ile tüketici arasındaki aracıların sayısının azalmasına sebep olacaktır. Aynı zamanda gelir vergisi kaçakçılığını önlemek için bir kontrol imkanı sağlayacaktır.

c)Gayrımenkul kıymet artışı vergisi ve bina inşaat vergisi genel olarak yatırımların konut inşaatı gibi verimsiz alanlara akmasını engellemek amacıyla konulmuşlardır. Konut yatırımlarına akan sermayenin daha ziyade orta ve küçük sermaye olduğu düşünülürse bu tabakaların vergilendirileceği anlaşılır.

Bunların dışında gider vergileri, emlak alım vergisi, emlak vergisi veraset ve intikal vergisi, damga vergisi ve harçlar kanunlarında değişiklik yapılmıştır.

17.6.71 günü Milliyet'te çıkan bir habere göre finansman kanunu ile yeni koyulan vergilerden devlete 1971 Mali Yılının ilk üç ayında 140 milyon TL'yi geçen bir gelir sağlanmıştır. Bu gelir çeşitli vergi şekilleri arasında şöyle dağılmıştır:

Taşıt alım vergisinden 50,5 milyon TL
Bina inşaat vergisinden 13,7 milyon TL
İşletme vergisinden 54,0 milyon TL

Başbakan ekonomik işler yardımcısı Karaosmanoğlu 14 Nisan tarihli konuşmasında özellikle servet vergisi niteliğindeki vergilerin yeniden düzenleneceğini belirtmiş ve aşağıdaki vergilerden bahsetmiştir. Bina ve arazi vergisi, gayrımenkul değer artışı vergisi, motorlu kara taşıtları vergisi, veraset ve intikal vergisi. Bu vergilerin özelliği gelire göre değil, servete göre ayarlanmalarıdır. Yani, serveti aynı olanlar, gelirleri ne olursa olsun aynı vergiyi ödeyeceklerdir. Dolayısıyla gelirleri servetlerine oranla yüksek

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

daha az vergi verecekleridir, buna karşılık toprak sahipleri, enlak sahipleri gibi gelirleri servetlerine oranla düşük olanlar daha çok vergi verecekleridir. Bu eğilimi arttıran bir diğer husus, enlak vergisi, veraset vergisi, arazi vergisi gibi servet vergilerinin yürürlükte olan kanunlara göre gelir vergisi matrahından veya borcundan indirilebilmesidir. Yani bir kimse yüksek gelir vergisi ödüyorsa servet vergileri tarafından etkilenmemektedir. Netice olarak koyulan ve bundan sonra da koyulacak olan vergilerin yüksek gelirlileri, özellikle büyük sermaye sahiplerini etkilemeyeceği, buna karşılık orta ve küçük sermaye sahiplerini, arazi ve enlak sahiplerini etkileyeceğini söyleyebiliriz.

Özellikle vergi politikası 12 Marttan sonra tek başına hakimiyetini kurmuş olan büyük burjuvazinin eski müttefiklerine karşı yönelttiği ekonomik saldırıyı en açık şekilde göstermektedir. Erim 28 Ekim 1971'de verdiği ültimatom niteliğindeki muhtırasında gelir enlak gergi kanunlarında değişiklik yapılacağını bir kere daha belirtmiştir. Bu konunun ileride de egemen sınıflar arasında anlaşmazlıklara ve çatışmalara sebep olacağı muhakkaktır.

Pearson raporunda ve OECD raporlarında Türkiye ekonomisinin acil meselelerinden biri olarak nitelendirilen enflasyona sebep olan kaynak transferlerini yaklaşık olarak tesbite çalıştık. Bu transferlerin sınıfsal anlamını gördük. Sonuçları özetleyelim:

Kaynak transferinin şekli:	Yılda Yaklaşık Maliyeti: (milyon TL)
Tarım fiyatlarını destekleme (1968)	1 000
İKK'ların bütçeden ve DYB'den karşılanan yatırım ve zararları (1969)	5 800
Katma bütçeli idarelere yatırım ve cari harcamalar için bütçeden verilen (1969)	4 300
Özel sektörü teşvik tedbiri olarak bütçeden verilen (1969)	500
Vergi Kaçakçılığı	10 000
Toplam	21 600 milyon TL

Yılda 20 milyar TL den fazla tutan bu transferlerin ancak 8 milyar TL kadarlık bir bölümü enflasyonist niteliktedir. Bununla beraber gerek enflasyonu önlemek ve gerekse tasarrufları arttırarak zorunlu yatırımlar gerçekleştirilmek istenirse başvurulacak kaynaklar yine bunlardır. Erim hükümetinin amaçladığı gibi iç tasarrufları arttırmaya ve enflasyonu yavaşlatmaya yönelik bir iktisadi politika özellikle orta tabakaların yararlandığı bu transferleri durdurmak zorundadır.

"TOPRAK REFORMU" VE TARIM POLİTİKASI:

Pearson raporunda tarım kesimindeki üretimin yeterince gelişmemesi Türkiye ekonomisinin ikinci büyük meselesi olarak tesbit edilmiştir. Rapora göre tarımda üretimin yapısı değiştirilmeden (satış olanakları sınırlı olan klasik ürünler yerine ihraç kapasitesi yüksek et, taeze sebze ve meyva gibi ürünlerin yetiştirilmesi) ve üretim metotlarında esaslı teknik değişiklikler yapmadan tarım ürünün arttırılması mümkün değildir.

Bu değerlendirmeye uygun olarak büyük burjuvazinin "reform" programında tarım politikası çok önemli bir yer tutmaktadır. Önceleri "toprak reformu", sonraları ise "toprak ve tarım reformu" adı altında öne sürülen tedbirleri nasıl değerlendireceğiz? Bu tedbirlerin gerçekleştirilmesi mümkünmüdür ve sonuçları ne olabilir?

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Bilindiği gibi kapitalist gelişme sürecinde sermaye birikimini hızlandıran önemli faktörlerden biri, tarım kesiminde üretilen artık değere kapitalist sınıf tarafından çeşitli şekillerde el konulup sermaye şeklinde sermayeye aktarılmasıdır.

Kurtuluş Savaşından sonra Türkiye'de iktidara gelen burjuvazinin daha baştan toprak ağaları ile bir ittifak kurması ülkemizde bu süreci büyük ölçüde sınırlanaşı ve dolayısıyla sermaye birikimini de yavaşlatmıştır.

Tarım sektörünün kapitalist ekonimde sermaye birikimine katkıda bulunması için bir yandan tarımda üretim güçlerinin gelişerek verimin ve dolayısıyla artı değerin artması, öte yandan üretilen artı değerin sermaye haline gelmesi gerekmektedir. Bilimsel üretim metotlarının tarıma girişi ve böylece verimliliğin artması kapitalist düzende kapitalist üretim şekillerinin (sermaye yatırımlarına ve ücretli emeğe dayanan ve pazar için üreten) yayılmasıyla olur. Kapitalist üretim şekilleri ise yayılabilmek için tarımda hakim olan kapitalizm öncesi üretim şekillerini, diğer bir deyişle feodal kalıntıları sökmek zorundadır. (Türkiyede kapitalizm öncesi üretim şekillerinin en yaygın olanları ortakçılık ve yarıcılık diye adlandırılan şekilleridir.) Köklü bir toprak devriminin olmadığı ülkelerde (örneğin İngiltere veya Almanya) kapitalist üretim şeklinin yayılması daha ziyade ekonomik yollardan olmaktadır: rekabet mekanizması daha verimli olan kapitalist işletme şekillerinin daha az verimli olan feodal kalıntıların yerini almasını belli bir süreç içinde sağlar. İleri tekniği uygulayan işletmeler daha fazla kâr ederek geri teknikle çalışan işletmeleri yutarlar.

Türkiye'de burjuvazinin büyük toprak sahipleri ile kurduğu ittifak ve bu ittifakın sonucu olarak uygulanan fiat destekleme politikası tarım kesiminde rekabet mekanizmasının işleyişini yavaşlatmış, dolayısıyla modern üretim metotlarının tarımda geniş ölçüde uygulanması engellenmiştir. Yurdumuzda tarım kesiminde hala en geri üretim metotlarının barınması bizce bundandır.

Günümüzde Türkiye'de tarımda yeni üretim metotlarının uygulanmaya başlanması günün sorunu haline gelmiştir. Sanayi sektörünün gelişmesi buna bağlıdır. Bu durumda büyük burjuvazi tarım kesimindeki büyük toprak sahiplerini koruma politikasını bir kenara bırakarak ortaya oldukça radikal bir "toprak reformu" programı getirmiştir, çünkü tarım kesimindeki kapitalizm öncesi üretim ilişkilerini yıkmadan verimi arttırıp sermaye birikimi için gerekli kaynakları sağlayamayacağını 20 yıllık tecrübeyle anlamıştır.

Söz konusu toprak reformunun Karaosmanoğlu tarafından basına açıklanan amaçları şunlardır: (1) Verimi arttırmak, modern ziraati sağlamak, (2) Daha dengeli bir gelir dağılımını sağlamak, (3) Tarım kesiminden diğer kesimlere iş gücü akımını yavaşlatmak.

Herşeyden önce bu amaçlara erişmenin mümkün olup olmadığını araştırmak zorundayız. Kanaatimizce öne sürülen amaçları kapitalist düzen içinde gerçekleştirmek mümkün değildir. Öne sürülen programda ana çelişki "dengeli gelir dağılımı" ile diğer iki amaç arasında göze çarpıyor. Tarımsal üretimin verimini arttırmak ve aynı zamanda tarımda yoğun olarak iş gücü kullanmak belki toprak verimini artırarak (sulama, gübreleme ve yeni ürün cinslerini kullanma gibi) entansif tarıma sağlayıcı tedbirlerle gerçekleştirilebilir. Fakat tarımda iş gücünün yoğun olarak kullanılması tarım sektöründeki ücretlerin düşük tutulmasını gerektirmektedir. Ancak ücretlerin zorla düşük tutulması yoluyla tarımsal işletmelerin makinalı ziraate geçmeleri, dolayısıyla tarım kesiminden diğer kesimlere iş gücü akımı yavaşlatılabilir. Dolayısıyla verimi arttırma politikası ve yoğun iş gücü kullanma politikası sonucunda dengeli gelir dağılımı değil daha da dengesiz gelir dağılımı ortaya çıkacaktır. Teorik olarak vardığımız bu yargıyı tarihi tecrübeler de doğruluyor: örneğin Meksikada devrimden sonra yapılan toprak reformu ve bundan son-

TÜRK SOSYAL ARAŞTIRMA VAKFI

ileri tekniğin yayılması gitgide dengesiz hale gelen bir gelir dağılımı ile el ele gitmiştir ve tarım kesiminde geniş bir tarım proletaryası kitlesi doğurmuştur.

Hükümetin "toprak reformu" tasarısının amaçlarını kısaca gördükten sonra tesbit edilen toprak reformu ilkelerine gelelim (14.8.71 tarihli Resmi Gazetede yayınlandı):

1) Kamulaştırma ile ilgili ilkeler:

a) Toprağını bizzat işlemeyenlerin toprakları büyüklüğü ne olursa olsun kamulaştırılacaktır.
b) Bölgelere ve toprak cinslerine göre tesbit edilecek büyükler dışında kalanlar kamulaştırılacaktır.
c) Devletçe sulanan veya sulanacak arazinin tümü veya bir kısmı kamulaştırılabilir.
d) Kamulaştırılan toprakların değeri vergi değeri ile aynı olarak tesbit edilecektir. Bedel 20 sene içinde ödenecektir.
e) Belirtilen konulardaki kamu yatırımları için hisse senedi almayı kabu edenlere kamulaştırılacak toprağın bedeli daha çabuk ödenebilir.

2) Reformdan sonra toprakta mülkiyet şekilleri:
a) Bireysel özel mülkiyet (öncelikle)
b) kamu mülkiyeti
c) toplu özel mülkiyet

3) Dağıtım ile ilgili ilkeler:

a) Kamulaştırılan topraklar aile esasına göreb bir aileye asgari bir gelir düzeyi sağlayacak şekilde ve aile işgücünü mümkün olduğu kadar istihdam göz önünde alınarak dağıtılacaktır.
b) Devlete ait olan veya kamulaştırılan toprak verimli olarak işletilmesi esası göz önüne alınarak yerine göre az topraklı veya topraksız ailelere dağıtılacak, veya devlet çiftlikleri kurulmasına ayrılacak veya devlet tarafından çiftçilere kiraya verilebilecektir.
c)Dağıtılan toprakların reform amaçlarına uygun olarak verimli işletilip işletilmediği kontrol edilecek, verimli işletilmediği tesbit edilenler geri alınacaktır.
d) Kooperatife girmeyen ailelere toprak verilmeyecektir.

4) Diğer ilkeler:

a) Ortakçılık kesinlikle yasaklanacak, kiraçılık belli hallerde mümkün olacaktır. Arazi vergisi ile kira arasında bir bağlantı kurulacaktır.
b) Aile işletmelerinin ve her türlü tarım işletmelerinin belli büyüklükten aşağı parçalanması önlenecektir.

Karaosmanoğlu tarafından basına açıklanan "toprak reformunun temel ilkeleri" bunlardır. Bu ilkeler doğrultusunda yapılacak bir düzenlemenin en önemli özellikleri neler olabilir?
Önce yukarıda açıklanan üç hususu ele alalım: (1) Arazi vergisi arttırılacak (2) Kamulaştırma bedeli ile arazi vergisi arasında doğrudan doğruyabir bağ kurulacak (3) Devletin kiraya vereceği topraktan alacağı kira ile arazi vergisi arasında bir bağ kurulacak.

Bu üç tedbir de devletin, yani egemen sınıfların, yani büyük burjuvazinin toprak rantının belli bir payına el koymasını sağlayacak niteliktedir. Bu özellikle arazi vergisi ve kira yoluyla olacaktır. Devletin toprak rantının bir bölümüne el koyması ve dolayısıyla toprak sahibinin rantının yüksekliğini tayin etmesi toprak mülkiyetinde uzun vadede değişiklik yapmak için bir yol olarak kullanılmak istenmektedir. Şöyle ki, devlet arazi vergisini (veya kirasını) yeterince yükselterek gelirleri belli bir alt sınırdan düşük olan toprak sahiplerini topraklarını elden çıkarmaya mecbur edebilecektir. Bu, toprağın verimli işletilmesini sağlamak bahanesiyle yapılacaktır, fakat özellikle küçük toprak sahiplerinin mülklerini kaybetmelerine yol açacaktır. Bu etkiyi arttıracak bir diğer husus

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

vergi sistemi ile ilgilidir. Vergi mevzuatına göre [illegible] vergisinin vergi mükelleflerinin ödemek zorunda oldukları gelir vergisi matrahından veya borcundan (bu mükellefin hukuki durumuna bağlı) düşüldüğünü yukarıda da söylemiştik. Böylelikle bir mükellef ne kadar yüksek gelir vergisi ödemek zorunda ise, yani geliri ne kadar yüksekse, o kadar az arazi vergisi veya kira ödemek zorunda kalacaktır. Toprak rantının mutlak bir parçasının devlete ayrılması görüldüğü gibi büyük sermaye ve ileri teknikle, dolayısıyla daha verimli çalışan işletmelere önemli bir ayrıcalık vermektedir. Bu ayrıcalık kısa zamanda toprak ve gelir dağılımını değiştirecek bir faktör olabilir.

Yukarıdaki ilkelerin dikkati çeken diğer bir yanı, toprağın bölünmesini önleyici tedbirlerden bahis konusu olmasına rağmen köylüye dağıtılan toprakların tekrar bir kaç elde toplanmasını önleyici tedbirlerin bulunmamasıdır. Oysa, dağıtılan toprakları teknik konularda bilgisizlik, sermaye yokluğu v.s. gibi nedenlerle gerektiği gibi işletemeyen köylülerin topraklarını satmak veya borçlanmak zorunda kalmaları ve toprakların bu yoldan yine bir kaç elde toplanması beklenebilir. Böyle bir yoğunlaşmanın reformu hazırlayanlar tarafından engellenmek şöyle dursun amaçlandığı, verimli işletilmeyen toprakların geriye alınabileceği ilkesi de göstermektedir. Büyüklüğü ne olursa olsun sahibinin bizzat işletmediği toprakların kamulaştırılacağı ilkesi de büyük toprak sahiplerine kadar olduğu kadar küçük toprak sahiplerine karşı da yönelmiş bir tedbirdir. Bilindiği gibi Anadoluda kendi geçimini sağlayamayacak kadar az toprak sahibi binlerce köylü toprağını büyük işletmelere veya diğer köylülere ortakçı olarak veya kiraya verir ve kendisi şehirde veya yurt dışında bir işte çalışır. Görüldüğü gibi köylüye toprak dağıtma sloganı ile yapılan "toprak reformu" aslında köylünün mülksüzleşmesini doğuracak unsurlara bile sahiptir. Esasen mülkiyet ilişkilerinin şu veya bu şekilde dondurulması (özel mülkiyet devam ettikçe) ileri üretim şekillerinin yayılmasını da önleyeceğinden "verimliliği arttırma" ana hedefi ile çelişkiye düşer. Özetle öne sürülen mahiyette bir reformun tarım kesimindeki kapitalistleşmeyi ve köylüler arasında kutuplaşmayı hızlandıracağını söyleyebiliriz.

Toprak reformu tartışmalarında üzerinde durulması gereken diğer bir nokta kurulması toprak dağıtımı için şart olarak öne sürülen "kooperatifler" ve bunlarla birlikte toprak mülkiyetinde getirilen üç ana mülkiyet şeklidir.

Daha yukarıda, tarım kesiminden diğer kesimlere iş gücü akımını önlemek için ücretlerin düşük tutulması gerektiğini belirtmiştik. Kanaatimizce kooperatifleri bunu sağlamak için bir vasıta olarak da görmek gerekmektedir. Büyük burjuvazi tarımda büyük kapitalist işletmeler kurarak köy emekçilerini burada kitle halinde gündelikle tam bir işçi gibi çalıştırmayı günün şartları içinde doğru bulmamaktadır. Türkiye'de sınıf kavgasının vardığı yüksek düzey ve egemen sınıfların güçsüzlüğü tarım kesiminde büyük proleter yığınlarının doğmasının önlenmesini gerektirmektedir. Bu nedenle devlet eliyle kurulacak ve yönetilecek kooperatifleri tarım emekçilerini sömürmek için daha emin bir yol olarak görmektedir. Devletin toprak üzerindeki mülkiyet hakkının oldukça geniş tutulması bu yüzdendir ve herşeyden önce köy emekçilerine karşı kullanılacaktır. Kooperatifler sayesinde köy emekçilerini birer işçi şeklinde değil, sömürüyü ve sosyal adaletsizliği daha çok gizleyen "aile işletmeleri" v.s. şekilleri ile sömürmek mümkün olacaktır. Yayınlanan ilkeler arasında kooperatiflere girecek köylülerin hakları hakkında en ufak bir şey söylenmemesi de bunu göstermektedir. Kooperatiflerin tarım emekçilerini ücretli işçi haline sokmadan sömürmek için bir yol olacağını söylemek yanlış olmaz. Buna benzer bir yolu örneğin Amerikalı profesör S. Enke (ABD cumhurbaşkanlığı savunma analizleri enstitüsünde görevli) 1959 da yazdığı kitabında teklif etmiştir.

Dün olduğu gibi bugün de sermaye ihracı emperyalizmin başta gelen ekonomik dayanaklarındandır. Emperyalizm sermaye ihracı ile iki amaca birlikte ulaşmaktadır. Bir yandan dünyanın geniş bölgelerihdeki ham madde kaynaklarını kendi kohtrolüne almakta, buralarda ekonomik hakimiyetini kurmakta, öte yandan da sermayeye yeni yatırım alanları açarak devamlı düşmeeğilimi gösteren kareranının aynı seviyede kalmasını sağlamaya çalışmaktadır.

Ancak son yarım asır içinde ve özellikle II. Dünya Savaşından sonra dünyadaki güçler dengesinde ortaya çıkan değişiklikler sosyalist sistemin kurulması ve büyük sömürge imparatorluklarının yıkılması emperyalizimni sermaye ihracı politikasında da önemli değişikliklere yol açtı. Sosyalizmle emperyalizm arasındaki genel mücadele ve emperyalizmin mevzilerini savunma durumuna sokulması, geri kalmış ülkelere yapılan sermaye ihracının da ana amaçlarını değiştirdi.

Eskiden sermaye ihracı her şeyden önce bu ülkelerin en ağır şekilde sömürülmesini amaçlarken, emperyalizmle sosyalizmin genel mücadelesi şartları altında sermaye ihracı da artan şekilde emperyalizmin ana stratejik amacına uyduruldu: Geri kalmış ülkelerin kapitalist sistem içinde muhafazası, bu ülkelerde kapitalizmin geliştiği yerlerde desteklenmesi ve henüz çekirdek halinde bulunduğu yerlerde köklenmesi. Emperyalizm böylelikle kapitalizmin Kuzey Atlantik çevresinde izole edilmesini önlemek istiyor. Bu yeni şartlar altında emperyalist tekellerin kârlarını durmadan çoğaltamaları her yerde ve doğrudan doğruya yöneldiği amaç olmaktan çıkmıştır.

II. Dünya harbinden beri sermayeihracının şeklinde de önemli değişiklikler olmuş ve emperyalizm kendisini yeni şartlara uydurmaya çalışmıştır. Bu değişikliklerin en önemlisi, tekelci devlet sermayesinin tekellerin özel sermayesine kıyasla emperyalizmin sermaye ihracıyla genişlemesinde çok daha büyük bir önem kazanmasıdır. "Yardım" adı altında yapılan bu sermaye ihracı kanayıyla geri kalmiş ülkelerde emperyalizmin zayıflayan mevzilerinin yeniden kuvvetlendirilmesi ve tekellerin yüksek kârlar sağlamaları için gerekli politik-ekonomik şartların hazırlanması amacı güdülmüştür. Buna göre geri kalmış ülkelere önce devlet sermayesi ihraç edilerek özel sermayenin yatırım yapması için zorunlu alt yapı tesisleri kurulmakta, emperyalizmin ve yabancı tekellerin bu ülkelerdeki politik hakimiyeti sağlanmaktadır. Ancak bundan sonra tekellerin özel sermayesi bu alanlara yönelmektedir.

Bu yeni şekle uygun olarak emperyalist ülkelerin sermaye ihracında tekelci devlet sermayesinin özel sermayeden bir kaç misli fazla olduğu gözeçarpamaktadır. Örneğin emperyalist ülkelerin geri kalmış ülkelere 1956-1968 yılları arasında yaptakları tüm sermaye ihracı 71 546 milyon Dolar tutarken (devlet sermayesi) aynı dönem içinde ihraç edilen özel sermaye (kredi ve doğrudan doğruya yatırım şeklinde) 44 995 milyon Dolar tutmuştur. Bu sonuncu rakam içindeki yatırımların tutarı ise sadece 27 863 milyon Dolar olmuştur. Görüldüğü gibi 1956-68 döneminde tüm devlet sermayesi tüm özel sermayenin 1,59 misli, tüm özel yatırımların ise 2,55 misli fazla olmuştur. (Kaynak: Pearson raporu, Sayfa II/28-29)

Sermaye ihracının bölgelere dağılışı incelendiğinde Güneydoğu Asya ve Orta Doğu ile Afrikaya yapılan sermayeihracatında tekelci devlet sermayesinin ağır bastığını, buna karşılık Latin Amerikaya yapılan sermaye ihracında özel sermayenin oranının daha yüksek olduğunu görüyoruz.

1960-1965 yılları arasında tekelci devlet sermayesinin bölgelere dağılışı: (Milyon Dolar olarak)

Bölgeler:	"Yardım":	Yüzde payı:
Avrupa	3 247	% 9,50
Afrika	10 097	% 29,57
Latin Amerika	5 437	% 15,92
Asya	15 363	% 44,99

TÜRKİYE SOSYALİST ARŞİVİ

Buna karşılık Emperyalist ülkelerin 1966 sonuna kadar olan özel sermaye yatırımları çeşitli bölgelere şöyle dağılmıştır (Milyon Dol.)

Bölge	Yatırım	Yüzde payı	
Avrupa	1 503	% 5,01	
Afrika	4 916	% 16,40	
Latin Amerika	15 664	% 52,26	
Asya	7 887	% 26,31	petrol!

Kaynak: Pearson Raporu, S. II/25 ve OECD observer No. 26

Daha ayrıntılı incelemelerin de verdiği bilgilere dayanarak özel ve devlet sermayesi arasında şöyle bir bağlantı tesbit edebiliriz: Emperyalizm kendini politik bakımdan zayıf hissettiği, yerli burjuvazi ile yeterince bütünleşmediği bölgelere çok miktarda devlet sermayesi ihraç ederek buraları kendisi için daha emin hale getirmeye çalışmaktadır. Buna karşılık kendisini nisbeten emniyette hissettiği, emperyalizmle ekonomik bütünleşmenin ileri olduğu bölgelerde (Latin Amerika gibi) tekellerin özel sermayeihraçı önem kazanmaktadır.

Bu genel değerlendirmelerin ışığında Türkiyenin durumunu incelediğimizde, yurdumuzda tekelci devlet sermayesinin özel yabancı sermayeye kıyasla çok daha ağır bastığını (1965 yılına kadar gelen özel yabancı sermayenin 6 misli tekelci devlet sermayesi geldi) görürüz. Bu da emperyalizmin Türkiye'deki durumunu zayıf gördüğünü ve politik-ekonomik hakimiyetini güçlendirmek, hakim sınıflarla ilişkilerini genişletmek için geniş çapta "yardım"a baş vurduğunu göstermektedir. Gerçekten son yıllarda bu oranda özel sermaye lehine bir değişiklik olduğunu ve yabancı özel sermayenin de tekelci devlet sermayesinin yanında önem kazanmaya başladığını görüyoruz.

Türkiye üzerindeki neticeleri açısından emperyalizmin sermaye ihracı politikası amacına ulaşmış sayılabilir. Tekelci devlet sermayesi ihracı (yani "yardım") yoluyla ülkemiz 10-15 senelik bir süre içinde emperyalizmin ekonomik ve politik hakimiyetine girmiştir.

Emperyalizmin sermaye ihracında diğer bir değişiklik (özel) tekel sermayesinin çeşitli yatırım alanlarına dağılışında ortaya çıkıyor. İkinci Dünya Savaşına kadar hemen sadece ham madde kaynaklarını işletmek için madencilik, tarım ve ulaştırma gibi alanlara yatırımlar yapan tekellerin emperyalizmin yeni stratejisine uygun olarak bu yatırım politikasından vazgeçtiklerini ve geri kalmış ülkelerde imalat sanayii yatırımlarına da el attıklarını tesbit ediyoruz. Bunun sebebi emperyalizmin sosyalist sistemin varlığı karşısında artık geri kalmış ülkelerin endüstrileşmesine engel olamayacağını anlaması ve hiç olmazsa geri kalmış ülkelerde kurulmakta olan endüstride kilit noktalarını eline geçirerek gelişmeyi kendi çıkarlarına uygun yönde etkilemek istemesidir. Özel Tekel sermayesinin yöneldiği alanlar her ülkeniniiktisadi yapısına ve tekellerin niteliğine göre değişmekle birlikteemperyalizmin klasik sömürü olanı olan ham madde (madencilik, geniş çapta tarım işletmeleri) üreten kesimler, bankacılık, sigortacılık ve dış ticaret elan ağır basmaktadır. Ancak yukarıda belirttiğimiz gibi kapitalizm-sosyalizm arasındaki sistem mücadelesi ve kapitalist ülkelerde sermayenin düşen kâr oranı emperyalist sermayeyi imalat sanayiine de yatırım yapmaya zorlamaktadır. Örneğin 1959-62 yılları arasında ABD'nin özel yatırımlarının üçte biri kadarı imalat sanayiine akmıştır.

OECD ülkelerinin 1966 sonuna kadar geri kalmış ülkelerde yaptıkları yatırımların (doğrudan doğruya) kesimlere dağılışı (milyon Dol.)

Petrol(çıkarma,işleme, dağıtım)	11 892	% 39,8	Kaynak: Pearson raporu, S. II/25
Madencilik ve maden arındırma	2 751	% 9,2	
İmalat	8 097	% 27,1	
Diğer	7 230	% 24,1	

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ ARŞİVİ VAKFI

Özellikle Batı Almanya, Japonya ve İtalya gibi sömürgelere sahip olmayan ülkeler imalat sanayiine yatırımlar yaparak geri kalmış ülkelerde ve eski sömürgelerde özellikle klasik alanlarda yerleşmiş bulunan İngiliz, Fransız ve ABD tekelleriyle rekabete çalışmaktadırlar.

Bu genel veriler emperyalizmin Türkiye'deki amaçlarını ve bu amaçlara ulaşmak için başvurduğu yolları görmemizde yardımcı olacaktır. Gerçekler göstermektedir ki, emperyalizmin yerli feodal beylerle işbirliği halinde endüstrileşmeyi bütünüyle engellediği çağlar artık tarihe karışmıştır. Bugün kapitalist sisteme bağlılığı azaltmayan bir endüstrileşme (yani ekonomik bütünleşme ile el ele giden endüstrileşme) emperyalizmin stratejisinin bir bölümüdür. Yukarıda yurdumuza yapılan devlet sermayesi ihracının özel sermayenin 6 misli kadar olduğunu söylemiştik. Bu yüksek oran, Türkiyenin emperyalizm açısından stratejik önemi büyük bir ülke olarak değerlendirildiğini kanıtlamaktadır. Emperyalizmin Türkiye'deki angajmanının itici gücü şimdiye kadar ekonomik çıkarlardan ziyade askeri-politik çıkarlar olmuştur. Buna rağmen son yıllarda özel tekel sermayesinin de gittikçe önem kazandığını belirtmek gerekir.

TÜRKİYE'DE ÖZEL YABANCI YATIRIMLAR:

Emperyalist özel sermaye Türkiye'ye üç ana kanaldan gelmektedir.
(1) 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (1954) yoluyla gelen yabancı sermaye. Bu yoldan 1951-70 yıllarında 939 milyon TL (125 milyon Dolar) yatırım yapıldı. (Ticaret bakanlığı 1970 yılı Konjoktür Dergisi)
(2) Petrol Kanunu ile (6326 sayılı) 1954-65 yılları arasında 1850 milyon TL (236 milyon Dolar) tutarında yatırım yapıldı. (Kaynak: Kenan Bulutoğlu, Türkiye'de Yabancı sermaye)
(3) Ereğli Demir Çelik için (benzer başka kanunlar olup olmadığı, varsa ne kadar sermaye geldiği konusunda bilgi yok) özel kanunla (7462 sayılı) yapılan 110 milyon TL (10 milyon Dolar) tutarında yatırım. Ki bu 110 milyon TL tutarındaki özel yabancı sermaye beraberinde (şartlı olarak) 1 364 milyon TL tekelci devlet sermayesi getirmiştir.

Birinci yoldan, yani 6224 sayılı kanundan yararlanarak gelen özel sermaye hakkında elimizde oldukça ayrıntılı bilgi vardır, fakat gerek Petrol Kanunundan yararlanarak yapılan yatırımlar, gerekse özel kanunlarla yapılan yatırımlar hakkındaki bilgiler yetersizdir. Oysa bunların önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. (Tüm özel yabancı sermayenin % 70'e yakın bir kısmı)

Görüldüğü gibi emperyalizmin klasik yatırım alanı olan ham madde çıkarma ve işleme kesimine (petrol) yapılan yatırımlar tüm özel yatırımlar arasında en büyük yeri işgal ediyorlar (% 60'tan fazla). Buna karşılık 6224 sayılı kanun yoluyla 1951-65 yıllarında gelen özel sermayenin çeşitli kesimlere dağılışı şöyledir:

Tarım kesimi	%	0,21	
madencilik	%	1,25	
inşaat	%	0,92	
hizmetler (ticaret,ulaşt.)	%	2,34	
imalat	%	95,28	(K. bulutoğlu, S. 162)

Anlaşıldığı gibi bu yoldan gelen ve toplam özel sermayenin % 30'dan fazlasını oluşturan özel yabancı sermayenin hemen tümü imalat sanayiine yatırılmıştır. Bu emperyalizmin sanayileşmeyi önleyemeyeceğini anlayıp kurulan sanayide kilit naktalarını eline geçirmek istemesiyle yakından ilgilidir. Gerçekten imalat sanayiindeki özel yabancı sermaye toplam miktar bakımından az olmakla birlikte bazı imalat dallarında önemli mevziler edinmeyi şimdiden başarmış bulunmaktadır. Aşağıdaki tablo bu durumu aksettiriyor. Özellikle lastik, kauçuk imalatında yabancı sermaye hakim durumdadır.

TÜRKİYE SOSYALİST ARAŞTIRMALAR VAKFI

Çeşitli imalat dalları arasında yabancı sermayenin dağılışı:

İmalat sanayii dalları:	Yabancı sermayenin dağılışı (%):	Özel yatırıma oranla yabancı ser. %	Katma Değerde kaba kârın payı
Gıda, tütün, dokuma	10,93	2,30	76,1
Giyim	2,25	----	77
Kâğıt	0,01	----	70,2
Deri	0,04	----	43,7
Lâstik-Kauçuk	26,26	21,28	64,2
Kimya	24,53	41,69	81,5
Metalden başka mamuller	5,51	5,03	70,0
Demir-Çelik	0,37	----	65
Madeni eşya	6,69	0,59	75,1
Makine imalâtı	5,45	4,30	53,2
Elektrik makinaları	12,58	18,22	74,9
Taşıt onarım ve imalâtı	3,79	0,30	71,9

(Kaynak, Kenan Bulutoğlu, S. 163)

Aslında özel yabancı sermayenin ekonomimizdeki güçlü yeri bu rakamlarla yeterince aksettirilmemektedir. Çünkü yabancı sermaye ile kurulan şirketler sahip oldukları dünyaca tanınmış markalar, büyük sermaye ve kredi imkanları gibi nedenlerle tekel durumundadırlar. Yatırılan özel yabancı sermaye çeşitli yabancı firmalar arasında aşağı yukarı eşit şekilde dağılmamaktadır. Tam tersine, az sayıda bir kaç yabancı tekel yatırılan özel yabancı sermayenin büyük bir kısmını kontrol etmektedir. Emek dergisinde yayınlanmış olan bir incelemeden aldığımız şu bilgiler bu durumu kanıtlıyor:

6224 sayılı kanuna göre Türkiyeye giren yabancı sermaye içinde tekelleşme durumu (1965 yılı sonu)

Sermaye gurubu (1000 TL)	Firma Sayısı	Firma sayısının toplam firma sayısına oranı	Toplam Sermaye (1000 TL)	Sermaye Oranı
50 000-ve daha büyük	2	% 1,9	102 311	% 14,5
10 001-50 000	15	% 14,2	364 215	% 51,4
1 001-10 000	55	% 52,0	226 581	% 32,0
501-1 000	12	% 11,3	10 136	% 1,4
0-500	22	% 20,7	6 012	% 0,7
TOPLAM	106	100,0	709 225	100,0

Görüldüğü gibi "yabancı sermayenin katıldığı 106 firmadan 17'si toplam yabancı sermaye yatırımının % 65,9'unu yapmıştır. En büyük iki firmanın toplam yabancı sermaye yatırımı içindeki payı % 14,5 tur." Aynı yoğunlaşma sermayenin çeşitli bölgelere dağılışında da ortaya çıkıyor. Yabancı sermayenin kuruluş ve sermaye itibariyle % 80'den fazlası İstanbul ili sınırları içinde toplanmıştır. Verilen rakamlar sadece 6224 sayılı kanunla gelen yabancı sermaye ile ilgilidir. Ancak diğer iki yoldan gelen yabancı sermayenin tekelci karakteri bu

TÜRKİYE SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI

bu eksiklik birinci yoldan gelenlere kıyasla çok daha belirgin olduğu için tehisimizi güçlendirmektedir. Yabancı sermayenin tekelci niteliğini gösteren diğer bir unsur kâr oranlarıdır. Bu konuda EMEK şu bilgileri veriyor: "Bu tekelleşmenin sağladığı imtiyazlar yüzünden yabancı sermayenin katıldığı kuruluşların kârlılığı aynı sanayi dalındaki yerli kuruluşların kârlılığının çok üzerindedir. Örneğin yabancı sermayeli kuruluşların 1959-65 yılları arasındaki ortalama kârlılığı % 50 iken, yerli kuruluşlarda bu değer % 19 dur. Aynı şekilde 1959-64 yılları arasında, yabancı sermayenin katıldığı kuruluşların yaptığı satışların sermayelerine oranı ortalama olarak % 300 iken, yerli kuruluşlarda bu değer % 200 kadardır. Yine yabancı sermayenin katıldığı kuruluşlarda gayrı safi karların satışlara oranı % 13,8, yerli kuruluşlarda ise % 9,3 tür. Madeni eşya, elktrik aletleri, ilaç ve gıda sanayiinde yabancı sermayenin katıldığı firmaların kârlılığı % 60-80 e çıkmaktadır.

Yabancı sermayenin İstanbulda yoğuşlaşmasına paralel olarak özellikle Sinai Kalkınma Bankasının sağladığı kredilerden yararlanan firmaların çoğunluğu da İstanbuldadır. Örneğin 1966 yılına kadar Sınai Kalkınma Bankasından en büyük krediyi sağlayan 2,5 milyon dolarla Good Year Lâstik Co. olmuştur." (Sedat Özkol, Emek, 26.1.70, S.5)

Bu veriler toplam değeri pek büyük olmayan yabancı yatırımlarının yerli sanayi içinde bütün önemli noktaları nasıl kontrol altına aldıklarını göstermektedir kanaatindeyiz.

Emperyalist tekellerin geri kalmış ülkelere sermayeihracında kullandıkları yeni şekillerden biri de, bu ülkelerdeki özel ve devlet sermayesi ile birlikte yapılan ortak yatırımlardır. Böylece emperyalizm yeni kılıklara girerek geri kalmış ülkelerde güçlenen anti-emperyalist akımlara karşı kendini korumak istemektedir. Aynı zamanda çoğunlukla geri kalmış ülkeler ekonomisinde önemli bir yeri olan devlet sektörünü kendisine ortak yatırımlar yoluyla bağlamak istemektedir.

Devlet sektörünün endüstri üretiminin % 40'ını ürettiği Türkiye'de bu politika özellikle önem kazanmaktadır. Türkiye'de nisbeten bağımsız ve güçlü bir devlet sektörünün varlığı emperyalizm ve ortakları için sürekli bir huzursuzluk kaynağıdır. Bu nedenle uzun zamandan beri gerek çeşitli "reorganizasyon" teklifleriyle, gerekse "ortak yatırımlar" yoluyla emperyalizm devlet sktörü üzerindeki kontrolünü karmak istemektedir. Bu yönde şimdiye kadar elde ettiği en önemli başarı Ereğli Demir Çelik fabrikasının özel bir kanunla ve özel yabancı sermayenin, yerli büyük sermayenin ve devlet sermayesinin ortak bir yatırımı olarak kurulmasıdır.

Yukarıda yabancı devlet sermayesi de dahil olamak üzere sadece Ereğli-Demir Çelik için 1 474 milyon TL'lik yabancı sermayenin Türkiye'ye geldiğini söylemiştik. Bu miktarın büyüklüğü hakkında bir fikir edinebilmek için 1950-65 yılları arasında 6224 sayılı kanunla gelen yabancı sermayenin sadece 491 milyon TL olduğunu hatırlamak yeter. Demek ki ekonominin en önemli kilit noktalarından biri olan demir çelik üretimini eline geçirmek için emperyalizm 15 yılda yaptığı yatırımların 3 misli fazlasını bir anda yapmıştır. Burada bir noktayı daha hatırlatalım: Yatırımlardaki payı açısından emperyalizm Ereğli Demir Çelik'te % 50 den azla katılmıştır, ancak fiiliyatta üç ortaktan biri olan yerli özel sermaye daima yabancı tekellerle ortak hareket ettiği için devlet sermayesi azınlıkta kalmaktadır. Böylelikle yurdumuzda emperyalizmin ve kapitalizmin kalelerinden biri haline gelen Erdemirin ekonomimiz içindeki ağırlığını göstermek için bu kuruluşun kendisinden sonra gelen ve Türkiyenin ikinci büyük tekeli olan Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.'in gerek sermaye, gerekse yıllık satış toplamı bakımından üç misli büyük olduğunu söylemek yeter. Ereğli-Demir Çelik tipi yatırımların önümüzdeki yıllarda emperyalizmin kullanacağı en önemli sermaye ihraç şekli olmasını bekleyebiliriz. Yeni kurulan 300 milyon TL sermayeli Karadeniz Bakır

TÜRKİYE SOSYALİST ARŞİVİ ARAŞTIRMALARI

İşletmeleri ve Bursa'da Fiat, Makina Kimya Endüstrisi Kurumu, İş Bankası ve Koç Holding'in ortak yatırımları ile kurulan ve 400 milyon TL'ye mal olan büyük otomobil fabrikası (TOFAŞ) bu eğilimin yeni örnekleridir.

Emperyalizmin klasik sömürü ve kontrol yollarından biri de bankalar kanalıyla kurulan hakimiyettir. Emperyalist mali sermayenin geri kalmış ülkelerdeki rolü ülkeden ülkeye çok değişmektedir. Bunu değişik tarihi şartlar ile açıklayabiliriz.

Türkiye'de emperyalist mali sermaye yakın zamana kadar oldukça küçük bir yer işgal etmekte idi. Türkiye'de faaliyet gösteren beş yabancı bankanın mali güçleri büyük Türk özel ve kamu bankalarına kıyasla önemli sayılmaz. Ancak son senelerde bu durum da değişmeye başlamıştır.

Emperyalist malisermaye yerli sermayeyi kontrollerine almak için bu alanda da yerli büyük burjuvazinin yardımıyla hareket etmektedir. Bu politikanın en iyi uygulayıcılarından biri Türkiye Sınai Kalkınma Bankasıdır. Bu bankanın en büyük hissedarları arasında İş Bankası bulunmaktadır. Bundan başka Osmanlı Bankası, Selanik Bankası, İtalyan Bankası, Hollanda Bankası ve Banko di Roma gibi yabancı bankalar sermayedarlar arasındadır. Bankanın başlıca görevi emperyalist ülke ve kuruluşlardan sağlanan kredileri Türk burjuvazisine dağıtmaktır. Aynı zamanda Türkiye'de yeni kurulan şirketlerin hisse senetlerini alarak bunlara sermaye "yardımı" yapmakta, böylece topladığı hisse senetlerini ise "halka" satmaktadır. Görüldüğü gibi ilk bakışta bir yabancı sermaye kuruluşu olduğu belli olmayan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası yerli sanayiin gerek krediler gerekse iştirakler yoluyla yerli ve yabancı tekellerin kontrolüne girmesinde birinci derecede rol oynamaktadır.

Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının faaliyeti gittikçe artmaktadır. Bu durum 1970 yılı faaliyet raporundan aldığımız şu bilgilerle de kanıtlanmaktadır:

Banka tarafından yerli firmalara dağıtılan krediler (milyon TL):

Kuruluştan 31.12.62'ye kadar (13 yıl)	.....	492,2
1.1.63 ten 31.12.67'ye kadar (5 yıl)	.....	886,8
1.1.68 den 31.12.70'e kadar (3 yıl)	.....	754,4
TOPLAM		2 133,4

Bankanın dağıttığı bu krediler başlıca şu kaynaklardan sağlanmıştır:

IBRD (Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası)
IDA (Milletlerarası Kalkınma Birliği)
AID (Milletlerası Kalkınma İdaresi)
EİB (Avrupa yatırım Bankası)
KfW (Kreditanstalt für Wiederaufbau, Batı Alman devlet kalkınma Bank.)

Faaliyet raporunun da gösterdiği gibi Türkiye Sınai Kalkınma Bankasın Türkiye'ye gelen tekelci devlet sermayesinin yerli burjuvaziyle ilişkiler kurmasında ve yerli sanayii kontrol altına almasında birinci derecede rol oynamaktadır.

Sonuç olarak, emperyalist tekellerin Türkiye ekonomisinin kilit noktalarını ele geçirmelerinin son 10 yıl içinde önemli ölçüde hızlandığını ve bu ele geçirmenin Türkiye'deki büyük sermaye ile birlikte veya onun aracılığı ile yapıldığını görüyoruz. Emperyalizmin bu alandaki planlarını başarı ile uyguladığını ve artık yurdumuzdaki her büyük yatırımda söz sahibi olduğunu söyliyebiliriz. Özellikle devlet sermayesinin yanısıra özel tekelci sermayenin payının artması milletlerarası tekellerin Türkiye'yi artık nisbeten emin yatırım bölgelerinden biri saydıklarına işarettir. Bu sürecin Ortak Pazara üyelik ile daha da hızlanacağını söylemek kehanet sayılmaz.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye'ye gelen özel sermayenin ülkelere göre dağılışı Türkiye'nin sömürülmesinde özellikle hangi ülkelerin rol oynadığını tesbit etmemize yardım edebilir. Elimizde bu konuda tüm özel sermaye yatırımlarını kapsayan toplu bilgi yoktur. Aşağıda birinci tablo 1951-68 döneminde gelen sermayeyi, ikinci tablo ise 1.1.66-31.12.70 döneminde 6224 sayılı kanunla gelen özel yabancı sermayenin dağılışını göstermektedir. Tablolardaki bilgiler sermaye akışının sadece bir kısmını kapsamakla birlikte son yıllarda Türkiye'ye sermaye ihraç eden ülkeler arasında Batı Almanya'nın önem kazandığını eldeki bilgilere dayanarak söyliyebiliriz.

1951 - 68 Yabancı Yatırım Sermayesinin Ülkelere Göre Dökümü (Bin Dolar)

ABD	% 27,6	25 968	Kaynak:
Batı Almanya	17,2	16 235	K. Bulutoğlu,
İsviçre	16,1	15 143	S. 161
Hollanda	14,5	13 613	
Fransa	5,2	4 897	
İngiltere	4,6	4 350	
İtalya	3,4	3 194	
Diğer	11,4	9 844	
	10000	93 244	

1.1.1966-31.12.70 arasında 6224 sayılı kanunla gelen yabancı sermayenin ülkelere göre dağılışı (Milyon TL)

Batı Almanya	% 24,2	116,181	
İtalya	% 20,0	95,568	Kaynak: Ticaret Bakanlığı 1970 yılı Konjonktür Dergisi
ABD	% 12,4	59,742	
İsviçre	% 9,5	45,756	
İngiltere	% 6,7	32,377	
Hollanda	% 6,5	32,318	
Danimarka	% 4,8	23,145	
Diğerleri	% 15,6	74,718	
	TOPLAM:	405,718	

Tekelci devlet sermayesinin ülkeler arasındaki dağılışı ise bu alanda ABD'nin en önemli yeri işgal ettiğini göstermektedir. Tekelci devlet sermayesinin ülkelere göre dağılışına bir yaklaşım olarak Türkiyenin dış borçlarının dağılışını veriyoruz.

Türkiyenin 30.9.68 tarihindeki dış borçlarının alacaklılara göre dökümü (milyon Dolar):

Alacaklılar	Anapara	Faiz	Pay %	
ABD	793,1	317,1	55,25	Kaynak:
Batı Almanya	284,7	107,5	19,83	K. Bulutoğlu,
İngiltere	103,6	33,4	7,22	S. 139
Diğerleri	254,2	87,1	17,70	
Yabancı hükümetler toplamı	1 435,6	545,1	100,00	
Milletlerarası kurumlar toplamı	428,5	111,0		

Türkiye'ye gelen özel ve devlet sermayesinin artmasıyla birlikte her yıl ülkemizden geri giden borç, faiz, kâr ve diğer hakların karşılıkları da artmakta ve ekonomimiz için ciddi bir yük haline gelmektedir. Yardım adı altında gelen tekelci devlet sermayesi Türkiye'yi dünyanın en fazla borçlu ülkelerinden biri haline getirmiştir. Yapılan son devalüasyonla döviz borçlarımızın Türk Lirası

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

olarak karşılığı bir anda % 60 arttı ve milli gelirin [illegible] yakın bir değere ulaştı. 1970 yılı sonunda dış borçların anapara tutarı 2,5 milyar Dolar, faiz tutarı ise 900 milyon dolar idi. (Kar-osmanoğlu'nun 14.4.71 tarihli açıklamasından). Bu şartlar altında her yıl ödenmek zorunda olan faiz ve anaparalar yüz milyonlarca doları bulmakta ve ekonomi için büyük bir yük teşkil etmektedir. Daha şimdiden her yıl alınan borçların % 80-60 kadar tutan bir bölümü eski borçların ve bunların faizlerinin ödenmesine kullanılmaktadır. Aşağıdaki tablo bu durumu göstermektedir.

Türkiyenin son yıllarda aldığı borçlarla ödediği borç ve faizlerin karşılaştırılması: (Milyon Dolar)

Yıllar:	Alınan borç	Ödenen borç ve faiz:	Ödenen/Alınan
1963	248	150	% 60,5
1964	200	165	% 82,5
1965	271	216	% 79,5
1966	242	177	% 73,1
1967	259	160	% 61,8
1968	253	150	% 59,2
1963-68	1 473	1 018	% 69

Kaynak: K. Bulutoğlu, S. 142 ve OECD Survey, Turkey 1970

Son yıllada ödenen borç ve faizlerdeki düşme borçların azalmasından değil, vadesi gelen faiz ve borçların daha ileriki yıllara ertelenmesinden doğmuştur. Türkiye'ye gelen tekelci devlet sermayesinin azalmakta olması bu oranın ileriki yıllarda daha da büyümesine sebep olacaktır. Buna karşılık ödenmesi gereken borç ve faiz tutarı artacaktır. 30.9.68 deki borç stokunun taksitlerinin yıllara göre dağılışını veren aşağıdaki tablo bu durumu aydınlatmaktadır. Aslında 1968'den sonra da borçlara yeni ilaveler olduğundan ödenmesi gereken faiz ve taksit tutarları bu tabloda gözükenden de fazladır ve gittikçe artmaktadır.

Gelecekte borç taksitleri (Milyon Dolar olarak):

Yıllar	Anapara	Faiz	Toplam
1969	123,0	134,9	257,9
1970	130,0	130,0	260,0
1971	138,2	124,6	262,8
1972	145,8	118,8	264,6
1973	151,5	112,7	264,2
1974	137,2	106,6	243,8
1975	145,3	101,0	246,3
1976	148,0	95,0	243,0
1977	186,6	89,7	276,3
1978-2014	2 227,5	700,7	2 928,2
Toplam:	3 602,4	1 828,3	5 430,7

Kaynak:
K. Bulutoğlu,
S.143

Yabancı sermayenin ülkemize yüklediği bu ağır yüktür ki Demirel gibi büyük burjuvazinin önde gelen temsilcilerini bile borçlanma politikasının çıkmaz yol olduğunu söylemeye mecbur etmiştir. Emperyalizmin yerleşmesi için sürdürülen borçlanma giderek kapitalist düzenin temellerini sarsmaya başlamıştır.

Tekelci devlet sermayesinin yanısıra son yıllarda öneni gittikçe artan tekelci özel sermaye de yurdumuzun ekonomisi için ağır bir yük olmakta devam etmektedir. Hakim çevreler tarafından yıllarca ülkemizin kalkınmasını sağlayacak bir araç olarak ilan edilen tekelci yatırımlar artık her sene milyonlarca liranın yurt dışına aktarılmasına sebep olmaktadır. Türkiye'de yabancı özel sermayenin tarihi oldukça kısa olmakla beraber ve getirilen sermayenin nisbeten az olmasına rağmen daha şimdiden her yıl yurt dışına transfer

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

edilen kârlar gelen sermayeyi aşmış bulunmaktadır. Yabancı sermaye Türkiyeden kâr ve diğer haklar yoluyla her yıl transfer ettiği artı değerin ne kadar tuttuğu hakkında elimizde kesin bilgi yok. 1970 yılı Konjonktür Dergisinde yayınlanan istatistiklere göre 1951-70 yılları arasında 6224 sayılı kanun'dan yararlanarak gelen tekel sermayesinin 413 788 298 TL si (49 359 631 Dollar) tekrar kâr olarak yurt dışına transfer edilmiştir. Aynı süre içinde gelen yabancı sermaye 939 723 517 TL (125 560 881 Dolar) tuttuğuna göre transfer edilen kârların tüm sermayeye oranı % 39,31 dir. Yuvarlak olarak % 40 olan bu oran sömürünün büyüklüğü hakkında bir fikir vermekle birlikte gerçek durumu bütünüyle aksettirmenektedir, çünkü: (1) Sadece 6224 sayılı kanunla gelen sermaye ve bunların kârını içine alıyor, buna karşılık örneğin petrol şirketlerinin kârlarını göstermiyor. Nitekim 14.4.71 tarihli konuşmasında Karaosmanoğlu 1967-70 yılları içinde yurt dışına transfer edilen kârların 121,9 milyon Dolar tuttuğunu açıklamıştı. Aynı dönemde 6224 sayılı kanuna göre transfer edilen kârlar ise sadece 28,8 milyon Dolar tutmaktadır. Aradaki 93,2 milyon Dolarlık fark petrol şirketlerinin kârlarıdır. (2) Kârların dışında bir de her yıl milyonlarca Dolar patent ve lisans hakkı gibi gayrı maddi haklar yoluyla yurt dışına transfer edilmektedir. 1965-69 yıllarında ortalama olarak kârların % 10-15 i kadar tutan bu miktarı da yukarıda verilene eklenek gerekir. (3) Yukarıdaki karşılaştırmada kâr oranı hesaplanırken transfer edilen kârlar nakdi ve ayni olarak yurda giren tüm yabancı sermaye ile karşılaştırılmıştır. Oysa yabancı sermayeyatırımları içinde çok büyük bir bölümün sonradan sökülüp götürülebilecek (petrol kuyusu gibi) ve yatırımı yüksek göstermek için değeri olduğundan yüksek gösterilen mal ve teçhizat olduğu düşünülürse bu metodun gerçek kâr oranını olduğundan düşük gösterdiği ortaya çıkar. Kenan Bulutoğlu 1951-68 dönemi için kâr/nakdi sermaye oranının % 85'e ulaştığını bildirmektedir.

Görüldüğü gibi Türkiyenin yabancı tekeller tarafından sömürülmesi daha şimdiden esasen zayıf olan ekonominin dayanma gücünü aşacak kadar hızlanmıştır. Bu sömürü ileride en az şimdiki şiddetiyle devam edecektir. Durumun ciddiyeti büyük burjuvazinin temsilcilerini dahi belli tedbirler almaya zorlamıştır. Bunların ilk ve belki en radikal örneğini Erim hükümetinin programındaki yabancı sermaye ile ilgili ilkelerde görüyoruz. Bu programda yabancı sermayenin uyması istenen dört ilke öne sürülmüştü:

(1) Yabancı sermayenin yerli sermayenin tek başına yapamayacağı kadar büyük yatırımlar yapması
(2) Yatırımlarda ileri teknolojinin kullanılması
(3) Yatırımların ihracata yönelik olması
(4) Yatırımların % 50 den fazlasının yerli sermayeye ait olması

Özellikle son ilke bir çokları tarafından "ilerici" hatta "anti-emperyalist" bir adım olarak nitelendirilmişti. Ancak yukarıda kışaca değindiğimiz yeni stratejiyi hatırlarsak bunun böyle olmadığını anlarız. Esasen büyük burjuvazinin son on yıldır uyguladığı politika, yani kurulmakta olan yerli sanayiin kilit noktalarının Türk büyük burjuvazisi ve emperyalizm ile birlikte ele geçirilmesi, bu ilkelere uygun bir politikadır. Önümüzdeki yıllarda Ereğli Demir Çelik'te ilk örneğini gördüğümüz, emperyalist tekel sermayenin yerli büyük burjuvazi ve devlet sermayesiyle bütünleştiği dev kuruluşların çoğalması beklenmelidir. Bunun yanısıra tekelci devlet sermayesinin doğrudan doğruya yerli burjuvaziyle bütünleştiği bir şekil olan ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası tarafından yürütülen sermaye ihracı şekilleri de önemli bir yer tutacaklardır. Yabancı sermaye hakkında koyulan yukarıdaki çinsten kısıtlamalar daha ziyade yabancı sermaye akımını kısmak yerine bunu belli alan ve şekillerde yoğunlaştırmak hedefini gütmektedir. Kanaatimizce yukarıdaki ilkeler yabancı sermayeden ziyade, yabancı sermaye ile Bütünleşme çabası içinde olan burjuvazinin alt kesimlerine karşı yö-

nelmiştir.

TÜRKİYE VE AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU (AET)

Türkiyenin emperyalizmle ilişkilerinde son yıllarda gittikçe önem kazanan bir konu Türkiyenin Ortak Pazara, resmi adıyla Avrupa Ekonomik topluluğuna sokulması meselesidir. Türkiye ekonomisinin geleceği bakımından olduğu kadar, Türkiyenin sosyal-politik şartlarının gelişmesi açısından da bir dönüm noktası olabilecek AET üyeliğinin gerçekleşip gerçekleşmiyeceği ve gerçekleşirse hangi şartlar altında gerçekleşeceği özel incelemeleri gerektiren bir konudur. Bu raporun çerçevesi içinde konunun şimdiye kadar kesinleşmiş ana çizgilerini özetlemek için DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) tarafından yayınlanmış bir incelemeden yararlandık. Aşağıda bu incelemeyi özetledikten sonra bundan sonra beklenebilecek gelişmeleri tartışacağız.

"Ortak Pazar Geçiş Dönemi Sorunları" başlığı ile yayınlanan bu incelemede (DPT: 886 - SPD: 202, Nisan 1970 Ankara) AET ile o tarihlerde yapılması tartışılan ve Eylül 1970'de imzalanmış, Erim hükümeti zamanında da TBMM'ce onaylanmış bulunan anlaşmanın şartlarının Türkiye için önemsenecek hiç bir kazanç getirmediği, buna karşılık yerli ekonominin gelişmesini ciddi şekilde tehdit eder hükümleri olduğu belirtilmektedir. Katma Protokolün maddeleri adı geçen incelemede ayrıntılı olarak ele alındığı için burada sadece bir kaç önemli noktayı tekrarlayalım:

I) Türkiyenin AET'ye tanıdığı tavizler:

A) Gümrük vergilerinin belli bir süre içinde ve önceden kararlaştırılan şekilde indirilmesi.

Anlaşmaya göre Türkiyenin AET'den yaptığı ithalatın % 55'ini kapsayan mallar için gümrak vergileri 12 yıl içinde sıfıra indirilecektir. Geri kalan % 45 lik payı meydana getiren mallar için ise gümrük vergileri 22 yıllık bir süre sonunda sıfıra indirilecektir.

Bilindiği gibi yerli sanayiin korunmasında gümrük vergileri ve ithalatta miktar kısıtlamaları (kotalar) çok önemli bir rol oynar. Bu korunmadan mahrum kalan yerli sanayiin dev enternasyonal tekellerin rekabetine karşı koyması imkanı yoktur. Yerli endüstrinin gelişme seviyesi, endüstrinin ancak çok küçük bir kesiminin 12 yıl içinde dış rekabete dayanabilecek hale geleceğini göstermektedir. Kaldı ki, Türkiyenin endüstrileşmesi bugün için ülkemizde mevcut olamayan bir dizi endüstri dalının da önümüzdeki yıllarda kurulmasını gerektirmektedir. Üyelik anlaşmasının uygulanmasıyla bu imkan da kesin olarak kaçırılmış olacaktır.

22 yıl belli ölçüde korunacak endüstri kollarına gelince AET tarafından bunların ithalatımızın % 45'inden fazla olmaması şartı kabul ettirilmiştir. Oysa raporda belirtildiği gibi "sadece makina yapan sanayiye öncelik verilmek istense bile 1968 ithalatımızın mesela 84,85,86,89 fasıl numaralı kalemleri (makina parçaları, cihazlar, kazanlar, taşıt araç ve parçaları ...) ile ilgili gümrük ve miktar kısıtlamalarının kalkması 22 yıllık uzun vadeye alınsa, sadece bu mallar ithalatın % 48'ini doldurmuş olacak ve diğer sanayi kolları koruma dışı kalacaktır." (S. 20)

Görüldüğü gibi Türkiyenin sanayileşmesi için hayati önemi olan bir konu uzun vadeli bir sanayileşme politikası açısından değil, AET nin ihracatının arttırılması yönünden ele alınmış ve Türkiye için son derecede zararlı bir şekilde sonuçlandırılmıştır. Böylelikle ileride Türkiye'de sanayileşmenin niteliği ve derecesi tamamen AET içinde egemen olan tekellerin planlarına bırakılmış olmaktadır.

B) AET ortak dış gümrüğünün Türkiye için de uygulanması:

AET ülkeleri kendi aralarındaki alış veriş için gümrük duvarlarını ve miktar kısıtlamalarını kaldırırken, topluluk dışı ülkelerden alınacak mallar için koyulan gümrükleri yükseltmişlerdir. Bu tedbirin amacı Batı Avrupa tekellerini diğer ülkelerin tekellerine karşı korumaktır.

Bilindiği gibi gümrük vergilerinin çeşitli ürünler üzerine dağılışı her ülkenin üretiminin yapısına göre değişir. Daha ziyade tarım ürünleri üreten bir ülkenin çıkarı tarım ürünleri için yüksek dış gümrük, sanayi ürünleri için ise alçak dış gümrük gerektirir. AET dış gümrüğü Batı Almanya, Fransa, Hollanda gibi sanayileşmiş ülkelerin çıkarlarına göre olduğu için Türkiyenin çıkarlarıyla bağdaşmamaktadır. AET'nin dış gümrüğünde belli tarım ürünleri için alınan vergilerin indirilmesi Türkiyenin AET'ye girmekle sağlamayı ümid ettiği kolaylıkları bir anda ortadan kaldırabilir. Nitekim AET de daha şimdiden bu yönde eğilimler vardır ve ileride bu eğilimlerin hakim olacağını beklemek yerinde olur. Esasen bugün bile AET'ye toplam ihracatımızın % 35-50 sini kapsayan tarım ürünlerinin dış gümrük resmi sıfırdır. (Örenğin bursak, nelâs, yapağı ve maden cevheri).

AET ortak gümrük tarifesi (OGT) dış ülkelerden mal gelmesini sağyarak Türkiyenin AET pazarlarına mal satmasını büyük ölçüde engellemek için kullanabileceği gibi, aynı zamanda Türkiyenin AET dışı ülkelerden ithalat yapmasını da engeller nitelliktedir. Bu yoldan Türkiye ABD, Japonya ve özellikle Sosyalist ülkelerle olan ekonomik ilişkilerinin düzenlenmesini AET'nin eline bırakmaktadır.

Oysa 1963'de yapılan Ankara antlaşmasından sonraki 5 yılda AET'nin ihracatımıza özel kolaylıklar tanımasına rağmen çeşitli bölgelere ihracatımız şu şekilde gelişmiştir:

Bölge:	Beş yılda ihracat artışı (%):
AET	19,5
Diğer serbest dövizli ülkeler	35,5
ABD	25
Sosyalist ülkeler	147

Görüldüğü gibi ihracatımızı arttırabileceğimiz en önemli bölgelerle serbestçe ekonomik ilişkiler kurma imkanı kaybedilmektedir. Bu noyanda özellikle diğer geri kalmış ülkelerle İran, Pakistan ve Arap ülkeleriyle olan ilişkiler söz konusudur.

C) İktisadi politikanın AET ülkelerinin iktisadi politikasına yaklaştırılması:

Yapılan katma protokolde rekabet, vergi, ticaret ve ekonomi politikasının yaklaştırılması öngörülmüştür. AET ülkelerinin politikalarını Türkiye'nin çıkaralırna göre ayarlamalarını beklemek abes olduğuna göre bu madde fiilen Türkiyenin hızla sanayileşmesinin gereklerine uygun iktisadi politkadan vazgeçmesi demektir. Giderek şu anda uygulanan şekliyle bile planlamadan vazgeçme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak Türkiyenin kalkınma hızının önemli ölçüde yavaşlaması, sosyal problemlerinin daha da şiddetlenmesi ve ekonomide bugün mevcut dengesiz gelişmenin artarısı beklenebilir.

II) AET' tarafından Türkiye'ye tanınan tavizler:

A) Türkiyenin sanayi ürünlerine tanınan ihraç kolaylıkları:

AET ile yapılan katma protokole göre Türkiyenin sanayi ürünlerine uygulanan gümrük ve miktar kısıtlamaları tam olarak ortadan kaldırılmaktadır. Ancak bu aslında hiç bir şey ifade etmemektedir, çünkü Türkiyenin AET sanayi ile rekabet edebilecek tek sanayi kolu olan dokuma sanayii (pamuklu dokuma, pamuk ipliği ve makina halıları)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARŞİVİ

bu kuralın dışında tutulmaktadır. Bu mallar ancak gayet küçük bir kontenjanı aşmamak kaydı ile % 75 gümrük indiriminden yararlanabilecekleridir. Dolayısıyla gerçekte AET Türkiyenin sanayi ürünleri ihracatının arttırılması için fiilen hiç bir kolaylık göstermemiştir.

B) Türkiyenin tarım ürünlerine tanınan ihracat kolaylakları:

DPT incelemesinde Türkiyenin AET ülkelerinde uygulanan "tarım düzeni"ne katılması istenmişti. Yapılan anlaşmada Türkiye tarımına AET'ce yardım edilmesini gerektirecek bu istek kabul edilmedi. Sadece belli başlı tarım ürünlerinin ihracatında bazı gümrük indirimleri ve yine belli kısıtlamaların kaldırılması sağlandı. Ayrıntılarına girmeden bu konuda alınan tavizlerin hepsinin önemsiz olduğunu ve örneğin Yunanistana veya AET'ye üye olmadan sadece ikili anlaşmalar yapan İrana verilen tavizlerle karşılaştırıldığında Türkiyenin daha küçük tavizler koparabildiğini belirtelim. Bu tavizlerle tarım ürünleri ihracatımızın önemli bir artış göstereceği beklenemez. Özellikle son yıllarda AET'nin geri kalmış ülkelere tanımak eğiliminde olduğu kolaylıklar alınan tavizleri de değersiz hale getirecektir.

C) Türkiyenin iş gücü ihracında yeni kolaylıklar:

Bu konuda AET'den hiç bir taviz alınamamıştır.

D) AET'nin Türkiye'ye vermeyi kabul ettiği 195 milyon Dolarlık kredi:

Bu kredi Avrupa Yatırım Bankası tarafından verilecektir. Ancak gerek kredinin miktarı (9 milyon nüfuslu Yunanistana verilen kredi 125 milyon Dolar idi), gerekse şartları herhangi bir taviz olmaktan uzaktır. Örneğin anlaşmaya göre bu kredi sadece Türk kanu ve özel kuruluşlarına değil, aynı zamanda Türkiye'de yatırım yapan AET firmalarına da verilebilecektir. Görüldüğü gibi Avrupa Yatırım Bankası AET tekellerine Türkiye'ye sermaye ihraç etmeleri için verdiği kredi yi "Türkiye'ye yardım" olarak yutturmuştur. (Avrupa yatırım bankası Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının Türkiye'de gördüğü görevi AET için tüm geri kalmış ülkelerde özellikle Afrika ülkelerinde gören bir bankadır.)

Eylül 1970 de imzalanan ve AET'ye giriş döneminin şartlarını belirleyen Katma Protokolün getirdiği maddeler bunlar. Yine AET üyeliği ile yakından ilgili olan yurt dışına iş gücü ihracı meselesine değinmeden AET üyeliğinin Türkiye açısından mühtemel sonuçlarını ve burjuvazinin bu konudaki tutumunu özetleyelim.

AET üyeliği konusunda Türkiye için çok ağır şartlar getiren Katma Protokolü savunanlar buanlaşmanın ekonomik faydalarından ziyade siyasi faydalarını öne sürüyorlar. Bunlara göre Türkiyenin "batı demokrasilerine bağlılığı" AET üyeliğiyle kesinlik kazanmıştır ve Türkiye bu anlaşmayla bir Avrupa devleti olduğunu şüpheye yer bırakmayacak şekilde ispatlamıştır.

Meselenin örtaya böylece konuşu egemen sınıfların izledikleri politika hakkında da bizleri aydınlatmaktadır. Büyük burjuvazi emperyalizm ile bütünlüşmeyi Türkiye'de kapitalst düzenin ilerisi için de siyasi bir zorunluluk olarak görmektedir, AET üyeliğini bu açıdan ele almaktadır. Bu tutum bence Vahdettinin padişahlığın devamını sağlamak için İngilizlerle anlaşmasına benzemektedir.

Sosyalist sistemle bir ölüm kalım mücadelesi içinde olan emperyalizmin geri kapitalist ülkelerde ana hedefinin bu ülkeleri mümkün olduğu kadar sömürmek değil, buülkelerin kapitalist düzenlerinin belli bir sağlamlık kazanarak emperyalist sistem içinde kalmalarını sağlamak olduğunu yukarıda da belirtmiştik. Bu temel hedef elbetteki sömürüden vazgeçildiği anlamına gelmez, ancak artık hedefin ne pahasına olursa olsun sömürü olmadığını gösterir. Sömürüden önce (uzun vadede yine sömürüyü devam ettirebilmek için) belli bir ekonomik ve politik sağlamlık gerekli hale gelmiştir.

Emperyalizmin bu stratejisi geri kapitalist ülkelerin "kalkınması"

İçin ortaya atılan yeni çözüm yollarında da kendini göstermektedir. Son yıllarda bu konuda global bir çözüm yolu olarak "ileri kapitalist ülkelerle geri kapitalist ülkeler arasında enternasyonal iş bölümü" sloganı ortaya atılmıştır. Önesürülen tez, temelde endüstri ülkeleri ile tarım ülkeleri arasında iş bölümü sloganı ile öne sürülen ve geri kapitalist ülkelerin endüstrileşmesini önlemeyi öngören fakat sonradan iflas eden eski emperyalist planın yeni şartlara uygun bir şeklidir.

Yeni "kalkınma yolu"na göre geri kapitalist ülkeler endüstrilerini korumak için uyguladıkları yüksek gümrük duvarlarını kaldırıp pazarlarını enternasyonal rekabete (yani emperyalist tekellere) açacaklar ve geniş çapta endüstrileşme yerine bazı endüstri dallarında ihtisaslaşmaya gideceklerdir. İleri kapitalist ülkelerle ekonomik bütünleşmenin gereklerine göre seçilecek bu ihtisas dalları gümrük duvarlarıyla değil devletin bunlara vereceği çeşitli teşvik ödemeleri ile desteklenecektir. İleri kapitalist ülkeler ise verimsiz çalışan bilimsel-teknik devrim süreci içinde stratejik önemi olmayan, yüksek seviyede teknolojiye ihtiyaç gösterneyen bazı endüstri dallarını veya bu dalların belli kademelerini kendi ülkelerinde yavaş yavaş tasfiye edip kendi ekonomik yapılarını bu"enternasyonal iş bölümüne" uyduracaklardır. Böylelikle bir yandan geri kapitalist ülkeleri ekonomik yollardan sıkıca kendilerine bağlarken öte yandan da bütün ekonomik güçlerini günümüzde bilimsel-teknik devrimin gelişmesini ve dolayısıyla ekonomik ve sosyal gelişmeyi belirleyen bazı modern endüstri dallarının yayılmasına verebileceklerdir.

Bu stratejinin teorik temelleri ve uygulama yolları örneğin İan Little Tibor Scitovsky ve diğerleri tarafından "Trade and Industry in Some Developing Countries" (Bazı Geri Kalmış Ülkelerde Ticaret ve Endüstri) adlı OECD tarafından yaptırılan incelemede bulunabilir. Son yıllarda emperyalizmin resmi sözcüleri bu stratejiyi benimsediklerini resmen açıkladılar.

AET üyeliği gerçekleşen Türkiyenin ekonomik gelişmesinin yukarıda ana hatları çizilen "kalkınma stratejisine" uygun olarak seyredeceğini tahmin edebiliriz. Örneğin gümrük vergilerinin kaldırılması ile enternasyonal tekellerin rekabetiyle karşı karşıya kalan sanayi kollarının tümünün ortadan kalkmayacağını, bunlardan emperyalizmin genel çıkarlarına uygun olarak seçilecek bazılarının çeşitli destek ve teşvik tedbirleri ile muhafaza edileceğini kestirmek mümkündür. Ekonomik gelişmeyi tayin eden demir çelik, makina sanayii, kimya sanayii ve elektronik sanayii gibi stratejik naktalar yabancı tekellerin kontrolüne girecek ve emperyalist sermaye ile doğrudan doğruya bütünleşmeyen küçük ve orta yerli sermaye ya tamamen ortadan kalkacak ya da bütünüyle büyük burjuvazinin ve emperyalizmin kontrolü altında bir takım tamamlayıcı fonksiyonları (tamir ve bakım hizmetleri, parça imalatı v.s. gibi) üstlenecektir. Bunun neticesinde orta tabakaların tasfiyesi hızlanacak, emperyalizmin ülkemizdeki ekonomik-politik mevzileri kuvvetlenecek ve emperyalist sistemle olan ileri bütünleşme bu sistemin krizlerinin ülkemizde şimdikinden çok daha büyük bir şiddetle yansımasına yol açacaktır.

TÜRKİYEDEN İŞ GÜCÜ İHRACI:

AET ile ekonomik bütünleşme meselesinde özel bir konu da yurt dışına işçi ihracı meselesidir. Bilindiği gibi 1961 'den beri Batı Avrupaya işçi ihracı gittikçe hız kazanmış, son yıllarda ise hakim sınıfların iktisadi politikasında önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Hattazaman zaman işçi ihracını Türkiyenin kalkınması için bir yol olarak göstermek isteyenlere bile rastlanmaktadır.

Yurt dışına, özellikle Batı Almanya'ya işçi ihracı meselesi Türkiye ile emperyalizm ilişkilerinde özel yeri olan ve sadece Türkiye açısından değil, emperyalizmin açısından da ele alınması gereken bir

konudur. Türkiye açısından bakıldığında tesadüfî sayılabilecek bu gelişmenin aslında emperyalizmin ihtisadi politikasında öteden beri yeri olan ve çok önceden üzerinde düşünülmüş bir şey olduğunu göstermek için, Güneydoğu Avrupadan Almanya'ya işçi ithalinin bu ülkelerin zenginlik kaynaklarından faydalanmak için en iyi yol olduğunu daha 1941 yılında Hitler faşizminin iktisat uzmanları tarafından öne sürüldüğünü ve konuda ayrıntılı hesapların yapıldığını belirtmek yeter. (Bak: Karl Drechsler, Hans Dress ve Gerhart Hass, Europaplaene des deutschen Imperialismus im zweiten Weltkrieg, in: Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, XIX Jg, No. 7, S.925, 1971 DDR)

Bu meselenin ileride daha ayrıntılı olrak incelenmesi gerekmekle birlikte şimdiden şu noktaları belirtebiliriz.

1) Emperyalizm geri kalmış ülkelerden işçi ithalini üretim sürecinin belli aşamalarında (özellikle inşaat sektöründe ve hizmetlerde) baş gösteren dar boğazları aşmak için kullanmaktadır. Bunun yanısıra yabancı işçiler ekonomik, sosyal ve politik haklar yönünden yerli işçi sınıfına kıyasla daha kolaylıkla baskı altına alındığı için yerli işçi sınıfının mücadelesini kırmak için de yabancı işçi ithal edilmektedir.

2) Emperyalizmin Batı Avrupa'da, özellikle Batı Almanya'da oldukça hızlı bir iktisadi büyüme içindedir. Ekonomik yapıda uzun vadede ortaya çıkan önemli bozukluklara rağmen bu sürecin daha bir müddet devam edeceğini ve dolayısıyla daha bir müddet (kendi tahminlerine göre 10-15 yıl, gerçekte daha kısa sürebilir) dış ülkelerden işçi ithalinin sürdürüleceğini söyliyebiliriz. Ancak bu ithalin niceliği ve niteliği geniş ölçüde değişebilir. Şöyle ki, belli sektörlerde daha uzun seneler makinalaşma v.s. yolları ile bile işgücü ihtiyacı yabancı işçi ithali olmadan sağlanamayacaktır. Bu özellikle her türlü inşaat için geçerlidir. Bunun dışında kalan imalat sanayiinde işçi ithali ancak yabancı işçilerin maliyeti yerli işçilere kıyasla daha düşük olursa devam edecektir. Son yıllarda yabancı işçilerin Alman arkadaşlarının yanısıra sosyal ve ekonomik haklar için mücadeleye girmeleri bunların maliyetinin beklenildiği gibi düşük olmadığını göstermiştir. Yabancı işçilerin ücret ve sosyal haklar için mücadele de kararlı olmaları, sendikalar içinde örgütlenmeleri onları Alman işçi sınıfına karşı bir silah gibi kullanmak isteyen burjuvazinin planını suya düşürmüştür. Çok sayıda yabancı işçinin büyük şehirlerde toplanması esasen var olan sosyal problemleri (ev, okul, hastahane yetersizliği) daha daşiddetlendirerek buralarda verilen ekonomik mücadeleye yeni boyutlar kazandırmıştır. Yabancı işçilerin örgütlenme seviyesi yükseldikçe (sendikal ve politik) yerli ve yabancı işçilerin birlikte hareketi yayıldıkça emperyalizmin işçi sınıfına karşı başvurduğu bu silahın geri tepmesi kolaylaşacaktır. Uzun vadede işçi ithali meselesinin alacağı şekil emperyalizmin yukarıda değindiğimiz "ekonomik bütünleşme" politikası ile birlikte incelenmelidir.

3) Türkiye açısından dışarıya işçi ihracında iki önemli nokta vardır. Bunlardan birincisi Türkiyede işsizliğin hafifletilmesi, önceleri ön planda iken, son yıllarda dışarıda çalışan işçilerin Türkiye'ye yolladıkları dövizler beklenmedik şekilde artmış ve bu husus üzerinde durulan ana mesele haline gelmiştir. Buna karşılık işçi ihracı ile Türkiye'de kendilerini tehdit eden işsizlik problemini yumuşatmak isteyen hakim sınıflar kısa zamanda yurt dışına giden işçiler arasında önemli ölçüde kalifye işçi ve diğer yetişmiş elemanların olduğunu görmüşlerdir. Cumhuriyet gazetesinde çıkan bir yazıya göre yurt dışından yapılan işçi talebinin % 37'si kalifye işçi içindir. Bu sayıya bir de öğretmen (Milli Eğitim Bakanlığının bir açıklamasına göre yirt dışında 10 bin öğretmen bulunmaktadır), memur gibi diğer yetişmiş elemanları eklersek Türkiyenin son derece güç yetirştirdiği ve şu anda sıkıntısını çektiği kalifye iş gücünü yurt dışına kaybettiği anlaşılır. Bu eğilim 1968 de OECD tarafından yapılan yayınlanmamış bir araştırmada da belirtilmiştir. Ayrıntılı tartışmasına

girmemekle birlikte önümüzdeki yıllarda yurt dışına giden kalifye elemanların Türkiye için önemli bir problem olacağını söyliyebiliriz.

İşsizlik sorununu işçi ihracı ile yumuşatmaya çalışmanın diğer bir yönü Türkiye'nin Batı Avrupada'ki konjönktür dalgalanmalarıyla doğrudan doğruya etkilenir bir hale gelmesidir. Önümüzdeki yıllarda kapitalizmin sertleşen sarsıntıları Türkiye'ye de alışılmamış bir şiddetle yansıyıp ekonomik ve politik buhranlar yaratabilir.

Üzerinde önemle durulması gereken diğer bir unsur Batı Avrupa'daki emekçilerin yaşama çalışma şartlarını yakından gören yüzbinlerce Türkiyeli emekçinin bu tecrübe ile artan bilinç seviyesidir. Batı Avrupa'da çalışan işçilerin kendilerine güvenleri artmakta, Türkiye'de ki ağır şartların hiç de zorunlu olmadığı fikri uyanmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de daha şimdiden fabrika yöneticilerinin Avrupada çalışmış işçileri "huzursuzluk yaratıyor" diye işe almak istemedikleri yapılan araştırmalardan anlaşılmıştır. Kapitalistlerin bu korkusunun yerinde olduğunu söylemekle birlikte söz konusu huzursuzluğun bilinçli mücadele şekillerine ve hedeflerine kanalize edilmesi gerektiğini, yoksa kendiliğinden devrimci bir akımın bu işçiler arasında doğmayacağını da belirtmek gerekir.

4) Türkiye'deki egemen sınıflar işçi ihracı ile yeni yeni problemler karşısında kalırken işsizlik sorununu da çözmeyi başaramadılar. Bu başarısızlığın en büyük delili işçi ihracının artık işsizliği önlemek için değil, yurt dışındaki işçilerin Türkiye'ye yolladıkları dövizler açısından savunmalarıdır.

Gerçekten yurt dışındaki işçilerin yolladıkları döviz miktarı son yıllarda özellikle devalüasyondan sonra büyük ölçüde artmıştır. Aşağıda bu durumu gösteren rakamları veriyoruz. Karşılaştırmak için aynı yıllarda Türkiye'nin tüm ihracat gelirini de birlikte verdik.

(Milyon Dolar)	1967	1968	1969	1970	71 Ocak-Eylül
Yurt dışındaki işçilerin döviz transferleri	93	107	141	273	345
İhracat geliri	522,7	496,4	536,7	588,2	396,5
Transfer/İhracat %	17,8	21,6	26,3	46,4	87,1

Kaynak: İş bankası bülteni 71/4

Görüldüğü gibi işçilerin yolladığı dövizler bu yıl içinde tüm ihracat gelirlerinin % 87,1 'ine ulaşmıştır. Batı Almanya'da başgösterecek bir kriz nedeniyle işçi dövizlerinin durması Türkiye'nin döviz gelirini büyük ölçüde azaltabilir. Bu ise ekonomi için çok ağır bir darbe olur.

Bundan sonraki yıllarda işçi dövizlerinin aynı hızla artması beklenemez. İşçilerin yurt dışında kalma süreleri uzadıkça ve yaşama seviyeleri yükseldikçe adan başına göndereceksi döviz miktarının azalacağını bekleyebiliriz. Dolayısıyla işçilerimizin döviz yollamaları dileği ile insanca yaşama isteği arasında bir çelişki mevcuttur.

Yurt dışındaki işçilerin yolladıkları paranın Türkiye'deki ailelerinin geçimini temin etmek için yollanması Türkiye'de bu dövizlerin karşılığı olan Türk Liralarının daha ziyade dar gelirli vatandaşların eline geçmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla yollanan döviz miktarı arttıkça tüketim talebi de artmakta, buna karşılık üretim artmadığı için enflasyon hızlanmaktadır. Hükümetin bu durumu önlemek için işçilerin yolladıkları paraların tüketim için harcanmasını engelleyici tedbirler alması beklenebilir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARŞİVİ

Türkiye ekonomisinde baş gösteren ağır bunalımın köklerini ve bu bunalımı atlatmak için hakim sınıflar tarafından önerilen çözüm yollarını devrimci mücadele açısından değerlendirmeye çalıştık. Temel yargılarımızı özetleyelim:

1) Türkiye'de kapitalist düzenin karşı karşıya kaldığı bunalım 1970 Ağustosunda S. Demirel'in ve 14.4.71 de de A. Karaosmanoğlu'nun belirttikleri gibi iç tasarrufun arttırılmasıyla yumuşatılıp kapitalist düzen belli bir süre daha ayakta tutulabilir. İç tasarrufun arttırılması herşeyden önce zaten dengesiz olan gelir dağılımının en yüksek gelirli tabakalar lehine daha da değiştirilmesine bağlıdır. Gelir dağılımının sermayenin en üst kesimi lehine değiştirilmesi işçi sınıfının ve geniş emekçi yığınlarının aleyhine olduğu kadar memleketin politik ve ekonomik hayatında hala önemli bir yeri olan orta tabakaların da aleyhine olacaktır. Uygulanan politika sonucunda bu tabakaların mülksüzleşme sürecinin süratleneceğini beklemek yerinde olur.

2) Tarım sektöründe uygulanmak istenen politika kapitalistleşmeyi (proleterleşmeyi) hızlandıracak yöndedir. Tarım emekçilerinin ücretlerinin düşük tutulması bu politikanın önemli bir parçasıdır.

3) Uzun yıllardır emperyalist ülkeler tarafından istenen ve Türkiye'de 1970 yazından beri somutlaştırılan bu program Türkiye'de kapitalist düzenin bir müddet daha yaşayabilmesi için kaçınılmaz maddi şartları sağlayacak tedbirleri kapsamaktadır. Böyle bir program Türkiye'de üretim güçlerinin daha bir süre kapitalist düzen çerçevesinde gelişmesi olanağını yaratabilir. Ancak bu olanak toplumda büyük sermayenin diğer sınıf ve tabakalar üzerindeki ekonomik-politik baskısını büyük ölçüde arttırmak, sınıf savaşını son derece sertleştirmek pahasına sağlanmaktadır.

4) Türkiye ekonomisinde emperyalizme olan bağımlılık ve bunun sonucu olan ağır sömürü son yıllarda daha belirgin hale gelmiştir. Emperyalizme olan ekonomik bağımlılığın arttırılması planlı bir şekilde hazırlanmaktadır. Bağımlılığın artmasına paralel olarak eski ve yeni şekillerde emperyalist sömürünün büyük ölçüde artacağını söyleyebiliriz. Dış sömürünün artması yukarıda özetlediğiniz süreci hızlandıracaktır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI

G İ R İ Ş

Türkiye derin bir ekonomik, toplumsal ve siyasal bunalım içindedir. Bunalım yenideğil, yıllardır adım adım derinleşiyor. CHP ağırlıklı hükümet, yerli-yabancı tekellerin çıkarlarına dokunmaya yanaşmadığından, bu bunalımın üstesinden gelemedi. Reform vaadlerine umut bağlayan milyonlarca insan giderek CHP'den yüz çeviriyor. Memlekette yığınsal çıkışlar, patlamalar olabilir.

Bu koşullarda komünistlerin sorumluluğu artıyor. Gittikçe ağırlaşan yaşam koşullarından bir çıkış arayan milyonlara ileri demokrasi için ortak savaşım hedefini göstermek, kitlesel eylemleri örgütlemek görevi gündeme geliyor. Yığınları hareketsizliğe sürüklemek isteyen sağ opportunizm ile,serüvenciliğe kayan "sol" opportunistler ile ideolojik savaşım büsbütün önem kazanıyor. Aşağıda önce emekçi insanların giderek bozulan yaşam koşullarını belirleyip ülkede hüküm süren bunalımlar ile emperyalizme bağımlılık ve tekelci sermayenin egemenliği arasındaki bağları gösterceğiz. Buna karşı işçi sınıfımızın yürüttüğü savaşımın dönüm noktalarını hatırlatıp yerli yabancı tekellerin hükümete dayattıkları "ekonomik önlemler"i ele alacağız. Bu önlemlerin ekonomik bunalıma bir çözüm getirmek değil, bunalımın asıl kaynağı olan tekelci sermayenin ve emperyalizmin egemenliğini büsbütün pekiştirdiğini, dolayısıyla ekonomik-toplumsal ve siyasal bunalımın daha da derinleşerek süreceğini saptayacağız. Son bölümde TKP'nin gösterdiği çıkış yolunu, buna bağlı pratik görevlerimizi özetleyeceğiz.

1979

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye'de Emekçi Halkın Yaşam Koşulları

1975 yılı verilerine göre Türkiye'nin nüfusu 40 milyonu geçmişti. (1979'da ise 44 milyonu geçtiği hesaplanıyor.)[1] Bu 40 milyonun 16,5 milyon kadarı "ekonomik bakımdan aktif" idi, yani şu veya bu şekilde bir "iş" sahibi idi. Yine aynı kaynağa göre ücretlilerin sayısı 4,5 milyondan fazla, ücretsiz çalışan aile işçilerinin sayısı ise hemen hemen 7,5 milyon tutuyordu. İşveren durumunda olanların sayısı ise tüm Türkiye'de 130 000 den daha azdı. Büyük çoğunluğu emekçi olan bu 12 milyon çalışanın dışında bir de "kendi hesabına çalışan" 4 milyondan fazla yurttaş daha vardı ki bunların da büyük çoğunluğunun küçük köylü, küçük dükkan veya atelye sahibi veya işportacılardan oluştuğunu söyleyebiliriz. Sayıları yaklaşık 130 000 tutan "işverenler"in de önemli bir bölümü kendileri de bedenen çalışan küçük üretici ve küçük tüccarlardır ve emekçi katmanlardan sayılırlar.

Ülkemizde emekçi insanların ne denli kötü koşullarda yaşamak zorunda olduklarını çoğumuz kendi gözlemlerimizle biliyoruz. Yine de bu durumu bir kaç sayılamayla saptamakta yarar var. Türkiye'de egemen büyük burjuvazi ve büyük toprak ağaları ulusal gelirin yani ülkemizde çalışan büyük çoğunluğun emekleriyle yarattıkları değerlerin aslan payına el koymaktadır. Millet Meclisinin 30.11.78 günü onayladığı 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda halkımızın en düşük gelirli % 40'ının toplam gelirin % 11,5'unu alırken, en yüksek gelirli % 20'sinin toplam gelirin % 56,5'una el koyduğu yazılı.[2] Yüksek gelir sahipleri gelirlerini büyük ölçüde gizledikleri için gerçekte eşitsizliğin daha da fazla olduğunu güvenle söyleyebiliriz. Eşitsizlik o kadar göze batıyor ki, bunu artık burjuvazi bile kabul etmek zorunda kalıyor. Fakat eşitsizliğin nedenlerini gizlemeye çalışıyor.

Böylece ufacık bir "mutlu azınlık" görülmemiş bir israf ve lüks içinde yüzerken, halkımızın büyük çoğunluğu doğru dürüst karnını doyurma olanağı bile bulamıyor. Yine 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda nüfusun % 17,5'unun yetersiz kalori tükettiği, yani resmen aç kaldığı, % 10'unun yetersiz et (protein)

1) Türkiye İstatistik Cep Yıllığı, 1978, S. 12 ve 79
2) Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (DBYKP), S. 21

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

yediği, % 22,5'unun da et (protein) yönünden dengesiz beslendiği belirtilmiş.[1] Buna göre Türkiye'de 11 milyondan fazla insan aç kalıyor (nüfusun % 27,5'u), ayrıca 9 milyon insan da yeterince et yiyemiyor. Diğer bir deyişle, egemen burjuvazi, kendi açıkladığı verilere göre, bir tarım ülkesi olan Türkiye'de nüfusun yarısının gerekli en az besiyi almasını bile sağlayamamıştır. Eldeki bilgiler, Türkiye'de açlık sorununun giderek büyüdüğünü gösteriyor.

Aynı durumu sağlık konusunda da görüyoruz. 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, Türkiye ortalamasında canlı doğan 1000 bebekten 789'unun 5 yaşına gelmeden öldüğü belirtiliyor.[2] Daha yeni verilere göre ise, 1975-77 yılları ortalamasında canlı doğan 1000 bebekten 155'i 1 yaşına gelmeden öldü, yani çocukların % 15,5'i. Aynı oran sosyalist Bulgaristan'da % 2,37.[3] Ayrıca, hayatta kalan çocukların % 20'sinin gerekli besiyi alamadıkları için yeterince gelişmediği bildiriliyor.[4]

Eğitim sorununa gelince, burjuvazi Cumhuriyetin kuruluşundan 55 yıl sonra hala tüm çocukların ilkokula gitmelerini bile gerçekleştirememiştir. Resmi verilere göre, ülkemizde 1977/78 öğretim yılında okul çağında olup da okula gidemeyen 1 milyon çocuk vardır.[5] Tüm nüfusun % 38'i okumasızdır. Eğitim dizgesi (sistemi) emekçilerin çocuklarını eleyip burjuvazinin çocuklarını kayırmaya yöneliktir. İşte kanıtı: 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda açıklandığına göre, bir sanayici çocuğunun üniversite giriş sınavlarına katılma şansı bir işçi çoçuğuna kıyasla 12,5 kere, bir köylü çocuğuna göre ise 34,3 kere daha fazladır.[6] Egemen sınıfların daha kolay sömürebilmek için emekçi halkı kasıtlı olarak cahil bıraktıkları açıktır.

İşsizliğin yurdumuzda günden güne ağırlaşan bir toplumsal sorun olduğunu biliyoruz. Başbakan Ecevit geçen yıl Türkiye'de işsizlik oranının % 20 olduğunu, yani ülkede yaklaşık 3,5 milyon işsiz olduğunu açıkladı. Bir de tarımda çalışanların

1) DBYKP, S. 462
2) Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, S. 35
3) Cumhuriyet gazetesinin dergisi "Çocuk Yılında Çocuklarımız" 2.7.79, S. 4
4) DBYKP, S. 462
5) DBYKP, S. 147
6) DBYKP, S. 147

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

% 50'sinin yılda sadece 2 ay (Temmuz, Ağustos) çalışma olanağı bulduklarını, geri kalan aylarda işsiz kaldıklarını hatırlayalım.[1] Böylece yılın on ayında işsiz olan 5 milyon insan daha ortaya çıkar (mevsimlik işsizlik). Aralık, Ocak, Şubat aylarında mevsimlik işsizlik daha da artmakta, tarımda çalışanların % 80'i işsiz hale gelmektedir. Yani bu aylarda mevsimlik işsizlerin sayısı 8 milyonu bulur. Bu sayılara bir de kentlerdeki milyonlarca gizli işsizi eklemek gerekir. (Yurt dışındaki işçileri hesaba katmıyorum.) Sonuç olarak, Türkiye'de 3,5 milyon açık işsiz, yılda yalnızca 2 ay iş bulan 5 milyon mevsimlik işsiz ve birkaç milyon gizli işsiz olduğu ortaya çıkıyor. Diğer bir deyişle, kapitalist düzen ülkenin çalışma çağındaki nüfusunun yarısından fazlasına en temel insan hakkı olan çalışma hakkını tanımamaktadır.

Bu aktarılan veriler Türkiye ortalamalarıdır. Türkiye'de önemli ağırlığı olan toplum kesimlerine, örneğin fakir ve topraksız köylülere veya çoğunlukla Kürt halkının yaşadığı doğu illerine baktığımızda bu genel ortalamalardan çok daha beter koşullarla karşılaşırız. Ancak bu sorunu ayrıca ele almak gerektiğinden burada sadece değinmekle yetiniyorum.

Emekçi halkımızın, yani yurttaşlarımızın ezici çoğunluğunun içinde bulunduğu ağır yaşam koşulları Türkiye'de egemen olan kapitalist düzenin, ülkenin emperyalizme olan bağımlılığının bir sonucudur. Bu koşullar gün geçtikçe ağırlaşıyor, işçi sınıfı ve emekçi halk üzerindeki sömürü [redacted] gitgide şiddetleniyor. Halkın rızkı kelimenin tam anlamıyla "aslanın ağzındadır".

Enflasyon egemen çevrelerin halkı soymak için uygulayageldikleri başlıca yöntemlerden biridir. Burjuva hükümetleri NATO planlarına uygun olarak yürüttükleri silahlanma harcamalarını, büyük kapitalist tekellere, büyük toprak sahiplerine peşkeş çektikleri milyarları karşılıksız para basarak ve böylece fiyatları yükselterek emekçi halkın sırtına yüklüyorlar. Enflasyon hızı 1978 sonunda % 70'i buldu, 1979 yılının ilk altı ayında ise devalüasyonun da etkisiyle büsbütün hızlandı. Burjuvazi enflasyona neden olarak "işçi ücretlerinin artmasını" gösteriyor. Oysa durum tam tersidir, işçilerin gerçek ücretleri

---

1) Aresvik, The Agricultural Development of Turkey, S. 14

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

artmıyor, azalıyor.

Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) ve Devlet İstatistik Enstitüsünün (DİE) yayınlarına dayanarak DİSK tarafından yapılan bir araştırmada, Türkiye'de özel sektörde ödenen net (kesintiler çıktıktan sonra) günlük ücretlerin 1970-77 yıllarında nasıl geliştiği incelenmiş. Buna göre, günlük net ücretler 1970 yılında 26,85 TL iken 1977 yılında 81,91 TL olmuş. İlk bakışta bu sayılar sanki işçi ücretleri üç mislinden fazla artmış görünümü yaratabilir. Ancak gerçekte durum tam tersidir, çünkü aynı dönemde tüketici fiyatları ortalaması 115,3'ten 354,3'e yükselmiş ve böylece bu fiyat artışları dikkate alınarak hesaplanan gerçek ücretler (ücretlilerin satın alma gücü) 23,28'den 23,12'ye düşmüştür.

Aynı dönemde Türkiye'de kişi başına düşen gerçek ulusal gelir (yani fiyat artışları çıkarıldıktan sonra) % 36,5 artmıştır. Demek ki ülke ortalamasında emek verimliliği artmasına rağmen ücretlilerin gerçek ücretleri azalmış ve aradaki fark burjuvazisin kasalarına akmıştır.[1] Eldeki veriler emekçiler zararına bu gelişmenin 1978 ve 79 yıllarında da sürdüğünü belgeliyor. Cumhuriyet gazetesinde açıklanan bilgilere göre,[2] tüm ücretlilerin (kamu ve özel kesim) gerçek ücretleri (net), yani satın alma gücü, 1978'de 1977'ye oranla % 6,5 azalmış, 1979 yılının ilk üç ayında ise 1978'e oranla yeniden % 2,7 düşmüştür. Son yapılan devalüasyon ve zamlarla bu düşüşün daha da hızlandığını kestirebiliriz.

İş bu kadarla da bitmiyor. Yukarıda aktardığım sayılamalar işçi sınıfının, emekçi halkın yaşam düzeyindeki kötüleşmeyi yeterince yansıtmıyor. Bunun başlıca iki nedeni var. Birincisi, Türkiye'de fiyat artışlarını, özellikle tüketici fiyatlarının artışlarını gösteren fiyat endeksleri (D.İ.E., tüketici fiyat endeksleri) yetersiz yöntemlerle hazırlanıyor. Örneğin, bunlar kira artışlarını dikkate almıyor. Oysa bugün işçi ve emekçiler kazandıklarının % 50'ye kadar varabilen bir bölümünü kiraya yatırmak zorundalar.[3] Burjuvazinin kira artışlarını gösteren bilgileri yayınlamaması boşuna değil.

1) DİSK Dergisi, 6.8.78, S. 10-12
2) Cumhuriyet, 16.6.79
3) DBYKP, S. 146

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Bu örtbas etme çabalarına rağmen sağda solda yayınlanmış bazı veriler ve hepimizin kendi gözlemleri, durmadan artan kiraların emekçi halkın sırtına nasıl ağır bir yük yüklediğini gösteriyor. Örneğin yine Cumhuriyet gazetesinin yayınladığı verilere göre, 1955-65 yılları arasında kira artışının Ankarada % 248, Istanbulda % 255, İzmir'de % 278 ve Adana'da % 240 olduğu bildiriliyor. Aynı gazetede açıklanan ve İstanbul Ticaret Odasının hazırladığı sayılamalara göre ise, son on yılda ortalama % 15-25 olan yıllık kira artışı 1976-77 arası % 51, 1977-78 arası % 87 ve Ocak 1978 ile Ocak 1979 arasında da % 118 arttı.[1] Bu sayılardan açıkça anlaşıldığı gibi, gerçek ücretlerdeki düşüş, yukarıda hesaplanandan çok daha fazladır.

Yukarıda ortalama verilere dayanarak söylediklerimizi bir örnekle somutlaştıralım. Manisa Mimarlar Odası Başkanı Tuğrul Erdem'in 26.2.79 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir açıklamasına göre, Manisa'da kaloriferli dairelerin aylık kirası 4-5 bin TL, gecekondu kiraları ise en az 2-2,5 bin TL arasındadır (ülkemizde tüm şehir nüfusunun % 40'ı gecekonduda oturuyor). Bu kirayı bir de 1978'de ortalama ayda 3100 TL (net) olan işçi ücretiyle veya mühendislerin (kamu sektörü) 5000 - 6000 TL tutan ortalama maaşıyla karşılaştırmak gerek.

Ancak, bu sayıların ortaya koyduğu tablo, Türkiye'deki emekçilerin, işçi sınıfının gerçek durumunu yine yeterince yansıtmıyor. Çünkü tüm söylediklerimiz, yalnızca sosyal sigorta kapsamına giren işçilerin ortalama kazançlarını dikkate almaktadır. Oysa Türkiye'de ücretlilerin ancak % 50'si sosyal sigorta kapsamındadır. Sosyal sigorta kapsamına girmeyen, her türlü sosyal güvenceden yoksun çalışmak zorunda olan, ne yıllık izin, ne hastalık sigortası, ne kaza sigortası gibi en ilkel güvencelerden yararlanamayan yaklaşık 3 milyon ücretlinin yaşam koşulları ise çok daha kötüdür.

Şimdiye kadar hep yaşam koşullarına baktık. Bir de çalışma koşullarını kısacık ta olsa belirlemeye çalışalım. İş kazaları bize bu konuda bir fikir verebilir. Bu açıdan Türkiye

---

1) Cumhuriyet gazetesinin eki olarak yayınlanan 5.3.79 tarihli "Konut Sorunu" dergisinde açıklanan bilgiler.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

bütün dünyada en kötü çalışma şartları olan ülkelerden biridir. Örneğin imalat sanayisinde ölümle sonuçlanan kaza oranı (çalışan 1000 işçi başına) 1966-75 yılları ortalaması olarak Türkiye'de 0,19 iken Demokratik Alman Cumhuriyeti'nde aynı oran yine 1966-75 ortalamasında 0,06 idi. Üstelik, Türkiye'de sosyal sigorta kapsamına girmediği için veya sigortaya bildirilmediği için dikkate alınmayan bir çok kaza olduğunu, ölümcül kazaların yoğunlaştığı ağır sanayinin Türkiye'de ufak bir yer tuttuğunu da hesaba katmak gerekir. Kömür madenlerinde durum daha da kötüdür. Türkiye'de kömür madenlerinde 1966-75 yıllarında 1000 işçi başına ölümcül kaza oranı ortalama 3,3 iken, aynı oran sosyalist Polonya'da 1966-71 yılları ortalamasında 0,41 idi.[1)]

İşçi ve emekçilerin çalışma ve yaşam koşulları hakkında aktardığım bu veriler sömürünün şiddetini belgeliyor. Bunlar madalyonun bir yüzü. Öbür yüzü ise, bir avuç işbirlikçi tekelin, büyük toprak sahiplerinin sırtımızdan vurdukları milyarlardır. Halkın lokmasından kesilen bunların kasalarına akıyor. Sabancı Holding 1978 yılında işletmeleri ancak % 50 kapasiteyle çalıştığı halde 8 milyar 366 milyon TL kâr sağladığını resmen açıkladı (açıklamadıkları da cabası!).[2)] Bu miktar Türkiye'de birçok bakanlığın bütçe ödeneğinden fazladır.

Daha somut bir örnek verelim: 17.11.78 tarihli gazeteler Istanbul'da üç hırsızın Feyyaz Berker (TÜSİAD Başkanı), Vuslat Sadıkoğlu, Mehmet Deveci, Rıza Çebi, İbrahim Alemdar, Aysel Togay, Halil Kaya ve Berrin Onarır gibi "büyük iş adamlarımızın" evlerinden 40 milyon liralık mücevherat çaldığını açıkladı. Böylece bizler de bu asalakların lüks tüketim harcamaları hakkında çok kabaca da olsa bir fikir edinmek fırsatını bulduk. Bir kere bir o kadar daha mücevharatın banka kasalarında olduğunu kestirebiliriz. Yine mücevharata yatırdıklarının bir kaç mislini yalı ve köşklerine, araba ve kotralarına harcadıklarını düşünürsek yalnızca bu bir avuç sömürgenin lüks tüketime ayırdıkları paranın en az 200-300 milyon tuttuğunu görürüz. Sanayicilik, karaborsacılık, arsa spekulasyonu gibi gelir getiren

---

1) Yearbook of Labour Statistics, 1976, ILO, S. 811 ve 814
2) Middle East Economic Digest, (MEED) 29.6.79, S. 40

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

"işlere" yatırılan paralar daha bu hesapta yok. Unutulmaması gereken bir nokta da şu: Bunların lüks tüketimde harcadıkları yüz milyonlarca liralık malın tümü dışarıdan, dövizle getirilmektedir. Aynı anda Türkiye'de döviz yokluğundan fabrikalar peşpeşe kapanmakta, onbinlerce işçi sokağa atılmaktadır. Başta TÜSİAD Başkanı Feyyaz Berker olmak üzere bu asalaklar, durmadan "işçi ücretlerinin ve tüketimin sınırlanmasını" isterler. Bir yandan da, ülkede çalışma çağındaki nüfusun yarısı şu veya bu şekilde işsizken, açlıkla pençeleşirken, doğan çocukların % 75'ten fazlası bakımsızlık ve gıdasızlıktan ölürken, kasalarına milyarlar doldururlar.

İşte TKP bu "halk düşmanı düzeni, işbirlikçi burjuvazinin, emperyalizmin egemenliğini yıkmak, sosyalizme yönelik işçi sınıfının hegemonyasına dayanan ileri demokratik bir düzen kurmak için" savaşıyor.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Emperyalizme olan bağımlılığın Türkiye'ye getirdiği yıkım

"Türkiye'nin doğal kaynakları zengindir. Toprakları verimlidir. İnsangücü kaynakları biteviye artıyor. Halkımız emekseverdir, çalışkandır, yeteneklidir. Bu halk, özgür, genlikli, mutlu bir yaşama düzeyine yükselmek, memleketi ekonomice, endüstrice geliştirmek için gerekli olanaklara sahiptir. Böyleyken, Türkiye geri kalmışlıktan kurtulamıyor, halk yığınları en ağır koşullar altında, adaletsizlik, yoksulluk, bakımsızlık, bilgisizlik içinde yaşıyor. Geniş emekçi yığınların yoksullaşma süreci artıyor. Bunun nedeni, bu geriliği, koyu yoksulluğu belirleyen etkenlerin başlıcası Türkiye'nin sadece bir kapitalist ülke olması değildir, aynı zamanda ekonomik ve politik bakımdan emperyalizme bağımlı bir devlet olmasıdır." (TKP Programı, S. 9)

TKP Programında saptanan, halk yığınlarının yoksullaşma sürecini somut verilerle belgeledik. Bugün Türkiye'de herkes ülkenin derin bir ekonomik, siyasal ve toplumsal bunalım içinde olduğunu kabul ediyor. Ancak, egemen güçler ve bunların denetimindeki basın, bugünkü bunalıma, Türkiye'nin emperyalizme olan ekonomik ve siyasal bağımlılığının yol açtığını gizlemek istiyorlar.

Ecevit Hükümeti, sorunu yalnızca bir "döviz bunalımı" gibi gösterip, döviz bulmak için emperyalizme olan bağımlılığı büsbütün arttırıcı önlemler alıyor. Bu önlemlerle, ülkenin sırtına yüklenen yeni borçlarla gelip geçici bir ferahlama sağlansa bile (ki bu bile kuşkuludur), bunalımın temel nedeni ortadan kalkmadığı için, kısa sürede aynı sorunların daha da ağır bir biçimde yeniden ortaya çıkacağı kesindir.

Bu durumda komünistlere düşen görev, ekonomik bunalım ile emperyalizme bağımlılık arasındaki nesnel bağları somut olarak göstermektir. Halk yığınlarına, yoksulluktan, işsizlikten, açlıktan kurtulmak için "IMF ve diğer emperyalist merkezlerle anlaşmak" değil, halk düşmanı düzeni, emperyalist çevrelere dayanan tekelci sermaye - ağa ikilisinin egemenliğini yıkmak gerektiğini anlatmaktır. Şimdi, emperyalizme bağımlılık ile günümüzdeki ekonomik bunalım arasındaki nesnel bağları görelim. İlkin yabancı sermayeyi ele alacağız.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Emperyalist sermayenin ülkemizi sömürüş biçimleri çeşitlidir. Bir kere doğrudan, çıplak, sömürü amacına yönelmiştir. Olanakların elverdiği en yüksek oranda artı-değeri emperyalist merkezlerdeki kasalarına aktarmaya bakar. Aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi, tek bir yılda tüm sermayesinin 3-5 misli kâr sağlayan yabancı şirketler vardır:[1]

Şirketin ismi:	Kârın sağlandığı yıl:	Kâr oranı (kâr/sermaye)
Squibb	1959	% 505,6
Phillips	1962	% 282,6
Agro-Merck	1959	% 273,7
Unilever (Vita ve Sana)	1958	% 452,2

Bu örnekler, Türkiye'de yabancı sermayenin ve onlarla işbirliği yapan tekelci sermayenin nasıl astronomik kârlar sağladığını kanıtlamaya yeter. Üstelik, yukarıdaki sayılar resmen bildirilen kârlara göre hesaplanmıştır, bunlara bir de çeşitli yollardan gizlenen kârları eklemek gerekir.

Bu kârlar gitgide artan bir hızla yurt dışına transfer edilmekte, ülkenin esasen kıt olan döviz kaynaklarını eritmektedir. 1951-1974 yıllarında, Türkiye'ye 6224 sayılı yasa çerçevesinde gelen toplam yabancı sermayenin yarısından çoğu (% 52'si) kâr olarak gerisin geriye transfer edildi. Böylece emperyalist tekeller hem ülke ekonomisinin kilit noktalarını ellerine geçirdiler, hem de bu iş için kullandıkları parayı büyük ölçüde geri aldılar, yani bir taşla iki kuş vurdular. Bugün artık yabancı sermaye her yıl ülkeye yeni yatırım olarak gelen dövizden daha fazlasını kâr transferi adı altında dışarıya götürüyor. Yani Türkiye'nin döviz açığını arttırıyor.[2]

1975-1978 yılları arasında gelen toplam yabancı sermayenin 2 katına yakını (%190'ı) kâr olarak ülkelerine çektiler.

Son yıllarda Türkiye'ye yabancı sermaye girişleri ve kâr transferi:

	1975	1976	1977	1978
Yabancı sermaye girişi (milyon dol.):	40	27	67	?
Kâr transferleri (milyon dolar):	36	82	116	200

Ancak emperyalist sermayenin Türkiye'yi sömürerek uğrattığı döviz kaybı bununla bitmiyor. Montaj sanayisi kanalıyla

1) D. Avcıoğlu, Türkiyenin Düzeni, 1976, S. 855
2) Politika gazetesinde 17.5.78'de yayınlanan veriler.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Örneğin, Türkiye'de lastik üreten yabancı ortaklı firmaların 1973 yılında ham kauçuk için ödediklerini söyledikleri fiyat dünya piyasasından % 50, sentetik kauçuk için ödediklerini söyledikleri fiyat dünya piyasasından % 85 daha pahalıydı. Böylece, bu dört firma 1973'te legal olarak ana firmalarına transfer ettikleri 27 milyon liralık kâra ek olarak gizlice 40 milyon liralık bir transfer daha yapmışlardır.[1] Ticaret Bakanlığı yanılıp bu oyunlara karşı çıkarsa, montaj firmaları (en son TOFAŞ ve OYAK-Renault'un yaptıkları gibi) "istediğim fiyatla ara malı getirmeme izin verilmeyecekse üretimi durdurup binlerce işçiyi sokağa atarım" diyerek istediği fiyatı kabul ettirmektedir.

Türkiye'nin emperyalist merkezlere bağımlılığı yalnızca sanayide değil, ekonominin diğer önemli dallarında da, örneğin tarım ve ulaşımda da gözlenebilir. Tarım da bu bağımlılık tarım makinaları (özellikle traktör), tarım ilaçları ve yapay gübre gibi temel girdiler kanalıyla gerçekleşiyor. Örnek olarak yapay gübre sorununa kısaca değinelim.

Ülkemizin hızla artan nüfusunu besleyebilmesi için tarımsal verimin arttırılması gerekiyor. Verimin artması için ise gübre kullanımının hızla yaygınlaşması zorunludur. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı gübre tüketiminin yılda % 11 artmasını öngörüyor. Yıllardır, emperyalist merkezlerin baskısıyla gerekli gübreyi yurt içinde üretecek sanayinin kurulması geciktirilmiştir. Bunun sonucunda, Türkiye 1977 yılında tükettiği fosfatlı gübrenin % 49'unu, azotlu gübrenin ise % 70'ini dışardan alıyordu.[2] Üstelik, yapay gübrenin yurt içindeki üretimi de yine ara malları yönünden emperyalist tekellere bağlıdır. Dışarıdan alınan ara mallarının toplam maliyetteki payı % 60'ın üstündedir. Çünkü yerli gübre sanayisi kendi ülkemizde bulunan ham maddeleri değil de, emperyalist tekellerin sattıkları ham maddeleri kullanacak biçimde (örneğin Türkiye'de bol bol bulunan linyit yerine petrol) kurulmuştur. Bu tekeller ise sattıkları ham maddelerin fiyatlarını diledikleri gibi saptıyorlar. Bir yılda % 400 veya % 500 fiyat artışları olabilmektedir.[3]

1) Ö. Özgür, Sanayileşme ve Türkiye, 1976, S. 219. Burada montaj sanayisi ile ilgili geniş bilgi var.
2) DBYKP, S. 555.
3) DİSK Dergisi, 1978/8, S.24-31.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye sanayisi yalnızca sermaye açısından değil, kullandığı hammaddeler ve ara malları açısından da emperyalist merkezlere bağlanmıştır. Bilindiği gibi montaj sanayisi, Türkiye'de emperyalist tekellerin ürünlerinin temsilciliğini yapan işbirlikçi büyük burjuvazinin, bu malların üretiminin son aşamalarını Türkiye'ye kaydırmalarıyla ortaya çıktı. Montaj sanayisi emperyalist tekellerin yatırım yaptıkları başlıca alandır. Bu işletmelerde kullanılan ara mallarının yarısından çoğu dışarıdan getiriliyor. Böylece üretim arttıkça Türkiye'nin toplam dışalımları ve buna bağlı olarak döviz gereksinmesi durmadan artıyor. Ticaret Bakanlığının verilerine göre, 1973 yılında Türkiye'de yabancı sermayeli (6224 sayılı yasa çerçevesinde) 104 şirket toplam 13,8 milyar liralık satış yapmış, aynı zamanda üretimde kullanmak için 3,7 milyar liralık mal yurt içinden, 4,1 milyar liralık mal da dışülkelerden almıştır.[1] Demek ki, üretimde kullanılan malların % 53'ü dışarıdan getirildi. Üstelik, bu sayılar asıl durumu yeterince yansıtmıyor, çünkü yukarıda "yurt içinden alındığı" belirtilen malların büyük bir kısmı yine montaj sanayisi ürünüdür (örneğin boyalar, plastik maddeler, araba lastikleri, elektrik donatımı v.s.) ve dolayısıyla bunların da önemli bir bölümü dışarıdan gelmektedir. İşin bu yönünü de hesaba katınca, kullanılan yerli malı oranının % 47'den % 30-35'e düşeceğini kestirebiliriz.[2]

İşte yerli yabancı tekellerin birlikte kurdukları montaj sanayisi bugünkü döviz bunalımının, giderek artan dış borçların en önemli nedenlerindendir.

Dışalımla sağlanan ara mallarının neden olduğu önemli bir sömürü biçimi daha var. Montajcı firmalar gerekli ara mallarını elbette uluslararası "serbest piyasa"dan değil, emperyalist "ana firmalar"dan (örneğin TOFAŞ ara mallarını FİAT'tan, OYAK-Renault ise Renault tekelinden) alıyorlar. Bu alış-verişte normalin üstünde fiyat ödeyerek, Türkiye'deki karlarını düşük gösterip (böylece az vergi ödeyip), ana firmalarının kârını arttırıyorlar.

---

1) Cumhuriyet, 4.7.75, S. 10.
2) D. Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, 1976, S. 845-846. Montaj sanayisi hakkında bu kitapta daha geniş bilgi var: S.825-889

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Yapay gübre örneğinde gördüğümüz gibi, emperyalizme bağımlılık yalnızca tek tek işletmeler düzeyinde değil, tüm ülke çapında bir olgudur. Türkiye'nin ekonomisi bir bütün olarak emperyalizmin ekonomik sistemine bağımlı, ondan ayrı varlığını ve işleyişini sürdüremez hale getirilmiştir. Özellikle 1946'dan sonra A.B.D. emperyalizmi Türkiye'de ağır sanayi kurulmaması için yoğun baskılar yaptı. Emperyalizmle işbirliği yapan büyük burjuvazi yatırımları çabuk kâr getiren hafif sanayiye yöneltti. Bu politikanın sonucunda Türkiye yatım malları ve sanayi ara mallarını dışardan almak zorunda kaldığından dışalımlar çığ gibi büyüdü, sattıklarımız aldıklarımızı karşılayamaz oldu. Açık borçlarla kapatıldı, fakat kısa bir süre sonra borç faizleri ve taksitleri ayrı bir yük oluşturdu. Yıldan yıla sertleşen döviz bunalımları başgösterdi. Aşağıdaki iki tablo döviz bunalımlarının asıl nedeninin sanayinin bu dengesiz yapısı olduğunu kanıtlıyor.

Türkiye ve çeşitli ülkelerde imalat sanayisinin yapısı (üretimin üç temel mal cinsine % olarak dağılımı):[1]

	Türkiye (1977):	Gelişmiş kapit. ülk.:	Geri kalmış ülkeler:	Sosyalist ülkeler:
Tüketim mall.:	49,0	22,8	33,6	24,9
Ara malları :	37,7	35,3	41,9	26,7
Yatırım mall.:	13,3	41,9	24,5	48,4

Görüldüğü gibi Türkiye'de imalat sanayisi içinde tüketim malları ağır basıyor, buna karşılık yatırım mallarının payı çok küçük. Üstelik bu sayılar gerçek durumu yeterince yansıtmıyor. Çünkü diğer ülkelerin aksine, Türkiye'de resmi sayılamalarda (istatistiklerde) binek arabaları, buz dolabı, çamaşır makinası türünden dayanıklı tüketim malları ve bir dizi başka tüketim malı "yatırım malı" (!) sayılıyor. Demek ki, aslında yatırım malı sanayisinin payı yukarıdaki % 13,3'lük paydan çok daha küçüktür. Böylece, yurdumuzda sanayinin işlemesi ve yeni yatırım yapılması kaçınılmaz olarak dışalımların hızla artmasına ve döviz yokluğuna neden oluyor. Süregelen döviz sıkıntısının kaynağı, emperyalist merkezlerin ve yerli tekelci sermayenin baskısıyla ağır sanayinin kurulmamış olmasıdır.

1) Middle East Economic Digest, 16.2.79, S. 57.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İmalat sanayisinin yapısıyla dışalımlarımızın yapısını karşılaştırınca bu durum belirginleşiyor.

	Türkiye'nin imalat sanayisinin yapısı: (%) [1]	Türkiye'nin dışalımlarının yapısı: (%) [2]
Tüketim malları:	49,0	3,07
Ara malları :	37,7	58,02
Yatırım malları:	13,3	38,91

Görülüyor ki, ülkemizin dışalımlarının büyük çoğunluğunu tüketim malları değil, ara malları ve yatırım malları oluşturuyor. Herhangi bir nedenle dışalımların durması veya kısılması, imalat sanayisinin kelimenin tam anlamında "stop etmesi"ne yol açıyor. Nitekim 1977'den bu yana düzinelerle büyük işletme döviz yokluğundan işçilerinin önemli bir bölümünü, bazen de tümünü işten çıkarmıştır. Bu şekilde işten atılanların sayısın son iki yılda yüzbinleri buldu.

Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik bunalıma emperyalizme olan bağımlılığı sonucunda düştüğünü çarpıcı bir biçimde kanıtlayan bir başka örnek, ulaştırma alanından verilebilir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, 1950'den bu yana ülkemizde kara ulaşımında demiryollarının payı büyük ölçüde azaldı.

Türkiye'de kara ulaşımının demiryolu ve karayolu arasında % olarak dağılımı:

	1950 [3]		1977 [4]	
	yük taşıma:	yolcu taşıma:	yük taşı.:	yolcu taş.:
demiryolu:	76	51	15	3
karayolu :	24	49	85	97

Oysa karayolu taşımacılığı demiryoluna kıyasla 9-11 misli daha fazla enerji tüketmektedir. Üstelik, karayolu ulaşımında kullanılan araç ve gereçler de büyük ölçüde dışardan alınmaktadır. Ülke çıkarlarına taban tabana ters bu ulaşım politikasına 1950'den sonra A.B.D. emperyalizminin doğrudan baskısı altında (A.B.D. tekellerinin Türkiye'ye petrol, taşıt aracı, lastik satmak iste-

1) Middle East Economic Digest, 16.2.79, S. 57. 2) İş-Bülteni, 6/1978, S. 14. 3) World Bank, Turkey: Prospects and Problems of an Expanding Economy, S. 264. 4) DBYKP, S. 410.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

meleri ve NATO'nun askersel planları sonucunda) Cumhuriyetin ilk döneminde uygulanan demiryolu yapım politikasından ayrılarak tüm ulaşım yatırımlarının karayollarına kaydırılması ve demiryollarının kendi haline bırakılmasıyla geçildi. (Bir karşılaştırma yapalım: Türkiye'de kara ulaşımında yüklerin ancak % 15'i demiryolu ile taşınırken Sovyetler Birliğinde bu oran % 80'in üstündedir.)

Sonuçta Türkiye 1977 yılında tüm dışsatım gelirinin % 84'ünü [1] akaryakıt almak için harcamak zorunda kaldı. Petrol fiyatlarına 1979 baharında yapılan zamlarla bu oranının % 100'ün üstüne çıkacağı tahmin ediliyor.

Askersel harcamalar ekonominin gelişmesini engelliyor:

Buraya kadar verilen örnekler, ülke ekonomisinin nasıl her yönden emperyalist merkezlere bağlandığını ve içine düştüğü bunalımın nasıl bu bağımlılıktan kaynaklandığını belgeliyor. Ancak Türkiye'deki derin toplumsal bunalımın kaynaklarını araştırırken birincil önem taşıyan bir konu daha var: Bu da halkımızın sırtına ağır bir yük yükleyen askersel harcamalardır. Bu konuda TKP Programı şöyle diyor:

"Memleket ekonomisi, devlet bütçesi, Türkiye NATO'ya koşulduktan bu yana, emperalistlerin savaş hazırlıkları, kışkırtmaları plânlarına göre düzenleniyor. Bu hazırlıklara, NATO'ya, Anadoluda açılan stratejik yollara, saldırı üslerine, Amerikan hava alanlarına, atom başlıkları yığınaklarına, şimdiye kadar Türkiye hükümetleri yaklaşık 200 milyar lira harcamışlardır."

(TKP Programı, S. 9-10)

Askersel harcamalar ülkenin kalkınmasına hiç bir katkıda bulunmadığı için ekonomik açıdan sokağa atılmış gözüyle bakılabilir. Siyasal açıdan ise, tekelci burjuvazinin emekçi yığınlara karşı yönelen baskı mekanizmasını genişletmeye yaradığından, sokağa atılmaktan öte, son derece tehlikelidir. Yurdumuzda silahlanma harcamaları, egemen sınıfların tartışılmasını "yasak" ettikleri konulardan biridir. Burjuvazinin tüm kolları, emperyalizmin, mlitarist kliğin ve yerli tekellerin halkımızın sır-

---

1) İş-Bülteni, 2/1979, S. 26.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

tına bindirdiği bu ağır yükün oluşturduğu ekonomik ve sosyal sorunlara hiç değinmemeye özen gösteriyorlar.

Resmi bütçede savunma bakanlığının emrine verildiği belirtilen milyarlar, gerçeği yansıtmıyor. Çünkü, bu paralara ek olarak her yıl milyarlarca lira daha "özel yasa ve aktarmalarla" savunma bakanlığına akıtılıyor. Aşağıdaki tablo bu konuda bir fikir verebilir.

Çeşitli yollardan savunma bakanlığının emrine verilen kaynaklar:[1]
(Milyar TL olarak)

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Bütçedeki ödenek:	4,60	6,69	8,12	11,10	13,43	20,84	....
Özel yasa ve aktarmalarla verilen eklendikten sonraki ödenek	5,66	7,78	9,20	12,88	19,22	33,63	45,48[2]

	1977	1978	1979
Bütçedeki ödenek:	42,50	52,86	60,76
Özel yasa ve aktarmalarla verilen eklendikten sonraki ödenek	49,24[2]	59,60[2]	67,50[2]

1) İstatistik Yıllığı 1977, S. 333
2) Resmi veriler açıklanmadığı için MEED'e göre yaptığım tahmin

Görüldüğü gibi 1974'ten bu yana, her yıl özel yasalarla (özellikle REMO-Planı adı altında) bütçede gösterilen ödeneğe ortalama 10 milyar TL daha ekleniyor. Üstelik, egemen sınıfların emekçilere karşı hazırda tuttukları "vurucu güçlere" ayrılan paralar bununla bitmiyor. Yukarıdaki sayılara, bütçe ve diğer yollardan Jandarma Genel Komutanlığına ve Emniyet Genel Müdürlüğü'ne ayrılan paraları da eklersek şu sonucu elde ediyoruz: (Karşılaştırma yapabilmek için aynı yıllarda kamu ve özel sektörleri tarafından yapılan sabit sermaye yatırımlarını (imalat sanayisinde) da veriyorum.)

(Milyar TL olarak)	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Baskı aygıtına ayrılan paralar[1]	6,76	9,52	11,36	16,53	22,93	38,93
İmalat sanayisine yapılan yatırımlar (kamu ve özel sektör top.)[3]	6,76	8,52	12,66	15,57	22,10	32,27

3) DBYKP, S. 168-169

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Resmi verilere dayanarak verilen bu örnekler, yerli ve yabancı tekellerin baskı aygıtına ayrılan kaynakların Türkiye için ne kadar ağır bir yük oluşturduğunu kanıtlıyor. Bu durum uluslararası karşılaştırmalarda da, hatta diğer NATO ülkeleri ile karşılaştırmalarda da ortaya çıkıyor. Burjuva ekonomisinin tanımlarına göre ülkede "üretilen" tüm mal ve hizmetlerin toplam değerini gösteren Gayrı safi milli hasıla (GSMH) içinde yalnızca savunma bakanlığının emrine verilen kaynakların payı Türkiye'de şöyle gelişti:

	1972	1973	1974	1975	1976[1)]
GSMH içinde savunma harcamaları payı (%):	3,8	4,2	4,5	6,3	6,8

1976 yılında NATO sayılamalarına göre aynı oran örneğin A.B.D. için % 5,3; Kanada için % 1,9; İtalya için % 2,5; ve tüm NATO ortalamasında ise % 4,4 idi.[2)]

Gemi azıya almış giden bu silahlanma harcamaları bir yandan döviz giderlerini arttırırken, öte yandan da enflasyonun en önemli kaynaklarından birini oluşturuyorlar. Ülkemizdeki fiyat artışlarının özellikle 1974'te Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yapılan saldırıdan sonra büsbütün hızlanmış olması bir rastlantı değildir. Kesin olan bir şey var: Silahlanma harcamaları önemli ölçüde azaltılmadan Türkiye'nin emekçi halkının insanca bir yaşam düzeyine kavuşması gerçekleşemez.

Toparlayalım: İçinde yaşadığımız ağır ekonomik ve toplumsal bunalımın temel nedenlerinden biri, ülkenin her yandan emperyalizme bağlanmış olmasıdır. Halk yığınlarının artan yoksulluğunun nedeni "fakirlik" değil, Türkiye'nin zenginlik kaynaklarının yerli yabancı tekellerin, büyük toprak sahiplerinin emrinde olmasıdır.

Bu gerici egemenliği yıkmak için yükselen savaşlarda TKP en önde gidiyor. İşçi sınıfımıza, emekçi yığınlara, gençlik ve kadın hareketine, aydınlara, tüm yurtsevrlere kurtuluşa giden yolu gösteriyor. Tüm ulusal, demokratik güçlerin birliği için savaşıyor.

1) DBYKP, S. 162 ve İstatistik Yıllığı 1977, S. 333
2) NATO Review, February 1979, S. 31

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İşçi Sınıfının Savaşımı:

Türkiye'de 1960'lardan beri hızlanan sanayileşme ile birlikte işçi sınıfı da sayıca arttı, büyük merkezlerde yoğunlaştı. 1965'te kazanılan grev hakkı, 1967'de DİSK'in kurulması, sendikal mücadeleye birden geniş boyutlar kazandırdı. İşçi sınıfımızın eskiden beri, sayıca çelimsiz olduğu yıllarda da dikkati çeken bir özelliği, sert savaşımlara girme ve yılmadan direnme özelliği, kararlı eylemlerde daha da gelişti. Tüm ülkede yankılanan fabrika işgalleri, aylarca süren grevler örgütlendi.

İşçi sınıfının savaşımındaki yükseliş, Batı ve Orta Anadoluda köy emekçilerini de harekete geçirdi. 1969 yılında Atalanda beşyüz köylü topraklara el koyan ağalara karşı kitlesel eyleme geçerek toprakları elbirliğiyle ekmeye başladılar. Topraksız köylülerin toprak ağalarına karşı kitlesel savaşımı Odabaşı, Güllüce, Olukpınar ve Terzili köylerinde de yapıldı. Bu durum bir yandan emperyalist çevreleri ve tekelci sermayeyi ürkütürken, öte yandan da geniş emekçi yığınları içinde kendine taban arayan ulusal burjuvaziyi ve onun baş siyasal temsilcisi CHP'yi sola kaymaya zorladı.

1970 yılında Demirel Hükümeti, bir yandan A.P. içindeki bölünmelerle uğraşırken, bir yandan da Meclise getirdiği gerici yasa değişikliği önerileriyle (sendika, grev ve toplu sözleşme yasalarını değiştirip) sınıf sendikacılığını boğmaya yeltendi. İşçi sınıfımız bu saldırıyı DİSK'in öncülüğünde giriştiği şanlı 15/16 Haziran direnişiyle cevaplandırdı. 80 bin işçinin grev, yürüyüş ve mitingleri, polis kurşununu, asker barikatlarını göğüsleyip geçmeleri, ülkedeki tüm siyasal yaşamı derinden etkiledi. Sınıf savaşlarına, bağımsızlık ve demokrasi savaşımına yeni bir nitelik kazandırdı. Kürt Halkının demokrasi ve özgürlük savaşımına hız verdi. Demirel hükümeti sıkıyönetim ilan edip binlerce işçiyi işten attı, yüzlerce sendika liderini tutukladı. CHP ise işçi sınıfının yığınsal, kararlı çıkışı karşısında politikasını değiştirdi. Millet Meclisinde olumlu oy verdiği yasa tasarısına Senatoda karşı çıktı ve kırmızı oy verdi. Aşağıdaki tablo bu dönemdeki grevlerin gelişmesi hakkında bir fikir veriyor. Ancak "yasal" grev sayılmayan 15/16 Haziran direnişinin ~~xxxxxx~~ sayılamaya alınmadığı anlaşılıyor.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

1963-71 yıllarında grev, greve katılan işçi ve kaybolan işgünü sayıları:[1)]

Yıllar:	grev sayısı:	greve katılan işçi sayısı:	kaybolan işgünü sayısı:
1963	7	1 374	12 255
1964	81	6 608	192 842
1965	43	5 573	240 554
1966	39	10 401	409 809
1967	91	8 162	203 779
1968	59	8 098	192 196
1969	82	23 190	357 799
1970	111	25 963	260 338
1971	97	20 016	295 950

12 Mart döneminin faşist yöntemleri sınıf sendikacılığını ezemedi. Tersine, DİSK işkenceler, kitlesel tutuklamalara, teröre ve idam cezalarına karşı yürütülen yığınsal direnişte önemli bir rol oynadı. Özellikle 1975'te DİSK'in V. Kongresinden sonra sınıf sendikalarının başını çektiği kitlesel eylemler yurdun her yanında yankılandı, DİSK büyük bir saygınlık kazandı. Kuşkusuz sendikal hareketteki bu gelişme, siyasal düzeyde TKP'nin 1973'ten sonra hızla güçlenip, yurdumuzda işçi sınıfının savaşımına gerçekten yön verir hale gelmesiyle yakından bağlıdır. İşçi sınıfımız 1975 ve 1976'da dev 1 Mayıs'larda örgütlülüğü, yüksek disiplin düzeyi, proletarya enternasyonalizmine olan bağlılığı, ülkenin diğer ulusal-demokratik güçlerini toparlayıp yön verme yeteneğiyle dosta düşmana parmak ısırttı. Özellikle Devlet Güvenlik Mahkemelerini ezip geçen, ülkenin birçok büyük şehrinde aynı anda yürütülen genel grev sınıf savaşımlarında yeni bir dönemi gösteriyordu. (*)

İşçi hareketindeki bu atılımla yakından bağlı oladar gençlik ve kadın hareketleri de hem nicel, hem niteliksel açıdan yeni bir düzeye ulaştılar. Güçlü kitle hareketleri olarak işçi sınıfının yanında yerlerini aldılar. Kitlesel köylü hareketleri yeniden başladı.

DGM direnişinin büyük önemi, işçi sınıfımızın, örgütlü, kitlesel eylemlerle ve ülkenin diğer ulusal-demokratik güçlerini, bu arada ulusal burjuvazinin önemli bölümlerini de yanına çe-

1) TİB , Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri tarihi, S. 148

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

kerek, gerici faşist güçleri durdurup geriletebileceğini somut olarak kanıtlamasındadır. DGM zaferi, işçi sınıfının çevresinde kümelenen ulusal-demokratik güçlerin önüne, gerici güçlerin iktidarını devirip işçi sınıfının temsil edildiği ve köklü demokratik dönüşümleri, ulusal bağımsızlığı gerçekleştirebilecek bir hükümeti iş başına getirme görevini de koydu. TKP Programında "Demokratik Dönüşümler" bölümünde, " ... olayların objektif gelişmesi, geniş emekçi yığınların savaşı, Türkiye'de halk düşmanı rejimi ~~yıkmayı~~ ve egemenliği yıkmayı, işçi sınıfının, köylünün ve orta bakaların da katılmasıyla, demokratik, anti-emperyalist, anti-feodal halk devrimini gerçkleştirmeyi, egemenliği almayı, halkçı bir hükemet kurmayı amaçlıyan dönüşümleri ön plana sürüyor, bunu başarmayı gerektiriyor. Halkın ezici çoğunluğunun menfaatlerini, Anayurdun ulusal çıkarlarını gerçekten savunan, ilerici güçlerin, geniş halk tabakalarının temsilcilerinden kurulacak bir hükümet halkın üzerinde direndiği sorunları, istemleri çözebilir. ..." sözleriyle belirlenen hedefi pratikte, gündeme getirdi.

Altını çizmekte yarar var: DGM direnişinde ulusal burjuvazinin ve özellikle bu kesimin en önemli siyasal temsilcisi olan CHP'nin tutumu çelişkisiz değildi. CHP yönetimi DGM konusunda AP ile bir uzlaşma ararken ve direnişi parlemento içinde hapsetmeye, kendi denetiminde tutmaya "özen gösterirken", işçi sınıfının kesin, örgütlü, kitlesel karşı koyuşu CHP'nin kitle tabanını oluşturan geniş orta katmanları,da yanına çekince bu parti de direnişe katılmak zorunda kaldı.

Sınıf savaşlarının vardığı bu yeni aşama 1977 baharında TKP'nin Konya Konferansında onaylanan yeni programında ve Merkez Komitesi Raporunda ifadesini buldu. DGM zaferiyle açılan yeni dönemi, bu dönemde TKP'nin işçi sınıfının leninci partisi olarak geniş yığınlarca benimsenişini tekelci burjuvaziyle emperyalizmin siyasal temsilcileri de gördüler. CHP üst yönetimi de kitle hareketinin kendi denetiminden çıkmasından kendine dersler çıkardı. Tüm belirtiler, bu tarihten sonra burjuvazinin bütün kesimlerinin siyasetlerinde önemli değişikler olduğunu gösteriyor. Bu değişiklikleri üç bölümde toplayabiliriz:

1. Burjuvazinin değişik kesimlerinin "uzlaşma" veya "yakınlaşma" eğilimi belirdi. Tekelci burjuvazi ve emperyalist merkezler,

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

burjuvazinin tüm katmanlarının, özellikle ulusal burjuvazinin de katılacağı bir "ulusal hükümet" hedefini gündeme getirdi. Bu hedef bazen "ulusal koalisyon", daha çok da bir "A.P.-C.H.P. Koalisyonu" biçiminde ifade edildi. Gerçekten bu tarihten beri AP ve CHP'nin üst yöneticileri arasında bir yakınlaşma veya yakınlaşma hazırlıkları seziliyor (AP'nin 1977'de erken seçimi kabul etmesi, CHP'nin kendi içindeki sol unsurları önemli görevlerden uzaklaştırması, işçi hareketine karşı olumsuz tavır alması gibi)

2. İşçi sınıfına, gençlik hareketine ve tüm ilerici-yurtsever güçlere karşı faşist terörün belirgin bir biçimde yoğunlaşması.

3. İşçi sınıfının ve diğer demokratik güçlerin kitlesel örgütlerini, özellikle de DİSK'i ve ona bağlı sınıf sendikalarını bölüp felce uğratma girişimlerinin hem gerici-faşist güçler (örneğin Tercüman gazetesinin K. Türkler'e karşı açtığı kampanya) ve hem de CHP üst yönetimi tarafından yoğunlaştırılması. Hedef olarak eskiden olduğu gibi bu örgütlerin tümünün değil de, içlerindeki en sağlıklı unsurları seçilmesi ve yalıtlanmak istenmesi. Tüm çabalar özellikle TKP'yi yalıtlamaya yöneliyor.

1972-77 yıllarında grev, greve katılan işçi ve kaybolan işgünü sayıları: [1]

Yıllar:	grev sayısı:	greve katılan işçi sayısı:	kaybolan işgünü sayısı:
1972	14	7 158	147 585
1973	22	12 284	479 857
1974	45	21 046	470 088
1975	90	25 389	1 102 682
1976	105	32 899	1 768 201
1977	167	59 889	5 778 205

İşçi sınıfının savaşımı kitlesel kırım niteliği alan teröre, sınıf sendikalarını bölüp dağıtma girişimlerine ve sıkıyönetimlere karşın 8 ay süren MESS greviyle, 1 Mayıs 78 ile ve yurt çapında yapılan faşizme ihtar eylamleriyle sürdü. En son İzmirdeki 1 Mayıs burjuvazinin terör ve bölücülükle de kitleleri sindiremediğini, TKP'yi kitlelerden koparamadığını, buna karşılık bölücülerin yalıtlandığını gösterdi.

---

1) Türkiye İstatistik Yıllığı 1977, S. 159 ve Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1978, S. 91

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

CHP Ağırlıklı Hükümetin Yerli Yabancı Tekellerle Uzlaşma Politikası:

13 Haziran 1979'da Ecevit Hükümetinin IMF (Uluslararası Para Fonu) ile anlaştığı, kararlaştıran "önlemlerin" uygulanmasından sonra Türkiye'ye yeni "yardım"ların başlayacağı açıklandı. Şimdi, Türkiye'nin içine düştüğü bunalımdan yararlanarak emperyalizmin ve yerli tekellerin dayattıkları, CHP ağırlıklı hükümetin de bir "başarı" gibi tanıttığı önlemler paketini değerlendirmek istiyorum.

Bu önlemlerin etkileri ne yönde olacaktır? Hükümetin iddia ettiği gibi, halk kısa bir süre daha dişini sıkarsa rahata mı kavuşacaktır? Önlemler en acil sorunları çözüp daha uzun erimli sorunlara el atmak için gerekli "nefes alma" olanağını mı sağlamıştır? Yoksa emperyalizme olan bağımlılığı daha da ağırlaştıracak mıdır? Ülkede ne gibi ekonomik ve toplumsal gelişmeler beklenmelidir? Bu sorulara cevap arayalım.

Bugünkü bunalımın temelinde yerli-yabancı tekellerin ülkemizdeki egemenliğinin yattığını gördük. Ne var ki, yalnızca nesnel ekonomik süreçlere bakarak egemen güçlerin politikalarını anlayamayız. Bu politikayı değerlendirebilmek için aynı derecede önemli bir etken de ülkemizdeki sınıf savaşları, başta işçi sınıfının yürüttüğü savaşımlardır. Bu nedenle, çok kısa da olsa, işçi sınıfının savaşımının hedeflerini ve en önemli dönüm noktalarını hatırlattım. Şimdi ise emperyalizmin ve yerli tekellerin Türkiye'de gerçekleştirmek istedikleri politikaya bakmamız gerekiyor.

Emperyalizmin sözcülüğünü yapan IMF ve OECD gibi örgütler, Türkiye'ye "yardım etmeye" karar veren Schmidt ve Carter gibi emperyalist devlet adamları neler istiyorlar? CHP ağırlıklı hükümetin imzaladığı faturayı kimler ödeyecek?

IMF ile yapılan görüşmeler, varılan "anlaşma" gizli tutulduğu halde, bunların içeriği hakkında haberler basına sızdı. Zaten emperyalizmin benzer durumlarda (örneğin Türkiye'de 1958 ve 1970'te) öne sürdükleri istekler de aşağı yukarı

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

hep aynıdır.

Öne sürülen isteklerin başında devalüasyon (Türk parasının uluslararası piyasada değerinin düşürülmesi) yer alıyor. Ardından kamu sektörü yatırımlarının, devlet harcamalarının sınırlanması, kamu sektörü ürünlerine zam yapılması, tüketimin sınırlanması, vergilerin arttırılması ve Sovyetlerle olan ekonomik ilişkilerin daraltılması geliyor. Belki de hepsinden önemlisi, Ecevit Hükümeti IMF'ye ülkenin maliyesini, ekonomik politikasını denetleme ve eğer bunları IMF onaylarsa, kararlaştırılan yeni borçları üç aydan üç aya taksitle verme hakkını tanıdı. Diğer bir deyişle, IMF'ye Büyük Millet Meclisine yasal olarak tanınmış haklardan daha güçlü bir denetim hakkı verildi.

Devalüasyonun en önemli sonuçları nelerdir? Birincisi, emperyalist merkezlerin Türkiye'deki alım güçlerinin artması, örneğin ekonomimizin kilit noktalarını ele geçirmek için daha az paraya gerek kalmasıdır. İkincisi, Türkiye'nin dış borçları resmi açıklamalara göre 1978 başında ulusal gelirin yaklaşık % 35'i kadarken (gerçekte daha fazla!), Ecevit Hükümetinin yaptığı iki devalüasyonla bu oran % 85'e çıktı (yeni alınan borçları hesaba katmadım!).[1] Diğer bir deyişle, memleketin boğazına kadar borca battığını ilan eden Ecevit hükümeti, uzlaşma politikası sonunda borç oranını iki mislinden fazla arttırdı. Üçüncüsü, ülke olarak Türkiye'nin bütünü için anlattığımız bu durum, Türkiye'de döviz kredisi almış olan (özellikle emperyalizmin Türkiye ekonomisindeki başlıca köprü başlarından Türkiye Sanayi Kalkınma Bankası'ndan) tek tek firmalar için de geçerlidir. Yapılan iki devalüasyonla bunların geri ödemeleri gereken borç bir anda % 240 arttı. Emperyalizme çok daha bağımlı hale geldiler. Dördüncüsü, devalüasyon ile dışardan gelen malların fiyatı arttığından, Türkiye'de hemen tüm sanayi ürünlerinin fiyatı artacak, bu malları tüketen emekçi yığınlarının yanısıra, ara malı olarak kullanan küçük üreticiler, küçük ve orta sermaye de zarar görecek, bunların yıkım süreci hızlanacaktır. Beşincisi, yabancı sermaye ile sıkı bir işbirliği kurmuş olan , piyasayı denetleyebilen ve yurt dışına da sürüm yapan büyük hol-

1) DBYKP S. 198'de 1978 yılında cari fiyatlarla GSMH 1 133 milyar TL olarak verilmiş. Dış borçları 20 milyar dolar alıp iki ayrı döviz kurunda GSMH'ya oranladım (1 $=19,6 TL ve 1 $=47 TL).

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

dingler devalüasyondan zarar görmezler. Nitekim, gerek Koç, gerekse Sabancı aylarca ısrarla yüksek oranlı bir devalüasyon istediler.

Dayatılan isteklerden bir diğeri olan, "tüketimin sınırlanması" sorununa gelelim. Açık ki, bu herşeyden önce işçilerin ve diğer emekçilerin satın alım güçlerini azaltmak, yaşam düzeylerini daha da düşürmek demektir. Bu hedefe varabilmek için ise sendikal mücadeleyi, bu mücadelenin belkemiği olan sınıf sendikalarını etkisiz hale getirmek gerekmektedir. Egemen güçler bu amaçla hem açık faşist diktatörlük, hem de işçi sınıfını reformist hayallerle oyalamak, TKP'yi geniş yığınlardan yalıtlayarak işçi sınıfının bir bütün olarak hareket yeteneğini yok etmek gibi yollar deniyorlar. Ecevit Hükümetinin Türk-İş ile imzaladığı "toplumsal anlaşma" ve sınıf sendikalarına karşı tezgahlanan saldırılar da bu programın bir parçasını oluşturuyor. Genellikle "tüketimin sınırlanması" ile demokratik hakların budanması arasında çok yakın bir bağ olduğunu vurgulayalım.

Emperyalist merkezlerin ve işbirlikçi tekelci sermayenin ısrarla üzerinde durduğu bir diğer istek, kamu yatırımlarının (özellikle sanayi dalında) ve genel olarak devlet harcamalarının kısılmasıdır. Önesürülen bahane enflasyonu önlemek. Gerçekten, Türkiye'de devlet bütçesinin her yıl milyarlarca lira açık vermesi ve bu açığın karşılıksız basılan paralarla kapatılması enflasyonu yaratan en önemli nedenlerden biridir. Fakat, yerli yabancı tekellerin devlet bütçesinin üçte birini yutan askersel harcamalara karşı çıkmamaları, bunların genel olarak enflasyona karşı olmadıklarını kanıtlıyor. Asıl kısılmak istenen, bütçeden orta katmanlara, ulusal burjuvaziye ve tarım burjuvazisine aktarılan kaynaklardır. Bu nasıl olacak? Örneğin, hızlı fiyat artışlarına rağmen devlet memurlarının maaşları aynı ölçüde arttırılmayarak bunların gerçek ücretleri düşürülecek, tarım ürünlerinin taban fiyatları düşük tutularak küçük ve orta köylü malını ucuza satmak zorunda bırakılacak, kamu sektörünce üretilen bir dizi tüketim malına (şeker, kumaş, sigara) ve ara malına (çimento, demir-çelik, elektrik, kok kömürü, akaryakıt) zam yaparak bunları tüketen emekçi yığınların satın alma gücü ve üretimde kullanan orta burjuvazi ve küçük üre-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ticilerin kâr ve gelirleri düşürülecektir. Tekelci sermaye ise bu tür kısıntılardan etkilenmeyecek, aksine yukarıda örnek verdiğimiz süper kârlarla da belgelendiği gibi, konumunu, sermayenin diğer kesimlerinin zararına, büsbütün pekiştirecektir.

IMF'nin ve yerli tekellerin ısrarla istedikleri, kamu sektörü yatırımlarının kısılması sorununa gelince: Tekelci sermaye öteden beri bir yandan ilerisi için stratejik önemi olan belli alanları (örneğin motor sanayisi) yabancı sermaye ile birlikte kendi denetimine almak, öte yandan da, şimdiye kadar "teşvik tedbiri" adı altında kısmen orta burjuvaziye de dağıtılan kaynakların "bundan sonra daha verimli kullanılmasını", yani sırf kendine verilmesini istiyor. Buna karşılık orta ve büyük burjuvazinin kamu sektörüne mal ve hizmet satan bölümü (kamu sektörü ile yoğun ilişki ulusal burjuvazinin karakteristik bir yanıdır), kamu yatırımlarının kısılmasını istemiyor. Bu kesimler arasında, yerli yabancı tekellerin baskısına karşı dengeleyici bir öğe olarak gördükleri için kamu sektörünün zayıflamamasını isteyenler de var.

Burjuvazi içinde sert çekişmelere yol açan bir diğer konu vergiler sorunudur. Türkiye'de büyük toprak sahipleri, kapitalist çiftçiler, ticaret burjuvazisi, müteahitler, arsa spekulasyonu ile milyonlar vuranlar, kısacası sanayi burjuvazisi dışında kalan kapitalistler hemen hiç vergi vermiyorlar. Son yıllarda sanayi burjuvazisi, tarımda ve ticarette sağlanan gelirlerin de vergilendirilmesini ısrarla istemeye başladı.(bunun en son örneğini TÜSİAD'ın bilinen reklam kampanyasında gördük). ≠ Büyük toprak sahipleriyle burjuvazinin vergi açısından "imtiyazlı" kesimlerinin şimdiye kadar bu tür isteklere başarıyla karşı koymaları, onların toplumumuzdaki ekonomik güçlerini aşan bir siyasal güce sahip olduklarını gösteriyor. Buna karşılık, emperyalizmin ve işbirlikçi tekelci sermayenin vergi konusunda ısrar etmeleri, Türkiye'deki siyasal düzenle ilişkili belli değişiklik niyetlerini de haber veriyor.

Sovyetlerle Türkiye arasında gelişen ekonomik ilişkilere karşı çıkışları, yerli-yabancı tekellerin ülkemizi emperyalizme kenetleyen zincirleri zayıflatabilecek her oluşumdan

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

nasıl korktuklarını açık seçik gösteren en iyi örneklerden biridir. Çünkü bu konudaki kaygularını bir takım sözde ekonomik gerekçelerle gizleyemiyorlar.

Sovyetler Birliği ülkemize hiç bir siyasal koşula dayanmayan, geniş ekonomik yardım veriyor yardımlarla Türkiye'de ağır sanayinin temelini oluşturacak dev fabrikalar kuruluyor. Unutmamak gerekir: Emperyalistler ne geçmişte, ne de şimdi, Türkiye'de ağır sanayi girişimlerini desteklemediler. Daima karşı çıktılar, ellerinden geldikçe baltaladılar. "Türkiye'ye ağır sanayi gerekmez, siz tarımı geliştirin, turizmle uğraşın, tüketim malı üretin", dediler, diyorlar. Hele kamu sektörünün yapacağı sanayi yatırımlarını engellemek için her yola başvurdular.

Sovyetlerin yardımları, emperyalistlerin "yardım" adı altında borçlandırma, ekonominin kilit noktalarını ele geçirme politikalarına benzemez. Sovyetler verdikleri milyarlarca dolarlık krediler karşılığında Türkiye'den döviz de istemiyorlar. "Kurulacak fabrikaların ürünleriyle, veya geleneksel tarım ürünleriyle ödeyin" diyorlar. Kısacası Sovyetler Birliği ile gelişen ilişkiler, Sovyetlerin yaptıkları yardımlar, gerçekten ulusal sanayinin gelişmesine, ülkenin ekonomik bağımlılığının hafiflemesine katkıda bulunuyor.

Koç'ların, Sabancı'ların, IMF'nin bu ilişkileri baltalamak istemeleri de bundandır. Fakat onlar Sovyet yardımlarının yalnız ekonomik sonuçlarından değil, ideolojik ve siyasal etkilerinden de, geniş halk yığınları içinde Sovyetlerin kazandıkları saygınlıktan da ürküyorlar. Burjuvazinin iç çelişkileri bu alanda da kendini gösteriyor. Ulusal burjuvazi Sovyetlerle ilişkileri belli ölçüde geliştirip emperyalizmin baskısını dengelemek, ekonomik bunalımın en yıkıcı etkilerini hafifletmek istiyor.

İşçi sınıfı, emekçi insanlar açısından Türk-Sovyet ilişkilerinin gelişmesi, gericiliğin baş ideolojik silahı olan anti-sovyetizmle, anti-komünizmle savaşımda yepyeni olanaklar yarattı. Burjuvazinin yıllardır ülkede kurduğu ideolojik setlerde açılan gedikleri değerlendirmek, halkımıza Sovyetlerle yakın ilişkilerin, dostluk bağlarının ulusal bağımsızlık ve demokrasi açısından önemini somut olarak göstermek

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

özellikle emperyalizmin ve yerli gericiliğin bu konudaki baskılarının yoğunlaştığı şu dönemde güncelleşen bir ödevdir.

Ecevit Hükümetinin emperyalizmin zoruyla kabul ettiği anlaşmayı ana hatlarıyla değerlendirdik. Sonuç herhangi bir kuşkuya yer vermeyecek kadar açık: Hükümetin boyun eğdiği önlemler emperyalizme olan bağımlılığı büsbütün arttıracak, ülkemizde tekelci sermayenin konumlarını güçlendirirken emekçi halkı daha da yoksullaştırıp burjuvazinin alt ve orta kesimlerinin konumlarını sarsacak, orta katmanların yıkımını çabuklaştıracaktır. Bu nedenlerle Türkiye'de siyasal yaşam yeni ve daha derin bunalımların eşiğindedir.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İleri Demokratik bir Düzen İçin Mücadele Açısından Çıkaracağımız Sonuçlar

Türkiye'de öteden beri gözlenen, son önlemlerle daha da hızlanacak olan bu nesnel ekonomik sürec ulusal burjuvaziyi etkileyerek onun siyasal konumlarına da yansıyor mu? Ulusal burjuvazinin ekonomik düzeyde emperyalizmin ve işbirlikçi tekelci sermayenin baskısına karşı çıkışları özellikle 1970'te beri yaygın bir biçimde gözlenebilir. 1969'da Necmettin Erbakan'ın Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği Başkanlığını "Türkiye Amerika ve Avrupa'nın açık pazarı oldu!" sloganıyla ve büyük burjuvazinin kesin direnişine rağmen kazandığını, daha sonra Demirel Hükümeti tarafından polis gücüyle buradan atıldığını, aynı çevrelerin I. ve II. MC Hükümetleri sırasında benzer gerekçelerle yabancı sermaye yatırımlarını önemli ölçüde engellediklerini hatırlatalım. MSP'nin büyük ölçüde demagoji yaptığını, bu partinin söyledikleri ile yaptıkları arasında uçurumlar olduğunu belirtmeye gerek yok. Ancak demagoji yaparken ele aldıkları konuların somut sınıfsal çıkarları yansıttığı da bir gerçektir. 1979 yılında "dışa bağımlılığa son verilmesini" isteyen, "bağımlı olmaktan kurtulmak için kendi imkanlarımızı harekete geçirerek ülke yararına ters düşen krediler ve onu sağlayan kuruluşlara boyun eğmemek yerinde olur" diyen [1] çıkışlar artık sadece ulusal burjuvazinin Anadoludaki temsilcileri tarafından değil, Istanbul Sanayi Odasının yönetim kurulu üyeleri tarafından da yapılıyor. Orta ve büyük burjuvazinin belli kesimlerince bu tür istekler öne sürülürken işbirlikçi tekelci sermayenin sözcülüğünü yapan TÜSİAD "IMF'nin isteklerinin bir an önce kabul edilmesini" istiyor. Bir başka örnek daha verelim: Ecevit Hükümetinde Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olan Dr. F. Sükan (uzun yıllar A.P. Hükümetlerinde İçişleri Bakanlığı yapmıştı), 22.12.78 günü basına yaptığı bir açıklamada, Türkiye'deki büyük özel bankaların Sabancı Holding, Koç Holding gibi holdinglerin elinde olduğunu, kredilerin "aslan payını" kendi holdinglerine bağlı şirketlere verdiklerini, buna karşılık toplumun "burjuvazinin demek istiyor) büyük kesimlerinin kredilerden aldığı payın son derece yetersiz olduğunu belirtti. Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Şu sonucu saptaya-

---

1) İstanbul Sanayi Odası Dergisi, 15.2.79, Sayı 156, S. 5-6

TÜSTAV SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

lım: İşbirlikçi tekelci sermaye ve emperyalizm ile burjuvazinin öteki kesimleri arasındaki nesnel çıkar çelişkileri bunların öznel durumlarına da yansıyor, "dışa bağımlılığa" karşı çıkışlar ulusal burjuvazi içinde yaygınlaşıyor.

Bu çıkışlar ekonomik düzeyde olduğu gibi siyasal düzeyde de izlenebilir. 1960'ların sonlarında burjuva siyasal örgütlerinde beliren çalkantılar, bölünüp ayrı partiler kurma eğilimleri, 12 Mart döneminde burjuvazinin iç çekişmeleri, 1973 seçimlerinden sonra sağ ve aşırı sağ partilerin biraraya gelemeyişleri, DGM direnişinde CHP'nin (istemeyerek de olsa) oynadığı rol. Türkiye'de ulusal burjuvazinin yerli-yabancı tekellere karşı siyasal direnişini inkar ettik mi, bu sayılan somut olayların hiçbirini açıklayamayız, sınıfsal değerlendirmesini yapamayız. Sık sık vurgulanan bir olguyu yine tekrarlayalım: Ulusal burjuvazinin siyasal yönelişleri değişkendir, kararsızdır. Gönüllü olarak, bir bütün halinde, kesinlikle işçi sınıfının yanında demokrasi ve bağımsızlık cephesinde saf tutacağını TKP hiç bir zaman iddia etmedi. Ancak ulusal burjuvazinin bu çelişkili özü, onu TİP'in, TSİP'in ve birtakım "sol" çıkışların yaptıkları gibi büsbütün "yok" saymak, devrimci taktiği belirlerken hesaba katmamak için bir neden olamaz. Bu konuda leninci taktik, TKP'nin Konya Konferansında kabul edilen "Platform Tezleri"nde dile geliyor: "İşbirlikçi burjuvazinin gerici-faşist politik örgütleri ile ulusal burjuvazinin politik örgütü arasındaki çatışmalar zaman zaman kanlı bir nitelik kazanıyor. Bu onların hiç uyuşmayacakları anlamına gelmez. Bu gerçeği bilerek burjuvazinin ilerici kolunu daha fazla anti-emperyalist, köklü reformlardan ve demokratik hakların genişletilmesinden yana bir platforma çekme taktiği uygulamaya devam edeceğiz." 1)

Üzerinde durulması gereken bir sorun daha var. Nesnel baskıların ulusal burjuvazinin ve orta katmanların kimi kesimlerini siyasal düzeyde ters yönde harekete geçirdiğini de görebiliyoruz. Kent küçük üreticilerinin, geleneksel iş kollarında yer alan küçük ve orta sermayecilerin önemli bir bölümünün tekelci sermayenin yıkımına uğradıkça aşırı sağcı, koyu dinci veya faşist partilere yöneldiklerini; buna kar-

1) Konferans Belgeleri: Platform Tezleri, Atılım 1.6.77, S. 3

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

şılık orta burjuvazinin modern işkollarında yer alan, daha ileri teknolojiler kullanan, daha az yıkıma uğrayan bölümlerinin, hatta yer yer büyük burjuvazinin kimi temsilcilerinin sosyal demokrasi, "demokratik sol" gibi burjuva reformist akımlara yaklıştıkları gözlenebiliyor. Bu gözlemlerin anlamı nedir? Küçük üreticilerin ve burjuvazinin alt kesimlerinin ekonomik yıkım karşısında tepkilerini gerici bir çizgide, aşırı dinci veya faşist örgütlerin peşine takılarak dile getirmeleri, bu kesimlerin emperyalizmle aralarındaki çelişkilerin önemsiz olduğunu mu gösterir? Kesinlikle hayır. Böyle bir savı öne sürmek (TİP ve TSİP'in yaptıkları gibi), nesnel çelişkileri bir tarafa bırakıp öznel, yüzeysel olgulara göre değerlendirme yapmak demektir. Türkiye'de henüz ulusal burjuvazi nesnel çıkarlarının gerektirdiği ölçüde anti-emperyalist, anti-tekelci bir siyasal çizgide yer almıyor, bu gerçektir. Hatta 1977'den bu yana bir geri kayma bile gözlenebiliyor. Atılım'daki değerlendirmelerden anlaşıldığı gibi, TKP bu olguyu başlıca iki etkenle açıklıyor: Ulusal burjuvazinin geriye kaymasında, CHP ağırlıklı hükümete umut bağlayan geniş emekçi yığınlarının alttan yaptıkları baskının azalması önemli bir rol oynamıştır.[1] Orta katmanların ve burjuvazinin geleneksel işkollarındaki temsilcilerinin nesnel çıkarlarına ters davranışlarını ise tarihsel birikime, geçmişin kalıntılarına bağlı öznel koşullarla açıklayabiliriz. Geçmişin kalıntılarıyla bağlı öznel koşullar derken kastedilen nedir?

Ülkemizde kent küçük üreticilerinin, küçük ve orta ticaret sermayesinin, geleneksel dallarda üretim yapan küçük sanayi sermayesinin kökleri ortaçağa dayanan örgütlenme biçimleri, bunlara yakından bağlı dinsel dünya görüşleri vardır. Eğitim düzeyleri düşüktür, toplumsal ilişkileri bakımından oldukça kapalı bir grup oluştururlar. Bugün de etkisini sürdüren bu öznel özellikler söz konusu kesimlerin gerici bir siyasi çizgiye çekilmesini kolaylaştırıyor. Modern işkollarında, yeni teknolojilerle üretim yapan orta sermaye içinde ise yüksek öğrenim görmüş teknik uzmanların önemli yeri vardır. Toplumsal ilişkileri açısından aydınlarla bağları olan,

1) "CHP sağ kanat yöneticilerinin gericilikle uzlaşmalarında oportunistlerin yığınları şaşırtması, yığınlardan baskının azalması başlıca rolü oynamıştır." ATILIM, "İdeolojik Saldırılar-Devrimci Çizgi", 1.3.79, S. 3

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

kemalist ideolojinin etkisini taşıyan bu grub siyasal düzeyde CHP'ye yaklaşıyor.

Bu örneği, ideolojik ve siyasal süreçlerin mekanik olarak ekonomik süreçlere bağlanamayacağını vurgulamak için verdim. Aradaki bağlar mekanik değil, diyalektik, dolaysız değil, dolaylıdır. Aynı nedenle "kendiliğinden gelme" hareketlere, bilinçlenmeye, bel bağlamıyoruz. Nesnel ekonomik süreçlerin siyasal harekete dönüşmesinde ideolojik ve siyasal savaşım, eylem içinde kazanılan toplumsal pratik, can alıcı bir önem taşır.

Ulusal burjuvazi ve orta katmanlar içinde güçlü siyasal dalgalanmaların varlığı yadsınamaz. Söz konusu olan, bunların işçi sınıfının yanında yer almalarını önleyen engelleri kırmaktır. Nesnel ekonomik süreçler, böylesi bir savaşım için zorunlu ön koşulları durmadan yaygınlaştırıyor. Yukarıda da saptadığımız gibi, bu süreç hiç kuşkusuz bundan sonra da, daha da güçlenerek devam edecektir.

Ne var ki, ideolojik ve siyasal savaşımın gerekliliğini saptamak da, tek başına yetersiz kalıyor. Asıl mesele, bu çalışmanın nasıl, hangi yöntemlerle yapılacağı, özünün ne olacağı noktasında düğümleniyor. TKP bu soruya açık bir cevap veriyor: Siyasal ve ideolojik etkenliğimizi arttırmak için ana araç, esas yöntem yığınsal eylemleri örgütlemektir. Parti, ulusal demokratik cephenin kurulmasını önümüze soyut bir hedef olarak koymuyor. Bu hedefe ulaşabilmek için çözümlenmesi gereken sorunları somut olarak, birer birer gösteriyor. UDC için savaşımda,

- İşçi sınıfının siyasal ve sendikal birliğinin sağlanması,
- Sol güçler arasında birliğin sağlanması,
- İşçi-Köylü bağlaşıklığının oluşturulması,
- Kürt Halkının Ulusal Demokratik Cepheye kazanılması, Kürt-Türk emekçilerinin birlikte eyleminin gerçekleşmesi,
- Orta katmanların desteğinin kazanılması,
- Ulusal burjuvazinin Ulusal Demokratik Cepheye çekilmesi,

en önemli adımlar olarak sayılıyor. [1)]

---

1) İ. Bilen, "Yığın Bağları - TKP'nin Güç Kaynağı", Yeni Çağ Şubat 1979, S.106-108.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye'de sınıf savaşları bir sıçrama noktasına yaklaşıyor. Bu süreç, Partinin güçlenmesi, yığınsallaşması ile yakından bağlıdır. Önümüzde gerçekten büyük ödevler var. Türkiye işçi sınıfı bu ödevlerin üstesinden gelecek enerjiye, özveriye ve kararlılığa sahip olduğunu şanlı 1 Mayıslarda, DGM Direnişlerinde, MESS'e karşı sekiz aylık grevlerde gösterdi. Komünistlerin görevi, bugün bir çıkış yolu arayan milyonlara TKP'nin sesini ulaştırmak, Partimize gönülden bağlı yüzbinlerce insanı yığınsal eylemlere yöneltmek, örgütlemek, Partiyi hem nicel, hem nitel açıdan güçlendirmektir.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

"İşçi Köylü emekçi yığınlar arasında yürütülen politik ajitasyon ideolojik savaşımın önemlibir bileşimidir. Burjuva partilerinin politikalarının birbiri ardından iflas ettiği, yığınların çıkış yolu aradığı bugünkü koşullarda bunun önemi daha da artmıştır. Genellikle hükümetten, bu arada CHP'den emekçilerin umutlarını kesme eğilimi başlamıştır. Bu süreç içinde emekçi yığınların kendi başlarına çıkış yolunu bulacaklarını ummak, kendiliğinden gelmeliğe boyun eğmektir. Bu süreci frenlemeye çalışmak da burjuvaziye yaranmak olur. Tersine, halk hareketinde olası hızlı kabarmalara hazırlıklı olmak, bu süreci bilinçli, örgütlü yığın çıkışlarıyla hızlandırmak günün sorunudur." "Politik Sergileme", ATILIM, Haziran 1979, S. 4)

"Vaşington, işbirlikçi Türkiye hükümetlerinin eliyle, memleketin egemenlik haklarıyla bağdaşmayan, yüzlerce ikili anlaşma dayatmıştır.Türkiye'ye. Bu ekonomik, askersel-politik paktlar, anlaşmalar Türkiye'yi çökertmiştir. NATO yüzünden boyuna borçlanma, liranın dolara bağlanması, eşitliğe dayanmıyan ticaret şartları, fiyat, para oyunları, yerli-yabancı "kasırga" iş adamlarına vurgunlar sağlıyor. Türkiye'ye 1 dolar "yatırım" yapan emperyalistler 6 dolar alıp götürüyor. Yabancı yatırımlar, Türkiye'nin endüstrileşmesi, ağır endüstri kollarının kurulması yönünde değildir. Yabancı tekellerin Türkiye'de kurdukları endüstri kolu montaj sanayii dalıdır. Bu endüstri dalında kullanılan gereçler, prefabrike maddeler, % 65 dışarıdan getiriliyor. Böylece, Türkiye emperyalist tekeller için hem sürüm pazarı, hem ucuz işgücü pazarı, hem ucuz hammadde Pazarıdır." (TKP Programı, S. 18-19)

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TÜRKİYE'NİN SOSYO-EKONOMİK YAPISI VE TKP'NİN STRATEJİSİ

Eğilimler ve abartma

Devlet tekel kapitalizmi ve onun egemen olması

TKP Programında şu gerçeğin altı çiziliyor:"Bugün Türkiye ve halkı,tarihin karmaşık,çetin ve sorumlu bir aşamasını yaşıyor.Memlekette toprak ağalarıyla sarmaşan,emperyalist tekellerle bağlaşan, holdingçliğe,tekelciliğe yükselme,finans oligarşiye dönüşme,devleti ele geçirme süreci içinde olan ve militarist klikle bütünleşen büyük burjuvazi egemenlik sürüyor"

Burada,toplumda oluşagelmekte olan gerçek süreçler ne olduğundan fazla küçümsenerek,ne de olduğundan fazla abartılarak ortaya konuyor. Bu pasajın içeriğinden çıkan önemli sonuçlardan biri de,ülkede devlet tekelci kapitalizmi eğilimlerinin gelişme süreci içinde olduğu.

Buna karşılık Yürükoğlu,her zamanki tipik davranışıyla toplumda gerçekleşen süreçleri,eğilimleri yine tek yanlı ele alıyor ve herhangi bir eğilimi saçmalığa vardıracak ölçüde mutlaklaştırıyor.Bunlardan biri de tekelci devlet kapitalizmi sorunu.

Şöyle yazıyor:"Devletin işleri de değişti.Devlet kapitalizmiyle başladı,tekelci devlet kapitalizmine dönüştü".

Burjuva devletin ekonomik işlerinin başlangıçta devlet kapitalizmi olduğu doğrudur.Bu işlerin ülkede tekellerin gelişmesiyle birlikte giderek devlet tekelci kapitalizmine dönüştüğü de doğrudur.Fakat bu sürecin tümüyle tamamlanıp,ülkede devlet tekelci kapitalizminin egemen olduğunu söylemek yanlıştır.Bu,ölçüsüz bir abartmadır.

Yürükoğlu'nun bu hangi temele dayandığı açıklanmadan ortaya savruluveren savının ne anlama geldiğini görmek için,herşeyden önce, tekelci devlet kapitalizminin temel özelliklerinin neler olduğu üzerinde durmak gerekiyor.Bunlar:

1-Tekellerin devletin üretim araçları ve toplumsal zenginlikler üzerinde gitgide artan bir biçimde el koymasıyla vücut bulan burjuva

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

devletin ekonomik eylem alanının genişlemesi.

2-Ekonominin devlet tarafından dağrudan ya da dolaylı yollarla programlanması ve düzenlenmesi (örneğin kredi ve fiyatlar politikası, vb. gibi)

3-İşverenlerle işçiler arasındaki ilişkilerin devlet tarafından düzenlenmesi.

4-Nihai toplumsal ürünün temelde devlet tarafından askersel malzeme satın alışıyla tüketilmesi,kapitalist ekonominin militarizasyonu.

5-Tekelci sermayenin ve yeni sömürgeci dış yayılmanın devlet tarafından desteklenmesi.

6-Emperyalist devletler arasında tekelci birlik ve anlaşmalar oluşturulması,dünyanın ekonomik ve topraksal yeniden bölünmesi amacıyla emperyalist entegrasyonun geliştirilmesi

7-Ve nihayet de,tekelci sermayenin temsilcileri ile burjuva hükümet ve devlet aygıtı arasında "kişisel birleşmeler".

Bu maddeler dikkatle ele alındığında,varılacak sonuç hiç kuşkusuz şu olacaktır:Bunların bir bölümünün gerçekleşmesi Türkiye için olanaksızdır.Bir kısmı henüz potansiyel durumunda ya da salt özlem. Doğal olarak bu iki durumu aşarak fiilen gerçekleşmiş,ya da gerçekleşme yolunda olanlar da var.Ama bütünüyle durum öyle değil.Neden?

Çünkü,tekelci devlet kapitalizminin bu anılan özelliklerinin oluşabilmesinin temel ve birincil koşulu,üretimin toplumsallaşma düzeyinin,sermayenin merkezileşme ve yoğunlaşma düzeyinin çok ileri bir düzeyde gerçekleşmesine bağlıdır. Oysa bu durum,ülkenin genel gelişme düzeyinden bağımsız değildir.Üretici güçlerin ve üretim ilişkilerinin gelişmişlik düzeyi açısından orta derecede gelişmiş bir kapitalist ülke olarak tanımlanan Türkiye'de,tekelci devlet kapitalizminin gelişmesine set çeken engeller hala daha/önemlidir.Bunlar:

-Üretici güçlerin gelişmişlik düzeyinin görece düşüklüğü,

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

-Üretim ilişkilerinin gelişmişlik düzeyinin göreceli düşüklüğü,

-ve ekonomik yapının anormal bir biçimde deformasyona uğramış olmasıdır.

İşte bu çelişkili oluşumun sonucunda, Türkiye'de tekelci devlet kapitalizminin hem oluşmasına yol açıcı ve hem de bunu önleyici etkenler birarada varolmaya devamedegelmektedir.

Devlet ekonomik sektörünün durumuna gelince. Herşeyden önce şunu vurgulamak gerekli. Gelişmekte olan ülkelerde, devlet ekonomik sektörünün iki temel eğilimi olduğu herkesçe kabul ediliyor. Bunlardan biri, devlet tekelci eğilimi, diğeri ise demokratik eğilimdir.

Türkiye'de bunlardan birinci eğilimin geliştiği açıktır. Fakat, Türkiye, bu konuda, Marksist-Leninist ekonomi politikte örnek ülkelerden biri olarak gösterilmekle birlikte, bu durum hiçbir zaman tekelci devlet kapitalizmi ile özdeş gösterilmemekte, sadece bu eğilimin çok geliştiğinden söz edilmektedir.

Öte yandan, tekelci devlet kapitalizmi için tek ve en büyük ölçüt olarak devlet ekonomik sektörünün genişliğini de ele almak yanlıştır. Örneğin, tekelci devlet kapitalizminin en geliştiği ülke olan ABD'de devlet sektörünün göreceli haçmi çok büyük değildir. Bu nedenle de, tekelci devlet kapitalizminin gelişmişliğinin ölçütleri, devlet sektörünün mutlak hacminden çok, devletin ekonomik yaşama müdahale ediş biçimlerinin genişliğinde ve etkinliğinde aranmalıdır. Örneğin, devlet bütçesiyle yeniden dağıtılan ulusal gelir payı, devletin mal satınalımının mutlak ve göreceli ölçüleri; devlet kredi ve vergi politikasının etkinlik ölçüleri; sermaye birikimi finansmanına, bilimsel araştırmalar ve proje çalışmaları gibi önemli bir eylem alanına devletin katılımı ölçütleri çok büyük bir önem taşırlar.

Bundan da başka; tekelci devlet kapitalizminden söz ederken, bunun hem ekonomik ve hem de politik bakımdan iki yönlü bir tekel olduğu da unutulmamalıdır. Bir diğer deyişle, tekellerin ulusal ekonomide oynadıkları rol ile ulusal politik yaşamda oynadıkları rol her aşamada

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Aksi de düşünülebilir!

eş-düzeyde olmayabilir. Ulusal ekonomide henüz önemli bir rol oynamaya başlamış olan tekeller, politik yaşamda ve özellikle de devlet aygıtı üzerinde daha henüz o denli etkili bir rol oynayamıyabilirler. Ve Türkiye'de de durum hızla tekellerin lehine değişmekle birlikte henüz böyledir.

doğru fakat gerekçe zayıf

çok yeterli ve bulanık

9

Sonuç olarak denilebilir ki, günümüz Türkiye'sinde tekelci devlet kapitalizminin belirleyici yapı olduğunu söylemek olanaksızdır. Ancak bu, tekelci devlet kapitalizmi doğrultusunda bir gelişme olduğunu yadsımak anlamına da gelmez. Hatta, eğer kapitalist düzenin ömrü yeterse, bağımlı ~~bir~~ türden bir tekelci devlet kapitalizmine geçiş te olanaksız değildir. Ancak bu, bugünün değil, geleceğin sorunudur.

ne demek?

Şimdi şu soru akla gelebilir: Yürükoğlu, neden ısrarla Türkiye'de tekelci devlet kapitalizminin egemen yapı olduğunu ileri sürüyor. Bu salt ekonomik bir belirleme mi?

Hayır değil. Ekonomikten çok politik bir belirleme. Çünkü Yürükoğlu, böylece, önümüzdeki devrimci aşamanın karakterini de çarpıtmak istiyor. Çünkü, bilindiği gibi Lenin, "Yakınımızdaki Tehlike ve Onu Önlemenin Çareleri" adlı yapıtında şöyle yazıyor: "Tekelci devlet kapitalizmi, sosyalizmin maddesel olarak en tam hazırlanışıdır, sosyalizmin giriş (bekleme) odasıdır, öyle bir tarihsel aşamadır ki, onunla sosyalizm arasında başka hiçbir ara aşama yoktur".

Eğer ülkemizde tekelci devlet kapitalizminin egemen olduğunu kabul edersek, o zaman, bu çok doğru Leninci tanımlamaya uygun olarak, önümüzdeki devrimci aşamayı da kaçınılmaz olarak sosyalist devrim aşaması olarak kabul etmemiz gerekecektir. Bu, ona yaklaşım biçimlerinin de ne olursa olsun -örneğin gelişmiş kapitalist ülkelerde olduğu gibi- böyledir.

gereksiz!

Oysa, biz, önümüzdeki devrimci aşamayı, ileri demokratik devrim adıyla, demokratik devrim aşaması olarak görüyoruz. Üstelik, Yürükoğlu da bildiğimiz kadarıyla buna "ileri demokratik halk devrimi" adını

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

verse de katılıyor. Peki yi bu bulanıklık neden?

Bu bulanıklık, Yürükoğlu'nun "özel misyonundan" kaynaklanıyor: Devrimci saflarda bulanıklık, kafa karışıklığı yaratmak, tekelci burjuvazinin ve emperyalizmin değirmenine su taşımak.

Üstelik bu tavır, Yürükoğlu'nun yazılarının devrime çağrı niteliği taşıyan kimi paragraflarında da açıkça ortaya çıkıyor. Örneğin, "ya faşizm, ya ileri demokratik devrim" ikilemi, çoğu kez, devrim sürecinde "ya burjuva diktatörlüğü ya da proletarya diktatörlüğü" ikilemi biçiminde yorumlanıyor. Böylece de, burjuva diktatörlüğünün sanki faşizmden başka bir biçimi yokmuş ve ileri demokrasi proletarya diktatörlüğünün bizzat kendisi imiş gibi gösteriliyor. Tek bir sözle, önümüzdeki devrimci aşamanın karakteri bulanıklaştırılıyor.

Feodal kalıntıların yokolma sürecini, bunları görmezlikten gelme yönünde abartma

TKP Programında bu konuda şunları okuyoruz: "Kapitalizm köye, tarıma çoktan girmiştir. Bu ilişkilerin yayılma hızı yüksek değildir. Burjuvazi köye, tarıma köklü toprak reformuyla, demokratik devrimle, derebeyliği, ağalığı yıkarak girmedi. O, böylesi bir devrime tâ baştan karşı çıktı. Burjuvazi, derebeylik mülkiyet biçimini kapitalist ilişkilerle uyumlaştırdı, ağalık sistemini bu kalıplara uydurdu, onlarla çitiştı. Sonra, Birleşik Amerika, Türkiye'deki dayanaklarından biri olan büyük toprak ağalarını Marşal Planıyla desteklemeye başladı. Böylelikle toprak ağalığı iki yönden korundu."

Ve daha ilerde de şu gerçek belirtiliyor Programda: "Büyük ağa mülkiyeti duruyor. Yer yer natürel, ilkel ekonomi yaşıyor. Derebeylik ilişkileri artıkları: Marabacılık, yarıcılık, mütegallibelik, tefecilik ve zorbalık sürüp gidiyor."

Öte yandan da tekelci sömürünün de kırsal alanları kıskacına

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

aldığına işaret ediyor: "Son yıllarda köylerde de sınıf mücadelesi gelişmeye, yığınsal bir nitelik ve yeni biçimler almaya başladı. Bunun nedeni ağalığını, derebeylik artığı ilişkilerin halâ kalması, üstelik yerli ve yabancı tekellerin köylüyü daha amansızca sömürmesi, köylerde ağır sosyal, ekonomik ve politik koşulların sürüp gitmesidir."

İşte tüm bu nedenlerle TKP, ileri demokratik devrimin çözmesi gereken sorunların en önemlilerinden biri olarak da, "köy emekçileri ve Demokratik Toprak Reformu" başlığı altında kırsal alanda anti-feodal ve anti-tekelci demokratik bir dizi temel görevi öne koymuştu. Bu görevlerin gerçekleştirilmesi, işçi sınıfını doğal bağlaşığı olan topraksız ve az topraklı köylüyle tek bir savaş cephesinde kenetleyecektir. Kırlarda sosyalizm için savaşımın yolunu temizleyecektir.

Bu dirimsel önemdeki savaşım Yürükoğlu'ya yabancıdır. Yürükoğlu, kırsal alanda kapitalizmin gelişmesinden, feodal kalıntıların tümüyle kalktığını anlamaktadır. Oysa gerçeklere biraz daha yakından bakınca durumun hiç de öyle olmadığı ve TKP Programında ana hatlarıyla çizildiği gibi bir durum kendini açıkça göstermektedir.

Ülkemiz tarımında kapitalist üretim ilişkilerinin genel olarak yaygınlaşmakta olmasına ve hatta tarımda egemen biçim olmasına karşılık, bu, feodal kalıntıların tümüyle ortadan kalktığı anlamına hiç de gelmemektedir. Bunun belli başlı nedenlerini şöyle görebiliriz.

<u>Birinci olarak</u>; ülkemiz tarımında kapitalizmin gelişme biçimi, Marksist-Leninist literatürde "Prusya tipi" denilen biçime benzer şekilde olmuştu. Parti Programının işaret ettiği gibi bu yol, tarımda kapitalist ekonomiye geçiş köklü bir anti-feodal devrim olmadan gerçekleştiğinde söz konusu olur. Bir diğer deyişle, eskinin feodal toprak ağaları günümüzün büyük toprak ka-

TÜSTAV TÜRİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

pitalistleri olma durumuna, burjuvazi ile bağlaşıklık kurarak ve eski ayrıcalıklı özelliklerini koruyarak dönüşmüşlerdir ve dönüşmektedirler. Lenin'in sözleriyle: "(Burada) angaryacı çiftlik sahifliği ekonomisi yavaş yavaş burjuva Junker ekonomisine (büyük toprak sahipliği) döner. Bunda köylüler bir büyük çiftçi azınlığın oluşmasıyla yıllarca sürecek ve eziyetli mülksüzleşmeye ve köleliğe mahkum edilirler. Prusya Yolu'nda Junker biçimi toprak sahipliği ilişkileri bir değişikliğe uğrarlar. Ama toprak mülkiyetinin kapitalist üretim tarzına hizmet eden bir mülkiyet biçimine dönüşümü tamamlanmamış kalır." (c.13, s.272)

Hacienda

Birçok Latin Amerika ülkesindeki "Latifundiye" ya da Brezilya ve Portekiz'deki "Fazienda" tipi toprak mülkiyeti biçimleri, günümüzde işte bu biçimin örnekleridir. Ve Türkiye tarımında da bu böyledir.

İkinci olarak; Yine Parti Programının işaret ettiği gibi, ülkemizde, emperyalizme bağımlı bir kapitalizmin gelişmesi, tarımda feodal kalıntıların uzun ömürlü olmasının bir başka nedenidir. Bu, iki nedenden böyledir. Bir yandan, kapitalist gelişmenin emperyalizme bağımlı olması somucu, üretici güçlerin gelişmesi engellenmiş, çarpıtılmış ve geri bir düzeyde bırakılmıştır. Bu, sömürgesel ve yeni sömürgesel sömürü nedeniyle ülke ekonomisi deforme edilmiştir. Bu durum, ekonominin genel yapısı için geçerli olduğu gibi, tarımsal yapı için özellikle geçerlidir. Çünkü, emperyalizmin ülke içindeki bir diğer temel bağlaşığı da bu feodal ve yarı-feodal büyük toprak sahipleri olduğu için, onların ayrıcalıklı konumları, bizzat emperyalizm tarafından korunagelmiştir.

Üçüncü olarak; tarımın bizzat kendi özgül yapısı nedeniyle kapitalizmin tarımda gelişmesi genellikle çok daha yavaş ve geridir. Lenin'in belirttiği gibi, "Tarım gelişmesinde sanayinin gerisinde kalır, bu bütün kapitalist ülkelere özgü bir görünüş-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Böyle genel bir ifadeye gerek yok. Türkiye'deki durumu saptamak yeter.

tür." (c.22, s.92)

Özetlersek; Türkiye de dahil gelişmekte olan ülkelerin çok az istisnası ile hemen hepsinde:

a) Köklü bir anti-feodal devrim olmadığı için tarımdaki sosyo-ekonomik yapı köklü bir eklemsizleşmeye uğramamıştır. Geçmişin kalıntıları yaşamaya devam etmektedir.

ne demek?

b) Sömürgesel ve yeni-sömürgesel sömürü nedeniyle genel olarak ekonomi ve özel olarak da tarımda üretici güçlerin gelişmesi frenlenmiş, anormal deformasyonlar ortaya çıkmıştır.

Türkiye için geçersiz

c) Ve de tarım bizzat kendi özgül yapısı gereği, kapitalist ilişkilerin göreceli daha yavaş geliştiği bir alandır.

Sonuç olarak da ortaya çıkan durum: Tarımsal yapıda sosyo-ekonomik evrim süreçlerinin göreceli durgun bir karakter taşıyan ara ekonomik yapıları uzun bir süre içinde barındırarak gelişmesi olmuştur.

İşte bu nedenle, biz, ülkemiz tarımında üretim ilişkilerini ele alırken, bir yandan, artık kapitalizmin egemen üretim biçimi olduğu gerçeğini yadsımadan, diğer yandan da her türlü aşırı basitleştirmelere gitmeden şu üretim ilişkilerinin varlığını hesaba katıyoruz: 1. Yurdun her yanına yayılmış ve genel ölçüde egemen olmuş olan kapitalist üretim. 2. Bunun yanında yaşayan ve geniş yer tutan basit mal üretimi (küçük meta üretimi) (Ek sayfaya bakınız) 3. Belli bölgelerde feodal ve yarı feodal ilişkilerin kalıntıları.

Nerede?

~~Kodal ilişkilerden söz etmek doğru olmaz. En fazla "feodal kalıntı" denebilir.~~

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Ek sayfa:

Basit mal üretimi (küçük meta üretimi)

Daha ilkel komünal toplum çözülürken bu üretim tipi ortaya çıkmıştı. Bu üretim tipi yaklaşık 6000 yıldan beri vardır. Köleci toplumda feodal toplumda vardı. Kapitalizmde önemli ölçüde gelişti. Ve kapitalizmden sosyalizme geçiş dönemi boyunca da varolagelecektir. Bu üretim tipi, salt ilkel komünal toplumun "saf" biçimde ø varolduğu dönemde olmamıştır ve tüm kökü ancak gelişmiş sosyalist toplum geliştikçe ve sonul olarak da økomünizmde ortadan kalkacaktır.

Basit mal üretimi (küçük meta üretimi)nden şunu anlıyoruz: Pazar için yapılan, küçük özel mülkiyet ve üreticinin ya bizzat kendisinin ya da ailesinin üretici emeğine dayanan küçük köylü ya da zanaatkâr üretimi.

Kapitalist üretim ise, bu üretim tipinin daha yüksek bir biçimidir. Gerek kapitalist üretim ve gerekse de küçük mal üretimi aynı tip ekonomik temele dayanırlar: Özel mülkiyet.

Bununla birlikte ikisi arasında temel bazı ilkesel farklar vardır. Bunlar:

a) Küçük mal üretimi: Üretim araçlarına sahip olanın kişisel emeğine dayanır. Buna karşıkık, kapitalist üretim, ücretli emek sömürüsüne dayanır. Kapitalist üretimde, üretim araçları ve iş gücü birbirinden ayrılmıştır.

b) Küçük mal üretiminde emeğin ürünü bizzat üreticiye aittir. Kapitalist üretimde işçinin emeğinin ürünlerine kapitalist el koyar.

c) Küçük mal üretimi, son çözümlemede, pazar aracılığı ile üreticinin gereksinimlerini karşılamaya yöneliktir. Kapitalist üretimin amacı, kâr elde etmektir.

Buradan çıkan sonuç şudur: Basit mal üretimi (küçük meta üretimi) ikili bir karakter taşır: Bir yandan kapitalist üre-

Ya hep "basit mal üretimi" ya da "küçük meta üretimi" deyimi kullanılmalı!

gereksiz

TÜRKİYE SOSYALİST İŞÇİ VE EMEKÇİ PARTİSİ ARŞİVİ

timle birleşirken, diğer yandan ondan farklanır. Buradan da, ister köylü ister zanaatkâr olsun küçük üreticinin ikili yapısı çıkar: Bu, bir yandan emekçidir, diğer yandan bir mülk sahibidir, bir küçük burjuvadır.

En önemli fark: Kapitalist üretim sürekli sermaye birikimi ("erweiterte Reproduktion") demektir. Küçük mal üretimi ise durağandır ("einfache Reproduktion").

Burada genel olarak küçük meta üretimi üzerine söz söylemekten çok bunun Türkiye'de ve özellikle tarımda ortaya çıkış biçimi ile ilgili bir şey söylemek gerekir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Sınıfların tarifi

"Tarihsel olarak belirlenmiş bir toplumsal üretim sisteminde aldıkları yere, üretim araçları ile olan ilişkilerinde (ki bu ilişkiler çoğunlukla yasalarla saptanmıştır), emeğin toplumsal örgütlenmesinde oynadıkları role ve böylece toplumsal servetten aldıkları payın alınış biçimine, ve bu payın büyüklüğüne göre birbirlerinden ayrılan büyük insan gruplarına sınıf denir. Sınıflar, belli bir toplumsal ekonomi sisteminde tuttukları yerlerin farklılığı sayesinde biri bir diğerinin emeğine el koyabilen insan gruplarıdır."

(Lenin, Büyük Girişim, Tüm Eserleri, C.29, S. 410, Almancası)

Düşmanlar arasındaki çelişkilerden yararlanmayı bilmek

"Daha güçlü bir rakip ancak düşmanlar arasındaki en küçük çatlakları, gerek farklı ülkeler burjuvazileri arasındaki, gerekse her bir ülke burjuvazisinin değişik grup ve katmanları arasındaki her çıkar karşıtlığını ve ne kadar küçük de olsa, ne denli geçici, sallatılı, güvenilmez, dayanıksız, koşullu da olsa yığınlar arasında bir bağlaşık kazanmak için her olanağı mutlaka, en uygun ve dikkatli bir biçimde özenle, ustaca kullanarak yenilebilir. Kim bunu anlamamışsa, marksizmin, bilimsel modern sosyalizmin en küçük bir kırıntısını bile anlamamış demektir. Kim ki oldukça uzun bir zaman dilimi boyunca ve birbirinden oldukça farklı politik durumlarda eylemde uygulayabildiğini pratikte kanıtlamamışsa, o henüz devrimci sınıfa tüm emekçi insanlığın sömürücülerden kurtarılması mücadelesinde yardım etmeyi öğrenememiş demektir."

(Lenin, Komünizmin çocukluk hastalığı sol radikalizm, Tüm Eserleri, C. 31, S. 56-57, Almancası)

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye'nin sınıfsal yapısı

Türkiye'nin sınıfsal yapısı hakkında, son 15 yıldaki hızlı gelişmeyi de dikkate alan ciddi bir araştırma bulamadım. Devlet İstatistik Enstitüsünün (DİE) verilerine göre başlıca sınıf ve katmanları sayısal olarak belirlemeye çalışacağım. Başvurduğum kaynaklar şunlar:

(1) Türkiye Nüfus Araştırması 1974-1975, D.İ.E., Ankara
(2) Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1978, D.İ.E., Ankara 1979

Kaynak (1)e göre Türkiye'nin toplam nüfusu 42 048 bin idi. Bu nüfusun 27 968 bini 12 veya daha fazla yaşında, yani çalışabilir yaşta idi. Bu 27 küsur milyonun yerleşme bölgeleri açısından dağılımı şöyle:

Kırsal alanlar	: 12 967 bin
Kentsel alanlar	: 10 788 bin
Istanbul, Ankara, İzmir	: 4 213 bin

Yine kaynak (1)e göre çalışabilir yaşta olan bu 27 küsur milyonun % 64'ü fiilen işgücüne katılmakta idi (17 945 bin). Şehirlerde işgücüne katılma oranı kırsal alanlardan daha düşük olduğu için işgücünün yerleşme bölgelerine göre dağılımını ayrıca veriyorum:

Kırsal alanlar	: 11 179 bin
Kentsel alanlar	: 4 968 bin
İstanbul, Ankara, İzmir	: 1 779 bin

İlkin kırsal alanlar dışındaki 6 747 bin kişiyi başlıca sınıf ve katmanlara dağıtmaya çalışalım. Kırsal kesimin sınıfsal yapısını daha sonra ele alacağız.

İşçi sınıfı: İşçi sınıfı deyince, en geniş anlamıyla, yaşamını sürdürebilmek için işgücünden başka bir şeyi olmayıp işgücünü kapitaliste satmak zorunda olanları anlıyoruz. Çoğunlukla ücretliler diye tanımlanan toplumsal grup işçi sınıfını belirlemek için ilk yaklaşım olarak ele alınır. Ancak özellikle Türkiye gibi sanayinin az geliştiği bir ülkede ücretlilerin önemli bir bölümü işçi sınıfına değil, orta katmanlara dahildir. Türkiye'de ücretlilerin sayısı ve bileşimi ile ilgili elimizde şu veriler var:

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Ücretlilerin iktisadi faaliyet kollarına dağılımı (1975):

(12 ve daha yukarı yaşlar)

	Mutlak sayılar:	Yüzde:
Ziraat, ormancılık, avcılık ve balıkçılık:	323 718	7,1
İstihraç sanayii :	102 706	2,3
İmalat sanayii :	789 643	17,4
Elektrik gaz ve su :	13 701	0,3
İnşaat ve bayındırlık işleri :	377 120	8,3
Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller :	290 216	6,4
Ulaştırma, haberleşme ve depolama :	276 014	6,1
Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizm.:	149 708	3,3
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hiz.:	1 698 992	37,5
İyi tanımlanmamış faaliyetler :	507 727	11,2
TOPLAM :	4 529 545	100,0

Kaynak (2), S. 79

Toplam ücretlilerin esas iş veya mesleğe göre dağılımı:

(12 ve daha yukarı yaşlar)

	Mutlak Sayılar:	Yüzde:
İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler :	526 116	12,1
Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri :	37 039	0,9
İdari personel ve benzeri çalışanlar :	500 732	11,6
Ticaret ve satış personeli :	107 084	2,5
Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar	487 572	11,3
Tarımcı,hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcı.:	540 964	12,5
Tarım dışı sektörlerde çalışan sanatkarlar, işçiler :2	027 667	46,8
Diğerleri :	104 342	2,4
Bilinmeyen :	1 851	...
TOPLAM :4	333 367	100,0

Kaynak (1) S. 28

Görüldüğü gibi ücretlilerin toplamı 4,5 milyonu aşıyor. Bunların arasında işçileri ayrıd edebilmek için şu dört ayrı katmanı sayıca belirlemek gerekir:

1. Ücretli burjuvalar
2. Ücretli aydınlar
3. Ücretli orta katmanlar
4. Ücretli yarı-proleterler

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Toplam ücretliler gurubundan ilk çıkarmamız gereken katman, kendi şirketlerinden "maaş" alan kapitalistler ve bunların yanısıra hukuksal mülkiyete sahip olmasa da burjuva sınıfından sayılması gereken üst kademe yöneticileridir. Ayrıca yüksek memurlar da yine burjuvaziden sayılırlar. Yüksek memurların dışındaki ücretli burjuvaların sayısı olarak ikinci tablodaki 37 bin sayısını alabiliriz.

Toplam ücretliler gurubundan çıkarmamız gereken ikinci katman, aydınlardır. Orta katmanların önemli bir bölümünü oluşturan aydınlar üretim araçları üzerinde özel mülkiyete sahip olmadan kendi emekleriyle geçinirler. Bunları işçi sınıfından ayıran başlıca özellik, önemli bir uzmanlık kazanmış olmalarıdır. Bu uzmanlığa dayanarak aydınlar diğer emekçilerden daha yüksek bir gelir ve başka ayrıcalıklar sağlayabiliyorlar. Ücretli aydınların sayısını belirlemek için ikinci tablodaki 526 bin sayısını alabiliriz.

Toplam ücretliler gurubundan çıkarmamız gereken üçüncü katmanı ücretli orta katmanlar dediğimiz kesim oluşturur. Bunlar kendi emekleri ile geçinen emekçiler oldukları halde, işçi sınıfından toplumsal işbölümünde aldıkları yer bakımından ayrılırlar. Özellikleri, toplumsal üretimin örgütlenmesinde denetim, iş dağıtımı ve komuta işlevlerini üstlenmiş olmaladırırdır. İşletmelerde ustabaşı ve postabaşı diye adlandırılan, kendileri çalışmayıp iş dağıtımını ve denetlemeyi gerçekleştiren emekçiler bu guruba girer. Marx ve Engels tarafından "sermayenin asteğmenleri" diye adlandırılan bu katman, devlet memuru olup da devletin baskı işlevini yürüten emekçileri de (polisler, küçük subaylar) kapsar. Bu grubun nicel büyüklüğünü belirlemek daha zordur. 1971 Sanayi Sayımının verileri, Türkiye'de büyük imalat sanayiinde tüm ücretlilerin % 9'unun "orta seviyeli eleman" olduğunu gösteriyor, ki bu sayıya ustabaşıları dahil değildir (Kaynak: Yıllık İmalat Sanayii Anketi, 1971, İller, S. 122-123). İmalat Sanayiindeki ücretlilerin sayısı 790 bin kadar olduğuna göre, buradaki ücretli orta katman sayısını 40-50 bin olarak varsayabiliriz. Madencilik, inşaat v.s. gibi diğer alanları da katarsak 100 bin dolaylarında bir sayıya ulaşırız. Devlet memuru olarak çalışan ücretli orta katmanların sayısını da 100-150 bin olarak varsayabiliriz. Böylece 200-250 bin kişilik bir grup elde ediyoruz.

Yine ücretliler içinde gözüküp de burjuvaziden sayılması gereken

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

en yüksek memurların (1., 2. ve 3. derece devlet memurları) sayısı 1977'de 75 bin kadardı (Kaynak: Demokratikleşme için plan, Tip, S. 402).

Şimdiye kadar belirlediğimiz katman ve grupları toplam ücretlilerin sayısından düşünce geniş anlamda işçi sınıfının nicel ağırlığı hakkında bir fikir edinebiliyoruz.

Ücretli aydınlar	:	526 116
Ücretli orta katmanlar	:	200 000
Ücretli burjuvalar	:	100 000
TOPLAM	:	826 116

Bu sayıyı 4,5 milyon kadar tutan toplam ücretlilerden çıkarınca geniş anlamda işçi sınıfının nicel ağırlığını buluruz.

Geniş anlamda işçi sınıfı (işçiler ve küçük memurlar): 3 670 bin. Bunların 320 bin kadarı tarım, ormancılık, balıkçılık ve avcılıkta çalışıyor.

Proletarya dediğimiz modern işçi sınıfını bulmak için bu sayıdan küçük üretim ve manifaktürde çalışan ücretli işçileri çıkarmak gerekir. Marx, Engels ve Lenin modern işçi sınıfının modern üretim, yani endüstriyel üretim ile bağlı olduğunu, onunla birlikte ortaya çıktığını vurgularlar. Küçük üretimde kullanılan ilkel teknik, o alandaki işçilerde de "üretim aracı sahibi olup işçilikten kurtulma" ümidini beslemekte ve küçük burjuva eğilimlere taban olmaktadır. Üç-dört işçi çalıştıran atelyelerde kendisi de bedenen çalışan mal sahibi ile işçi arasındaki ilişkiler, işçilerin sömürülmesine rağmen, bir kapitalistle işçi arasındaki ilişkiler gibi değildir, daha kişiseldir. Pederşahi etkilere daha açıktır. Bu nedenlerle küçük üretimde çalışan işçileri yarı-proleter diye niteliyoruz. Modern endüstriyel üretimle birlikte ortaya çıkan kapitalist ticaret, bankacılık ve sigortacılık gibi üretken olmayan alanlarda veya modern tarımda çalışan işçiler ise proletaryaya dahildirler. Görüldüğü gibi burada ayırıcı rolü modern üretim güçleri ile olan bağ oynuyor.

Şimdi işçiler içinde yarı-proleterlerin sayısal büyüklüğünü kestirmeye çalışalım. Yukarıdaki birinci tabloda yarı-proleterlerin

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

özellikle imalat sanayii; inşaat ve bayındırlık işleri; toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller; toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler; iyi tanımlanmamış faaliyetler kalemlerinde yer aldıklarını varsaymak gerekir. Yukarıdaki tablo imalat sanayiindeki ücretlilerin sayısını 789 643 olarak veriyor. 1976 yılında 10 veya daha fazla kişinin çalıştığı "büyük işyerleri"nde ise çalışan ücretlilerin sayısı 724 385 idi (Kaynak: Yıllık İmalat Sanayii Anket Sonuçları 1976, DİE Yayın No. 838, S. 1). Demek ki ücretlilerin % 8,3'ünü oluşturan 65 258 kişi küçük imalat işletmelerinde çalışıyordu.

Ticaret işletmeleriyle ilişkin olarak ise elimizde ancak 1970 yılının verileri var (Kaynak (2), S.184-187). DİE ticaret yerlerini büyük-küçük olarak sınıflandırırken çalışan sayısına göre değil, yıllık satış tutarına göre sınıflandırmış (yılda 500 000 TL'den fazla satış tutarı olanlar büyük sayılmış). Buna karşılık bizim amacımız açısından 5 kişiden daha az kişinin çalıştığı tüm işlerlerini "küçük" saymak, buradaki ücretlileri asıl ticaret ve büro proletaryasına katmamak doğru olur. Diğer bir deyişle, bizim "küçük" tanımımız DİE'nin tanımından daha geniş kapsamlı oluyor. Buna göre ticaret sekötünde çalışan 92 bin ücretlinin % 67,3'ünü oluşturan 62 bin ücretli küçük işyerlerinde çalışıyor. Aynı oranın otel ve lokantalar için de geçerli olduğunu varsayarsak, toptan ve perakende ticaret, lokanta ve otellerde çalışan 290 bin kişinin % 60'ı olan 174 bin kişinin küçük işyerlerinde çalıştığını kestirebiliriz.

Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler bölümünden yaklaşık 1 milyon kişi tutan memurları çıkardıktan sona geri kalanların büyük bir kısmının yine küçük üretici olduğu kesindir. Yine iyi tanımlanmamıs faaliyetlerdeki 500 bin ücretlinin büyük bir çoğunluğunun küçük üretimde çalıştığını varsaymak gerekir. Her iki kesimden toplam 700 bin ücretliyi yarı-proleter sayıyoruz.

İnşaat ve bayındırlık işlerinde 377 bin ücretli çalışıyor. Bu sektörde üretim güçlerinin imalat sanayiinin gerisinde olduğunu hatırlarsak, yarı-proleter oranının en az % 10-20 olacağını kestirebiliriz. Demek ki burada da en az 50 bin yarı-proleter bulunmaktadır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Çeşitli işkollarında 989 bin, yani aşağı yukarı 1 milyon yarı-proleter işçi saptadık. Bu sayıyı yukarıda geniş anlamda işçi sınıfı için bulduğumuz 3 670 bin sayısından çıkararak Türkiye'deki modern işçi sınıfının (proletarya) sayısı olarak 2 670 bin veya yaklaşık 2,7 milyon (1975 senesi için ve tarımdakiler dahil) elde ederiz. Karşılaştırabilmek için ekliyorum: SSK'nın yaptığı açıklamalara göre Türkiye'de sigortalı işçi sayısı 1975'te 1 823 bin, 1976'da da 2 018 bin idi (Kaynak:Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri 1974-78, Türkiye İş Bankası, S. 11).

Türkiye'de yaygın küçük üreticilik nedeniyle yarı-proleter unsurların önemli yer tuttuğuna değindik ve bunların tarım dışındaki ücretliler içinde 1 milyon kişi kadar tuttuklarını bir ilk yaklaşım olarak saptadık. Bununla beraber tarım dışındaki yarı-proleter kitleyi oluşturan diğer büyük bir grup "ücretsiz aile işçileri" olarak anılan gruptur. Bunların sayısı 1975'te Kaynak (2)de (Sayfa 79) 191 bin, Kaynak (1)de ise (S. 28) 277 bin kişi kadar gözüküyor. Bu verilere dayanarak tarım dışındaki yarı-proleterlerin sayısını yaklaşık 1 200 bin olarak saptayabiliriz.

Orta Katmanlar:

Tarım dışındaki orta katmanların en büyük bölümünü oluşturan küçük üreticilerin nicel büyüklüğünü saptamaya çalışalım. Kaynak (1)deki tabloda "kendi hesabına" ve "işveren" kavramları küçük üreticilerin yer alabilecekleri iki grubu gösteriyor. İşverenlerin toplam sayısı 210 bin. Bundan yüksek öğrenim görmüş olanları, müteşebbis ve üst kademe yöneticilerini ve tarımdakileri (yaklaşık 90 bin kişi) çıkarınca 120 bin kişi kadar kalıyor. Bu 120 bin kişi tarım dışındaki küçük üreticilerin üst kesimini oluşturuyor, çünkü emrinde başkasını çalıştırıyor. Bölgesel dağılıma baktığımzda "işveren"lerin çoğunun büyük şehirlerde, "kendi hesabına çalışan"ların çoğunun da küçük şehirlerde toplanmış olması bunu doğruluyor.

İkinci grup olan "kendi hesabına çalışan" kavramında toplananların sayısı 4 965 bin. Bundan yine yüksek öğrenim görmüş olanları, müteşebbis ve üst kademe yöneticilerini ve tarımdakileri (toplam 3 629 bin kişi) çıkarırsak 1 336 bin kişi kalır. Her iki grubu toplayınca Türkiye'de tarım dışındaki küçük üreticilerin sayısı olarak 1 456 bin kişi buluruz.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Ücretli orta katmanların sayısını yukarıda yaklaşık 200 bin olarak saptamıştık.

Aydınların sayısı olarak"ilmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili meslekler" kategorisine giren 614 539 kişiyi alıyoruz. Bu toplamdan, "işveren", "ücretsiz aile işçisi" ve "diğerleri" kategorilerinde toplanan toplam 34 bin kişiyi çıkarınca, geriye yaklaşık 581 bin kişi kalıyor.

Böylece tarım dışındaki orta katmanların toplam sayısı olarak 2 237 bin kişi buluyoruz.

Burjuvazi:
"İşveren" kategorisinde, tarım dışında olup da "orta katman" grubuna girmeyen 90 bin kişi var. Bunlara "ücretli", "kendi hesabına çalışan" ve "ücretsiz aile işçisi" kategorilerinde gözüken burjuvaları da ekleyince 165 bin kişi elde ediyoruz. Bu sayıya 75 bin kişi kadar tuttuklarını varsaydığımız "yüksek memurları" da katınca yaklaşık 240 bin kişi buluruz. Bu, tarım dışındaki burjuvazinin sayısı için bir ilk yaklaşım olabilir.

ÖZET: Tarım dışında sınıfsal yapı

Tarım dışındaki modern işçi sınıfı .....:		2 400 bin
(Modern tarım proletaryası 300 bin küsur)		
Yarı-proleterler (tarım dışı) .....:		1 200 bin
Ücretli işçi .....:	1 000 bin	
Ücretsiz aile işçisi .:	200 bin	
Orta katmanlar .....:		2 240 bin
Aydınlar .....:	580 bin	
Ücretli orta katmanlar ....:	200 bin	
Küçük üreticiler (üst kesim):	120 bin	
Küçük üreticiler (alt kes.):	1 340 bin	
Burjuvazi .....:		240 bin
Yüksek memurlar .....:	75 bin	
TOPLAM .....:		6 080 bin kişi

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

DPT Verilerine Göre Türkiye'de Çalışanların Sektörlere Dağılımı (15 ve daha yukarı yaştakiler):

Sektör:	1967 Çalışanlar 1000 kişi:	Yüzde:	1978 Çalışanlar 1000 kişi:	Yüzde:
Tarım	9 556	64	9 085	53
Sanayi	1 222	8	1 906	11
Madencilik	101	1	159	1
İmalat Sanayii	1 082	7	1 653	10
Enerji, su ve havagazı	39	0,3	94	1
İnşaat	384	3	549	3
Ulaştırma	312	2	506	3
Ticaret	434	3	639	4
Banka v. sigortalar, gayrımenkul sahipliği	87	1	196	1
Hizmetler (Lokanta ve oteller d.)	916	6	1 694	10
Bilinmeyenler	327	2	270	2
TOPLAM SİVİL İŞGÜCÜ (çalışan)	13 238	89	14 845	87
Tarımsal işgücü fazlası	1 050	7	720	4
Tarımdışı işgücü fazlası	630	4	1 566	9
Yurt içi işgücü fazlası	1 680	11	2 286	13
TOPLAM SİVİL İŞGÜCÜ (yurtiçi)	14 918	100	17 131	100

(Kaynak: DBYKP, S. 26 ve 251. Dikkat: "işgücü fazlası" gibi ters kavramları yanlışlık olmasın diye aynen aldım. Aslında işssiz sayısı demek gerekir.)

Burada kullanılan "çalışan"kavramı, aslında geçimini sağlayan şeklinde değiştirilmelidir. Yukarıdaki sayılar hem gerçekten çalışan emekçileri, hem de söz konusu sektörde "faaliyet gösterip" emekçileri sömüren kapitalistleri v.s. kapsıyor.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

İşletme büyüklüğüne göre çalışanların durumları

	İşletme büyüklüğü (Hektar)	İşletme sayısı (2)	Ücretsiz aile işçisi çalıştırmaların payı %	Ücretli işçi çalıştırmaların payı %	Ücretli işçi ve ücretsiz aile işçisi çalıştırmaların payı %	Σ işgücünde oranı %
1	500 ve daha fazla	388	10,8	19,6	69,6	0,01
2	250 – 499,9	546	9,7	15,0	75,3	0,02
3	100 – 249,9	1350	11,3	14,4	74,2	0,04
4	50 – 99,9	15190	51,8	2,2	46,0	0,05
5	20 – 49,9	95539	64,8	1,4	33,8	3,1
6	10 – 19,9	239150	74,8	1,1	24,1	7,8
7	5 – 9,9	478375	79,3	1,0	19,8	15,6
8	4 – 4,9	200521	82,0	1,0	17,0	6,6
9	3 – 3,9	276513	83,5	1,1	15,4	9,0
10	2 – 2,9	400786	84,9	1,3	13,8	13,1
11	1 – 1,9	594221	86,6	1,6	11,7	19,4
12	0,5 – 0,9	405257	88,8	2,0	9,2	13,3
13	0,5'den az	351069	90,3	2,7	7,0	11,5

(Tarım temizlikçisi)

I) Büyük toprak sahibi ve zengin çiftçi (1.– ve 4. dilimin bir bölümüne kadar) ≈ 10 000 [%90'ı ücretli işçi çalıştırıyor] } fazla gibi gelyor

(köy burjuvazisi)

II) Varlıklı çiftçi (4. dilimin bir bölümünden 6. dilimin bir bölümüne kadar) ≈ 150 000 [%50–25 kadar ücretli işçi çalıştırıyor]

III) Orta halli çiftçi (6. dilimin bir bölümünden 7. dilimin bir bölümüne kadar) ≈ 400 000 [%25–20 kadar ücretli işçi çalıştırıyor]

IV) Fakir çiftçi (7. dilimin bir bölümünden sonra gri kalan hepsi) ≈ 2 500 000

V) Yan proleter (aile işçileri) 8–9 milyon

VI) Tarım işçisi 500 000

↳ 3 060 000

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Sınıfsal konumlar

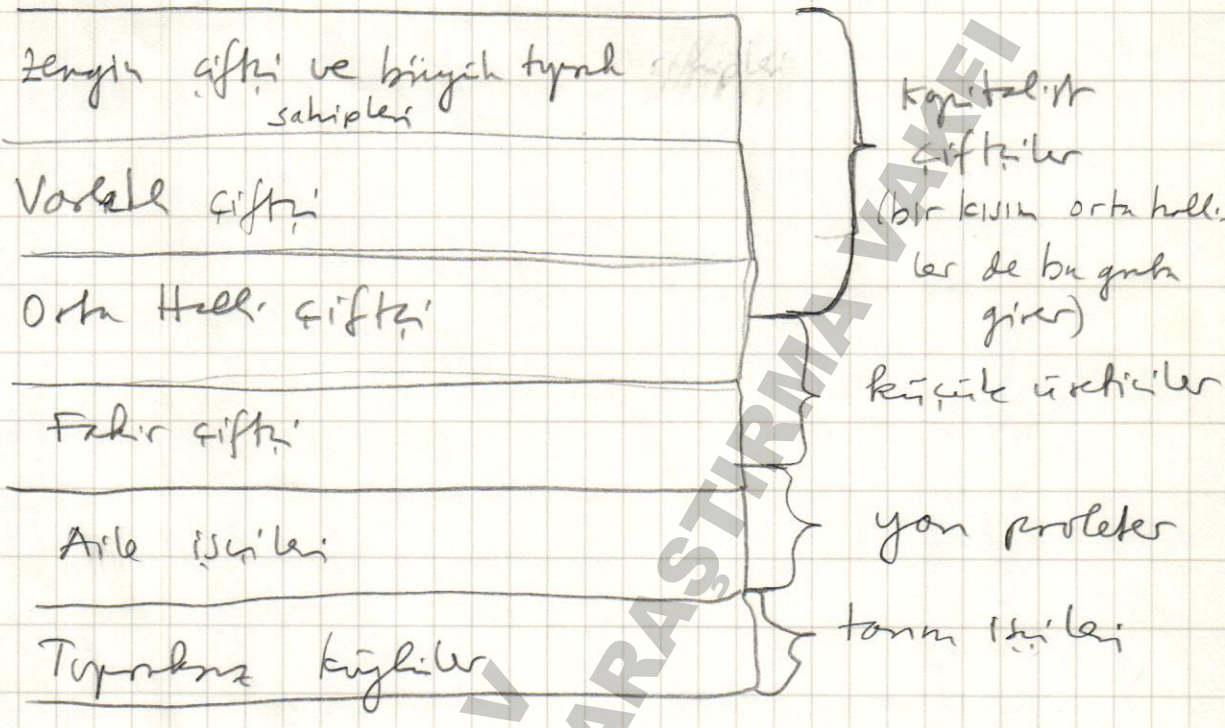

Zengin çiftçi ve büyük toprak sahipleri	kapitalist çiftçiler (bir kısım orta halliler de bu grafa girer)
Varlıklı çiftçi	
Orta Halli çiftçi	
Fakir çiftçi	küçük üreticiler
Aile işçileri	yan proleter
Topraksız köylüler	tarım işçileri

Alternatif ?

10 + Hektar : orta halli, varlıklı, zengin çiftçi

veya

10 + Hektar : kapitalist çiftçi { çiftçilerin % 10, bu oran bile fazla, belki % 6-7

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TÜSTAV

15.2.87

Tarım

			%	
Büyük toprak sahipleri ve zengin çiftçiler		35000	(1,4)	120000
Varlıklı köylü		500000	(20)	1000000
Fakir köylü	(3,5 milyon)	1,5 milyon	(59)	
Tarım işçisi		500 bin	(20)	
		Σ 2535 bin		

Dikkat 8 milyonluk ücretsiz aile işçi de dağıtılacak!

z	a)	10 000
v	b)	150000
o	c)	400000
f	d)	2500000
yan proleter	e)	9 milyon
işçi	e)	500 bin

Tarım dışı

Burjuvazi 240 bin

İşçi sınıfı (modern) 2,4 milyon

Yan proleter 1,2 milyon

Orta katmanlar 2,24 milyon

6 milyon

Σ 8,615 milyon

Peki,
FAC'de çalışıp
Türkiye'de mal mülk
sahibi olan işçi proleter mi?

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Ali'ye küçük notlar

1- Bu tarz, hele yetersiz verilere dayanan "sınıfsal" yapı çalışmaları bence bizim amacımız açısından yetersiz, zaman zaman da yanlış fikir verici oluyor. Çok kabataslak verilere sahip olmak bize yararlı olabilir ama "ders notu" gibi kullanılmamalı — yine naciz fikrimce — ..

2- Eldeki verilere göre sadece yetişkin nüfus üzerinden sınıflandırma yapılmış. Bu iş aslında karışık bir iştir. Örneğin 95 bin burjuva vardır diyemeyiz. Çünkü burjuva'nın çocuğu ve karısı da burjuva sınıfına dahildir. Tıpkı işçinin çocuğunun işçi sınıfından olması gibi.

3- Biz birbirimizi anlayabiliriz, ama eğitim yaparken, karşımızdaki "öğrenci" durumlu kişilerde kavram kargaşası gidenek yanlış bilgi yaratacak "<u>ücretli burjuva</u>" vs türünden değimler <u>hiç</u> kullanılmamalı.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

bunun yerine orta katmanlar'ın oluşmasını anlatırken, bunların bir bölümünün, örneğin manager'ler vs. ~~kat~~ gruplarının nasıl burjuva sınıfına doğrudan hürmet götüren o yaşam tarzını benimsemiş ve o ideolojiyi benimsemiş oldukları, dolayısıyla işçi sınıfı açısından bakıldığında "burjuvari"ye dahil olmaları gerektiğini anlatmalı.

— Bunun gibi Yarı-proleter değinmeler de burada klasik anlamda kullanılmadığı izlenimini aldım. Eğer yanılmıyorsam.

Başlangıç eğilimlerinde klasik kavramlara ve bunların klasik içeriğine kesinlikle ve bütünlükle bağlı kalmanın tarafındayım.

4- Sınıfsal yapı analizinde kırsal kesim özellikle Türkiye'de önemlidir. Hatta işçi sınıfımızın özellikleri göz önünde bulundurulursa işçi sınıfını anlama açısından da önemlidir.
Bu bölüm mutlaka tamamlanmalı

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI GUSTAV

— Sınıfsal yapı konusunda, rakkamlar değil global görünümler verilmeli.

Çok örneklersem: Türkiye'de sınıfsal ağırlığın emekçi sınıflarda olduğu

Emekçi sınıflar:

- İşçi sınıf
  - sanayi (fabrika)
  - maden - inşaat
  - hizmet
  - Tarım
- Küçük üreticiler (küçük burjuvazi (orta katmanlar))
  - kentsel (küçük zanaatkar esnaf)
  - kırsal (tarımsal)
- Ücretliler (işçi sınıf dışı)
  - Memurlar
  - Aydınlar (serbest meslek) sanat - edebiyat bölümü
  - Öğretmenler
  - Teknik elemanlar v.s.

den meydana geldiği.

Bunların her birinin özellikleri ve kendi iç bölünmeleri.

Sömüren egemen sınıflar:

Tekelci burjuvazi

Tekel dışı burjuvazi ...

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

- Bunların kırda ve kentte hangi gruplarda oluştukları
- Birbirlerine karşı sınıfsal tutumları - ilişki ve şe lişkileri
- Sınıf kavgasındaki mevzilenme
- Türkiye'nin özel koşullarında bu mevzilenmenin gösterdiği veya göstere-bileceği özellikler (Programımıza göre) anlatılmalı.
- Bence şu kadar burjuva, bu kadar aydın, bu kadar işçi olması en önemli olan tarafı değil işin.

Ukalalıklarımı hoş gör

Sevgiler, başarılar

[illegible]

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TUSTAV

KAPİTAL'İN BİRİNCİ KİTABI İÇİN

ALTHUSSER'İN SUNUŞU

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

BİYOGRAFİK NOTLAR

1818: Karl Marx'ın Trèves'de doğuşu. Avukat baba. Bonn'da, sonra genç Marx'ın "Genç hegelciler" çevresi ile düşüp kalktığı Berlin'de hukuk ve felsefe öğrenimi.

1842: Marx, Kolonya'da Ren liberal burjuvazi liderleri tarafından kurulan "Ren Gazetesi" nin başyazarı. Gazeteye radikal sol bir hava veriyor. "Odun Hırsızlıkları", "Sansür", "Ren Meclisi Oturumları" üzerine yankı yapan makaleler.

1843: Ren Gazetesinin yasaklanması. Marx'ın, gerici bir aristokratın kızı olan, çocukluk arkadaşı Jenny von Westphalen ile evlenmesi. Paris'e yolculuk.

1843: Ruge tarafından yönetilen Fransız-Alman yıllıklarında ortaklaşa çalışma. Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı; Yahudi Sorunu. (Marx'ın feuerbach'cı dönemi.)

1844: "44 El-yazmaları" (Ancak 1932'de yayımlandı.) Feuerbach'a Hegel aşılanması. Marx ütopyacı komünist.

1844: Kutsal Aile.

1845: Paris'ten kovuluş. Bruxelles'e sığınış, Engels'le karşılaşma. Kâğıt üzerine karalanmış bir kaç cümle: Feuerbach üzerine tezler; Engels ve hess ile birlikte Alman İdeolojisi'nin yazılması ("farelerin kemirici eleştirisine bırakılan" o iki metin.)

1847: Felsefenin Sefaleti.

1847: Marx ile Engels tarafından Komünistler Birliğinin verdiği görev üzerine yazılan Komünist Parti Bildirisi

1848: Avrupa'da genel devrimci dönem. Marx, Kolonya'da, Ren illerindeki ayaklanmanın bastırılmasından (1849) sonra kapanan Yeni Ren Gazetesi'ni kuruyor. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra, otuz yıldan çok yaşayacağı Londra'ya göçüyor. British Museum okuma salonunda sıkı çalışmalar.

1852: Louis-Napoléon Bonaparte'ın 18 Brumaire'i.

1859: Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

BİYOGRAFİK NOTLAR

1818: Karl Marx'ın Trèves'de doğuşu. Avukat baba. Bonn'da, sonra genç Marx'ın "Genç hegelciler" çevresi ile düşüp kalktığı Berlin'de hukuk ve felsefe öğrenimi.

1842: Marx, Kolonya'da Ren liberal burjuvazi liderleri tarafından kurulan "Ren Gazetesi" nin başyazarı. Gazeteye radikal sol bir hava veriyor. "Odun Hırsızlıkları", "Sansür", "Ren Meclisi Oturumları" üzerine yankı yapan makaleler.

1843: Ren Gazetesinin yasaklanması. Marx'ın, gerici bir aristokratın kızı olan, çocukluk arkadaşı Jenny von Westphalen ile evlenmesi. Paris'e yolculuk.

1843: Ruge tarafından yönetilen Fransız-Alman yıllıklarında ortaklaşa çalışma. Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı; Yahudi Sorunu. (Marx'ın feuerbach'cı dönemi.)

1844: "44 El-yazmaları" (Ancak 1932'de yayımlandı.) Feuerbach'a Hegel aşılanması. Marx ütopyacı komünist.

1844: Kutsal Aile.

1845: Paris'ten kovuluşu. Bruxelles'e sığınış, Engels'le karşılaşma. Kâğıt üzerine karalanmış bir kaç cümle: Feuerbach üzerine tezler; Engels ve hess ile birlikte Alman İdeolojisi'nin yazılması ("farelerin kemirici eleştirisine bırakılan" o iki metin.)

1847: Felsefenin Sefaleti.

1847: Marx ile Engels tarafından Komünistler Birliğinin verdiği görev üzerine yazılan Komünist Parti Bildirisi

1848: Avrupa'da genel devrimci dönem. Marx, Kolonya'da, Ren illerindeki ayaklanmanın bastırılmasından (1849) sonra kapanan Yeni Ren Gazetesi'ni kuruyor. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra, otuz yıldan çok yaşayacağı Londra'ya göçüyor. British Museum okuma salonunda sıkı çalışmalar.

1852: Louis-Napoléon Bonaparte'ın 18 Brumaire'i.

1859: Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

1864: Londra'da birinci Enternasyonal'in kuruluşu

1867: Kapital'in I. Kitabı.

1871: Fransa'da İç Savaş (Paris Komünü üzerine).

1875: Gotha Programının Eleştirisi.

1883: Karl Marx'ın ölümü.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

KAPİTAL'İN BİRİNCİ KİTABINI OKUYACAK OLANLARIN DİKKATİNE

Kapital nedir?

Marx'ın, 1850'den sonra bütün hayatını verdiği ve korkunç felâketler içinde, kişisel ve ailesel varlığının en parlak yıllarını adadığı büyük yapıt.

Marx'ın bu yapıta göre yargılanması gerekir. Sadece bu yapıta göre, yoksa henüz idealist bir nitelik taşıyan "gençlik yapıtları" na (1841-1844) göre değil; Alman İdeolojisi[1], hatta fransızcaya "Fondements de la Critique de l'Economie politique[2]" yanlış başlığı altında çevrilmiş bulunan taslaklardan oluşan "Grundrisse" gibi henüz çok ikircil yapıtlara göre değil; ve hatta Marx'ın üretici güçler ile üretim ilişkileri arasında "uyumluluk ve uyumsuzluk" "diyalektiği" ni çok ikircil (çünkü hegelci) terimlerle tanımladığı ünlü Katkı'ya Önsöz'e[3] göre değil.

Adı Kapital olan bu de yapıt, tüm insan tarihinin en büyük üç bilimsel bulgusundan birini içinde taşır: "Tarih-Kıta" denilebilecek şeyi bilimsel bilgiye açan kavramlar sisteminin (yani bilimsel teorinin) bulunması. Marx'dan önce, bununla eş değerde iki "kıta": V.yüzyıl Yunanlıları tarafından Matematik-Kıta, ve Galilée tarafından da Fizik-Kıta bilimsel bilgiye "açılmış" bulunuyordu.

Henüz bu son derece önemli bulgunun tüm önemini anlamış ve bunun bütün sonuçlarını çıkarmış olmaktan çok uzakta bulunuyoruz. Özellikle, "İnsan Bilimleri" ve (daha dar bir alan olan) toplumsal bilimler alanında çalışan uzmanlar, yani iktisatçılar, tarihçiler, sosyologlar, psiko-sosyologlar, psikologlar, sanat ve edebiyat, din ve öbür ideolojiler tarihçileri, - ve hatta dilci ve psikanalistler, bütün bu uzmanlar, Marx tarafından kurulan teorinin kendileri için zorunlu olduğunu kabul etmedikçe, uzmanlık dallarında gerçekten bilimsel bilgiler üretemeyeceklerini bilmelidirler. Çünkü bu teori, aslında, bütün bu uzmanların içinde çalıştıkları, ve şimdiye kadar ya bir kaç ilk bilgi (dil bilimi, psikanaliz), ya bir kaç bilgi unsur veya başlangıç (nadir bölümler halinde tarih, sosyoloji, iktisat), ya da yok yere bilgi olarak adlandırılmış kuruntulardan başka bir şey üretemedikleri "kıta" yı bilimsel bilgiye "açan" teoridir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Kapital'in vargılarını, onda kapitalist sömürü mekanizmalarını görüp tanıyarak, ve savaşma durumunda bulundukları "somut durumun" "somut tahlili" (Bu "tahlil", Marx'ın bilimsel kavramlarının, somut duruma doğru bir uygulanması aracıyla yapılır) üzerine dayanan bir "çizgi", devlet iktidarını almak için bir yığın mücadele "Çizgi" si uygulayan iktisadi (sendikalar) ve siyasi (sosyalist, sonra komünist partiler) sınıf mücadelesi örgütlerinde toplanarak, sadece proleter sınıf mücadelesi militanları çıkarmışlardır.

Yüksek derecede "kültürlü" aydın uzmanların, kendi "disiplin" lerinde gereksindikleri Teori'yi içeren bir kitabı anlamamış, buna karşılık, işçi Hareketi militanlarının, çok büyük güçlüklerine rağmen, bu aynı kitabı anlamış olmaları bir paradokstur. Bu paradoksun açıklanması kolaydır, ve bu açıklama, Marx tarafından Kapital'de, ve Lenin tarafından da eserlerinde[4] apaçık verilmiş bulunmaktadır.

İşçilerin Kapital'i böylesine kolaylıkla "anlamış" olmalarının nedeni, onun, bilimsel terimlerle, işçilerin karşı karşıya bulundukları günlük gerçeklikten, kapitalist sistem gereği içinde yaşadıkları sömürüden söz etmesidir. Bu nedenle, Kapital öylesine hızlı bir biçimde, Engels' 1886'da dediği gibi, uluslararası işçi Hareketinin "incil" i haline gelmiştir. Buna karşılık, tarih, ekonomi politik, sosyoloji, psikoloji, vs. uzmanlarının Kapital'i "anlamak" ta böylesine büyük bir güçlük çekmiş ve gene de çekmekte olmalarının nedeni, bu uzmanların, kendi "bilimsel" pratiklerinde, onun hem konusunu, hem teorisini, ve hem de yöntemlerini işe yaramaz hâle getirmek üzere, doğrudan doğruya müdahale eden egemen ideolojinin (egemen sınıf ideolojisi) etkisi altında bulunmalarıdır. Bir kaç istisna dışında, bu uzmanlar, kendi öz "pratik" lerinde maruz kaldıkları ideolojik etkinin olağanüstü güç ve çeşitliliğini akıllarına bile getirmez, getiremezler. Bir kaç istisna dışında, bu uzmanlar, içinde yaşadıkları, ve onlar tarafından körleştirildikleri için sürdürülmelerine katkıda bulundukları kuruntuları, kendi başlarına eleştirebilecek

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

bir durumda değildirler. Bir kaç istisna dışında, bu uzmanlar, Marx'ın teorisinde, kendi pratiklerinin nihayet bilimsel bir nitelik kazanmak bakımından gereksinim duyduğu teorinin ta kendisini görüp tanımak için zorunlu ideolojik ve teorik devrimi gerçekleştirecek durumda değildirler.

Öyleyse, Kapital'in güçlüğünden söz edildiği zaman, çok önemli bir ayrım yapmak gerekir. Gerçekten, Kapital'in okunması, birbiriyle hiç bir ilgisi bulunmayan iki türlü güçlük gösterir.

Keskin ve adamakıllı belirleyici olan 1 numaralı güçlük, ideolojik, dolayısiyle, son tahlilde, siyasal bir güçlüktür.

Kapital karşısında iki türlü okuyucu vardır: kapitalist sömürü konusunda dolaysız deney sahibi olanlar (her şeyden önce doğrudan üretimde çalışan proleter ya da ücretli işçiler, ayrıca, üretim sistemi içindeki yerlerine göre çeşitli nüanslarla proleter-olmayan ücretli emekçiler); ve kapitalist sömürü üzerine dolaysız deney sahibi olmayan, ama, buna karşılık, pratiklerinde ve bilinçlerinde egemen sınıf ideolojisi, burjuva ideolojisi tarafından egemenlik altına alınmış bulunanlar. Birinciler, Kapital onların somut yaşantılarından söz ettiğine göre, onu anlamakta ideolojik ve siyasal bir güçlük duymazlar. İkinciler Kapital'i anlamakta çok büyük bir güçlük duyarlar (hatta çok "bilgili" olsalar bile, daha doğrusu, özellikle çok "bilgili" oldukları zaman), çünkü Kapital'in teorik içeriği ile onların kafalarındaki saçma sapan düşünceler, pratiklerinde (onları oraya koydukları için) "yeniden buldukları" saçma sapan düşünceler arasında siyasal bir bağdaşmazlık vardır. Bu nedenle, Kapital'in 1 numaralı güçlüğü, son duruşmada siyasal bir güçlüktür.

Ama Kapital birincisiyle hiç bir ilgisi olmayan bir başka güçlük daha gösterir: 2 numaralı güçlük, ya da teorik güçlük.

Bu güçlük karşısında aynı okuyucular iki yeni gruba ayrılırlar. Teorik düşünce alışkanlığı bulunanlar (yani gerçek bilginler) Kapital adlı bu teorik kitabı okumakta güçlük çekmezler, ya da çekmemeleri gerekir. Teorik yapıtlarla içli dışlı olma alışkanlığı bulunmayanlar (işçiler, ve "kültür" sahibi olsalar bile, teorik kültür sahibi olmayan bir çok aydın ise, Kapital gibi bir saf teori yapıtını okumakta güçlük çekerler, yada çekmeleri gerekir.

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Görüldüğü gibi, şartlı konuşuyorum (çekmemeleri gerekir ... çekmeleri gerekir gibi). Bir öncekinden daha paradoksal olan şu gerçeği vurgulamak için: hatta teorik metinler pratiğine alışık olmayan kimseler bile (işçiler gibi) Kapital karşısında, saf teori pratiğinden kopuk kimselerden (çok "kültürlü" bilginler, ya da sözde-bilginler gibi) daha az güçlük duymuşlardır.

Bu bizi, Kapital'in, ve onun I. kitabının her türlü okunuşu için asıl belirleyici olan şeyin teorik güçlükler değil, siyasal güçlükler olduğu temel gerçeğini akıldan hiç çıkarmadan, Kapital'in, saf terori yapıtı olarak, gösterdiği çok özel güçlük türü üzerinde bir kaç söz söylemekten alıkoymamalıdır.

Herkes bilir ki, kendisine uygun düşen bilimsel teori var olmaksızın, bilimsel pratik, yani yeni bilimsel bilgiler üreten pratik var olamaz. Demek ki, her bilim, kendi öz teorisine dayanır. Belirli bir bilim geliştikçe bu teorinin de değişmesi, karmaşıklaşması, biçim değiştirmesi, durumu değiştirmez.

Peki her bilim için zorunlu olan bu teori nedir? Bir temel bilimsel kavramlar sistemi. Her bilimsel teorinin başlıca iki yönünü, yani 1) temel kavramlar, ve 2) bu kavramların sistemini belirtmek için, bu basit tanımlamayı yapmak yeter.

Bu kavramlar kavramdan, yani soyut bilgilerden başka bir şey değildir. İşte ilk teori güçlüğü: soyutlama pratiğine alışmak. Bu çıraklık, çünkü bu (her hangi bir pratiğin çıkarlığına, örneğin çilingir çıraklığına benzer) gerçek bir çıraklıktır, evet bu çıraklık, bizim öğretim sistemimizde, her şeyden önce matematik ve felsefe aracıyla yapılır. Daha Kitap I'in Önsöz'ünden itibaren, Marx soyutlamanın sadece teorinin varlığı değil, ama tahlilinin yöntemi de olduğu bizi uyarır. Deneysel bilimler "mikroskop" kullanır. marksist bilimin "mikroskop" u yoktur: "onun yerini tutan" soyutlamayı kullanacaktır.

Dikkat: bilimsel soyutlama hiç de "soyut" değildir. Tam tersine. Örnek: Marx toplam toplumsal sermayeden söz ettiği zaman, kimse ona "eliyle dokunamaz"; Mark "toplam artı-değer" den söz ettiği zaman,

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

kimse ona ne eliyle dokunabilir, ne de hesaplayabilir: gene de bu iki soyut kavram gerçekten varolan gerçekleri gösterir. Soyutlamanın bilimselliğini yapan şey, gerçekten var olan, ama ne "elle tutulabilen", ne de "gözle görülebilen" somut bir gerçekliği belirtmesidir. Öyleyse her soyut kavram, varlığını açığa vurduğu bir gerçekliğin bilgisini verir: o zaman soyut kavram demek, görünüşte soyut, ama aslında belirttiği nesne dolayısıyla korkunç derecede somut bir formül demektir. Soyut kavramın belirttiği nesne, "elle tutulabilen" ya da "gözle görülebilen" nesnelerden son derece daha somut, son derece daha etkin olduğu için korkunç derecede somuttur, - ama gene de ne elle tutulabilir, ne de gözle görülebilir. Değişim değeri kavramı, toplam toplumsal sermaye kavramı, toplumsal bakımdan gerekli çalışma kavramı vs. gibi. Bütün bunlar kolayca gösterilebilir.

Öbür nokta: temel kavramlar bir sistem biçiminde bulunurlar, ve onları bir teori durumuna getiren şey de budur. Gerçekten, bir teori demek, temel bilimsel kavramların kesin bir sistemi demektir. Bilimsel bir teoride, temel kavramlar, her hangi bir düzen içinde değil, kesin bir düzen içinde bulunurlar. Öyleyse bunu bilmek, kesinlik pratiğini adım adım öğrenmek gerekir. Kesinlik (sistematik kesinlik) ne bir fantazi, ne de bir lüks, ama her bilim, her bilimsel pratik için dirimsel bir zorunluluktur. Marx'ın, Önsöz'ünde, bilimsel bir teorinin "açıklama düzeni" nin kesinliği dediği şey, işte budur.

Bu söylendikten sonra, Kapital'in konusunun, başka bir deyişle Kapital'in I.kitabında tahlil edilen konunun ne olduğunu bilmek gerekir. Bunun ne olduğunu Marx söyler: "kapitalist üretim biçimi, ve onun üretim ve değişim ilişkileri".Bu,soyut bir konudur. Gerçekten, ve görünüşlere rağmen, Marx hiç bir "somut toplum" u, hatta I.kitapta durmadan sözünü ettiği İngiltere'yi bile değil, KAPİTALİST ÜRETİM BİÇİMİNİ, ve sadece onu tahlil eder. Bu konu soyuttur: şu anlamda ki, korkunç derecede gerçektir, ve sadece kapitalist toplumlarda bulunduğuna göre, hiç bir zaman saf bir durumda bulunmaz. Sadece: şu somut kapitalist toplum-

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ları (İngiltere, Fransa, Rusya, vs.) tahlil edebilmek için, bu toplumların kapitalist üretim biçimi denilen o korkunç derecede somut ve (çıplak gözle) "görülmez" gerçeklik tarafından egemenlik altına alınmış olduklarını bilmek gerekir. "Görülmez": yani soyut.

Elbette bütün bunlar yanlış anlaşılmasız olmuyor. Bu yanlış anlaşılmaların sahte güçlüklerinden kaçınmak için son derece dikkatli olmak gerek. Örneğin, Marx İngiltere'den söz ettiği zaman, İngiltere'nin somut durumunu tahlil ettiğini sanmamak gerek. O İngiltere'den, ancak kendi kapitalist üretim biçimi (soyut) teorisini "aydınlatmak" için söz eder.

Özet olarak: Kapital'in okunmasında teorik bir güçlükten başka bir şey olmayan bir güçlük pekâlâ vardır. Bu güçlük, teorinin, ya da teorik tahlilinin temel kavramlarının soyut ve sistematik niteliğinden ileri gelir. Bunun gerçek, nesnel bir güçlük olduğunu, ve ancak bir soyutlama ve bilimsel kesinlik çıraklığı aracıyla üstesinden gelinebileceğini bilmek gerekir. Bu çıraklığın bir günde yapılmadığını da bilmek gerekir.

Buradan bir ilk okuma öğüdü: Kapital'in, konusu kapitalist üretim biçiminin, ve sadece onun mekanizmaları olan bir teori yapıtı olduğu fikrini her zaman akılda tutmak.

Buradan ikinci bir okuma öğüdü: Kapital'de, tarihçilerin ve iktisatçıların anladıkları anlamda, ne bir "somut" tarih kitabı, ne de "empirik" bir ekonomi politik kitabı aramak. Ama onda KAPİTALİST ÜRETİM BİÇİMİ'ni tahlil eden bir teori kitabı bulmak. (Somut) tarih ve (empirik) ekonominin konuları başkadır.

Buradan da şu üçüncü okuma öğüdü: Teorik nitelikte bir okuma güçlüğü ile karşılaşınca, bunu bilmek, ve gerekli tedbirleri almak. Acele etmemek, geriye dönmek, özenle, yavaş yavaş, ve ancak her şey açık bir hale geldiği zaman ilerlemek. Teorik bir yapıtı okumak için bir teori çıraklığının zorunlu olduğu gerçeğini hesaba katmak. Yukardaki şartlara büyük bir özenle uyma şartıyla, yürümenin yürüyerek öğrenilebileceğini bilmek. Teoride yürümenin birdenbire, ansızın, kesin olarak değil, yavaş yavaş, sabırla, gösterişsizce öğrenileceğini bilmek. Başarının fiyatı budur.

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Pratik olarak bu, I.kitabın ancak ard arda dört beş kez, yani teoride yürümeyi öğreninceye kadar okunması şartıyla anlaşılabileceğini söylemek demektir. Bu uyarı, okuyucuların teoride ilk adımlarını yönetmeğe yöneliktir.

xxx

Ama o kadar ileriye gitmeden önce, Kapital'in I.kitabını okuyacak olan okuyucu yığını üzerine bir kaç söz etmek gerekiyor.

Bu yığın, doğal olarak kimlerden oluşacak?

1) Proleterler, ya da maddi mallar üretiminde doğrudan doğruya çalıştırılan ücretliler.

2) Proleter-olmayan ücretli emekçiler (basit müstahdemden orta ve yüksek kadroya, mühendise, araştırıcıya, öğreticiye, vs. kadar).

3) Kentsel ve kırsal zanaatkârlar.

4) Serbest meslek sahipleri.

5) Üniversiteli ve liseliler.

Kapital'in I.kitabını okuyacak olan proleter ya da ücretliler arasında, sendikal ve siyasal örgütleri içindeki sınıflar mücadelesinin kendisine marksist teori üzerine belirli bir "fikir" vermiş bulunduğu erkek ve kadınlar elbette yer alırlar. Bu fikir, proleterlerden proleter olmayan ücretlilere geçirildiğine göre, az çok doğru olabilir: temelden yanlış değildir.

Kapital'in I.kitabını okuyacak öbür kategoriler arasında, elbette kafalarında marksist teori üzerine gene belirli bir "fikir" bulunan başka erkek ve kadınlar da bulunurlar. Örneğin üniversite üyeleri, ve özellikle "tarihçi", "iktisatçı" ve bir çok başka disiplinler ideologları (çünkü, bilindiği gibi, insan Bilimlerinde bugün herkes "marksist" olduğunu söylemektedir).

Ne var ki, marksist teori konusunda bu aydınların kafalarında bulunan şey, % 90 oranında yanlış fikirlerdir. Bunlar daha Marx'ın sağlığında sergilenmiş, sonra, kayda değer hiç bir düşünce çabası gösterilmeden,

./.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

yorulmaksızın yenilenmişlerdir. Bu yanlış fikirler, marksist teoriyi "çürütmek" için, yüz yıldan beri bütün burjuva ve küçük-burjuva[5] iktisatçı ve ideologlar tarafından imal edilmiş ve savunulmuşlardır.

Bu fikirler geniş bir yığını "kazanmak" ta hiç bir güçlük çekmedi, çünkü o yığın, anti-sosyalist ve anti-marksist ideolojik ön-yargıları ile bu fikirlere önceden "kazanılmış" idi.

Bu geniş yığın her şeyden önce işçilerden değil, aydınlardan oluşur, çünkü, Engels'in söylemiş olduğu gibi, işçiler, hatta Kapital'in en soyut derslerini anlamadıkları zaman bile, "kendilerini bu yanlış fikirlere kaptırmazlar".

Buna karşılık, dolaysız sömürü deneyinin karşı-ağırlığı olmaksızın, küçük-burjuva ideolojisi ön-yargılarının büyük etkisi altında bulundukları için, hatta en mertçe "devrimci" olan aydın ve öğrenciler bile, kendilerini bu yanlış fikirlere "kaptırırlar".

Öyleyse, bu uyarıda, şu noktaları bir arada göz önünde tutma zorundayım:

1) Daha önce değindiğim iki güçlük (1 numaralı güçlük: siyasal; 2 numaralı güçlük: teorik).

2) Okuyucu yığınını iki ana gruba ayrılması: bir yanda işçi-ücretli yığını, öte yanda aydın yığını olarak; ama bu gruplar zaman zaman kesişir (ücretlilerden bazıları aynı zamanda "aydın emekçi" dirler).

3) İdeolojik piyasada, Kapital'in, bu yığının sınıf kökenlerine göre şu ya da bu kısmını az çok derin bir biçimde etkileyen sözde "bilimsel" eleştirilerinin varlığı.

Uyarım, bütün bu verileri hesaba katarak, şu biçimi alacaktır.

Bölüm I: Bu güçlüklerin en yorucularını geçici olarak ortadan kaldırmağa yönelik okuma öğütleri. Bu bölüm kısa ve açık olacak. Proleterlerin bu bölümü okumalarını isterim, çünkü bu bölüm, herkese seslenmesine rağmen, her şeyden önce onlar için yazıldı.

Bölüm II: Kapital'in I.kitabının, marksist teorinin bütün eleştiricileri tarafından bahane edinilen teorik güçlüklerinin niteliği üzerine bilgiler.

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Söz konusu edilecek teorik güçlüklerin niteliği, ve marksist teorinin bu güçlüklere dayanan "eleştiri" lerinin kanıtları nedeniyle, bu bölüm ister istemez daha çetin olacak.

BÖLÜM I

Kapital'in I.kitabının kolay bir okunuşunu engelleyen en büyük teorik ve öbür güçlükler, ne yazık ki (ya da bereket versin ki) I.kitabın başında, daha doğrusu "meta ve para" yı işleyen I.kısmında toplanmıştır.

Böyle olduğu için şu öğüdü veriyorum: BÜTÜN I. KISMI GEÇİCİ OLARAK PARANTEZ İÇİNE almak, ve OKUMAYA II. KISIMDAN BAŞLAMAK: "Paranın sermaye haline dönüşmesi".

Bence, I.kısım, ancak bütün I.kitap II.kısımdan itibaren tekrar tekrar okunduktan sonra anlaşılmaya başlanabilir (ve sadece başlanabilir).

Bu öğüt bir öğütten daha fazla bir şeydir: okuyucularıma borçlu bulunduğum bütün saygıyla birlikte, buyurucu bir öğüt olarak sunmakta sakınca görmediğim bir öğüt.

Bunun pratik deneyini herkes yapabilir.

Eğer I.kitabı okumaya başından, yani I.kısımdan başlanırsa, ya anlaşılmaz, ve bırakılır; ya da anlaşıldığı sanılır, ama bu daha da kötü olur, çünkü anlaşılması gerekenden çok başka bir şeyin anlaşılmış olma olanağı çok yüksektir.

II.kısımdan (paranın sermaye haline dönüşmesi) itibaren her şey açıktır. O zaman I. kitabın özüne doğrudan doğruya girilir.

Bu öz, proleterlerin hiç bir güçlük çekmeden anladıkları artı-değer teorisidir; çünkü bu teori, onların günlük deney sahibi oldukları şeyin: sınıf sömürüsünün bilimsel teorisinden başka bir şey değildir.

Hemen arkadan çok yoğun, ama çok açık, ve sınıflar mücadelesi bakımından bugün bile büyük bir önem taşıyan iki kısım gelir: III. ve IV. kısımlar. Bu kısımlar; işçi sınıfının sömürülmesini en yüksek düzeye çıkartmak için kapitalist sınıfın kullandığı iki temel artı-değer biçimini: Marx'ın mutlak artı-değer (kısım III) ve nisbî artı-değer (kısım IV) adını verdiği şeyi incelerler.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Mutlak artı-değer (kısım III) çalışma günü süresi ile ilgilidir. Marx, kapitalist sınıfın çalışma günü sürelerini insafsızca uzatmağa çalıştığını, yüz yıldan çok bir geçmişi bulunan işçi sınıfı mücadelesinin, bu artışa KARŞI savaşarak, çalışma günü süresinde bir azalma elde etme amacı taşıdığını açıklar.

Tarihsel bakımdan bu mücadelenin aşamaları bilinir: 12 saatlik, 10 saatlik, sonra 8 saatlik çalışma günü, ve son olarak, Halk Cephesi döneminde, kırk saatlik çalışma haftası.

Marx'ın III.kısımda gösterdiği şeyi bütün proleterler günlük deneyleri ile bilirler: Kapitalist sistemin, çalışma günü (ya da çalışma haftası) süresinin uzatılması amacıyla, sömürüyü en yüksek düzeye çıkarma yolunda gösterdiği dayanılmaz eğilim. Bu sonuca, ya mevcut mevzuata rağmen (40 saatlik çalışma haftası hiç bir zaman gerçekten uygulanmadı), ya da mevcut mevzuat aracıyla (örneğin "fazla mesailer") ulaşılmıştır. Normal mesai tarifesinin yüzde yirmibeş, elli, hatta yüz üstünde ödediklerine göre, fazla mesailer, görünüşte, kapitalistlere "çok pahalıya mal olmuş" a benzerler. Ama gerçekte onların yararınadır; çünkü teknolojideki hızlı gelişmeler sonucu ömürleri git gide kısalan "makinalar" ın yirmi dört saatte yirmi dört saat çalışmalarını sağlarlar. Başka bir deyişle, fazla mesai saatleri, kapitalistlerin "üretkenlik"ten âzami kâr sağlamalarını mümkün kılar. Marx, kapitalist sınıfın işçilere fazla mesaileri onları hoşnut etmek, ya da sağlıkları bahasına gelirlerini arttırmak için değil, ama onları daha çok sömürmek için ödediğini ve ödeyeceğini açıkça göstermiştir.

Varlığı bu fazla mesailer sorununda kendini belli belirsiz göstermiş bulunan nisbî artı-değer (kısım IV), şüphesiz 1 numaralı çağdaş sömürü biçimidir. Anlaşılması çok daha güçtür, çünkü çalışma süresinin uzaması kadar kolay görülmez. Bununla birlikte proleterler, ona karşı değilse bile, hiç olmazsa, görüleceği gibi, sonuçlarına karşı, içgüdüleri ile harekete geçerler.

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Gerçekten, nisbî artı-değer, (sınaî ve tarımsal) üretimin makinalaştırılmasının yoğunlaştırılması, ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan artan üretkenlik ile ilgilidir. Günümüzde otomasyona doğru yönelir. Azami kâr sağlamak için en düşük fiyatla en çok mal üretmek: işte kapitalizmin karşı konmaz eğilimi budur. Bu eğilim doğal olarak çalışma gücünün artan bir sömürüsü ile birlikte gider.

Bugün çağdaş teknolojide "değişme" ya da "devrim" den söz etme eğilimi var. Aslında Marx, kapitalist üretim biçiminin, başta üretim âletleri (teknoloji) gelmek üzere, "üretim araçlarında kesintisiz bir devrim" ile karakterize edildiğini daha Bildiri'de ileri sürmüş ve Kapital'de kanıtlamıştı. On-onbeş yıldan beri olup bitenler, gürültü patırdı ile "misli görülmemiş" olarak ilân edildi, ve bir kaç yıldan beri işlerin önce olduğundan daha hızlı gittiği de doğrudur. Ama söz konusu olan şey basit bir derece farkıdır, yoksa nitelik farkı değil. Kapitalizmin bütün tarihi, teknolojideki gelişme aracıyla, üretkenliğin olağanüstü bir gelişmesi tarihidir.

Bugün bundan, tıpkı geçmişte olduğu gibi, çalışma sürecine-aynı miktar ürünü eskisinden iki, üç, ya da dört kez daha az zamanda üretmeği sağlayan-git gide daha yetkin makinalar sokulması, dolayısıyle üretkenlikte gözle görülür bir gelişme sonucu çıkıyor. Ama bununla birlikte, sadece proleterler arasında değil, hatta artık teknik ilerleme "defterinde" olmayan, dolayısıyle tecimsel değerini yitirmiş, ve bundan ötürü işsizliğe aday bulunan yüksek derecede teknik kadrolar dahil, proleter-olmayan emekçiler arasında da, çalışma gücünün sömürülmesindeki şiddetlenmenin belgin sonuçları (çalışma tempolarının hızlanması, bazı iş ve görevlerin ortadan kalkması) da görülüyor.

Marx bütün bunları, büyük bir kesinlik ve büyük bir belginlikle, IV. kısımda (nisbî artı-değer) inceler.

Üretkenlikteki gelişme aracıyla gelişen sömürünün mekanizmalarını, somut biçimleri içinde, bir bir gösterir. Böylece, üretkenlik aslında işçi sınıfının sömürülmesini arttırmak için geliştirildiğine göre,

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

üretkenlikteki gelişmenin hiç bir zaman işçi sınıfına kendiliğinden yararlı olamayacağını kanıtlar. Marx böylece, işçi sınıfının, kapitalizmi alaşağı etmeden ve sosyalist bir devrimde devlet iktidarını ele geçirmeden önce modern üretkenlik gelişmesinden yararlanmayı bekleyemeyeceğini söz götürmez bir biçimde gösterir. Gösterir ki, bugünden iktidarın sosyalizme yol açan devrimci alınışına kadar geçecek zaman içinde, işçi sınıfının, üretkenlikteki gelişme aracıyla gerçekleşen sömürü sonuçlarına karşı, bu sonuçları sınırlandırmak için mücadeleden başka bir amacı, ve de bundan başka bir çaresi olamaz (çalışma tempolarına karşı, üretkenlik primlerindeki keyfiliğe karşı, fazla mesailere karşı, görevlerin kaldırılmasına karşı, "üretkenlik işsizliği" ne karşı mücadele).

O halde IV.kısmın sonuna gelmiş bulunan okuyucuya, V.kısmı (artıdeğer üzerine yeni araştırmalar) şimdilik bir yana bırakmayı, ve doğrudan doğruya ücret üzerindeki o kolay anlaşılır VI. kısma geçmeyi öğütlerim.

Marx burada, işçinin "çalışma" sının "değeri üzerinden ödenmiş" olduğunu söyleyen burjuva yuttürmacası dışında, çeşitli ücret biçimlerini: önce zamana, sonra parça başına göre ücreti, yani burjuvazinin işçi bilincinde tüm örgütlü sınıflar mücadelesi isteğini yok etmek için ona kurduğu çeşitli tuzakları incelediğine göre, proleterler burada da yabancılık çekmezler. Burada proleterler, kendi sınıflar mücadelelerinin, kapitalist sömürünün şiddetlenmesi eğilimine karşıt bir biçimde karşı çıkmaktan başka bir şey olmadığını göreceklerdir.

Burada kabul edeceklerdir ki, ücret plânında, ya da bakanların ve onların "ekonomist" lerinin sırasıyla dedikleri gibi, "yaşam düzeyi" ya da "gelirler" plânında, proleterler ile öbür ücretlilerin iktisadi sınıf mücadelelerinin ancak bir tek anlamı olabilir: kapitalist sistemin, bütün biçimleri altında sömürünün şiddetlenme nesnel eğilimine karşı savunucu bir mücadele.

Evet, savunucu mücadele, öyleyse ücret azalışına karşı bir mücadele diyoruz. Ücret azalışına karşı her mücadelenin, aynı zamanda mevcut ücretin artması için de bir mücadele olduğu açıktır. Ama sadece artış için

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

mücadeleden söz etmek demek, mücadelenin neden ve amacını gizleme tehlikesini göze alarak, onun sonuçlarını belirtmekten başka hiç bir şey yapmamak demektir. Kapitalizm kimsenin göz yaşına bakmaksızın ücret azalışına doğru yöneldiğinden, ücret artışı için mücadele, özünde, kapitalizmin ücreti azaltma eğilimine karşı savunucu bir mücadeledir.

O zaman, Marx'ın VI. kısımda belirttiği gibi, ücret sorununun, hiç bir biçimde, üretkenlikteki, hatta olağanüstü gelişme "kârları" nın işçilere "dağıtılması" aracıyla "tek başına" çözümlenemeyeceği apaçık bir biçimde ortaya çıkar. Ücret sorunu bir sınıf mücadelesi sorunudur. Bu sorun "tek başına" değil, ama sınıf mücadelesi aracıyla çözümlenir: her şeyden önce günün birinde genel greve varacak çeşitli grev biçimleri aracıyla.

Bu genel grev sadece iktisadi, dolayısıyle savunucu bir nitelikte mi kalacak ("emekçilerin maddi ve manevi çıkarlarının savunulması", çalışma süresinin uzaması ile ücretin azalması doğrultusundaki ikili kapitalist eğilime karşı mücadele), yoksa siyasal, dolayısıyle saldırıcı bir biçim mi alacak (devlet iktidarının ele geçirilmesi, sosyalist devrim, ve sosyalizmin kuruluşu için mücadele), Marx, Engels ve Lenin'in yaptığı ayrımlardan haberdar olan herkes, siyasal sınıf mücadelesini iktisadi sınıf mücadelesinden hangi farkın ayırdığını bilir.

İktisadi (sendikal) sınıf mücadelesi iktisadi olduğu için (kapitalizmin iki büyük eğilimine karşı) savunucu nitelikte bir mücadele olarak kalır. Siyasal sınıf mücadelesi siyasal olması bakımından (iktidarın işçi sınıfı ve müttefikleri tarafından alınması için) saldırıcı nitelikte bir mücadeledir.

Bu iki mücadeleyi birbirinden iyice ayırmak gerek; oysaki gerçekte, bunlar her zaman, konjonktüre göre az ya da çok, birbirine karışırlar.

Bir şey kesindir, ve Marx'ın I.kitapta İngiltere'deki iktisadi sınıf mücadeleleri üzerine yaptığı tahlil bunun böyle olduğunu gösterir: sadece iktisadi mücadele alanında kalması istenen bir sınıf mücadelesi, her zaman savunucu nitelikte, ve her zaman kapitalist rejimi yıkma bakımından

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

umutsuz olarak kalır ve kalacaktır. Bu, Marx'ın sözünü ettiği reformist, fabien, trade-unionist, ve genel olarak, II.Enternasyonal sosyal-demokrat geleneğin büyük günahıdır. Sadece siyasal bir mücadele bu sınırları aşabilir, dolayısıyle, saldırıcı bir nitelik kazanmak üzere, savunucu olmaktan çıkabilir. Bu sonuç, Kapital'de, pek de üstü kapalı olmayan bir biçimde, okunabilir. Hele Marx, Engels, ve Lenin'in siyasal yazılarında apaçık okunabilir. Bu, uluslararası işçi Hareketinin, marksist teori ile "kaynaşmış" olduğundan beri, 1 numaralı sorunudur.

Okuyucular, bundan sonra, çok açık olan VII.kısma geçebileceklerdir. ("Sermaye Birikimi"). Marx bu kısımda kapitalizmin, sermayenin temelinin yeniden-üretimine ve genişletilmesine dayandığını gösterir; çünkü kapitalizm, proleterlerden sızdırılan artı-değerin sermaye haline dönüşmesi, yani sermayenin, proleterlerden durmadan daha çok artık-çalışma (artı-değer) koparmak için, "kartopu" gibi büyümesi demektir. Ve Marx, parlak bir somut "örnek" te, 1846-1866 İngilteresi örneğinde, bunu gösterir.

Birinci kitabı bitiren VIII.kısma ("İlkel Birikim") gelince, bu kısım Marx'ın ikinci bulgusunu içerir. Birincisi "artı-değer" in bulunmasıdır. İkincisi, kapitalizmin, bir "özgür emekçiler" (yani çalışma yardımıyla, batılı toplumlarda sayesinde "doğup" gelişebildiği "ilkel birikim" i gerçekleştiren inanılmaz yolların bulunmasıdır. Bu yollar, insan tarihinde kapitalizme kendi büyük yolunu açmış bulunan en tiksinç zorbalık, soygun ve insan kıyımı yollarıdır. Bu son kısım henüz işlenmemiş olağanüstü zenginlikler içerir: özellikle, kapitalizmin, en tiksinç zorbalık yollarını kullanmaktan hiç bir zaman vargeçmemiş ve XX.yüzyılın ortasında, metropoliten varlığının "kıyı" larında, yani sömürge ve eski sömürge ülkelerde kullanmağa devam etmekte olduğu yolundaki (geliştirmemiz gereken) tez.

Öyleyse dirençle şu okuma yöntemini öğütlerim:

1) İlk okuyuşta I.kısmı (meta ve para) bile bile bir yana bırakmak.

2) I.kitabın okunmasına II.kısımdan (paranın sermaye haline dönüşmesi) başlamak.

3) II.kısım, III.kısım (mutlak artı-değer üretimi), ve IV.kısmı

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

(nisbî artı-değer üretimi) dikkatle okumak.

4) V.kısmı (artı-değer üzerine yeni araştırmalar) bir yana bırakmak.

5) VI.kısım (ücret), VII.kısım (sermaye birikimi), ve VIII.kısmı (ilkel birikim) dikkatle okumak.

6) En sonra, hatta öbür bölümleri tekrar tekrar okuduktan sonra bile bazı derinleştirilmiş açıklamalara[6] başvurmaksızın anlaşılmasının son derece güç kalacağını bile bile, I.kısmı (meta ve para) okumaya başlamak.

Kapital okunurken karşılaşılacak siyasal ve teorik güçlükler üzerine söylenmiş bulunan şeyleri göz önünde tutarak, bu okuma düzenine sıkı sıkıya bağlı kalacak okuyucuların bundan pişmanlık duymayacaklarını temin ederim.

BÖLÜM II

Şimdi Kapital'in I.kitabının hızlı bir okunmasına, ve hatta, bazı bakımlardan, çok dikkatli bir okunmasına engel olan teorik güçlüklere geliyorum.

Burjuva ideolojisinin, işte bu güçlüklere dayanarak, kendini Marx'ın teorisini uzun zamandan beri "çürütmüş" olduğuna inandırmağa çalıştığını -ama buna gerçekten inanıyor mu?- hatırlatırım.

İlk güçlük çok genel bir nitelikte. Bu güçlük, I.kitabın dört kitaplık bir yapıtın birinci kitabından başka bir şey olmadığı basit olgusuna dayanıyor.

Evet: dört. Çünkü, her ne kadar I., II., ve III. kitapların varlığı genellikle biliniyor ve hatta bu kitaplar okunmuş bulunuyorsa da, IV. kitap, varlığı bilindiği varsayılırsa, genel olarak sessizlikle geçiştiriliyor.

"Esrarengiz" IV. kitap, sadece Marx'ın öbür tarihçiler arasında bir "tarihçi", bir iktisadi doktrinler tarihi yazarı olduğunu düşünen kimseler için esrarengizdir; çünkü Molitor, derinden derine teorik, ve aslında Artı-değer teorileri adını taşıyan bu yapıtı, bu yanıltıcı başlık altında -eğer deyim yerinde ise- çevirmiştir[7].

./.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Şüphesiz, Kapital'in I.kitabı, Markx'ın sağlığında yayımlamış olduğu tek kitaptır, çünkü II. ve III. kitaplar, ölümünden (1883) sonra, Engels, ve IV. kitap da Kautsky tarafından yayımlanmıştır[8]. 1886'da, İngilizce baskının önsözünde, Engels I. kitabın "kendi başına bir bütün meydana getirdiğini" söyleyebiliyordu. Gerçekten, sonraki kitaplar elde bulunmadığı zaman, onu "bağımsız bir yapıt olarak düşünmek" gerekiyordu.

Bugün durum böyle değildir. Bugün Almanca[9] ve Fransızcada[10] dört kitaba birden sahip bulunuyoruz. Bu işi yapabilecek olanlara, sadece IV. kitabın çevirisinin değil (çünkü bu çeviri büyük yanlışlarla dolu), ama II. ve III. kitapların çevirisinin de denetlenmesi (bu kitaplardaki terminoloji güçlükleri her zaman yenilmemiş), ve son olarak, Roy tarafından çevrilen, ve Marx'ın tamamen elden geçirerek, bazı parçaları değiştirmiş ve hatta belirli derecede genişletmiş bulunduğu I. kitap için de -çünkü Fransız okuyucuların teorik yeteneklerinden kuşku duyan Marx[11], özgün kavramsal deyimlerin açıklığını bazan tehlikeli biçimde bir yana bırakmıştır- sık sık Almanca metne başvurmakta büyük yararları olacağını haber veririm.

Öbür üç kitabın bilinmesi, I. kitaptaki çok büyük teorik güçlüklerden bir kısmının, her şeyden önce korkunç I. kısımda (meta ve para), ünlü "emek-değer" teorisi yöresinde toplanmış bulunan güçlüklerin üstesinden gelinmesini sağlar.

Bilimin hegelci bir anlayışı içinde (Hegele göre sadece felsefi bilim vardır, ve bu nitelikle her gerçek bilimin kendi öz başlangıcını temellendirmesi gerekir). Marx o zaman "her bilimde başlangıç güçtür" diye düşünüyordu. Gerçekten, I. kitabın I. kısmı, güçlüğü geniş ölçüde bu hegelci ön-yargıya bağlı bir açıklama düzeni içinde sunulur. Zaten Marx, bu başlangıcı, ona "kesin" biçimini vermeden önce, on kez yeni baştan yazmıştır, -sanki burada sadece basit bir açıklama güçlüğü olmayan bir güçlüğe tökezliyordu,- ve bunun da nedeni var.

Çözüm ilkesini kısaca veriyorum.

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Marx'ın, bütün burjuva "ekonomist" ve ideologları tarafından alaylı suçlamalarla eleştirilen "emek-değer" teorisi, anlaşılır, ama ancak Marx ve Engels'in "değer kanunu", ya da mevcut çalışma gücü miktarının, çeşitli üretim kollarına göre, üretim şartlarının yeniden-üretimi için zorunlu dağılım kanunu olarak adlandırdıkları bir teorinin özel bir durumu olarak anlaşılır bir şeydir. Marx, 1868'den itibaren, her bilimin kaçınılmaz "güç başlangıcı" nı yalanlayan terimlerle, onu (değer kanununu - ç.) "bir çocuk bile" anlayabilir, der. Bu kanunun niteliği konusunda, öbür metinler arasında, Marx'ın Kugelmann'a yazdığı 6 Mart ve 11 Temmuz 1868 tarihli mektuplara bakılabilir[12].

"Emek-değer" teorisi, I. kitapta güçlük çıkartan tek konu değildir. Şüphesiz, onu "metafizik", "aristocu", "kullanılmaz", vs. olmakla eleştiren burjuva iktisatçı ve ideologlarının hedef tahtası olan artı-değer teorisini de anmak gerek. Ne var ki, artı-değer teorisi, ancak daha geniş bir teorinin: artık-çalışma teorisinin özel bir durumu olarak anlaşılabilir.

Artık-çalışma her "toplum" da vardır. Sınıfsız toplumlarda, üretim şartlarının yeniden-üretimi için zorunlu kısım çıkarıldıktan sonra, (ilkel, komünist) "topluluk" üyeleri arasında dağıtılır. Sınıflı toplumlarda, üretim şartlarının yeniden-üretimi için zorunlu kısım çıkarıldıktan sonra, egemen sınıflar tarafından sömürülen sınıflarda zorla alınır. Çalışma gücünün, tarihte ilk kez olarak bir meta durumuna geldiği kapitalist sınıflı toplumda, zorla alınan artık-çalışma artı-değer biçimine bürünür.

Bu konunun da ayrıntılarına girmiyorum: tanıtılması ayrıntılı kanıtlar gerektirecek çözümün ilkesini göstermekle yetiniyorum.

Birinci kitap, daha öncekilere, ya da öbür sorunlara bağlı başka teorik güçlükler de içerir.

Örneğin değer ile değer biçim arasında gözetilecek ayrım teorisi; örneğin toplumsal bakımdan zorunlu çalışma miktarı teorisi; örneğin basit ve karmaşık çalışma teorisi; örneğin toplumsal ihtiyaçlar teorisi, v.s.

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Örneğin sermayenin organik bileşimi teorisi. Örneğin o ünlü metaın "fetişizmi" teorisi ve daha sonraki genelleştirilmesi.

Bütün bu sorunlar -ve başka bir çokları- I. kitabın ya geçici, ya da kısmî çözümler getirdiği gerçek nesnel güçlükleri oluştururlar. Bu yetersizlik neden?

Kapital'in I. kitabını yayımladığı zaman, Marx'ın II. kitabı, ve III. kitabın bir kısmını (bu sonuncu taslak biçiminde) kâğıt üzerine dökmüş olduğunu bilmek gerekir. Her halde, Engels ile olan mektuplaşmanın gösterdiği gibi[13], hiç değilse esas itibariyle "her şey kafasında" bulunuyordu. Ama, dört kitaptan oluşacak bir yapıtın birinci kitabında Marx'ın "her şeyi kâğıt üzerine" dökmesi maddi olarak söz konusu değildi. Üstelik Marx her ne kadar "her şeyi kafasında" bulunduruyor idiyse de, kafasındaki sorunların bütün cevaplarına sahip bulunmuyordu, -ve bazı noktalarda I. kitap bunun acısını çeker. Eğer Marx I. kısmın anlaşılmasına bağlı bulunan "değer kanunu" nun anlaşılmasının bir "çocuk" oyuncağı olduğunu ancak 1868'de, yani I. kitabın yayımlanmasından bir yıl sonra yazdıysa, bu bir raslantı değildir.

Öyleyse, I. kitabın okuyucusu, eğer Marx'ın insan bilgi tarihinde ilk kez olarak el değmemiş bir kıtada ilerlediğini göz önünde tutarsa kolayca anlayabileceği bir gerçeğe inanmalı: I. kitap, ancak II., III. ve IV. kitaplarda konulacak olan bazı sorunların çözümünü, -ve çözümleri ancak II., III. ve IV. kitaplarda gösterilecek olan bazı sorunları içerir.

I. kitabın nesnel güçlüklerinin çoğu, esas itibariyle bu "askıda olma" ya da "önceleme" karakterine dayanır. Öyleyse bunu iyice bilmek, ve bundan çıkarılacak sonucu çıkarmak, yani I. kitabı, II., III. ve IV. kitapları hesaba katarak okumak gerekir.

Bununla birlikte, I. kitabın okunmasına karşı gerçek bir engel meydana getiren ikinci bir güçlükler türü var. Bu güçlükler Kapital'in dört kitaptan oluştuğu gerçeğine değil, Marx'ın dilinde ve hatta düşüncesinde, Hegel'in düşüncesinin etkisinin kalıntılarına dayanır.

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Belki bilinir, ben bir kaç yıl önce, Marx'ın düşüncesinin Hegel'in düşüncesinden temelden farklı olduğu, dolayısıyle Hegel ile Marx arasında gerçek bir kopuntu, ya da ayrılık bulunduğu fikrini savunmaya kalkıştım[14]. Zaman geçtikçe, bu tezin doğruluğuna daha çok inanıyorum. Bununla birlikte, bu kopuntunun 1845'de (Feuerbach üzerine tezler, Alman ideolojisi) olduğu fikrini ileri sürerek, bu tez üzerine çok kesip atıcı bir fikir verdiğimi kabul etmek zorundayım. Aslında 1845'de çok önemli bir şey başlar, ama Hegel düşüncesi ile gerçekten yeni kavramlar içinde tam bir kopuntu gerçekleştirmek için Marx'a çok uzun bir devrim çalışması gerekti. Üncü 1859 Önsöz'ü (Ekonomi politiğin eleştirisine önsöz), henüz derin bir biçimde hegelci-evrimci bir nitelik taşır. 1857-1859 yıllarında yazılan "Grundrisse" de, Marx'ın 1858'de Büyük Mantık'ını hayranlıkla yeni baştan okuduğu Hegel'in düşüncesi tarafından derinden derine etkilenmiştir.

Kapital'in I. kitabı yayımlandığı zaman, hegelci etkinin izleri hâlâ görülür. Bu izler tamamem ancak daha sonra kaybolacaklardır: Gotha programının eleştirisi (1875) ile Wagner üzerine marjinal notlar (1882)[15], her türlü hegelci etkiden tamamen ve kesinlikle bağışık yazılardır.

Öyleyse Marx'ın nerden geldiğini bilmek bizim için çok büyük bir önem taşır: O, 1858'de Hegel'i yeni baştan bulmadan önce, Hegel'den Kant ve Fichte'ye bir dönüş olan yeni-hegelcilikten, sonra saf feuerbach'çılıktan, sonra da Hegel aşılanmış feuerbach'çılıktan (1844 Elyazmaları) geliyordu.

Nereye gittiğini bilmek de önemli. Düşüncesinin eğilimi, 1875'deki Gotha programının eleştirisi ile 1882'deki Wagner üzerine notlar'da görüldüğü gibi, onu karşı durulmaz bir biçimde her türlü hegelci etki izini tamamen bırakmağa doğru götürüyordu. Marx, tüm Hegel etkisini geri dönmezcesine bırakırken, ona karşı önemli bir borcu kabul etmekten de geri kalmıyordu: Hegel ilk olarak tarihi "öznesiz bir süreç" biçiminde anlamış olan kişiydi.

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İşte bu eğilimi göz önünde tutarak, I. kitapta varlığını sürdüren hegelci etkinin izlerini aşılma yolunda bulunan kalıntılar olarak değerlendirebiliriz.

Daha önce, I. kitabın I. kısmının parlak bir örneğini verdiği tipik bir biçimde hegelci bir sorun olan her bilimin "güç başlangıcı" sorununda bu izlere dikkati çekmiştim. Bu hegelci etki, Marx'ın bu I. kısımda kullandığı sözlükte lokalize edilebilir: Marx, bir yandan ürünlerin toplumsal yararı, ve öte yandan aynı ürünlerin değişim değeri gibi birbirinden büsbütün farklı iki şeyden, bir yandan kullanım değeri, ve öte yandan değişim değeri gibi, "değer" kelimesini ortaklaşa bir kelime haline getiren terimlerle söz eder. Eğer Marx 1882'deki Marjinal notlar'da Wagner adlı birini (bu vir obscurus'u) âleme maskara ediyorsa, bunun nedeni, Wagner'in, Marx iki durumda da aynı kelimeyi: değer kelimesini kullandığı için, kullanım değeri ile değişim değeri terimlerinin, "değer" kavramının (hegelci) bir bölüntüsünden çıkmış olduklarına inanır görünmesidir. Gerçek şudur ki, Marx "kullanım değeri" deyiminden değer kelimesini çıkarmak, ve sadece, aslında gerektiği gibi, ürünlerin toplumsal yararı'ndan söz etmek sakınırlığını (ihtiyatlığını) göstermemiştir. Marx'ın 1873'de Kapital'in Almanca ikinci baskısına yazdığı Sonsöz'de kendi tutumu konusunda düşünmek, ve "değer teorisi üzerindeki kısımda" (I. kısmın ta kendisi "Hegel'in özel terminolojisi ile" "flört etme" (koketterien) tehlikesini bile göze almış bulunduğunu kabul etmek zorunda kalmasının nedeni işte burada anlaşılır. Bundan çıkarılacak sonucu çıkarmalıyız; bu da, sonunda, Kapital'in I. kısmının, artık hiç de "güç" değil, ama basit ve kolay bir "başlangıç" haline gelecek biçimde, yeniden yazılması'na varır.

Aynı hegelci etki, Marx'ın "soyguncuların kamulaştırılması" ndan söz ederek: "bu, yadsımanın yadsınmasıdır" dediği I. kitabın VIII. kısmının xxxII. bölümündeki ihtiyatsız formülde de kendini gösterir. İhti-

./.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

yatsız: çünkü bu formül, Stalin'in "yadsımanın yadsınması" nı, gerçi çok daha ağır başka yanlışlıklar bahasına, diyalektik kanunları içinden haklı olarak çıkarmış bulunmasına rağmen, ortalığı kasıp kavurmaktan geri kalmadı.

Hegelci etkinin son, ve bu kez gözönünde bulunan izi, (bütün "şeyleşme" ve "yabancılaşma" teorisyenleri, bunda Marx'ın düşüncesi üzerindeki kendi idealist yorumlarını "dayandıracak" bir şey buldukları için) son derece zarar vericidir: fetişizm teorisi ("Meta'ın fetiş karakteri ve içyüzü", I. kısım, I. bölüm, IV. kesim).

Uzun uzun tanıtlanmaları gereken bütün bu konular üzerinde burada daha çok duramayışım anlayışla karşılanacaktır. Gene de bu noktalar üzerine dikkati çekiyorum, çünkü Ekonomi politiğin eleştirisine katkı'nın o çok ikircil ve (heyhat!) ünlü önsözü ile, bunların yüklü bulunduğu hegelcilik ve evrimcilik (çünkü yoksulun hegelciliği evrimciliktir), marksist işçi Hareketi tarihinde çok zararlı olmuştur. Lenin'in bir an bile bu hegelci-evrimci sayfaların etkisinde kalmamış olduğuna dikkat isterim, yoksa II. Enternasyonal'in ihaneti ile savaşamaz, bolşevik partiyi kuramaz, Proletarya diktatoryasını kurmak için, Rus halk yığınlarının başında, devlet iktidarını fethedemez, ve sosyalizmin kuruluşuna girişemezdi.

Aynı uluslararası komünist hareketin mutsuzluğu olarak, Stalin'in 1859 önsözünü, Komünist (bolşevik) Parti Tarihi'nin "Diyalektik meteryalizm ve tarihi materyalizm" (1938) başlıklı bölümünde görülebileceği gibi, kendi referans metni yaptığına da dikkat isterim: bu, marksist hiç bir yönü bulunmayan bir terimle "kişiye tapma dönemi" biçiminde adlandırılan şey üzerine az şey açıklamaz.

Birinci kitabın okuyucusunu, bu kez sözünü etmiş bulunduğum güçlüklerle hiç bir ilgisi bulunmayan, ama Marx'ın metnini çok yakından okuma zorunluluğuna bağlı çok ciddi bir yanlış anlamadan kurtarmak için bir söz daha ekleyeceğim.

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI VAKFI

Bu yanlış anlama, I. kitabın II. kısmından (paranın sermaye haline dönüşmesi) itibaren sözü edilen konu ile ilgili. Burada Marx, kapitalist üretimde, belirli her sermaye için, değişmeyen sermayeyi (ham maddeler, binalar, makinalar, âletler) oluşturan bir kısım (diyelim yüzde kırk) ile, değişen sermayeyi (çalışma gücü alımı harcamaları) oluşturan bir başka kısmın (diyelim yüzde altmış) varlığından söz ederek, gerçekte sermayenin organik bileşimi üzerinde durur. Değişmeyen sermaye, kapitalist üretim sürecinde değişmeden kaldığı için böyle adlandırılır: yani değer üretmez, öyleyse değişmeden kalır. Değişen sermayeye değişen denir, çünkü o, (çalışma gücünün kullanılmasında meydana gelen) artı-değerin zorla alınma mekanizması aracıyla, eski değerinden daha yüksek yeni bir değer üretir.

Oysa okuyucuların büyük çoğunluğu, tabii burjuva iktisat siyaseti teknisyenleri olmanın mesleki deformasyonu yüzünden o "düşünüş yanlışlığı"na yatkın diyebileceğim "ekonomistler" dahil, Marx'ın, sermayenin organik bileşimi dolayısıyle, bir işletme teorisi, ya da marksist terimlerle söylemek gerekirse, bir üretim birimi teorisi yaptığını sanır. Bununla birlikte Marx açıkça bunun tersini söyler: her zaman <u>toplam</u> toplumsal sermayenin bileşiminden söz eder, ama <u>rakam</u> verdiği zaman (örneğin yüz milyon üzerinden, değişmeyen sermaye=kırk milyon, yani yüzde kırk, ve değişen sermaye=altmış milyon, yani yüzde altmış), somut görünüşlü bir örnek biçimi altında. Demek ki Marx, bu <u>rakamlı</u> örnekte, şu ya da bu işletmeden değil, ama "toplam sermayenin bir kısmı" ndan söz eder. Okuyucuya kolaylık sağlamak, ve onun "fikirlerini saptamak" için, "somut" (öyleyse rakamlı) bir örnek üzerinde düşünce yürütür, ama bu somut örnek, ona sadece <u>toplam</u> toplumsal sermayeden söz etmek için bir örnek hizmeti görür.

Bu açıdan, <u>Kapital</u>'in hiç bir yerinde, ne üretim birimi teorisi, ne de kapitalist tüketim birimi teorisi bulunur. Öyleyse, bu iki nokta üzerinde, Marx'ın teorisinin tamamlanması gerekir.

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Lenin tarafından Emperyalizm teorisinde[16] kesinlikle yok edilen bu anlaşılmazlığın siyasal önemi üzerinde de durmak isterim. Marx'ın Kapital'de "dünya piyasası" ndan, yani kapitalist üretim ilişkilerinin dünya çapında eğilimsel genişlemesinden söz etmeği tasarladığı bilinir. Bu "eğilim", eksiksiz biçimini Emperyalizmde bulmuştur. Bunun, Marx ve birinci Enternasyonal tarafından adamakıllı farkedilmiş bulunan kesin siyasal önemini ölçmek son derece önemlidir.

Gerçekten, eğer kapitalist sömürü (artı-değer sızdırılması) ücretli işçilerin çalıştırıldıkları kapitalist işletmeler içinde mevcutsa (ve işçiler bu sömürünün kurbanları ve dolaysız tanıklarıdır), bu yerel sömürü, sadece bir kapitalist ülkede değil, ama kapitalist ülkelerin hepsinde,ve son olarak (önce askeri işgale dayanan dolaysız sömürgeci sömürü: neo-kolonyalizm aracıyla) bütün dünyada,kentsel büyük sınâi işletmelerden, giderek kırsal kapitalist işletmelere, sonra da öbür sektörlerin karmaşık biçimlerine (kentsel ve kırsal zanaatkârlık: "tarımsal aile" işletmeleri, müstahdemler, memurlar, vs.) yayılan genelleştirilmiş bir sömürü sisteminin ancak basit bir parçası olarak mevcuttur.

Demek ki, işçi Hareketi ile büyük yöneticilerinin (Marx, sonra Lenin) kendisine bir işçi Enternasyonali (birinci, ikinci, sonra üçüncü Enternasyonal) aracıyla cevap verdikleri, ve XIX. yüzyılın sonundan bu yana emperyalist Enternasyonal haline gelmiş gerçek bir fiili kapitalist Enternasyonal var. Militan işçiler bu gerçeği kendi proleter Enternasyonalizm pratikleri içinde öğrenirler. Bu somut olarak, militan işçilerin:

1) çalıştıkları kapitalist işletmede (üretim birimi) doğrudan doğruya sömürüldüklerini;

2) sadece kendi işletmeleri plânında mücadele edemeyeceklerini, ama ulusal üretimleri (Metalürji, İnşaat, Ulaştırma, vs. sendikal federasyonları), sonra çeşitli üretim kollarının ulusal bütünü (örneğin: Genel Emek Konfederasyonu), daha sonra da dünya plânında mücadele etmeleri gerektiğini çok iyi bildikleri anlamına gelir.

./.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Bu, iktisadi sınıf mücadelesi ile ilgili.

Siyasal sınıf mücadelesi ile ilgili olarak da, Enternasyonal'in biçimsel yokluğuna rağmen, durum aynıdır. Bu nedenle I. kitabı sadece Bildiri'nin ("Bütün ülkeler işçileri, birleşiniz!") ışığında değil birinci, ikinci, ve üçüncü Enternasyonal tüzüklerinin, ve tabii leninist emperyalizm teorisinin de ışığında okumak gerekir.

Bunu söylemek, hiç de Kapital'in I. kitabı dışına çıkmak, ve sadece "ekonomi politik" ile uğraşır görünen bir yapıt dolayısıyle, "politika yapmağa" girişmek anlamına gelmez. Tam tersine, Marx'ın, olağanüstü bir bulgu ile, insanların bilimsel bilgi ve bilinçli pratiğine yeni bir kıtayı, tarih-Kıtasını açmış, ve her yeni bilimin bulunması gibi, bu bulgunun da bu bilimin tarihi ve kendilerini bu bilimde tanıyan insanların siyasal pratiği içinde uzanmış olması gerçeğini ciddiye almak anlamına gelir. Eğer Marx, önce kapitalist, sonra emperyalist Enternasyonal'e karşılık olarak, Kapital'in "Dünya piyasası" başlığı altında yazmağı tasarladığı bölümünü, bu proleter Enternasyonalizminin temeli niteliğindeki bölümü yazamadıysa, Marx tarafından 1864'de kurulan birinci Enternasyonal, daha Kapital'in çıkmasından üç yıl önce, sonradan Lenin'in sadece Emperyalizm, Kapitalizmin en yüksek aşaması kitabında değil, ama üçüncü Enternasyonal'in kurulmasında (1919) da devamını yazdığı bu bölümü olğular içinde yazmıştır.

Şüphesiz bütün bunlar, bir "ekonomist" ya da hatta bir "tarihçi", hele hele burjuvazinin basit bir "ideolog"u için, eğer anlaşılmaz değilse, en azından anlaşılması çok güç şeylerdir. Buna karşılık bütün bunlar, bir proleter, yani (kentsel ya da kırsal) kapitalist üretimde "istihdam edilen" ücretli bir işçi için anlaşılması çok kolay şeylerdir.

Neden bu güçlük? Bu nisbî kolaylık neden? Bunu anlamak için, Marx'ın metinlerine, ve Lenin'in, Eserler'inin ilk ciltlerinde Marx'ın Kapital'ini yorumlarken yaptığı açıklamalara bakmak gerek. Bu güçlük ve kolaylık şundan ki, burjuva ya da küçük-burjuva aydınlar burjuva (ya da küçük-burjuva) bir "sınıf içgüdüsü" ne sahip bulundukları halde, proleterler proleter bir

./.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

sınıf içgüdüsüne sahiptirler. Sınıf sömürüsünü elçabukluğuna getirmek için her şeyi yapan burjuva ideolojisi ile gözleri kapanmış birinciler, kapitalist sömürüyü göremezler. İkinciler, tersine, üzerlerine korkunç bir biçimde çöken burjuva ve küçük-burjuva ideolojisine rağmen, bu sömürüyü görmemezlik edemezler, çünkü bu sömürü onların günlük yaşantısını oluşturur.

Kapital'i, ve onun I. kitabını anlamak için, "proleter sınıf konumları üzerine gelmek", yani tüm kapitalizmi meydana getiren ücretli çalışma gücünün sömürülmesi gerçekliğini görünür kılan tek görüş açısında yer almak gerekir.

Bu, üzerlerine çöken burjuva ve küçük-burjuva ideolojisinin etkisine karşı mücadele etmeleri şartıyla, işçiler için nisbeten kolaydır. İşçiler sert günlük sömürü okulu tarafından oluşturulmuş bir "sınıf içgüdüsü" ne "doğal olarak" sahip bulundukları için, öznel olarak, içgüdüsel olarak duydukları şeyi, nesnel olarak anlamaları bakımından, siyasal ve teorik nitelikte ek bir eğitim onlara yeter. Kapital, nesnel açıklama ve tanıtlamalar biçimi altında, onlara bu ek teorik eğitimi verir, ve bu da onların proleter sınıf içgüdüsünden proleter bir (nesnel) sınıf konumuna geçmelerine yardım eder.

Ama bu, uzmanlar ve (öğrenciler dahil) öbür burjuva ve küçük-burjuva "aydınlar" için son derece güçtür. Çünkü bilinçlerinin basit bir eğitimi (basit bir Kapital okunuşu gibi) onlara yetmez. Onların zorunlu olarak burjuva ya da küçük-burjuva sınıf içgüdülerinden proleter sınıf konumlarına geçmeleri için, bilinçlerinde gerçek bir kopuntu, gerçek bir devrim gerçekleştir meleri gerekir. Bu son derece güç bir şeydir, ama olanaksız değildir. Kanıt: liberal burjuvazi çocuğu (avukat baba) olan Marx'ın kendisi, ve yüksek kapitalist burjuvaziden olan ve Manchester'de yirmi yıl kapitalistlik yapan Engels, Marx'ın tüm entellektüel tarihi, kendi küçük-burjuva sınıf içgüdüsünden, Kapital'de belirlenmesine kesin bir biçimde katkıda bulunduğu proleter sınıf konumlarına geçmek için uzun, güç ve acılı bir kopuntu olarak anlaşılabilir ve öyle anlaşılmalıdır.

./.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI GUSTAV

Bu, başka ünlü örnekleri, en başta aydın bir küçük-burjuvanın (ilerici ilkokul öğretmeni) oğlu olan, ve Emperyalizm aşamasında, kapitalizmin en yüksek, yani en son aşamasında, Ekim Devrimi ve dünya proleteryasının yöneticisi durumuna gelen Lenin örneğini göz önünde tutarak, derin derin düşünülebilecek ve derin derin düşünülmesi gereken bir örnektir[17].

Louis ALTHUSSER

Mart 1969

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

N O T L A R

1. 1845. Marx'ın sağlığında yayımlanmamış yapıt. Editions Sociales, Paris çevirisi.

2. "Grundrisse" ler, Marx'ın el-yazmaları (18 -1859). "Ekonomi Politiğin Eleştirisinin Temelleri" başlıklı Fransızca çevirisi Editions Antropos, Paris tarafından yayımlandı (1969).

3. Préface â la Contribution â la critique de l'Economie politique- Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'ya Önsöz - (1859). Editions Sociales, Paris çevirisi.

4. Örneğin, Lenin'in Devlet ve Devrim'inin baş tarafına bakınız.

5. Bu formüller polemik formüller değil, Kapital'de Marx'ın eliyle imzalanmış bilimsel kavramlardır.

6. Bk. Une science révolutionnaire. Présentation du livre I du Capital, Editions Maspéro, Paris, 1969.

7. Editions Costes, Paris.

8. II. kitap 1885'de, III. kitap 1894'de, IV. kitap 1905'de.

9. Editions Dietz, Berlin.

10. I., II., III, kitaplar için Editions Sociales, Paris, IV. kitap için Editions Costes, Paris.

11. Marx'ın fransız yayımcısı La Châtre'a yazdığı mektuba bakınız.

12. Bk. Lettres sur le Capital, Editions Sociales, Paris, s.197,229.

13. Lettres sur le Capital, Editions Sociales, Paris.

14. Bk. Pour Marx, Editions Maspero, Paris, 1965.

15. Le Capital, Editions Sociales, Paris, Cilt III (Kitap I), s.241-253.

16. L'Empérialisme, stade suprême du capitalisme, Editions Sociales, Paris.

17. Engels, 1868'de Demokratisches Wochenblatt'da (Leipsig) yayımlanan bir makalede, Kapital'in I. kitabının parlak bir özetini yapmıştır. Bu makalenin fransızca çevirisi le Capital'in I. kitabının III. cildinde bulunabilir, Editions Sociales, s.219-225

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

KÜÇÜK ELEŞTİRİLER BİBLİYOGRAFYA

Kapital'in I. kitabından önceki ve sonraki metinler arasında bir ayrım yapılmasını öneriyoruz.

I.- Kapital'in I. kitabından önceki, aynı zamanda hem Marx'ın Kapital ile sonuçlanan araştırma çalışmalarının, hem de Kapital'in kendisinin anlaşılmasına yarayabilecek metinler:

1. Bildiri (1847).

2. Felsefenin Sefaleti (1847): Proudhon'un eleştirisi.

3. Ücretli Çalışma ve Sermaye (1848): kapitalist üretim biçimi teorisinin iki anahtar kavramı üzerine işçilere verilmiş konferanslar.

1850'den, proleter ayaklanmaların bütün Avrupa'da bastırılmasından sonra, Londra'ya çekilmiş bulunan Marx, o zamana kadar ancak dolaylı ve üstünkörü bir bilgi sahibi bulunduğu ekonomi politikte "başından başlama" kararını verir. Kütüphanede, iktisatçılar, fabrika müfettişleri raporları ve elde bulunan bütün belgeler üzerine sıkı çalışmalar (Lettres sur le Capital'de bu dönemle ilgili mektuplara bakınız).

4. "Grundrisse", 1859'da yayımlanacak olan Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı için hazırlayıcı el-yazmaları derlemesi. Bu metinlerin sadece bir kısmı Katkı'da yer aldı. Katkı'ya o dikkate değer "giriş" yayımlanmadan kaldı. Grundrisse'nin bir çok yerlerinde, Hegel'in, feuerbachcı hümanizm kokusu karışmış güçlü bir etkisi görülür. Alman İdeolojisi ile birlikte, Grundrisse, marksist teorinin idealist yorumlarının ihtiyaç duyduğu bütün şüpheli alıntıları sağlayacaktır.

5. Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı (1859); bu yapıtın özü (para teorisi) Kapital'in I. kitabının I. kısmında yinelendi. Ünlü önsöz, ne yazık ki, Kapital'de yüzde doksan dokuz, Marx'ın daha sonraki metinlerinde büsbütün kaybolacak olan hegelci-evrimci bir anlayışla derinden etkilenmiş bulunmaktadır.

6. Ücretler, Fiyatlar ve Kârlar (1865). Marx'ın işçiler için konferansları. Kapital'deki kavramların daha o zamandan açık bir hâle geldiği çok önemli bir metin.

./.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

7. Kapital üzerine, "Lettres sur le Capital" (Kapital Üzerine Mektuplar) başlığı altında toplanmış, 1867'den önceki mektuplaşma. Bu derlemede, Marx'ın, çalışma süreci, çalışma âletleri (makinalar), bir işletmede sermayenin organik bileşimi, sermayenin çeşitli bölümlerinin rotasyonu, vs. üzerine yetkin bir "kapitalist" olan Engels'den nasıl bilgi edindiği canlı bir biçimde görülebilir. Marx'ın varsayımlarını, vargılarını nasıl Engels'in eleştirisine sunduğu, ona nasıl sorular sorduğu, cevaplarını nasıl göz önünde tuttuğu görülebilir. Marx bu mektuplarda (ancak ölümünden sonra Engels tarafından yayımlanan III. kitapta ortaya çıkacak olan) toprak rantı teorisi ile kâr oranının eğilimsel düşüşünden uzun uzun söz ettiğine göre, Kapital'in özünün, sadece I. kitabın değil, ama II. ve III. kitapların da, 1867'den çok önce, Marx'ın kafasında bulunduğu anlaşılır.

II.- İster Marx'dan, ister öbür büyük yazarlardan (Engels, Lenin, vs.) olsun, Kapital'den sonraki metinler.

Bu metinler ikili bir yarar sağlar: bazı güç noktalar üzerinde Kapital'i aydınlatmak, ya da okunuşunu çok daha kolay bir hale getirmek; Marx tarafından kurulan teori aracıyla yapılan araştırmaları, bu teorinin somut uygulamalardaki verimliliğini göstererek, ileri götürmek.

8. Engels'den Anti-Dühring'in (1877) I. kitaptaki tezlerin özünü çok açık bir biçimde özetleyen ikinci kısmı.

9. Marx'dan Gotha Programının Eleştirisi (1875). "Sosyal-demokrat İşçi Partisi" (marksist) ile "Genel Alman Emekçileri Birliği" nin (lassalle'cı), Alman Sosyal-demokrat partisi içinde, iki örgüt arasındaki organik birliği kararlaştırdıkları ortak Program tasarısı üzerine Marx'ın elinden basit sayfa kenarı notları (Randglossen). Yeni örgütle hiç bir ilişkileri bulunmadığını açıklamayı düşünen, ama burjuvazi, "Programda, orada olmayan şeyi gördüğü için" bundan vazgeçen Marx ve Engels'in eleştirilerinden hiç biri göz önünde tutulmadı. Marx'ın bu basit Notlar'ı baha biçilmez bir değer taşır. Bu notlar, Paris Komününden dört yıl sonra, bütün birlik, devrim ve sosyalizm siyasetini yönetecek ilkelerden söz eder. Bu notlarda, bir hukuk teorisi kurmak

./.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

için gereken şey bulunur: hukuk her zaman burjuva bir nitelik taşır. Sosyalist üretim biçimini belirleyen şey, "üretim araçları" nın "kollektif mülkiyet" i (hukuki kavram) değil, ama onların "kollektif temellük" üdür. Temel tez: hukuki ilişkiler ile üretim ilişkilerini birbirine karıştırmamak gerekir.

Eleştirinin başına gelenlerin öyküsü öğreticidir. Sosyal-demokrat Parti yöneticileri tarafından yayımlanması yasaklanan Eleştiri, Engels sayesinde ... onaltı yıl sonra yayımlanabildi. Sosyal-demokrat Parti yöneticileri, "Lassalle'cı arkadaşlarımızla birliğimize zarar vermemek için", Marx'ın eleştirici Notlar'ının yayımlanmasına karşı çıkıyorlardı.

10. Marx'dan Wagner üzerine marjinal Notlar (1882). Editions Sociales'in fransızca çevirisinde (Le Capital, kitap I, Cilt III, s.241-253) iyice kısaltılmış, Marx'ın elinden çıkan son metin. Bu metinde, Marx'ın teorik düşüncesinin ne yöne yöneldiği söz götürmez bir biçimde görülür: artık feuerbachcı-hümanist ya da hegelci etkinin izi bile yoktur.

11. Engels'den, Kapital üzerine incelemeler başlığı altında derlenmiş önsözler, makaleler. Çok açık, ama teorik deha belirtilerine sahip bulunan Engels'de zaman zaman görüldüğü gibi, bazı güçsüzlükler taşıyan (örnek: "değer kanunu" nun XIV. yüzyıldan ... sonra hüküm sürmekten çıktığı tezi) birinci sınıf tahliller.

12. Lenin'den "Halkın dostları" kimlerdir (1894: Lenin yirmi dört yaşındaydı.) Halkçıların idealist-hümanist ideolojisinin eleştirisi. Marx'ın bilimsel bulgusunun epistemolojik ilkelerinin sergilenmesi. Marx'ın diyalektiğinin Hegel'in diyalektiği ile hiç bir ilişkisi olmadığı kategorik kesinlemesi.

13. Lenin'den Rusya'da kapitalizmin gelişmesi (1899: Lenin yirmi dokuz yaşındaydı). Bütün sosyologların özenle incelemesi gereken, dünyada varolan tek bilimsel sosyoloji yapıtı. Feodal ve kapitalist üretim biçimi teorisinin, kapitalist üretim ve değişim ilişkilerinin, feodal üretim ilişkileri yerine geçerek, kırları kendine malettiği XIX. yüzyıl sonu Rus toplumsal kuruluşuna uygulanması. Bu yapıt, Lenin'in 1894-1899 arasında, halkçı "ekonomistler" ile "romantikler"i eleştirisinde,

./.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

hayranlık verici bir açıklık ve kesinlikteki metinler halinde, Kapital'in II. kitabının başlıca tezlerine ayırdığı bir çok incelemenin özünü özetler. Lenin'in çok beğendiği Kautsky'nin Tarım Sorunu (1903), ve özellikle Lenin'in, A.B.D.'de, büyük kapitalist işletmeler yanında küçük tarımsal işletmelerin yüksek derecedeki kapitalist gelişmeleri "paradoks" unu incelediği "Tarımda kapitalizmin gelişme kanunları üzerine yeni veriler"i (1915: Bütün Eserler'in fransızca baskısının XXII. cildi) ile karşılaştırılması gereken metin. Fransız "tarımsal sorunlar" "uzmanları", çok güncül bir nitelik taşıyan bu metni yakından okumak ve resmi istatistiklerin nasıl "işlenmesi" gerektiğini öğrenmekten çok büyük bir yarar sağlayacaklardır.

14. Lenin'den Marksizm ve Revizyonizm (1908).

15. Lenin'den Marksizmin Üç Kaynağı (1913).

16. Lenin'den Karl Marx'ın Doktrininin Tarihi Kaderi (1913).

17. Lenin'den Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması (1916).

18. Lenin'den Devlet ve Devrim (1917).

Bu küçük eleştirel bibliyografyayı burada kesiyorum.

Marx'ın teorisini, ve özellikle Kapital'i "yorumlamak" için yazılmış genellikle eleştirici ya da çok eleştirici büyük sayıda deneme vardır. Özel duyarlık noktası: I. kitabın I. kısmı, her şeyden önce "emek-değer", "artı-değer", ve "değer Kanunu" teorileri.

Bu yapıtlar, basit bir istek üzerine, uzmanlaşmış kitapçıların çoğunda bulunabilir.

L.A.

TÜRKİYE SOSYALİST TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye'de Tekeller

"Özel kapitalist teller her geçen gün ulusal ekonomiye biraz daha egemen oluyor. Emperyalist tekellerle içiçe giren 300 büyük endüstri-ticaret ortaklığı, 5 büyük banka, gerçekte Koç, Sabancı, Eczacıbaşı gibilerinin başını çektiği 10 büyük tekelci grup ulusal gelirin aslan payını ele geçiriyor. Endüstri tekelleriyle banka tekelleri kaynaşıyor, finans kapital içinde giderek en tepede finans oligarşinin temsilcileri sivriliyor ve bunlar, emperyalistler ve en büyük toprak sahipleri azınlığı ile birlikte emekçilerin kanını emiyor. OYAK ve Ordu Vakıflarına egemen olan ve emperyalist silah tekellerine aracılık eden asker ve sivil gruplar bu asalak azınlıkla içiçe giriyor."

(TKP MK 1981 Plenum Raporu, S. 14)

TKP Merkez Komitesine sunulan bu rapordan aktardığımız bu pasajda sözü edilen kapitalist tekeller nedir? Bu tekelci gruplar Türkiye'de nasıl bir rol oynuyorlar? Ülkenin zenginlik kaynaklarını nasıl sömürüyorlar? Aşağıda bu sorulara cevap bulmaya çalışacağız.

Tekelci sermayeyi tekel dışı sermayeden, yani tekelci olmayan kapitalistten ayıran başlıca özellik, birincisinin ikinciye kıyasla çok daha fazla ekonomik güce kumanda etmesi ve bu üstünlük sayesinde piyasa mekanizmasından şu veya bu ölçüde bağımsız olmasıdır. Tekelci sermaye bu sayede tekel dışı sermayeden çok daha fazla kâr (tekelci kâr) elde eder. Böylece de gücünü durmadan arttırır. Daha da üstün hale gelir. Kapitalistler arasındaki farklılığın giderek artması, onların arasından küçük bir azınlığın diğerlerinin zararına toplumsal zenginlik kaynaklarının gittikce artan bir bölümünü elinde toplaması kapitalizmin değişmez yasasıdır. Bu yasallığı Marx ve Engels buldular ve kapitalist ekonomiye giderek tekellerin egemen olacağını açıkladılar.

Tekel dediğimizde ne kastedildiğini daha iyi anlamak için "daha fazla ekonomik güce kumanda etmek" hangi somut biçimlerde olur, bunu araştırmalıyız. Kapitalist tekelin ekonomik üstünlüğü belli bir üretim dalındaki üretim güçlerinin önemli bir bölümünü elinde toplamasına dayanır. Kapitalist rekabet sonucunda kendiliğinden ortaya çıkan kapitalistler arasındaki

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

farklılaşma kimi kapitalistlerin güçlenmesine, kimilerinin ise zayıflamasına yol açar. Böylece üretim güçleri gittikçe daha az elde birikir. Bu sürece "sermayenin yoğunlaşması" (Marx) denir. Rekabetin yanısıra gittikçe daha büyük çapta yatırımlar gerektiren teknolojik gelişme de sermaye yoğunlaşmasını hızlandırır. Pratikte belli kapitalistlerin diğerlerine göre üstünlüğü değişik göstergelerle (Üretilen ürün miktarı, satış hasılatı, eldeki sermayenin miktarı, çalıştırılan işçi sayısı gibi) ölçülebilir. Ancak sermayenin yoğunlaşması ile ilgili bilgiler egemen sınıfların (kapitalist tekellerin) konumunu açıkça gözler önüne serdiğinden hemen bütün kapitalist ülkelerde bu konuya ilişkin istatistikleri elde etmek zordur. Örneğin Türkiye'de kaç tane katır, kaç tane deve olduğunu (hem de il il!) gösteren istatistiklerin her yıl yayınlanmasına rağmen, sermayenin yoğunlaşmasını gösteren istatistikler en son 1970 yılı için yayınlandı.

Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından yayınlanan bu istatistiklere göre Türkiye'de 1970 yılında imalat sanayiinde (özel sektör) toplam 174 969 işyeri vardı. Bu işyerlerinde çalışanların toplamı (yalnızca işçiler değil!) 639201 idi (1). Üretilen katma değer toplam 16829,021 milyon TL tutuyordu.(2). Ancak bu yaklaşık 175 000 işletmenin büyük çoğunluğunda (170 000 kadarı ki % 97'si eder) çalışanların sayısı işletme başına 10 kişiden az olduğundan bunların hepsini birer kapitalist işletme sayamayız. DİE tarafından "küçük işletmeler" diye adlandırılan, en fazla 9 kişi çalıştıran ve 50 beygir gücünden az çevirici güce sahip olan bu 170 000 işletmenin büyük çoğunluğunun küçük üreticiler sınıfına dahil olğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle kapitalistler arasındaki farklılaşmaları incelerken dikkatimizi geri kalan 4566 işletme üzerinde toplayacağız. DİE tarafından "büyük işyeri" diye anılan (en az 10 kişi çalıştırıyor veya 50 beygir gücünden fazla çevirici güce sahip) bu işletmeleri çalışanların sayısına göre gruplaştırdığımızda şöyle bir tablo elde ederiz (Bakınız Tablo I).

Tablo I'den anlaşıldığı gibi imalat sanayiinde büyük özel iş-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

letmelerin % 7'sini oluşturan 200'den fazla kişinin çalıştığı işletmelerde tüm işçilerin yarıdan fazlası (% 54) çalışıyor ve tüm katma değerin % 58,5'u üretiliyor. Demek ki işletmelerin onda birinden azı üretim gücünün yarıdan fazlasını elinde tutuyor. 1970'den sonraki yıllar için geçerli istatistiklerin henüz yayınlanmadığını söylemiştik. Ancak 1976 yılında imalat sanayiinde büyük özel işletmelerin sayısını ve buralarda çalışanların sayısını biliyoruz. Bu sayıları 1970 yılı verileriyle karşılaştırdığımızda işletme başına ortalama çalışan sayısının 69,6'dan 83,3'e yükseldiğini görüyoruz. Bu olgu da sermayenin yoğunlaşma sürecinin ilerlediğine işaret ediyor. (Tablo II)

Yukarıda özel imalat sanayiinin tümünü birden ele aldık. Ancak piyasaya egemenlik tek tek imalat sanayii alt sektörleri düzeyinde daha iyi görülebilir. Bu konuda yine S. Arıkan ve M. Tanju Akad'dan bir aktarma yapalım: "Üretimde yoğunlaşma tek tek sektörler ele alındığında çok daha anlamlı olmaktadır. Çünkü, örneğin, toplam işletmelerin üçte birini barındıran gıda sanayii ve diğer küçük ölçeğin yoğun olduğu sektörlerin toplamları genel ortalamaları oldukça anlamsız kılmaktadır. Ancak bazı sektörlerde en büyük bir kaç işletmenin toplam içerisindeki yeri gerçek bir yoğunlaşma olgusuna işaret etmektedir. Örneğin lastikte 3 firmanın işçilerin sektör itibariyle % 53'ünü, ve katma değerin % 61'ini ellerinde bulundurmaları ve otomobil lastiğinin tümünü imal etmeleri, metalden gayri madenlerde firmaların % 10'unun katma değerin % 77,8'ini yaratması, yine makina imalinde 14 firmanın katma değerin % 69'unu, elektrik makinaları ve malzemesinde 12 firmanın katma değerin % 49,5'ini yaratması bir ölçüde daha anlamlı sonuçlara ulaşmamızı sağlıyor. Aslında her sektörü de daha ince bir ayırıma tabi tutarsak, çıkan sonuçlar çok daha açıklayıcı olmaktadır. Bu takdirde, örneğin, margerinde Unilever'in (Vita ve Sana) toplam üretimin % 47'sine tek başına sahip olduğunu, LPG (sıvı gaz) ocaklarında Koç Holding'in üç şirketininin (Arçelik, Auer, T. Demir Döküm) toplamın % 88'ini ürettiğini, ampulde yalnız dört dışa bağımlı firmanın olduğunu v.s. v.s. görürüz." (1) Tekelleşmeyi görmek için imalat sanayiinin ürettiği malları tek tek ele alıp, her malın üretiminde kaç firmanın egemen olduğunu da inceleyebiliriz.

---

(1) S. Arıkan ve M.T. Akad, Özel Kesim imalt sanayiinde gelişme ve yoğunlaşma eğilimleri, Makina Mühendisleri Odası, 1976 Sanayi Kongresi, S. 44-45

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Bu tür bir araştırma 1972 ve 1973 yılları için şu sonuçları veriyor (Tablo III). Bu tablolar Türkiye'de bir çok önemli malda piyasaya bir kaç tekelin egemen olduğunu gösteriyor. Fakat tekelleşmenin vardığı ölçüleri görmek için tek tek işletmeler veya firmalar düzeyinde incelek yanıltıcı olur. Çünkü kapitalizmde tekelleşme süreci yalnızca bazı tekelci kapitalist işletmelerin gittikçe büyümesi biçiminde (sermayenin yoğunlaşması) işlemiyor. Kapitalist ekonomide tekellerin doğmasına yol açan başka bir süreç daha var: Sık sık uzaktan bakıldığında hukuken ayrı ayrı firmalar gibi gözüken işletmelerin hisse senetlerini elinde tutan bir kapitalist bu firmaların hepsine birden hükmediyor. Yukarıda yaptığımız aktarmada bunun bir örneği verilmiş, Türkiye'de LPG (sıvı gaz) ocağı üreten üç firmanın (Arçelik, Auer ve Türk Demir Döküm) üçünün de Koç Holding'e bağlı olduğu belirtilmişti. Hukuken bağımsız firmaların sermayesine ortak olma yoluyla bir merkeze bağlanmasına ve tekelleşmenin bu yoldan gelişmesine "sermayenin merkezileşmesi" (Marx) denir. Tekelleşmenin bu biçimi daha az göze battığı için ve çok daha az sermaye ile gerçekleştirildiğinden (tabir caizse kapitalistlere daha "ucuza" mal olduğundan), kapitalistler tarafından tercih edilen biçimidir. Kapitalistler bu yolla üretim güçlerini geliştirmeden (büyük ölçekli üretim birimleri kurmadan) piyasayı denetim altına alabilirler. Amerika Birleşik Devletlerindeki örneklerinden esinlenerek Türkiye'deki bu tür tekellere "holding" (İngilizce to hold tutmak, elde tutmak anlamına gelir) adı veriliyor. (Kısaca değinelim: Ana kavram tekeldir. Holding, tröst, kartel gibi kavramlar ise tekelin değişik ortaya çıkış biçimleridir.) Koç Holding'i örnek olarak alırsak, ikili bir sistemin işlediğini görürüz. Bir yandan doğrudan Koç ailesi, öte yandan yine Koç ailesine ait olan Koç Holding şirketi çok çeşitli sanayi ve ticaret şirketlerine (toplam olarak 80'e yakın) değişik oranlarda ortaktır. Örneğin İstanbul'daki Otosan şirketinde Koç Holding'in payı % 29,8, Koç Ailesinin payı ise % 70,1'dir. Koç Holding'in özel bankası olan Garanti Bankasında Koç Holding'in payı % 17'yi, Koç Ailesinin payı ise % 44,3'ü bulmaktadır. (1)

---

(1)

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Böylece tekelci kapitalist eğer şirketlerin tamamına ortak olsa yatırması gereken sermayenin çok daha ufak bir parçası ile çok sayıda işletmeyi denetim altına almaktadır. Koç Tekelinin bu iki yoldan egemen olduğu şirketlerin şeması ilişiktedir.

Endüstri tekelleriyle banka tekellerinin kaynaşması ne demek? Biz bu süreci yine Koç Tekeli örneğinde görebiliriz. Koç Tekeli egemenlik alanını yalnızca başka firmaların sermayesine doğrudan ortak olarak genişletmiyor, sermayesinin çoğunu elinde tuttuğu Türkiye Garanti Bankasından da yararlanıyor. Bu banka, bütün diğer büyük bankalar gibi bir çok şirketin sermayesine ortaktır. Böylece Koç tekeli Garanti Bankası aracılığı ile yukarıdaki listeye ek olarak daha 20 şirketi denetliyor. Üstelik Garanti Bankasının sermayesine ortak olmadan kredi verip hesaplarını izleyerek denetlediği düzinelerle diğer şirket de ayrı. Koç tekelinin Garanti Bankası aracılığı ile dolaylı yoldan ortak olduğu şirketlerin listesi şöyledir (1976'daki durum): .....

Endüstri tekelleri ile banka tekellerinin kaynaşması Sabancı Holding örneğinde daha da belirgin bir biçimde izlenebilir. Sabancı Holding'in "özel bankası" Türkiye'de İş Bankasından sonra ikinci büyük ticaret bankası olan Akbanktır. Sabancı Holding'in denetim alanındaki şerketleri doğrudan Holding'e bağlı olanlar, Akbank aracılığı ile denetlenenler ve hem Akbank ve hem de Holding'e bağlı olanlar diye üçe ayırabiliriz. Bu şirketlerin listesi şöyledir:

....

Örnek olarak ele almak istediğimiz üçüncü tekel İş-Bankasıdır. Atatürk tarafından (kendi kişisel malı olarak) kurulmuş olab ve genel müdürlüğünü uzun yıllar Celal Bayar'ın yaptığı bu banka Türkiye'nin en eski tekelidir. Bilindiği gibi Atatürk ölmeden kendi payını CHP'ye (% 27,6) ve kısmen de hazineye (% 11,6) bırakmıştı. Ayrıca sermayenin % 32'si de İş Bankası mensupları emekli sandığına aittir. 12 Eylül'den sonra CHP cunta tarafından kapatılıp malları hazineye devredilince İş-Bankasının denetimi hazinenin eline geçmiş oldu. İş Bankasının egemenlik alanında yer alan şirketlerin listesi aşağıdadır:

.....

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye ekonomisinde yukarıda örnek olarak saydığımız tekellerin dışında Çukurova Holding, Eczacıbaşı Holding, Ercan Holding, OYAK, Transtürk Holding, Yaşar Holding ve Kozanoğlu-Çavuşoğlu grubu başlıca tekelleri oluşturur. Bu saydıklarımız Türkiye'deki bütün diğer kapitalistlere kıyasla ezici bir üstünlüğe sahiptirler. Onların üstünlüğü yalnızca özel sektörün en büyük işletmelerini ellerinde tutmalarından kaynaklanmıyor. Banka sermayesi ile kaynaşmış olmaları onlara her kapitalist açısından yaşamsal önem taşıyan kredi sağlamada da büyük bir ayrıcalık kazandırıyor. Banka sermayesi ile böylesi yakın bağlar kuramamış olan kapitalistlerin yakınmalarını 1978 yılında (o zamanki Ecevit hükümetinin başbakan yardımcısı ve eski AP içişleri bakanı) Dr. Faruk Sükan şöyle dile getiriyordu:

"Ülkemizde kredilerin kişiler arasındaki dağılımında büyük dengesizliklerin bulunduğu, toplumun 'azınlık' diye niteleyebileceğimiz bir kesiminin kredilerden 'aslan payı' alırken, toplumun büyük kesiminin kredilerden aldığı payın son derece yetersiz olduğu ve bu durumun da çeşitli nedenlerden kaynaklandığı açıktır. ... Kredi düzeninde etkinlikleri büyük olan özel bankaların büyük bir kısmının sermayelerine birer aile egemendir. Mesela Akbank'ın 600 Milyon lira olan sermayesinin % 80,8'ine Sabancı Holding ve Sabancı Ailesi sahiptir. Sapmaz Holding ile birlikte bu oran % 94'e ulaşmaktadır.

Bir diğer büyük banka olan Garanti Banka'sının 300 milyon lira olan sermayesinin % 54,8'i Koç Holding, % 24,4'ü yine Sabancı Holding ve % 9,2'si de Sapmaz Holding tarafından temsil edilmektedir.

Görüldüğü gibi bu aileler genellikle birer holdinge yani şirketler topluluğuna da sahiptirler. Uygulama göstermiştir ki, özel bankaların sermaye ve idarelerine egemen olan bu aileler, halkın tasarruflarından oluşan kaynaklarını esas olarak yine kendilerine ait şirketlere kredi olarak kullandırmaktadır. ...

Mesela 'aile bankası' niteliğinde olan Istanbul Bankası, mevduat, sermaye ve ihtiyatlarından oluşan kaynaklarının % 46'sını, yani yaklaşık yarısını, kendi şirketlerine kredi ve sermaye olarak kullandırmış, tahsis etmiştir.

Bir başka özel banka olan Granti Bankası da toplam kerdilerinin (4,5 milyar lira) % 35,2'sini (1,6 milyar lira) yani üçte birinden fazlasını yine kendi iştiraklerine, kendi şirketlerine kullandırmıştır.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Akbank'ın iştiraklerine kullandırdığı krediler ise 3,3 milyar lira olup bu tutar bu bankanın 19,5 milyar lira olan toplam kredilerinin % 16,9'udur.

Bu örnekleri arttırmak mümkündür. Bu da göstermektedir ki, kredi düzenindeki özel bankalar sermaye yapılarının ve bazı yasal dayanakların sonucu olarak topladıkları mevduatlarla Merkez Bankasından sağladıkları reeskont imkanlarından oluşan kaynaklarını öncelikle kendi şirketlerine kullandırmaktadır. Bu durum da tabiatıyla banka kredilerinin kişisel dağılımında adaletsizliklere yol açmaktadır. Kuşkusuz bu durum özel sektöre açılan kredilere karşı olunduğu anlamına gelmez. Ancak büyük şirketlerin yanısıra orta ve küçük teşebbüslerin de krediyle desteklenmeleri gerekir." (1)

24.1.80'den ve bilhassa 1.7.80'de faizlerin serbest bırakılmasından daha doğrusu, faiz oranlarının devletçe değil de en büyük bankalar tarafından belirlenmesine geçişten sonra tekel dışı kapitalistlerle tekeller arasındaki çelişkiler keskinleşti. Istanbul Sanayi Odası faizlerdeki artışların kredi masrafının toplam maliyet içindeki payını % 8'den (1978) % 15'e (1980) çıkardığını açıkladı (2). Tekelci olmayan, daha doğrusu mali sermaye (banka sermayesi) ile bütünleşmemiş kapitalistler, "bankaların holdinglerin denetiminden kurtarılmasını" istemeye başladılar. Yine Istanbul Sanayi Odası tarafından hazırlanan bir raporda şu istekler yer alıyordu:

-Bankaların belirli grup ve holdinglerin denetiminden kurtularak mülkiyetinin yaygınlaşması,
-Banka kredilerinden çok daha fazla sayıda firmanın yararlanmasının sağlanması;
-Bankaların iştiraklerini ya da belirli firmaları finanse eden özel finansman kurumları olma niteliğinden kurtulmaları ... (3)

Türkiye'de banka sermayesi ile kaynaşan tekellerin güçlü konumlarını tam görebilmek için banka sermayesinin de kendi içinde tekelleştiğini hatırlamak gerekir. Örneğin 31.12.1981'de 23 yerli ticari banka arasında en büyükleri olan İş-Bankası, Akbank ve Yapı ve Kredi toplam aktiflerin % 68'ini, toplam kârların % 64'ünü, toplam mevduatların ise % 71'ini ellerinde toplamışlardı. (Kaynak: Türkiye'de mevduat kabul eden bankaların birarada bilançoları, Türkiye İş Bankası yayını)

(1) Dr. F. Sükan'ın 22.12.78 tarihli basın açıklaması metninden
(2) İSO, Faiz oranlarındaki yükselmenin sanayiin finansmanı üzerindeki etkileri, Nisan 1981, S. 12
(3) Milliyet, 23.8.80

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye'de tekelci kapitalistlerin tekelci olmayan kapitalistlere kıyasla sahip oldukları üstünlüğü kalın çizgileriyle gördük. Şimdi sorunun diğer yönünü ele alalım, kapitalist tekellerin (örneğin İtalya, Fransa, Federal Almanya gibi emperyalist ülkelerdeki tekellere kıyasla) özel konumlarına, göreceli zayıflıklarına değinelim. Sorunun bu yanına TKP Merkez Komitesinin 1981 Plenum Raporunda şöyle değiniliyor:

"... bu gelişme, ekonominin emperyalizme bağımlılığından ve geriliğinden kaynaklanan çok daha karmaşık, çelişkili süreçlerden geçiyor. Küçük ve orta işletmeler yaygındır. Bunlar henüz tekellerin ve bankaların egemenlik sistemiyle yeterince bütünleşmemiştir. Ulusal gelirin en büyük bölümünü veren KİT'ler temel olarak tekellere hizmet etmekle birlikte, en geniş burjuva kesimlerinin çıkarlarına hizmet ediyor. Bu gibi etkenler nedeniyle, ülkemizdeki tekelci egemenlik köklü ulusal temellere dayanmıyor. Onun ekonomik gücü, esas olarak üretimdeki yerinin belirleyici olmasından, ya da ulusal gelir içindeki katkısından kaynaklanmıyor." (1)

Aktardığımız paragrafta da belirtildiği gibi, Türkiye'deki tekeller ekonominin tümü üzerinde egemenlik kurabilmiş değillerdir. Onların konumu diğer kapitalistlere kıyasla güçlüdür, ancak ekonominin tümünü denetim altına alacak kadar da güçlü değildir. Bu çelişkili konumun başlıca nedeni ülkede güçlü bir devlet sektörünün varlığıdır.

1976 yılında Türkiye imalat sanayiinde 5737 özel büyük işletme ve 406 kamu işletmesi vardı. Özel işletmelerde 477 976 kişi, kamu işletmelerinde ise 259 943 kişi çalışıyordu. Üretilen katma değer özel işletmelerde toplam 64 646 milyon TL, kamu işletmelerinde ise 47 894 milyon TL idi. (2) Demek ki işletmelerin % 7'sini oluşturan kamu işletmelerinde imalat sanayiindeki emek gücünün % 35'i toplanmıştı ve toplam katma değerin % 43'ü üretiliyordu. Özel işletmelerin ortalama büyüklüğü (işletme başına ortalama çalışan sayısı) 83 kişi, kamu işletmelerin ortalama büyüklüğü ise 640 kişiydi. Yalnız bu veriler bile imalat sanayiinde kamu sektörünün üretim güçlerinin önemli bir bölümüne sahip olduğunu

(1) TKP MK 1981 Plenum Raporu, S. 14-15.
(2) Türkiye İstatistik Cep Yıllığı 1978, S. 134-135

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ortaya koymaktadır. Kaldı ki genel olarak imalat sanayii değil de ayrı ayrı ürünler düzeyinde incelediğimizde KİT'lerin tuttukları önemli yer daha iyi anlaşılır. İmalat sanayiinde özel işletmeler daha çok tüketim malları üretirken KİT'ler özel işletmelerin kullandıkları ara mallarını üretmektedirler. Örneğin "1977 yılında ülkenin toplam taş kömürü, kok, blister bakır, petro-kimya ürünleri ve şeker üretiminin % 100'ü, elektrik enerjisinin % 84'ü, linyit kömürünün % 64'ünü, sıvı çeliğin % 74'ünü, kağıt ürünlerinin (ambalaj!) % 71'ini, beyaz petrol ürünlerinin % 76'sını, siyah petrol ürünlerinin % 68'ini, yüksek dereceli fırınlarda kullanılan refrakter malzemesinin % 58'ini kamu işletmeci kuruluşları üretmiştir. Genelde sanayiin temel girdileri olan hammadde ve enerjinin büyük kısmını, bazı temel ara ve yatırım mallarının ise tümünü veya önemli bölümünü kamuya ait veya kamunun iştiraki olan kuruluşlar tarafından üretildiği bilinmektedir" (parantez içindeki açıklamalar bizim - aktaranın notu) (1).

Yukarıda sanayii için hammadde ya da ara mal olan ürünlerin yanısıra temel tüketim mallarından şekerin de KİT'ler tarafından üretildiğini gördük. Buna, erkek ayakkabı ve çizmelerinin % 66'sının (1978) ve ucuz pamuklu kumaşların büyük bir bölümünün de kamu sektörünce üretildiğini eklemek gerekir (2). Bu verileri sıraladıktan sonra kamu sektörünün temel işlevi ortaya çıkıyor. Bir yandan özel işletmelere ucuz hammadde ve ara malı sağlamak, öte yandan emekçi sınıfların temel tüketim mallarını ucuza üreterek özel sanayi için işgücünün maliyetini düşük tutmak. Eğer bu malları KİT'ler değil de özel kapitalistler üretseydi bu mallar çok daha pahalıya satılacak ve onları kullanan kapitalistler de çok daha az kâr sağlayacaklardı. Diğer bir deyişle, Türkiye'de KİT'ler kapitalistlere sürekli kaynak aktaran (buna ekonomi dilinde görünmeyen yardım veya görünmeyen subvansiyon denir) bir tulumba işlevini görmektedirler. Bu kaynak aktarış, sayısal olarak KİT'lerin sürekli zarar etmesi biçiminde (ürettikleri malları hükümet kararıyla düşük fiata sattıkları için) ortaya çıkmaktadır. KİT'lerin aracılığıyla her yıl kapitalistlere aktarılan kaynakların büyüklüğü hakkında bir fikir edinmek istersek, hazineden, dolayısıyla büyük

(1) Dördüncü beş yıllık kalkınma planı, S. 302
(2) Dönemler itibariyle imalat sanayii, Ankara 1979, S. 50-51

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

bölümünü emekçilerin ödediği vergilerden karşılanan bu zararların vardığı ölçülere bakmak gerekir. 1975 yılında 4,5 milyar TL tutan bu zararlar 1977 yılında 12,5 milyar TL'yi (1), 1979 yılında ise 58 milyar TL'yi (2) geçmişti.

Yukarıdaki veriler KİT'lerin bir çok temel girdiyi üreterek Türkiye ekonomisinde önemli kilit noktalarını denetim altında tuttuklarını gösteriyor. Emperyalist ülkelerde büyük tekellerin ekonomideki egemenlikleri her şeyden önce ağır sanayiye dayanır. Tekeller ekonomiyi temel malların üretimini denetleyerek yönlendirirler. Bizde ise tekeller böylesi bir dayanaktan yoksunlar. Türkiye'de tekellerin kumanda ettikleri üretim güçlerini yalnızca diğer kapitalistlerle değil de kamu sektörünü de dikkate alarak sanayinin tümüyle kıyasladığımızda ve kullandıkları temel girdilerle ara mallar açısından kamu sektörüne olan bağımlılıklarını hesaba kattığımızda TKP Merkez Komitesinin 1981 Plenum raporundaki şu yargıyı daha iyi anlayabiliriz: "... ülkemizdeki tekelci egemenlik köklü ulusal temellere dayanmıyor. Onun üretimdeki yerinin belirleyici olmasından, ya da ulusal gelir içindeki katkısından kaynaklanmıyor. Daha çok gelişmesindeki özgül nitelikten, yani emperyalizmle işbirliği içinde devletin koruyuculuğu ve desteği altında büyümesinden kaynaklanıyor." (3)

Bugüne kadar devlet tekelci burjuvazinin denetiminde olduğundan, KİT'ler de tekelci sermayeye hizmet etti; tekelci sermayenin ekonomik egemenliğindeki bu zayıf nokta onun siyasal egemenliği elinde tutmasıyla dengelendi. Yine de bugünkü biçimiyle KİT'lerin varlığıtekellerin ekonomik egemenliği açısından bu egemenliği sınırlayan bir etken ve tekeller açısından potansiyel bir tehlike kaynağı oluşturuyor. Bu noktada şöyle bir soru akla gelebilir: Eğer KİT'ler gerçekten tekeller açısından potansiyel bir tehlike oluşturuyorlarsa, tekelci sermaye neden bunca yıldır KİT'leri ortadan kaldırmadı? Bu sorunun cevabını verebilmek için KİT'lerin yukarıda kısaca değindiğimiz işlevine biraz daha yakından bakmak gerekiyor.

KİT'lerin hazineden özel kapitalistlere kaynak aktaran bir tulumba

(1) DPT, 1980 Yılı Programı, S. 57, tablo 40
(2) DPT, 1981 Yılı Programı, S. 86, tablo 89
(3) TKP Merkez Komitesi 1981 Plenum Raporu, S. 15

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

gibi işlediğini belirtmiştik. Aktarılan bu değerlerin aslan payını KİT ürünlerini en çok kullananlar, yani yine tekelci sermaye alıyor. Ancak bu gizli yardım mekanizması tekel dışı kapitalistler, özellikle orta ve küçük kapitalistler açısından daha da büyük, deyim yerindeyse yaşamsal önem taşıyor. Ellerindeki sermayeleri esasen güçsüz olan bu kesimler varlıklarını çoğu kez göreceli olarak ucuz yakıt, ucuz elektrik enerjisi, ucuz saç, ucuz inşaat demiri v.s. gibi girdiler alabilmelerine borçlular. Diğer bir deyişle, KİT'lerin fiyat politikası tekelci sermaye açısından az veya çok kâr etmek sorunu biçiminde gündeme gelirken küçük kapitalistler açısından ayakta kalmak ya da devrilmek sorunu şeklinde gündeme geliyor.

Bu nedenle KİT'lerin fiyat politikasını belirlerken tekelci sermaye yalnızca, hatta ilk planda kendi kâr oranını değil, alınacak önlemlerin orta ve küçük kapitalistler üzerindeki etkilerini dikkate almak zorundadır.

Türkiye'de tarihsel nedenlerle (köylerde ve küçük yerleşim merkezlerinde yaşayan nüfusun çokluğu, okuma yazma oranının düşüklüğü, tekelci sermayenin kitlesel iletişim araçları üzerindeki denetiminin zayıflığı) tekelci sermayenin halk yığınlarını doğrudan doğruya ideolojik ve siyasal etkileme olanakları örneğin emperyalist ülkelere kıyasla çok daha dardır. Bu alanda ancak son yıllarda bir takım önemli toplumsal değişiklikler olurken öte yandan da tekelci sermayenin daha hedefli bir basın-yayın politikası izlemeye başladığını gösteren yeni girişimlere (Koç'un Milliyet gazetesini ele geçirmesi, Kozanoğlu-Çavuşoğlu grubunun Güneş gazetesini çıkarmaya başlaması) şahit oluyoruz. Ülkemizdeki politik gelişmelerin son 20-25 yıllık tarihini incelediğimizde tekelci sermayenin burjuva parlamenter devlet biçimini kullanırken işçi sınıfını ve orta katmanları özellikle dolaylı yoldan, burjuvazinin tekel dışı kesimlerinin aracılığıyla kendisine bağlayarak ayakta durduğunu görüyoruz. Bu yüzden tekelci sermayenin orta küçük kapitalistlere karşı izlediği ittifak politikası ülkemizde burjuva parlamenter devlet biçiminin deyim yerindeyse "püf noktasını" oluşturuyor. İşte KİT'ler (genel para-kredi politikası ve tarım ürünleri destek fiyatları politikası ile birlikte) bu ittifak politikasının temel araçlarındandır. Bu nedenle de tekelci sermayenin KİT'lere karşı son derece çelişkili bir tavrı vardır. Bir bölümü KİT'leri potansiyel bir tehlike, piyasa ekonomisine yabancı bir öğe olarak nitelendirip bunların

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

reorganize edilmesini isterken, diğer bir bölümü KİT'lerin sosyal-politik önemine ve işlevine işaret ederek öne sürülen reorganizasyon planlarına karşı çıkmaktadır. Sonuçta yıllardır çok tartışılan bu konuyla ilgili hiç bir ciddi değişiklik yapılmamaktadır.

Şimdi KİT'lerin işleyişiyle ilgili söylediklerimizi resimlemek amacıyla son 20-25 yıllık dönemden bir kaç örnek verelim.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

KOÇ HOLDİNG

Sanayi şirketleri:

- Arçelik
  (Koç Holding A.Ş. :% 25,4
  Koç ailesi :% 10,64
  Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.: % 15
  Koç Holding Emeklilik ve Yardım Sandığı Vakfı: % 6,58
  Devlet Malzeme Ofisi (DMO) : % 15
  Teknosan Ticaret ve Sanayi A.Ş. : % 22,4)
- Türk General Elektrik Endüstrisi A.Ş.
  (Arçelik : % 37
  General Electric Co. Inc.: % 51
  İş Bankası : % 12)
- Asilçelik Sanayi ve Ticaret A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 53,5
  Koç Ailesi : % 1
  Uzel Ltd. Şirketi : % 32,45
  Türkiye Sınai Kalkınma Bankası: % 13)
- Bekoteknik A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 15
  Koç Ailesi : % 10,18
  Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.: % 12,5
  Koç Holding Emeklilik ve Yar. San. Vak. : % 5
  Arçelik : % 27,5
  Beko Ticaret A.Ş. : % 24,46
- Bozkurt Mensucat A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 25,76
  Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.: % 21,42
  Koç Ailesi : % 4,29
  Pensoy Ltd. Ştl : % 33,53)
- Bürosan Büro Sanayi A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 23,5
  Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.: % 33,33
  Koç Ailesi : % 6,28
  Koç Holding Emek. Yar. San. Vak.: % 11,11
  Koç Ticaret ve Yatırım A.Ş.: % 10

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

- Cedko Sanayi ve Ticaret A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 47,67
  Koç Ailesi : % 1,16
  Salva S.A. (isviçre) : % 51)
- Döktaş Dökümcülük Ticaret ve Sanayi A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 77,5
  Tatko T.A.Ş. : % 11,25
  Uzel Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti: % 11,25)
- Ersu Meyve ve Gıda Sanayii A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 51,9
  Almanyadan işçiler ve çeşitli vatandaşlar : % 48,1)
- İzocam Ticaret ve Sanayi A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 25,33
  Koçtaş A.Ş. : % 25
  Linzer Glasspinnerei Werke (Avusturya): % 15
  Türkiye Şişe ve Cam Fab. A.Ş.: % 10)
- Kav Orman Sanayii A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 28,55
  Koç Holding Emekl. Yar. San. Vak.: % 5
  Türkay Endüstri ve Ticaret A.Ş.: % 10
  Beko Ticaret A.Ş. : % 2,33
  Diğer : % 54,12)
- Mesan Metal Sanayi ve Tesisat A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 26
  Koç Yatırım ve Pazarlama Pirk. : % 25
  Koç Ailesi : % 5
  Koç Hol. Emek. Yar. San. Vak.: % 11
  Beko Ticaret A.Ş. : % 18)
- Metaş
  (Koç Holding A.Ş. : % 10
  Türkiye İş Bankası : % 15,9)
- Pınar Süt
  Koç Holding A.Ş. : % 10
  Yaşar Holding :
  Türkiye İş Bankası:
- Simtel Ticaret ve Sanayi A.Ş.
  Koç Holding A.Ş. : % 30
  Koç Ailesi : % 41
  Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.: % 25

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

- Simko Ticaret ve Sanayi A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 42,5
  Koç ailesi : % 6,5
  Siemens Beteiligungs A.G.: % 51)

- Tat Konserve Sanayii A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 39,8
  Koç Ailesi : % 5,5
  Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.: % 20
  Koç Holding Emek. Yar. San. Vak.: % 1,2
  Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.: % 22,5
  Şeker Sigorta A.Ş. : % 2,5)

- Türk Demirdöküm Fabrikaları A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 24,67
  Koç Ailesi : % 8,3
  Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.: % 15
  Koç Hold. Emek. Yar. San. Vak.: % 2,5
  Türkiye Sınai Kalkınma Bankası: % 17,59
  Mümtaz Fazlı Taylan : % 20

- Türk Simens Kablo ve Elektrik Sanayi A.Ş.
  Koç Holding A.Ş. : % 12
  Koç Ailesi : %2,45
  Simko : % 1,19
  Siemens AG (Almanya) : % 51
  Oynokra (Finlandiya) : % 10,4

- Türkay Endüstri ve Ticaret AŞ
  Koç Holding A.Ş. : % 16
  Koç Ailesi : % 10
  Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.: % 10
  Bedrettin Tümay : % 36

- Beldesan motorlu vasıtalar sanayii A.Ş.
  Koç Holding A.Ş. : % 16,71
  Koç Ailesi : % 1,83
  Standard Belde : % 43,5
  Motör ticaret : % 29,1

- Mako Elektrik sanayi ve ticaret A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 25
  Aygaz : % 15
  Magnetti Marelli (İtalya) : % 58)

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

- Otosan Otomobil Sanayii A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 29,8
  Koç Ailesi : % 7,1
  Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.: % 26
  Yönetici ve Bayiler : % 37)

- Eaton-Yale
  Otosan A.Ş. : % 10

- Cam Elyaf Sanayii A.Ş.
  (Otosan A.Ş. : % 10
  Türkiye Şişe ve Cam Fab. A.Ş.: % 54
  Türkiye İş Bankası : % 10
  T. İş Bankası Emekli Sandığı : % 15
  Sınai Kalkınma Bankası : % 10)

- Oto-Yol Sanayi A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 42,91
  Koç Yatırım ve Pazarlama A.Ş.: % 20
  İstanbul Oto : % 4,58
  Akbank : % 27)

- Tofaş Türk Otomobil Fabrikaları A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 22,5
  M.K.E. Kurumu : % 25
  Türkiye İş Bankası : % 10,5
  FİAT S.P.A. (İtalya) : % 41,5

- Gaz Aletleri A.Ş.
  (Koç Holding A.Ş. : % 12,4
  Koç Ailesi : % 21,5
  Koç Ticaret ve Yatırım A.Ş? : % 35
  Mobil Oil T.A.Ş. (USA) : % 30

- Aerosol Valf Sanayi A.Ş?
  (Aygaz : % 10
  ECA Pres Döküm : % 12,5
  Diğer : % 77,5)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TÜRKİYE'YE FİİLEN GİREN YABANCI SERMAYE

(Faaliyet Kolları İtibariyle)
(1950-1974)

(Bin $)

	Ayni	Nakdî	G. Maddî	Firma Sayısı	Toplam
Tarım	350	44	—	3	394
Madencilik	407	390	18	5	815
Gıda Sanayii	3.163	8.013	—	8	11.176
İçki Sanayii	706	2.129	75	4	2.910
Tütün Sanayii	114	813	—	3	927
Dokuma-Giyim Sanayii	859	1.727	—	7	2.586
Orman Ürünleri	109	—	—	1	109
Kâğıt Sanayii	—	—	637	1	637
Bankacılık	—	2.140	—	2	2.140
Lâstik Sanayii	13.550	3.566	413	5	17.529
Kimya Sanayii	7.405	16.423	262	31	24.090
Taş Toprak San.	3.372	3.353	137	10	6.862
Boru Sanayii	—	222	—	1	222
Madeni Eşya Sanayii	5.563	470	142	11	6.175
Makine Sanayii	3.757	2.180	2.204	15	8.141
Elektrik Araç ve Gereçleri	9.784	11.229	269	18	21.282
Taşıt Araçları	16.569	6.472	82	11	23.123
Diğer İmalât Sanayii	655	189	—	5	844
İnşaat Sanayii	27	—	—	1	27
Ticaret	78	549	—	3	627
Hizmetler	489	6.676	—	13	7.165
Cam	124	50	—	1	174
Toplam	67.081	66.635	4.239	159	137.955

...Ticaret Bakanlıklarınca yapılmış olan ça-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TUSTAV

ÖZEL KESİM BÜYÜK İMALÂT SANAYİİ

	İşletme Sayısı		İşçi Sayısı (Bin)		Katma Değer (Milyon TL.)	
	1963	1970	1963	1970	1963	1970
10 - 19	1258	1847	20.3	22	262	763
20 - 49	887	1515	33.4	43	407	1597
50 - 99	313	583	24.9	39	380	1530
100 - 199	170	300	23	42	431	1531
200 - 499	95	217	28.6	67	577	3317
500 - 999	31	68	22.9	47	495	2017
1000 +	20	36	31.8	58	586	2300
TOPLAM	2774	4566	185	318	3138	13052
50 + grubun toplamı	629	1204	131	253	2469	10695
50 + grubun toplama oranı	% 22.6	% 26.4	% 70.8	% 79.6	% 78.7	% 81.9
100 + grubun toplamı	316	621	106	214	2089	9165
100 + grubun toplama oranı	% 11.4	% 13.6	% 57.3	% 67.3	% 66.6	% 70.2
200 + grubun toplamı	146	321	83	172	1658	7634
200 + grubun toplama oranı	% 5.2	% 7	% 44.9	% 54	% 52.8	% 58.5
500 + grubun toplamı	51	104	54.4	105	1081	4317
500 + grubun toplama oranı	% 1.8	% 2.3	% 29	% 33	% 34.4	% 33

1963 ve 1970 yılları arasında büyük işletmelerin payının bütün olarak arttığı yukarıdaki tablodan görülmektedir. 50 + işçi çalıştıran işletmelerin gerek toplam çalışan işçiler, gerekse de yaratılan katma değer içindeki payı artmıştır. Ancak bu büyüklüklerin dünya standartlarına göre çok cılız kaldığı gözden uzak tutulmamalıdır.

Kaynak: S. Arıkan ve M. Tanju Akad, "Özel kesim imalat sanayiinde gelişme ve yoğunlaşma eğilimleri" Makina Mühendisleri Odası, 1976 Sanayi Kongresi.

TÜRKIYE'DE KAPITALIST GELIŞME, TOPLUMSAL DÜZEN VE SINIF KAVGALARI.
BUGÜN SOSYALISTLERIN ÖNÜNDE DURAN GÖREV :

I- 1919 Öncesi - Kapitalizmin gelişmesi, Burjuvazinin ve işçi sınıfının doğuşu:

1: Giriş:

Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi için kesin adımlar 1920'den sonra atıldı. Yarım yüzyıldır kapitalist yolla kalkınma çabalarından sonra sosyal, ekonomik sorunlar, halkın temel istekleri halâ çözülmemiş durumda dır. Ülke ekonomik ve politik olarak emperyalizme bağımlı dır. Işsizlik , gerilik, fakirlik halâ devam ediyor.

Osmanlı Imparatorluğu zamanında, toprak sahipleri, paşalar, sultanlar ülkeyi insafsızca soydular. Bu sınıfların hakimiyeti neticesinde, Türkiye tamamen emperyalizmin kucağına düştü, Avrupa kapitalizminin kölesi oldu. Sömürgeci devletlerin imtiyaz, kapitülasyon koparma uğrunda yürüttükleri büyük rekabetlerin, politik entrikaların anafor laştığı alan oldu. Özellikle tanzimattan sonra görülen kapitalist ilişkiler ise çaprazık ve emperyalizme bağımlı olarak gelişti. Imparatorluğun ~~Asya yakasında bu ilişkiler~~ Anadolu ve diğer doğu eyaletlerinde bu gelişmeler çok yavaş, ~~Avrupa yakasında~~ Rumelinde ise biraz daha hızlıydı. (Batı Avrupa'nın etkisi) Kapitalist ilişkiler daha ziyade tütün , dokuma, gemi yapımı ve ulaşımda beliriyordu.

Osmanlı devlet sınırları içinde bulunan halklar padişahların, paşaların, beylerin sömürüsü, ezgisi altında tutuluyor, ulusal kurtuluşları için savaşıyorlardı. Türk halkı da esasen hür değildi. Padişahlığa, derebeyliğe, sömürgeciliğe emperyalizme karşı direniyordu.

2- Burjuvazinin Doğuşu:

Osmanlı Imparatorluğunda burjuvazi, imparatorlukta kapitalist ilişkilerin daha da gelişmiş olduğu Avrupa bölümünde, Hristiyanların arasında doğuyordu. Zamanla Hristiyan azınlıklar ulusal bağımsızlıklarını kazanarak Osmanlı Devletinden ayrılınca, ticaret, esnaflık ve el sanatlarında büyük boşluk doğdu. Ihtiyaçların giderilmesi bakımından bu boşlukların doldurulması gerekiyordu. Ticarette Türk burjuvazisi gelişti. Yabancılara tanınan imtiyazların çoğunun kaldırılması, Türk burjuvazisinin gelişmesini hızlandırdı.

19. Yüzyılda sosyo-ekonomik bir sınıf olarak gelişen burjuvazinin yanısıra, burjuva ideolojisi de ordu, aydın ve memurlar arasında yerleşmeye başladı. Burjuva toplumlarındaki fikirler, Avrupa'ya eğitim için ve memur olarak gidenleri etkiliyor, Harbiye, Mülkiye gibi okullardan mezun olanlar burjuva dünya görüşünün savunucuları olarak çıkıyorlardı. Bunlar çöken imparatorluğun kurtuluşunu sanayi ve ticaret burjuvazisinin yaratılmasında görüyorlar, burjuvasız, sömürüsüz bir toplumu düşünmüyorlardı. Aydınlarve gelişen burjuvazi, daima tam bir işbirliği halinde hareket ediyorlardı. (Örneğin 1908 ~~hareketi~~ Devrimi).

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

3- Işçi Sınıfının Doğuşu :

Osmanlı Imparatorluğunda kapitalist ilişkilerin belirmesine paralel olarak işçi sınıfıda doğuyordu. Işçiler yoğun olarak Istanbul'da gemi yapımında ve ulaşımda, Trakya ve Bursa havalisinde, tütün ve dokumacılıkta, Ege'de demiryolu yapımında görülüyordu. Sosyal ve iktisadi şartları çok kötü olan işçiler zaman zaman grev gibi direniş hareketlerine giriyorlardı.Imparatorluk içindeki çeşitli milliyetlerden işçiler arasında dayanışma ve birlikte hareket sık sık kuruluyordu.

4 - 1908 devrimi - Jön Türk hareketi :

Türkiye tarihinde ilk defa 1908'de gelişen Türk burjuvazisinin ve uyanık subayların birleşik gücü, Sultan'nın hakimiyetini kökünden sarstı. Bu burjuva devrimi Jön Türk Devrimi olarak tanınır, başlangıçta halk yığınları tarafından desteklendi. Ama emekçi kitleleri bu harekete kendi sınıfsal istekleriyle, öz ekonomik ve politik istekleriyle, burjuvaziden bağımsız ve örgütlü bir güç olarak katılamadı. Devrime ve sonraki gelişmelere kendi damgasını vuramadı. Nedeni, sanayileşmenin çok yavaş bir tempoyla başlaması, işçi sınıfının gerek nicelik(sayı),gerekse nitelik (örgüt,bilinç,birlik)olarak bu ulusal kurtuluş ve reform hareketine yön vererek , öncülük edecek güce erişememiş olmasıydı.

1908'den sonra kurulan idarenin ilk eylemi , yeni ticaret ve sanayi işletmeleri kurmak oldu. Fakat bu hareket emekçi halkın aktiv katkısıyla yapılmadığından ve sosyal kurtuluşla tamamlanmadığından, ne gerçek bir anti-emperyalist, ne de gerçek bir reform niteliği kazandı. Örneğin, Ingiliz - Fransız emperyalist boyunduruğu yerine, Alman emperyalizminin etkisi geldi ve emekçi halk, emperyalistler arası savaşa sürüklendi. Yüzbinlerce emekçi bu savaşlarda telef oldu.

II -

1919 -1923 DEVRIMININ NITELEGI

Emperyalistler arası Birinci Dünya Savaşı sonunda Türkiye tam anlamıyla yağma edildi. Türk burjuvazisi, milli kurtuluş devrimini yürütmeyi varlığını korumanın tek çıkar yolu olarak görüyordu. Aksi takdirde, sanayi ve ticaret tamamiyle Avrupa kapitalistlerinin eline geçecekti. Bu ise Türk milli burjuvazisinin ölümü demekti. Bu objektif koşullar; tüccarı, sanayiciyi, esnafı, tarım ürünlerini yabancı ülkelere satan büyük toprak ağalarını ölümdirim mücadelesine itti, Devrimin başına Türk ticaret burjuvazisi geçti, Türk burjuvazisinin lideri Mustafa Kemal'di.

Devrim bütün yurda yayıldı, milli bir nitelik kazandı. Devrimin başarıya ulaşmasında Svyetler Birliğinin karşılıksız politik, askeri, mali yardımlarının çok büyük katkısı oldu.

2 - Emekçilerin rolü :

Işçi sınıfı ve köylü kitleleri henüz zayıftı. Kurulan örgütler burjuvazinin ağır baskılarına uğramış ve yasaklanmıştı. Işçi ve köylülerin kapitalistlere ve toprak ağalarına duyduğu hoşnutsuzluk, ustalıkla kapitalistlerle mücadeleye dönüştürüldü. Burjuvazinin yönettiği bu mücadeleye başta işçi-köylü kitleleri olmak üzere tüm halk katıldı ve ölçüsüz fedakârliklar gösterdi.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

3 -Milli burjuvazinin ilerici yönü : Devrimin ana amacı; yarı-bağımlı,yarı-feodal Türkiye'yi bağımsız, milli burjuva devleti yapmaktı. Bu amaç gerçekleştirildi ve böylece kapitalizmin doğuş ve gelişim yolu açıldı. Iktidara geçen milli burjuvazi, yabancı kapitalistlerin ekonomik hayattaki etkisini sınırlamak, kendi mevzilerini ve ülkenin bağımsızlığını güçlendirmek için devletçilik politikası uygulamaya çalıştı.

4 - Milli burjuvazinin gerici yönü :

Burjuvazi , anti-emperyalist savaşı ve kazanılan devrimi kendi dar çıkarlarının sınırları içinde tuttu. Içerde demokratik devrime ve ilerici güçlere karşı durdu. Halkı en ilkel demokratik haklardan bile yoksun bıraktı. Emperyalistler silah gücüyle kovuldu ama Türkiye'deki dayanakları kökünden temizlenemedi. Bunun sonucu, emperyalistler, 1919-23 yıllarında zorla alamadıklarını sonradan tek fişek yakmadan , gerici hükümetler eliyle, Marshall planlarıyla aldılar.

III-1923- 46 Dönemi:

1- Milli Kurtuluş savaşı bitiminde üretgen güçlerin ve üretim ilişkilerine genel bir bakış:

Yeni kurulan genç devlet, sermaye birikiminin gerçekleştirilmesini, sanayiin canlandırılmasını ülkenin en önemli sorunu olarak ele aldı. Milli bağımsızlığın korunması ve burjuva toplumunun geliştirilmesi, ancak üretim güçlerinin büyümesiyle mümkündü. Türkiye'de ise üretgen güçler henüz gelişmemişti.

Ülkede iktisadi gelişmenin ve endüstrileşmenin nasıl olacağı hakkında genel çizgi 1923 Izmir Iktisat Kongresinde saptandı. Türk burjuvazisi zayıflığı dolayısıyla sanayi işletmeleri açabilecek durumda değildi.Izmir kongresinde Devletin özel teşebbüsü desteklemesi ve kapitalistlerin başaramadığı alanlara yatırım yapması kararlaştırıldı.1927'de Sanayi Teşvik Kanunu ile kalkındırmaya değer işletmeler saptandı. Bu kanunla kapitalistlere çeşitli kolaylıklar sağlandı (Örneğin, kapitalistler toprağa bedava el koyabilecek, giderlerine devlet katılacak, gümrük ve vergi bağışıklığı tanınacak, karları garanti edilecekti).

2- 1923 -46 döneminde ~~üretgen~~ Üretim güçlerinin gelişmesi :

~~Üretgen~~ Üretim güçlerinin geliştirilmesini kendi hayati sorunu olarak gören genç milli devlet ve burjuvazi ~~üretgen~~ üretim güçlerinin gelişmesini zorluyordu. Bu zorlamalarla 1923 -46 döneminde oldukça hızlı gelişmeler kaydedildi.

1923' de kilometrekareye düşen demiryolu hattı 24 metre iken,1937 de 51 metreye çıktı. 1935' de devlet tersanelerinde 1200 tonluk bir tanker inşa edildi. Türkiye' de ilk defa 1927 de bir istatistik yapıldı. Buna göre 62,265 işyeri vardı. Bu işletmelerde 256,855 kişi çalışıyordu. Sadece 321 işletmede çalışan işçi sayısı 50 'nin üzerindeydi. Üretim araçları yapan bir endüstri kolu ise yoktu.

1923 de işletmelerde kullanılan makinaların ortalama gücü 10 Buhar Beygiri idi. Bu 1930 larda 80 Buhar Beygiri buldu.

Bujuvazi hem zayıflığı, hemde kısa zamanda büyük kârlar peşinde koşmasından ~~üretgen~~ üretim güçlerini istenildiği hızla geliştiremiyordu. Bunun için 1930 dan sonra devlet ~~üretgen~~ üretim güçlerinin gelişmesine ~~bizzat~~ fiilen el attı, Radikal devletcilik denen bu dönemde

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Büyük sanayi ve tarım işletmeleri devlet eliyle kuruldu. Bu arada Sovyetler Birliğinden büyük destek bulundu. 1934 yılında uygulanmasına başlanan endüstri planı, Sovyetler Birliği'nin 8 milyon altın rublelik (bütün planın yüzde 33 'ü) faizsiz kredisiyle gerçekleştirildi. Sovyet teknisyenlerinin yardımıyla ve Sovyet makinalarıyla Kayseri ve Nazilli dokuma fabrikaları açıldı.

Radikal devletçilik döneminde yatırımların yarısı dokuma sanayiine yapıldı. Kayseri fabrikası, o zaman Türkiye çevresindeki en büyük tekstil fabrikası idi. Ayrıca çimento kağıt, şeker fabrikaları kuruldu. Ağır sanayi için ilk maddi temeller atıldı ve eldeki olanakların yüzde 25'i kömür, demir ve çelik işletmelerine yatırıldı. (Örneğin, Karabük demir-çelik işletmesi). Üretken güçlerin gelişmesini , yanlış ve askeri hedefler için yapılan yatırımlar önlüyordu. (Karabük'e kurulan çelik fabrikasının hem kömür havzasından hem de limandan çok uzak olması , uçak sanayi kurmaya çalışması gibi) .

Ülkede toplam üretim değerinin yüzde 80'ini tarım ürünleri teşkil ediyordu. Tarım alanında demir pulluk sayısı 1927 'de 210 binden 1936'da 410 bine çıktı. 1930 'da tahıl ve un ithaline gerek kalmadı. 1938 ' e kadar tahıl üretimi 5,3 milyon tondan 8,4 milyon tona yükseldi. Endüstriyel bitkilerin (tütüm, pamuk, keten, kenevir,şeker pancarı gibi) üretiminde bu süre içinde artışlar kaydedildi. Ulaşımın artması, siloların kurulması tarımdaki gelişmeyi daha da hızlandırıyordu.

Üretken güçlerin yavaş da olsa gelişimi, ticareti etkiliyordu. Örneğin 1923 'de makinaların toplam ithalât oranı binde 9 iken, 1938' de yüzde 15,3 oldu.

II. dünya savaşı sırasında güçlenen burjuvazi sanayiye daha çok yatırım yapmaya başladı. 1940'dan sonra Batı Anadolu'da 10 işçiden ve gücü 10 buhar beygirinden fazla olan birçok fabrika kuruldu. Izmir'de kurulan büyük işletmelerin sayısı 9'dan 41'e çıktı. Büyük işletmelerin sahipleri, çoğunlukla tüccardan ve fabrikatör ailelerinden gelme idiler. Bunlar arasında ayrıca büyük toprak sahipleri ve atöyelerini genişleten zanaatkarlar da vardı.

Toplam üretim içinde küçük işletmelerin oranı azalmaya başladı. Toplam sanayi üretiminde küçük işletmelerin üretim değeri 1939 'da 40 iken, 1945 yüzde 32,8 'e düştü.

Genel olarak bu dönem için diyebiliriz ki, devletin yatırım yaptığı alanlarda üretim güçlerinin nicelik ve nitelik bakımından gelişmesi daha hızlıdır. Bu alanlarda iptidai üretim araçları yerine modern üretim araçları kullanılıyordu.

Ulaşımın artması üretken güçlere bir canlılık ve hareket kazandırdı. Köylerden endüstri merkezlerine akım hızlandı,çeşitli hammadde kaynaklarına ulaşıldı.

3 - 1923 -46 döneminde mülkiyet ilişkileri :

1923 senesinde toplanan Izmir Iktisad Kongresi devlet ve özel mülkiyetin yanyana yaşamasını ve devlet mülkiyetinin özel mülkiyeti destekleyici ve geliştirici olmasını saptıyordu.

Bu şekilde saptanan iktisadi politikanın uygulanması için devlet ve yarı-devlet bankaları kuruldu. 1924'de yarı-devlet bankası olarak kurulan Iş Bankası hem özel teşebbüse kredi veriyor, hem de kendisi yatırım yapıyordu. Kamu parasıyla kurulan Sanayi ve Maden Bankası, Osmanlılardan kalma devlet işletmelerini yürütmekle yükümlüydü. 1925'de Ticaret ve Sanayi Odalarının kurulmasını sağlayan kanun çıkarıldı. 1926' da yürürlüğe giren Me-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI VAKFI

toprak ağaları tarafından toprakların bunların özel mülkiyetine geçmesini sağlacak.

deni Kanun, işgal edilen ~~topraklara~~, ~~toprak mülkiyetine yasal kılıf getirdi~~,

Özel sektörü canlandırma politikası kapitalistlerin güçlenmesine yol açtı. 1927'de 15 milyon lira olan özel sektör üretim değeri, 1932'de 154 milyon liraya yükseldi. Sanayi Teşvik Kanununden binden fazla kapitalist yararlandı. Fakat özel sektörün yapısında köklü değişiklikler olmadı ve endüstride devletin üstünlüğü devam etti. Kapitalistler büyük işletmeler kurmak yerine, kısa zamanda kâr getiren alanlara yatırım yapıyorlardı. Ulaşım sorunu nu devlet ele aldı ve bunaçok önem verdi. Demiryolları millileştirildi ve yenileri devlet tarafından yapıldı.

Özel sektöre yapılan yardımlardan alınan sonuçlar başarılı olmuyordu. Kapitalist dünyanın 1929'lardaki büyük bunalımı, ~~ekonomisi geri~~ gelişmekte olan Türkiye'yi de etkiledi. 1933 yılında devletçilik ilkesi yeniden saptandı. (Bu döneme Radikal devletçilik dönemi denir.) Devlet, sanayi işletmeleri açılmasına daha çok önem vermeye başladı. Bu dönemde kapitalist sistem içinde kalarak ekonomik bağımsızlık yolunda adımlar atılmak istendi.

Radikal devletçilik döneminde, bütün ülke çapında önemli işletmeler (örneğin, madenler, demiryolları, elektrik, havagazı, tramvay işletmeleri) yabancı kapitalistlerden alınıp devletleştirildi. Kahve, çay, şeker dış ticaretinde devlet tekeli kuruldu. Sanayi Teşvik Kanunu kaldırıldı, devletin ekonomiye geniş şekilde müdahale yetkisi tanındı. Yine de devletçilik döneminde özel sektör baskı altıda tutulmadı; desteklenmesi ve gelişmesi devam etti,

Tarımda

Tarım hala Türkiye ekonomisinin temelini oluşturuyordu. 1927 yılında üretim değerinin yüzde 80'ini tarım ürünleri meydana getiriyordu. Ulaşımın gelişmesi, siloların kurulması ile tarım ürünlerinin pazarlanması arttı. (Örneğin, pamuk, tütün, vs,). Tarım üretimi artış kaydediyordu. Fakat büyük toprakların dağıtılması gerçekleşmedi. Yarı-feodal ortakçılık, tefecilik sistemi devam etti. Feodaliteyi kökünden kaldırmak için adımlar atılmadı. Böylece, üretimin ve pazarın dar sınırlar içinde kalması, milyonlarca yoksul köylünün insafsızca sömürülmesi sürüp gitti.

Ikinci Dünya Savaşı sırası

Savaş Türk kapitalistlerine daha çok gelişme olanağı yarattı. Üretilen mallar için pazarlar içte ve dışta genişledi. Savaş dolayısıyla dışarıdan ithal malı kesildiğinden, içte üretilen herşey, yüksek fiyatlarla da olsa alıcı buluyordu. Böylece Türk burjuvazisi büyük karlar elde etti, sermayesini güçlendirdi,.

Birikken sermaye bankalarda toplanıyordu. Bankaların mevduatı 1924'de 13 milyon, 1938'de 227 milyon iken, savaş sonunda (1946) 600 milyon liraya yükseldi. Böylece Türkiye'de sermayenin ~~konzentre~~ yoğunlaşmaya ve ~~sentralize olmaya~~ merkezileşmeye başladığı görülür. Bu da ~~tekelci mülkiyet ilişkilerinin~~ büyük sermayenin doğmaya başladığını ~~belirler~~ gösterir.

4 - 1946 'YA KADAR TÜRKIYE'DE SINIFSAL DURUM VE SINIF MÜCADELELERI

a. Burjuvazi

Kurtuluş savaşı sonunda azınlıklardan boşalan yere geçen Türk burjuvazisi, özellikle subay ve yüksek memurlar, iktisadi güçlerini arttırdılar. Devletin maddi ve manevi desteğine sırtlarını dayadılar, devlet kaynaklarından ve yardımlarından geniş şekilde faydalandılar. Örneğin, Iş Bankasını bunlar kurdular. Devletten ucuza alıp pahalı sattılar.

TÜSTAV TÜRKIYE SOSYAL TARIH ARAŞTIRMA VAKFI

Anadolu'dan atılan Ermeni ve Rumların mallarına ise o bölgedeki eşraf el koydu.

Burjuvaziyi güçlendiren diğer etkenler ise, işçi ücretlerinin çok düşük olması, işçiye hiçbir sosyal hakkın tanınmaması, devletin fiyat, ücret ve vergi politikasıyla burjuvaziye yaptığı yardımları geniş halk kitlelerinin sırtından çıkarması idi, Yoksul köylüden de ağır hayvan, toprak ve yol vergisi alıyordu. I. Dünya savaşı dolayısıyla üretilen mallar hem iç pazarda hemde dış pazarda yüksek fiatla da olsa müşteri buluyor ve Türkiye burjuvazisi güçleniyordu. Savaş sonunda burjuvazinin büyük karlar eden bir kesimi daha güçlü olarak ortaya çıktı. Türkiye burjuvazisi içinde büyüyen tekelleşen bir burjuvazi belirmeye başladı. Savaş sırasında zenginleşenlerin sayısı 30 ila 40 bin arasındadır, küçük işletmelerin üretim değeri düşerken büyük burjuvazinin üretim değeri artıyordu.

b. Işçi Sınıfının durumu ve işçi hareketleri :

Işçinin hayat şartları çok kötü idi . Iş günü güneşin doğuşuyla başlıyor, saat 22'ye kadar sürüyordu. Dokuma işçileri 14 saat, demiryolu işçileri 15, fırın işçileri 18 saat çalışıyorlardı. Kadın ve çocuklar insafsızca sömürülüyorlardı,. Ayda 55 Lira kazanan işçi, 5 Lira kazanç vergisi, 10 Lira ev kirası veriyordu.

Işçinin örgütsel durumu :

Politik örgüt:

Işçi sınıfı tarihi ödevlerini qncak Marksist-Leninist bir partisinin önderliği altında yerine getirebilir, emperyalizme ve onun yerli ortaklarına karşı savaşını yürütebilir.

Birinci Dünya Savaşı'nda Rus Çarlığının esir aldığı Türk askerleri o zaman Rusya'da işçi ve köylülerin iktidara gelişini yaşadılar. Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin tecrübe ve fikirlerinden geniş ölçüde yararlandılar. Ekim Devriminin getirdiği özgürlüklerle yurda döndüklerinde, çeşitli bölgelerde, özellikle sanayi merkezlerinde illegal komünist grupları kurdular.

Yine aynı yıllarda Almanya'da bulunan binlerce Türk işçi ve öğrencisi, bu ülkeyi baştan başa saran devrim hareketinden etkilendiler, komünist oldular. Spartaküs hareketinin savaşçıları ile birlikte savaştılar. Yurda döndüklerinde Istanbul'da legal Türkiye Işçi - Çiftçi Sosyalist Partisi ve illegal bir Leninist Teşkilatı kurdular.

Memleketin çeşitli bölgelerinde kurulan komünist grup ve teşkilatlar milli kurtuluş hareketine ilk hamlenin verilmesinde, Kurtuluş Savaşında kahramanca sayaştılar. Çeşitli komünist teşkilatlar 10 Eylül 1920'de Baku'da toplanarak Türkiye Komünist Partisi'ni kurdular.

Komünist Partisi kısa zaman sonra kapatıldı. Kurucuları Karadeniz'de hunharca öldürüldü. Parti bir süre Aydınlık Dergisini çıkararak yarı illegal çalışmalarını yürüttü. Fakat sonra bu da yasaklandı. TKP elli yıldır illegal olarak yaşamakta ve mücadele etmektedir.

Sendikal örgütler ve işçi birlikleri

Emperyalizme karşı Milli Mücadele başarıyla sonuçlandıktan sonra, burjuvazinin işçi ve emekçi kitlelerinin desteğine ihtiyacı kalmamıştı. Işçi sınıfının örgütleri yasaklandı ve işçilerin kapitalistlerle mücadele açmaması, anlaşmazlıkların hükümet eliyle çözümlenmesi gerektiği propagandası yayıldı.

1920'de kurulan Milletlerarası Işçi Birliği,1 Mayıs'ı kutlamak için dağıttığı bildiri

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

yüzünden 1923'de kapatıldı. Işçi sınıfını aldatmak için burjuvazinin kurdurduğu Sendikal Birlik bile sonradan kapatıldı.

1924'de Amele Teali adıyla, Kemalistlerin önderliğinde Istanbul Sendikalar Birliği kuruldu. 1925-26 yıllarında işçi sınıfının aktiv mücadelesi sonucu burjuva unsurlardan temizlenen Amele Teali, ilerici-devrimci bir örgüt oldu. 1927'de Amele Teali kapatıldı, 150 aktiv üyesi tutuklandı, binası yağma edildi.

Toplu sözleşme ve grev yasaklandı. 141 ve 142 maddelerle baskı ve terör şiddetlendirildi. Işçi örgütleri bir daha ancak 1946'' da kurulabildi. Işçi sınıfının mücadelesinden demokratik mücadelesinden çok korkan burjuvazi, halkı ezmek için ne gerekirse yaptı.

5 - Politik düzen

Bazı demikratik biçimler (örneğin seçim, parlemento, vs.) varsa da, Türkiye'de politik düzenin özü,bütün burjuva iktidarları gibi,emekçileri ezen bir diktatoryadır, Tek ve egemen siyasi örgüt CHP'dir, Mustafa Kemal değişmez başkandır ve saylavların seçiminde tam yetkiye sahiptir. Gazete ve dergiler sıkı kontrol altındadır.

Güçsüz olan ve gelişebilmek için emekçi halkı ezmek zorunda kalan burjuvazi, bu ezgiyi emekçileri çeşitli biçimlerde aldatarak sürdürdü:

Burjuvazi yıllarca sınıfların varlığını ve sınıfsal savaşı kabul etmedi. Sınıflar arasında barış ve halkın egemen olduğu propaganda edildi. (Örneğin, CHP Programı: "Türk halkından, değişik sınıfların oluşturduğu bir toplumu değil, bir bütünü anlarız. Küçük toprak sahipleri, zanaatkarlar, işçiler, aydınlar, sanayiciler, büyük toprak beyleri, müteahhitler, küçük ve büyük tüccarlar, Türkiye'de çalışanların meslek gruplarını meydana getirirler."). Böylece burjuvazi emekçi yığınların sınıf bilincini körletmeyi ve sınıf savaşını bastırmak amacını güdüyordu. Işçi sınıfının mücadelesinden sapan, Şevket Süreyya Aydemir ve Vedat Nedim Tör'ün başını çektiği Kadro hareketine göre "Türkiye'yi idare edecek olan bir avuç aydın zümredir, bütün halk bu zümreye itaat etmelidir."Ilk başta yaygın olan bu görüş daha sonra kaldırılmıştır. Fakat bugün ayrı kişiler ve bunlar gibiler yine aydın zümre teranelerini okumaktadırlar.

Dünya harbi sırasında ülkede Hitler faşizmine karşı sempati , Sovyetlere ve komünizme karşı bir propaganda alıp yürüdü.

Sömürenlere karşı öfkesini başka alanlara kaydırmak için Türk emekçilerinin şoven duyguları körüklendi. Milli azınlıkların varlığı bile tanınmadı,onlara milli benlikleri zorla unutturulmak istendi, her türlü demokratik haklardan yoksun bırakıldı. Özellikle Kürt kardeşlerimize karşı ağır terör uygulandı, imha hareketlerine girişildi. Bujjuvazi Kürt halkına karşı aynı şoven ve insafsızca baskı politikasını bugünde sürdürüyor. Içerideki baskı, yabancı sermayenin etkisiyle beraber arttı. Milli burjuvazi, emperyalizmin de artan baskısı ile , içeride en gerici kesimlerle işbirliği yollarını aradı. Dış politikada gericiliğe dönüşümler başladı ve nihayet esas olarak sosyalizme karşı yürütülen Ikinci Dünya Savaşı'nda emperyalistlerin tarafı tutuldu, faşist devletlere destek olundu.

Iktisadi alanda izlenen devletçilik politikası, milli burjuvazinin sınıfsal çıkarlarına yönelikti. Milli burjuvaziyi güçlendirmek, kapitalizmi geliştirmek için uygulanmıştır. Işçi ücretleri ve fiatlar tamamen devlet kontrolu altında ve milli burjuvazinin gelişme-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

si yönünde tutuluyor; Teşvikler, yatırımlar, ticaret ve ulaşımda yine devlet tarafından burjuvazinin çıkarları yönünde uygulanıyordu. Izmir Iktisat kongresi devletin iktisadi politikasının bu yönde olacağını açıkça saptıyordu.

Kapitalist düzende devletçilik bütün halkın çıkarına işleyen bir sistem, devlet işletmeleri de toplumsal mülkiyet demek değildir. Yurdumuzda kapitalistler devletçiliği kendi karlarını arttırma, kendi politik mevzilerini güçlendirmek için kullandılar.

1930 larda başlayan Radikal devletçilik döneminde ülkenin bağımsızlığına temel olabilecek bir sanayiin kurulması amaçlanıyordu. Yabancı sermayeye karşı tavır alınmaktaydı. Güçlü bir endüstri, emperyalist tekellerin yayılma emellerine karşı bir baraj olabileceğinden devletçilik anti-emperyalist nitelik taşır.

Deletçilikle istenilen amaçlaraulaşamadı. Devletçiliğin ülkemizde ulusal sanayiin gelişmesindeki olumlu yönü inkar edilemiz,. Fakat ekomomice geri kalmış bir ülkede, emperyalist tekellerle sıkı ve devamlı bir savaş verilmeden (örneğin, hemen devrimden sonra bile emperyalist tekellerin bütün işletmeleri devletleştirilmemişti; bankalarda, bazı ticaret işletmelerimde tekeller mevzilerini koruduları; güçlenen yerli burjuvazinin bir kesimi emperyalistlerle işbirliği yollarını aramaya başladı.), toprak meselesi çözülmeden derebeylik artıklarına dokunmadan, iç pazar darlığı giderilmeden ulusal sanayide gereği gibi kalkındırılamaz. Türkiye bunun acı tecrübesiyle öğrendi. Emekçi yığınlarının isteklerini yansıtan reformlar yapılmadı. İşçi sınıfı ve diğer emekçi yığınlarının temel hakları , özgürlükleri ağır biçimde kısıtlandı. ~~Kemalist~~ Bu politika, emekçi yığınların desteğinden ve böylece içerdeki gericiliğe ve emperyalizme karşı en önemli dayanağından yoksun kalınmasına yol açtı.

IV- 1946 - 50 Dönemi:

Bu dönem Türkiyede burjuvazinin tabakalaşmaya ve birbiriyle açıkça mücadeleye geçmeye başladıkları bir dönemdir.

Ikinci Dünya Savaşı sonlarında sermayesi güçlenen ve tekelleşme özellikleri gösteren burjuvazi hakimiyetini arttırıyor ve emperyalistlerle sıkı işbirliğini kendi dar çıkarlarına uygun buluyordu. Bu kesim özellikle DP içinde örgütlenmeye başladı, ama CHP içinde de etkisini arttırdı. Bunların amacı iç ve dış iktisadi hayatta daha geniş hareket serbestliği idi. Bunun için devletin iktisadi hayata karışmamasını ve dış politikanın buna uygun düzenlenmesini istiyorlardı. Bir yanda (Palazlanan) Türk burjuvazisi, diğer yanda Türkiye'nin jeopolitik önemini anlayan Amerika , Kemalist devletçilige karşı saldırıya geçtiler. (Burada devletçilik döneminde yapılan başarısızlıktan (uçak sanayi)gibi çıkılıyordu.).

CHP bu saldırılara boyun eğdi, 1947'de Trumann Doktrini'ni kabul etti ve ABD'den askeri yardım aldı. Bu ise , Türkiye'de yabancı tekellerin hakimiyetini getirecek ana adım oldu. Böylece Kore'ye asker gönderildi, NATO'ya CENTO'ya girildi, gizli anlaşmalar imzalandı ve ülke tekrar emperyalizme kıskıvrak bağlandı.

Ülkede tek başına hükmetmediğini gören CHP, 1946 yılında basın-yayın alanında, işçilerin sendikal örgütlerinde serbestlik tanıdı, bazı sol partiler kuruldu. Ama serbestlik birkaç ay sürdü, sonra yeniden terör hareketi başladı, anti-komünizm ülkede iyice yerleşti.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

V- 1950- 1960 Dönemi DP Iktidarı

1- ~~Üretgen güçlerin durumu :~~ Üretim güçlerinin durumu :

DP dönemi yurdumuzda çapraşık bir gelişmenin olduğu, burjuvazinin çeşitli tabakaları arasında çatışmanın geliştiği, emperyalizme ve askeri paktlara sımsıkı bağlılığın arttığı, milli bağımsızlığa açıkça gölge düşürüldüğü bir dönemdir. Bu dönemde büyük yatırımlara girişildi. Ama yatırımlar plansız ve gelişigüzel yapıldı. Önemli yatırımlar tarım alanında oldu:

- Tüccarlara kredi dağıtılarak 40 bin traktör getirildi, Böylece yeni 9milyon hektar arazi ekime açıldı. Endüstriden çok tarıma yönelinmesi, emperyalist tekellerin, isteklerine çıkarlarına uygundu.

- Alınan traktörler standart değildi. Bozulunca yedek parçası bulunamıyordu. Iki-üç yıl içinde traktörler kullanılmaz hale geldi, Ayrıca gübreleme, sulama gerçekleşemedi.

Endüstrileşme ve ulaşımda bazı adımlar atıldı. Ama bu yönde gelişmeleri engelleyen etkenler vardı:

- Fabrikaların kapasiteleri tam olarak kullanılamıyordu. Demiryolu ulaşımı ihmal edildi, karayolu ulaşımı teşvik edildi. Sayısız otobüs işletmeleri, kara nakliyat şirketleri açıldı, ama ulaşım sorunu çözülemedi. Tarım ve endüstri ürünlerinin ulaşımı, fabrikaların kullanacağı hammadde ulaşımı aksadı.

- Ithalat serbestliği iyice getirildi. Esasen 1950'den önce devalüasyon olmuş, fiat ve ithalat kontrolu kaldırılmıştı. Dokuma ve konserve imalatı, ithal ürünleri ile rekabete zorlanıyordu. Hatta bazı fabrikalar devlet eliyle zorla kapatıldı.

-Türkiye'nin ihraç ettiği malların fiyatları devamlı düşüyor, ithal ettiği malların fiatları ise , yabancı tekellerin yararına devamlı yükseliyordu. Ülke ekonomisi bu şekilde 1956- 1964 döneminde 1 milyar dolar kaybetti.

- Inşaat ve dış ticarette büyük yatırımlar yapıldı. Kiralar arttı, arsa spekülasyonu aldı yürüdü. Dış ticarette yüzü aşkın yabancı firma acenteliği açıldı.

~~- Arka arkaya atılan liman, fabrika, okul , hastahane temel törenleri daha çok gösteriş mahiyetindeydi.~~

Büyük şirket ve işletmelerin kurulmasıyla işçiler hem sayıca artıyor hemde kitle halinde toplu hale geliyorlardı. Köylerden şehirlere doğru iş gücü akımı artıyordu.

2 - 1950- 1960 Dönemi mülkiyet ilişkileri

Bu dönemde sermaye hızla büyüdü ve tekelci bir kesim doğdu.

DP devrinde büyük sermayeli şirketlerin sayısı arttı. 1950 'de sermayesi 1,4 milyon lira olan 3 şirket varken, 1954'de 56 aynı tipten 167 milyon sermayeli şirket kuruldu. 1959 yılında 296 milyon lira sermayeli 405 şirket kuruldu. Bu dönemde bankaların gücü de arttı. Iş Bankası'nın toplam aktiflerinin tutarı 1,6 milyar liraya yükseldi. Ayrıca şeker, çimento ve dokuma kollarında tekelleşme tam olarak belirdi.

1951 yılında Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarıldı. Sonra Petrol ve Maden Kanunları geldi. Amerikan sermayesi ile Sınai Kalkınma Bankası kuruldu. Emperyalist tekellerle ortak işletmelere girilmeye başlandı. Böylece ekonomi, Amerikan ve Batı Alman tekellerinin kontrolüne girdi.

Yabancı sermaye sadece ülkenin ana sektörlerini kontrolle yetinmeyip, yerli büyük sermaye ile birlikte , devlet sektörünü kendi çıkarları için kullanmak ister. Böylece ~~büyük~~ Büyük

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

özel sermaye ile devlet sermayesinin birleşme süreci ortaya çıkar,(Örneğin,Ereğli işletmeleri yüzde 51 devlet, gerisi Türk ve Amerikan sermayesi ile kuruldu. Kontrolu ise özel sermayeye verildi.).Bunun sonucu , Kemalist devrimin ana kazançlarından biri olan devletçilik politikası, tekelci sermayenin çıkarları ile çatıştı. Ekonomik gelişmede, özellikle 1930'larda olumlu rolü bulunan devletçiliğe darbeler indirilmeye başlandı. Devlet işletmeleri büyük tekellerin yağmasına bırakıldı. Tarımda yapılan yatırımlar derebeylik kalıntısı feodal ilişkileri sarsmakta yararlı oldu.

3- 1950- 1960 Sınıf Kavgaları:

Bu dönemde başta işçi sınıfı olmak üzere, ilerici küçük burjuva ve aydın kesimleri de iktidarın ağır baskılarına uğradı.

Illegal çalışan TKP'nin üyeleri tutuklandı. Tabutluklar kuruldu, işkenceler yapıldı.

Basına , Üniversiteye ağır baskılar yapıldı. Bunların ilerici temsilcileri zaman zaman tutuklandı.

Gericilik körüklendi,Imam-Hatip Okulları, Kur'an Kursları açıldı.

Ilerici güçler ve milli burjuvazi devlet sektörüne yapılan saldırılara ve yağmalara karşı mücadeleye geçmişti.

4- 1950 -60 Dönemi Politik düzen:

II'inci dünya savaşı sonrasında burjuvazinin çıkarları devletçilik politikası ile iyice çatışmaya başladı. DP iktidarı ile bu politikaya son verme istekleri arttı. Menderes hükümetlerinin "her mahallede bir milyoner yaratma" politikası devlet kesimine açık bir hücumdu.

CHP'nin "devlet ve özel sektör aynı şekilde var olsun"görüşüne karşı, DP"devlet yatırımları en aza indirilsin" diyordu.

DP iktidarı, 1950'lerde gelişen ve sermayece güçlenen burjuvazinin tekelleşmeye başlayan, büyüyen kesiminin hakimiyetidir. Menderes ve Bayar'ın temsil ettiği büyük ticaret burjuvazisinin ve toprak ağalarının diktatörlüğüdür. 1950 seçimleri aynı zamanda CHP 'nin siyasi , iktisadi ve idari (örneğin, jandarma, memur baskısı) ezgisine karşı halkın bir protestosudur, Bu dönem emperyalizme her alanda bağlılığın arttığı dönemdir, Ikili anlaşmalarla yurdumuz üzerinde Amerikalılara büyük imtiyazlar verildi.Memlekette bir Amerikan hayranlığı, Amerikalılar büyük dost olarak gösterildi. Ülkenin her tarafında üst ve tesislerin yanısıra Amerikan kültür ve haber merkezleri kuruldu. Amerikan kowboy ve tom mix kitapları okullara kadar girdi,. Milli kültüre , sanat ve edebiyata önem verilmedi. Okul kitapları (yurttaşlıkbilgisi, tarih,coğrafya ve ilk okul kitapları değiştirildi.)

Bu yönetime karşı gelen aydınlar ve ilericiler hapis ve zindanlara atıldı.

VII - 27 Mayıs 1960 Hareketi ve hareketin sınıfsal niteliği:

Burjuvazinin çeşitli kesimleri-özellikle tekelleşen büyük burjuvazi ile orta burjuvazi - arasındaki çelişkilerin keskinleşmesinin açık bir belirti ve ifadesidir.27 Mayıs hareketi aynı zamanda , Türk halkının , yarı proletarya, orta ve küçük burjuvazinin , tekelleşen ve emperyalizmin işbirlikçisi durumuna gelen büyük sermayenin artan baskısı ve parazitliği karşısındaki hoşnutsuzluğunun yankısıdır. Yani kapitalist gelişme yolunun sebeb olduğu derin ekonomik, sosyal ve politik bunalımlarının sonucudur.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

27 Mayıs'dan sonra Milli Birlik Komitesi, büyük tekellerin ve sermayenin faaliyetini sınırlandırmayı, politik etkilerini zayıflatmayı hedef aldı. Bankaların gücünü kırmaya çalıştı. ~~Bankalar Ordunun kontrolune alındı.~~ Fakat bu alanda basarılı ve sürekli bir girişim olmadı.

~~Buna mukabil~~ MBK toprak sorununu çözemedi. Ülkeyi emperyalizme bağımlılıktan kurtaramadı. Derin ekonomik ve sosyal sorunları çözemedi. Bu dönemde emperyalist dış yardımlardan vazgeçilmedi. Yabancı tekellere haklar tanıyan kanunlar çıkarıldı (örneğin, kar transferini garanti eden Temmuz 1960 Kanunu). ABD de yeni hükümeti kendine bağlamak için, bağış ve krediler vermek gibi yöntemlere girişti. MBK saldırgan paktlara bağlılığını ilan etti.

27 Mayıs Hareketinin en önemli yanı, işçi ve emekçilerin hareketlerinin gelişebilmesi için demokratik ortamı yaratmasıydı. Sendikalar serbest bırakıldı. Grev ve toplu sözleşme hürriyeti gerçekleşti.

27 Mayıs hareketi , büyük sermayeyi belli ölçüde ürküttü. İş Bankası hisse senedi fiatlarında bile dalgalanmalar oldu. Kapitalistlerin yatırımları çok düşük oranlara indi. Bankalar sanayicilere, tüccarlara, büyük çiftlik sahiplerine verdikleri kredileri kıstılar. İşletmeler âtıl kaldı, işçilerin ücretleri ödenemedi. Iktisadi hayat durgunlaştı.

MBK büyük burjuvazinin ve emperyalizmin baskıları karşısında adım adım ilk program ve hedeflerinden ayrıldı. Halk kitleleri ise , MBK 'den verdiği sözleri yerine getirmesini boş yere bekledi.

VII - 1960 -71 dönemi

1- 1960-71 döneminde üretgen güçlerin gelişmesi :

Türkiye'nin bugünkü sanayii, şüphesiz ki, 40- 50 yıl önceki sanayi değildir. Ama 50 yıllık gelişme , ileri ülkelerin gelişmiş sanayii ile Türkiye'nin geri sanayii arasındaki mesafeyi daraltmadı. Kapitalist gelişme yolunda devam ettikçe , bu mesafe Türkiye aleyhine gittikçe büyüyor. Bugün sanayi milli gelirin yüzde 19'unu oluşturur. Ihraç ürünleri arasında sanayiin payı ise yüzde 17'dir .

Türkiye'nin endüstri yapısını hala küçük birimler teşkil ediyor. Sanayi sektöründe 10 kişiden az işçi çalıştıran işletmelerin oranı yüzde 98'den fazladır. Yani1963 sayımına göre, sanayi dalında bulunan 160.000 işletmeden sadece 3.000 kadarı 10 dan fazla işçi çalıştırmaktaydı. 10'dan fazla işçisi olan işletmeler, Türkiye işçi sınıfının yüzde 50'sinden fazlasını içine alır. Bu işletmeler arasında 200'den fazla işçi çalıştıranlar, bu kesim içindeki işçilerin yüzde 70'ini çalıştırırlar ve üretimin yüzde 71,5'ini sağlarlar. 5oo'den fazla işçi çalıştıranlar, işletmelerinde toplam işçilerin yüzde 54ünü barındırır. Bu rakamlar bize , endüstri yapısında bir yanda küçük işletmelerin önemini , diğer yanda tekelleşmenin varlığını , bir yanda en iptidai diğer yanda en modern üretim araçlarının modern bilim ve teknolojinin kullanıldığını, bir yanda gün doğuşundan batışına kadar çalışıldığını , diğer yanda vardiya, akort gibi Taylor sistemlerinin kullanıldığını gösterir.

Köylerden şehirlere akım hızla artmıştır. Yüzlerce küçük kasabalar büyük şehir olmuştur. Büyük şehirlerin kenar mahalleleri işçi merkezleri haline gelmiştir, Türkiye'deki sanayi için bunlar işsizler ordusunu teşkil etmektedir. Birçok köylere okul yapılması, şehirlere liselerin, sanat okullarının açılması, birçok vilayete bir akademi ve yüksek okul açma özel okullara müsaade edilmesi büyük bir lise öğrencisi ve akademisyeninin doğmasına yol açtı.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Üretgen güçlerdeki bu düzey üretim ilişkilerini değişmeye zorluyordu. Ayrıca kurulan barajlarla birçok küçük kasabalar ve köyler elektriğe kavuştu. Elektrik enerjisinin buralara girmesi birçok tarıma dönük küçük işletmelerin açılmasına yolaçtı (yel değirmeni, depoları).

Devlet Planlama Teşkilatı kurulmasına rağmen, yapılan yatırımlar planlı değil politik bazı oyunlar göz önünde tutularak yapılması üretgen güçlerin daha hızlı gelişmesini önlüyordu.

Köyde üretgen güçlerin gelişmesi daha yavaştır. Ekilen 23 milyon hektar toprağın ancak 3 milyonu ileri teknik araçlarla işlenmektedir. Köyde traktör sayısı oldukça artmıştır. 1948 de 1000 civarında olan traktör sayısı bugün 100 binin üstündedir. Birçok köylerde hala doktor, elektrik, su, yol yoktur. Binlerce aile mağaralarda yaşamaktadır.

2 - 1960 -1971 Mülkiyet ilişkileri

DP iktidarının son yıllarında durumunu iyice sağlamlaştıran, büyüyen ve tekelleşen burjuvazinin gelişmesini 27 Mayıs Hareketi durduramadı. Özellikle 1963' den sonra büyük şirketler yeniden hızla gelişti.

Bu dönemde büyük sermayenin ticaretten ziyade bankalar ve sanayi etrafında birleştiğini görürüz. Banka sermayesi ile sanayi sermayesi bu dönemde iyice kaynaştı ve finans kapitali oluşturdu. Sermaye hem merkezileşti, hem de yoğunlaştı.

Türkiye'de büyük banka sermayesinin toplandığı yer, İş Bankasıdır. 1963'de devlet bütçesi 11,4 milyar iken, İş Bankası'nın kontrol ettiği miktar 6,7 milyar idi. Aynı yıl İş Bankası net kârı, bütün banka karlarının yüzde 66'sıydı. Bu oran 1967' de yüzde 74 oldu. Türkiye'deki toplam banka şubelerinin yüzde 30- u İş Bankasına aitti. Bu bankanın Federal Almanya'da bile şubeleri vardır. İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Akbank, Türk Ticaret Bankası beraberce bütün banka cari hesaplarının yüzde 84 'ünün kontrol ederler.

Koç, Eczacıbaşı, Avunduk , Burlalar tekelci burjuvazinin ta kendileridir. Bunların miktarı, ülkenin toplam nüfusu içinde yüzde 2'den azdır. Bir avuçturlar, ama ülke ulusal gelirinin yüzde 38 'ine el koyarlar. Yabancı sermaye ile birlikte ülkenin ekonomik , politik, sosyal hayatında diktatörlüklerini sürdürürler.

Emperyalist tekeller ülke sanayiinin kilit noktalarını; petrol çıkarma, petrol işleme, metalurji, kimya, lastik, taşıt, elektronik, vs. gibi sanayi alanlarını ele geçirdiler. 1959-65 arasında yabancı sermayeli işletmelerin ortalama karlılığı yüzde 50, yerli işletmelerin ise yüzde 19 'du. Çeşitli sanayi dallarına yatırılan sermayenin yüzde 40 ila yüzde 70, hatta bazan yüzde 90'ı yabancılara aittir. Bunların Türkiye'deki temsilcileri Sınayi Kalkınma Bankası, Amerikan- Türk Ticaret Bankası, vs. Örneğin, Sınai Kalkınma Bankası (1966 yılına kadar) en büyük krediyi 2,5 milyon dolar olarak Good Year tekelini verdi.

Büyük devlet sektörünün varlığı devam etmektedir. Endüstri üretiminin yarısını devlet işletmeleri sağlar. Bu işletmeler bugün kapitalizmin ve kapitalistlerin çıkarına işliyor Fakat demokratik bir temele oturtulursa ve kapitalist niteliği değiştirilirse, sosyalizme varacak yolda toplumun dayanacağı önemli objektif koşullardan biri durumundadır.

1946 'lardan sonra köyde kapitalist ilişkiler ve entansif tarım bir hayli gelişti. Bu gelişmeler köyün, köylülüğün sorunlarını çözemedi. Köye giren traktör ve tarım makinelarının yüzde 90'ı büyük toprak sahiplerinin , büyük çiftçilerin elindedir. 1-100 dönüm

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

arasındaki küçük toprakları işleyen köylü aileleri, bütün köylü ailelerinin yüzde 80'ini teşkil ediyor. Bunlar ekilen toprakların ancak yüzde 39'unu işliyorlar. Hiç toprağı olmayan köylü ailelerin sayısı ise 500 bini aşkın. Buna karşılık 30 bin dönümden 100 bin ve daha fazla dönüme kadar olan topraklara 42 aile el koymuştur. Büyük toprak mülkiyeti, derebeylik artıkları ülkenin kalkınmasında başlıca engellerdendir. Köyde kapitalist gelişme, tefeci-aracı sömürüsü ile başbaşa yürüyor. Köyde gittikçe hızlanan tabakalaşma ile yoksullaşma da artıyor, şehirlere ve ülke dışına akınıbir afet haline getiriyor. Bütün bunlar köyde sınıf çelişkilerini arttırıyor, sınıf mücadelesini sertleştiriyor. Burjuvazinin büyük toprak sahipleri ile ortaklığı , köklü bir toprak reformunun yapılmasına engel oldu. Köklü. demokratik bir reformun gerçekleştirilmesi, hayati bir sorun olarak önümüzde duruyor.

3- 1960 DÖNEMI:SINIF LARIN DURUMU VE SINIF KAVGALARI

Burjuvazi arasında bu dönemde kesin tabakalaşma meydana gelmiştir. Küçük , orta ve büyük burjuvazi, tekelci kesimler açık olarak belirdi. Orta ve küçük burjuvazi, büyük burjuvazi altında ezilmekte, böylece sömürücü sınıf ve tabakalar arasında çelişme derinleşmektedir. İktidar çevrelerini kontrol altında tutan büyük büyük burjuvazinin emperyalist tekellerle çıkar birliği, küçük ve orta burjuvazinin ise tekellerle çıkar bağdaşmazlığı. bu çelişkilerin ana temelidir. Emperyalist tekellerle çıkarları çelişen burjuva kesimi, milli burjuva kesimidir. Örneğin, hammadde sıkıntısı yüzünden yüzlerce küçük ve orta sanayi işletmeleri kapanırken, bu hammaddelere yabancı veyerli tekeller el koymuşlardır . Bunları karaborsada yüksek fiatla satmaktadırlar. Küçük firmalar kredi sıkıntısı çekmekte ve devamlı iflasa sürüklenmektedirler. Yani yabancı tekeller soygunundan pay alamayan ve bu soygunun baskısı altında kalan , iflas eden mülksüzleşen bir küçük sermayeci kesim vardır. Kapitalizm sadece emekçi yığınlar için yoksulluk getirmekle kalmıyor, aynı zamanda bu kesimlerin de yıkımını doğuruyor.

1961- 1965 dönemi Türkiye'de iki burjuva kesiminin açıkça mücadeleye giriştiği bir dönemdir. Bir yanda büyük burjuvazinin çıkarlarını yansıtan AP, öte yanda orta ve küçük burjuvazinin temsilcisi CHP. 1965 seçimleri ile büyük burjuvazi, emperyalist tekellerin işbirlikçileri, toprak ağaları iktidara tamamen hakim oldular.

Türkiye'de burjuvazinin gelişimi devlet sektörünün yardımı ile oldu. Devlet sektörü, milli burjuvazinin, mali ve ekonomik bağımsızlıkta çıkarı olan Türkiye burjuvazisinin ekonomik dayanağı olmakta devam ediyor. Yabancı ve yerli tekeller bu sektörü ele geçirmeyi kendi çıkar ve talanları için kullanmayı istiyorlar. Milli burjuvazi ise devletçiliği bu yağmaya karşı korumak için yıllardır mücadeleediyor.

Örnekler: Diyarbakır'da 20.000 esnaf ve zanaatkarın 1970'deki yürüyüşü, Ankara ve Trabzon'da bakkaların , şorörlerin genel boykotu, petrol kampanyaları, vs. Bu eylemler özünde emperyalizme karşıydı.

Işçi ve emekçi Hareketleri

Bu dönemde hızla gelişen sendikaların yanısıra, işçi sınıfının politik sosyalist örgütü Türkiye Işçi Partisi kuruldu. TIP işçi ve emekçilerin tek legal partisiydi ve burjuva partilerinden tamamen ayrı ilkeleri savunuyordu. Ülkenin bağımsızlığı , emperyalistlerin kovulması, bankaların ve sigortaların, sanayi ve ticarette kilit noktalarının devletleştirilmesi, toprak reformunun gerçekleştirilmesi, yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin millileştirilmesi,

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

demokratik hakların korunarak genişletilmesi gibi. TIP kurulduğu günden beri gerici çevrelerin, resmi, sivil polislerin , komandoların baskılarına rağmen mücadele etti.

Ilerici, sosyalist işçiler, sendikal örgütleri DISK'te birleştiler. TIP ile DISK etle kemik gibi birleşip kaynaştı.

1946'lardan sonra Türk toplumunun sosyal yapısında görülen en önemli gelişme, sınıf güçleri oranında meydana gelen ve işçi sınıfının yararına olarak hızlanan değişmelerdir. İşçi sınıfı, sayıca , örgütçe, sınıf bilinci düzeyiyle bir hayli gelişti, sınıf savaşı içinde olgunlaştı.

Artık işçi sınıfının varlığı, hem objektiv, hem de sübjektif olarak açıkça ortadaydı, inkar edilemezdi, Böylece Türkiye'de işçi sınıfını sosyal bir güç olarak tanımayan, onu milli burjuvazinin kuyruğuna takmak isteyenlerin gerçek yüzleri de ortaya çıktı.

Bugün işçi sınıfının sayısı 3,5 milyonu aşıyor ve çalışan nüfusun yüzde 22-25'ini teşkil ediyor. 1 milyon 200 bin işçi sendikalarda örgütlenmiştir.

Gelişen sınıf savaşıyla grevler, fabrika işgalleri birbirini izledi. İşçi hareketlerinden sonra diğer emekçilerin mücadeleleri, köylülerin toprak işgalleri, memur, öğretmen, esnaf ve gençliğin direnişi arttı, Orta tabakalar, milli burjuvazinin sol kanadını temsil eden birçok politikacılar, aydınlar, yazarlar, gençlik, yurtsever subaylar sömürü düzenine başkaldırıyorlardı. (Örnekler: Köylülerin hazine topraklarını ağa işgalinden kurtarma eylemleri: Elmalı, Belevi, Atalan, Göllüce, Çorlu, Hayrabolu çay, tütün , fındık üreticilerinin eylemleri vs. ; çeşitli gençlik eylemleri, TÖS, Ilk-Sen, Persen eylemleri gibi). Bu mücadelede başarı şansının ancak işçi sınıfının yolunda , onunla birlikte olunursa elde edilebileceği gerçeği, işçi sınıfının etrafında birleşme zorunluluğu bütün bu ileri çevreler tarafından gittikçe daha iyi anlaşılıyordu. Türkiye İşçi sınıfı, en örgütlü, sonuna kadar devrimci bir sınıf olarak, toplumun bütün ilerici güçlerini emperyalizme ve gericiliğe karşı birleştirebilecek tek sosyal güçtür. Öncülük, işçi sınıfına tarihin bağışladığı bir hak değil, uğrunda mücadeleyi şart koştuğu tarihi bir ödevdir. İşçi sınıfının öncülüğü fikri, bazı milli burjuva unsurlarının, özellikle birçok burjuva elemanlarının bilincine işlemeye başladı.

1970 Büyük İşçi Direnişi

İşçi sınıfının uğradığı sömürü, en basit hak ve özgürlüklerden yoksun oluşu, mücadelesini daha da sertleştiriyordu. Burjuvazi, bu gelişen işçi ve emekçi hareketinden korkuyordu. Uzun ve çetin mücadelelerle elde edilen kısıtlı bazı demokratik hakları yok etmek için harekete geçti, Sendikalar Kanunu'nu çıkardı. Fakat işçiler buna 15-16 Haziran büyük işçi direnişiyle cevap verdiler. Bu direnişi burjuvazi kan ve ateşle boğmaya çalıştı.

4- 1960 -71 Politik düzen :

1965 seçimleriyle Türkiye' de kesin olarak devleti ellerine geçirenlerbü büyük burjuvazi, büyük toprak ağalarıyla emperyalist güçlerdir. AP bu güçlerin partisi ve Demirel bu güçlerin çıkarını özellikle emperyalistlerin çıkarını en iyi savunan kişidir. (12 Marttan önceki bazı beceriksizliklerine rağmen bugün de Demirel ve AP bu güçlerin en sağlam adamı ve partisidir.) Yurdumuzda daima büyük burjuvazi ve toprak ağaları tam bir ittifak içinde ve bütün halindedir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu bunalımların nedenleri, sadece kapitalizm genel buhranının üçüncü dönemini yaşarken kapitalist yolda gelişme gayretlerine düşmesi, burjuva toplumunun bütün ekonomik ve sosyal çöküş belirtilerini kendinde toplamış olması değil, Türkiye'nin ay-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

nı zamanda emperyalist bloka politik ve askeri yönden bağlı olması silah yarışlarına katılmasıdır. Türkiye bütçesinin yüzde 40'tan fazlası askeri amaçlara ayrılır. Emperyalizm, Ordu'yu kendi saldırgan emelleri için kullanır. (Örneğin, Kore, Lübnan, vs.) Ülke, köleleştirici antlaşmalarla boğazına kadar borca gömülmüştür. 1947 yılına kadar, yani Amerikan yardımları başlamadan önce ülkenin ihracatı, ithalatından fazla idi. Sonraki yıllarde ise ithalat sürekli olarak ihracatı geçiyordu. Açıklar ve borçlar artmaktaydı. Örneğin 1966 yılında alınan borçların yüzde 46'sı önceki borçların geri ödenmesinde kullanıldı. 1967-70 yılları arasında 112,9 milyon dolar yabancı sermayeye geldi, aynı dönemde ülke dışına 121,9 milyon dolar transfer edildi.

Yabancı sermaye askeri, teknik, ekonomik yardım adı altında, açılan kredi ve borçlarla, banka ve ticaret yollarıyla ve emperyalist tekel ve devlet yatırımlarıyla geldi. Gerici hükümetler yabancı sermayeyi çekebilmek için büyük imkanlar hazırladılar. (Örneğin kar transferleri) Yabancı tekellerin baskısı ile Türk lirasının üç kere değeri düşürüldü. Sonunda Türkiye'nin borçları arttı, halkı ezen fiat artışları oldu. Emperyalizm aynı zamanda milli kültürü, bilim ve eğitimi yozlaştırdı.

Somut olarak emperyalizmi halkın açlığında, şehir konutlarının yüzde 30'unun gecekondu oluşunda, adaletsiz gelir dağılımında, halkı ezen vergi kanunlarında, nüfusun yüzde 50'sinin okuma -yazma bilmeyişinde, her doğan 1000 çocuktan 165'inin bir yaşından önce ölüme mahküm edilişinde, okulsuzlukta, doktorsuzlukta, işsizlikte , gerilikte, Kur'an kurslarında, cuntacı paşalarda, Erim'lerde, Demirel'lerde, faşist kanunlarda, faşist zindanlarda, vs. görmekteyiz.

Bütün bu gerçekler gösteriyor ki, bugünkü Türk toplumunun ana çelişkisi, bütün halkla, emperyalizm vei işbirlikçi bir avuç yerli büyük sermayedar ve toprak ağası arasındaki çelişkidir.

VIII - 12 Mart 1971

Halkın artan demokratik mücadelesinden korkan büyük burjuvazi ve emperyalizm, işçi sınıfına ve diğer ilerici güçlere karşı, baskı ve terör tedbirlerini şiddetlendirdi. Ama işçi hareketi zayıflamadı (Örneğin ,6 Filo Türkiye'ye gelemez oldu.).Demirel Hükümeti'nin durumu sarsılmaya başladı. Demirel ve hükümeti yaptığı hırsızlıklarla, emekçi düşmanı politikayla kitleler arasında itibarını iyice yitirdi. Bu şartlar altında yerli tekelci, gerici çevreler, emperyalizminde desteğiyle, emekçi hareketlerini, demokratik ve ilerici hareketleri ezmek için daha güçlü iktidar aradı. Politik sahneye cuntacı, Amerikancı paşalar ve onların hükümetleri çıktı.Başlıca amaçları, emekçi yığınlarını mücadele imkanlarından yoksun bırakmak, baskı ve kanlı terörle ilerici güçlerin anti-emperyalist, demokratik bir cephede birleşmelerini önlemekti.

Ülkemizdeki sosyal ve ekonomik bunalımlar, bunları doğuran nedenler ortadan kaldırılmadan önlenemez. Hele haklarına sahip çıkan halkın mücadelesi bastırılarak hiç önlenemez. Burjuvazininbunalımlar içinde bulunduğu ve faşizmi yerleştirmek istediği bu dönemde, ilerici ve devrimci güçlere düşen görev, fiilen oluşan anti-emperyalist, anti-faşist, demokratik cephenin istekleri ve programı etrafında birleşmektir. Unutmamak gerekir ki, 12 Mart öncesi böyle bir birlik olmadığından, emperyalizm ve tekelci burjuvazi, cuntacı-Amerikancı paşaları, Erimleri, Melenleri iktidara getirebildi.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Bugün Türkiye'de ilerici ve devrimci güçler, eylemlerini birleştirmeye hazırdırlar. Bu eylem birliği için, aşağıda sunulan programı tanıtmak, benimsetmeye çalışmak ve nihayet bu program etrafında birleşmek, Türkiyeli sosyalistlerin önünde duran en acil sorundur.

(ATTF CEPHE PROGRAMI)

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

DIŞ BORÇLAR SORUNUNA ÇARE VAR MI ?

Mihail Burlakov

(Yeni Zamanlar 41/85) Ekim 1985

Gelişmekte olan ülkelerin borçlandırılmasının yol açtığı bunalım dünyanın bugün karşı karşıya bulunduğu ekonomik sorunların en keskinlerinden birisi dir ve dünya kapitalist sisteminin en hassas halkalarından dır. Dış borçların yarattığı bunalım "Üçüncü Dünya" ülkelerinin yenisömürgeci yöntemlerle sömürülmesini hatırı sayılır ölçüde arttırmış ve emperyalizmin bu ülkeler üzerinde baskı uygulamasını sağlayan yeni bir araç oluşturmuştur. Dış borçlar bunalımı bütün uluslararası kapitalist krediler sistemini derinlemesine etkilemiş, karıştırmıştır.

Bugün bu bunalım dünyanın bütün ülkelerini etkiliyor. Çeşitli değerlendirmelere göre bir trilyon dolara varan dış borçlar ve 120 milyar dolara varan yıllık borç ödemeleri uluslararası ekonomik mübadelenin gelişmesine de zarar veriyor. Kapitalist ekonomi sistemi içindeki ülkelerin birbirlerine karşılıklı bağımlı olmaları bunalımın dış ticaretin gelişmesini engellemesine ve gelişmiş Batı ülkelerindeki durumu etkilemesine yol açıyor. Dış borçların baş döndürücü bir hızla artması pek çok "Üçüncü Dünya"ülkesinin uzun vadeli sosyo-ekonomik programlarını gerçekleştirmelerini engelledi.

Gelişmekte olan ülkelerin borçlarının yarattığı problem SSCB ve öteki sosyalist devletlerin çıkarlarını da kaçınılmazlıkla ilgilendiriyor. Çünkü bu ülkeler uluslararası alandaki ekonomik mübadeleye, özellikle de parasal alandaki mübadeleye aktif bir şekilde katılıyorlar. Uluslararası para piyasalarındaki elverişsiz koşullar gerek

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

sanayileşmiş devletlerle gerekse gelişmekte olan ülkelerle olan ticari, ekonomik, parasal ve mali ilişkilerimizin gelişmesini engelliyor. Bu global sorunun adil bir şekilde çözülebilmesi için bütün dünya ülkelerinin kollektif bir şekilde çaba göstermeleri gerektiği gittikçe daha iyi görülüyor. Bu konuda, birşilk aşama olarak, bütün ilgili devletlerin katıldığı uluslararası bir temsili forumun toplantıya çağrılması, böylece geniş çaplı bir yapıcı tartışmanın sağlanması yerinde olacaktır.

Uluslararası ekonomik ilişkilerde. ulusal ekonomileri geliştirmek ve dış ticareti hareketlendirmek amacıyla kredi ve borca baş vurulması normaldir. Sanayileşmiş Batı ülkelerinin çoğunluğu önemli bir dış borca sahiptir. Daha son zamanlara kadar ana alacaklı durumunda olan ABD'nin bile bu yıldan itibaren dış borçları alacaklarına ağır basmağa başlamıştır. Pek çok "Üçüncü Dünya" ülkesinde ise dış borçlar artık ekonomik kalkınmaya yaramaz duruma gelmiştir. Tam tersine, bu son yıllarda yenisömürgeci yağmanın bir aracı durumuna gelen dış borçlar bu ülkelerin ekonomik kalkınmasını frenlemekte ve geniş halk yığınlarının yoksullaşmasına yol açmaktadır.

Kökende yenisömürgecilik yatıyor

Uluslararası Para Fonu (İMF) ve büyük Batı bankaları, şimdiki durumun sorumlusunun gelişmekte olan ülkeler olduğunu söylüyorlar. Gerekçe olarak, bu ülkelerin fazla kredi aldıklarını ve aldıkları krediyi etkili bir şekilde kullanmadıklarını, özellikle de borç artışının kontrolden çıkmasına göz yumduklarını söylüyorlar.

Uluslararası parasal ve mali işlemler alanında gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunun, sanayileşmiş Batı ülkelerinin deneyim birikimine sahip olmadıkları doğrudur. Ama, borçlanma bunalımının gerçek

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

bu iki ülke grubu arasındaki ekonomik xx ilişkilerdeki eşitsizlikten ve gelişmekte olan ülkelerin kapitalist ekonomi ve onun parasal ve mali çerçevesi içinde iş ortaklarına bağımlı durumda bulunmalarından kaynaklanıyor.

Bu son yıllarda, "kalkınmaya yardım" bahanesiyle kredi vermek yenisömürgeci yağmanın ana biçimlerinden birisix durumuna gelmiştir. ABD'nin para ve maliye politikası ve banka tekellerinin yayılması bir mekanizmanın gelişmesine yol açtı. Bu mekanizma sayesinde ABD ve banka tekelleri hem parasal, mali ve maddi kaynakları ellerine geçiriyorlar, hem de Batı'daki ekonomik güçlüklerin yükünü "Üçüncü dünya"nın sırtına yıkıyorlar. Bu yenisömürgeci yağma, özellikle korumacılık ve gelişmekte olan ülkelere kendileri için yıkıcı olan xxx silahlanma yarışını dayatma yoluyla uygulanıyor. Yani, "Üçüncü dünya"nın sosyal ekonomik ilerlemesini sekteye uğratan borçlanma bunalımının xxxxx asıl sorumluları emperyalist devletler ve özellikle de ABD'dir.

Gelişmekte olan ülkelerin para ve maliye sistemini bu son yıllarda özellikle Amerika'nın faiz oranlarını yükseltmesi etkiledi. Faiz oranlarının yükseltilmesinin sonucunda ABD'ye yığınsal bir şekilde sermaye aktı, xxxxxxxxxx bu da ABD dolarının ve ona bağlı olarak da "Üçüncü dünya" ülkelerinin xxx borçlarının yılda %10-12 oranında artmasına yol açtı. Üstelik, gözünü kâr bürümüş Amerikan bankaları vaktinde ödenmeyen kredi/faizlerini xxxxxxxxxxxxx daha da artırıyorlar. Bu politika sonucunda borçların faizlerinin tutarı ana kredi miktarından daha hızlı artıyor. 1980 ile 1985 yılları arasında borçların miktarı %60 oranında artarken, ödenen faiz miktarı 30,5 milyardan 69 milyar dolara yükselerek 2,3 misli arttı.

Bu geçtiğimiz aylarda İMF ve Dünya Bankası Batılı alacaklıların xxxxxx borçları ertelemelerini bahane olarak öne sürüp sorunun yakıcılığının üstünü örtmeye başladılar. Gerçekte ise, borçların ertelenmesi ve ertelenen borçlarının faizlerinin daha da arttırılması sorunun çözümüne hiçbir katkıda bulunmuyor ve sadece xxxxxxxxxxx çözümü biraz geriye atıyor. Bu arada ise borçlar artmaya devam ediyor: Borçlar 1984

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

yılında %6 arttı. Bu yıl da %8,5 daha artması bekleniyor.

Dünya Bankası verilerine göre, "Üçüncü dünya"nın geçen yıl sanayileşmiş kapitalist ülkelere faiz olarak ödediği para, aldığı kredilerden daha fazladır: Alınan 85 milyar dolar krediye karşılık 126,6 milyar dolar faiz ödenmiştir.

1984 yılında birçok "Üçüncü dünya" ülkesinde ekonominin canlanması sonucunda bu ülkelerin yıllık ekonomik büyüme hızı %3'ü buldu. Ama bu ülkelerin dış borçları azalmadı: Uzmanlar bu ülkelerin dış borçlarının 895 milyar dolardan bir trilyon dolara çıkacağını hesaplıyorlar. Görüldüğü gibi, borcun artış hızı, olumlu koşullarda bile, borçlu ülkelerin ekonomik büyüme hızından üç kere daha büyüktür.

Vaşington'un mali ve parasal alandaki bu politikasının etkileri sadece borçlandırılmış ülkelerin yağmalanmasıyla sınırlı kalmıyor. Aynı zamanda bu ülkelerin sermayesinin yurt dışına kaçmasını, böylece en ufak çaplı bir ekonomik canlanmanın bile olanaksızlaşmasını da beraberinde getiriyor. 1980 ile 1983 yılları arasında Latin Amerika'ya akan net Batı sermayesi miktarı 32,2 milyar dolardan 3,2 milyara indi. 1984 yılında, bu ülkelerden Batı'ya giden net sermaye miktarı ise 10 milyar dolara çıktı.

Buna karşılık, ABD çokuluslularının gelişmekte olan ülkelerden elde ettikleri sermaye miktarı arttı. 1975 ile 1984 yılları arasında ABD çokuluslusları 100 milyar doları aşkın bir tutarı bu ülkelerdeki dolaysız özel yatırımlarından elde ettikleri kâr olarak dışarı çıkarttılar. Oysa aynı dönemde bu ülkelere yaptıkları yeni yatırımların miktarı 50 milyar doların altında kaldı. Burada bir tezat ortaya çıkıyor: Gırtlaklarına kadar borçlu durumda bulunan Latin Amerika Ülkeleri bu son yıllarda net sermaye ihraççısı durumuna geldiler. Bu da, bunalımı daha da derinleştirmekten başka bir işe yaramadı.

Enflasyon ve gerginlik ihracı

Gelişmekte olan Ülkelerin borcunun büyük kısmı (%76,3'ü) ABD dolarına bağlı olarak hesaplandığı için, ABD dolarının yükselmesi ve

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TUSTAV

buna bağlı olarak ulusal para birimlerinin düşmesi , "Üçüncü dünya"yı, borcunu ödeyebilmek için , ülkesinde üretilenlerin gittikçe daha büyük bir kısmını ihraç etmek zorunda bırakıyor. Doların değerinin yükselmesi ithal edilen Batı mallarının da fiyatlarının yükselmesine ve "Üçüncü dünya"nın ihraç ettiği malların, öncelikle de ham maddelerin/ise fiyatlarının düşmesine sebep oluyor. İhraç mallarının fiyatlarıyla ithal mallarının fiyatları arasındaki açık gittikçe büyüyor. Gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun yükselmesinin, geçim koşullarının güçleşmesinin ve nüfusun geniş kesimlerinin hızla yoksullaşmasının kökeninde ABD'nin parasal ve mali politikası yatıyor.

İMF verilerine göre, gelişmekte olan ülkelerden 112'sinde enflasyon/hemen hemen %60'a ulaşmıştır,/bunun dışında kalan pek çok ülkede ise %100'ü aşmış tır. 1985 yılının başında enflasyon oranı Arjantin'de % 1100, Brezilya'da %228 , Peru'da % 130, Meksika'da %65 , Şili ve Ekvator'da %30 dolaylarında ve Bolivya'da %8000 (!) idi.

Aynı şekilde, emperyalizmin dayattığı silahlanma yarışı da "Üçüncü dünya" ülkelerindeki, özellikle de Batı yanlısı rejimlerin iktidarda bulunduğu ülkelerdeki mali ve parasal durumu etkiliyor. Kendi askersel konsorsiyumlarına piyasa arayan NATO ülkeleri gelişmekte olan ülkeleri pahalı silahlar almak zorunda bırakmak için "dış tehdid"i bahane ediyorlar ve bilinçli olarak bölgesel/gerginlik ocakları yaratıyorlar. 1960'ların başlarında "Üçüncü dünya" ülkelerinin dünya askersel harcamalarındaki payı %4'ten %16'ya çıktı. Bugün ise "Üçüncü dünya" askersel amaçlarla 100 milyar doları aşkın para harcıyor. Batı'nın uluslararası gerginliği arttırmayı amaçlayan politikası gelişmekte olan ülkeleri askersel harcamalarını ödedikleri borç ve faizle yaklaşık aynı düzeye yükseltmek zorunda bıraktı.

Pek çok "Üçüncü dünya" ülkesi/askersel hazırlıklara ulusal bütçelerinden ayırdıkları pay NATO ülkelerinin ayırdıkları paydan daha yüksek. Bu pay özellikle Şili'de %32, Paraguay'da %24, Arjantin'de %23,1 ,

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ve Mısır'da ~~xxx~~ %15. Gezegenimizin en yoksul bölgelerinde her gün 268 milyon dolar askersel amaçlar için harcanıyor. Oysa bu bölgelerde nüfusun %95'inin okuması yazması yoktur ve sadece üçte biri sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir! Halbuki, Oysa, uzmanların hesaplarına göre, "üçüncü dünya"nın askersel amaçlarla sokağa attığı 100 milyar dolar ile hemhiri 120 bin kilovat gücünde 300 termik santral, 300 rafineri, 1000 kimyasal gübre fabrikası, 1600 şeker fabrikası, 10 bin hastane ya da 20 milyon konut yapılabilir. Uluslararası gerginliğin geliş - mekte olan ülkelerdeki sosyal ve ekonomik bedeli korkunçtur.

Dayanılmaz bir durum

Ekonomik kalkınma için gerekli sermayenin Batı ülkelerine kaçması, eşitsiz ticari mübadelenin sebep olduğu para kaybı, ulusal paraların değer yitirmesi , hayat pahalılığının artması ve emperyalizmin dayattığı silahlanma yarışı "Üçüncü dünya" ülkelerinin ekonomisinin kanını sonuna kadar emiyor. 80'li yıllarda patlak veren borçlanma bunalımı bütün bu ekonomik sıkıntıları daha da arttırmış tır. Oysa gerçekte ~~xxxxxxxxxxxxx~~ hiçbir zaman "Üçüncü dünya" Batı'ya borçlu olmamış, her zaman için Batı "Üçüncü dünya"ya borçlu olmuştur.

1975 ile 1985 arasında gelişmekte olan ülkeler Batılı alacaklıları karşılığı
na borç/~~xxxxx~~ olarak yaklaş ık 900 milyar dolar ödediler. Bu tutar 1975 yılındaki borçlarının (180 milar dolar) beş mislidir. Geçtiği- "Üçüncü dünya"nın
miz son beş yılda ise sadece faiz olarak ödenen miktar/1975'deki borç miktarını aşarak 235 milyar dolara yükselmiştir.

Bununla birlikte, defalarca ödenmiş olan borç, borçlu ülkelerin ekonomik potansiyelinin artış hızından çok daha hızlı bir şekilde artmaktadır. Nitekim, 1981 ile 1983 arasında, gelişmekte olan ülkelerin toplam gayrı safi yurtiçi hasılaları (GSYİH) %0,5'lik bir artış gösterirken, dış borçları %20 (706 milyar dolardan 843 milyara) yükselmiştir. Yani 40 kez daha hızlı bir şekilde yükselmiştir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN DIŞ BORÇLARINDAKİ ARTIŞ (milyar dolar olarak)

1955	1970	1975	1980	1983	1985
6	75	180	610	843	970(tahmin)

Borç bunalımının en fazla hissedildiği yer olan Latin Amerika Ülkeleri bu işten en fazla zarar görenlerdir. Dünya kapitalist ekonomisindeki devresel çöküşün ve bu Ülkelerin Amerikan ekonomisine büyük ölçüde bağımlı olmalarının sonucunda aynı dönemde Latin Amerika Ülkelerinin GSYİH'larında %2,8'lik bir düşüş oldu. Bazı Ülkelerde bu olay daha da belirgin bir şekilde görüldü, GSYİH düşüşü Brezilya'da %5,8 , Arjantin'de %9, Şili'de %9,9 Uruguay'da %13,9 ve Bolivya'da %15,7 oldu. Latin Amerika Ülkelerinin dış borçları ise %75 arttı.

Dolayısıyla borç sorununun bu Ülkelerin ulusal ekonomilerinin ne olacağı açısından yakıcı önem taşımasına çaşmamak gerekir. Fidel Kastro Havana'da Latin Amerika basını için en son olarak düzenlediği basın toplantısında borç sorununun Latin Amerika'da çözülmesi gereken ilk sorun olduğunu açıkladı. "Borç sorununu kafamızdan silecek bir karar alınması gerekir. Borçların geri ödenmemesi için yeteri kadar ciddi değerlendirmeler vardır. Kaldı ki, borçların gayrı meşru, ahlak dışı ve adaletsiz olduğu olgusundan yola çıkmak gerekir" dedi.

Pek çok Ülkede dış borçların miktarı GSYİH miktarına ulaştı ve hatta Mısır gibi kimi Ülkelerde GSYİH'yı aştı. Borçlanmanın ve bunun gelişmekteolan Ülkelerin kaynaklarında yarattığı dağılmanın bu Ülkelerin ekonomik potansiyelini fersah fersah aştığını aşağıdaki tabloda görülüyor. En fazla borçlanmış Ülkeler olan Brezilya, Venezüela ve Mısır'da kişi başına düşen borç miktarı kişi başına düşen ortalama geliri aşıyor.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

~~xxxxxxx~~

GELİŞMEKTE OLAN DOKUZ ÜLKENİN 1984 YILINDAKİ DIŞ BORÇLARI

Ülke	Borç tutarı (milyar dolar olarak)	Kişi başına düşen borç (dolar olarak)	Borcun GSYİH'nın yüzde kaçını oluşturduğu
Arjantin	44	1486	83
Brezilya	100	769	37,2
Venezüela	34	2073	53
Mısır(x)	19,2	492	136,6
Meksika	94	1205	60
Peru	12,7	675	81
Uruguay	4,6	1586	90
Güney Kore(x)	36	923	47
Şili	21	1810	95

(x) 1982 yılı verileri

Dolayısıyla bazı gelişmekte olan ülkelerde dayanılmaz bir durum doğuyor: iç kaynaklar ekonomik ve toplumsal ilerlemeyi hızlandırmak yerine Batılı tefecilerin aşırı kârlarını ödemekte kullanılıyor, bu da bu ülkelerin ulusal zenginliklerini yok ediyor. Bu durumda, borçlanma bunalımının uluslararası ekonomik ilişkilerde niçin kilit rol oynadığı anlaşılıyor. Gerçekten de, "üçüncü dünya" devletlerindeki geri kalmışlığı aşma konusundaki global sorunun çözümünü bu bunalımın giderilmesi belirleyecektir.

Vaşington "istikrar sağlamak"tan ne anlıyor?

Günümüzde soruna, birbirinden kökten ayrılan iki ayrı yaklaşım var. Vaşington'un denetimindeki İMF borçlu ülkelere, ödeme konusunda, çoğu zaman dış borç taahhütlerine uymalarıyla doğrudan ilişkisi olmayan politik ve ekonomik koşullar dayatıyor. Borçlu ülkelere, bu ülkeler halklarının yaşam koşullarını doğrudan etkileyen sıkı sosyal ve ekonomik önlemleri uygulamaları şartıyla yeni krediler veriliyor ya da borç~~xxxxxxxxxxx~~ ~~xxxx~~ ödeme süresi uzatılıyor.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İMF'nin "üçüncü dünya" ülkelerine dayatmaya çalıştığı "istikrar programları"nda sağlık, eğitim ve öteki sosyal konulara ayrılan devlet ödeneklerinin kısıtlanması, ücretlerin düşürülmesi, ulusal paraların değerlerinin düşürülmesi ve besin maddelerine yapılan devlet sübvansiyonlarının kaldırılması öngörülüyor. Bunun yanı sıra İMF borçlu ülkeleri kapıları yabancı sermayeye daha fazla açmağa, kamu sektörünü daraltmağa, ve böylece genç devletlerin ekonomik bağımsızlığının temellerini yok etmeğe zorluyor. Ama İMF'nin savunduğu "kemer sıkma" önlemleri borçlanma sorununun çözümü için gerekli dış gerekliliklere pratikte uymuyor. Oysa, bunalımın varolmasının ve derinleşmesinin nedenleri tam da Batı ile "Üçüncü dünya" arasındaki dış ekonomik ilişkilerde yatıyor.

Böyle olmakla birlikte, İMF ve Batılı bankacılar borçlu ülkelerin borçlarını ödeme ve yeterli bir kalkınma hızını sürdürme olanaklarıyla sanayileşmiş kapitalist ülkeler ekonomisinin büyümesi arasındaki varolan doğrudan bağı hesaba katmak zorundadırlar. İMF uzmanlarının hesaplarına göre, borç sorununun çözümesi için, Batılı ülkelerin en azından %3'lük bir yıllık ekonomik büyüme hızına sahip olmaları gerekmektedir. Ama gerçek bundan farklıdır. Yapılan tahminlerin çoğunda, bu ülkelerdeki ortalama yıllık ekonomik büyüme oranının 1985 yılında en fazla %2,8 olacağı belirtiliyor. Birleşik Amerika'da bu oran daha da düşük olacaktır: en son tahminlere göre %2'yi aşamayacaktır. Bu ülkede 1986 yılında yeni bir bunalımın başlamasının belirtileri görülmektedir. Batı Avrupa'da bu yılın başında elde edilen büyüme oranı ise Amerika'dakinden de daha aşağıdır. Amerika'da görülen yeni gerileme giderek Batı Avrupa ve Japonya'ya da yayılacak ve buraları da bunalıma sürükleyecektir. Gelişmekte olan ülkeler de, daha 1980-82 bunalımının yaralarını sarmağa vakit bulamadan, kaçınılmazlıkla onları izleyeceklerdir.

Görüldüğü gibi, gelişmekte olan ülkelerdeki ortalama ekonomik büyüme hızı borçların artma hızından onlarca defa daha yavaştır.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Dolayısıyla, kapitalist dünya ekonomisindeki gerçek durumun borçlanma sorununun İMF ve Batı bankaları tarafından dayatılan koşullara göre çözümü için gerekli asgari koşulları sağlamadığı açıktır.

Bir ülkenin aldığı herhangi bir borcu ödeyebilmesi için ardıcıl bir şekilde ihracatını arttırması ya da ithalatını kısıtlaması gerekir. İMF'nin Vaşington'daki merkezi ise borçlu ülkelerden bunların her ikisini birden yapmaları istiyor. Ama bu politikanın da doğal sınırları vardır: Gelişmekte olan ülkelerin çoğunun ihracatlarını arttırmak için yeterli olanakları yoktur. Böyle bir olanağa sahip olanları bile güçlük çekmektedir. İhracat gelirlerinin %70-80'inin dış borçların ödenmesine ayrıldığı bir durumda ne bu ihracatın ve hatta ne de dış mübadelelerin tümünün, ulusal ekonominin kalkınmasına hiçbir katkısı olmamaktadır. Öteki sanayi kollarını ihmal ederek, ihraç malları üreten sanayi kollarını aşırı bir derecede kullanmak kaçınılmazlıkla iç pazarın daralmasına yol açmaktadır. Oysa iç pazar ulusal ekonominin temelini oluşturur. Kaldı ki, özellikle ihracata yönelen bir ülke, rekabet gücü olan mallar imal edebilmek için bu malların üretiminde kullanılan teknolojiyi ithal etmek zorundadır. Bu da, kaçınılmazlıkla, teknoloji ithalatına bağımlılığı getirmektedir. Gelirlerin büyük kısmının borç ödemeye harcandığı bir durumda ise, adı geçen teknoloji ithalini finanse etmek için para nereden bulunacaktır?

Latin Amerika Ekonomik Sistemi sekreterliğinin bildirdiğine göre, borçlu ülkeler 1982 yılında ihracat gelirlerinin büyük kısmını borç ödemeye ayırdılar. Bu oran Brezilya'da %85 (1972'de %14.2 idi), Meksika'da %73 (1972'de %22), Arjantin'de %64 (1972'de %20,5), Şili'de %80 (1972'de %10) oldu. Latin Amerika ülkeleri donatım ve yiyecek maddesi ithalini kısıtlıyorlar . Bu da ekonomilerini etkiliyor ve toplumsal ve politik istikrarsızlık yaratıyor. Buna örnek olarak Arjantin, Uruguay, Bolivya ve Peru gösterilebilir. Bu ülkeler aynı zamanda İMF'nin "istikrar programları"na karşı koyan ülkelerdir. Borçlu ülkelerin hem ihracatı arttırıp hem de dış borç ödeme girişimlerinin bir geleceği olmadığı gittikçe daha açık görülmektedir. Bu yolun seçilmesinin ulusal ekonomileri

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ABD ve öteki Batı ülkelerindeki ekonomik istikrarsızlık karşısında daha da xxxxxxxxxxx aciz duruma düşüreceği de gittikçe açıklığa kavuşmaktadır.

Korumacılık freni

Batının bugünkü ticaret politikasını belirleyen eğilimler göz önüne alındığında borç sorununu ihracatı arttırarak çözme umudunun gerçek dışılığı da daha iyi görülüyor. Burada söz konusu olan, korumacılık ve gelişmekte olan ülkelerin ihraç ettikleri ham maddelerin fiyatlarındaki düşüştür.

1985'te tahmini olarak 150 milyar doları bulan muazzam dış ticaret açığı ile başı gittikçe daha fazla belaya giren Birleşik Amerika bunun/yükünü iş ortaklarına xxxxxxxxxxxxxxxx yıkmağa çalışıyor. Vaşington, gelişmekte olan ülkelerden yapılan ithalata karşı mücadele ediyor ve bu malların fiyatlarını dünya piyasalarında düşürmek için elinden geleni yapıyor. Örnek verelim: Pek çok Latin Amerika ülkesinin ana ihraç malı olan şekerin dünya piyasasındaki fiyatı geçtiğimiz son iki yılda tonu 632 dolardan 130 dolara inerek yaklaşık 5 misli düştü. Aynı şekilde, kakao, soya, bakır, kalay ve gümüş fiyatlarında da düşüş görülüyor. Resmi verilere göre, ABD'nin uyguladığı ayırımcı xxxxxxxx önlemler Latin Amerika ülkelerinin 1980 ile 1984 arasında 14 milyar/xxxxxx doları aşkın bir kayba uğramasına yol açtı.

Ama Vaşington Latin Amerika'dan şeker ithalini kısıtlamağa ve tekstil ürünlerine, deriye, tarım ürünlerine ve başka şeylere karşı korumacı duvarları güçlendirmeğe devam etmeği amaçlıyor. Amerikan Devletleri Örgütü, ABD'nin Latin Amerika'dan aldığı ham maddelere uyguladığı bu ve benzeri korumacı önlemlerin 1982 yılında fiyatlarda %16'lık bir düşüşe yol açtığını, bu düşüşün devam ederek 1984 yılı Mart-Ağustos ayları arasında yeniden %10'luk bir düşüş meydana geldiğini bildiriyor.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Pek çok ham maddenin dünya piyasalarındaki fiyatı son 45 yıldaki en düşük düzeye inmiş bulunuyor. 1960'ların başlarında bir Asya ülkesinin bir kamyon satın alabilmesi için 6 ton şüt satması gerekiyordu. 1980'lerin başında ise aynı iş için 26 ton şüt satmak gerekiyor. 1950 yılında bir traktörün fiyatı 2,1 ton kahvenin fiyatına eşitti. 1980'lerin başında ise bu 10,5 ton kahveye çıktı.

Bütünsel bir yaklaşım için

Bunalımdan İMF ve Vaşington'un reçeteleri uyarınca çıkmak için 3 yıl çaba gösterildikten sonra, bu önlemlerin sorunun çözülmesini sağlamak bir yana, onu tehlike çanları çalar duruma, bütün dünya ekonomisini tehdit eder duruma getirdiği iyice görüldü. Emperyalist devletler borçlanma sorununun çözümünü sürüncemede bırakmak, ve "Üçüncü dünya"nın Batıya olan mali bağımlılığını ve bu mali bağımlılığın bir sonucu olarak politik bağımlılığını sürdürmek için ellerinden geleni yapıyorlar.

Bağlantısız ülkelerin uluslararası toplantılarında ve borçlanma sorunu için özel olarak yapılan konferanslarda (1984 yılında Ekvator'un Quito şehrinde ve Kolombiya'nın Cartagena şehrinde), gelişmekte olan ülkeler bu sorunun salt ekonomik bir sorun olmadığı, politik bir çözüm gerektirdiği sonucuna vardılar. Pek çok "Üçüncü dünya" ülkesi yöneticisi, bunalımdan çıkmak için bu ülkelerin ekonomik kalkınmasıyla ilgili dış ve iç faktörleri birarada getiren kompleks bir program oluşturulması gerektiği kanısını besliyorlar. Bu programın bazı unsurlarının şimdiden ortaya çıktığı ve bunların borçlu ülkelerin çoğunluğu tarafından desteklendiği gözlemleniyor.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İçinde bulunulan duruma ciddi bir çare bulabilmek için herşeyden önce , Batının başlattığı silahlanma yarışını durdurmak ve buradan elde edilecek kaynakların bir kısmını gelişme ile ilgili hedeflere yöneltmek gerekiyor. "Üçüncü dünya"nın temsilcileri bu konumu bağlantısızların toplantılarında ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun oturumlarında dile getirdiler. "Üçüncü dünya"nın liderleri, uluslararası güvenlik ve silahsızlanmanın güvence altına alınmasının , gelişmekte olan devletlerin ilerlemesinin gelişmesini amaçlayan bir işbirliğinin sıkı sıkıya bağlanması gerektiğini dile getirdiler. Sosyalist Ülkeler topluluğu üyeleri de pek çok kez aynı doğrultuda öneriler öne sürdüler.

"Amerika'nın yeniden silahlandırılması"nın bedelinin başkalarına ödetildiğini herkes bilir. Gelişmekte olan ülkeler bunun dışında kalmıyorlar. Çünkü şişirilmiş faiz oranları onların da sermayelerini ABD'ye çekiyor, ABD'ye yatırılmasına yol açıyor. Görüldüğü gibi, ABD'nin uyguladığı silahlanma yarışı politikası uluslararası piyasada kredileri pahalılaştırma ve doların değerini sürekli yükseltme politikasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu da gerek kapitalist dünya ekonomisinin gerekse borçlu gelişmekte olan ülkelerin kanını emip bitirmektedir. Kuşkusuz ki bu ülkeler ABD ve öteki Batı ülkelerinin parasal ve mali alandaki yıkıcı politikalarının gözden geçirilmesi ile işin daha kapsamlı bir yanı arasında bağ kuruyolar. İşin daha kapsamlı yanı, dolar hegemonyası temeli üzerine kurulu uluslararası para sisteminin kökten dönüşüme uğratılması gerekliliğidir.

Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerin çoğunluğunun ekonomideki ve dış ticaretteki konumları güçlenmeden borçlanmadan kurtulmak mümkün değildir. Genç devletler haklı olarak Batı'ya korumacı politikasından vazgeçmesi çağrısında bulunuyorlar. Korumacı politika gelişmekte olan Ülkelerin ihracatlarını frenliyor ve gelişmiş dünyanın sunduğu mal ve hizmetleri ithal etme olanaklarını kısıtlıyor. Uluslararası mübadele-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

bu mübadelenin hacmini genişletecek, "Üçüncü dünya"nın gelişmesine ve dolayısıyla borçlanma sorununun çözülmesine katkıda bulunacak bir şekilde liberalize edilmesini sağlamak gerekiyor.

Borçlu ülkeler, Batılı alacaklıların pek sevdikleri, borçlarla ilgili konusundaki "ikili" görüşmeler konusuna da çok eleştirel yaklaşıyorlar. Bu "ikili görüşmeler" ABD ve öteki Batılı alacaklıların çıkarlarının temsilcisi olan İMF ile tek bir borçlu ülke arasında yapılıyor. Görüşmelerdeki bu göze batar eşitsizlik İMF'ye sırasıyla her bir borçlu ülkeyi zorlama ve bir "istikrar programı" dayatma olanağı veriyor. Bu "istikrar programları"ndan ise amaç , borçlu ülkenin ulusal çıkarlarını hesaba katmaksızın borcun geri ödenmesini güvence altına almaktır. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkeler, uluslararası ticari, parasal ve mali örgütlerin yeniden yapılandırılmasının zorunlu olduğu, böylece BM organlarında olduğu gibi kararların demokratik bir biçimde alınmasının sağlanacağı kanısındadırlar. Bu konuda, Birleşmiş Milletler'deki "global görüşmeler" çerçevesi içinde somut bir ilerleme kaydedilebilir. Batı ülkeleri bu görüşmelere dört yıldır karşı çıkıyorlar.

Birlik, eşitlik, yardımlaşma

Batılı alacaklılar pek çok parasal ve mali örgütü kontrolları altında tutuyorlar. Bunlar arasında İMF, Dünya Bankası (BİRD), Uluslararası Ödemeler Bankası ve diğerleri yer alıyor. Bunlara ek olarak, 1983 Ocağında, borçların yarattığı bunalımın iyice derinleştiği bir sırada büyük Amerikan bankalarının girişimiyle Batılı Ülkeler yeni bir kollektif organ daha kurdular: Uluslararası Maliye Enstitüsü (İİF). Bu kuruluşun ana amacı Batılı bankacıların verdikleri kredilerin güvence altına alınması ve vaktinde ödenmesinin sağlanmasıdır./Citibank, Bank of America ve Chase Manhattan Bank gibi Amerikan Aralarında

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

uluslarüstü bankalarının da bulunduğu 35 büyük özel bankayı bünyesinde toplayan bu kuruluş borçlu ülkelerin ekonomik ve mali durumlarını gözden geçirmeyi ve bunun sonuçlarına dayanarak, Batılı bankacıların politikasını yönlendirmeyi kendisine görev ediniyor. Görüldüğü gibi alacaklıların bol bol yetecek sayıda uluslararası örgütü vardır. Buna karşılık borçluların ise hiçbir uluslararası örgütü yoktur. Bu nedenle, çok sayıda gelişmekte olan ülke, borçlu ülkelerin kollektif bir organını oluşturmanın zamanının geldiği kanısındadırlar.

Bunalımdan çıkabilmeleri konusunda çok şey gelişmekte olan ülkelerin eylem birliğine bağlıdır. Kollektif olarak kendi güçlerine dayanmaları politikası da büyük önem kazanıyor. Bu politika, ekonomik bütünleşmenin geliştirilmesi, parasal işleri olmadan ticaret ve kendi aralarındaki işbirliği çerçevesinde kendi kendine yeterlilik demektir. Öte yandan, çok sayıda genç devlet EYK ülkelerinin deneyim birikimine büyük ilgi gösteriyorlar. Bilindiği gibi EYK ülkeleri ekonomik bütünleşme ve kendi uluslararası parasal ve mali kuruluşları olan Uluslararası Ekonomik İşbirliği Bankası (UEİB) ve Uluslararası Yatırım Bankası (UYB) dan yararlanma konusunda önemli ilerlemeler kaydettiler. Bu deneyim, Kamboçya ile DAC, Çekoslovakya ile Moğolistan, SSCB ile Küba gibi birbirinden farklı ekonomik, bilimsel ve teknik gelişme düzeylerinde bulunan devletlerin istikrarlı bir ekonomik gelişme gösterebileceklerini kanıtlıyor. Eşitlik ve yardımlaşma ilkelerine uygun bir şekilde yürütülen bu işbirliği, daha kısa bir süre önce az gelişmiş durumda bulunan devletlerin üretici güçlerini ve toplumsal ilerlemelerini hızlı bir şekilde geliştirmelerini sağlıyor.

"Üçüncü dünya"nın yıllardır edindiği acıklı deneyim, kendini sadece Batı'nın uluslararası parasal ve mali kuruluşlarının eline bırakarak az gelişmişliğin üstesinden gelemeyeceğini gösteriyor. Nitekim, bazı gelişmekte olan ülkeler, gelişmekte olan ülkelerin gelişmesine, ekonomik bütünleşmesine ve kendi aralarındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin genişletilmesine katkıda bulunmayı öncelikle görev edinecek

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

uluslararası bir parasal ve mali örgütün oluşturulmasından yana olduklarını bildiriyorlar. Böyle bir örgütün amacı para kaynaklarını temerküzünü sağlamak, dış ticareti finanse etmek, çokyönlü işlemler yürütmek ve gelişme için vazgeçilmez olan diğer banka işlemlerini gerçekleştirmek olmalıdır. Birleşik Amerika ve öteki Batılı Ülkeler parasal ve mali sistemi canla başla kendi çıkarlarına kullanıp, kaynakları, öncelikle de OPEC ülkelerinin gelirleri olan petro-dolar'ları kendi banka sistemlerinde topluyorlar. Batı bu kaynakları en muhtaç ülkelere yardımda kullanmıyor, tam tersine bu ülkelere ekonomik ve politik baskı yapmak için yararlandığı bir araç durumuna getiriyor.

Borçlanma sorunu dünya çapında bir sorun durumuna gelmiştir ve o eski "borçlu-alacaklı" ilişkileri içersinde çözülemez. Politik önlemler zorunlu duruma gelmiştir. Gelişmekte olan ülkeler, BM çerçevesinde yapılacak, bütün ilgili ülkelerin, yani gelişmekte olan ülkelerin, sanayileşmiş kapitalist ülkelerin ve sosyalist ülkelerin temsilcilerinin katılacağı bir uluslararası bir para konferansının toplantıya çağrılmasının bu politik önlemlerin alınmasını olumlu yönde etkileyeceği kanısındadırlar.

Bu son yıllarda patlak verip derinleşen borçlanma bunalımı bu sorunun ancak yeni bir uluslararası ekonomik düzen için mücadele çerçevesi içinde çözülebileceğini göstermiştir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Marks ve Engelsin ilkülerini Lenin ve Leninciler aktif bir biçimde ve coşkuyle savunması ve oportünizmin her türüne ve belirtisine karşı her bakımdan temellendirilmiş savaşı, proletaryanın tarihinde ilk kez yeni tipten devrimci işçi partisinin kurulmasıyle daha da berkitildi. Bu parti, Marksizmin ilküleriyle donanmakla kalmayıp, bunları fiilen yaşama geçirmeye başlayan, eylemde sosyalist devrime yönelen ve onu utkuya ulaştıran bir partiydi.

Şöyle ki, sosyalizmin önkoşullarının olgunluğu, sınıfsal çelişkilerin sertliğidir. Ama, sosyal devrim için bütün bunlar yeterli midir? Bu soruya Lenin "hayır" diye yanıt veriyordu.

Lenin şunu kanıtladı: Kapitalizmin yüksek olgunluk düzeyi, sosyalizmin nesnel önkoşullarının gelişmesini sağlamakla birlikte, deneyli, birçok şeyi öğrenmiş bir burjuvazi ve onun politik ve ideolojik egemenliğinin ince, kurnazca örgütlenmiş mekanizmasını da yaratıyor: İşçi hareketinde bölünmelere yolaçıyor; geniş halk yığınlarını burjuva ve küçük burjuva önyargılarıyle zehirliyor v.b. Bu engellerin aşılabilmesi için devrimci öncünün özellikle ustalıklı, caydırıcı, ilkesel ve bunurla birlikte çok esnek bir politika izlemesi gerekir.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde sosyalizm savaşımının olanaklarını inceleyen Lenin, bu savaşımın perspektifleri konusunda da görüşlerini ortaya koydu. Onun yapıtlarında sorunun çok ilginç bir ortaya konuş biriçmini görüyoruz: Demokrasi savaşımı, genel olarak emperyalizme karşı savaş, herşeyden önce de yığınları kazanma savaşıdır, yığınlara sürekli dayatılan emperyalist ideolojiye ve yığınlar arasında derin köksalmış olan burjuva-demokratik hayallere karşı savaştır.

Lenin, Komintemdeki çalışmaları sırasında yapılan sert tartışmalarda (örneğin U. Terraçini ile 3. Enternasyonalin 3. Kongresindeki tar-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

tışmada) tam da burjuva toplumunun yüksek örgütlülük düzeyine ulaştığı gelişmiş ülkelerde,en geniş emekçi yığınları,en başta da işçi sınıfı arasında etki kazanmanın özellikle önemli olduğu görüşünü sık sık savunmak zorunda kaldı.

Lenin'e göre,sermaye ülkelerinde yığınları kazanma savaşımının odak noktası,demokrasi savaşı olmalıdır.Lenin'in kanısınca,emperyalizm koşullarında demokrasi savaşımı,sosyalizm savaşımıyle özlü bir biçimde yakınlaşmıştır.Emekçi çoğunluğunun istemleri temelindeki köklü anti-emperyalist dönüşümler sonucunda büyük sermayenin egemenlik temellerini kökten sarsabilecek devrimci-demokratik geçiş devleti kurulabilir.Lenin şöyle yazıyor:"...Bu,henüz sosyalizm değildir,ama artık kapitalizm de değildir.Bu,sosyalizme doğru dev bir adımdır..." (Tüm yapıtları,c.34 ,s.194)

Vladimir İliç Lenin,demokrasi savaşımının,sosyalizm uğrundaki savaşın en önemli parçası,ama yine de ancak parçası olduğu yolunda uyarılarda bulunmaktan usanmıyordu.Demokrasi savaşımı bütünün-tüm toplumun köklü devrimci,sosyalist yoldan değiştirilmesini öngören ana görevin-yerini hiçbir zaman alamaz.

Bu görüşlerin basit bir sıralaması bile,Lenin'in Batıdaki politik savaşın olası gelişme ~~yönlerini~~ yönlerini gerçekten de tamamiyle doğru bir biçimde tahmin ettiğini ortaya koyuyor.İşçi partilerinin, demokratik partilerin,üstelik yalnız komünist değil,değişik doğrultudaki partilerin günümüzde benzeri sonuçlara vardıkları olgusu,Leninci düşüncenin derinliğini ve doğruluğunu kanıtlıyor.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Giriş

Konuya girerken bizi ilgilendiren üretim ilişkileri ile üst yapı kurumlarıdır. Burada üretim ilişkileri mülkiyet biçimi, paylaşım biçimi, tüketim biçimi ve toplumsal üretimin örgütlenme biçimini içerir. Toplumsal üretimin örgütleniş biçimi burada önemli bir elemandır. Bunu gözönüne almazsak devlet kurumunu anlıyamayız.

Üretim ilişkileri ve üst yapı kurumları birlikte TARİHSEL BLOK'u oluştururlar.

Asya üretim tarzı çelişkili bir karakter taşır. Tarifi - tam olmasa da- köleci toplum la feodal toplum arası bir toplum biçimi olarak yapılabilir. Bu toplum biçimini anlayabilmek için önce her iki toplum biçimini de - Köleci ve feodal toplum- ele almak gerekir.

Üretim biçimi her zaman ayrılmaz bir bütün olarak ele alınmalıdır. Üretim ilişkileri üretim güçlerinden bölünemezler. Biz bazen üretim güçlerinden sözediyorsak bunu sadece teorik bir yardım, bir soyutlama olarak yapıyoruz. Fakat bunu yaparken bazen üretim güçlerini üretim ilişkilerinden yalıtlama, ciddi yanlışlara düşme olanağı da doğuyor. Kimi Markssitler, çoğunlukla "popülarizatör" düzeyindekiler bu yanılgıya düşüyorlar. Komünist Partilerinin iktidarda olduğu ülkelerde de üretim güçlerine o kadar çok dikkat ayrılıyor ki üretim ilişkileri ikinci planda kalıyor. Üretim ilişkileri sanki "verilmiş bir vergi" olarak ele alınıyor. Burada bir otomatizm ortaya çıkmakta. Mülkiyet biçiminin değişmesiyle sanki herşey ona bağlı olarak değişecekmiş kanısı uyanmakta.

1920'li yıllarda İtalyan gramşi bu bölünmezliği ortaya koymak üzere "tarihsel blok" kavramını getirdi. Bu kavram üst yapı ile üretim ilişkilerini içermektedir. Üretim güçleri nasıl üretim ilişkilerinde bölünemezse üst yapı da alt yapıdan öylesine bölünemez. Dolayısıyla bir toplum önce bir bütün olarak ele alınmalıdır. İncelememizin, teorik yönelimizin hedefi bu elemanlardan sadece bir teki bile olsa diğer elemanları da gözden uzak tutamayız.

AÜB'ne gelince -bu sadece Minçef'in kanısı- sadece üretim güçleri mutlaklaştırılmaktadır. Toplumsal üretimin örgütleniş biçimi devletle en yakın ilişkide olan elemandır. Aslında bu elemanların tümü yayılıyorlar.

AÜT'nı incelerken bunu hangi toplum biçimine yaklaştırmak gerektiği konusunda tartışmalar çıkıyor. İşte burada psikolojik bir engelle karşılaşıyoruz. Peki belirli bir tarihsel süreç içinde yeralmış olar bu olguyu iki toplum biçiminden biri olarak ele almaktansa neden tek başına ele almayalım?Öyle ki bu üretim biçimi günümüzde bile hala bazı ülkelerde etkisini sürdüre geliyor.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

MÜLKİYET BİÇİMİ

(Marksizme göre en önemli ve belirleyici olan mülkiyet biçimidir. Biz konumuza ilişkin ve koşullu olarak buna devlet biçimi diyelim. O zaman devlet kavramını ele almak zorundayız)

Günümüzde Çağdaş devlet Greco-Romen geleneklerine göre kurulmaktadır. Eski Babil vb devletlere bakacak olursak Greko-Romen devletin çok yeni ve modern olduğunu görürüz. Orient devletlerde kölelerin mülkiyeti devlete aitken Greko-Romen devlet en üst noktasına varmış, modern devlet biçimini almıştı.

Orient devletin bazı karakteristik özellikleri bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralıyabiliriz:

1- Yönetimin -sevk ve idarenin- titizlikle merkezleştirilmesi.
2- Bütün mülkiyet devlete aittir. Devlet ise bir tek kişinin mülkiyetindedir.
3- Yukardaki özel mülkiyet biçimi özel paylaşım biçimini de getirmektedir. Bu paylaşım biçimi devletin kendi düzeyine göre çok düşük bir düzeydedir. Tüketim biçimi de düşük bir düzey gösterir.
4- Düşük düzeydeki paylaşım ve tüketim biçimi toplumsal üretimin örgütleniş biçimini etkiler. Fakat bu etki olumlu bir etkidir. Toplumsal üretimin örgütleniş biçimi yükseydüzeydedir. Bu özellikle uygarlığın ilk aşamasında tinsel gelişmede önemli ve olumlu etki göstermiştir. Bu koşullarda toplumda tinsel uğraşılarla ilgilenecek bir toplumsal tabaka - bir tepe noktası- oluşur. Fakat toplumsal üretimin kenbir biçimde merkezleştirilmesi nedeniyle bu tinsel gelişim de sadece birkaç yönde olur, Greko-Romen uygarlıktaki kibi kompleks değildir. Bu nedenle orien devletlerde aastronomi, kimya, kadastro bilimi (?), coğrafya v.b bilimler gelişir. Biyoloji ve toplumsal bilimler ise gelişmez. Yani burada bilgi uyumsuz bir gelişim, bir parçalanmışlık gösterir.

Greko-Romen devlette ise başlangıçta mülkiyet devlete aitken bu kısa sürede çözülmüştür. Bu çözülmenin nedeni konusunda günümüzde hala ortak bir görüşe varılamamıştır. Greko-Romen toplumunda özel mülkiyet büyük bir hızla oluşmuştur. Orient devletlerde de özel mülkiyet vardır. Ancak bu devlet aracılığıyla gerçekleşmektedir. Çünkü mülkiyet sadece üretim araçlarını elinde bulundurmak değil, aynı zamanda denetimi, işletmeyi v.b. de gerektirir. AÜB'de mülkiyeti incelerken bu noktayı gözönünde bulundurmak gerekir.

Greco-Romen devlette küçük mülkiyet çok daha adil bir dağılımı olanaklı kılıyordu. Ancak bu toplumsal üretimin örgütlenişini zorlaştırıyordu. Çünkü küçük mal üretimini denetlemek olanaksızdı. Kapitalizmin gelişiminin başında olduğu gibi serbest rekabet (bantta girişim) in yayılmasına neden oluyordu. İşte bu Greco-Romen demokratik devletinin oluşmasını getirmiştir. Bu devlet bütün büyük Avrupa devletlerine model olagelmiştir.

485 de devam!

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Çıkarılan ikinci sonuç: Devletten bağımsız olarak kafa işleriyle uğraşan bir zümre oluşturuluyor ve bu zümre çok geçmeden devletle karşı karşıya geliyor. Devletin yapısındaki bu iki türlülük ideolojik yapıya da yansıyor. Toplumsal bilinç din bilinci şeklini alıyor. Eski çağ devletlerinde, doğuda tek tanrılı din oluşturulmuştur. Greko-Romen devletinde ise çok tanrılılık uzun bir süre daha süregeldi. Bu iki devlet yeni çağa kadar süregeldi.

Biz yeni çağdan önceki Asya üretim biçimiyle uğraşmayacağız. Bu dönem daha çok eski Yunan kültürünün gelişimiyle ilgili bir dönemdir ve eski Yunan kültürünü inceleyenler için gerekli olan birşeydir. Dorların saldırısıyla bu çağ kapanmıştır. Marks ve Engels genellikle bu dönemi ele aldılar. Bizim için, Osmanlı İmparatorluğu açısından gerekli olan ise orta çağdır. Asya üretim biçiminin Orta Çağdaki düzeyidir. Bu çağda genellikle sınıfsal ayrışımın olmadığı söyleniyor. Osmanlı devletinin içinde kesin, belirgin bir ayrışım yoktu. Örneğin tek soydan gelme bir aristokrasi yok. Bu ise toplumda demokrasinin gelişmesi için en elverişli koşullardan biridir. Bu nedenle Engels "orta çağda, Asya üretim biçiminde, Osmanlı İmparatorluğu tipik bir feodal devlettir" diyor. Burada askersel örgütlenmesi kıstas alınarak tipik olduğu belirtiliyor. Toplumsal yapıdan iki elemanı, toplumsal örgütleniş biçimi ve devleti gözönünde tutmak gerekiyor. Engels'in yukardaki sözü noktası virgülüne kadar aynı alınmamalı. Klasiklerin yapıtlarını incelerken onları tekrar etmek değil yorumlamak gerekiyor.

Mülkiyet biçimine göre tipik feodal devlet en uzun dönemi kapsayan Alman devletiydi. Tabi çevresindeki Çekler de dahil olmak üzere. Alman toplumunda geniş bir hiyeraşi var. Toplumdaki ayrışma o kadar kesin ki bazı dönemlerde ayrı ayrı feodaller başlıbaşına devlet gibi hareket ediyor.

Bir yandan Greko-Romen, diğer yandan doğu kültürünün etkisiyle , bunların sentezi olarak Asya üretim biçimi oluşuyor. Örneğin Yunan Greko-Romen kültürünün etkisi nerelerde görülüyor diye tartışma yapılabilir.

Selçuk Türklerinin devlet kurmaya başladığı dönemde, ruhsal üstyapı islam dininin büyük etkisinde kalıyor. Ancak islam dini Arap toplumu arasında oluştuktan sonra Türklere etki ediyor. 8.,9.,10.,11. yüzyıllardaki Arap kültürü ise Aristotel'den çok büyük etki görmüş bir kültür. Yeni yeni oluşmakta olan Selçuk Türk Devleti ise dini kültür edinmiş şekliyle alıyor. Yani Yunan kültüründen çok gizli elemanların bulunduğu islam dinini alıyor.

Türk toplumu ilkel komünal toplumdan yeni toplum biçimine hızla çözülerek geçiyor. Yani geçiş dönemi çok hızlı gelişiyor. Örneğin Arap topluluklarını alalım. İslam dininin ortaya çıkışı döneminde tüm Arap alemi birkaç yüzyıl süren bir çözülme içindeydi. Üstelik din de yahudi dininin etkisiyle oluşmaya çalışan ham bir dindi. İlkel komünal toplumdan kısa sürede yeni toplum düzenine geçiş dendiği zaman bu Türk feodalizmine geçiş oluyor (yalnızca Türk devletiyle ilgili olarak)

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türk feodal devletinin Asya ve Avrupa arasındaki rolünü belirleyen de bu oluyor. Örneğin biz Uzak Doğu feodalizminden bahsediyoruz-Çin, Japon feodalizmi gibi. Bunlar Türk feodalizminden çok değişik. Örneğin Japonya'da kalıtımsal bir aristokrasi oluşuyor. Türk feodalizminde ise bu hiçbir zaman olmamıştır. Bu nedenle orta çağlarda yeni toplum biçimine geçiş derken bundan Asya üretim biçimi anlaşılmalıdır. Bu dönemde Türk devleti içinde, alışılagelmiş bir şekilde derebeyine bağlı olan serflerden sözedemeyiz.

Türklerin toprak işgalleri sona erdikten sonra devlet stabilize oluyor. Üretim araçları da berkişiyor. Türk devletinin kuruluşundan Jön Türklere kadar toprak devletin mülkiyeti olageliyor. Kapitalist gelişim ancak 1928'lerden sonra başlıyor.

Avrupa ve Asya'da Türk egemenliğinin oluşmaya başladığı sırada mülkiyet biçimi de oluşmaya başlıyor. Mülkiyet tek kişinin elinde devlet aracılığıyla gerçekleşiyor.

Üretim araçlarının tekniksel düzeyi Türk devleti içinde çok büyük hızla gelişmiş ve stabilizasyona neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içinde çok yüksek kültüre sahip halklar bulunuyordu.

Sultanın dışında herkes mülkiyet bakımından aynı düzeyde bulunuyor. Yalnızca oldukça karmaşık olan vergi sisteminin uygulanışında farklar oltaya çıkıyor. Bu vergileme sistemi toplumsal üretimin özel örgütleniş biçimini gerekli kılıyordu. Üretim araçlarının tekniksel düzeyinden, mülkiyet biçiminden geçerek toplumsal üretimin örgütleniş biçimine kadar sipahiliğin mantıksal gelişimi görülüyor. Spahilik Asya üretim biçiminin iç devletçil biçimde kendini göstermesi oluyor.

Bu üretim biçiminde her çalışan köylü direk olarak sultana bağlı. [illegible] göstermiş olduğu askerlik hizmetlerinden dolayı, herhangi bir derebeyine ait olan toprağı geçici olarak kullanabiliyor(yani toprak derebeyine askersel hizmetleri nedeniyle geçici olarak verilmiş olabilir). Derebeyinin ölümünden sonra toprak miras olarak onun soyundan birine kalmıyor. Yani sıradan bir kişi savaş sırasında gösterdiği yiğitliklerden dolayı büyük toprağın kullanım hakkına sahip olabilirdi. Böylece özel mülkiyetin yolu kesilmiş bulunuyor. Ki bu durum Avrupa'da özel mülkiyetin doğduğu sırada oluyor.

Maddesel değerlerin en elverişli şekilde dağıtımı üretim araçlarının [illegible] kimin elinde olduğuna göre değil de, toplumsal üretimin örgütlenmesine göre oluyor.

[illegible]

Toplumda pozisyon kazanmalı, bunuda askersel yiğitlikle sağlıyor ve böylece ona toprak veriliyor. Ancak verilen toprak geçici,kalıtsal değil. Yani kişi paylaşıma ekonomik olarak değil de administrative açıdan katılıyor.Administrative (sevk ve idare)aygıtında yer tutmak önem kazanıyor ve bu aygıt büyüyor.Bu aygıt öylesine büyüyor ki Yeniçeri Ocağını bile olumsuz yönde etkiliyor ve Osmanlı devleti için tipik oluyor.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Mülkiyet biçimi hem alta hemde üste doğru gelişmeyi belirliyor. Mülkiyet biçimi üretim araçlarının gelişmesini donduruyor, bunları elinde bulunduran özel mülk sahiplerinin ortaya çıkmasını engelliyor.

Tüketim düşük düzeydedir. Bu ekonomik durum gittikçe yeni vergilerin çıkarılmasını zorunlu kılıyor. Böylece kompleks bir yasalar sistemi oluşuyor. O dönemin vergi sistemini incelemek kadar zor bir iş yoktur, çünkü hepsi birbirine bağlıdır. Vergi toplanması işi de oldukça yetkinleşmiştir, çünkü bu işi devlet görüyor.

Politik yaşam da Batı Avrupa'daki feodalizmden farklıdır. Asya üretim biçimi o devlet içinde çok özgün bir feodal "demokrasi" olşturuyor, yerel yönetimin önemi çok büyük ve merkez ile yöresel yönetim arasında çatışma çok azdır. Bu nedenle devlet sınırları içinde yığınsal ayaklanma çok azdır. Başkaldırıların nedenleri isi somuttur. Örneğin Kırcalı ayaklanmasında merkez yönetim yerel yönetimi ve ahaliyi bunu karşı kullanabilmiştir(Bu ayaklanmanın ilerici yanı vardır).

Geçen yüzyılın sonlarında Sultanlık iktidarı hızla çözülüyor. Bunda içsel ve dış nedenler var. Dış nedenler: Avrupa'da hızlı bir gelişme var, Osmahlılarda ise sürekli bir iç savaş var. Buna tarihsel bir yazgı denebilir. Teknik gelişme dondurulmuş, toprağın verimliliği düşüyor, genişletilmesi gerekiyor. Ancak ek toprak alabilmek için savaşa girip yiğitlik göstermek gerekiyor. Ama teknik düzeyin geri olması savaşlarda başarısızlığa neden oluyor. Ortaya bir çelşki çıkıyor: zenginlikler savaştan geliyor ancak savaşlar kaybediliyor. Bu çelişki devlet aygıtının yetkinleşmesiyle çözülebilirdi. Ancak bunun tam tersi oluyor, Muazzam bir kırtasiye ve bürokrasi aygıtı oluşuyor. Rüşvet başlıyor, suistimaller yaygınlaşıyor. Merkezle yerel yönetim arasındaki ilişkiler zayıflıyor ve kopmaya başlıyor.

Böylece geçen yüzyılın ortalarında Türk devleti bürokratik bir feodal devlet haline geliyor. Merkez iktidarla ezilen halklar arasında bir bürokrasi katı oluşuyor ve ikisi arasındaki ilişkiler kopuyor. 18. yüzyıldan bu yana devletin başında yetenekli devlet adamları bulunmuş ve ezilen yabancı halkların köleleşmesini engelleyecek yasaların çıkarılmasında aktif rol oynamışlardır (eg. Hattı Hümayün). Bürokrasi aygıtının çıkışıyla bunlar da işlemez olmuşlardır.

Asya Üretim Tarzı çözülmüş olsada Jön Türklere kadar uzanmaktadır.

Sorular:

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ilkel Kommunal toplumun çözülmesiyle Yeni topluma geçişte ilkel kommünalt toplumun nereye Alıyoruz ?
Bır toplumun ılkel toplumdan çıkmışlığını Birkaç aşamadan ele alabiliriz Bırincisi örneğin devletin oluşması Çünkü İlkel Kommünal Toplumda Biz Devletten sözedemeyiz. Evet onlarında bir kurum var devlet benzeri ancak bu bir devlet değildir. çünkü devleto oluşunca Klan sistemine göre devlet kurulmuyor. Diğer yandan bunun monoteist yani tek tanrılı kültürün Oluşması. üstün bir görüş varki bence doğru olanda bu olacak: Oda hangi topluma geçerşe geçerse geçsin artık yazılı yasamalardan ğeçmesidir,

Biz tarihte şurada bir nokta bitti öbür nokta başladı diye kesinlikle konuşamayız. Örneğin ben türkıyede ayrıntılarıyla bilmedigim için bizim toplumdan bir örnek vereyim . bizim devletten bir örnek vereyım, 681 de Bir anlaşma imzalanarak bulğar devletinin bbrada oldugu kabul edilmiştir. Bulgar toplumu o zaman ilkel kommünal toplumun çözülmesinin en üst tepesine varmış bulunuyor. Mülkiyet biçimi o zaman ortaktı ancak köleler vefeodllere bağlı köylülerde var. Bunlar, devlete bağlı ancak mülkiyet ise o Zamanki tek efendinin mülkiyetiydi?
İlkel kommünal toplumun mülkiyetinin çözümü öyle bir noktaya ulaşıyorki örneğin yüzyıl sonra artık yazılı yasaların ortaya çıkması Gerekiyor? örneğin hırsızlıga karşı veya başka şeylere karşı bir yasanın çıkması Gerekıyor. monoteist yani tek tanrılı dininde yasallaşması gerekiyor. Bütün bunlar bu üçüde ilkel kommünal toplumun çözülüşünün bir süreci oluyor. Diyelimki biz tarihte yazılı yasaların kabul edilmesini etap olarak alacağız. Bu sürecin birkaç öntarihi var ve daha sürümüde ileriye doğru devam ediyör
--

--Ben şu açıdan söylüyorum-Çünkü devlet konusu yanlız araplarla karşılaştırılıp alınan bir üstyapı değil Türkler için. Çünkü daha orta asya da yani belli bir ilkel komünal toplum çözülmesi ve bugün için bile çok büyük devlet boyutlarına ulaşma var bundan 5000 yıl önce.
-- Burada bir ayıraç açalım şimdi; gerçekten şunu söylemek lazım ki başka hiçbir yerde kültürlerin, uygarlıkların Anadoludaki gibi kesiştiği, rastlaştığı bir yer yok. Bir yanda çok büyük etkisiyle Greko-Romen kültürü, bir yandanda Filistin (yahudi -eski israilliler) kültürü; diğer yandan güçlü bir devlet kültürüyle Mısır kültürü. Yahudiler hiçbir zaman birbirlerine sahip değillerdi, fakat onların ruhsal etkisi her zaman güçlü. Yani olguların dinsel mayası çok güçlü tutulmuş. Biz din açısından şunu söyleyebiliriz: onlar din açısından dahiyane bir halktır. Son dereçe olumsuz koşullarda onlarda tek tanrılı din oluştu. Ayrıca yine Anadoluda Babil ve Asur kültürü; Hindistandan gelen kültür yine orada, karar kılıyor. Burada belirttiğim gibi ilkel komünal toplumun çözülüşü ve yeni topluluğa geçişten bahsediyorum. Bunun için bir kaç faktör var: Selçuk türkleri kabileleri dahada sağlamlaşmakla çok geniş bir uygarlık çevresine sahip olmuş oldular, ve kendi etnik çehrelerini yitirmeden bu kültürü özümsüyorlar ve daha ilk saldırılarında da Anadolu kültürüyle burub burana geliyorlar. Artık nereye gitmişlerse bu kültürle karşı karşıya geliyorlar. Ve yine tekrar ediyorum ki türkler islam dinini, 200 sene sonra kültüye olmuş bir biçimdeykan özümsüyorlar; yani artık o Aristotel'in etki-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

siyle, eski Yunan kültürünün gizli etkisiyle kültive olmuş olarak geliyor din. Türkler onu özümsediğinde o olgunlaşıyor.

-- Kapitalizmin Osmanlılara girişinden bahsedebilirmisiniz?

--Ondan biraz sonra bahsedelim diyecektim. çünkü o bu konuyu başka bir konuya geçiriyor.

-- Ben Selçuklu imparatorluğunun dağılmasını (çünkü onların dağılması bütünlük köleci toplumların bağılması gibi oluyor) ve ondan sonra Osmanlı İmparatorluğunun kurulmasını sormak istiyorum? Bunu nasıl açıklayacaksınız? Yani burada eskiden yitip giden ne, yeni unsur ne?

--Bu dışsal biçiminde Avrupada da olduğu gibi ortak bir merkezleşme sürecidir. Ancak Avrupa da güçsüz bir devlet var ki biz ona erken feodalim diyoruz. Ondan sonra feodalizmin çiçeklenişi geliyor. Daha sonrada ayrı ayrı feodal beyliklere çözülmesi var. Buna erken feodalizm diyorsak, bu, devletin değilde feodalizmin çözülmesi oluyor. Şimdi ben bilmiyorum neden siz böyle kabul ediyorsunuz ama; Selçuklu devletibir tepeden oluşturma bir kabileler birliğidir. VE eğer şunu erken Selçuklu devleti olarak ele alırsak, diyelim ki burada bunyar beyliklerin ayrılışıdır, Türk devletinin kalkınışı Osmanlılarla bağlıyor. Yani burada feodalizmin gelişmesi onun çözülmesini getiriyor.Bu ise Türk devletinin merkezileşmesi, birleşmesi ve yeşermesiyle büyüyor. Ben burada formel ölçüştürmeler yapamam. Bence buradaki beyliklere bölünme, Avrupadaki Avrupa feodal devletlerinin feodalitelere bölünmesi ölçüştürülmemeli. Bunlar ayrı şeyler.

-- Ben de zaten onun için soruyorum. Ben işte o açılmanın irdelenmesini istiyorum.

-- Ben bun mülkiyet biçiminin özel bir ortaya çıkışıyla izah edebilirim. Ancak bunun tarihsel gelişmesin görmek için irdelemek gerekir. Avrupa uzun süren bir köleci toplum aşaması geçiriyor. Burada bir özel mülkiyetten bir başka özel mülkiyete geçiş var. Oysa Selçuklu Devletinde İlkel Kominal Toplumdan özel mülkiyete geçiş yeni bir geçiştir yani bir özelden başka özele değil; ortaktan özel. Avrupada ise bir özel mülkiyetten bir özel mülkiyet geçiş oluyordu, feodalizme geçmeden önce uzun bir köleci toplum oluyordu. Selçuk devletini burada biz diğer beyliklerin parçalanışını ... köleci toplumla feodal toplum arasına koyuyoruz.İlkel kominal toplum düzeyinde olan German, İslav kabilelerinin gelmesi çatışmasını görüyoruz(-ed) .Yani bunlar köleci özel mülkiyeti ile çatışıyor.Ve bunun sonucunda da erken feodal düzeni oluşturuyorlar.Türk devletinde ise burada oluyor bu geçiş.Somut olarak bunun nasıl olduğunu bilebilmek için somut tarihsel araştırma yapmak gerekiyor. burada belkide işlerlik kazanmış olan bazı teorik şeyler kullanabiliriz.Somut tarihsel analiz ancak irdeleyerek yapılabilir.

--Üretim araçlarının teknikseL düzeyinin donması ne anlama geliyor?

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Yine feodalizmi ele alıyoruz. Ör[...] devletlerinde,ür[...]arı ü-
zerinde direkt özel mülkiyet emek v[...]inin arttırılmasını [...]rdu.Ba-
zı tekniksel araçlar giderekyetkin[...]e başladı. Çünkü [...] toprak
sınırlı. Ve aynı toprak yüz ölçünd[...]azla bir nüfusun [...]çindir-
mesi gerekiyordu. Artık işletmecili[...]biçimleri,toprağın [...] dola-
şım,devir- keza zenaatlarda da uyg[...]/ed/. Yani sanatsal [...] değil de
üretim aracı üreten zenaatlar gel[...]rk devleti için ö[...]ngıçta
gerekli değildi.Çünkü bir toprağa [...] ve kendi etkisi[...]yor.
Emek verimliliği yeni topraklar h[...]yor.Bu üretim a[...]elişmesi-
ni situmule etmiyor.Bu nedenle Av[...]tçılar loncalarda [...]norunda
idiler. Osmanlı İmparatorluğunda [...]9 YY. da ortaya [...]liklede
Bulgar topraklarında bunun gelişm[...]mmadde kaynakları [...]nedenle
toprak uzun zaman kullanılıyordu v[...]mlı İmparatorluğ[...]meye ne-
den oldu.(gelişimini geri bıraktır[...]

--- Dağıtım için Loncalar ne anlam[...]dır?

Burada kastedilen üretim araçları[...]oncalarıdır.Sanats[...]ar ise
ayrı. Örneğin; Türk ordusunun giyi[...]n üretim, silah [...]imi oza-
man devleti elinde bulunuyordu.) [...]çiftçilikte kul[...]lar, ça-
pa, kirek vb. başlangıçta bireysel [...]biliyordu. Bunlar [...] birleş-
meye başlıor, ve giderek dışarıda [...]ya başlıyor. Osmanlı [...]torluğunu
devamlı savaşlar manüfaktür üretim[...]or, ancak bu bin[...] elinde bu-
lunuyordu. Örneğin toplarda ilk ba[...]lar kullanıyorlar[...]biki bu,
zenaatçılık düzeyinde olmuyor, bu [...]a söslemiş olduğu[...] fazla ka-
nıtlıyor,tekzip etmiyor. Bu ekonom[...]imlerden doğan zor[...]ey degil.
Askersel gereksinimler ekonomik [...]mperyalizm aşamas[...]yor.Em-
peryalizmde askersel üretim ekonomi[...]az bir parçası ol[...]

--- Devlet gelenekleri, ortak devl[...]i biçimi bunun As[...]ni nedir?

İlkin ikinci soruya yanıt:

Bu mülkiyet biçimi o bölgede önce[...]agelmiş devletleri[...]en etki-
lenmiştir. Acem, Suriye bün o bölg[...]lu keza) tüm insan[...]de en en-
tansif gelişim merkezi oluyor. Ama [...]bu Asya üretim bi[...]masının iki
nedeni var. Birincisi daha genel bi[...]taşıyor. Bunu dış[...]e bölge için
ortak geleneklere bağlıyacağız. Di[...]b spesifik Türk o[...]eden. Birin-
cisi o bölgenin eski devlet gelene[...]cisi o dönemin de[...]etkisi. Ve
tabiki o dönemde ruhsal etkiyi gözde[...]alıyız,çünkü Arap[...]o zamanlarla
çok yüksek bir gelişmişlik düzeyinde[...]rdu. Tam böyle bir[...]çiliğin ö-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

zinsenin sinin iç, spesifik-Türklere ait- nedeni, ilkel komünal toplumdan böylesi özgün bir toplumsal düzene hızla geçiştir. Türk devleti not bir köleci toplum düzeninden geçmiş değildir. Bu mülkiyet, kolektif mülkiyetten devlet eliyle gerçekleştirilen özel mülkiyete geçiyor. Örneğin Avrupada bu süreç 500 yıl kadar sürüyor,oysa Türkiye'de en çok 100-150 yıl kadar bir zaman alıyor.Diğer yandan Türk devletinin beyliklere bölünmüşlüğünün merkezileştirilmesi,İslam dininin özümsenmesiyle birlikte oluyor. Yani İslam dini aracılığıyla Türk toplumunu başka halklarla kaynaştırmıyor,birleştirmiyor,kendi bağımsızlığını koruyageliyor. Bir başka çok önemli etken de o zamankiTürk devletinin çok dinamik,hızla kazandığı askersel başarılardır. Savaşlarda edindiği başarılardır. Devletin hızla genişlemesi bu üretim biçimini onaylatıyor.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TÜRKİYE'DE KAPİTALİZMİN GELİŞME ÖZELLİKLERİ VE YENİ SÜREÇLER

İçeriği anti-emperyalist ve anti-feodal olan I920 Hareketi'nin sonucunda oluşan politik erkin niteliği; ve onun, toplumsal tabanının sınıfsal özü; ve bir de, ogünlerin tarihsel kesitinde varolan bazı iç ve dış koşullar, Türkiye'de kapitalizmin gelişme özelliklerini belirleyen temel faktörlerdir. I920'ler Türkiyesi'nde, kapitalist üretim ilişkileri oldukça "cılız" bir konumda bulunduğundan; memlekette, nitel ve nicel anlamda, güçlü bir burjuva sınıfı yoktu. Buna dayalı olarak, işçi sınıfı da, hem nicel olarak ve hem de örgütsel anlamda, oldukça zayıf bir konumda bulunmaktaydı.

Kapitalizmin bu iki temel sınıfının cılızlığına karşılık, İmparatorluk'da, toplumsal ekonomik biçimlenmenin egemen sınıfını oluşturan büyük toprak sahipleri, yine de, yeni toplumun ekonomik anlamda, en güçlü sınıfını oluşturmaktaydı. Ve memlekette, özellikle İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerde, görece gelişmiş bir ticaret burjuvazisi de, ikinci güçlü "sınıf" olarak göze çarpmaktaydı. Kuşkusuz, I920 Hareketi'nde önemli bir rol oynayan, yeni toplumun sınıfsal mevzilenmesi içinde dikkate alınması gereken bir öteki gücünü de, sivil-asker aydınlar kesimi oluşturmaktaydı.

İşte, toplumun ogünkü koşullarında varolan bu güçler dengesine uygun olarak, büyük toprak sahipleri, ticaret ve sanayi burjuvazisi, sivil-asker aydın bağlaşıklığı temelinde, hem yeni erkin toplumsal tabanı ve sınıfsal özü biçimlendi; ve hem de, I920 Hareketi'nin bu niteliği, Türkiye'de kapitalizmin gelişme özelliklerini belirledi.

Açıkçası, kapitalist üretim ilişkilerinin ve kapitalizmin gelişme düzeyinin görece zayıflığı; kapitalizmin iki temel sınıfının cılızlığı nedenleriyle; ne burjuvazi, tek başına erke elkoyabildi ve ne de, emekçi sınıflar harekete damgasını vurabildi. Sonuçta da, yeni Türkiye'nin genç burjuvazisi, sivil-asker aydın kesimle birlikte, I920 Haraketi'yle politik erkini yıktığı ve eski toplumun egemen sınıfını

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

oluşturan büyük toprak sahipleriyle bağlaşmanın yolunu tuttu.

BURJUVA DEVRİMİNİN ÖZGÜLLÜĞÜ VE KAPİTALİZMİN GELİŞME ÖZELLİKLERİ

Birçok geri kalmış ülkede de gözlendiği gibi, 1920 Hareketi'nin bu niteliği, "klasik" burjuva devrimlerinden ve kapitalizmin "klasik" gelişme özelliklerinden önemli farklılıklar göstermektedir ve bu, daha çok, "Prusya" ya da "Yunker" yolu olarak anılan gelişme tipinin özelliklerini taşımaktadır.

Bu farklılık, kapitalizmin gelişme özellikleri açısından, şu noktalarda ete-kemiğe bürünmekte ve bu farklı nitelikler, salt ekonomik yapılarla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda, sosyal ve siyasal yapılarda da ifadesini bulmaktadır: Birinci olarak, "klasik" yolda, çağın devrimci sınıfını oluşturan burjuvazi, yalnızca feodal toplumun egemen sınıfının politik erkini yıkmakla kalmıyor; o aynı zamanda, devrimle birlikte, eski üretim ilişkilerinin ve sömürü yöntemlerinin kökünü kazıyarak, kapitalist üretim ilişkilerinin hızla gelişmesinin tüm olanaklarını yaratabiliyor.

Oysa, "Prusya tipi" geçişte ve Türkiye'de, eski egemen sınıfın erkte ortak oluşu, devrimin derinliğine ve genişliğine yayılmasına, köklü reformlar ve dönüşümler yoluyla kapitalist ilişkilerin hızlı gelişmesine olanak tanımıyor. Ataerkil üretim ilişkileri ve kaba sömürü yöntemleri, ortadan kaldırılamıyor. Kapitalist gelişme, çok "sancılı" ve "sıkıntılı" yollardan geçiyor. Benzeri ülkelerde olduğu gibi, Türkiye'de de, Lenin'in deyimiyle, emekçi yığınlar, yalnızca sıkıntılı gelişen ve "yaşayan" kapitalizmden çekmekle kalmıyor; onlar aynı zamanda, yaşayan "ölüler"den de çekmek zorunda kalıyorlar.

İkinci olarak, "klasik" geçişin gerçekleştiği ülkelerde, 20. yüzyılın başına değin süren ve yaklaşık 2-3 yüzyıllık bir süreyi kapsayan dönem boyunca, kapitalizmin "serbest rekabetçi dönemi" yaşandı. Ve yine Lenin'in deyimiyle, kapitalizmin gericiliği simgeleyen tekelci, ya da emperyalizm aşamasına karşılık; onun "serbest rekabetçi dö-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

nemi", "demokrasi"yi simgeliyordu.

Yine benzeri ülkelerde olduğu gibi, Türkiye kapitalizminde de, böylesi bir serbest rekabetçi dönem yaşanmadı; ve bu özellik, başka şeylerle birlikte, yalnızca emekçi yığınların, ekonomik anlamda ağır yöntemlerle sömürülmesine neden olmakla kalmadı; aynı zamanda, sosyal ve siyasal yapılarda da, gerici ve baskıcı uygulamaların maddi temelini oluşturdu.

Üçüncü olarak, klasik yoldan geçişin gerçekleştiği ülkelerde ve "serbest rekabetçi" koşullarda; kapitalizm, hızlı, çağın gereği devrimci, bağımsız bir gelişme gösterdi. O, bu özellikleriyle ve çağın nesnel koşullarına uygun olarak, tümüyle kendi iç dinamiğinin ve yasallıklarının sonucu, toplumsal üretici güçleri, çok hızlı bir gelişme sürecinin içine sokabilmişti.

Oysa Türkiye'de, gerek çağın nesnel koşulları ve gerekse, I920 Hareketi'nin sonucunda oluşan erkin niteliği nedenleriyle, kapitalizmin gelişme özellikleri, klasik yoldan çok farklı ve çok değişik süreçlerde gelişti. Ve bu olgu, ister istemez, Türkiye kapitalizminin, eninde sonunda emperyalizme bağlanması sonucunu doğurdu. Çünkü, çağın gereği, kapitalizmin devrimci çağında yaşanan süreçler; onun, "çürüme" ve "kokuşma" döneminde bir kez daha yaşanamıyor.

Dördüncüsü, kapitalist ilişkilerin klasik yoldan geliştiği ülkelerden ayrımlı olarak; Türkiye'de, devletin ekonomik eylemleri, yalnızca kapitalizmin gelişmesinde etkin bir araç olmakla kalmıyor; aynı zamanda, hem kapitalist ilişkilerin gelişme özelliklerini belirlemede önemli bir rol oynuyor; ve hem de, günümüz Türkiyesi'nde gelişen kimi önemli süreçlerin yaşanmasında da, temel faktörlerden birisini oluşturuyor.

İşte, Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi, genel hatlarıyla bu temeller üstünde yükseldi; ve bu doğrultuda uygulanan ekonomi politikaları, hem emperyalizme bağımlı kapitalist rejimin temel özelliklerini belirledi; ve hem de, günümüzde ortaya çıkan yeni ve "ilginç" süreçle-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

re damgasını vurdu.

İZMİR İKTİSAT KONGRESİ VE İLK CUMHURİYET HÜKÜMETLERİNİN POLİTİKALARI

I7 Şubat I923 tarihinde toplanan İzmir İktisat Kongresi, gerek Cumhuriyet Türkiyesi'nin tarihine, kapitalist ilişkilerin gelişme özelliklerine; ve gerekse, ilk Cumhuriyet hükümetlerinin ekonomi politikalarına ilişkin gerekli ipuçlarını verdiğinden, üzerinde önemle durulması gereken bir olgudur. Çünkü, görünürde resmi bir niteliği olmamasına karşın, Kongre, sistemin adını koyuyor ve böylelikle de, içte ve dışta varolan kuşkuları dağıtıyor; askeri ve politik kadrolarla, erkin sınıfsal tabanındaki güçleri yüz-yüze getirerek, onları belli bir program çerçevesinde kaynaştırıyordu.

İzmir İktisat Kongresi'ni, kışın ortalarında ve alelacele toplamanın, bazı temel nedenleri vardı: Birinci olarak, Kasım I922'de başlamış olan "Lozan görüşmeleri" 4 Şubat I923 gününe kadar sürmesine karşın, hiçbir sonuç alınamadı. Görüşmeler, bu tarihten başlamak üzere, ikibuçuk aya yakın bir süre kesildi ve Türkiye tarafı, toplantıyı terkederek memlekete geri döndü. Lozan görüşmeleri boyunca, emperyalist devletlerin ısrarla üzerinde durdukları noktaların başında, yeni Türkiye devletinin yöneleceği sistem konusunda taşıdıkları belli ve ciddi kuşkular gelmekteydi. Buna dayalı olarak, onlar, eski sömürge bağlarının (Düyun-U Umumiye, ekonomik ve adli kapitülasyonlar v.s.), yeni biçimiyle de olsa, devamını gerektiren koşulların yeniden yaratılmasıydı.

İşte bu Kongre ile, yeni Türkiye devleti, hem Batılılara barış koşullarını belirtmiş oluyor ve hem de, sistemin adını koyarak, onları gereksiz kuşkulardan kurtarıyordu. Nitekim, Kongre'den hemen sonra, Lozan Konferansı yeniden toplanıyor ve kısa bir sürede, tüm uyuşmazlık noktaları ortadan kaldırılarak, anlaşma imzalanabiliyordu.

İkinci olarak, yeni rejimin niteliği ve uygulayacağı politikalara ilişkin kuşkular, yalnızca emperyalist-kapitalist sistemden kay-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

naklanmıyordu. Türkiye'nin genç burjuvazisi, bazı egemen çevreler; ve özellikle de, İstanbul gibi büyük kentlerde varolan ve henüz, Kurtuluş Savaşı'nın yönetici kadrosuyla yüzyüze gelmemiş olan ticaret ve sanayi burjuvazisi de, ciddi kuşkular taşıyordu.Bu kuşkunun nereden kaynaklandığını, ogünün Milli Türk Ticaret Birliği Başkanlığını yapan A. Hamdi Başar, yıllarca sonra şöyle açıklıyordu:

"Mütareke yıllarında işçi arasında fırkalar, dernekler kurulmuştu. Bunlar zaferden sonra ve Türk-Sovyet dostluğundan yararlanarak, yüzlerine milliyetçi maske takmışlar ve işçiye hakim olmak istemişlerdi. Tüccara, yerli ve yabancı sermaye sahiplerine, şirketlere, zenginlere karşı işçide ve fakir halkta düşmanlık duygusu doğurtmaya çalışıyorlardı. Bu akımın hedefi, sınıf kavgasıydı. İşçiler teşkilatlancaklar, burjuva sınıfı ile savaşacaklardı. (...) Halbuki, sınıf kavgası, milli davaya ihanet demekti. Biz henüz işçisiyle, tüccarıyla, sosyal sınıfları teşekkül etmemiş bir toplum olduğumuz için, yapacağımız iş, Türk olarak bu sınıfları yaratmak ve aynı zamanda, bunların birbirine düşman olmamasına ve elbirliği ederek, iktisat meydan muharebesini kazanmalarına çalışmaktı. (...)

İşte bu düşünce iledir ki, Türkiye Umumi Amele Birliği'ni, Milli Türk Ticaret Birliği'nin bulunduğu binada kurduk. (...) Amele Birliği Başkanı, Türk Amele Birliği'nin Türk Ticaret Birliği ile aynı gaye ve hedef etrafında elele çalıştığını açıkça ilan ederdi. Bizim de Amele Birliği'ne yardımcı olduğumuzu ve davalarını tüccar derneği olarak desteklediğimizi herkes bilirdi. Bu durum, tabii solcularca hücum vesilesi olmuştu:Türkiye Amele Birliği, tüccarın kukla bir teşkilatından, bir paravanadan ibarettir."

İşte, İzmir İktisat Kongresi ile, bir yandan, egemen sınıfın kuşkularına da son veriliyor; yeni Türkiye devletinin siyasal kadrolarını oluşturan kesimle, İstanbul ve İzmir gibi ekonomik merkezlerin egemen çevreleri yüzyüze getiriliyor; öte yandan da, siyasal iktida-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

rın toplumsal tabanını oluşturan güçlerin bağlaşıklığı pekiştirilerek, bunların ortak çıkarları doğrultusunda uygulanacak ekonomi politikalarının nitelikleri saptanıyordu.

Kongre'ye katılanların nitelikleri ve delegelerin seçiminde uygulanan yöntemler de, oldukça ilgi çekicidir. Kongre'ye, toplumun tüm sınıf ve katmanlarını oluşturan kesimlerin katılımının sağlandığı izlenimi veriliyor ve Kongre'nin demokratik bir görünüm taşımasına özen gösteriliyor. Nitekim, Kongre'ye, her Kaza'dan katılacak 8 delegenin, 3'ü çiftçilerden; ve geri kalan 5 delegenin de tüccar, sanayici, amele, şirket ve banka temsilcilerinden oluşması kararlaştırılıyor.

Ne var ki, Kongre'ye, büyük toprak sahipleri ve cılızlığına karşın burjuvazi ve özellikle de ticaret burjuvazisi, oldukça örgütlü bir biçimde katılırlarken; kırsal alanda ve kentlerde yaşayan geniş emekçi yığınların, esnaf ve zanaatkarların, küçük üreticilerin ve orta katmanların, Kongre'de temsillerine izin verilmiyordu. Bunun yanında, sivil-asker yönetici kadroların yoğun bir biçimde katılımları sağlanıyor; ve bunlar, Kongre'ye, kendi resmi sıfatlarıyla değil; çeşitli yörelerin çiftçi, tüccar, sanayici ve hatta işçi temsilcisi olarak katılıyorlardı. Sözgelimi, Kongre'ye Manisa Sanayi Temsilcisi olarak katılan Kazım Karabekir Paşa, Kongre Başkanlığı'na seçiliyordu.

İşçi temsilcisi olarak Kongre'ye katılan delegelerin seçiminde ise, çok daha danışıklı yöntemler uygulanıyor; ve gerçek işçi sınıfı temsilcilerinin Kongre'ye katılmaları engelleniyordu. Nitekim, egemen sınıfların, Kongre'ye katılacak delegeleri kendileri seçmelerine karşılık; işçi sınıfı, Kongre'de, bir yandan paravan bir örgüt olan ve burjuvazi eliyle kurulan Türk Amele Birliği tarafından; öte yandan da, valilerce atanan ve işçilikle ilgisi olmayan kimseler tarafından temsil ediliyordu. Sözgelimi, romancı Aka Gündüz, Kütahya İşçi Temsilcisi olarak Kongre'ye katılıyor; üstelik bu kimse, Kongre'deki Amele Grubu Başkanlığı'na ve Kongre Başkan Yardımcılığı'na getiriliyordu.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İzmir İktisat Kongresi'nden sonra, tüm iç ve dış kuşkular dağıtılıyor, sistem konusunda tartışmalar sona eriyor ve Kongre Kararları'na paralel olarak, ilk Cumhuriyet hükümetleri burjuva bir programla yola çıkıyorlardı. Bazı iç ve dış koşullar nedeniyle, I923-I93I yılları arasında, devletin ekonomik hayata müdahalesi, minimum bir düzeyde tutuluyor; ve devlet, özel girişimcilik eliyle, kırsal ve kentsel alanlarda kapitalist ilişkileri geliştirmek amacıyla gerekli önlemleri almakla yetiniyordu.

Özel teşebbüscü uygulamalar dönemi olarak anılan I923-I93I yılları arasında, tarım ve sanayide kapitalizmin gelişmesi doğrultusunda ekonomi politikaları yürütülüyor; bir yandan, temel üretim aracı toprağın metalaşmasını sınırlayan hukuksal engeller ortadan kaldırılıyor; Aşar Vergisi uygulamasına son veriliyor; Ziraat Bankası kredileri önemli oranda artırılıyor; ve devlet aracılığıyla pazar için üretim körüklenerek, büyük toprak sahiplerine önemli destekler veriliyordu.

Öte yandan da, Türkiye'nin genç burjuvazisi, yine değişik araç ve politikalarla, geniş bir devlet desteği görüyor; Teşvik-i Sanayii Kanunu, İş Bankası, Halk Bankası, Sanayii Madin Bankası, dış ticaret ve ulaşım kolaylıkları, kredi ve bütçe gibi araçlarla, sanayi ve ticaret burjuvazisi teşvik ediliyor ve açıkçası, devlet "mabut"luğunu, sermaye sınıfı da "Mamut"luğunu göstermeye başlıyordu.

İlk Cumhuriyet hükümetleri, bir yandan, burjuvaziyi ve büyük toprak sahiplerini teşvik ederken; öte yandan da, egemen sınıflar, daha erke elkoyar koymaz, işçi sınıfına, onun ekonomik-demokratik ve politik örgütlerine karşı saldırıya geçiyor. TKP yöneticileri, Mustafa Suphi ve I4 yoldaşı, Karadeniz'de hunharca katlediliyor. Ancak, bir yıl gibi kısa bir süre yasal çalışma olanağı bulabilen TKP, yoğun saldırılar karşısında, illegaliteye geçmek zorunda bırakılıyor. I922 yılından itibaren, hemen her yıl, komünist tutuklamaları oluyor. I925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunu'yla, Şeyh Sait isyanı bahane

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

edilerek, işçi sınıfının tüm sendikaları kapatılıyor; Kürt halkı kılıçtan geçiriliyor ve Cumhuriyet tarihinin üçte ikisini kapsayacak olan sıkıyönetim uygulamaları, işte tam bu tarihlerde başlıyordu.

VE DEVLETÇİLİK UYGULAMALARI BAŞLIYOR

I920'li yılların sonu yaklaşırken, emekçi yığınların hoşnutsuzluğu da giderek artmaya başlıyor ve I929 yılında, Türkiye halkı, Serbest Fırka deneyimiyle, siyasal iktidara karşı ilk ciddi tepkisini gösteriyor. Kurulmasıyla birlikte, Serbest Fırka'nın CHF'ına karşı, halk yığınlarında büyük bir etkinlik kazanması ve yerel seçimlerde büyük bir başarı sağlamış olması, devletin yönetici kadrolarını korkutuyor ve bu olgu, Türkiye'de devletçilik uygulamalarına geçişin nedenlerinden birisini oluşturuyor.

I923-I93I yılları arasında uygulanan ekonomi politikalarının başarısızlığı nedeniyle, halkın tepkisinin artması yanında, iki dış faktör de, Türkiye'yi önemli oranda etkiliyor ve sonuçta da, devletin ekonomik hayata etkin bir biçimde katılması ve müdahale süreçleri (etatizm) başlıyor. Devletçilik süreçlerinin hayata geçirilmesinin dış nedenlerinden birisini, emperyalist-kapitalist sistemde patlayan I929 bunalımı oluşturuyor. Bu kriz, oldukça cılız olan ulusal ekonomiyi derinden etkiliyor ve devletin, belli araçlarla ekonomiye müdahalesini zorunlu kılıyor.

İkinci olarak, devletin ekonomik hayata müdahale etmesini gerektiren önemli bir etken de, dünya kapitalist sistemini sarsan büyük bunalımdan, Sovyetler Birliği ekonomisinin hemen hiç etkilenmemiş olmasıdır. Sovyetler Birliği ekonomisinin, bunalımdan etkilenmesi bir yana; beş yıllık plan uygulamaları sonucu, ekonominin hızlı bir gelişme sürecine girmesi, Türkiye'yi de derinden etkilemiş; ve bu olgu, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden sonra dünyada ilk kez, "beş yıllık plan" uygulamalarına geçmesine neden olmuştu.

Temmuz I932'de, bir hafta içerisinde, hemen herbiri ekonomik

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

konularda devlete oldukça geniş müdahale yetkisi veren sekiz yasanın kabul edilmesiyle, devletçilik uygulamaları, beklenenin dışında bir hızla başlatılmış oluyor. Bu doğrultudaki girişimlerin, oldukça sert ve hızlı bir biçimde başlatılmış olması, başlangıçta egemen çevreleri hayli ürkütüyor ve tedirgin ediyor.

Bu girişimlere, sermaye çevreleri tarafından, gerek meclis içinden ve gerekse meclis dışından sert tepkiler geliyor; ve sonuçta, geri adım atılıyor; yapılan bir operasyonla "aşırı"lar görevlerinden alınıyor, uygulamaların başına Celal Bayar getirilerek sermaye çevreleri rahatlatılıyor.

1932 yılında başlayan ve yaklaşık sekiz yıla yakın bir süre yürütülen devletçilik uygulamalarının, Türkiye tarihinde özel bir yeri ve önemi vardır. Birinci olarak, Sovyetler Birliği'nin büyük katkısıyla, Türkiye, sanayileşme yolunda önemli adımlar atıyor; ve, günümüzün bile ciddi sanayi kuruluşları sayılan önemli yatırımlar, bu dönemde gerçekleştiriliyor.

İkinci olarak, devlet kapitalizmi çerçevesinde yürütülen bu politikalar ve devletçilik uygulamaları, ister istemez, hem burjuva yetiştirmenin ve kapitalizmin gelişmesinin etkin bir aracı oluyor; ve hem de, daha sonra Türkiye kapitalizminde gözlenen süreçler, bu temeller üzerinde biçimleniyor.

Üçüncü olarak, tüm bunlara rağmen, Türkiye'deki devletçilik uygulamalarının, çelişkili eğilimler taşıdığını gözardı etmemek gerekiyor. Bir yandan o, kapitalist üretim ilişkilerini simgeliyor ve eninde sonunda, özel sermayeye, özel girişimciliğe dayanan bir ilişkiler sistemi amaçlıyor. Öte yandan ise, devlet sektörünün nesnel yönünün, devlet sektörü olarak, hedeflediği özel yönelimden, çok daha geniş ve kapsamlı olduğu ortaya çıkıyor. Ancak, devlet erkinin yapısı ve niteliği, devlet sektörünün evriminde, belirleyici oluyor. Devrimci-demokratik bir erkin kurulması koşullarında, devlet sektörünün ülkede radikal sosyal-ekonomik dönüşümlerin gerçekleştirilme-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

sinde, önemli bir rol oynayacağını gözardı etmemek gerekiyor.

TÜRKİYE KAPİTALİZMİ EMPERYALİZME BAĞLANIYOR

İkinci Büyük Savaş'ın bitiminde, devlet kapitalizmi öncülüğünde, Türkiye'de kapitalist ilişkilerin gelişmesi doğrultusunda belli adımların atıldığı, "pazar için üretim" koşullarında belli bir genişlemenin olduğu; devlet desteğinde ve savaş süresince, emekçi yığınlar üstüne sürdürülen yoğun sömürü, soygun, karaborsa ve ihtikar yöntemleri sonucu, azımsanamayacak bir sermaye birikiminin gerçekleştirildiği görülüyor.

Ne var ki, tüm bunlara rağmen, kapitalist ilişkiler topluma damgasını vuramıyor; devlet işletmeleri dışında, sanayileşme yolunda önemli mesafeler alınamıyor; ataerkil üretim ilişkilerinin ağır bastığı tarım, toplumda birincil kesim olma özelliğini sürdürüyor ve Türkiye toplumu, her anlamda geri kalmışlık çemberinin içinde bulunuyordu.

İşte bu koşullarda ve hemen İkinci Büyük Savaş'ın ardından, emperyalizmin ve özellikle de, ABD emperyalizminin ideologları tarafından bina edilen, yeni-sömürgeciliğin teori ve yöntemleri, bir bir Türkiye'de uygulamaya konuluyor ve memleket, belli bir süreçte, yeniden emperyalizmin ağına düşüyordu: Türkiye önce, emperyalizmin para sistemine katıldı; onun, finans kuruluşları olan Dünya Bankası ve IMF gibi örgütlere üye oldu. Ardından, Marshall Planı çerçevesinde ve dış yardım adı altında, ABD ile ekonomik ve askeri ikili kölelik anlaşmalarına gidildi. Ve Türkiye, emperyalizmin güdümündeki, NATO ve CENTO gibi gerici ve saldırgan askeri bloklara sokuldu. Türkiye'nin dört-bir yanı, ABD ve NATO üsleriyle donatıldı. Sonuçta da Türkiye, emperyalizmin ileri karakolu, onun bekçi köpeği görevleriyle yükümlü kılındı.

Yeni-sömürgeciliğin bu araç ve yöntemleri, 1950 yılından itibaren Türkiye'de uygulanan ekonomi politikalarını belirleyen ve ona yön veren en temel faktör oluyor. Ve Türkiye kapitalizmi de, yeni

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

bir yörüngeye oturuyor. Marshall Planı çerçevesinde ABD'den ve öteki emperyalist ülkelerden alınan dış borçların, nerelerde ve ne amaçla kullanılacağı, anlaşmalarla proje düzeyinde saptanıyor. Öylesine ki, ABD ile imzalanan ikili anlaşmada, Türkiye'ye verilen dış borcun önemli bir bölümünün, belli araç ve gereçlerin dışalımında kullanılması ve bu dışalımların da ABD'den yapılması şart koşuluyor.

Hızla işlemeye başlayan yeni-sömürgeciliğin araçlarına paralel olarak, 1950-1960 yılları arasında, ekonomi politikalarında da köklü değişiklikler oluyor. Bir yandan, bağımlılık ilişkileri pekiştirilirken; öte yandan da, bağımlılık koşullarında hızlı kapitalistleşme süreçleri yaşanmaya başlıyor. Devletin ekonomik işlevleri değişiyor, özel girişimciliği ön plana çıkaracak politikalar gündeme geliyor.Ve devlet, çokuluslu emperyalist tekellerin Türkiye'ye girebilmesi ve onların "çağdaş" anlamda işbirlikçilerini oluşturabilmek için, gerekli alt yapı yatırımlarını yapmaya koyuluyor.

1950-1960 yılları arasında, ilk olarak, kırsal ve tarım kesiminde, kapitalist ilişkilerin gelişmesini sınırlayan engeller, önemli oranda ortadan kaldırıldı. 1950-1955 döneminde, ekilebilir toprakların büyüklüğü, yüzde 70 oranında artırıldı. Bu olgu, ogüne değin ekime açılmayan kamu topraklarının büyük toprak sahiplerine yağmalatılmasıyla gerçekleştirildi. "Dış yardım"ların önemli bir bölümü, tarıma yatırıldı. Tarım kesiminde traktör, gübre, tarımsal ilaç, sulama gibi, ileri girdilerin kullanımına hız verildi. Karayolu taşımacılığı geliştirildi, kırsal alanla kentler arasında ulaşım şebekeleri yaygınlaştırıldı. Ve tüm bunlar, bir yandan, kırsal alanı sanayi için elverişli bir "pazar" konumuna getirirken; öte yandan da, tarım kesiminde, pazar için üretimi ve meta-para ilişkilerini büyük oranda geliştirdi.

1950-1960 yıllarını kapsayan on yıllık sürede, tarım kesiminde yapılanlara ek olarak; sanayi için gerekli politikalar uygulamaya konuluyor. Çokuluslu tekellerin ve işbirlikçi sermayenin gerek

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

duyduğu ve alt yapı tesislerini oluşturan alanlara; enerji, ulaştırma, haberleşme, hizmet sektörlerine; yol, liman, baraj, elektrik santralleri ve benzeri kesimlere büyük yatırımlar yapılıyor. Böylece, çokuluslu tekellerin yerli ortaklarıyla birlikte memlekette cirit atmalarını ve kısa sürede, ekonominin köprü başlarına tırmanmalarını sağlayacak tüm olanaklar sağlanmış oldu.

TÜRKİYE KAPİTALİZMİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Bu politikalara ve nesnel koşullara uygun olarak, I960-I977 yıllarını kapsayan dönemde, kapitalizmin gelişme özelliklerine ilişkin, kimi belirleyici süreçler yaşandı ve bunlar, Türkiye kapitalizmine, bugün içinde bulunduğu yapısal özellikleri kazandırdı:

Birinci olarak, I960-I977 yılları arasında, Türkiye tarihinin en hızlı kapitalistleşme süreci yaşandı ve kapitalizm, topluma damgasını vurarak, tartışmasız egemen üretim biçimi haline geldi.

Bu yaklaşık I7 yıllık dönemde, üretici güçlerde azımsanamayacak bir gelişme ile üretim ve kalkınma hızı büyüklüklerinde, yılda ortalama yüzde 7'nin üzerinde bir artış gerçekleştirildi. Ve Türkiye, orta gelişmiş kapitalist bir ülke konumuna geldi. Bu Türkiye kapitalizminin birinci özelliğini oluşturuyor.

İkinci olarak, İkinci Büyük Savaş'ın hemen ardından, yürütülmeye başlayan yeni-sömürgecilik yöntemleri, I970'lere gelindiğinde, bütün araçlarıyla eksiksiz işlemeye başlıyor; ve bu mekanizmalar, genişliğine ve derinliğine Türkiye kapitalizminin bütün yapılarına damgasını vuruyor. Sonuçta, bağımlılık ilişkileri olgunlaşıyor ve sistemleşiyor. Ve bu olgu, Türkiye kapitalizminin ikinci yapısal özelliğini oluşturuyor: Bağımlılık. Öylesine ki, benzeri ülkelerde olduğu gibi, Türkiye kapitalizminde, orta gelişmiş kapitalist ülke kavramı, bağımlılık kavramıyla özdeş bir konuma geliyor.

Üçüncü olarak, I960'dan bu yana, toplumsal üretici güçlerde, kapitalistleşme süreçlerinde, hızlı gelişmeler gözlenmesine; geleneksel ekonomi alanlarından, modern ekonomi sektörlerine önemli geçiş-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

lerin gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, yine de, ulusal ekonomi çok yapılı bir niteliğe sahiptir. Çok yapılılık, Türkiye kapitalizminin, yapısal özelliklerinden bir başkasını oluşturmaktadır.

Gerçi, sanayi kesimi, ulusal ekonominin her anlamda belirleyici, sürükleyici ve tartışmasız birinci sektörü durumundadır. Ancak, tarım kesimi, ekonomi içinde, hala önemli bir ağırlığa sahip olma özelliğini koruyor. Bugün tarım kesimi, gerek toplumsal üretim ve gerekse ulusal gelire katkı açısından ikinci ve dışsatım miktarı açısından da, birincil sektör durumundadır. Toplam nüfusun yarısından çoğu, kırsal alanda yaşamakta ve geçimini tarımsal üretimden sağlamaktadır.

Üstelik, Türkiye kapitalizminin, yapısal niteliklerinden birini oluşturan "çok yapılı"lığına ilişkin, ekonominin temel sektörlerinde gözlenen şu özellikleri gözardı etmemek gerekiyor: Tarım kesiminde de, para-meta ilişkileri ve kapitalizm egemen olmakla birlikte; ataerkil ve pre-kapitalist ilişkilerin ağırlığı ve yaygınlığı da, azımsanamayacak denli önemlidir. Özellikle, Güney, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yer yer gözlenen ve belli ağırlıklar taşıyan ataerkil ilişki ve sömürü yöntemleri yanında, tüm Türkiye tarımında, geçimlik tarım ve küçük meta üretimi süreçleri yaygın bir biçimde varlığını sürdürmektedir.

Bunun yanında, bağımlılık ilişkilerine dayalı olarak, Türkiye ekonomisinin geleneksel olmayan sektörleri de, "çarpık" ve çağdaş ölçülere göre, oldukça geri nitelikler taşımaktadır. Bunun en güzel örneğini, Türkiye yapım sanayiinin özellikleri oluşturmaktadır:

Türkiye yapım sanayii, girdi yoluyla dışa bağımlıdır. Küçük ölçek ve geri teknoloji ile çalışmakta; ve büyük bir ağırlıkla, montajcılık yapmaktadır. Dayanıklı ve dayanıksız tüketim malları üretiminde görece gelişmişliğine karşılık, üretim araçları üretiminde, oldukça geri bir düzeyde bulunuyor. Ülkenin sanayileşme süreçleri, henüz tamamlanabilmiş olmaktan hayli uzaktır.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye kapitalizminin bu çok yapılı niteliği; hiç kuşkusuz, yalnızca ekonomik yapılarla sınırlı değildir. Ekonomik bazda, modern sektörlerde gelişmiş kapitalist ilişkilerin yanında, oldukça yaygın esnaf ve zanaatkarlık, küçük meta üretimi, ataerkil üretim ilişkileri gibi geleneksel üretim ilişkilerinin varlığı, ister istemez, sosyal ve siyasal yapılara da yansımakta ve bu alanları da etkilemektedir.

Türkiye kapitalizminin, orta gelişmiş kapitalist, bağımlı ve çok yapılı bir ekonomi olarak tanımladığımız temel nitelikleri ve yapısal özelliklerine, I960-I977 dönemi damgasını vururken, ilgili süre içerisinde, bu yapılarla içiçe olan belli süreçler gelişti ve bunlar, tüm toplum yaşamını, ekonomiyi, politikayı, sınıfları derinden etkiledi.

Bunlardan birincisi, sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesiyle birlikte, ortaya çıkan tekelleşme süreçleridir.

İkincisi, banka sermayesiyle sanayi sermayesinin içiçe geçmesi, kaynaşması sürecidir.

Üçüncüsü, OYAK ve Ordu Vakıfları'nın Türkiye'nin büyük holdinglerinden birisi haline gelmesi ve böylece, bir yandan, ordu üst yönetimini üretim aracı sahibi yapan; öte yandan da, askeri sanayi komplekslerı oluşturma yolunda önemli adımlar attıran ve toplumun her alanında militarizmi tırmandıran "ilginç" bir sürecin, Türkiye kapitalizminde ortaya çıkmasıdır.

Dördüncüsü; ve oldukça yeni olanı, tekelci devlet kapitalizmine özgü süreçlerin gelişmesidir.

Beşincisi, Türkiye kapitalizminin yapısal özelliklerinin kaçınılmaz sonucu olarak, I977 yılında "kalkınma" ya da "sanayileşme" modelinin tıkanmasıdır, sistemin iflasıdır, bunalımın yapısal bir nitelik kazanmasıdır. Bütün yollar denenmiş, süngülerin gölgesinde bunalımın yükü yığınların sırtına yıkılmış; ancak, bunalımdan çıkış yolu bulunamamıştır.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

G.G.Diligenski

Kapitalist Ülkelerde Yığınların Bilinci ve Devrimci Değişimlerin Perspektifleri

(Kaynak:"Işçi sınıfı ve günümüz dünyası", 1981/3,s.76-86-Prof.,Dr. Sc.G.G.Diligenski, SSCB Bil.Ak.nde Dünya ekonomisi ve uluslararası ilişkiler enstitüsünde toplumsal ve iç ekonomik sorunlar bölümünün yöneticisidir.)

SBKP 26.Kongresi dünya devrimci sürecinin gelişmesine büyük bir önem verdi. Halkların devrimci savaşımındaki ve kapitalizmin genel bunalımının keskinleşmesindeki yeni görüntüler analiz edildi ve devrimci güçlerin öncü müfrezesininuluslararası komünist hareketin-eylemindeki güncel sorunlar ele alındı.

Ayrı ayrı ülkelerin sosyalizme devrimci geçişlerinde genel ve özelin ilişkisi konusunda SBKP'nin,raporda dile getirilen konumu,büyük bir teorik ve politik önem taşıyor. "Her sosyalist ülke," dedi L.I. Brejnev, "devrimi kendi yolundan, yani bu ülkelerin her birindeki sınıfsal güçlerin ilişkisinin, ulusal yaşam biçiminin ve dış koşulların belirlediği yoldan gerçekleştirdi."(1)

26.Kongre belgelerinde geliştirilen ilkeler,devrimci sürecin gelişmesinin tam bilimsel ve somut tarihsel bir analizi için örnek niteliğindedir.Bu, kapitalist endüstri ülkelerinde devrimci değişimlerin perspektifleri ve yolları için de tümüyle geçerlidir.Bu sorunun önemli bir yanı, bugünkü aşamada bu ülkelerin emekçilerinin sosyal-psikolojisinin tarihsel olarak koşullanan özellikleri, bu emekçilerin bilinci ve bu bilincin gelişme eğilimleridir. Bu özelliklerden ve eğilimlerden bir kaçını bu yazıda ele almak istiyoruz.

Çağımızda tüm teknik-ekonomik,sosyo-ekonomik ve politik süreçler çok hızlandı.İş yaşamında ve günlük yaşamda, tek tek halkların yaşamlarında ve uluslararası alanda,tarihsel olarak kısa zaman sürelerinde yığınların bilinci üzerine güçlü ve çok yönlü etkiler yapan köklü değişimler gerçekleşiyor. Sosyo-psikolojik etkilerin analizini özellikle zorlaştıran şey de bu etkilerin çok yönlülüğü çok yapılılığıdır.

Yığın bilincinin tüm diğer bileşenlerini de özünde etkileyen ve emekçilerin yaşam koşullarını doğrudan doğruya yansıtan en alt "düzeyi", yığınların gerek-

---

1) SBKP MK'nin 26.Kongre Raporu.Okuyan L.I.Brejnev (Alm),Berlin 1981,s.24

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

sinimleridir.Kapitalist toplumdaki emekçilerin devrimci bilincinin gelişmesi,onların kapitalist toplumca karşılanamayan gereksinimlerinin bilincine ne ölçüde varmış olduklarına doğrudan doğruya bağlıdır.Günümüz kapitalizminde gereksinimlerin büyümesi yasasının somut görünümleri sorunu, Marksist-Leninist teori ve devrimci pratik açısından birinci sırada önem taşıyor.Herşeyden önce bu sürecin niteliğini ve yönlerini belirleyici ölçüde etkileyen etkenlerin saptanması gerek. Bu,bir yandan emekçilerin durumu ve bilincini çok yönlü etkileyen bilimsel-teknik devrimdir,öte yandan ise, gerek ayrı ayrı her bir ülkede, gerekse uluslararası ölçüde sınıf savaşımının sonuçlarıdır.Avrupa,Asya,ve Latin Amerika'nın utkan sosyalist devrimleri, reel sosyalizmin toplumsal kazanımları, kapitalizmde emekçilerin gereksinimlerinin yükselmesinin en önemli etkenlerinden birini oluşturuyor ve onların toplumsal ideallerinin ve çabalarının somut içeriğini özünde belirliyor.

Bilimsel teknik devrim, kapitalist toplumun sosyal yapısını, tüm büyük tarihsel ,tüm devrimci eylemlerin baş öznesi olan yığınların sosyal, kültürel ve psikolojik özelliklerini büyük ölçüde değiştirdi. Bu, özellikle işçi sınıfının ve yarı proleter katmanların mesleksel ve kalifiyelik yapısı açısından, onların eğitim ve kültür düzeyi açısından önemlidir.Günümüzde işçilerin daha uzun bir süre okula gitmiş olmaları ve daha etraflı bilgileri olması;yeni yığınsal iletişim araçlarının olanaklı kılması sonucunda,kendi deneyim sınırlarının ötesine geçen görünümler ve değerler üzerinde daha fazla bilgilenmesi; memurların geniş katmanlarının belli ölçüde işçi sınıfına yakınlaşmış olması;ve işçi sınıfının pek çok katmanlarının üretici eleminde kalifiye emek, düşünsel emek payının artmış olması-tüm bunlar, daha yüksek bir düşünsel düzeyde, daha canlı, değişik, daha ilginç bir yaşama , yaratıcı eyleme ve daha yüksek bir toplumsal konuma duyulan gereksinimi artırıyor.

Emekçilerin daha yüksek düzeydeki gereksinimleri -yani düşünsel, kültürel ve moral gereksinimleri-, üretimin ve toplumsal yaşamın kapitalist örgütlenmesi ilkeleri ile çelişkiye düşüyor. Bu tür istemleri kapitalizm maddesel gerek-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

sinimler açısından karşılaştırılamayacak kadar daha az karşılıyor;çünkü kapitalist üretimin hedefleri, işçinin kişiliğinin kârın çıkarlarına tabi kılınmasını istiyor.İşçinin daha fazla bilgisinden ancak, çok indirgenmiş bir biçimde yararlanılıyor; kapitalizm emekçinin, özellikle az kalifiye işçinin makinenin bir uzantısına dönüştürülmesi eğilimini sürekli olarak yeniden üretiyor-hatta bunun üretken güçlerin gelişmesinin nesnel gerekleriyle açıkça çeliştiği yerlerde bile.Çoğu zaman işçiye mühendis ya da bilim adamı mesleğinin yolu kapalı kalıyor.Yüksek eğitimdeki belli bir demokratikleşmeye karşın, emekçi çocuklarının bir yüksel okulda okuma şansı, burjuva ve "öteki" katmanların çocuklarından çok daha azdır.

Yeni gereksinimleri ve çabaları kapitalist düzenin doğasından gelen sosyal sınırlara çarpan işçi sınıfı, sosyal eşitsizliğini ve kendi kontrolü dışında toplumsal güçlere bağımlılığını hergün daha açık duyuyor.Buyüzden işçi sınıfının bölümlerinde, özellikle en bilinçli ve en savaşkanlarında bu gereksinimler ve çabalar varolan ekonomik ve politik düzene karşı protestoya, tüm toplum yapısının demokratikleştirilmesi istemine yol açıyor.

Bu yeni sosyo-psikolojik eğilimler işçi hareketinin gelişmesinde yansıyor; bu özellikle 60'lı yılların ikinci yarısı ve 70'li yıllarda böyle.Kapitalist ülkelerin çoğunluğunda bu, herşeyden önce savaşım aktifliğinde hızlı bir artışta, sosyo-ekonomik güncel istemlerin gerçekleşmesi için görkemli yığın eylemlerinde kendini gösteriyor.Grevlerin sürelerinin uzunluğu, saldırıcı savaş biçimleri (örneğin işletme işgalleri), grevcilerin azimliliği ve kararlılığı, "alttan", yani sendika yönetimlerinin isteğinin aksine grev girişimlerinin artması, -tüm bunlar işçilerin "katıksız" ekonomik grevlerinde bile salt ücret artışı ya da iş koşullarının düzeltilmesinden daha fazlasını istediklerini gösteriyor.Işçi sınıfının ekonomik savaşımının hedefleri önemli ölçüde genişledi: Maddesel istemlerde, artarak tüm sosyal koşullara karşı protesto dile geliyor.

Işçilerin demokratikleşme, eğitim, sosyal değişkenlik, mesleğinde yükselme ve kalifiyeleşme sorunları karşısında gittikçe daha açık göze çarpan ilgi-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

leri,tüm kapitalist ülkeler için tipiktir.(2) Bu ilgi hem daha yüksek bir sosyal konuma, eşitsizliğin aşılmasına yönelik çabadan, hem de emeğin içeriğinin zenginleştirilmesine, ve yaşam perspektifinin iyileştirilmesine duyulan güçlü gereksinimden geliyor.

Işçi sınıfının toplumsal durumunun işletme ve toplumdaki karar verme ve yönetme süreçlerinden uzak tutulmasını yansıtan yanları da başlı başına önem kazanıyor.Günümüzde işçi, üretim mekanizmasında kendisine verilen "bir küçük vida" rolüne gittikçe daha sık karşı çıkıyor. (3) İşçi sınıfının 1968 Mayıs ve Haziranında Fransa'da ya da 70'li yıllarda Iskoçya tersanelerinde olduğu gibi, işletmelerin işgali ile el ele giden savaşım eylemleri, emekçilerin özellikle çoşkun desteğini kazandı;çünkü bu eylemler o güne dek tanımadıkları, onların da "söze karışmalarının" ve kendi sorunlarını kendi ellerine almalarının olanağını onlara ilk kez veriyordu. Bu duygular çeşitli kapitalist ülkelerdeki işçi kontrolü ve yönetime katılma için güçlenen yığın eylemlerinin sosyo-psikolojik temelini oluşturuyor.

*

Sözünü ettiğimiz sosyo-psikolojik eğilimler emekçilerin kapitalist ilişkilere karşı protestolarının dürtülerinin önemli ölçüde genişlemesini ve keskinleşmesini sağlıyor ve böylece devrimci yığın bilincinin gelişmesi için en önemli ön koşulları yaratıyor.Ancak bu devrimci bilinç, varolan toplumsal sistemde karşılanamayan gereksinimlerin kendinden gelme gelişmesinin dolaysız bir sonucu olarak oluşmaz.Nitekim burjuva ve reformist partilerin yığın tabanı burjuva ideolojisinin yaydığı basma kalıp görüşlerin etkinliği ve kimi emekçi

(2)Örneğin bk.: "US News and World Report" da "New Breed of Workers", 3 Eylül 1979,s.38 ve "Proletariat in der BRD",Berlin 1974,s.564

(3)Örneğin bk.:R.Sennet,J.Gobb: The Hidden Injuries of Class",Cambridge 1972 ve " Das Schwedische Modell der Ausbeutung", Köln-Batı Berlin 1971,s.48

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

katmanların politik pasifliği, yığınların kendiliğinden gelme kapitalizm düşmanlığı ile onların politik bilinci ve tutumu arasındaki uçurumu gösteriyor. (4) Bu yüzden yığın bilincinin gerçek gelişmesinde kendinden gelme gereksinimlerden bilinçli devrimci tutuma götüren "basamaklar" ve "halkalar" birincil önem kazanıyor.

Devrimci bilincin gelişmesi, yığınların toplumsal gerçeklik ve onun temelden değiştirilmesinin olanakları ve yolları üzerine açıklığa kavuşmasını içeren tarihsel bir süreçtir. Bu gerçeklik durmadan değişir ve, daha önce de belirttiğimiz gibi, günümüzde toplumsal değişmelerin hızı ve boyutları hatırı sayılır ölçüde artmıştır. Bilincin bu değişiklikleri "özümsemesi" belli bir süreyi gerektirdiğinden ve bu da ister istemez zorluklara yol açtığından, yığınların nesnel koşulların evrimini doğrudan doğruya yansıtan gereksinimleri ile ideolojik ve politik görüşler gibi daha dolaylı, daha karmaşık bilinç biçimleri arasındaki sözünü ettiğimiz fark ortaya çıkıyor. Bu yüzden de, devrimci bilincin gelişmesinde kesintiler, geri dönüşler olması olanaklıdır; ne ki bu dönemlerde yeni bir niteliğe geçişin ön koşullarının birikimi yer alır.

Devrimci bilincin gelişmesinde her şeyden önce emekçilerin, özellikle proletaryanın toplumsal yapıdaki gerçek yerlerini ve sınıfsal uzlaşmazlıkların özünü kavramaları önemlidir. Tekel öncesi kapitalizmde ve tekel kapitalizminin ön aşamalarında proletaryanın dış görünüşteki, göze çarpan sosyal özelliklerindeki türdeşlik(iş, kültür ve tüketimin karakteri, yaşam biçimi v.b.) bunu anlamayı kolaylaştırıyordu.Egemen sınıfın da aynı şekilde açık kişileşmiş, kolayca görülebilen çizgileri vardı, ve işçinin karşısına, sömürü işlevini doğrudan doğruya yerine getiren bireysel kapitalist olarak çıkıyordu.

Kapitalist toplumun sosyal yapısında son on-yıllardaki değişmelerle proletarya için ilkesel olarak hem sınıfsal özdeşliğini hem de egemen sınıf karşısın-

---

(4) Bk:W.P Jerusalimski: "Sotsialno-politiçeskoye sosnaniye trujaşçikskaya-nekotoriye noviye tendentsii"-"Klassı i klassovaya borba v FRG",Moskova 1978,s.237

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

daki tüm sosyal katmanlarla olan çıkar ortaklığını kavramada yeni koşullar oluştu. Birincisi, çeşitli proleter ve diğer grupların maddesel durumları ve sosyal ve mesleksel özellikleri çok-yanlılaştı; ikincisi, egemen sınıfın bugün artık kolayca tanınabilir bir yüzü yok:Emekçilerin karşısında artık ilk sırada bireysel sermaye sahipleri değil, tekellerin ve devletin isimsiz,bürokratik bir yönetim sistemi bulunuyor ; ve burada ekonomik ve politik erkin asıl temsilcilerini tanımak o kadar kolay değil.Bu nedenle günümüzün daha karmaşık koşullarında yığınların, ekonomik mekanizma ile sosyo-politik mekanizmanın ve kendi günlük sorunları ile "yüksek politikanın" sorunları arasındaki ilişkinin çok daha derin bir anlayışına varması gerekiyor; yani yığınların belli bir soyut teorik düşünme yeteneği kazanması gerekiyor. Çok sayıda verilerin kanıtladığı gibi, kapitalist toplumun işçileri, memurları ve diğer emekçileri deneyimleri sonucu, yaşam çıkarları için savaşım sonucu gittikçe daha sık politik savaşımın , emekçilerin değişik grupları arasında örgütsel ilişkiler geliştirmenin ve onları devlet tekel politikasına karşı ortak hareketler ve eylemlerde birleştirmenin zorunluluğunu anlıyorlar. Kafa işçisinin bilinci ve tutumu bu sırada gittikçe proleterleşiyor ve aynı anda endüstri proletaryası da gittikçe daha sık memur ve aydınların alt katmanları için tipik olan sosyal istemler ileri sürüyorlar.Bir yandan emekçilerin özdeneyimleri, bir yandan da artan eğitim düzeyleri onlarda gerçeğin teorik analizini algılama yeteneğini yükseltiyor.Sonuçta tüm bu süreçler, grup bilincinin tekkecilik sınırlarını aşmaya götürüyor.

Ama yığın bilincinin yansıttığı gerçeklik giderek karmaşıklaştığından , bilginin önüne yeni zorluklar çıkıyor ve çeşitli sosyal grupların sınırları ve çıkarları zaman zaman ancak bulanık ve hatta çarpıtılmış olarak algılanıyor. Bu görüntüden burjuva ideolojisi yararlanıyor. Sosyal yapıdaki değişiklikler, sınıf ayrılıklarının kalkması gibi gösteriliyor, ve bu yoldan bu kapitalist düzenin bir tür bütünsel orta-katmanlar toplumuna dönüştüğü "kanıtlanmak" isteniyor. Bu propaganda çabaları izlerini bırakıyor: Anketler gösteriyor ki, yalnız memurlar değil, kimi işçiler de kendilerini "orta sınıftan " sayıyorlar.Politik tutumda bu konum kimi zaman kendini emekçilerin en yoksul katmanlarının çıkarlarına olacak önlemlere karşı çıkmakta ve tutucu partileri

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

desteklemekle gösteriyor. (5) Öte yandan tekelci erk aygıtının artan isimsizliği ve bürokratlaşması da, yığın bilincinde toplumdaki sınıf ayrılıklarının yöneticiler ve uygulayıcılar arasındaki "doğal farklılıklardan" geldiği yolundaki teknokrat görüşünü yeşertmek için kullanılıyor.

Yığınların bilincinin gelişmesi konusundaki ampirik (salt gözleme dayanan-ç.) olgulardan yola çıkan burjuva sosyolojisinde, bir sıra teorik ve yöntembilimsel ilke değişikliğe uğradı: İnsanların genel politik yönlenmeleri ve hedefleri, ya doğrudan doğruya söz konusu sosyal grubun nesnel durumundan (özellikle yaşam düzeyinden) çıkarılır oldu; ya bireyin aileden okuldan yığınsal iletişim araçlarının ve propagandanın sonucunda edindiği, politik görüşlerle açıklanır oldu; ya da bu etkenlerden her ikisinin de karşılıklı etkileşmesine bağlanır oldu.Bu teorik temel üzerinde işçi sınıfının ,yaşam düzeyi yükseldiği ve "orta sınıfın" kültürel değerlerine ve yaşam biçimine kavuşabildiği ölçüde "burjuvalaştığı", "proletarya olmaktan çıktığı" savı ileri sürüldü. Son zamanlarda bu anlayış birçok batı sosyoloğunca reddediliyor ve bunun karşısına almaşık olarak yığın bilincinin "çok boyutluluğu" savı konuyor. (6) Gerçi bu yaklaşım, gerçek bilincin gerçeğe çok daha yakın, ampirik bir tablosunu çizme olanağını veriyor; ama yine de bu yaklaşım, bilincin gelişmesinin yasallıkları ve eğilimlerini tüm olarak ele alan teorik bir analizden vazgeçmeye kolayca götürebiliyor.

Burjuva anlayışlarının tersine,bilimsel sosyalizm her zaman çıkış noktası olarak,ne emekçilerin durumunun ,ne de bir toplumun ideolojik sistemlerinin yığın bilincini dolaysız ve mekanik bir biçimde etkileyemeyeceğini aldı. Marksizm-Leninizmin kurucuları batı sosyologlarının "çok boyutluluğu" keşfet-

(5) Bk:R.P Coleman,L.Rainwater: "Social Standing in America,:New Dimensions of Class", New York 1978, s.303...

(6) Örn. Bk.G.D. Carson: "Politics and Sociaty" de, "Automobile Workers and the Radical Dream", 1973/2 ,s.163-177 ve Working Class Images of Society, yayımcı:M.Bulmer ,Londra-Boston 1975

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

melerinden çok daha önce, bu bilincin kapitalizmde çelişkin nitelik taşıdığına ve karşıt ideolojik-psikolojik eğilimlerden etkilendiğine işaret etmişlerdi.(7)

Yine de burjuva teorisyenleri sık sık, yığınların ideolojik etkilenişini Marksistlerin ve özellikle Lenin'in mekanik olarak ve "manipule etme" biçiminde anladıklarını ileri sürmeye çabalarlar.(8) Oysa bu tür bir yaklaşım asıl burjuva sosyolojisi için tipiktir. Marksizm-Leninizmin yöntem-bilimsel konumları ise ilkesel olarak başkadır.

Gerçekten tüm sınıfı, gerçekten geniş emekçi ve sermayece ezilmiş yığınları devrimci düşüncelerin sarması için Lenin'in yazdığı gibi, "Yalnızca propaganda yalnızca ajitasyon yetmez.Bunun için bu yığınların politik özdeneyimi gerekir." (9) Işte bu deneyim tarihsel materyalizm için, yığınların toplumsal-politik bilincinin belirleyici, nesnel ve aynı zamanda dolaysız temelidir. Elbette,bu deneyimin değişik yanlarını bilince çıkarmak ve genelleştirmek devrimci ideolojinin görevidir; çünkü bu ideoloji ancak bu yoldan emekçilerce benimsenebilir.

Marksist olmayan sosyologlar ve politologlar da sık sık "deneyim" kavramını politik görüşleri ve tutumları belirleyen bir etken olarak kullanıyorlar. Bunu yaparken burjuva bilim adamları grup deneyimi sözcüğü altında çoğunlukla grup bilincini etkileyen nesnel sosyo-ekonomik koşulları, ama aynı zamanda da normları ve değerleri anlıyorlar.Özünde bu anlayış ilkel materyalizmin görüşlerine benziyor; Marks bu görüşlerin en önemli eksiğinin "varlığın, gerçekliğin, duyarlılığın yalnızca nesne ya da görüş biçiminde kavranması, ~~gerekir" (9) Işte bu deneyim tarihsel materyalizm için yığınların toplumsal-po~~ ama duyarlı insan eylemi , pratiği olarak, öznel olarak kavranmaması" olduğunu saptamıştı.(10) Marksizm,deneyim anlayışını ilkesel olarak derinleş-

---

(7) Örn. Bk: Marks-Engels: "Yapıtlar" (alm.),c.2,s.343 ve V.I.Lenin:"Yapıtlar" (alm.),c.5 ,s.385,394...

(8) Örn.Bk: R.Aron: "La butte de classes",Paris 1964,s.125,134,394...

(9) V.I.Lenin, a.g.y. ,c.31, s.80

(10) Marks-Engels, a.g.y., c.3,s.5

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

tirdi,onu eyleme bağladı ve insanın gerçekliği kendi pratiğinde, nesnel dünyayı değiştirmekle tanıdığını gösterdi.

Toplumsal ilişkileri kavrama açısından bunun anlamı, yığınların bilincinin salt onların varoluş koşullarını değil, aynı zamanda bu koşullar üzerine kendi yaptıkları etkinin deneyimlerini de yansıttığıdır.Işte bu deneyimler insanların şu ya da bu politik teoriye açık olup olmamalarını belirliyor. Demek ki devrimci düşüncelerin yığınlar üzerinde etkinliği, yalnızca bu düşüncelerin ne kadar işlenmiş ve gerekçelenmiş olduğuna değil, aynı zamanda emekçilerin çeşitli kesimlerinin varolan toplumsal koşullara karşı savaşımında onların ne ölçüde başarılı sınav vermiş olduğuna da bağlı oluyor.

Yığınların,kendilerinin de toplumsal gerçekliğin değiştirilmesine katkıda bulunacak güçleri ve olanakları olduğunun bilincine varmaları, devrimci bilincin gelişmesinin en önemli ve en dolaysız sosyo-psikolojik ön koşullarındandır. Belli ölçüde bu, insanların karşılanmayan gereksinimleri, durumları ve çıkarlarının ortaklığını anlamaları ile onların devrimci eylemi arasındaki "ara halkadır." Yığın bilincinin değişik eğilimlerini ortaya çıkaran kollektif deneyim, yapısı ve kaynakları açısından son derece karmaşık ve heterogendir (değişik türlerden oluşmuştur-ç.) Onun içinde, son kuşağın doğrudan doğruya kendi pratiği de vardır, kuşaklar boyunca gerçeğin algılanmasının kalıplarına dönüşmüş sınıf savaşımı tarihi de.Bir sınıfın ya da sosyal grubun özgül deneyimi, burada tüm ulusun deneyimi ile, bu arada ulusun ruhsal çehresine damgasını vurmuş,geçmişi çok eskilere dayanan katmanlarının deneyimleri ile karşılıklı etkileşme içindedir.

Günümüzde her sosyal katman kendi görüşlerini artan ölçüde ulusal ve uluslararası çerçevede diğer katmanların düşünceleri, görüşleri ile karşılaştırıyor. Örneğin, utkan sosyalist devrimlerin ve reel sosyalizmin deneyimleri kapitalist ülkelerin ve gelişmekte olan ülkelerin emekçilerinin toplumsal bilincinin organik bir öğesi haline gelmiştir.Ama tarihsel ve güncel, ulusal ve uluslararası sosyal deneyimlerin tüm bu çok düzeyliliğine karşın,yine de her

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

kuşağın özdeneyimleri, sınıf savaşımında kendi yaşayarak edindiği deneyimleri, anti-tekel ve anti-kapitalist yığın bilincinin gelişmesinde en etkili ve en dinamik etken olarak kalıyorlar. Sosyal-tarihsel pratiğin tüm diğer öğeleri, bu gelişmeyi ancak hızlandırabilir ya da yavaşlatabilirler.

Grupların ve bireylerin sosyo-psikolojik ve ideolojik farklılıkları, deneyimlerinin farklılıklarından çıkıldığında, etraflı bir açıklık kazanıyor. Bu yüzden grupların ve bireylerin aynı, ya da benzer sosyo-ekonomik durumda tepkisi hiç de aynı türden olmuyor. Bunu gözönüne almadık mı, örneğin Amerikan emekçilerinin tüm olarak sosyo-politik bilinçlerinin neden Fransız ya da İtalyan emekçilerinkinden bu kadar farklı olduğunu açıklayamayız; ya da her ülkenin işçi sınıfı içinde aynı anda neden çeşitli sosyo-psikolojik tipler bulunduğunu, ortak çıkarların aktif ve hedefli savaşçılarından, kapitalist ilişkilerin, egemenlik ve itaatin "doğa verisi" olduğuna, sarsılmazlığına saygı ile inanan türden işçilere kadar, neden değişik tipler bulunduğunu açıklayamayız. Gene, kimi emekçi katmanların ekonomik güncel savaşımdaki savaşkanlığı ve aktifliği ile politik konumlarının pasifliği hatta tutuculuğu arasındaki ilişkiyi de ancak bu yoldan açıklayabiliriz; çünkü işçi sınıfının tüm olarak ekonomik savaşımda politik çatışmalarda olduğundan çok daha zengin deneyimi var. Ama şu da var ki, özellikle son 10-15 yıl içinde işçi sınıfının savaşımı giderek daha fazla politik nitelik kazandı, ve bu dönemde işçiler çoğu kez sosyo-ekonomik ve diğer istemlerini artık tek tek patronlara değil tüm devlete yöneltiyorlar.

*

Günümüzdeki sosyo-politik deneyimler, kapitalist ülkelerin emekçilerinin bilincine hangi etkiyi yapıyor?

Ulusal ve bölgesel durumların tarihsel gelişmedeki özelliklerden gelen son derece büyük çeşitliliklerine karşın, yine de politik yığın bilincinin dinamiğinde, tüm kapitalist endüstri ülkeleri için tipik olan kimi eğilimler görülüyor.

60'lı yılların ikinci yarısı ve 70'li yılların başında, -bu kapitalist devletlerin çoğunluğunda ekonomik durumun görece elverişli olduğu bir dönemdi- yığınların kapitalist düzene ve egemen çevrelerin

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİHİ ARAŞTIRMA VAKFI

politikasına muhalefeti güçlendi.Bu, kendini herşeyden önce demokratik öğrenci hareketlerindeki çoşkun bir kabarmada ,ve -kimi ülkelerde (örneğin Fransa,Italya ve Büyük ~~Birtan~~ Britanya'da)- aynı zamanda işçi sınıfının ulusal ölçüde görkemli grev eylemlerinde gösterdi.Bu dönemde, kısa süre önce işçi hareketinin devlet tekel sistemiyle bütünleşmiş gibi göründüğü ülkeler de de (örneğin FAC gibi) işçi hareketinde biraktifleşme ortaya çıktı.

Kuşkusuz ideolojik-politik anlayışları ve gelenekleri birbirinden farklı olan ayrı ayrı sınıflar ve katmanlar protestolarını ve hoşnutsuzluklarını hiç deaynı dürtülere bağlamıyorlar ve çok farklı istemler ve belgilerde dile getiriyorlardı.Ama tüm bu beklentilerin, çabaların, ideallerin çeşitliliğinin arkasında belli bir ortak içeriğin de bulunduğu görülüyordu.Yığın bilincinin önemli bir eğilimini, devlet tekel kapitalizminin emekçilere dayatmaya çalıştığı teknokratizm ve "tüketim toplumu" düşünceleri üzerine kurulmuş olan ilerleme formülünün gittikçe daha yaygın şekilde reddi oluşturuyordu.Göreli maddesel refahı insanın durumunun tek ya da en ~~önem~~ önemli göstergesi olarak görme anlayışı gittikçe ~~azaldı~~ zayıfladı. Emekçiler bu refahın "fiyatının" bilincine daha fazla vardılar-sömürülen emek, sosyal eşitsizlik, varlıklıların keyfiliğine bağımlılık, kollektif gereksinimlerin karşılanmaması.Emekçilerin geniş katmanları ekonomik ve sosyal durumlarını, gerçek demokrasiyi, kişiliğin geliştirilmesi olanaklarını güvence altına almayla ilgili her şeyle daha fazla ilgileniyorlar. (11)

Bu bilinç değişiklikleri yığınların politik tutumlarında da kendini gösterdi. 60'lı yılların sonlarından bu yana gittikçe daha fazla politik eylemler, yalnız hükümetin politikasının şu ya da bu yanına değil, çoğu kez aynı zamanda düzene karşı çıkan politik eylemler ortaya çıktı.60'lı yılların sonu ve 70'li yılların başında kapitalist ülkelerdeki sosyo-politik krizler, iç politik durumun bir etkeni olarak yığınların savaşımının öneminin giderek arttığını gösterdi.SBKP MK'nin 26.Kongreye raporunda çıkarılan aşağıdaki sonuç, işte bu ve bunu izleyen dönemlerde geçerlidir: "Şu ya da bu sosyal reformlarla sınıf savaşımının keskinliğini köreltme çabalarının da başarı şansı yoktur." (12)

---

(11)Bu sosyo-psikolojik eğilimler 70'li yılların ilk yarısında yapılan çeşitli anketlerce doğrulanmıştır.(Örn.bk.Inglehard:"The Silent Revolution",Princeton 1977).

(12) SBKP MK'nin 26.Kongre raporu,s.28.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Bu değişmenin önemli bir hızlandırıcısı, başlayan uluslararası yumuşama idi. Burjuva propagandası yıllar boyunca insanlara, yeniden örgütlenen kapitalizmin ekonomik ilerlemeyi ve maddesel refahı güvence altına aldığını, bu nedenle artık bir tek dikkate değer problem kaldığını anlatmış durmuştu: "Bir komünist saldırısını" önlemek. Sosyalizmin başarılı barış politikası ve emperyalizmin devrimci kurtuluş hareketlerini bastırma çabalarında uğradığı yenilgiler, politik bilincin bu "modelinin" temelini oydu. Yığınlar arasında düzeyinde yeni bir değerler sistemi arayışının anti-militarist duyguların güçlenmesi ve anti-komünist ve anti-sovyet önyargıların zayıflaması ile el ele yürümesi rastlantı değildir.

Değişen değer yönelimleri zorunlu olarak kapitalist ülkelerdeki emekçi katmanlarla politik yönetim güçleri arasındaki ilişkiyi de etkiledi. Politik muhalefetin artmasıyla birlikte hükümet politikasında baş sorumluluğu taşıyan partilerin etkisi de geriledi. Kamuoyu araştırmacılarının saptadığına göre, ABD'de 70'li yıllarda hükümete ve büyük burjuva partilerine olan güven sürekli olarak düşmüştür. (13)

FAC'de 1972 seçimlerinde soğuk savaş ve "ekonomik mucize" politikasını bir arada temsil eden Hristiyan Demokrat-Hristiyan Sosyal Birliği (CDU-CSU) 50'li yıllardan beri aldığı en az oyu aldı; aynı şey 1975'de Italya'da Hristiyan Demokratların başına geldi; Fransa'da hükümet partileri blokunun seçmen sayısı neredeyse yarıya indi.

Emekçilerin resmi politikaya muhalif olan kesiminin politik konumları ise daha az belirgindi. Etkin komünist partilerinin yığınların gözünde devlet tekel oligarşisine karşı etkli bir almaşık oluşturduğu ülkelerde bu seçmeyi yapmaları daha kolay oldu. Nitekim örneğin Fransa'da FKP'nin girişimi ile kurulan sol koalisyonunun etkisi hızla büyüdü ve Italya'da da komünist partisinin konumları 1975 yılına dek sürekli genişledi.

Çeşitli ülkelerde sosyal-demokrat ve sosyalist partilerin etkisi arttı. Kimileri, örneğin SPD (FAC'deki sosyal demokrat parti-ç.) yumuşama sürecinde aktif bir rol oynadıkları ve ideolojilerinde ve reformcu rotalarında belli

(13) Bk: E.K.Ladd, S.M.Lipset: "Anatomiy of Decade", "Public Opinion", Aralık 1979-Ocak 1980, sayı 1, s.3; Campbell: "The Happiest Americans-Where they are?", US News and World Report", 24 Aralık 1979, s.66; R.Inglehart, a.g.y., 302.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

belli ölçüde değişikliğe gittikleri, emekçilerin istemlerini (örneğin "yaşam niteliğini iyileştirmek" belgisinde olduğu gibi) kısmen göz önüne aldıkları için yığınlar arasında etki elde ettiler. Başkaları, örneğin Fransa Sosyalist Partisi ve İtalyan Sosyalist Partisi, programlarındaki anti-kapitalist öğeleri ve sınıf işbirliğini reddetmeyi güçlendirdiler.

Kimi Batı Avrupa ülkelerinde burjuva partilerinin hayal kırıklığına uğrattığı seçmenler sosyalistlere yöneldi. Her ne kadar burjuva partileri en önemli etki alanlarını ellerinde tutabildilerse de, kapitalist ülkelerin çoğunluğunun politik yaşamında hissedilir bir sola kayma oldu, demokratik ve sosyalist düşüncelerin çekiciliği arttı ve geniş halk katmanları yeni (gerçek ya da düşsel) toplumsal politik hedeflere yöneldiler.

70'li yılların ortasından bu yana bu eğilim belirgin şekilde zayıfladı. Sol partilerin etkisinin artışı durdu ve tutucu burjuva güçlerinin konumları (örneğin Büyük Britanya ve Isveç'te) güçlendi. Kimi ülkelerde sosyal demokrat partiler seçim yenilgilerine uğradılar ve hükümetten çekilmek zorunda kaldılar. Italya'da komünistler, kazanmış oldukları konumların bir bölümünü yeniden yitirdiler. Birçok ünlü burjuva sosyolog ve politologları yeni durumu "sağa kayma" ya da "yeni tutuculuk" dalgası" olarak niteledi̇ler; kimisi (kaçıncı kez!) batı ülkeleri için "Toplum planı almaşığı" olarak "sosyalizmin sonu geldiğini" ilan etti ve işçi sınıfının toplumsal değişmelerde öncü güç olma rolünü bir daha geri dönmemek üzere yitirdiğini ileri sürdü. (14)

Acaba gerçekte olan nedir? Son yılların "sağa kaymasında", yığın bilincinin hangi evrimi yansıyor. Burada ne ölçüde uzun erimli eğilimlerle ve ne ölçüde toplumsal ruh halinin gelip geçici (konjonktürel) dalgalanmalarıyla karşı karşıyayız?

Son yıllarda iç politikadaki değişikliklerde kuşkusuz belirleyici rolü 70'li yılların ortasındaki ekonomik bunalım oynadı. Birincisi, bu bunalım

---

(14) Bk: A.Touraine: "L'aprés-socialisme", Paris 1980

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

toplumsal değişmeleri desteklemeye yalnızca kısa bir süreden beri,güçlü şekilde inanmadan (ve reformist,ya da biraz daha radikal anti-tekel biçimleriyle) başlamış olanların kararsızlıklarını artırdı.Böylesi bir değişme, bu yeni ortamda onlara fazla rizikolu göründü.Yarın korkusu,bir tür kendini koruma refleksi yarattı, "statükoya" (bugünkü duruma-ç.) yönelişe yol açtı.("Daha kötü olmaktansa,her şey eskisi gibi kalsın daha iyi.") Ekonomik durumda güçlü bir kötüleşme olduğu zaman uyanmış olan sosyal gereksinimlerde de gerileme olması biçimindeki bu sosyo-psikolojik fenomen (görüngü-ç.),kapitalist ülkelerde yapılan çeşitli anketlerle kanıtlanmıştır.(15)

Ikincisi, ekonomik bunalım genel politik durumu,özellikle politik yelpazenin sol kesiminde, değiştirdi.Sosyal demokrat partiler bunalımı,sosyal programlarında bir gerileme ve büyük sermayeye ödünler vermeyle yanıtladılar,Fransa'da sol birliğinin çözülmesinin nedeni her şeyden önce komünistlerle sosyalistler arasında bunalım koşullarında seye sosyo-ekonomik polotika sorununda çıkan görüş ayrılıklarıydı. Parlamento çoğunluğuna katılan ve "kemer sıkma politikasını" destekleyen Italyan komünistleri, ilan ettikleri hedeflere erişemediler, ve bu , IKP basının saptadığı gibi, emekçilerin bir bölümünün onların politikasına olan güvenini sarstı. (16)

70'li yılların ortasındaki bunalım yığınlarda genellikle devlet-tekelci düzenlemenin fiyaskosu izlenimini bıraktı, ama halkın bir bölümü uğradığı hayal kırıklığını sosyo-ekonomik yaşamda devlet eliyle düzenlemenin her türüne maletti."Yeni tutuculuk" propagandası bu ruh hallerinden devletçilik düşmanı (anti-etatist-ç.) görüşler yaymak ve ulusallaştırma, sosyal-politika, v.b.gibi sosyalist programları karalamak için yararlandı.Bu sırada kimi ülkelerde yalnız orta katmanlarda değil işçi sınıfı içinde de belli bir yankı uyandırdı.

Ama bu sağa kayış yığınların tümü için değil, ancak onların en az bil[redacted]-

---

(15)Örneğin FAC'de kötüleşen ekonomik durum sonucunda emekçiler arasında tutucu tutumlar güçlendi,"çalışkanlık ve tutumluluk", "güvenlik ve düzen" gibi değerlerin rolü arttı.(Bk:Schuhmann , "Entwicklungen des Arbeiterbewusstseins", "Gewerkschaftliche Monatshefte", 1979/3, s.156)

(16) Bk: "Rinacita", 7 Nisan 1978, 15 Haziran 1979

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

gilendirilmiş,en az aydınlatılmış kesimi için karakteristiktir.Bununla ilgili olarak K.G.Holodkovki'nin halkı politik ilgisinin yoğunluğuna göre gruplandır.-ma üzerine yaptığı bir öneriye işaret edelim:Kimileri politikaya katılıyor, ötekiler politikaya pasif ilgi duyuyor,üçüncülerin ise politik sorunlara ya son derece az ilgisi var, ya da hiç yok.Sol partilerin yığın tabanı her şeyden önce politik aktif insanlardan oluşuyor, sağcılarınki ise en başta pasiflerden.(17)

Bir insan kendi çıkarlarını belli politik güçlerin eylemi ile ve onların savaşımının içeriği hakkında net görüşlerle ne kadar az bağlamışsa, onun politik tutumu da o ölçüde istikrarsız ve koşullardaki (konjonktürel) devresel dalgalanmalara karşı o ölçüde dayanıksız olur.Sol partilerin 60'lı yılların sonu ve 70'li yılların başında devlet-tekelci politikaya karşı alternatif hazırlama ve gerçekleştirme eylemleri, halkın pasif katmanlarından bir kısmını kendine çekmiş ve onlara olumlu toplumsal değişimler çevrenini göstermişti.Ama bu çevrene varmanın yakın zamanda olmayacağı anlaşılınca, bu katmanlar "Istikrar"ı savunanların yanına geçtiler.Politikaya karşı ilgisizliğin artmasını, "büyük politikadan", kişisel alana, günlük sorunlara ve grup sorunlarına (belediye ve meslek sorunları v.b.) yönelen ilgi kayması da bununla açıklık kazanıyor. "Yeni tutuculuk" propagandası bu ruh hallerini ustalıkla kullanıyor,"her işe karışan devleti" "pahalı" sosyal programları ve sendikaların "ölçüsüz" istemlerini eleştirirken,özel çıkarları, özel yaşamın,ailenin değerlerini v.b. göklere çıkarıyor.

Ama yığın bilincinin bunalım sonrası dönemdeki gelişmesi, yalnızca bu eğilimle belirleniyor.Seçmen oylarındaki toplam olarak oldukça sınırlı sağ partilere kayma gerçek, son derece karmaşık, ideolojik ve sosyo-psikolojik süreçleri doğru şekilde dile getiremez.Hele seçmenlerin önemli bir bölümünün seçime katılmaya büyük bir önem vermediğini de göz önüne alırsak.(18)

Yığınların bunalım karşısındaki tepkisini, onların toplumsal davranışlarının her alanını göz önüne alarak analiz edersek, bazı önemli öğeler göze çarpıyor.Her şeyden önce işçi sınıfının savaş potansiyeli ve sosyal istemleri yükseldi, bilincinde kendi gücü ve kendi saygınlığı duygusu pekişti.Iki dünya savaşı arasındaki ekonomik sarsıntılar döneminden farklı olarak,70'li yıllar-

(17) Bk: K.G.~~Holokovski~~ Holodkovski:"Nekotoriye voprosı razvitiya masovovo politiçeskdya soznaniya","ME i MO",1979/6,s.126

(18) 1979'da Italya'da yapılan bir anket, seçmenlerin ancak yüzde 26'sının oy vermekle önemli bir şey yaptıkları görüşünde olduklarını gösterdi.(Bk:"Panorama" 1980/2,s.56

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

da nesnel savaşım koşulları daha kötü olmasına karşın, grev hareketindek bir gerileme olmadı, tersine bu on-yılda, SBKP 26.Kongre'sinde verilen raporda da belirtildiği gibi, grevcilerin sayısı üçte birden fazla arttı.(19) Birçok ülkelerde işsizliğe karşı, o güne dek görülmemiş boyutlar da ve eskisinden çok daha keskin biçimlerde yığın eylemleri yer aldı.İşçi sınıfının en aktif ve en örgütlü bölükleri, emekçilerin sırtından bunalımı aşmak biçimindeki devlet-tekelci politikaya karşı kararlı savaş verdiler.

Bunalım sırasındaki sınıf savaşları, işçi sınıfında, devlet politikasının yönünün tümüyle değiştirilmesi ve toplumun demokratikleştirilmesi için geniş eylemlerin önemli sosyo-politik ön koşullarının olgunlaşmış olduğunu bir kez daha doğruladılar.Devlet-tekelci politikaya karşı almaşık olarak demokratik bunalıma karşı savaşım programları hazırlama görevi,yığınlarda artarak yankı buluyor.Örneğin, çeşitli ülkelerin işçi hareketlerinde, her düzeyde emekçilerin ve onların örgütlerinin yönetime katılması, tüm toplumsal yaşamın demokratikleştirilmesi istemleri büyük popülerlik kazandı.

Araştırmaların kanıtladığı gibi, günümüzde aktif eylemlere açık olan kişilerin sayısı önemli ölçüde artmıştır.Bunu, örneğin Büyük Britanya,ABD,FAC,Avusturya ve Hollanda'da yapılan,politik aktifliğin karşılaştırmalı bir araştırması gösterdi.Araştırmanın sonucunda, sorulanlardan yarısının (kimi ülkelerde çok daha da fazlasının) politik protesto eylemlerine;gösteri yürüyüşleri,sendikal grevler, ev sahiplerine karşı grevler, taşımacılıktaki grevlere, katılmaya hazır oldukları ortaya çıktı.Politik en aktif olan kimseler, büyük çoğunlukla sol yönde demokratik görüşleri savunuyorlar.(20)

Yığınların bir bölümünün politik aktifliğinin artmasında yukarıda sözünü ettiğimiz, emekçilerin gereksinimlerinin dinamiği, burjuva yaşam biçiminin koşul ve normları karşısında hoşnutsuzluklarının büyümesi yansıyor.Şu da nitel bir belirti ki, değindiğimiz anketin sonuçlarına göre politik aktif kişiler şu ya da bu kararın oluşmasına katılmaya ekonominin büyümesinden ve "toplumsal düzenden" daha büyük bir değer biçiyorlar, "düşüncenin paradan daha değerli

(19) Bk: SBKP MK'nin 26.Kongreye raporu(Alm.);s.28
(20) Bk: H. Marsh: "The new Matrix of Political Action" Futures",1979/2, s. 91-103

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

olduğu" bir toplumsal yaşam türünü amaç olarak görüyorlar.Aynı zamanda bunlar gruplarının politik durumu etkileyecek gücü bulunduğuna güven duyuyorlar.

Toplam olarak yığın bilincinin gelişmesi kendini bir kutuplaşma süreci olarak gösteriyor.Bir yandan bunalım ve onunla el ele giden gericiliğin saldırısı kimi sosyal katmanlarda değişiklikten korkma ve hayal kırıklığı içinde demokratik değişimler perspektifinden yüz çevirmeye yol açarken,öte yandan diğerlerinde ilerici değişmelere yönelik çabaları, ya da en azından (ABD'de olduğu gibi) politik erkin güçsüzlüğü ve ona karşı daha büyük istemler ileri sürmenin gerekliliği duygularını güçlendirdi.(21)

Bu eğilimler arasındaki, ya da bunların somut taşıyıcıları arasındaki sınırlar her zaman kesin şekilde belirlenemiyor.Muhalif bir tutumun,örneğin seçimlere katılmamakta yansıdığı gibi, politik pasiflikle el ele gittiği durumlar az değil.Tüm ülkelerde özellikle küçük burjuvazinin ve yeni orta katmanlar diye adlandırılan katmanların , yani memurlar, yönetim personelinin ve teknik aydınların önemli bir kesimi için sağ eğilim belirleyicidir. Ama bunların içinden kimileri de, kural olarak daha genç kuşakların temsilcileri, demokratik hareketlerin aktif öğeleri oluyorlar.

Günümüz koşullarında işçi sınıfının politik tutumundaki tek türden olmayış özelliği de güçleniyor, bu değişik ülkelerdeki durumlar karşılaştırılınca, ama aynı zamanda tek tek ülkelerin kendi içlerinde de ortaya çıkıyor.Örneğin Fransa'da 1978 seçimlerinde sol partilerin orta katmanlardan yandaşlarının çoğu sağa kayarken aynı zamanda eskiden sosyalistleri seçmiş olan pek çok işçi de FKP'ya geçti. (22) Büyük Britanya'da ve FAC'da Ingiliz Işçi Partisi ve SPD 70'li yılların ikinci yarısındaki seçimlerde işçiler arasındaki seçmenlerinin bir kısmını yitirdiler;bundan kazançlı çıkan tutucular partisi ve CDU-CSU oldu.(23) Iyi bilinen başka olgular da var:Britanyalı birçok genç işçinin aktif politik protestoya hazır olması,(24)FAC sendikacılarının sosyalist ideallere daha fazla yönelmesi (25) v.b.Yığın bilincinin dinamiğini

---

(21) Bk:"The Free Society and Planing+Conversation on The Future of The Mixed Economy" New York 1975
(22) Bk:"Le Nouvel Observateur",24 Nisan 1978,s.60
(23) Bk:"Raboçiye izbirateli v stranalı zapadnoy Yevropu",Moskova1980,s.341
(24) Bk:A.Marsh:"Protest and Political Concionsness",Berverly Hills 1977,s.70
(25) Kimi anketlere göre yüzde 40'a kadar varıyor.(Bk: H.Werner,"Zwischen Sozialpartnerschaft,ideologie und Klassenbewusstsein-" "Zur Bedeutung der Widersprüche im Arbeiterbewusstsein", "Marxistische Studien-Jahrbuch des IMSF", c.2,1979,s.358

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ve farklılığını sosyal ve sınıfsal etkenlerin yanısıra, yukarıda sözü edilen bireylerin ve grupların psikolojik özelliklerinin belirlediği politik ilgilenmenin yoğunluğu da hatırı sayılır ölçüde etkiliyor.

70'li yılların sonundaki sağ eğilim, geniş katmanların militan gerici konumlara geçtikleri ve sermayenin neden olduğu maddesel yokluklara ve sosyal hakların çiğnenmesine razı oldukları anlamına gelmiyor. 60'lı yılların sonu ve 70'li yılların başında yığın bilincine girmiş olan sosyal değerler ve istemler, tutuculuğun dalgaları altında yok olup gitmedi.Bunlar, bugün de egemen olan, uzun erimli sosyo-psikolojik eğilimlerdir.Yumuşama ve anti-emperyalist güçlerin uttukları sonucu yığınların dış politika sorunları karşısındaki görüşleri ve tutumlarındaki değişikliklerin de büyük ölçüde geri dönüşü olmayan değişiklikler olduğu ortaya çıkıyor.Gerici güçlerin 80'li yılların eşiğinde körüklediği militarist delice korku da ~~delilik de~~, kamuoyunu soğuk savaş dönemine geri döndürmeyi başaramadı.Tutucu eğilimlerde belli bir artış olması, yığınların bir bölümünü kendi hedefleriyle düzende temelden değişiklikler yapılması arasındaki ilişkiyi görmemesinden geliyor.Bu, bir ölçüde demokratik kamuoyunun temsilcileri için de geçerlidir.Son yıllarda politik aktifliğin gelişmesi,kendini özellikle yaşamsal toplum sorunlarının çözülmesi yolundaki kimi hareketlerdeki yükselişte gösterdi. (Kadınlara,gençlere, etnik azınlıklara eşit haklar, çevreyi koruma,tüketimin kalitesini ve yapısını iyileştirme v.b.)

AET organlarının girişimi ile 70'li yıllarda Batı Avrupa'da yapılan sistemli sosyolojik araştırmalar, bu eğilimlerin boyutları, içiçe geçmeleri, dinamiği üzerine ilginç materyal oluşturdu.Ankete katılanların örneğin toplumsal gelişmenin hangi yolunu yeğlediklerini yanıtlamaları gerekiyordu:Devrimci yolu mu, yoksa "reformlarla toplumun yavaş yavaş iyileştirilmesini" mi, yoksa varolan düzenin korunmasını mı? Kuşkusuz bu tür anketlerin yöntemi belli bir eğilime hizmet ediyor:Örneğin burada ~~temelden~~ köklü dönüşümler isteyenler,ama burjuva propagandasının etkisi altında devrimci kavramı hakkında yanlış bir görüşü olduğu için bu dönüşümlere "devrim" adını köklü takmayan ~~vermeyen~~ kimselere yer verilmiyor.Yine de bu materyaller toplumsal ruh hali hakkında belli bir bilgi verdi.

Bu anketlere göre örneğin on-yılın (1970) başında reformcu yönelim en yaygın olanıydı;bu yönelimi -9 AET ülkesinin ortalaması olarak-ankete katılan

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ların yüzde 73'ü seçti.1977-78'de "reformcuların" oranı yüzde 55'e indi, sonra yeniden yükseldi.

Tutucu eğilimin gelişmesi bunun tam tersiydi:Bu eğilim 1976'da yüzde 15'ten 1970'de yüzde 26'ya ve 1978 ilkbaharında yüzde 33'e çıktı.("tutuculuk dalgası"), aynı yılın sonbaharında yüzde 27'ye indi.(Fransa, Büyük Britanya,ve Belçika'da bu oran hatta nerdeyse 1970'in düzeyine kadar değişti.)

Devrimci eğilim, belli yıllar için verilebulunan ülkelerde şu tabloyu ortaya koydu:Bir yükselişin ardından (Fransa'da 1970-77 arası yüzde 5'ten yüzde 14'e, Italya'da 1970'te yüzde 7'den 1976'da yüzde 13'e) sol güçlerin gerilemesi ile bağlı bir gerileme görüldü.Ama daha 1978'in sonbaharındaki anketler devrimci eğilimin yeni bir güçlenmesini gösterdiler. (26)

Bu anket sonuçları hem yığın bilincindeki sağ yönde gelişmenin büyük ölçüde ~~devresel dalgalanmalara bağlı~~ (konjonktürel-ç.) niteliğini, hem de, özellikle 70'li yılların sonunda, yukarıda değinilen kutuplaşma sürecini ortaya koyuyor - yorlar.Toplumsal değişiklikler isteyenlerin sayısı-reformist ya da devrimci yoldan-artıyor, ama aynı anda tutucu ruh halleri de hala çok yaygın bulunuyor.

Kapitalizmin genel bunalımının ortaya çıkardığı derin toplumsal değişiklik istemleri geçen on-yılda tüm kapitalist ülkelerde görüldü.(elbette değişik biçim ve düzeylerde).Toplumsal ruh hallerinde belli dalgalanmalar, varolan düzene karşı demokratik bir almaşıktan emekçilerin her zamankinden daha fazla güvenilirlik ve gerçekçilik beklediklerini gösteriyor.Işte böyle bir almaşığın hazırlanması ve politik olarak güvence altına alınması, yığınların anti-tekel- ve anti-kapitalist potansiyelini temelden toplumsal değişimler yolunda seferber etmenin en önemli koşulunu oluşturuyor.

*

Tüm devrimlerin vazgeçilmez bir sosyo-psikolojik ön koşulu,devrimci eylemin hedefleri ve bu hedefleri gerçekleştirebilecek erk üzerinde belli bir anlayışının bulunması olmuştur.Ama günümüzdeki kapitalist toplumda bu anlayışlar çeşitli bakımlardan eskiden olduğundan farklı biçimlerde oluşuyor.

Geçmişte politik-ideolojik bir akımın teori ve pratiğinin "doğruluğunu",yığınlar kural olarak onun genel yönü ve baş eğilimlerinin yığın psikolojisiy-

(26) "euro-barometa", Brüksel 1977/7;1978/8,9;1979/10

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

le ne ölçüde uyumlu olduğuna göre değerlendirirlerdi.Böyle bir psikolojik "değerlendirmeden" yola çıkan çeşitli gruplar, toplumsal gerçeğin yorumlarından birini ve buna uyan ideolojik değerleri ve politik hedefleri "sadakat ve imanla" benimserlerdi.

Son on-yıllarda ise kapitalist ülkelerdeki geniş emekçi katmanlarında düşünsel bir yükseliş yer aldı. Bu sürecin önemli bir sonucu, basmakalıp düşünce biçimlerinin önemlerini hissedili ölçüde yitirmiş olmalarıdır.Bugün yığınlar, ekonomik, sosyal ve politik ilişkileri akılcıl biçimde anlamak ve kendi başına kendi çıkarlarına uygun politik eylem hedefleri ve araçları bulmak için daha fazla çaba harcıyorlar.Böylece emekçilerin bilinçli aktifliği ve girişimciliğinin artmasının, yığın bilinci ile bilimsel-teorik bilincin birbirine yaklaşmasının önemli önkoşulları yaratılmış oluyor,burjuva ve reformist ideolojinin birçok modelleri yıkılıyor.

Bu bakımdan özellikle reformist sendikaların ve başka yığın örgütlerinin (bu arada dinsel örgütlerinin, gençlik örgütlerinin) orta ve alt düzeyde yöneticilerinin ve sosyal-demokrat parti üyelerinin oluşturduğu geniş katmanların düşünsel tutumlarında ve davranışlarındaki değişmeler tipiktir. Her nekadar bu katmanlar bilimsel sosyalizm ideolojisinden uzaksalar da,onların reformist "küçük adımlar" pratiğinin ve yönetimlerinin basmakalıp dünya görüşünün karşısında muhalif bir tutum almaları, az rastlanan bir olgu değil; onlar toplum düzeninin temel sorunlarına ve sosyalist perspektife artan bir ilgi gösteriyorlar.Bu, bu partiler ve örgütler içinde sol eğilimler gelişmesinde ve çoğu kez de komünistlerle konuşmaya ve işbirliğine daha fazla açık olmalarında yansıyor.Önemlisi, bunlar genellikle politik aktifliği en yüksek, sosyal çevresi üzerine en büyük etkiyi yapabilen kimseler oluyorlar.

Yığın bilincinin düşünsel çevrenindeki genişleme sonucunda bilimsel sosyalist ideoloji için yeni perspektifler ve Marksist-Leninist Partilerin eylemi için elverişli olanaklar oluşuyor.

Ama bir şeye daha dikkat etmek gerek:Gerçeği kendi başına ve akılcıl olarak kavramak; bu, hazır değerleri ve sonuçları benimsemekten çok daha zordur.Burada yaşamın gerçek çelişkileri daha açık ortaya çıkıyor;yeni, çözülmemiş teorik ve pratik sorunlar dünya görüşünün bütünselliğini bozabilir,çeşitli

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

çözümler ve sonuçlar arasında kararsızlığı güçlendirebilir.Tümüyle raydan çıkmış, ve (örneğin işsiz gençler gibi) hiçbir güvencisi ve perspektifi kalmamış kimi gruplarda bu zorluklar zaman zaman dünyaya her türlü akılcıl bakışın yitirilmesine, mistisizme, umutsuz ama hedefsiz başkaldırmaya ve asosyal davranışlara (serserilik, hırsızlık v.b. ç.) yol açıyor.Ama daha sık rastlanan bu "gnoseolojik baraj", politik yığın bilincinin bir tür temkinliliğine neden oluyor: Politik çözümlerin yalnız yığınların gereksinimlerine ve çıkarlarına ilkesel olarak uyması ile yetinilmiyor,aynı zamanda hemen,dolaysız olarak pratikte sınanabilecek politik çözümler aranıyor.

Bu "temkinlilik" kimi grupların politik tutumlarının ikircimliliğinde de yansıyor.Bir yandan komünistlerin, işletmelerde ve belediyelerde sınıfsal çıkarların güvenilir savunucuları olduklarını, ulusal düzeyde egemen sınıf üzerinde baskı yapan bir güç oluşturduklarını görüyorlar; öte yandan ise devletin en üst yönetiminin reformist ya da burjuva partilerinin elinde kalmasını yeğliyorlar.(27(...)

Burjuva politikası ve ideolojisi yığın bilincinin tüm bu özelliklerinden yararlanıyor.Geçmişte kapitalizm yığınları, onların cahilliğini ve herşeyi yapacak gücü var gibi görünen sınıf egemenliği sistemi karşısındaki korkusunu kullanarak düşünsel olarak kendine bağımlı olarak tutabiliyordu.Bugün ise burjuva ideolojisi çoğunlukla varolan düzenin "akılcıl" bir gerekçesini yapmaya girişiyor, sanki düzelebilirmiş, reformlara elverişliymiş gibi, ekonomik gelişme ve demokrasi için her türlü ön koşulu içeriyormuş gibi gösteriyor.Aynı zamanda yığınsal iletişim araçları reel sosyalizme her yoldan kara çalıyor, en çirkin çamur atmalardan bile geri durmuyorlar.Idolojik savaşımda tekelci gericilik, "geleneksel", anti-komünizm cephaneliğinden çıkarılmış basma-kalıpların yanı sıra(Sosyalizm ile özgürlüğü,demokrasiyi ,bağımsızlığı karşı karşıya koymak v.b.),ilerici güçlerin programatik istemlerinin sahte bilimsel, özellikle "ekonomik" eleştirisinin de hizmetlerinden yararlanıyorlar.(Bu programları, gerçekçi değilmiş, ekonomik bakımdan yıkıcıymış v.b. gibi gösteriyorlar.)

(27) Örn.Bk:"Archives de Sciences sociales des religions 1974,sayı 37,sayfa 37, sayfa 97-1000

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Yaşam koşullarının evrimi, emekçilerin sosyo-ekonomik kazanımları ve sonuçta su da, halkın büyük çoğunluğunun durumunda çok keskin, "felaketlere yol açan" bir kötüleşmeden kaçınmaya çalışan kapitalizmin taktiği, tüm bunlar emekçileri, olası politik değişikliklerin sonuçlarını varolan durumla karşılaşırken daha dikkatli "tartmaya" yöneltiyor. Bilincin daha fazla "akılcılığı", bu koşullarda güvencesiz bir gelecek karşısında salt duygusal bir korkuya, kazanılmış olanları yitirme korkusunu güçlendirici bir etken olabilir, böylece kimi katmanlarda tutucu politik tutumlar pekleşebilir.

Kapitalist sanayi ülkelerinde yığın bilinci için tipik olan maddesel ve ruhsal gereksinimlerin görece yüksek düzeyi ile politik eylemi daha çekingen ve "dikkatli" değerlendirme eğiliminin yan yana gitmesi, devrimci politika ve ideolojinin önüne daha büyük görevler koyuyor. Bu yüzden devrimci güçlerin programları, hem sosyo-ekonomik alandaki emekçilerin en yakıcı istemlerini karşılamaya, hem de aynı zamanda da ekonomik mekanizmasının sürtüşmesiz işlemesini güvence altına almayı amaçlıyor. Kollektif gereksinimlerin daha iyi karşılanması, "Tüketim toplumu" ilkelerine karşı savaşım, çevreyi koruma için savaşım v.b. eğer en önemli gereksinimler karşısında "kesin tutumlulukla" karıştırılırsa, yığınlarda destek bulmuyor. Öte yandan günümüzde işçiler ya da memurlar, tüm olgunlaşmış ekonomik ve sosyal sorunların iki ya da üç yılda çözümünü vaat eden programların gerçekçiliğine inanmıyorlar. Bundan ötürü devrimci öncünün toplumsal öncüllükler sistemini, demokratik değişimlerin sırası, boyutları ve hızını tamamen bilimsel olarak ve yığınları inandıracak biçimde gerekçelendirmesi gerekiyor.

Kapitalist ülkelerin komünist partileri sosyo-politik alanda tüm düzeylerde işletmeler ve belediyelerden merkezi devlet aygıtına kadar-gerçek bir demokrasi istemini en başa alıyorlar. Emekçilerin devlet-tekel bürokratizmine ve otoriter egemenlik yöntemlerine karşı protestosu hiç bir şekilde toplumsal süreçlerin merkezi bir yönetimini reddetme anlamına gelmiyor.(...) En bilinçli ve politik en aktif emekçiler, ne bürokratik bir "santralizmi", ne de kulağa hoş gelen, ama toplumun yönetimi sorunlarının bilimsel bir analizine dayanmayan "demokratik" belgileri benimsemeyeceklerdir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Eskiden yığın bilincinin çeşitli biçimleri için tipik olan kapitalizmin soyut bir anti-tezi olarak sosyalizm anlayışı bugün burjuvazinin ve [illegible] reformistlerin "modellerine" karşı etkili bir almaşık olamaz. Belirleyici olan daha çok yığınlar için yakıcı tüm ekonomik, sosyal ve politik gelişme sorunlarının çözümü için devrimci programların olumlu içeriği, somut gerekçesi ve gerçekçiliğidir.

Yukarıda değinilen yeni görünümlerden ötürü yığınların devrimcileşmesinin dinamiği ve hızı ve bu sürecin özellikleri sorunu günümüzde özellikle ivedi bir sorundur.

Işçi hareketinin geleneksel sosyal-demokrat reformizmi temelde reddeden kimi yöneticileri, bugün devrimci hedeflere ancak kapitalist toplumun temeli ve üst yapısında adım adım değişiklikler yapmakla varılabileceğini, ama varolan ilişkilerde yığınları ancak korkutup kaçıracak köklü dönüşümlere gidilmemesi gerektiğini savunuyorlar. Bu görüşe göre yığınlarda sosyalist bilincin gelişmesi de onların toplumsal yaşamın yeni biçimlerine adım adım yaklaştırılmaları ve burjuva görüşleri ve değerlerinin yavaş yavaş aşılması demektir.

Lenin daha yüzyılın başlarında devrimci partinin yığın hareketi ve yığın bilincinin kuyruğuna takılmaması gerektiğini göstermişti. Yığın bilincinin yapısında ve içeriğinde emekçilerin bilgi düzeyinin yükselmesi ve sosyo-politik deneyimlerinin zenginleşmesinde yansıyan derin değişiklikler olmasına karşın, Lenin'in vardığı sonuç bugün de geçerliliğini tümüyle koruyor. Dün olduğu gibi bugün de devrimci öncünün görevi, yığınların gerçek gereksinimleri ve hedeflerini tüm yanlarıyla göz önüne almak, ve yığın bilincinin toplumun radikal değişimini hedefleyen öğelerini ve eğilimlerini canlandırmaktır.

Sosyalist bilincin yalnızca yavaş yavaş oluşmasını, bunun da toplum ilişkilerinde gene yavaş bir değişiklik etkisiyle olmasını öngörmek, temelde, işi oluruna bırakmak, burjuva ve reformist hedeflere karşı aktif savaşımdan ve kendisi tutarlı devrimci bir program sunmaktan vazgeçmek demektir. Bu yönelim, yığınların er geç kendiliklerinden bilinçlerindeki iç çelişkileri çözecekleri ve sosyalist bilinci benimseyecekleri varsayımından yola çıkıyor. Ama dünkü ve bugünkü tüm deneyimler bunu yalanlıyor, ve gösteriyor ki, yığın hareketi kendi gücüne dayanarak ancak, emekçilerin günlük çıkarlarını savunan,

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ama toplumun temelden değişimine yönelmeyen trade-unionist (salt-sendikacı) bilinç yaratabilir. Yığınların devrimci güçlerin sundukları programların gerçekçi ve gerekçeli olduğundan emin olmaları, onların kararlı davranışı için vazgeçilmez bir önkoşuldur. Ama bu güven savlar ne derece akıllıca olursa olsun, yalnızca "aydınlatma çalışması" ve propagandayla uyandırılamaz. Kapitalizme karşı savaşım, akademik bir tartışma değildir. Yüzyıllar süren kapitalist egemenlik boyunca yığınların bilincine sızmış olan korku ve gerici önyargılar, politik aldırmazlık ve demoralize edici güvensizlik en çok yığınların sınıf savaşımına aktif katılımı ile aşılabilir.

Emekçilerin kapitalist sömürü düzenini yıkacak olan güçlerinin bilincine varmaları için, enternasyonalist bilinçlerinin de gelişmesi gereklidir; çünkü bugünkü tekelci sermayenin devrimci harekete karşı savaşımında gittikçe daha fazla kendi uluslararası birleşmesinin yeni biçimlerine baş vurması koşullarında bu hareketin tüm güçlerinin birliği ve dayanışması, kapitalizmden kopan her halkın devrimci kazanımlarının başarısının ve geri çevrilmezliğinin güvencesidir.

Kapitalizmde yığın bilinci, her zaman insanların sosyal yerleri ve toplumsal deneyimleri arasındaki farklılıkları yansıtmıştır, bu bugün de böyledir. Ama tüm heterojenliğine ~~(tek türden oluşmayışına ç.)~~ ve farklılığına karşın, onu günümüzde belirleyen özel bir dinamizm var; bunun temelinde geniş emekçi katmanların varolan durumdan hoşnutsuzlukları ve kapitalist gerçeklikten bir çıkış yolu arayışları yatıyor. Yığınların devrimci öncüsü, komünist partiler bu arayışı, emekçilerin sosyalist bir dönüşümün olanaklığının ve zorunluğunun bilincine daha açık şekilde varmaları yolunda yönlendirmeye çalışıyorlar. Yığın bilincinin bu gelişmesinin temel etkenleri şunlar: reel sosyalizmin deneyimleri, toplumsal yaşamın olgunlaşan sorunlarına çözüm bulmasının temeli olan bilimsel sosyalist ideoloji, ve emekçileri özdeneyimleri temelinde sosyalist hedeflere yönelten devrimci politika.

L.I. Brejnev SBKP 26.Kongresine raporda, "Sovyet Komünistleri", dedi, "komünist partilerin, sıralarını genişletmedeki, yığın bağlarını sağlamlaştırmadaki işçi sınıfı ve tüm emekçilerin çıkarlarını onların demokratik hak ve özgürlük-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

lerini savunmadaki tekellerin sınırsız gücünü sınırlandırmak için, militarizmin büyümesine set çekmek için ve ülkelerinde sosyalist bir gelişme perspektifi için savaşımdaki kazanımları selamlarlar." (28)

---

(28) SBKP 26.Kongre MK raporu, (Alm.), s.27.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DEVLET SEKTÖRÜ

1.

Türkiye ekonomisinde devlet sektörünün tarihi,ülkemizde kapitalist üretim ilişkilerinin tarihi kadar eskidir.Ancak bugünkü gelişmiş kapitalist ülkelerdeki gelişmenin tersine, bizde devlet sektörünün ortaya çıkışı,üretimin giderek toplumsallaşması ve bunun doğal sonucu olarak toplumsal kontrol altına alınması gereğinden doğmamıştır.Türkiye'de devlet ekonomik sektörünün ortaya çıkışı ve genişletilmesi,kapitalizmin ülkemizdeki tarihsel geç kalmışlığının bir sonucudur.

Türkiye'de devlet,daha sermayenin ilk birikimi döneminde belirleyici görevler üslenmiştir.Etkinlik alanının genişliği ve bu etkinliğin yoğunluğu ile ölçülebilecek olan devletin ekonomik aktivitesi,ülkemizde,"klasik burjuva devletininin" ilk sermaye birikimi sürecindeki görevlerinin çok daha dışına taşmıştır.Devletin ekonomik yaşamdaki etkinliği,kendini ilk planda güçlü bir devlet sektörünün kurulmasında göstermiştir."M.Suphi 100. Yıl Tezleri"nde de belirtildiği gibi, bu devletçilik (devlet kapitalizmi) kapitalizmin yerleşmesi ve gelişmesinde belirleyici bir rol oynamıştır./1/

Kemalist yönetim,ulusal kurtuluş devriminden kısa bir süre sonra,ulusal bir sanayinin temeli ve güvencesi olacak güçlü bir devlet ekonomik sektörünün kurulmasının zorunlu olduğunu kavramıştır.Eğer politik bağımsızlığın getirdiği kazanımlar korunmak isteniyorsa,devlet,ekonomik yaşama en aktif bir biçimde katılmak gibi nesnel bir görevle karşı karşıya bulunmaktadır.Bu dönemde izlenen sanayileşme politikası ve Sovyetler Birliği'nin yardımlarıyla kurulan devlet sanayi işletmeleri,ulusal ekonominin yaratılmasının temeli olmuştur./2/ Devlet ekonomide bir özne görevi yüklenmiş ve önemli üretim araçlarını elinde toplayarak "reel kapitalist" durumuna gelmiştir.

Ancak işin öteki yanına baktığımızda,bu gelişmenin özel sermayenin güçsüzlüğünden kaynaklandığını görüyoruz.Ekonomide izlenen devletçilik politikası,ulusal burjuvazinin güçlenmesi için gerekli olanakları yaratmıştır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Devlet sektörünün geleneksel gücü,özel büyük sermayenin serpilmesiyle ve özellikle 50'li yıllardan sonra,büyük sermayenin çıkarlarına bağlı kılınmıştır.Bu gelişme tezlerimizde söyle ifade edilmektedir:

"DP'nin erke gelmesiyle,devlet sektörünün gelişmesini değil,devletin olanaklarıyla özel kapitalizmin gelişmesini başa alan,ulusal ekonominin emperyalizm karşısında korunmasına gereken önemi vermeyen bir ekonomik politika egemen oldu.Devlet sektörü antiemperyalist içeriğini giderek yitirmeye başladı.Ülke emperyalist sömürü ve yağmaya açıldı.İşbirlikçi burjuvazi,emperyalizmin desteğine de dayanarak burjuva devletin ekonomik olanaklarından daha cok yararlanmaya başladı."/2/

Burada devlet kapitalist sektörüyle özel sermaye arasındaki diyalektik ilişki çok net bir biçimde ortaya çıkmaktadır.Özel büyük sermaye,devlet sektörüne,bu kendisinin güçlenmesi için gerekli olanakları yarattığı sürece tahammül eder.Ancak bir kez güçlenmeye görsün,özel büyük sermaye,o zamana kadar devletin elinde olan ve kârlı birer yatırım sahası oluşturan dalların da kendine bırakılmasını ister.Bu anlamda,ülkemizde devlet sektörünün tarihi aynı zamanda,devlet sektörü ile özel sermaye arasında yürüyen böylesi bir "mücadelenin" tarihidir.

Bugün ülkemizde devlet sektörünün boyutları nedir?Bu soruya karşılık vermeden önce devlet yatırımlarının son 30 yıldaki gelişmesine bir göz atmada yarar var.

2.

Kamu kesiminin toplam yatırımlar içindeki payı, 1950-1953 yılları arasında % 40,9 , 1954-1958 döneminde ise % 44,4 olmuştur.Buna göre, ülkemizdeki özel yatırımların toplam yatırımlar içndeki payı da 1950-1953 yılları arasında % 59,1 iken, 1954-1958 döneminde % 55,6 ya düşmüştür./3/

1950 ile 1958 yılları arasında kamu ve özel kesim yatırımlarının sektörler itibarıyla ortalama dağılımına baktığımızda, bu dağılımın söyle gerçekleştiğini görüyoruz:

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI VAKFI

Tabela 1 : 1950-1958 yılları arası ortalama sabit sermaye yatırımlarının kesimler ve sektörler itibarıyla dağılımı (%)

Sektörler	Kamu	Özel
Tarım	26	74
Madencilik	72	28
İmalat	34	66
Enerji	95	5
Ulaştırma	73	27
Konut	1	99
Hizmetler	1	99
Toplam	45	55

Kaynak: J. Balàzs , Einige Grundzüge und Entwicklungstendenzen des gegenwartigen Kapitalismus in der Türkei, yayınlanmamış doktora çalışması,Berlin 1977, s.15

Görüldüğü gibi,söz konusu olan dönemde,ulaştırma,enerji ve madencilik gibi ekonominin alt yapısını oluşturan sektörlerde gerçekleşen yatırımların belkemiğini kamu yatırımları oluşturmuştur.Yapım sanayiinde ve tarımda da kamu yatırımlarının payı önemli ölçüdedir.Buna karşılık,inşaat ve hizmetler sektöründeki yatırımların hemen hemen tümüyle özel sektör tarafından gerçekleştirildiği gözlenmektedir.Bu sektörlerin, özel ve kamu kesimi arasında gerçekleşen işbölümü sonucu tamamiyle özel sermayeye terkedildiği söylenebilir.

1970 sonrası gelişmeyi daha detaylı olarak incelemekte, önümüzdeki yakın dönem için bazı ipuçları vermesi açısından yarar var.(Bkz. Tabela 2)

Tabela 2 : 1970-1982 yılları arasında sabit sermaye yatırımlarının kesimler itibariyla dağılımı (%)

	Kamu	Özel
1970	53,4	46,6
1971	51,2	48,8
1972	50,4	49,6
1973	48,0	52,0
1974	48,3	51,7
1975	50,6	49,4
1976	51,5	48,5
1977	54,6	45,4

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

(tabela 2: devamı)

	Kamu	Özel
1978	51,5	48,5
1979	57,9	42,1
1980	58,5	41,5
1981	61,8	38,2
1982	60,7	39,3

Kaynak: TÜSİAD, 1981 Yılına Girerken Türk Ekonomisi, İstanbul 1981, s.9 ve Odalar Birliği, Üç Aylık Ekonomik Rapor Ocak-Mart 1983, s.14'den hesaplanmıştır.

Yukarıdaki sayıları değerlendirdiğimizde görüyoruz ki, ülkemizdeki toplam sabit sermaye yatırımlarının içinde kamu yatırımlarının payı giderek artmıştır.Bu pay 1950-1953 yılları arasında % 40,9 iken, özellikle 70'li yıllarda büyüyerek, 1979'da % 57,9 , 1980'de % 58,5 , 1981'de % 61,8 ve 1982'de % 60,7 olmuştur.Bu diğer bir ifadeyle,özel sektörün ülke ekonomisinin gelişmesine katkısının giderek azalması demektir. Türkiye'de toplam yatırımlar 1978-1980 arası azalmış/4/, bunda da öncelikle özel sermaye tarafından gerçekleştirilen yatırımların sürekli düşüşü belirleyici rol oynamıştır.Buna karşılık toplam yatırımlar içinde devlet sektörünün payı arttırılmış,bu yolla,ülke ekonomisindeki,işbirlikçi-tekelci burjuvaziyi de tehdit ve tedirgin eden gerilemenin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Kamu yatırımlarının, toplam yatırımlar içindeki payının artışını şu çerçeve içinde ele almak gerekiyor: 1970'li yılların özellikle ikinci yarısında derinleşen ve kapitalizmin ülkemizdeki geriliğinin ve ekonomideki çok yapılılığın bir sonucu olan yapısal bunalım, kendini diğer göstergelerde olduğu gibi, yatırımlardaki gerilemede de gösteriyor.Parti programımızda da belirtildiği gibi, "ekonomideki farklı yapılar arasındaki görece uyum,ancak devletin düzenleyici etkinliği ile sağlanabiliyor." /5/

Yukarda,devlet ile özel sermaye arasında gerçekleşen bir "işbölümünden" söz etmiştik.Bu işbölümünün gereği olarak, devlet,öncelikle ekonominin altyapısı için gerekli olan yatırımları üslenmiştir.Tabela 3'den de anlaşılacağı üzere, kamu yatırımları özellikle yapım sanayii,ulaştırma ve enerji sektörlerine yönelmiştir.

TÜSTAV SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TÜRKİYE

Tabela 3 : Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının sektörel dağılımı (%)

	1.Plan	2.Plan	3.Plan	1981	1982
Tarım	18,0	12,9	10,1	9,9	10,9
Madencilik	7,7	5,0	6,7	9,6	7,9
Yapım San.	12,5	21,9	24,0	24,8	19,9
Enerji	11,7	15,7	14,1	23,5	24,2
Ulaştırma	22,5	21,0	24,8	17,2	20,6
Turizm	0,7	1,3	0,9	0,5	0,4
Konut	3,5	3,6	2,1	2,2	1,7
Eğitim	12,2	8,6	6,2	3,9	4,8
Sağlık	3,1	2,7	2,0	1,8	2,0
Diğer Hizm.	8,1	7,3	9,1	6,5	7,6
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DPT, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı,1979-1983, s.170-172 ve Odalar Birliği, Üç Aylık Ekonomik Rapor,Ocak-Mart 1983, s.14'den hazırlanmıştır.

Sayıları değerlendirdiğimizde şu sonuçlara varıyoruz:

- Tarım sektöründe gerçekleştirilen kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının payı 1963 ile 1982 yılları arasında hemen hemen yarıya inmiştir.Ancak,kamu kesimi/toplam sabit sermaye yatırımlarının (1982'de) yaklaşık % 11'inin tarım sektörüne yönelmesi de küçümsenmeyecek bir olgudur.
- İncelenen dönemde madencilik sektöründeki kamu yatırımları inişli çıkışlı olmakla birlikte,ortalama aynı orahda kalmıştır.
- Yapım sanayii,toplam kamu yatırımları içinde giderek artan bir öneme sahip olmuştur. 1.Beş Yıllık Plan döneminde,toplam kamu yatırımlarının % 12,5'i yapım sanayiinde gerçekleştirilirken, bu oran 1981 yılında %25'i bulmuştur.Ancak 1982'de % 20'ye gerilemiştir.
- Aynı şekilde,enerji sektöründe de kamu yatırımlarının payı artmıştır.Enerji sektörüne 1.Beş Yıllık Plan dönemihde toplam kamu yatırımlarının yaklaşık % 12'si yönelirken, 80'li yılların başında kamu yatırımlarının 1/4 'ü enerji sektöründe gerçekleşmiştir.Bu artışa, 70'li yılların ikinci yarısında gittikçe belirginleşen enerji bunalımı ve bundan

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

yetersiz de olsa kurtulma çabaları neden olmuştur.

-Ulaştırmanın kamu yatırımları içindeki payı incelenen dönem boyunca yaklaşık % 20 olmuştur.

-Eğitim ve sağlık gibi sektörlere, ayrıca konut yapımına ayrılan pay, bir de bu alanlardaki dev boyutlu gereksinimler gözönünde tutulduğunda, çok yetersizdir.

Boyutlarını kısaca incelediğimiz kamu yatırımları, dün olduğu gibi bugün de ekonominin tüm dallarında,devletin en büyük mülk sahibi olarak görev almasını sağlamaktadır.

3.

Kamu İktisadi Teşekkülleri(KİT)'nin ülke ekonomisi için taşıdıkları önemi vurgulamak açısından,bunların Gayrı Safi Yurt İçi Üretim'deki paylarının 70'li yılların başında yaklaşık % 10 olduğu belirtilebilir /6/.Bugün Türkiye'nin en büyük 500 firmasından 63'ünü kamu kuruluşları oluşturmakta ve bunlar, 500 firmanın toplam cirosunun yaklaşık olarak yarısını gerçekleştirmektedirler/7/.

Tabela 4'de de KİT'lerin,ekonominin çeşitli dallarındaki üretim ve istihdam içindeki payları görülmektedir.

Tabela 4: Ekonominin kimi dallarında üretim ve istihdam ve KİT'lerin bundaki payı (1980)

	Toplam üretim	KİT üretimi	KİT oranı	Toplam işgücü	KİT'lerde çalışan	KİT oranı
	1	2	2:1	3	4	4:3
Sanayi	1o57,9	257,6	24,4	1 802	335	18,6
-Madencilik	73,0	77,3	106,0[a]			
-Yapım San.	898,3	143,6	16,0			
-Enerji	86,6	36,8	42,4			
Ulastırma ve Haberlesme	410,5	85,4	20,1	501	158	31,5
Ticaret, Banka,Sigorta				855	77	9,0

1 ve 2 : Cari fiyatlarla, Milyar TL

3 ve 4 : Bin kişi

a : KİT üretim değerinin Türkiye toplamından fazla görünmesi, yasaya göre ödenen sübvansiyonların dönem sonucu içinde yeralmasından kaynaklanmaktadır.

Kaynak : Gelişimi,Üretim Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi, Ankara 1984, S.543'deki Tabela 1 ve 2'den alınmıştır.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Görüldüğügibi, KİT'ler 1980 yılında toplam sanayi (Madencilik,Yapım Sanayii,Enerji) üretiminin 1/4 ünü gerçekleştirmişlerdir.Bu oran Ulaştırma ve Haberleşme sektöründe % 20 dir.İstihdam açısından bakıldığında,KİT'lerin,sanayide çalışanların % 18,6 sını, ulastırma ve haberleşmede çalışanların % 31,5 unu ve ticaret,bankacılık,sigorta sektöründe çalışanların da % 9 unu yoğunlaştırdıkları görülmektedir.

Sanayinin alt kollarından madencilik sektörü ele alındığında,KİT'ler aynı yıl içinde taşkömürü,bor mineralleri ve saf kükürt üretiminin % 100 ünü, linyit üretiminin % 91,5 unu, ham petrol üretiminin de % 40,3 ünü gerçeklestiriyorlardı. Bu oran demir cevherinde % 56,6 , bakırda % 100 , krom cevherinde ise % 37,3 dür.

Enerji sektöründe de devlet mülkiyeti belirleyici konuma sahiptir.Toplam enerji üretiminin % 42,4 ünü elinde tutan KİT'ler, toplam elektrik enerjisinin % 83,4 ünü üretmektedirler./8/

Madencilik ve enrji sektörleriyle karşılaştırıldığında, yapım sanayiinde devlet-kamu mülkiyetininin önemi daha düşük, bu sektörde KİT'lerin payı özel sektöre oranla göreceli olarak azdır.Ayrıca 50'li yıllardan beri gittikçe düşen bir eğilim göstermektedir.Ancak tabeladan da anlaşıldığı üzere, yapım sanayiindeki toplam üretimin de % 16 sı kamu işletmeleri tarafından gerçeklestirilmektedir.Bu küçümsenmeyecek bir orandır.Devlet sektörünün,ekonominin tüm dallarında gözlenen bu denli ağırlığı nedeniyledir ki,biz tezlerimizde "genişletilmiş yeniden üretimin ana görevini ,devlet işletmeleri yerine getiriyor" diye belirttik./9/

Diğer dallara oranla yapım sanayiinde devlet sektörünün payının göreceli olarak düşük olması,devlet sektörüyle özel sermaye arasındaki işbölümünden kaynaklanmaktadır.Yapım sanayii,bazı alt dallar dışında,büyük yatırımlara bağlı değildir.Bu yüzden özel sermaye tarafından rağbet görmektedir. Ayrıca yatırılan sermayenin geri dönüş hızı çabuktur ve bu da göreceli olarak küçük bir sermaye ile büyük kârları olanaklı kılmaktadır.

Özel sermaye ile devlet sektörü arasındaki işbölümü sadece ekonominin değişik sektörlerini değil,aynı zamanda yapım sanayii içindeki alt dalları da kapsamaktadır(bkz. Tabela 5). görüldüğü gibi yapım sanayii içinde de bir işbölümü vardır ve yatırım malları ve aramalları üretiminin ana bölümünü

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

devlet işletmeleri yapmaktadır.Öte yandan,devlet işletmeciliğine bırakılan sanayi dalları,diğer sanayi dallarına girdi üreten alanlardır.

Tabela 5: Devlet ve özel sanayi işyerlerinin üretim açısından sanayiin alt kesimleri içindeki önemi (1973, % olarak)

Alt kesimler	Devlet	Özel	Toplam
Gıda-içki-tütün	43,6	56,4	100
Dokuma	16,5	83,5	100
Orman ürün.,mobilya	28,0	72,0	100
Kağıt,kağıt ürün. ve basım	47,4	52,6	100
Kimya	54,9	45,1	100
Taş ve toprağa dayalı sanayi	24,4	75,6	100
Metal ana sanayii	60,6	39,4	100
Metal eşya,makine ve ulaşım araçları	17,9	82,1	100

Kaynak: Ö.Özgür,Sanayileşme ve Türkiye,İstanbul 1976,S.221/222

Daha çok yatırım malları ve ara malları üretiminde yoğunlaşan devlet-kamu işletmeleri,bu sanayi dallarının özelliklerinden/kaynaklanan ve üretimin bir gereği olan ileri teknoloji ile çalışmaktadırlar.Örneğin kamu işletmelerinin ağırlık taşıdığı demir-celik ve petro-kimya dalları büyük işletme ve ileri teknoloji gerektiren dallardır.Bu gibi sanayi dallarında göreceğ ileri teknolojinin sonucu,kamu işletmelerinde özel işletmelere oranla katma değerin daha yüksek olmasıdır.

4.

Boyutlarını kaba hatlarıyla ortaya koymaya çalıştığımız devlet sektörü,Türkiye ekonomisinin temel direğini oluşturmaktadır. Ülkemizde genişletilmiş bir yeniden üretimin gerçekleşmesi, özellikle,devlet sektörünün bu boyutlarda olmasına ve ekonominin alt yapısını kapsamasına bağlıdır.

Taşıdıkları bu denli büyük öneme rağmen,KİT'ler denildiğinde, akla,zararla çalışan işletmeler gelmektedir.Gerçekten de,kamu

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

işletmelerinin bir bölümü,özellikle enfra-strüktürel alandakiler, bugüne değin birim olarak verimsiz işletilmişlerdir.Örneğin 1981 yılında devlet işletmelerinin bilançolarına bakıldığında, mal ve hizmet satışından elde ettikleri gelirin 1 767 milyar TL olduğu görülmektedir.Bundan ücretler ve diğer harcamalar olan 1759 milyar TL,çıkartıldığında, geriye sadece 8 milyar TL kalmaktadır.Ancak devlet işletmeleri aynı yıl 42 milyar vergi vermek ve 616 milyar TL yatırım yapmak zorunda kalmışlardır. Aradaki fark (650-8 milyar) devlet bütçesinden,Merkez Bankası kredilerinden ve diğer kredi kaynaklarından karşılanmıştır/10/.

Devlet işletmelerinde gözlenen bu açık,başlıca,bunların yatırım,fiyat ve istihdam politikalarındaki çözümlenmemiş sorunlardan kaynaklanmaktadır.Bu da,devlet sektörünün,özel sermayenin daha iyi değerlenmesi için gerekli koşulları gerçekleştirmek zorunda kalmasından ileri gelmektedir.Birim olarak ele alındığında zararla çalışan devlet işletmeleri,özel sermaye açısından makro-ekonomik düzeyde verimlilik prensibinin yaşama geçmesinin bir koşuludur.Bir diğer yönüyle de,devlet işletmelerinde gözlenen zararlar,tüm toplumsal sermayenin bir bölümünün değer kaybetmesi anlamına gelmekte,böylece özel sektördeki "kâr oranının eğilim olarak düşmesine" karşı koyan bir faktör olmaktadır.

Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi,devlet sektörü, eskiden beri burjuvazinin boy hedefi olmuştur.Güçlenen işbirlikçi-tekelci sermaye kârlı devlet işletmelerinin kendisine devredilmesi için uğraş vermiştir.Öte yandan,IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar da,"KİT'lerin yeni bir yapıya kavuşturulması" için sürekli olarak baskıda bulunmuşlardır.

Türkiye ve uluslararası tekelci sermayesi,24 Ocak kararlarının uygulanmaya konulmasıyla ve Özal hükümetinin işbaşına gelmesiyle birlikte,bu istemin gerçeğe dönüşmesi için en uygun ortamı yaratmışlardır.Şimdi,KİT'lerin özel sektöre devri, gerekli yasal değişikliklerle olanaklı hale getirilmiş bulunmaktadır.Öte yandan,yerli ve yabancı tekellere devredilmesi öngörülen KİT'lerin bazıları açıklanmıştır.Bunlar arasında, Türkiye'nin en Büyük işletmesi Petrol Ofisi,petrol rafinerileri, çimento ve tekstil fabrikaları,Karadeniz Bakır İşletmeleri ve Kütahya Magnezit İşletmeleri de bulunmaktadır.Tekelci sermayenin,ekonominin ulusal temellerine karşı giriştikleri saldırı bu denli büyüktür.~~Kanımızca bu,Türkiye tekelci sermayesinin kısa erimli kâr için uzun erimli çıkarlarını ikinci plana~~

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Bugün, devlet sektörünün olanaklarından her ne kadar tekelci sermaye yararlansa da, biz bu tehlikeli girişimler karşısında kayıtsız kalamayız. Ancak şurası da iyi bilinmelidir ki, sorun, devlet işletmelerinin sadece eski kuruluksal statülerinin korunmasıyla çözümlenmeyecektir. Önümüzde duran görev, değişik toplumsal güçlerin etki ve baskısına açık olan devlet sektörünün halkın gereksinimlerini karşılayan, onun istemlerine cevap veren bir sektör durumuna getirilmesidir. Devlet sektörünün tekellerin etkisinden kurtarılıp, tekellere karşı bir güç olarak kullanılması gerekliдir. Bu yüzden tüm diğer kapitalist ülkelerde olduğu gibi bizde de, demokratik bir devlet sektörü için yürütülecek savaşım genel demokrasi savaşımının bir parçasıdır.

Burada akla şöyle bir soru gelebilir: Bugünkü işleyişiyle devlet sektörü tekelci sermayenin çıkarlarına hizmet ediyor. Öyleyse, biz neden bunun özel sermayeye devredilmesine karşı çıkalım? Öyle ya da böyle, ikisi de aynı kapıya çıkmıyor mu?

Devlet sektörü, bugün özel sermayeye yardımcı sektör işlevini görmekle birlikte, güçlü ekonomik potansiyeli sayesinde ülkemiz sanayileşme sürecinin ve üretici güçlerin gelişmesinin taşıyıcısıdır. Üretimin toplumsallaşması sürecini ilerletmektedir. Bu olgu, birim olarak ele alındığında, devlet işletmelerinde çalışanların sayısının özel sektör işletmelerine oranla kat kat yüksek olmasında yansımaktadır. Bu da, kapitalizmin mezar kazıcılığı görevini üstlenmiş, merkezi olarak toplanmış güçlü bir işçi sınıfının ortaya

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

çıkması, kapitalizmin temel çelişkisinin keskinleşmesi ve çözüm için zorlaması demektir.

Öte yandan, bir dizi az ve orta derecede gelişmiş kapitalist ülkede gibi bizde de, devlet sektörü, yabancı sermayenin ekonominin önemli kesimlerine girme çabalarının önünde duran bir engeldir. Yabancı sermayeye karşı koyabilecek tek ekonomik güçtür. Yerli özel sermayenin önemli ve büyük projeleri başlatacak kadar güçlü olmadığı koşullarda, devletin bu görevi üstlenmesiyle, yabancı sermayeye kapılar kapatılabilmektedir. Nitekim, ülkemizde de böyle olmuştur. Devlet sektörünün yabancı sermayeye karşı bir güç olarak kullanılma olanağı, ekonomik potansiyelinin yanısıra, daha çok ara ve yatırım malları üretiminde ihtisaslaşmış devlet işletmelerinin, girdi özel sermaye gibi girdi yoluyla emperyalizme bağımlı olmamasından da kaynaklanmaktadır. Yani, ülkemizde devlet sektörünün korunması ve güçlendirilmesi için yürütülen savaşım aynı zamanda genel antiemperyalist savaşımın bir parçasıdır.

Türkiye'de devlet sektörünün bir başka önemli özelliği de, onun, sosyalist ülkelerle karşılıklı yarara dayanan ilişkilerin gelişmesinin bir sonucu olmasıdır. Devlet sektörü, bu ilişkilerin daha da geliştirilmesi için bir temel oluşturmaktadır.

Marksist açıdan bakıldığında, devlet-kamu işletmeleri bir anlamda toplumsal mülkiyetin bir biçimidir. Bu yönüyle Marks'ın hisse senetli şirketler için söyledikleri bunlar için de geçerlidir. Toplumsal gelişme açısından bakıldığın

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

da özel işletmelere oranla ilerici bir nitelik taşırlar. Devlet sektörü, toplumsal mülkiyetin bir biçimi olarak "kapitalist üretim tarzının kapitalist üretim tarzı içinde ortadan kaldırılması" demektir /11/. Üretimin burjuvazi olmadan da gerçekleşebileceğinin ve burjuvazinin gereksizliğinin bir kanıtıdır.

Son olarak, devlet sektörünün ilerici karakteri, onun kolaylıkla sosyalist sektöre dönüştürülebilme olanağından kaynaklanmaktadır. Devrim sonrası, işçi sınıfı büyük kapitalist işletmeler üzerindeki özel mülkiyet tekelini kırmak gibi güç bir görev karşısında durursken, devlet işletmeleri "gerçek bir toplumsal kontrol" altına alınacak ve böylece tekelci sermayenin ekonomik gücünün kırılmasında ve yeni toplumun biçimlenmesinde etkin görev yüklenecekleridir.

Sinan Özer

TÜSTA / TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Kaynaklar:

/1/bkz. Mustafa Suphi 100. Yıl Tezleri,tez 45 ,s.27/28

~~/2/aynı kaynak~~

/2/aynı kaynak,tez 48, s.29

/3/bkz.M.Yaşa(hazırlayan),Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978, İstanbul 1980 , s.62

/4/Bu azalma,1978de 1977 ye oranla % -9,3 ,1979'da % -2,7 , 1980'de % -11,2 olmuştur.Bkz. TÜSİAD,1981 Yılına Girerken Türk Ekonomisi, İstanbul 1981, s.9

/5/TKP Programı, s.20

/7/bkz.Türkiye Postası,23 eylül 1983

/6/Bkz.K.Göymen,Türk Karma Ekonomisinde Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Değişen İşlevleri ve Payları,TMMOM Makina Mühendisleri Odası 1976 Sanayi Kongresi, s. 15

/8/bkz.Y.Kepenek,Gelişimi,Üretim Yapısı,Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi,Ankara 1984,s.543/544

/9/bkz.Mustafa Suphi 100.Yıl Tezleri,tez 57, s.35

/10/bkz.OECD,Economic Surveys Turkey 1983,Paris 1983,s.34

/11/bkz.K.Marks,Das Kapital (Almanca baskı) c.3,Berlin 1976, s.452-454

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Fotokopi

Siyasal alanda Stolipin gericiliği devrimci sınıfın savaşlarını en barbar biçimde ezmekle tanımlanıyordu. İşçi ve köylülerin en küçük hak istemi kudurganlıkla saldırılıyordu. 1907-1910 yılları içinde yargılanan 26 bin kişinin 5.086'sı ölüm cezasına çarptırıldı.1909'da cezaevlerinde 170 bin insan çürütülüyordu.

Saldırının sivri ucu proletaryanın partisine yönelmişti. Aktif parti militanlarının çoğu tutuklandı. Çar'ın polisi ve ordusu kara bir terör estiriyordu. Parti basını susturuldu. Sendikalar dağıtıldı.

Fırsattan yararlanan kapitalistler işçi sınıfının daha önce kazandığı tüm hakları tekrar ellerinden almaya başladılar. Onbinlerce sınıf bilinçli işçi sokağa atıldı. İşgünü uzatıldı. Ücretler düşürüldü.

Ekonomik alanda ise Çarlık hükümeti tekelleri teşvik, kredi, vergi indirimi ve büyük siparişlerle daha da palazlandırıldı. Yabancı sermaye ülkeye daha çok girdi. Sömürü canavarca boyuta ulaşmıştı.

Toprakta ise Stolipin toprak reformu yoluyla feodallerin ayrıcalıklarına dokunulmaksızın köyde kapitalizm geliştirildi. Bu ise köylülerin ayrışması, kulak ve tarım proleterlerinin güçlenmesi sonucunu verdi. Yığınlar halinde köylüler Sibirya'ya, en sefil bölgelere zorla göçürülüyordu.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

savaşı başlattılar. Bunlar ilerici-devrimci düşüncelere karşı saldırıda dine, idealizme sarıldılar. Özellikle "Tanrıarayıcıları" adlı grup yaygınlık kazandı. Bunlar önce devrimi alkışlayıp, desteklemiş, yenilgi karşısında teslim olmuş döneklerdi.

Liberal burjuvazinin bu tavrını Lenin şöyle açıkladı: "Liberaller demokrasiyi paylaşıyordu, ancak yığınları gerçek bir eyleme çekmediği sürece; Çünkü yığınları çekmedikçe demokrasi sadece liberal burjuvazinin amaçlarına hizmet ediyordu; Lebarel burjuvazinin iktidara , tepelere tırmanmasına yardım ediyordu. Liberaller demokrasiden yüz çevirdi. Çünkü demokrasi yığınları sarmasıyla yığınlar kendi çıkarlarını savunmaya, kendi ödevlerini gerçekleştirmeye girişmişti."

Çöküşmüşlük, ahlaksızlık güzel sanatlara, edebiyata,estetike yansıdı. Bencillik, fuhuş, ihanet yüceltiliyor, devrimcilik, yurtseverlik, yiğitlik alçaltılıyordu. Maksim Gorki bu dönemi, "Rus aydınlarının en kahredici ve en utanılacak dönemi" diye niteliyordu.

Devrimin yenilgisi ve gericiliğin geçici olarak galabe çalması parti içinde ağır bir bunalım yarattı. Kesintisiz olarak süren tutuklamalar ve izlemeler en deneyimli ve en aktif savaşçıları saf dışı bıraktı. Dayanıksız parti üyeleri arasından yıkılma, çökme ,çözülme eğilimleri ve ideolojik-siyasal sallantılar belirmişti. Partinin üye sayısı hızla düşmüştü. Petersburg'da 8 bin üye 1908'de 3 bin üyeye indi. Birçok yerde düşüş daha da büyüktü. Parti yalnız örgütsel değil,aynı zamanda ideolojik, politik kriz de yaşıyordu.

Partideki bunalımın kökenleri neydi ?

Devrimin yenilgisi ve bunalımı partiye yansımıştı. Devrimin kalkınışı döneminde proletarya ile kaçınılmaz olarak küçük -burjuvazi birleşmişti. Parti içine küçük-burjuva ve proletaryanın geri katmanlarından bazı deneysiz, yeterince bilinçlenmemiş, Marksizmi yeterince özümseyememiş, sallantılı, başka önyargılara sahip elemanlar girmişti. Devrimin yakın olduğu umuduna kapılan ve yenilgi karşısında dayanıklılık gösteremiyenler gericiliğin saldırısı karşısında gerilediler.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Sınava dayanamadılar. Parti içindeki bunalım nedenini Lenin,"...Partinin ikircimli aydınlar ve küçük-burjuva unsurlardan arınması" olarak ele aldı.

Likidatörlük ve Otzovistlerle savaşım partideki bunalım,iki kanat olan Bolşevizm ve Menşevizm'de yeni politik ayrışmalara yol açtı.

Menşevik fraksiyonda ayrışma oldukça büyük ölçüler aldı. Menşevikler devrimden panik halinde kaçıyorlardı. Örgütleri ülkede hemen hemen dağıldı. Bu Likidatörlük yurt dışındaki menşevik gruplarınca da desteklenivordu. Bunların temel savu şuydu; "Burjuva demokratik devrim başarılmıştır ama sonuçta Batı tipi bir Duma doğmuştur. Çarlık Burjuva-Monarşist bir Çarlığa dönüşmüştür. Bu durumda Çarlığı devirmekten vazgeçilmelidir. Batıda olduğu gibi legal bir Sosyal-Demokrat parti örgütleyip iktidar için değil yalnızca ekonomik amaçlı bir muhalefet yürütülmelidir. İllegal çalışmadan kesin olarak vazgeçilmelidir". Taktik alanda Likidatörlük partinin ana belgilerinden vazgeçmeyi ve onun savaşımını burjuvazinin istediği sınırlara hapsetmeyi öneriyordu.

Likidatörlüğün Örgütsel planladi onların ise illegal çalışmayı terketmek, gizli örgütleri çökertmek ve Stolipinci yasalar çerçevesinde biçimsiz devrimci özü boşaltılmış ehil bir partiye dönüşmekti.

Bundan dolayı Likidatörlük, proleterya partisinin program, taktik ve örgütsel ilkeleriden vazgeçmek demekti. Burjuvazinin isteği de "Yalnızca legal çalışma yürütecek Sosyal -Demokrat İşçi Partisi" idi. Öncelikle burjuva KADETLER partisi devrimin yengilisi karşısında illegaliteden vazgeçtiğini açıklamış ve hemen uygulamıştı. RSDİP'nin de aynı yolu izlemesi için ellerinden geleni yapıyorlardı. Çünkü ancak bu yolla Partiyi ideolojik ve örgütsel olarak kontrol altına alabilirlerdi. Bu yüzden Lenin RSDİP içindeki Likitadörlüğü burjuvazinin partiyi inkar etmesi ve işçi çevrelerinde döneklik yaptırma yolu olarak görüyordu. Menşeviklerin Likidatörlüğü yasallıktı. Çünkü yenilgi ortamında Oportünizm şaşmazlıkla Likidatörlüğü doğuruyordu.

Menşevik kanatta başını Piehanov'un çektiği küçük bir grup Likidatörlüğü reddetti ve devrimci tutum aldı. İllegal çalışmayı sürdür-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

düler.

Bolşevik kanatta Likidatörlük "Otozovizm" ve "Ültimatizm" adıyla iki küçük gruptan oluşuyordu.

Bunların yanılgıları neydi?

Onları değişen koşulları, yeni durumu anlıyamıyorlardı. Devrim yenilgiye uğramış ve yığınların devrimci kalkınışı şimdi yerini geriye çekilmeye, bozguncu devrimci eylemlerden vazgeçmeye bırakmıştı. Otzovistler ve diğerleri devrimci kabarma sırasında atılan sloganları, parti taktiğini ve savaşım rotasını değişen ve geri çekilme koşullarında da sürdürmek istiyorlardı. Gericiliğin üstün geldiğini sınıfsal dengenin gericilikten yanadöndüğünü anlamamakta ayak diretiyorlardı. Parti silahlı ayaklanma rotasını terketmişti ama Likidatörler hala bu rotayı savunuyorlardı. Papti illegal çalışmayı güçlendirme yanında legal tüm örgütlerde, parlamentoda çalışmayı, yığın bağlarını güçlendirmeyi geri çekilme döneminin ana görevi olarak koymuştu. Oysa Likidatörler tam tersini savunuyorlardı. Onlara göre; Parti Duma'yı boykot etmeli, Bolşevik saylavları Duma'dan çekmeli, Bolşevikler tüm sendikalardan, örgtlerden ayrılmalıydı. Otzovistlik Bolşevikleri tüm yığın örgütlerinden ve legal savaşımdan çekmek anlamına geliyordu. Lenin, bu taktik için "Aylakların, avarelerin taktiği duyordu. Bu taktik Partiyi yığınlardan koparmak anlamına geliyordu. Burada önemli olan nokta şuydu; Bu taktiğin Likidatörlük neresindedir? Çünkü yığın örgütlerinden ve yığınlardan kopan parti kaçınılmak olarak Likide olur, polisçe çökertilir. Yığınlardan kopma partiyi dar, sekter bir küçük gruba dönüştürür. Bu duruma gelen parti komploculuğa serüvene, iç kavgalara, bölünmeye yönelir ve sonuçta kaçınılmaz olarak LİKİDE olur. Otzovizm (Yığınlardan ve örgütlerden geri çekilme anlamına geliyordu) "Sol"dan tersten Likidatörlük ödevini böyle yerine getiriyordu. Oysa devrimci dalganın düştüğü ortamında yığınları savaşa çağırmak yalnızca çılgınlıktı. Bunun anlamı yığınlardan kopmak ve bozguna uğrayıp Likide olmaktı. Bunun anlaşılmasının çok büyük önemi vardır. Otzovistlerin slogan kavgaları karşısında Lenin

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

"Bir sloganı ezberlemek yeterli değil, sloganları ne zaman öne süreceğini düşünmeyi becermek gerek" diyordu (C.15,S.389) Otzovistler ve Ultimistler Lenin'in deyimiyle "Tersine Likidatörler, yani "Sol"dan Likidatörler" idi. Her ikisi de "Küçükburjuvazinin kimi kez avantürizme, kimi kez karamsarlık ve devrimden korkmaya eğilimini" yansıtıyordu.

LENİN'İN SAVAŞIMI

Devrimin yenilgisinden sonra partinin iki kanadında böylece sağ ve "sol" Likidatörlük oluşmuştu. Lenin "Bu bunalımın üstesinden atlanıp geçilemez, dolanılamaz da, sadece savaş ile yenilebilir"[5] diyordu. Savaşın etkili olması için iki cephede birden verilmesi gerekiyordu. Görev neydi?

Teslim bayrağını çekenlere, panik halinde bozguna uğrayıp kaçanlara, devrimin derslerini, varolan değişmeyi, yeni sınıfsal güçlerin dizilişini ve gerçekleri net olarak göstermek gerekiyordu. Partinin örgütlü olarak geri çekilmesi için yeni taktik plan işlenmeliydi. İdeolojik bulanıklıklar, sallanmalar giderilmeliydi. Parti içindeki sağlıklı güçler birleştirilmeliydi. Bunun yanında Likidatörlüğe ve bozgunculuğa karşı savaşılmalıydı.

1906-1909 yılları arasında Lenin'in 100 den çok yazı yazdığı "Proletarya" gazetesi bu savaşımda çok büyük rol oynadı.

Aralık 1908'de 5. Parti Kongresi toplandı. Çoğunluk Bolşeviklerdeydi. Bu kongre çözümleyici bir rol oynadı. Kongreye göre "erkte çöküşen ve kokuşan otokrasinin burjuva-monarşisine dönüşen istibdadı" vardı. Sınıfsal güçlerin dizilişindeki yeni durum sergilendi. Bolşevikler devrim yıllarında olduğu gibi gericilik yıllarında da yalnızca pomeşçiklerin yüz-karaların karşı-devrimci yüzünü değil, Liberal burjuvazinin de içyüzünü sergiledi.

Çarlığa karşı özveriyle savaşabilecek yetenekte olan iki sınıf proletaarya ile köylülüktür, deniliyordu. Devrim yıllarında bu iki sınıf çok büyük deney biriktirdikleri ve bu deneye doğru yaklaşmanın

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

önemi vurgulandı. Kongre kararında gericiliğin indirdiği tüm darbelere karşın işçi sınıfının, partisinde güvenle örgütlendiği ve yığınların savaşımının başını çekmeye hazırlandığı belirdiliyordu.

Siyasal durumun analizi şöyle yapıldı; Rusya'da burjuva-demokratik devriminin objektif ödevleri çözümlenmeden kalmıştır. Bu sorunları çözmeye yeteneksiz olan Çarlık'ın politikası, sınıflararası çelişkileri kaçınılmazlıkla keskinleştirecek ve sonuçta yeni bir devrimci bunalımın doğmasına yolaçacaktır.

Kongre böylece yeni durumu abartan ya da küçümseyen her iki kamptaki Likidatörlüğe kesin yanıt verdi.

Kongre partinin temel stratejik ödevinin değişmeden kaldığını belirtti. Devrimin yenilgisi partinin çizgisinin yanlış olduğu anlamına gelmiyordu. Yenilgi, yığınların hazırlığının yetersizliği, devrimci bunalımın derinleşmesine ve genişlemesine yeterince olgunlaşmamasıOrdunun kazanılmaması, işçi-köylü bağlaşıklığının tam olarak kurulamaması, vb. nesnel ve öznel eksiklerinden kaynaklanmıştı. Yenilgi gerçeğinden her türlü savaşım olanağının bittiği sonucunu Marksizm'den sapan hainler öne sürebilirdi. Oysa bu yenilgi devrimci sınıfa ve partisine nice yararlı dersler ve deneyler de kazandırmıştı. Lenin devriminin yenilgisine böyle yaklaşılmasını salık verdi ve "Yenilen ordular iyi ders almasını bilir"[6] dedi. Böylece partinin programı, burjuva-demokratik devrim stratejisi değişmiyordu.

Yeni dönemde değişen neydi? Yeni dönemde partinin savaşım yöntem ve biçimlerinde değişiklik yapılıyordu. Taktiklerde değişiklik gerekliydi. Sorunun özü "Yeni koşullara uygun yeni savaşım biçimleri, yöntemleri ve taktiklerinin uygulanması" idi.

STOLİPİN GERİCİLİĞİNDE BOLŞEVİK TAKTİKLERİ

Devrimin yükseliş çizgisinde karakteristik olan "açık siyasal eylemler taktiği" yerine, gericilik koşullarında "örgütlü geri çekilme taktiği"ni koydu. Devrim güçlerinin darbeler ve ezgilerden azami derecede korunabilmesi için partinin derin illegaliteye geçmesi, yığınlardan kopmadan yığınlar içinde siperlenmesi ödevi kondu. Yığın örgütle-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

rinde legal-illegal çalışmanın yan-yana uyumlu olarak yürütülmesi gerekiyordu. İyi gizlenebilmesi, illegal kurallara sıkıca uymuş bir bir parti ancak en küçük legal olanaktan en iyi biçimde yararlanabilirdi. Parti ancak bu yolla yığınları örgütleyebilir, eğitebilir ve kesin olarak geleceği belli olan yeni devrimci yükseliş zamanında yığınları utkuya götürecek yola ve önderliğe sahip olabilirdi. Bu nedenle sabırlı, ardıcıl, kararlı ve akıllı bir çalışma gerekliydi.

Örgütsel olarak yeni taktik yönelim partinin herşeyden önce kent, fabrika ve işletmeler gibi genel dayanak noktalarında güçlendirilmesini şart koşuyordu. Üretim esasına göre örgütlenme birincil öneme sahipti. Öte yandan, yığın örgütlerinde, legal örgütlerde partiyi siperlendirmek, illegal partinin yaşaması için genel koşuldu. Ayrıca bu ikincisi Likidatörlerin yığınların dışına atılması ve yığınların kazanılması açısından da önem taşıyordu.

Legal-illegal savaşım biçimlerinin birleştirilmesi nasıl oluyordu? Bu alanda parti DUMA'daki Bolşevik saylavlardan yararlanıyordu. Saylavlar yalnızca parlamento içinde savaşım [illegible] yürütmüyorlar, ayrıca [illegible] yurt gezilerine çıkarak illegal parti örgütleri arasında bağ oluşturuyorlar, dokunulumazlıklarına dayanarak birçok önemli görevleri yerine getiriyorlardı. Likidatörler bu saylavların DUMA'dan çekilmesini istiyorlardı.

Bolşevikler 1909'da Menşevik olan ama Likitatörlere karşı savaşan Plehonof grubuyla eylem birliği yaptı. Bu da Likidatörlüğün yenilğisine yardım etti.

1910 yılında Troçki tüm Likidatörlerin birleştirici lideri olarak eyleme geçti. II. Enternasyonal'in Merkezci oportünist grubunca da desteklenen Troçki sözümona "birleştirici" bir misyonla ortaya [illegible] atıldı. O sırada sık sık tutuklamalar ve Bolşeviklerin sıradan çıkarılması RSDİP MK'de de dengeyi Likidatörler ve Troçki lehine bozmuştu. Fırsattan faydalanıp RSDİP MK'nin Paris'te topladılar. Lenin azınlıkta [illegible] kaldı. Lenin'in buradaki ideolojik savaşımı öğreticidir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Burada objektif olarak Bolşevik'leri ve dolayısıiyle RSDİP'yi Likide etmeye yönelik kararlar alındı. Sözde pratide birlik kuruluyordu. Lenin karşı çıktığı halde alınan kararlara uydu. Fakat tüm gruplar bu kararları-kendi aldıkları-kararları çiğneyince artık ortada karar kalmamıştı. Lenin parti programı ve Tüzüğü doğrultusunda kısa sürede partiyi toparladı. Yeniden tüm oportünistler ağır bir yenilgiye uğratıldılar. Bu dönemde illegal parti örgütlerinin yeniden kurulup pekiştiirilmesinde Voroşilo- Dzerjinski, Dubrovinski, Kalinin, Kirov, Buybişev, Orjonikidze, Suedlov, Stalin, Frunze gibi ünlü Bolşevik'ler özverili ve başarılı bir çalışma yürüttüler. Çok kısa süren bu deney bile Oportünizm ve Likidatörlüğün partiye ve proleteryanın devrimci çıkarlarına ne denli zarar verdiğini herkese gösterdi. Menşevik Likidatörler artık legal merkezlerini oluşturuyorlar ve partilileri bu gericilik koşullarında Parti'den kopup legal gruplarına girmeye çağırıyorlardı. "Sol" Likidatörlerin liderleri Otzovist Bogdanof ve yandaşları İtalya'nın Kapri adasında Anti-parti okulu kurarak ünlü Mah'ın Amppirik düşüncelerini savunmaya ve Marksizmi reddetmeye gittiler. Lenin bunun üzerine Marksist Felsefe ve ideolojiye en önemli katkılarından biri olan "Ampiro-Kritisizm" yapıtını yazdı. Bu, Marksizmi çağdaş koşullarda geliştirmekle kalmadı, Rusya başta olmak üzere oportünist ve Revizyonist görüşün Avrupa'da da mahküm edilmesine olanak verdi. Bunun diğer bir öğretici yanı da özellikle böylesi koşullarda "ideolojik savaşımın" güçlendirilmesinin zorunluluğudur.

-Bolşeviklerin yığınlar arasında savaşımı-

İllegal partinin pekiştirilmesi ile birlikte yığınlar arasında çok geniş bir çalışmaya giren Bolşevikler DUMA'daki saylavlarından legal çalışmayı illegal çalışmaya bağlamak konusunda da yararlandılar. Bu koşullarda savaşan partinin belirleyici yönü "illegal örgütsel yapısıdır". Saylavların çalışmalarını doğrudan Lenin yönetiyordu.

Gericilik yıllarında Bolşeviklerin en önemli çalışma alanlarının

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

başında sendikalar geliyordu. Bu çalışma son derece ustalıkla yapılıyordu. Bolşevikler Likidatörleri yavaş yavaş sendikalardaki konumlarından söktüler. 1910 yılında Petersburg'da kapıtılmamış 17 sendikanın 16'sı Bolşeviklerin yönetimine geçti. Bunlarla birlikte Bolşevikler fabrikalarda birçok illegal sendika ve komiteler kuruyorlardı.

Yığınlar arasında etkin çalışabilmenin yolu olarak çeşitli klüpler, gece okulları, halk üniversiteleri, kooperatifler, yardım sandıkları vb. işçi derneklerini kullandılar. Konferanslar, geziler, spor karşılaşmalırı, eğlence vs. herşeyden yararlandılar.

Tüm bu örgütlerin kongrelerinde propaganda-ajitasyonu iyi kullandılar. Rusya Alkolizmle Savaş Derneği Kurultayından bile bu yolda yararlandılar.

SONUÇ

Stolipin Gericiliği yıllarında Bolşeviklerin savaşım deneylerinin tarihsel önemi ve öğretici yönü nelerdir?

Bolşevikler bu yıllardaki sınavlarını başarıyla verdiler. Devrimin yükseliş döneminde yığınları Çarlığa karşı nasıl yönelttilerse, gericillik yıllarında da paniğe kapılmadan, karamsarlığa düşmeden, bozguna uğramadan işçi sınıfına örgütlü geri çekilmeyi öğrettiler. Uğruna savaştıkları sınıftan ve davadan kopmadılar. Elbette bu nice özveriyle ve kahramanlıkla dolu bir dönemdi. Bu dönem güçleri boşa harcamadan yeni devrimci bir atılıma hazırlanma dönemiydi. Yığınları bu amaçla eğittiler ve örgütlediler. Halk bu yıllarda ve bu nedenle Bolşeviklere "Çetinkayalar" ünvanını verdi. 1912 yılında artık Likidatörlüğü mahkûm etmiş, arınmış, güçlenmiş, sınavlardan geçmiş güçlü bir Bolşevik RSDİP vardı. Bu dönem 1917 Şubat ve Büyük Oktobr devriminin okulu ve hazırlayıcısıydı.

Bu savaşımın uluslararası önemi nedir? Bolşeviklerin deneyi, tüm komünist ve İşçi partileri için öğreticidir. Bu deney, her şeyden önce Komünist Partilerinin yığınları yalnızca devrimci yükseliş döneminde değil, devrimin yenilgiye uğradığı koşullarda da nasıl

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TUSTAV

yönetmesi gerektiğinin parlak bir ifadesidir. Tarihin gösterdiği gibi devrime giden yol düz değil, zik-zaklı, inişli-çıkışlı, gitgellidir. Proleterya yengileri de yenilgileri de tanımalıdır. Parti, yığınları en kesin ve şaşmaz eylemlere çağırmada ne kadar yiğitse, zafer için güçler yetmeyince, sınıfını ve yığınları düşmanın darbelerinden korumada da öyle yiğit olmalıdır.

Partinin koşulları çok akıllıca değerlendirmesi ve o ana uygun en doğru belgileri yükseltmesi savaşım açısından sonuç alıcı öneme sahiptir. Çığırtkan "Sol" gevezelerin, başarısızlık karşısında ödü kopnalara proletaryanın davasına verdikleri zarar özdeştir.

Bolşeviklerin bu deneyi partinin olası ortamdaki değişmeler karşısında hazırlıklı olmasının ve hızla taktik ve yöntem, biçim değiştirebilmesinin gerekliliğini gösterdi. Bunlar arasındaki diyalektik bağı, esnekliği unutmamak gerekir.

Stolipin gericiliği yıllarında olduğu gibi bugün de sağ ve "sol" oportunizm böylesi koşullarda savaşan partilerin önünde aşılması gereken ikiz kardeşlerdir.

ÜLKEMİZ AÇISINDAN SONUÇ

Elbette yazının bu kısmı çok geniş olarak ele alınıp irdelenmelidir. Stolipin gericiliği Rusya'sı ile Türkiye'deki durum arasındaki farklılıklar unutulursa mekanik ve idealist bir benzetmeye varılır. Bu deneylerin "Canlı özünü" yakalamak gerekir.

TKP son Plenumu ile yeni dönemi, Cunta koşullarında komünistlerin savaşım taktik biçim ve yöntemlerini, geçmiş deneyimleri, eksiklikleri Lenin'ci bir tarzda ele aldı, işledi. Kuşkusuz plenum, Stolipin gericiliği koşullarındaki Bolşevik deneylerinin ülkemizin somut koşullarına uyarlanmasının da bir ifadesidir. Çünkü Leninizm canlıdır.

Ancak şu noktalar da unutulmamalıdır;

1-Bugün, bu deneyleri güçler dengesinin artık Sosyalizmden yana döndüğü koşullarda, farklı bir toplumda yaşama geçirdiğimiz unutulmamalıdır. İçinde savaşım yürüttüğümüz toplumu, sınıfı, işyerini, katmanı

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

köyü, vb. çok iyi tanımak ve bilinçli olarak çalışmaz zorundayız.

2-Ülkemizdeki "geri çekilme"döneminin tüm özelliklerini, özgül yanlarını, sınıf güç ve ilişkilerini bu ilişkilerde oluşan değişiklikleri, olan değişmeleri çok iyi irdelemek ve sonuçlar çıkarmak gerekir. Bu nedenle amaca, ilkelere, partililiğe sımsıkı bağlı çok esnek bir çalışma yürütülmelidir. Bunlar gözardı edilir ya da küçümsenirse sağ ya da "sol" yanlışlıklara varılır. Plenumumuz bu konuya net ve tam bir açıklık getirmiştir. Plenumun uluslararası ve ulusal özellikleri, sınıf ilişkilerini, güncel hedefleri, cephe politikamızı, yakın ve uzak amaçlarımızı ve amacımıza varmak için taktik ve savaşım yöntemlerimizi ortaya koydu. Bunları çok iyi öğrenmeli ve nerede, nasıl çalışırsak çalışalım bu çizgiyi izlemeliyiz.

3-"1905 Rus devrimi" onmilyonlarca emekçinin, tüm toplumsal sınıf ve katmanların aktif katıldığı, doğrudan erke, Çarlığı devirmeye yönelen bir devrimci patlamaydı, bir devrimdi. Rusya'daki "geri çekilme" devrimin yenilgisi koşullarında yürütülen savaşım taktik, yöntem ve biçimiydi. Oysa Plenumu"muzun çok doğru belirttiği gibi TKP "12 Eylül öncesinde devrimin objektif ve subjektif koşullarının olğunlaşmadığını belitrmiş, emperyalizmin dayatmalarına, tekellerin saldırına, anti-demokratik baskılara ve faşizm tehlikesine, terörizme, yumuşama ve barışı baltalama girişimlerine karşı yığınların bağımsızlık, iş, toprak, demokrasi, özgürlük, can güvenliği ve barış için çabalarını arttırmaya en geniş güçleri birliğe çağırmıştır. (s.19)" denilmektedir. Gerçekten ülkemizde yığınların savaşımı doğrudan erki almayı amaçlı yan devrimci bir patlamaya yükselmedi. Ama 12 Eylülden sonra cunta bütün bu ilerici, demokratik güçlere karşı yoğun ve iğrenç bir karşı-devrimci saldırıya girişti. Bu fark unutulmamalıdır. Bundan şu sonucu çıkarmalıyız: İşçi sınıfı ve demokratik güçler, emekçiler halkımız 1905 devrimindeki gibi yenilgiye uğramış değildir. Bu güçlerin öfke ve tepkisi büyüyor, ekonomik savaşımları politikleşiyor ve geçmişten daha ayrımlı olarak milyonlarca emekçi, şimdi sorunlarının

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

çözümünün ERK sorunuyla bağını daha iyi anlıyorlar. Plenumumuz bu gerçeği şöyle açıklıyor; "Tüm ulusal ve demokratik güçler birleşebilirse, partimiz tüm savaşım olanaklarını akıllıca değerlendirebilirse, doğru bir politikayla yığınların savaşımlarına yardımcı olabilirse, onlara çözümleyici yol gösterebilirse, yığınlara savaşımları içinde bağlanabilirse bugünkü durumdan devrimci-demokratik bir çıkış yolu olanaklıdır". (s.6) Plenum-İ.Bilen-

4- TKP'nin savaşım deneyi yüksektir. Şimdi en genç en yeni partililer bu deneyleri ve savaşımdan elde ettikleri acı-tatlı deneyleri birleştirip, pişiriyorlar. TKP tüm bu deneyleri genelleştiriyor ve partiyi, devrimci proleteryayı ve yığınları eğitiyor devrime hazırlıyor.

5- "Örgütlü geri çekilme" döneminin Bolşevik deneyleri bugün çok daha zenginleşmiştir. Faşizm koşullarında savaşan nice komünist partisi, 1935 VII. Komintern Kongresi'nin kararları ve günümüzdeki dersler bizim için son derece önemli ve öğreticidir.

6- Gericilik koşullarında "Ana Halka" En geniş güçlerin anti-emperyalist, anti-tekel eylem ve cephe birliğini oluşturmaktır. Yığınlar arasındaki tüm çalışmalar bu amaca bağlanmalıdır. Plenumumuz baştan-sona bu can alıcı sorunu işlemiştir. Böylesi bir birlik karşısında düşmanın yenilgisi kesindir. Bu, "Örgütlü Geri Çekilmeyi" en az zararla kapamanın, halk güçlerini birleştirmenin, onlara önderlik edebilmenin, emekçilerin çıkarını başarıyla savunmanın ve savunmadan, devrimci atılıma geçebilmenin en büyük güvencesidir. Gelecekte halkımızın, milyonlaca emekçinin erk için devrimci-demokratik savaşa atılması kaçınılmazdır. Sınıf düşmanlarımızın uykusunu kaçıran da bu gerçektir. Ve tüm ilerici, demokrat, yurtsever güçlere düşen görev el-ele vererek halkımızı gelecek günler için birlikte eğitmek örgütlemek ve sonul savaşlara hazırlamaktır.

7- 1907-1912 yılları arasında Bolşeviklerin deneylerinden çıkartılması gereken en önemli sonuçlardan biri şudur; Parti ideolojik-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

politik, örgütsel alanda sağ ve "sol" oportunizmle, Likidatörlele ödünsüz savaşmalıdır. Partimiz tarihte eşine az rastlanır bir biçimde "Örgütlü Geri Çekilme" döneminde ideolojik-politik, örgütsel birliğini daha da pekiştirerek geçiyor. Böylesi sınavların tarihsel ve sınıfsal önemi ölçülemiyecek kadar büyüktür. Düşman bu alanda tüm olanaklarını en son sınırına kadar kullandı, daha da kullanacaktır. Ne yaparlarsa yapsınlar istedikleri, umdukları sonucu alamadılar, bundan sonra da alamayacaklardır. Tekeller, emperyalizim bu konuda çaresizdir.

Bilindiği gibi Lenin'in deyimiyle "Ters Likidatörler", "Sol"dan Likidatörler" 12 Eylül devirmesinden önce partimizden kovulmuşlardı. Bu fraksiyon "İşçinin Sesi" grubu objektif olarak "Ters Likidatör"dü. Öncüyü yığınlardan ve yığın örgütlerinden koparmak, potansiyel bağlaşıklarımızla aramıza kama sokarak partimizi yalıtlamak, ve TKP'yi tek başına serüvenlere itmek yolunu sürdürüyorlardı. Partimiz bu komplocu ve serövenci Likidatör unsurları bozguna uğrattı. Ve sonuçta onları kapı dışarı etti. Zaman ve pratik doğru ile yanlışın en iyi ayırıcısıdır. Bugün "İşçinin Sesi" dönekleri Marksizm-Leninizm'den öylesine uzaklaştılar ki sol Literatürde yerlerini bulabilmek bile zor. Bunlar partiden atıldıktan sonra da sözle, provokatif eylemleriyle, ahlak dışı dedikodularıyla "Likidatörlüklerini" daha açık sürdürdüler. Elbette partimizin uğradığı kayıplarda bu Likidatörlerin rolü az değildir. Bugün da Bay Bogdanof-Yürükoğlu aynı görevini sürdürüyordur.

Ne ki, Partimiz zamanında bu Likidatörleri kovarak bugün burjuvazinin partiye İÇTEN saldırmak için şiddetle muhtaç olduğu olanağı yoketmiştir. Ve burjuvazi açısından bu durum son derece büyük bir talihsizliktir.

Çok önemli dönemeçler vardır ki bu dönemeçleri dönerken her partide, bu arada İşçi Sınıfı Partilerinde de yeni durumu anlayamayan, geçmiş alışkanlıklardan kopamayan insanlar olabilir. Partimiz son Plenumunda Sol-Sekterliğin tüm izlerini silme görevini öne koymuştur.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Bunun yanında sağa, sola savrulanlar, korkanlar, dönenler çıkabilir. Önemli olan TKP'nin ideolojik-Politik-örgütsel birliğini daha da pekiştirmesidir. Kazanmakta olduğumuz işçi sınıfıdır, halktır, aydınlık gelecektir.

Utkuya giden yol bugünkü görevlerimizi başarmaktan geçiyor.

KAYNAKLAR

1-Lenin, Toplu Yapıtları, C.15, s. 271-272
2- " " " C.13, s.278
3- " " " C.16, s.123
4- " " " C.15, s.389
5- " " " C.16, s.297-298
6- " " " C.15, s.353

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

SOSYALİST DÜNYA İLE EMPERYALİZMİN EKONOMİK GÜÇLERİ

Sovyetler Birliği ile ABD'nin ekonomik gücünün karşılaştırılması:

(SSCB değerleri ABD değerlerinin yüzdesi olarak ifade edilmiştir)

ULUSAL GELİR

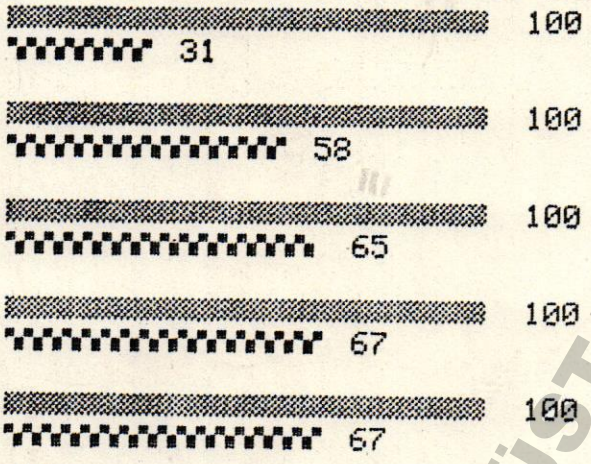

ABD UL. GEL. = 100 SSCB ULUS. GEL.
KAYNAK: UDSSR IN ZAHLEN FÜR 1982
MOSKOVA 1983, S. 60

ENDÜSTRİDE EMEK VERİMLİLİĞİ

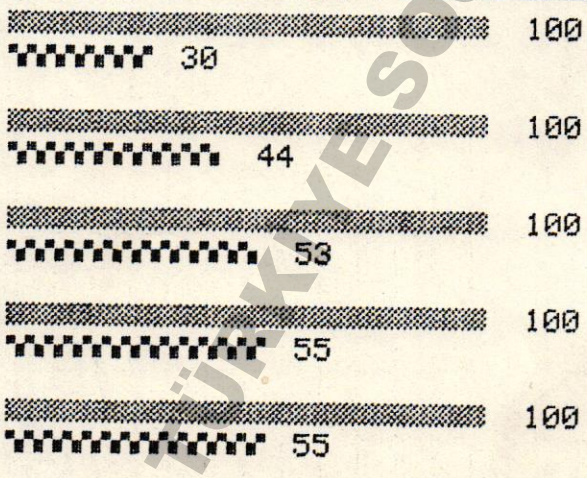

ABD EME. VERİM. =100 SSCB EME. VERİM.
KAYNAK: UDSSR IN ZAHLEN FÜR 1982
MOSKOVA 1983, S. 62

Lenin, büyük Ekim Devriminden sonra, fakat daha Sovyetler Birliği kurulmadan sosyalizmin ekonomik alanda üstünlük kazanmasının dünya devrimi açısından önemini şu sözlerle anlatıyordu:

".. Şimdi uluslararası devrimi esas olarak ekonomik politikamızla etkiliyoruz. Hiç abartmadan diyebiliriz ki, herkes, dünyanın istisnasız bütün ülkelerindeki tüm emekçiler Rus Sovyet Cumhuriyetine bakıyor. Bunu başardık. Kapitalistler artık bizim varlığımızı gizliyemiyorlar. veya sessizlikle geçiştiremiyorlar. Bu yüzden de özellikle ekonomik alandaki yanlışlarımızı ve zayıflıklarımızı ele alıyorlar. Mücadele dünya çapında bu alana aktarıldı. Bu görevin üstesinden gelirsek, uluslararası çapta kesinlikle ve mutlaka üstün gelmiş olacağız. Bu yüzden ekonomik kurucul kla ilgili görevler bizim için büyük ve olağanüstü önem kazanıyor. Bu cephede yavaş yavaş ve adım adım - çünkü hızlı olamaz - fakat sürekli bir yükseliş ve ilerleme ile zaferi kazanmak zorundayız."
(Bütün Eserleri, c. 32, S. 458)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Sovyetler Birliği ile ABD'nin ekonomik gücünün karşılaştırılması:
(SSCB değerleri ABD değerlerinin yüzdesi olarak ifade edilmiştir)

ENDÜSTRİ ÜRETİMİ

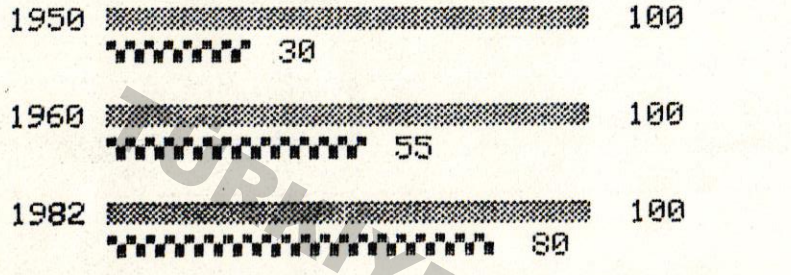

ABD ÜRETİMİ = 100 SSCB ÜRETİMİ
KAYNAK:UDSSR IN ZAHLEN FÜR 1982
MOSKOVA 1983, S. 60

PETROL ÜRETİMİ

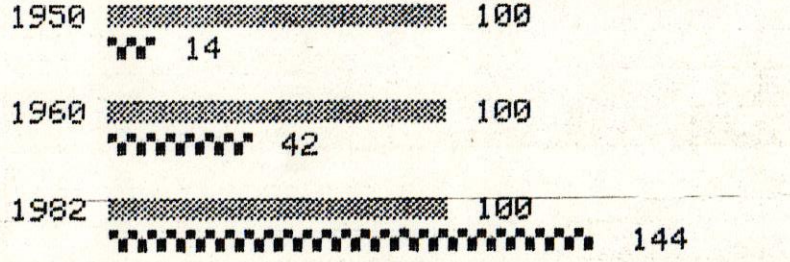

ABD ÜRETİMİ = 100 SSCB ÜRETİMİ
KAYNAK:UDSSR IN ZAHLEN FÜR 1982
MOSKOVA 1983, S. 60

SUNİ GÜBRE ÜRETİMİ

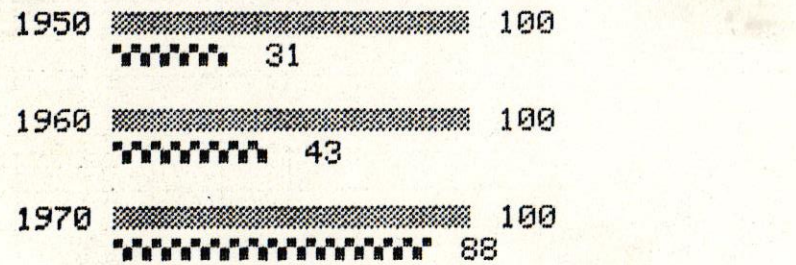

ABD ÜRETİMİ = 100 SSCB ÜRETİMİ
KAYNAK:UDSSR IN ZAHLEN FÜR 1982
MOSKOVA 1983, S.61

HAM ÇELİK ÜRETİMİ

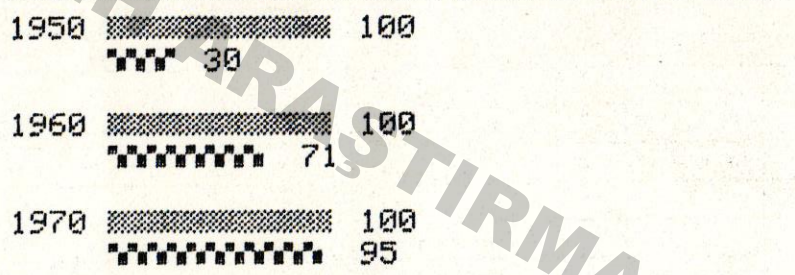

ABD ÜRETİMİ = 100 SSCB ÜRETİMİ
KAYNAK:UDSSR IN ZAHLEN FÜR 1982
MOSKOVA 1983, S. 61

TÜRKİYE SOSYAL TARİHİ ARAŞTIRMA VAKFI
TÜSTAV

Sosyalist ülkelerin dünya endüstri üretimindeki payının gelişmesi:

1922 ..... yaklaşık % 1
1950 ..... yaklaşık % 20
1960 ..... % 36'ya yakın
1982 ..... % 40'tan fazla

Kaynak: UdSSR in Zahlen für 1982, Moskova 1983, S. 57

1951-1982 yılları arasındaki ortalama yıllık gelişme hızı (yüzde olarak)

	Ulusal gelir	Endüstri üretimi	Tarımsal üretim
Sosyalist ülkeler	6,9	8,9	3,3
(Sosyalist ülkeler içinde SSCB)	7,2	8,4	3,0
Gelişmiş kapitalist ülkeler	3,8	4,2	2,1
(Gelişmiş kap. ülkel. içinde ABD)	3,2	3,6	1,8
Gelişmekte olan ülkeler	5,2	6,3	3,1

Kaynak: UdSSR in Zahlen für 1982, Moskova 1983, S. 56

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİHİ ARAŞTIRMA VAKFI

Emperyalizmi zayıflatan diğer bir etken: Emperyalizmin keskinleşen kendi iç çelişkileri ve işçi sınıfının yükselen mücadelesi

ABD, JAPONYA, FAC, FRANSA, İNGİLTERE
VE İTALYADAKİ GREVDEKİ İŞÇİLERİN SAYISI
(MİLYON, YILLIK ORTALAMA)

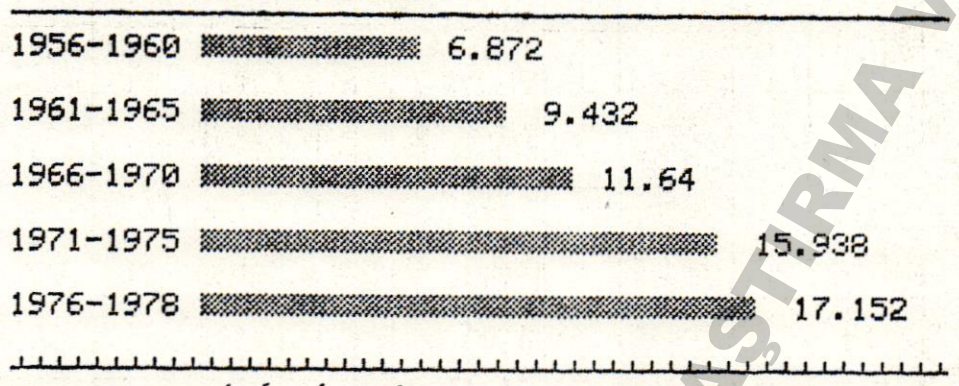

▒▒▒ GREVDEKİ İŞÇİLERİN YILLIK ORTALAMA SAYISI
KAYNAK: STREIKS IM STAATSMONOPOLISTISCHEN KAPITALISMUS
IPW-FORSCHUNGSHEFTE, S. 8, BERLIN 1980

ABD, JAPONYA, FAC, FRANSA,
İNGİLTERE VE İTALYADA
İŞSİZLİK (MİLYON KİŞİ)

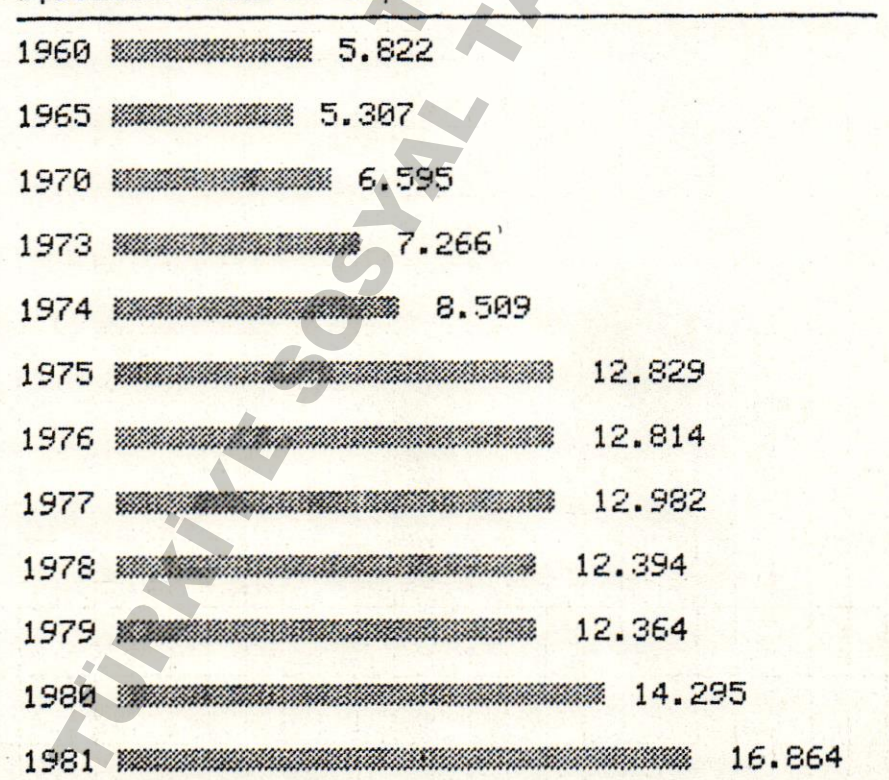

▒▒▒ İŞSİZLERİN SAYISI (MİLYON)
KAYNAK: URSACHEN UND FOLGEN CHRONISCHER
MASSENARBEITSLOSIGKEIT, IPW-
FORSCHUNGSHEFTE, BERLIN 1982, S.10

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

FEDERAL ALMANYADA İŞSİZLİK (MİLYON KİŞİ)

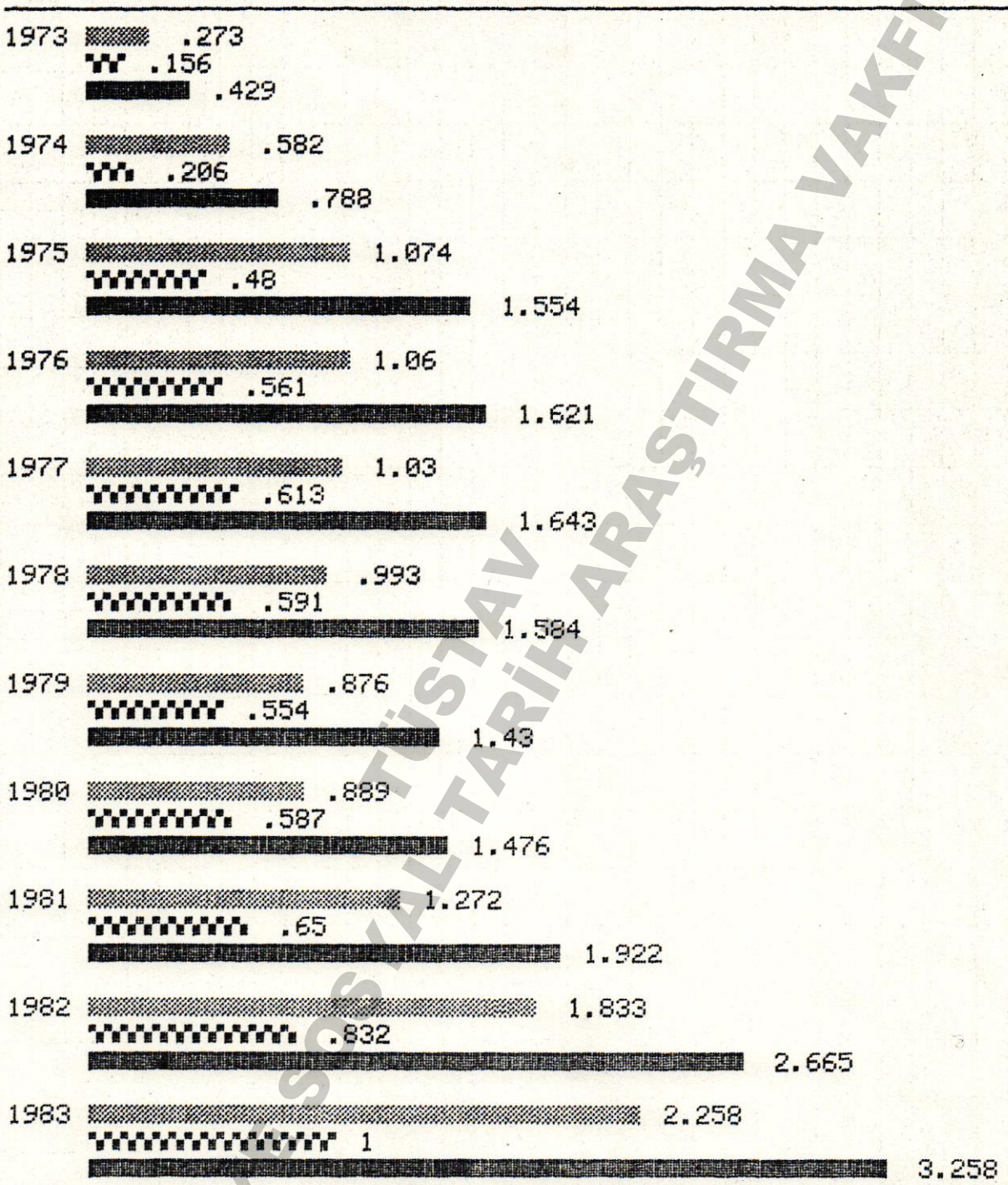

KAYNAK: W. BALSEN VE DİĞERLERİ, DIE NEUE ARMUT KÖLN 1984, S.31,132 VE 135

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

TUERKİYENİN DIŞ TİCARETİ (MİLYON $)

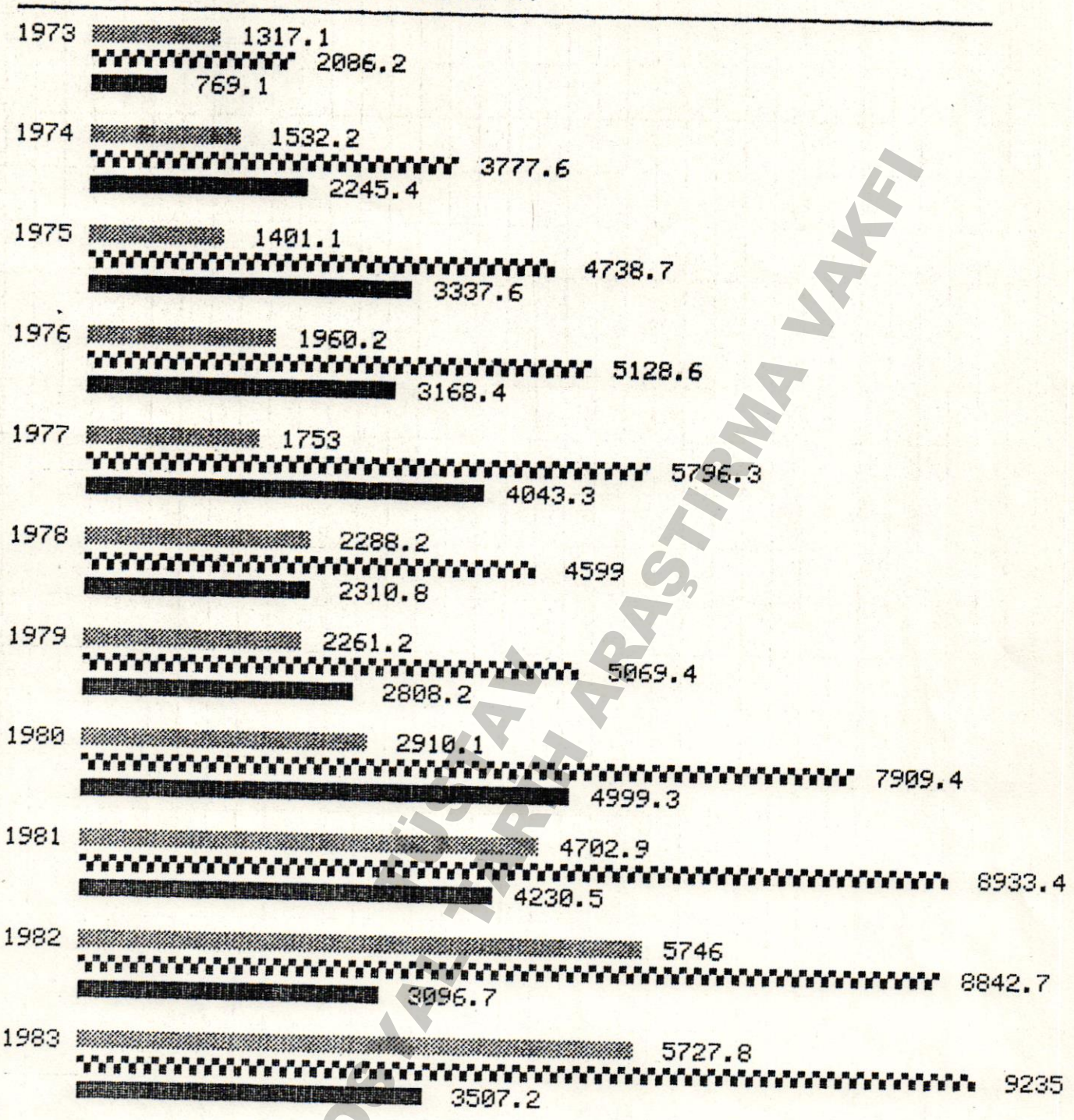

İHRACAT İTHALAT DIŞ TİC. AÇIĞI

KAYNAK: İŞ BANKASI BUELTENLERI

TÜRKİYE SOSYAL BİLİMLER TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Görüldüğü gibi Özal'ın 24.1.80'den beri uygulamakta olduğu ekonomik politika en iddialı olduğu alanda bile (dış ticaret) dış ticaret açığı sorununu çözememiştir. Türkiye bugün de her yıl milyarlarca dolar yeni borç almak zorundadır. Oysa daha şimdiden Türkiyenin dış borçlarının yalnızca yıllık faizleri 7 milyar doları buluyor (Frankfurter Allgemeine, 6.11.84).

Bugünün sorunlarını daha da keskinleştirerek yarına erteleme politikası yalnızca dış ekonomik ilişkilerde değil bütçe politikasında da görülüyor. 1984 bütçesinin açığını kapatmak için çıkarılan yüksek faizli tahvillerin yalnızca faizini ödemek için ayrılan para 1985 bütçesinin üçte birini tutuyor (Frankfurter Allgemeine, 6.11.84). Böylece çelişkileri çözmek için alınan "önlemler" bu çelişkileri gittikçe derinleştiriyor.

TÜRKİYEDE İŞSİZLERİN SAYISI
(RESMİ SAYILAR, GİZLİ İŞSİZLER DAHİL DEĞİL;
TARIMDAKI İŞSİZLER DAHİL) (MİLYON KİŞİ)

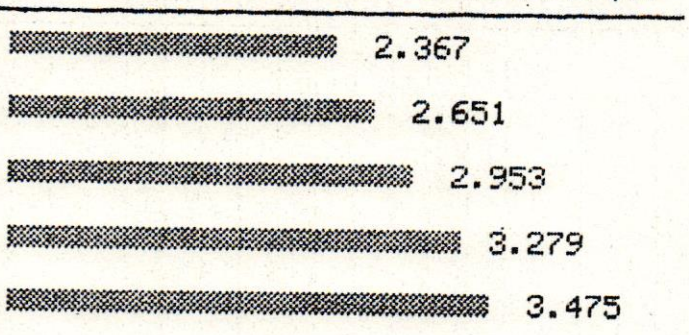

İŞSİZLERİN SAYISI (MİLYON)
KAYNAK: İŞ BANKASI BÜLTENLERİ

TÜRKİYEDE KİŞİ BAŞINA GSMH

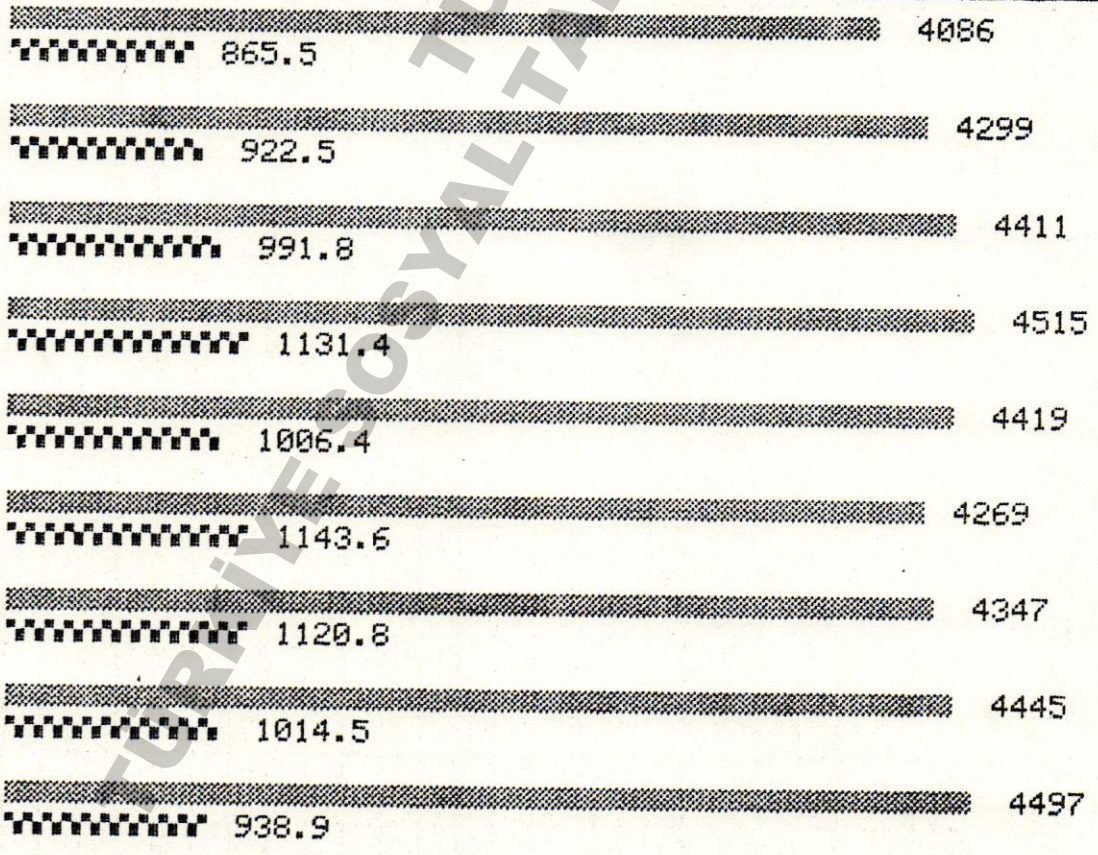

1968 FİYATLARIYLA $ OLARAK
KAYNAK: İŞ BANKASI BÜLTENLERİNDEN HESAPLANDI

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TÜRK LİRASININ DIŞ DEĞERİ

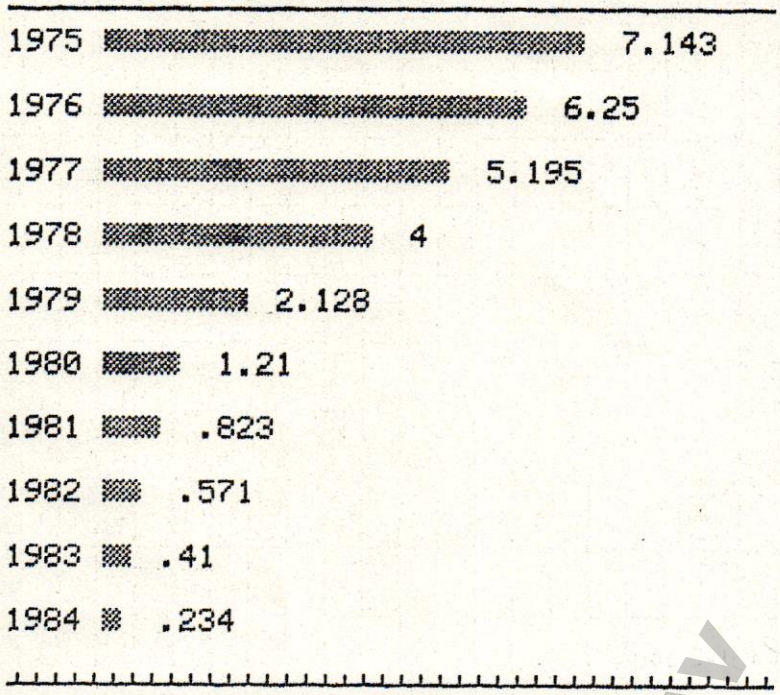

100 TL'NIN $ OLARAK KARŞILIĞI
KAYNAK: İŞ BANKASI BÜLTENLERİ

1984 değeri 1984 Kasım sonuna aittir!

TÜRKİYEDE ENFLASYON

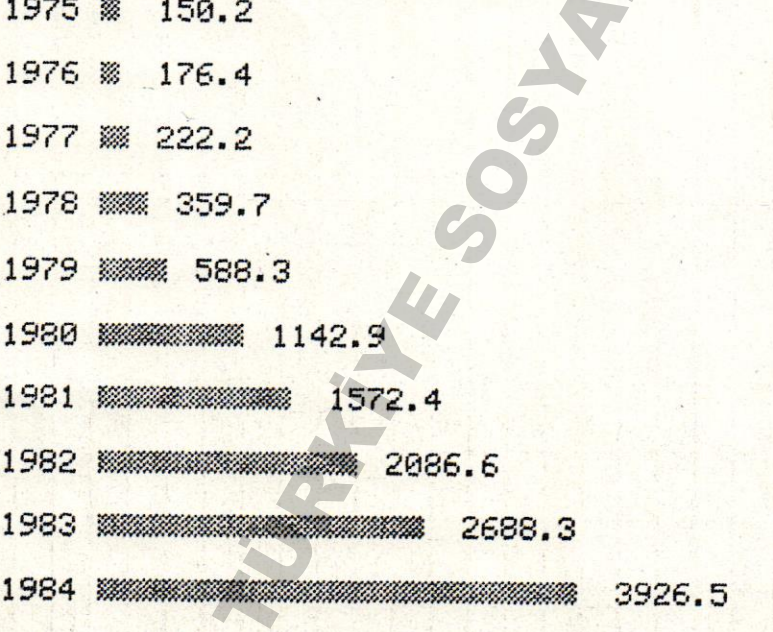

ISTANBUL GEÇİNME İNDEKSİ (1973=100)
KAYNAK: İŞ BANKASI BÜLTENLERİ

1984 değeri 1984 Haziran ayına aittir!

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TÜRKİYEDE GERÇEK ÜCRETLER

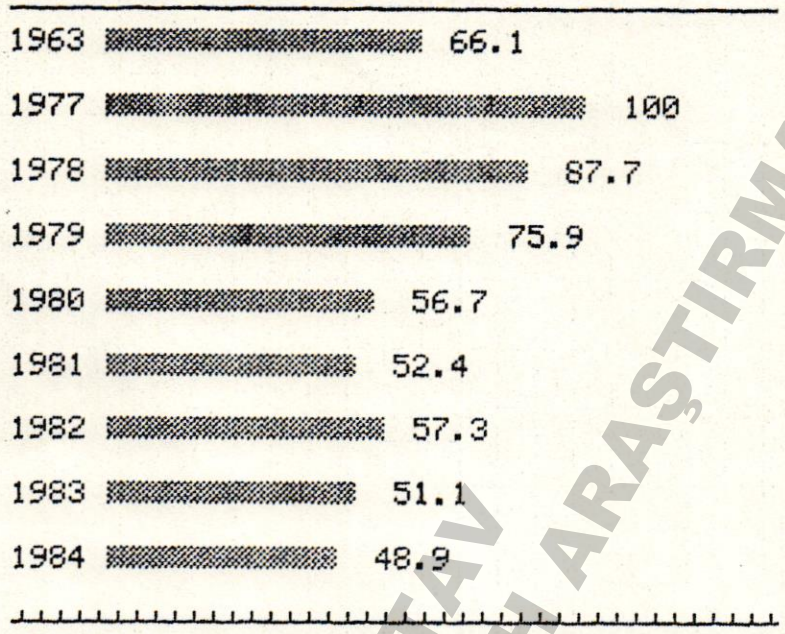

1984 değeri tahminidir.

GERÇEK ÜCRET (1977=100)
KAYNAK:CUMHURİYET, 2.11.1984

TÜRKİYEDE ORTALAMA GÜNLÜK ÜCRET ($ OLARAK)

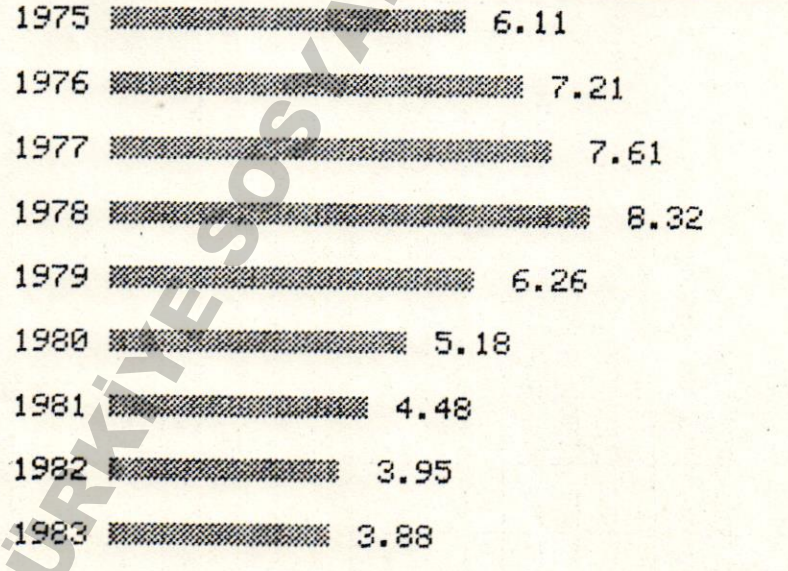

GÜNLÜK BRÜT İŞÇİ ÜCRETİ ($ OLARAK)
KAYNAK:İŞ BANKASI BÜLTENLERİNDEN HESAPLANDI

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Sulama işlerinde su pompalarının kullanımındaki artış dikkati çekiyor. Hala daha birçok evde elektirik olmadığı için köyde daha fazla ilgi gören benzinle çalışan su pompaları sayısı 1978'de 150 bini, merkezkaç pompaların sayısı ise 50 bini aştı. Buna paraleler olarak bu yıllarda, taşınabilirler de içinde olmak üzere, katı ve yumuşak maddelerden oluşan her çeşit boru üretiminde önemli artış gözleniyor. Artezyen sulama sistemi genişliyor. Bir devlet şirketi olan "devlet su işleri" ~~xxxxxxxxxxxxxxxx~~ 1975'in sonuna kadar açtığı 3.5 bin kuyunun 2 binini 1971-1975 yılları arasında açıldı.(294,1974/ 1975,s.414) Diğer bir devlet kuruluşu olan "Toprak su" nun da bu alandaki çalışmalarının genişlediği belirtiliyor: onun suladığı 495,5 bin hektar topraktan sadece 20,5 bin herktarı 1963 yılına kadar sulanıyordu. Öteki bölümü son yıllarda sulanmaya başladı. Bu çalışmanın sonuçlarından 415,3 bin köylü ailesi yararlanmıştır (294,1974/1975,s. 405-409).

Burada V.İ. Lenin'in şu görüşünü anımsamak yerinde olur: kapitalizm, tarımda makine kullanımını gerektiren ve genişleten bir etmendir; öte yandan tarımda makine kullanımı kapitalist nitelik taşıyor, yani kapitalist ilişkilerin oluşmasına ve onların giderek gelişmesine yol açıyor". (11,s.223). V.İ. Lenin burada, kapitalist işletmelerin yalnız makinelere sahip olmasından değil, onların bu işletmelerde kullanılmasından söz ediyor. Makinelerin tarımda kullanılması kapitalist nitelik taşıyor. 1974'te, Devlet Planlama Teşkilatınca yayınlanan M.Torüner'in araştırmalarında, Türkiye'de tarımın makineleşmesinin düzeyi üstüne ilginç veriler sunuluyor. 1967'de, çağdaş araçlarda tarımın sahip olduğu makinelerin oranı % 48,1'dir. Araştırmada, öteki araçlar, "geleneksel" araçlar olarak adlandırılıyor. 1970'te tarımda çağdaş tekniğin oranı artık (traktör, biçer-döver V.S.) % 60,8'e ulaşmıştır. Marmara, Akdeniz, Orta ve Güney Anadolu bölgelerinde bu oran daha yüksektir, % 78'i bulmaktadır. Aynı zamanda ülkenin Kuzey-Doğu bölgelerinde, Kara-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

deniz bölgesinde geleneksel tekniğin oranı (yazar,bunun kapsamına hayvan gücüyle kullanılan tüm araçları da alıyor) % 69'a eşittir. (351,1977,N 1,s.196)

Ülkede tarımın modernleşmesi için devlet desteğinin önemini belirtmek gerek. Anımsatalım ki, üçüncü beşyıllık plan döneminde, tarım alanında oldukca dar bir üretim alanına ,yani 96 büyük işletmeye sahip olmasına karşın, tarım alanındaki tüm yatrımların % 43,6'nı devlet gerçekleştirdi. Devlet yardımının biçimleri, devlet işletmelerinin çalışmalarından,indirimli fiyatlarla makine,araç,gübre sağlamaya,tekniğin kullanılması, çağdaş tarım üretimine geçme yöntemleriyle köylüleri (özellikle varlıklı köylüleri) etkilemeye kadar oldukca değişiktir. Devlet işletmeleri üretim çalışmalarını gerçekleştirirken, (onların elinde 408,4 bin hektar toprak bulunuyor) köylülere tohumluk, damızlık hayvan,teknik eğitim de sağlıyor. Merkezde ve özellikle yerinde tarım sühendisleri,zooteknikler,toprak islah işleriyle uğraşanlar ve tarım bakanlığındaki (1970'te personeli 23,3 bin kişi), Orman İşleri Genel Müdürlüğündeki (17,8 bin kişi) öteki uzmanlar,Ziraat Bankası (14,3 bin kişi) uzmanları, aynı zamanda köylere makine,gübre ve zararlı böceklere karşı kullanılan ilaçlar sağlamak,tarım ürünlerini satın almak,sulama sistemini genişletmek,yol kuruculuğunu finanse etmek için özel olarak kurulan devlete bağlı uzmanlaşmış diğer büyük örgütlerin kadroları aktif bir çalışma yürütüyor. Devletin desteğiyle köylerde, değişik kooperatifler kuruldu. Bunlar en başta sürüm ve kredi kooperatifleridir. 1976'da ülkede kredi kooperatiflerinin 1 milyon 308,5 binin ve sürüm kopperatiflerinin ise 330 binin üstünde üyesi vardı (346,11XII 1976)

Devletin geniş bir alanı kapsıyan destekleme,temin etme sistemiyle,başlıca tarım ürünlerini satın almada sabit fiyatlar

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

sistemiyle erktekiler tarımdaki toplumsal yeniden üretim sürecine oldukca aktif karışma, metalaştırmayı hızlandırma ve uzmanlaşmayı yöneltme,önceliklex işkollarının,busarada ihracatın gelişmesini teşvik etme olanağına kavuşuyor. Kuşkusuz devletin bütün bu önlemleri kapitalizmin gelişmesine yöneliktir. Örneğin 1975'te 7725 köylü işletmesi veya Ziraat Bankasından kredi alanların % 11'i söz konusu bankanın dağıttığı kredilerin % 97'ni aldılar. Bu bankanın verdiği diğer % 3 krediyi ise, genellikle yoksul ve orta işletmelerden oluşan köylü işletmelerinin ana yığını (söz konusu bankadan kredi alanların % 89'u) aldı. (351,1977,N1,s.189) .Kredi fonlarının da giderek uzlaşması dikkati çekiyor. 1973-1976 yılları arasında, yeni endüstri işletmelerinin kurulması, süt hayvancılığına hız verilmesi, meyve ve sebzeciliğin gelişmesi için yeni fonlar oluşturuldu. Ayrıca kesimlik hayvancılığın geliştirilmesi için iki fon oluşturuldu. Tarımın makineleştirilmesi konusunda büyük bir devlet kuruluş olan "Zirai Donatim Kurumu"nun 1974'ten bu yana kendisinin büyük bir kredi fonu (1978'de 6 milyar lira) vardır. (254,1979,s. 184-185).

Devlet,köylere elektirik götürülmesi işlerini gerçekleştiriyor,70'li yıllarda bunun temposu önemli ölçüde arttı. 1970 yılına kadar tüm köylerin % 65'ne ,1981 yılına kadar ise % 50'ne elektirik götürüldü. Köylüler sahip oldukları tarım araç ve gereçlerini işletmek için elektiriği daha geniş kullanmaya başladılar. Nitekim benzinle çalışan pompaların sayısının artmasıyle birlikte,elekritikle çalışan pompaların sayısı da artıyor. Örneğin 1974'te 780,1 yıl sonra ise,1317 elektirikle çalışan pompa ithal edildi. Harmanda kullanılan elektirikli motorlara talep önemli ölçüde arttı.

Küçük işletmeler de dahil,köylerin gelişmesine aktif etki elektrik enerjisinin yanısıra,öteki alt yapı birimleri de yapıyor.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Kara yolu sisteminin oldukca gelişmiş olması,köy ile kent arasında alış-verişin gerçekleşmesinde kara yolu ulaşımının ana araç olmasını sağlamıştır. Türkiye sosyologları, bağın ve ulaşımın köylerin ekonomik ve kültürel yaşamına ,onların ülkenin ekonomik gelişmesine katılımına yararlı etki yaptığını belirtiyorlar (334 Kasım 1959,Temmuz 1960,s. 151,154,165)

1976 yılının başında ülkenin 36,1 bin köyünden 20 bini, yılın tüm mevsimlerinde ulaşımın olanaklı olduğu kara yolu kullanabildi. (294,1974,s.380). Ayrıca ,ülkenin doğa ve iklim koşullarının ,yılın 7-8 ayında toprak yılların kullanılmasına olanak sağladığını unutmamak gerek. Bu yollar, (dağlık bölgeler dışında) yerel çapta mal ve yolcu taşımacılığında aktif bir biçimde kullanılıyor. Örneğin Ereğli bölgesinde ,daha 60'lı yılların başında ,yani metalurji kombinasının kurulmasından önce, çevre köylerin 25'den 17'nin köylülere ait kamyonları,10'nun da otobüsü vardı (192,s.32)

Kuşkusuz bütün bu gelişmeler,"toplumsal sayımın" V.İ. Leninin deyimiyle tarımcının ürünümün birkaç misli artmasına katkıda bulunuyor. V.İ.Lenin baştan bu sayım "yerel,daha sonra ulusal ve sonuçta uluslararası pazarda " gerçekleşiyor ve " böylece çiftcinin geri kalan dünyadan önceki kopukluğu tamamen ortan kalkmış oluyor" diyor (11,s.30) . Bu sonuç, büyük ölçüde ,herşeyden önce büyük toprak sahipleri için geçerlidir ama,o,küçük mal üreticileriyle de ilgilidir. Küçük mal üreticileri de,yol,ulaşım (kamyon,otobüs) ,elektirik enerjisi, sosyal ve teknik enformasyon (radyo,televizyon,gazeteler aracılığıyle) traktör,su pompası ve diğer makineler (kiralama biçiminde) gibi çağdaş üretimin mal ve hizmetlerini aktif olarak kullanıyorlar. TİP'in verilerine göre, 1973'te,az topraklı işletmelerin (o,1-2 hektar) en alt grubu (bu sayıca en yığınsaldır,1,4 milyon) işletmelerinden % 66,3'ü yapay gübre,% 53,9'u

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

kimyasal koruma maddeleri,% 31,1'i traktör kullanmıştır. (146a, s.141 Sonuç olarak küçük köylü köyde işçilerle,şöförlerle,hizmetler alanında çalışan işçilerle birlikte yaşıyor. Ve çoğu kez onların per verimsiz toprak parcasının kiracısı oluyor. Hiç de,önemsiz sayılamıyacak bu olgu da,köylünün "yabanileşmeden" kurtulmasına, çevresiyle bağının gelişmesine,pisikoloji ve gereksinimlerinin değişmesine katkıda bulunuyor. Tarım alanının toplumsal yeniden üretim sürecine katılmasının niteliği konusunu incelerker biz, Türkiye tarımında kapitalizmin gelişmesiyle ilgili tüm sorunları ayrıntısı ile aydınlatma ödevini koymadık. Yukarıda belirttiğimiz gibi,bu ödev, Sovyet tarım araştırmacılarınca artık tamamlanmıştır. Tarım alanındaki incelemeleri sürdürürken · bizim önümüze koyduğumuz ödev, 60'lı ve 70'li yıllarda özel tarım üretiminde herşeyden önce küçük mal sektöründe ,kapitalist ekonominin büyümesinde,büyük çiftliklerin,en başta kiracıların kapitalist işletmelere dönüşmesinde,değişik türden tarım kooperatiflerinin ortaya çıkmasında sosyal-ekonomik gelişme için karakteristik olan anları ortaya çıkarmaya çalışmaktır.

Küçük köylünün iflası,emeğini satarak geçinenlerin pazarının genişlemesinin kaynağıdır.

Türkiye verilerine göre, küçük,yani yoksul ve orta işletmeler üstüne yapılan incelemelerde kaçınılmaz olarak ortaya çıkan önemli sorunlardan biri,birçoğunun 5 herktardan daha az toprağı olan ,böylece birçok durumda asgari geçimini bile sağlıyamıyan bi işletmelerin varlıklarını nasıl sürdürebilecekleri sörünüdür. Çünkü söz konusu olan,çok az bir toprağı sahip olan veya onu kiralıyan 3 milyona yakın küçük işletmedir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İstatistik grupta sayıca en fazla olan küçük işletmelerdir. Bunlar en küçük ve cüce işletmelerdir. 1973 yılında bunların sayısı 2,2 milyonu buluyor,buarada bunlardan 1,4 milyonunun ~~xxxx~~ ortalama 1 hektarın çok az üstünde toprağı vardır. Kesinlikle açıktır ki, böylesine büyük sayıda ~~xxxxxxxxxxx~~ istatistik "işletmenin" reel olarak varlığını sürdürmesi kuşkuludur. Türkiye koşullarında ,geniş boyutta 0,1-0,5 hektar toprağı sahip olan işletmelerin varlıklarını sürdürmesi daha da kuşkuludur. Türkiye istatistiklerine inanılırsa,bunların sayısı 1970 yılında 500 bini buluyor (352 ,Ağustos 1977,s.59)

Her halde,bu istatistik grubu "işletmeleri" temsilcilerinin ezici çoğunluğu,iflas sonucu küçük üreticiler statüsünü yitirmişlerdir; bunların az bir bölümü,aşağıda belirtileceği gibi,hala olumlu konjöktürü kullanarak,küçük mal üreten işletmelerin temsilcileri olarak kalmaya devam ediyor. Türkiye istatistikleri genel olarak,böylesi bir ayrım yapmıyor. Böylesi bir ayrım,resmi kanıtları,yalnız biçimsel belirtilere göre yapılan tarım sayımına değil,öteki verilere,örneğin endüstri ve alt yapı kuruculuğuna,aynı zamanda çok sayıdaki tarım anketlerine göre kıyaslama sonucu ortaya çıkarılabilir.

Yoksul köylünün bir bölümünün topraktan kopmasının dolayı fiili (hukuksal değil) kanıtlarından birini,biz, endüstri işletmelerinin sayısının artmasında ve böylece büyük kentlerin merkezleri sınırı dışında sürekli endüstriel istihdam yerlerinin ortaya çıkmasında görüyoruz. Bu endüstriel istihdam kent proleteryasının oluşmasıyle özdeş değildir. Sonuncusu önemli ölçüde,birincisinin gerisindedir. Ne varki,resmi istatistik,genel olarak,köylü ailelerini sanayi proletaryası olarak ~~xxxxxxx~~ tanımlamaya, (yalnız proletarya da değil) onun tüm eklentilerini,toprak parçasını, haneyi,işletmeleri hesaba katarak ,köylü nufusu kapsamına almaya devam ediyor. Ülkenin

TÜSTA/ TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

endüstri kuruculuğunu incelerken,büyük ve orta,en başta küçük endüstri işletmelerinin önemli bir bölümünün,özellikle son yıllarda kurulan işletmelerin kentte değil,kent çevresinde ve köylerde kurulduğunu gözönünde bulundurmak gerekiyor; bu işletmelerde çalışanların ana bölümünü,sahip olduğu küçük toprak parçasıyla bağını koruyan ilfas etmiş yerli ve taşra köylüleri oluşturuyor. Buna benzer gelişmeler özellikle,Ülkenin merkezi bölgelerinde ve Doğu'da yeni kurulan işletmeler için karakteristiktir. Ama bu tür gelişmelere ,eski merkezlerin çevresinde yer alan köyler için de geçerlidir.

Ülkenin en büyük endüstri kenti olan İstanbul çevresinde küçük ve özel orta işletmeler bulunuyor; çağdaş endüstri işletmelerinin çoğu ise,doğal olarak orta boyutta işletmeler, kent dışında ,onlarca kilometre uzaklıkta yer alıyor. Bu işletmelerde işçi olarak da,herşeyden önce çevre köylerin nüfusu çalışıyor.

Ülkenin ikinci endüstri merkezi olan İzmir kenti çerçevesinde küçük yapımevi,depolar,birkaç sigara fabrikası,"Turyağ" işletmesi bulunmaktadır. İzmirin çağdaş endüstri potansiyelini oluşturan tüm ötekı işletmeler ise, kent çevresinde,kısmen İzmir etrafındaki kasaba ve köylerde kurulmuştur. Örneğin, "Metaş" firmasının metalurji işletmesi,(İzmirden 10 kilometre uzaklıkta olan) Işıklar köyünde kurulmuştur. Şüphesiz, 318 haneden oluşan 2,5 bin nüfusu bulunan bu köyde yaşıyanların önemli bir bölümü bu işletmede çalışıyor. "Durmuş Yaşar" şirketine ait Ülkenin en büyük boya fabrikası,"Etitaş" işletmesi, "Britiş Motor Korporeyşın" (BMC) kamyon montaj fabrikası Bornova yakınlarında, "Tariş" kooperatifinin 100 bin iğ kapasiteli ~~iplikx~~ büyük iplik fabrikası İzmir yakınlarındaki Çiğli bölgesinde bulunuyor. Çoğu kez İzmir adı verilen petrol işleme fabrikalarının biri, İzmir'den 60 kilometre uzaklıkta

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

bulunan Aliağa'da (Menemen yakınlarında) yer alıyor. Hesaplamalarımıza göre, 1965-1975 yılları arasında Menemen'in nufusu pratik olarak artmamıştır,68,5 bin olarak kalmıştır. Aynı zamanda etraf köylerden gelmeler sonucu Aliağa'nın nufusu iki misli (3,1 binden 5,7 bin) artmıştır. (162,1965, s.345,347) 1975,s.10) Bunun sonucu olarak Aliağa,büyük bir işçi katmanının yaşadığı kasaba statüsüne kavuşmuştur. Kuşkusuz, onun nufusunun önemli bir bölümünün köyle bağı sürmekte,onlar tarım işletmeleri sayımına girmeye devam etmekte ve bu'da, küçük köylü işletmelerinin gerçek sayısını çarpıtılmasına yol açıyor.

Ankara kenti çerçevesinde, hemen hemen endüstri işletmeleri yoktur. Buna karşılık,bugün endüstri kentlerine dönüşmüş olan onun etrafındaki kasaba ve köylerde birkaç endüstri işletmesi kurulmuştur. Ankara ili köylerinde oturanların birçoğu bu fabrika ve işletmelerde,aynı zamanda Ankara'da çalışıyor. Hergün Balya trenleri,başkente ve askersel işletmelere, yakın köylerde ve kasabalarda oturdukları için köylü nufus kapsamına alınan binlerce işçiyi,küçük memur ve öteki emekcileri taşıyor. (283,s.27)

Bundan bir süre önce SSCB'nin yardımıyle İskenderun'da kurulan metalurji kombinası İskenderundan 30 kilometre uzaklıktaki Yakacık kasabasında bulunmaktadır. 1965-1975 yılları arasında bu kasabanın nufusu 4 binden 25,5 bine çıkarak 6 kat arttı,aynı zamanda yakın köylerin nufusunda da artış oldu (162,1965,s. 310,1975 s.6) Bu söz konusu kombinada çalışan işçilerin önemli bir bölümünün bu kasabada olduğu gibi,çevre köylerinde oturduğunu kanıtlıyor. İstatistiklerde köy nufusu kapsamında görünen endüstri işçi yığınının önemli bir bölümünün büyük kentlerin etrafındaki köy ve kasabalarda oturduğunu gösteren örnekleri çoğaltmak olanaklıdır.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Köylülerin iflası ve onların sahip oldukları küçük toprak parçasını biçimsel olarak kaybetmiyerek endüstriye akması gıda endüstirisinin gelişmesiyle ilgilidir. 50'li yıllara kadar, Türkiye'de iki-üç şeker fabrikası vardı, günümüzde bunların sayısı 18'i buluyor. Önümüzdeki yıllarda,genellikle ülkenin doğusunda daha 12 şeker fabrikasının kurulması planlanıyor. Şeker pancarı üreticileri , şeker kaynatma mevsimi döneminde şeker fabrikalarına iş gücü sağlıyanların başında geliyor. 1964'te Türkiye'nin şeker fabrikalarında 24,6 bin sürekli ve mevsim işçisi çalışıyordu.Bunlar yakın köylerde oturan köylülerdir. Şeker fabrikaları,ise, kentlerin dışında kurulmuştur. (283a,s.300)

Çay ve tütün üretiminde de buna benzer bir tablo gözleniyor. Tütün, her yıl ülkeye milyonlarca dolar döviz sağlıyan Türkiye ihracatının ana ürünlerinden biridir. Tütün üreticilerinin önemli bir bölümü, işçi olarak,üç-dört aylık bir süreyle tütünün daha sonraki işlemleri için tütün alıcılarına,tütün tüccarlarına, yabancı firmalara ait olan işletmelerde çalışıyorlar. (282,s.51, 294,1974/ 1975 s.281,282). Çay üretimindeki artış, bu alandaki köylü nufusunun endüstri çalışmalarına katılmasını sağladı. Toplanan çayın işlenmesi, çay üreticilerinin çoğunun yaşadığı köy ve kasabalarda kurulmuş bulunan küçük işletmelerde gerçekleşiyor. 1978'de, çay işletmelerinde 41,6 bin sürekli ve mevsim işçisi çalışıyordu. (183a,s.347).

Ne yazık ki, elimizde,paketlenmiş kuru meyveler,konserve edilmiş,meyve,sebze ve yemiş üretimi konusunda buna benzer veriler yoktur. Ancak,bu endüstri kolunun da son yıllarda gelişme göstereğiği bilinmektedir. Bu alanda gerçekleşen üretimin hacmini 1975 yılı için aşağıda sunduğumuz veriler kanıtlıyor (kesin sapmamıştır,bin ton) / 294,1974/1975,s.258/

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Sebze konserveleri..... 40,1

Meyve suları ve özü..... 43,0

Domates salçası..... 52,0

Konserve edilmiş zeyhtin...115,0

Paketlenmiş üzüm.....250,0

Paketlenmiş incir..... 37,0

Paketlenmiş çeviz içi ... 45,0

paketlenmiş fındık içi... 145,0

Bitkisel yağ,kaşer,yoğurt,zeyhtin yağı,pastörize süt gibi süt ürünleri üretimi gelişiyor. Bu ürünlerin önemli bir bölümü, köylerde,kaşer türünün üretildiği yerlerde bulunan özel ve kooperatif işletmelerinde hazırlanıyor. Bu işletmeler için hammadde ya köylülerle imzalanan anlaşmalarla sağlanıyor ya da pazardan satın alınıyor; işçi olarak da çevre köylüleri kullanılıyor. Bu alanın geliştirilmesi planları,bu türden yeni işletmelerin kurulmasının öngörülmüşünü gösteriyor. Devlet Planlama Teşkilatı belgelerinin birinde, sütlü ürünler,sebze ve meyve konserveleri ve salçaları,bitkisel yağlar gibi gıda endüstrisinin (bunların ezici çoğunluğu küçüktür) 135 özel işletmesinin listesi açıklanıyor. Çoğu durumlarda,söz konusu işletmelerin kurulacağı yerler olarak,büyük tüüken merkezleri yakınlarındaki küçük kentler ve kasabalar saptanıyor. Kuşku yoktur ki, bu işletmelerin işçilerini herşeyden önce söz konusu bölgenin iflas etmiş tüm köylüleri oluşturacaktır. Aynı kaynak, kırsal bölgelerde yeni işletmeler kurma eğilimi sadece gıda endüstrisi için karakteristik olmadığını kanıtlıyor. Birçok özel tekstil fabrikasının kuruculuğu, Adana,Ankara,Bolu,Kastamonu,Rize illeri kapsamına giren kasaba ve köylerde kurulması planlanıyor. Erczacıbaşı holdingi,Karamürsel kasabasında (Kocaeli ili) paketleme fabrikası kuruyor. Aynı ilde "Kazlıderi" Kullar köyünde oldukça büyük bir deri fabrikası kurmuştur.1975'te bu köyün nufusu 3 binin çok az üstündeydi.(238.-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

N.G. Kireev

TÜRKİYEDE KAPİTALİZMİN GELİŞMESİ

"Karma ekonomi" teorisinin eleştirisi

Moskova 1982

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ÖNSÖZ

Sorunun ele alınışı

Köklü sosyal değişikliklerin gerçekleştiği, demokrasi ve ilerleme için savaşımın dünya çapında hızlandığı çağımızda, kapitalist ilişkilerin oldukça yakın bir geçmişte yerleşmiş olduğu Asya ve Latin Amerikanın politik bakımdan bağımsız olan devletlerinin bu süreçlere katılması sorunu dünya kamuoyunun dikkatini giderek daha fazla çekiyor. Olgular şunu gösteriyor: bu devletlerin dünya kapitalist ekonomi sistemine, gelişmiş kapitalist ülkelerin askersel-politik çıkarların alanına sokulmuş olmalarına karşın, bu devletlerde anti-emperyalist, anti-tekelci savaş potansiyeli tükenmemiştir. Bu da, kimi kez bu devletlerin egemen çevrelerini anti-emperyalist nitelikte önemli kararlar almaya zorluyor.

Böylesi gelişmeleri, günümüz ulusal kurtuluş hareketinin yedeklerinden biri olarak değerlendiren ilerici araştırmacılar, sosyologlar ve ekonomistler, bunların kaynağını ortaya çıkarmaya, gelişmekte olan kapitalist ülkelerin iç sosyo-ekonomik süreçleriyle bağlamaya, demokratik, anti-tekelci dönüşümlerin sosyal ve ekonomik temelinin gerçek boyutlarını değerlendirmeye çalışıyor-

lar.

Ulusal kurtuluş hareketinin utkusundan sonra 60 yıllık Cumhuriyet rejimi döneminde Türkiye,kapitalist gelişme yolunda önemli bir mesafe aldı,kimi göstergelere göre, onun orta gelişmişlik düzeyine ulaştı veya yaklaştı. Bu durum Türkiyeyi Latin Amerika,Asya ve Güney Avrupa'nın bir dizi kapitalist ülkesiyle birleştiriyor ve gelişmenin bütünleşememe (dezentegrasyon) etkenlerinin güçlü olduğu bazı Asya ülkelerinden (örneğin Hindistan) ayırıyor.

Bu kitapta biz,özellikle özel sektörün gelişmesi örneği ile,geçmişte Avrupa'nın batısında olduğu gibi,genel olarak Türkiyede kapitalizmin yerleştiğini göstermeye çalıştık. Bu sürecin niteliğini Karl,Marx şöyle değerlendiriyor:" kapitalist rejim,ya burada tüm ulusal üretimi doğrudan doğruya egemenliğine almış,ya da, ilişkilerin daha az gelişmiş olduğu yerlerde o, en azından bunlarla birlikte hala varlığını sürdüren ,eski üretim biçimine ait olan eriyen toplumsal katmanları da dolaylı bir biçimde kontrölünde tutuyor" (1. s.774)

Bu kitapta yazar,Türkiye'nin sosyo-ekonomik düzeninde geleneksellliğin ve çağdaşlığın varolmasının dualist olmadığını ve "organik uyuşmazlık" niteleği taşımadığını göstermeye çalıştı. Bu, ülkenin toplumsal gelişmesindeki tüm dislektik açıdan çelişkili tarihsel gidişde,onun tüm yapılararası,kollararası,bölgesel eşitsiz ve dengesiz gelişmesinde ortaya çıkıyor. Ve başlıca üç yapıdan oluşan (devlet-kapitalist,özel kapitalist,küçük kapitalist üretim) genel kapitalist yapının bu sistemde egemen olması olgusuyle çelişmiyor.

Böylece Türkiye toplumundaki sömürünün bu biçimde değerlendirilmesine haklılık kazandıran ana gösterge,herşeyden önce üretim güçlerinin gelişmesinde ulaşılan düzeydir. Bu düzeyin daha ayrıntılı değerlendirilmesi kitabın ilgili bölümlerinde yapılıyor.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Genel olarak şunu söylemek yerinde olur: günümüzde Türkiye toplumu, oldukca gelişmiş çağdaş maddesel ve teknik araçlar, emek kaynakları sistemini kapsayan ve böylece gelişmiş kapitalist yeniden üretimi sağlama durumunda olan bir halk ekonomisine sahiptir.

Endüstri üretiminin, demir çelik ve renkli metaller üretimi, büyük makine endüstrisi aracılığıyla gerçekleştirilen petro-kimya, çimento, çam, kağıt, dokuma ve iplik, sigara, şeker, alkollu içkiler üretimi, ülkenin gereken mal biçimlerindeki bugünkü gereksinimini tamamen veya önemli ölçüde karşılıyor. Ülkede, ulaşım araçları, traktörler, tezgahlar, yol kuruculuğunda kullanılan makine ve donatımlar, elektro motorlar, ev tekniği, radyo, televizyon üreten veya monte eden işletmeler vardır.

Tarım üretiminin en önemli ürünlerinin önemli bir bölümünü şunlar oluşturuyor: pamuk, tütün, çay, şeker pancarı, yün, fındık, sebze, narinciye, zeytin. Pamuk üretiminde Türkiye İtalyadan, İspanyadan öndedir; İspanyadan daha fazla ise şeker pancarı üretmektedir; tahıl üretimi bakımından İspanya'ya eriştir. Sürülen toprağın %30'ni traktörlerle işleniyor, biçer-döverlerin sayısı 12 bini buluyor, her yıl 6-7 milyon ton gübre kullanılıyor. Enerji, ulaşım, bağı, liman işleri, gelişmiş kara, demir ve hava yolları kolları oldukca daha modernidir.

Banka kredi ve ticaret, hizmetler, taşımacılık, bağı, radyo ve televizyonsistemi pratik olarak tüm ülkeyi kapsıyor, iç pazarın kent ve köy arasında alım-satımın genişlemesinde sağlanmasında önemli birleştirici bir işlev görüyor. Geri safi milli hasılanan yapısı 1978'de şöyledir: tarım % 22,6, endüstri 24,1, hizmetler (kuruculuk ve taşımacılık da içinde olmak üzere) 53,3 . 1977'de kişi başına düşen üretim bugünkü fiyatlara göre 1018 dolara ulaştı. Bu gösterge bakımından Türkiye Hindistanı Endonezya'yı, Güney Koreyi çok geçti, Meksikaya, Brezilyaya yaklaştı. (146 a s.106) Toplam ulusal üretimde yatırımların oranı 1977'de

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

% 23'tür.(bugünkü fiyatlarla) Yatırımlar yapısından endüstriye, enerji ve ulaşıma düşen pay % 60,tarıma düşen pay ise,% 13 civarındadır. (174,1980 s.26,32)

Bazı göstergeler,ülkenin dünya ekenomisiXX içine daha fazla girdiğini kanıtlıyor. 1980 yılında dış ticaret operasyonları toplam ulusal üretimin %18,6'na eşittir. Türkiye,üretimin uluslararası kapitalist uzmanlaşmasına ve işbirliğine katılıyor (örneğin "Ortak Pazar" ülkelerine pamuk ipliği ve dokumaları,gıdda maddeleri iş gücü satıyor,oradan donatım,teknoloji,sermaye alıyor). Türkiye Yakın Doğu pazarlarına yalnız endüstri ürünleri satımını genişletmekle kalmıyor,buralara teknoloji de satıyor. Ülkenin gelişmesinde resmi strateji, ekenomik ve politik bakımdan Batı ile bütünleşme, Batının burjuva tezleriyle sözümona " refah devletini" kurmaktır. Batıya bağımlılık,petrol ürünleri,donatım,yedek parça,montaj endüstrisi için gerekli malların,gıda,ilaç endüstrisi için bilgilerin, teknoloji ve patentlerin dış alımını finanse etmek için her yıl büyük kredilerin gerekmesinde kendini gösteriyor. Bu bağımlılık, ülkede geniş bir biçimde yaygın olan teknolojik süreçlerle, belirli Batı standartlarına,madel ve markalarına uygun makin ve donatım yapımıyle daha da artıyor. Çünkü, bunların amortazisyon ve rekonsturksyon işlerini yine Batı türlerine göre yapmak gerekiyor.

Türkiye toplumunun gelenekselliken çağdaşlığa geçişini,ülkenin aktif nüfus bileşiminde (15-64 yılları) gerçekleşen değişiklikler gösteriyor. Nüfusun istihdamı üstüne kollara göre (%) aşağıdaki aktardığımız veriler şöyledir:

	1962	1979
tarım.....	77,0	60,4
endüstri	7,9	12,8
kuruculuk	2,4	2,8
ticaret	2,9	4,5
ulaşım.....	2,1	3,4
hizmetler.....	6,0	15,1
bilinmiyen	1,7	-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Yalnız maddi üretimin düzeyi ve özellikleri değil,nufusun değişik gruplarının üretim araçlarına karşı olan ilişkilerini gösteren resmi veriler,Türkiye toplumunda kapitalist ilişkilerin egemen olduğunu gösteriyor. Kapitalizm biçimsel olarak emeği tamamen kontrolünde tutmasa da,o,en azından dolaylı bir biçimde küçük üreticiyi endüstri ve endüstri-tarım işleri,sürüm ve onarım süreçlerine katmakla,ulusal ve uluslararası pazar düzeyinde giderek genişliyen mübadele ile önemli ölçüde onu kontrol ediyor, 1977'de ülkede çalışanların %25,7'ni,sürekli borçlanmaya gitmiyen kentte ve köydeki küçük mal ve hizmet üreticileri oluşturdu. Aile işçilerinin oranı ise % 41'dir.

Bunların % 1,1 istatistiklerde girişimci olarak görülüyor. Sonuç olarak,tüm çalışan ailelerin ~~xxxxxx~~ % 32,2'ni üçretli işçiler oluşturuyor. (146 a,s.370) Bu son grupta devlet memurlarının oranı (% 20), endüstri proletaryası % 40'tır. Geri kalan % 40'nı da tarımdaki ücretli işçiler ve kent küçük üreticileri oluşturuyor.

Türkiye imalat endüstrisinde fabrika-işletme proletaryasının sayısı 1970'de 500 bini geçiyordu. Bunların yarısı, her biri 500'den fazla insan çalıştıran büyük işletmelerde çalışıyor,bunlar imalat endüstrisinin tüm işletmelerinde gerçekleştirilen toplam üretimin % 40'nı sağlıyor. (220,s.2,59) Ücretli işçilerin % 42'si sigortalıdır. İşçilerin ezici çoğunluğu sendikalara üyedir.

Yalnız ekenomik,sosyal değil,devlet düzeni ve politik sistem,Türkiye toplumunun tinsel yaşamı,ideolojik savaş,çağdaş Türkiye toplumunun tüm yaşam biçimi gibi göstergeler de,Türkiye de kapitalist ilişkilerin egemen olduğunu kanıtlıyor. Böylece Türkiye burjuvazisi (tekelci de içinde) tüm gruplarıyla bugün ekenomik ve politik bakımdan Türkiyede en etkili egemen sınıftır.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Bu sınıfın içindeki savaşım ülkenin politik yaşamının sürekli ve önemli etkeni, Türkiye toplumunun belirli gelişme düzeyinin göstergesi oldu. Emekçilerin haklarını sınırlama, emekçi sermayece sömürü için daha elverişli koşullar yaratma, devlet sektörünü kullanma, Batı toplumuyla bütünleşme amacıyla ülkede periodik olarak gerçekleştirilen askeresel rejimleri, (bunun son örneği, Eylül 1980'dir) Türkiye burjuvazisi kendi adına "hafızasahha önlemlerini" gerçekleştirmek için kullanıyor. Aracı ticaret çevrelerinin kareborsacılık çabalarını sınırlama, tekelci burjuvazinin vergilerini artırma, yönünde önemler alınıyor, diğer dengeleyici önlemler gerçekleştiriliyor. Ama bütün bunlar, burjuvazinin tüm gruplarının çıkarlarına uygundur.

60 yıl içinde ülke nin sosyal-ekonomik yapısındaki değişikliklerin değerlendirilmesi yalnız Türkiye için önemli değildir. Böylesi bir eğre, kapitalist gelişme yoluna koyulan öteki ülkeler için de tarihsel deneyimlerin biriktiğini söylememize olanak sağlıyor. 20 ve 30.yıllarda Kemalist yol, devletcilik Sovyetlerin olduğu gibi diğer yabancı ekonomistlerin dikkatini üzerine çekti. Bu konuda Sovyet araştırmacılarının değerlendirmelerinde varılan sonuç şöyle: söz konuşu olan kapitalizmin yerleşmesidir. Burjuva araştırmacılarına, buarada Türkiye araştırmacılarına gelince, onlar "devletciliği," ulusal sermayenin halkın çıkarları yararına biriktirmeni ve işlevini " sağlayacak yeni bir deney olarak görüyorlardı. (122,s.209)

Haklı bir biçimde, devletciliğin gelişmesinin genel sonuçları, İ.V.Alikberov, F.F.Moiseev, A.D.Novičev, Y.N.Rozaliev, E.İ.Urozov ve diğerleri gibi Sovyet Türkologlarının yazdıkları kitaplarda kapitalist gelişme olarak değerlendiriliyor. Ancak kanımıza göre, önce devletcilikten, daha sonra "karma ekonomiden" " kapitalizme geçiş" yönündeki Türkiye deneyimi, kapitalist yolden gelişen ülkelerle ilgili araştırmalarda şimdiye dek gereken ölçülerde

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

gözönünde bulundurulmamıştır. Bunun sonucu olarak,bu ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmesinin özünü belirleme ödevi,önemli ölçüde zorlaşıyor.Bu durum bizi, Türkiye toplumunun doğuşu sorununu ortaya atmaya,örneğin 30'lu yıllarda dünyada dikkatleri üzerine çeken devletcilik belgisinden fazla gürültüsüz neden vazgeçildiğini,onun "karma ekonomi" gibi yeni bir belgiyle değiştirildiğini aydınlatmayı denemeye zorluyor.

Türkiye'nin 60'lı ve 70'li yıllarının sosyo- ekonomik yapısı üstüne yaptığımız analiz,en başta Türkiye toplumunda önemli bir sektör olan,mal ve hizmet üretiminin en geniş alanını kapsayan özel üretime dayanıyor. Sistem içindeki özel sektörün gerçek önemini somut bir biçimde gözönünde bulundurma gereği,onun gelişmesi eğilimleri,bizim devlet-kapitalist sektörüne de büyük dikkat ayırmamızı gerektirdi. Kanımıza göre,bütün olarak yapının oldukca tam ve sistemetik incelenmesini sağladı.

Yazar,özel sektörü oluşturan birbirine bağımlı iki gelişme eğilimini değerlendirmeye çalışmıştır: 1) küçük mal ve küçük kapitalist üretimde yansıyan küçük üretim; 2) hala kentteki büyük ticaret sermayesiyle açık genetik bağlarını koruyor çağdaş büyük kapitalist üretim.

Türk verilerine göre,mal ve hizmetler üreten küçük üreticiler kategorisine girenlerin sayısı 4 milyon ailedir. Bunların aşağı yukarı 3 milyonu yoksul köylüler ve orta köylülüktür. Kent esnafları,tamirciler ve 10 binlerce bakkal,özel şöförler de buraya giriyor. Küçük mal ve hizmet üretiminin iki biçimi arasındaki

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

kesin nicel çizgiyi saptamak olanaksızdır. Bununla birlikte bu iki biçimin varolması bir dağılma değil,karşılıklı işbirliği içinde olan bir varoluştur.Onun özünü,küçük mal ve küçük kapitalist sektörlerin evremsel kenetlenmesinin birliği ve çelişkileri, gelenekselllikle çağdaşlığın içiçe girmesi oluşturuyor. Böylesi bir kenetlenme,büyük devlet sermayesi ile özel sermayenin karşılıklı etkilenmesiyle gerçekleşiyor. Burada V.İ.Lenin'in,kapitalizmin doğrudan doğruya büyük makine endüstrisi,fabrika bacalarıyla başlamadığına ilişkin Narodniklere yönelik eleştirilerini anımsamak gerekiyor. Hatta köyde topluluklarının varolması kapitalist eğilimlerin doğmasını dışlamıyor. "Köylülük" çok sözü edilen "toplulukta" yoksullara ve zenginlere,proletaryanın ve sermayenin "özellikle ticaret) temsilcilerine ayrıldığı zaman, burada gelişmemiş,orta çağ kapitalizmini görmek istemiyorlar ve köyün politik-ekonomik yapısını bir kenara iterek,köylünün değişen toprak mülkiyeti biçimi konusunda, "yurt için başka yollar" bulmaya çalışıyorlar. (c.10 s.333) Narodnikleri,küçük üretimde yavaş yavaş gerçekleşen sosya-ekenomik değişikliklerin anlamını kavramaya çağırarak,V.İ.Lenin,onları kapitalizmi yalnız oldukca gelişmiş biçimde kabul etmelerinden, "kapitalizmin gelişmesini sağlıyan sosya-ekenomik değişikliklerin karmaşıklığını" atlamak istemelerinden ötürü eliştirdi. (c.11,s.232) Buna benzer eleştiriler,ülkenin sosya-ekenomik yapısındaki değişikliklerin kapitalist niteleğini kabul etmek istemiyen kimi Türkiye Burjuva yazarlarına da yöneltilebilir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Bu kitapta,ticaret sermayesinden yükselen endüstri sermayesinin yerleşmesi,onun büyümesi,holdingler biçiminde oluşması,devletin, uluslararası tekelci sermayenin desteğinde sağlam bir dayanağı olan tekelci sermayenin ortaya çıkması,genel olarak,devlet-tekelci kapitalizme yönelik kapitalist gelişme modelinin oluşması gösterilmiştir. Türkiye komünistleri haklı olarak,bu eğilimi şöyle vurguluyorlar:" Türkiyenin tekelci çevreleri,bugün devlet erkini bütünüyle ele geçirmeye ve devlet-tekelci kapitalizme sıçramaya çalışıyorlar". (304,1980 N 10 s.52) Bugünkü yapıda bu gelişme yönünü başlıca ve belirliyeci olarak kabul ederken biz,gelişmekte olan kapitalist ülkelerdeki tekellerin özgül doğasından kaynaklanan,oluşan devlet-tekelci kapitalizminin özgül niteliklerini gözönünde bulunduruyoruz. Bu özellikler,Sovyet Doğu bilimleri uzmanlarının kitaplarında sergilenmiştir (37a s.164;56,s.15) Bunun yanısıra ,gelişmekte olan kapitalist ülkelerde demokratik çevreler,"tekeller" kavramına çoğu zaman tekellerin ekonomik gücüne eşit olmıyan özel bir politik anlam veriyorlar. Ama bunun önemi ve gerekliliği, tekelci sermayenin tepesindekilerin toplumun öteki katmanlarından politik yalıtlanması savaşımıyle açıklanabilir.

Türkiyenin gelişmesinde olanaklı bir tür olarak devlet-tekelci kapitalizmden söz ederken biz,devlet sektörünün ona katılması özelliklerini ayrıntılı bir biçimde gözönünde bulundurmak zorundayız. Bu kitapta biz,devlet kapitalist girişimciliğin bugün de, halk ekonomisinin birçok kolunu kapsadığını,onun genel olarak teknik-ekonomik göstergeler,üretimin ve sermayenin yoğunlaşması

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

açısından büyük özel sermayeyi geçtiğini göstermeye çalıştık. Örneğin devlet-kapitalist girişimcilik imalat sanayi işletmelerinin % 7'ni ve net üretimin % 52'ni kontrol ediyor.(1974)

1975'de imalat sanayinin donatımı için ana sermaye 1965 fiyatlarına göre,75,5 milyon lira hesaplanmıştır. Bunun 92,6' milyon lirası devlet işletmelerinde,65,9'u milyon lirası özel işletmelere ayrılmıştır.(15la s.20) Devlet sektörü,endüstrileşmesinin ve ekenomik bağımsızlığın savaşımının başlıca temeli olarak kalmaya devam ediyor. Türkiye halkının proletar olmıyan yığınlarının anti-tekelci,anti-emperyalist çıkarlarını temsil eden büyük sosyal grupların varolması,devlet kapitalizminin gelişmesiyle bağlıdır. Birçok ilerici ekonomist bunu iyi bilerek,yakın gelecek için yaptıkları öngörülerde,devlet sektörünün büyük sermayeye ve tekellere "teslim etmede", yerleşmiş bir gerçek olarak Türkiyede devlet-tekelci kapitalizmi ilan etmede acele etmiyorlar. Bununla birlikte,Türkiyede kapitalist ilişkilerin giderek gelişmesi, bugünkü politik erkin niteliği koşullarında,devlet kapitalizminin girişimlerinde,onun şu dialektik çelişkili özü giderek daha açık ortaya çıkıyor: gelecekte ilerici sosyal değişiklikler için ekonomik potansiyel oluşturuken o,aynı zamanda giderek daha fazla bol keseden ve etkili bir biçimde kentte ve köyde Burjua-toprak ağası kesimine ,herşeyden önce büyük sermayeye ve tekellere hizmet ediyor.Devletin,sosyal ve politik çatışmaların yumuşatılmasında,"sosyal barışın" sağlanmasında rolü büyüktür. İşçileri,memurları,esnafları,küçük tüccarları,köylüleri kapsıyan

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

devlet sosyal sigortalar sisteminin, onlara kredi verme ve onlar için kooperatif kurma olanaklarının varolması egemen çevrelere birçok çatışmayı nötrolize etmede yardım ediyor.

Bu somut sosyo-ekenomik materyalde,sorunların böyle konuşu bizce, Türkiyede demokratik,anti-emperyalist cephenin oluşturulmasıyle,bu cepheye katılacak olanların belirlenmesiyle,onun ekenomik programının hazırlanmasıyle ilgili artan çabalar açısından önemli ve günceldir. Türkiyede kent ve köy emekçilerinin çıkarlarını temsil eden başlıca politik güçlerin gerçekleştirmeye çalıştığı önlemler,bağlaşıkları saptamak,onların sosyal-ekenomik gereksinimlerini gözönünde bulundurmak, toplumun anti-tekelci yoldan yürümesi için emperyalizmle ekenomik,politik ve tinsel bütünleşmeyi engellemektir.

Uluslararası sermaye ile bağlı olan büyük ve tekelci burjuvazi,çeşitli taktikler uyguluyor ve toplumun tüm sosyal gruplarına karşı değişik baskı araçlarına (ekenomik,politik,ideolojik) başvuruyor. Bunlara dayanarak ülkenin gelişmesine kendi gelişme stratejisine uygun bir yön vermek istiyor. Bununla birlikte bu amaçla o,gelişmekte olan kapitalist ülkelerde en geniş üretim ve değiş-tokuşun gerçekleştiği,üretim araçlarının özel mülkiyet oluşturduğu bir alan olan özel sektör üzerinde kendi tekeline almaya çalışıyor. O,bu alanı kendi çiftliği sayıyor, özel sektörün birliğinden söz ederken,kapitalist gelişmenin "tek ve ayrılmaz" özel sektörü parçaladığı olgusunun üstünü örtmek için elden geleni yapıyor,küçük mal üreticilerini

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

iflasa sürüklüyorlar,küçük mal sahiplerini ücretli işçilere dönüştürüyorlar,tekelci sermayenin konumlarının güçlendirilmesine katkuda bulunuyorlar.

İlerici bilimin güncel ödevlerinden biri de,özel sektörün bir bütün içinde olduğu yalanını,özel mülkiyet fetişini açığa vurmaktır. Çünkü bunların ardında ,büyük ve tekelci burjuvazinin dar sınıfsal çıkarları ,onun uluslararası tekellerle bağı bulunuyor.

K.Marx," biri üreticinin kendi emeğine,diğeri başkasının emeğini sömürmeye dayalı birbirinden çok farklı iki özel mülkiyet biçimleri arasında ilkesel ayrım yapılması gerektiğini vurgulamıştı. Burada sonuncusu,"birincinin yalnız açık karşıtını oluşturmakla kalmıyor,onun mezarı üzerinde yükseliyor". (c.ls.774)

Böylece kapitalist girişimcilik yoluna koyulan ülkede 60'lı ve 70'li yılları kapsıyan dönemdeki özel sektörün somut sosyal-ekonomik analizi,küçük üretimin başlıca mezar kazıcısı olan kapitalist girişimciliğin rolü ,küçük ve orta burjuvazinin anti-tekelci potansiyelinin boyutları,tekellerin gerçek ekonomik gücü Günümüz Türkiyesinin sorunlarını incelemek için büyük önem taşıyan şeylerdir. Birincisi, dünyanın kökten yenilenmesi çağında yükselen genel demokratik hareketin sosyal bazının parametresini belirleme ödevleri kolaylaşıyor; ikincisi, tekelci sermayeyi tüm bağlarıyle yalıtlamayı ve daha sonra ortadan kaldırmayı,böylece toplumun gerçekten adaletli yenilenmesi için koşullar oluşturmayı amaçlıyan bu hareketin ekonomik,sosyal ve politik içeriği üstüne görüşlerimiz genişliyor.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye'de Tekelleşme

Üretimin yoğunlaşması ile ilgili göstergeler: (Uluslararası karşılaştırma)

100'den çok işçi çalıştıran imalat sanayii işletmelerinin tüm işletmeler içindeki payı. (...) içinde mutlak sayılar (yani işletmelerin sayısı)	100'den çok işçi çalıştıran imalat sanayii işletmelerinin tüm çalışanlar içindeki payı. (...) içinde bu grupta çalışanların mutlak sayısı
TÜRKİYE, (1970)[a,c]	
% 0,4 (621)	% 33,8 (214 000)
A. B. D. (1972)[b]	
% 10,6 (35 000)	% 75,2 (13 564 000)
Japonya, (1971)[b]	
% 2,4 (15 601)	% 48,1 (5 523 000)
İTALYA, (1971)[b]	
% 1,15 (6884)	% 45,5 (2 405 500)
FEDERAL ALMANYA CUMHURİ (1973)[b]	
% 15,1 (14 632)	% 81,2 (6 997 600)

Kaynaklar:

a: D.İ.E. kaynaklarına dayanarak aktaran: S. Arıkan ve M.T. Akad, "Özel Kesim İmalat Sanayiinde Gelişme ve Yoğunlaşma Eğilimleri" Makina Mühendisleri Odası, 1976 Sanayi Kongresi, S. 25. Dikkat: Türkiye için veriler yalnızca özel kesimi kapsıyor.

b: Die Wirtschaft kahitalistischer Länder in Zahlen, IPW Forschungshefte, 4/77, Berlin 1977, S. 64-66. Dikkat: Hem özel, hem de devlet işletmelerini kapsıyor!

c: Arıkan ve Akad yalnız 10 kişiden fazla çalıştıran işletmeleri dikkate almışlar. Diğer kapitalist ülkelere ilişkin sayılarla karşılaştırılabilir olması için ben oranları hesaplarken 1977 İstatistik Yıllığı (DİE) S. 207'deki verilere dayanarak tüm özel kesimi temel aldım. Eğer yalnızca 10 veya daha fazla çalıştıran işletmeler dikkate alınırsa bulunan oranlar % 0,4 yerine % 13,6 ve % 33,8 yerine % 67,3'tür.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Değerlendirme:

1970'den sonraki hızlı yoğunlaşma sürecini yansıtan sayılamalar bugüne kadar yayınlanmadı. Bir ipucu olarak şunu kullanabiliriz. İstanbul Sanayi Odası tarafından 1979 Ağustosunda yayınlanan verilere göre Türkiye'deki en büyük 300 firma arasına giren kamu ve özel kuruluşları (toplam 300 kuruluş) 1978 yılında 371 850 kişi çalıştırıyorlardı. Bu 300 kuruluş arasındaki özel firmalar ise (toplam 258 firma) 207 105 kişi çalıştırıyorlardı. Bu verileri 1970 verileri ile karşılaştırdığımızda 621 firmanın % 41,5'uğu olan 258 firmanın hemen hemen aynı sayıda işçi çalıştırdığını görürüz. Böylece 1978'de Türkiye sanayiindeki üretimin yoğunlaşma sürecinin 1971'de İtalya'daki ve Japonya'daki düzeye benzediği öne sürülebilir.

Başka bir karşılaştırma daha yapalım: 1971 yılında 10 veya daha fazla işçi çalıştıran özel kesim imalat sanayii işletmelerinde Türkiye'de ortalama büyüklük (ortalama işçi sayısı) 71,69 iken, (Kaynak: Yıllık İmalat Sanayii Anketi, İller, 1971, DİE Yayın No. 810, S. 25'teki verilere göre ben hesapladım), İtalya için aynı yılda aynı sayı ancak 58,15 idi. Aynı sayı 1973 yılında Federal Almanya için 152,32 idi. Burada yine ~~Japonya~~ İtalya ve Federal Almanya verilerinin hem özel ve hem de devlet işletmelerini kapsadığını hatırlamak yerinde olur. (Kaynak: IPW Forschunshefte, 4/77, S. 65 ve 66'daki verilerden kendim hesapladım). Görülüyor ki, salt üretimin yoğunlaşması açısından Türkiye'nin bugün İtalya ile aynı düzeyde olduğu rahatça ileri sürülebilir.

Çeşitli ürünlerin piyasa durumu tek tek incelendiğinde (bunun için "Demokratikleşme için plan '78-82, TİP" sayfa 168, 166, 165'deki ya da Orhan Silier,"Genel olarak ve Türkiye Sanayiinde Yoğunlaşma, Toplulaşma, Tekelleşme", Makina Mühendisleri Odası Sanayi Kongresi, 1976, S. 31) yurdumuzdaki sanayi ürünlerinin bir çoğunun satışının 1-3 firmanın elinde olduğu, dolayısıyla tam bir tekel piyasasının var olduğu görülüyor.

Ancak bizdeki bu tekeller emperyalist ülkelerdeki tekellere göre bazı önemli farklılıklar da taşıyorlar. Tekel durumlarını çoğu kez ekonomik üstünlüklerine değil, çeşitli yollardan sağladıkları bir takım ayrıcalıklara (yüksek gümrük duvarları, mutlak ithalat yasakları, yatırım izni, teşvik belgesi gibi) dayandırıyorlar. Bunun pratik sonucu şudur: Siyasal koşullardaki bir değişme ile

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

GELİŞMEKTE OLAN ASYA VE AFRİKA DEVLETLERİNDE DEVLET SEKTÖRÜNÜN SOSYO-EKONOMİK ÖZÜ
(Metodolojik Çözümlemede Bir Deneme)

Gleb SMİRNOV
Bilim Doktoru (Ekonomi)

Asia And Africa Today
1979/4- Haziran-Temmuz

Gelişmekte olan ülkelerin kamu yaşantısında devletin girişimci eylemi, en önemli karakteristiklerden biridir. Günümüzde bütün Asya ve Afrika'da devletin girişimci eyleminin genişlemesi ve ekonomiye planlama prensiplerini yerleştirmesi eğilimi belirginleşmektedir. Ve şüphesiz ki, geriliğin üstesinden gelme ve ekonomik bağımsızlığı kazanma için devlet sektörü en sağlam (azgelişmiş kapitalist ilişkilerin olduğu ülkelerde ise tek) temeldir.

Bağımsız, anti-emperyalist iç ve dış politikanın koşullarını yaratabilecek biçimde devletin ekonomik eylemi, en geniş ölçüde sosyalist yönelimli ülkelerde söz konusudur. Buna karşın, önce ilerici dönüşümler yoluna girmiş ancak daha sonra bu yoldan çıkmış gelişmekte olan ülkelerde devlet sektöründe bir küçülme vardır. (Örneğin, son yıllarda Birleşik Arap Emirliği'nde olduğu gibi.) Fakat politik rejimdeki bir değişme bir kural olarak, hem zaman devletin girişimci eyleminin tamamiyle terkedilmesine neden olmaz.

Günümüzde Asya ve Afrika ülkelerinde devlet sektörünün genişletilmesine yönelik eğilim açıkça görülmektedir. Bu ülkelerde devlet sektörü oluşmakta ve sürekli olarak gelişmektedir. Devlet sektörü kilit ekonomik pozisyonları tutmasa bile, bu ülkelerin sosyal yapısının değişmesinde ve biçim (formasyon-Ç) gelişiminde önemli bir işlev görmektedir.

Dolayısıyla, çok yapılı Asya ve Afrika ülkelerindeki bir ekonomik yapı olarak, devlet sektörünün ne olduğunu ve gelişmesinin olası yönlerini araştırmak önemlidir.

Lenin'in kullandığı anlamda "yapı" kavramı sosyo-ekonomik içeriğe sahiptir. Düzenler birbirine göre, üretici güçlerin örgütlenme biçimleri ve üretim ilişkileri tipleri açısından; üretici güçlerin verili bir örgütlenme biçimi içinde ürünlerin ve gelirlerin dağılımı ve üretim araçlarının mülkiyeti ilişkileri açısından farklılaşırlar. "Devlet yapısı" kavramı da üretici güçlerin örgütlenmesinin kapitalist, tekelci

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ve sosyalist biçimleri için kullanılabilir. Bu nedenle biz, özgürlüğe yeni kavuşmuş ülkelerin ekonomisinde "devlet sektörü"nü, belirli bir sosyo-ekonomik içerik ile kullanıyoruz ve bu kavramı açıklamadan onun daha ileri gelişme yolları ve bir toplumsal sisteme dönüşmesi üzerinde konuşmak imkansızdır.

Devletin girişimci eylemi (ekonomide devlet sektörü) pratikte devlet ile birlikte başlamıştır ve bir ölçüde genel olarak sınıflı toplumun doğasında vardır. (Örneğin köleci Roma'da ve Rusya'da Büyük Petro çağına kadar eski devletlerde bile devlet mülkiyetinde yapımevleri vardı.)

Lenin'in deyişiyle, toplumsal yeniden üretim sisteminde devlet ve özel kapitalist işletmelerin bir arada varoldukları ve işbirliği yaptıkları ama kapitalist üretim ilişkilerinin ağır basmadığı, yani kapitalizmin bir sisteme dönüşmediği, yerde bir devlet-kapitalist yapı vardır. Bu bizi, Asya ve Afrika ülkelerindeki devlet sektörünün sosyo-ekonomik anlamda bir devlet-kapitalist yapı olduğu veya belirli oranda onun elemanlarına içinde taşıdığı sonucuna götürür.

Bu çerçeve içinde sanayi geçiş biçimleri, bu yapının çeşitli değişik biçimleri, verili değişik sosyo-ekonomik ve politik koşullardan doğmuştur. Asya ve Afrika ülkelerinin sosyo-ekonomik yönelimleri nedeniyle, devlet sektörlerinin yapısında çok açıkça belirli farklar vardır. Fakat bu farklar nerede yatmaktadır? Devlet sektörünün ölçeğinde mi, onun brang yapısında mı, ya da toplumsal ilişkilerin biçimlenmesi sürecindeki etkisinin karakteri ve derecesinde mi?

Şuna inanıyoruz ki, devlet sektörünün sosyo-ekonomik içeriğinin analizinde, biçimlenme süreçleri üzerindeki (yani çok yapılı bir ekonomiden şu yada bu toplumsal biçime geçişte) etkisi ve gelişme yönlerinin belirlenmesinde, yani bir yapı olarak tanımlanmasında bir tek metod verimli ve doğru olacaktır: devletin girişimci eyleminin ayrı zamanda, üstyapısal bir karakter ve alt yapısal bir olay olarak çok yönlü biçimde araştırılması.

Devlet-tekel kapitalizminin özüne ışık tutan Lenin, onun "kapitalizmin devasa gücü ile devletin devasa gücünün tek bir mekanizma halinde"(1) karıştırılması, birleştirilmesi olduğunu yazmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde devletin girişimci

(1) V. İ. Lenin, Toplu Eserler, C.24, s.405 (İngilizce)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

olemi ile toplumsal ve ekonomik yaşamı düzenlemesinin sonucu olarak (ekonomik temelde bir unsur olarak) devlet sektörü ve (politik bir üstyapı olarak) devlet arasında çok güçlü (çoğu zaman karmaşık ve çelişkili) bir karşılıklı ilişki oluşmaktadır. Devletin kuruluş eleminin ilk dönemlerinde, "devlet sektörü-devlet" sisteminin kilit elemanı olarak politik üstyapı göze çarpmaktadır ama, bu sektör güçlendikçe, temel/üstyapı üzerinde, devletin ekonomik politikasının karakteri ve eğilimi üzerinde, etkisini arttırmaktadır. Bu özellikle, devlet sektörünün ekonomiye planlama prensiplerinin yerleştirilmesi için ekonomik temel oluşturduğu sosyalist yönelimli ülkelerde belirgindir. Planlamanın genişleyen alanı ile birlikte bi eğilim, kaçınılmazca sosyo-ekonomik bir içerik kazanır ve devletin ekonomik politikasının özgül içeriği ve genel eğilimi üzerinde etki yapar.

Devlet, toplumsal yeniden üretimde dolaysızca yer aldığı için bir kolektif girişimci olarak; ve politik önderlik eden bir yapı olarak ve bu güçsel bir ölçüde kontrol eden (devlet yönetsel(administratif) eylemi ve ekonomik önlemleri sayesinde planlar ve düzenler) ekonomik işletmeci olarak ortaya çıkar. Böyleco devlet hem toplumun yaşamının maddi koşullarının yeniden üretimi ve hem de toplumsal ilişkilerin yeniden üretimini etkiler.

Bizim görüşümüze göre, özgürlüğe yeni kavuşmuş ülkelerde devlet-kapitalist sistemin gösterdiği farklılıkları ve devlet sektörünün sosyo-ekonomik özünü açıklamak ancak, "devlet sektörü (girişimci devlet) - yönetici devlet" sisteminin ve sosyo-ekonomik gelişme üzerine etkilerinin değerlendirilmesine bir çözümlemesi ile mümkündür.

Bu yapının toplumsal ilişkilerin yeniden üretimini etkilediğini ve son olarak biçimlenmenin gelişmesinin bu yapının gösterdiği farklılıklara ışık tutacağı öncülünden hareket ederek ilerledik.

Buna bağlı olarak, gelişmekte olan ülkelerde devlet sektörünün, daha doğrusu "devlet sektörü-devlet" sisteminin ekonominin diğer sektörleri ile birlikte, yeniden üretim süreci nde nasıl karşılıklı etkileşimde bulunduğunu, yani şu ya da bu yapının yeniden üretimine hangi ölçüde yardım etmekte olduğunu, açıklamak gerekliidir. Gelişmekte olan ül-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

kelerde devlet sektörünün gösterdiği farklılıkların, ilke olarak belirli bir aşamada, prekapitalist yapıların -küçükmeta ve feodal yapıların- korunmasına ve hatta genişletilmesine katkıda bulunması gerçeği ile önceden belirlenebileceği belirtilmelidir. Zaten bizim için, biçimlenmenin gelişimi açısından, prekapitalist yapılar genç devletlerin karşıya bulundukları ulusal görevler ile başa çıkamayacakları için ve biçimlenmenin gelişmesine bir temel oluşturamayacakları için, bir öneme sahip değillerdir.

Öncelikle devlet kapitalist sisteminin ana biçimi diyebileceğimiz, biçimlenmenin gelişmesinin "klasik" biçimini incelemeyeceğiz. Bizim düşüncemize göre bu "klasik" biçim (ya da ana biçim) şöyledir: "devlet sektörü-devlet sistemi, yabancı sermaye de dahil olmak üzere, ulusal sermaye (özel kapitalist yapı) ile karşılıklı eylemde bulunur, fakat gelişmekte olan ülkenin ekonomik yapısında kilit bir pozisyon kazanmaz. Devlet sektörünün yeniden üretim bağları ve devletin ekonomi politikası özel sermayenin yeniden üretilmesine yardım ederken, devletin girişimci eylemi de artar, (bunların büyüme oranlarının ilişkisinin kesin bir önemi yoktur). Diğer yapıları özümseyerek, yok ederek üretimin kapitalist ilişkileri hakim hale gelir. Düşüncemize göre, devlet kapitalizminin bu "klasik" biçini, toplumsal oluşmalarında temelden farklılıklar olmasına rağmen, Fildişi Sahili, Senegal ve Hindistan'daki gelişime uyar.

Şuna dikkat edilmelidir ki, bize göre, bazı araştırmacıların önerdikleri gibi, genç bir ülkede küçük ya da büyük kapitalist yapıları bir örnek olarak ele almak, ne gereklidir, ne de teorik olarak doğrudur. Bunların arasında üretim ilişkilerinin karakteri açısından hiç bir fark yoktur. Hem büyük (tekelci olmayan) hem de küçük sermayenin gelişimi, başka artı değer yaratıcı olmak üzere aynı yasalara uyar. Bu herhangi bir Asya ve Afrika ülkesinde, diğer faktörlerle birlikte, büyük ulusal sermayenin yokluğu, devletin, üretim ilişkilerinin karakterini (cinsini) değiştirmeden, girişimci eylemlerinin büyümesine neden olduğu önermesi ile çelişmez.

Örnek olarak ele alınması gerektiğine inandığımız, devlet sektörünün gelişiminin ikinci biçimi ilkinden, yüksek oran

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ve hacimde kar getiren alanlarda tekelci pozisyonlar elde edebilen ve yavaş yavaş finans kapitale dönüşen yabancı tekelci veya ulusal sermaye, "devlet sektörü-devlet" sistemi ile karşılıklı ilişki içinde olması ve yeniden üretimi yenileştirme fırsatı bulabilmesi ile ayrılır. Açıktır ki, böyle koşullarda (prekapitalist yapıların önemli ölçüde elemanı korunsa bile), devlet kapitalist sistemi, epeyce hızla bir çeşit (sınırlı olduğu için tam olarak gelişmemiş) devlet tekelci kapitalizmine dönüşebilir. İncelediğimiz bu biçim iki alt biçime bölünebilir: ülkeye uluslararası tekelci sermayenin girişi veya ulusal sermayenin yeni bir karakter kazanması. Fakat bu durumda bizi sermayenin ulusu değil tekelci karakteri ilgilendirmektedir. Yaşamın gösterdiği gibi genç ülkelerin ulusal sermayelerinin kaçınılmazca çokuluslu şirketlerle işbirliğine girişeceği ve ulusallığını yitireceği de göz önüne alınmalıdır.

Bizim düşüncemize göre, Asya ve Afrika ülkelerinde, devlet kapitalist yapısının üçüncü tipinin ve biçimlenme sürecinin olası yönlerinin çözümlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu konu sosyalist yönelimli ülkeler ekonomisindeki devlet sektörüdür. Tanımımıza göre, bu gurup ülkelerde de devlet sektörü ve özel sermayenin bir arada yaşadığı ve yeniden üretim sürecinde karşılıklı eylemde bulunduğu bir devlet kapitalist yapı vardır.

Bu biçimin özel yapısının, toplumsal ilişkilerin -ürünlerin ve gelirin mülkiyeti ve dağılımı ilişkilerinin- ve yeniden üretimi bakış açısından, "devlet sektörü-devlet" sistemi ile özel sermayenin karşılıklı eyleminin incelenmesi ile açıklanabileceği ortadadır.

Devlet sektörünün, özel büyük mülkiyetin ulusallaştırılması ile kurulması ya da iç birikim kaynaklarından finanse edilen yeni sermaye yatırımlarının kullanılması, ilke olarak, özel sermayenin eylem alanını ve olanaklarını sınırlar. Böylece devletin girişimci eylemi özel kapitalist eylemi yadsıyan unsurları içermektedir. Bunun istisnaları devletin, zararına çalışan işletmeleri ulusallaştırması, özel sermaye için karsız ve çekici olmayan (ulaşım, iletişim ve onlarsız maddi üretimin gelişme olanağı bulamayacağı diğer alt yapı konuları gibi) eylem alanlarına ve ekonomik dallara yatırım

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

yapması veya özel sermaye ile ortaklık kurarak onun birikimine katkıda bulunmasıdır.

Sosyalist yönelimli ülkelerde genellikle, devlet sektörünü özel sermaye yatırımları için karlı alanlar dışında kalmak üzere geniş bir sanayi ve ekonomik eylem alanına kavuşturmuş bulunmaktadır. Bu en başta imalat ve madencilik sanayi dallarını kapsar). Sosyalist yönelimli bir devlet, birikimleri maliye sistemi ile kredi ve bankacılık mekanizmaları aracılığıyla devlet sektörünün çıkarları yönünde yeniden dağıtır. Devlet sektörünün yüksek büyüme oranı, yeni sermaye yeniden üretimi sürecinde genel anti-kapitalist eğilim, özel sermayenin üretimi varlığını sürdürmesine rağmen, ana ve belirleyici unsur etmendir.

Sosyalist yönelimin temel özelliklerini, özel sermayenin sınırlı bir eylem alanı olması ve devlet sektörünün ekonomik gelişmenin ana etmeni, devrimci-demokratik iktidarın maddi temeli haline dönüşmesidir. Bu gurup ülkelerdeki devlet sektörünün ayırdedici özelliği, özel sermayenin yeniden üretimine dolaysızca hizmet etmesidir.

Sosyalist yönelimli ülkelerde devlet sektörü ile getirilen yeni unsur, sadece onun mülkiyet ilişkilerindeki dolaysız etkisi değil, aynı zamanda değişim ve dağılım ilişkilerinin yeniden kurulması ve uzun erimde sömürü ilişkilerinin ölçeğindeki etkisidir.

Devlet sektörünün yaratılması ve gelişimi, sosyalist yönelimli ülkelerin ekonomik politikalarının kilit unsurudur. Ama bu yetmez, ancak hem toplumsal yaşamın maddi koşullarının yeniden üretimini, hem de toplumsal ilişkilerin üzerinde devletin aktif ve çok yönlü etkisi bir bütün olarak, sosyo-ekonomik politikanın diğer bir çok önlemlerinin organik bir parçası olarak ele alınırsa, etkin biçimde yürür sağlar. Ekonomide devlet sektörünün ilerici sosyo-ekonomik içeriğini, ancak "girişimci devlet-yönetici devlet" sisteminin karşıtlıklı eyleminde -ki onun geçici karakterini de belirler- kendini gösterir.

Sosyalist yönelimli ülkelerin değişim ve dağılım ilişkilerinin biçimlenmesini etkileyen devlet sektörünün ana eğilimlerini özetlemeye çalışacağız ve ondan sonra etkilerinin ölçeği ve yönlerinin değerlendirilmesi için hangi göstergelerin temel

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

olduğunu araştıracağız. Metodolojik bakış açısından hem önde gelen değişim ve dağalım ilişkilerine devlet sektörünün etkisi, hem de bütün toplumsal ürünün ve ulusal gelirin yeniden dağılımını ilgilendiren etmenlerin incelenmesi gereklidir. Pratik söyleyişle, devlet sektörünün ekonominin diğer sektörleri ile bağlı olarak üç ana yönünün örneklenmesi yeterlidir.

Birinci yön devlet sektörünün çalışan halkın gelir ve tüketiminin biçimlenmesine dolaysız katılmasıdır. Burada kilit önemde sahip olan, sosyal alt yapının, devlet mülkü üretim işletmelerinde yaratılması kadar, devlet sektörünün bağımsız bir parçası olarak gelişmesi; (özel işletmelerle karşılaştırıldığında) devlet işletmelerindeki ücret ve çalışma koşullarının düzeyi; (devletin yatırımcı eylemi yoluyla yeni iş olanakları yaratılması da dahil olmak üzere) istihdamın ölçeğidir.

İkinci yön ise, devlet sektörünün ülke içi ve dışındaki kapitalist işletmeler ile ekonomik ve mali bağlarıdır.

Ve üçüncü yön, bu sektörün küçük meta ve yarı-doğal ekonomi ile olan ilişkileridir. Bu ilişkilerde ana rol: devlet sektörü işletmelerinin, ham madde, yakıt, elektirik enerjisi vb., arzındaki yollar (özel veya devlet sektörü) ve şartlar (fiyatlar vb.,)tarafından oynanır. [Bunlar,] hizmetlerin ve ürünlerin pazarlama yolları; bu sektörün diğer işletmelerine, devlet örgütlerine ve özel girimcilere yapılan satışlardaki fiyat düzeyleri, tarifeler ve diğer şartlar;(gelişmekte olan ülkelerde küçük üretici ve tüketici arasında yeralan ticarî aracıların, bilinen çok el değiştirmeli sisteminin devlet sektörü tarafından ortadan kaldırıldığı akılda tutularak) bireysel meta üreticilerinin emek ürünleri de dahil olmak üzere ürünlerin alış satımına devlet sektörünün katılması; ithalat dışalım ve ihracat dışsatım işlemlerinin devlet sektörü işletmeleri elinde yoğunlaştırılması; devlet kredi ve banka sisteminin örgütlenmesi, devlet ve özel sektör işletmelerinin kredilendirilme olanak ve koşulları[dır.-]

Sosyo-ekonomik karakteri kısıtlı istatistik veriler ile bile kişi, sosyalist yönelimli ülkelerin değişim ve dolaşım ilişkileri üzerine (ekonomi politikacının hareketlerinin tümünü göz önünde tutarak) devlet sektörünün etkisinin yönleri ve karakteri üzerine fikir verecek,çeşitli göstergeler gurup-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ları bulabilir.

Bu göstergelerin ilk gurubu gelirlerin ve tüketimin toplumsal yapısı ile ilgilidir. Bunlar, nüfusun farklı gruplarının özel gelir düzeyindeki değişiklikleri; eski sömürge ve yarı sömürgeler için tipik olan, fabrika ve büro işçilerinin bazı kategorilerinin ücret büyüklükleri arasındaki farkların ortadan kaldırılması; garanti edilmiş temel bir ücretin belirlenmesi; devlet işletmelerinde ve kuruluşlarında çalışanlar ve memurlar için azami bir ödemenin getirilmesi; nüfusun çeşitli kesimlerinin, özellikle zengin ve fakir kesimlerinin özel (kişisel) tüketiminin yapısındaki ve düzeyindeki değişiklikleri kapsar.

İkinci gurup toplumsal tüketim fonlarının biçimlenme sürecini belirleyen göstergelir kapsar: Toplumsal alanın gelişmesi için devletin toplam harcamaları, toplumsal altyapı için sermaye yatırımı, bedava kamu sağlık hizmeti olduğu kadar bedava ilk, orta ve yüksek eğitim ve emeklilerin bakımı vb.

Üçüncü gurup göstergeler ekonominin çeşitli sektörlerinde sermaye yeniden üretimi sürecini yansıtır. Bu süreç, devlet ve özel sektörlerin banka mevduatlarının büyüklüğü ile, kredilerin bu sektörler arasında dağılımı ile ve özellikle onların gayri safi sermaye yatırımları ile değerlendirilebilir.

Yukarıda sözü edilen göstergeler, sosyalist yönelimli ülkeler devlet sektörünün geçici karakterinin özünün, ("devlet sektörü- devlet" sisteminin özel (özellikle yabancı) sermayenin yeniden üretiminin genişletilmesi olanaklarını daraltmakta mı olduğunun) anlaşılması için bir temel oluşturur. Sonuç kapitalist sömürü alanının daralması, değişik toplumsal grupların gelir ve yaşam standardındaki belirgin farkların yavaş yavaş ortadan kalkması, toplumsal tüketimi fonlarının oluşması ve geniş yığınların toplumsal korunmasının gelişmesidir.

Sosyalist yönelimli ülkelerin devlet sektörü, üretim ilişkilerinin yeniden kurulmasını (yapılandırılmasını) yanısıra, emeğe karşı yeni bir tavrın gelişmesinde de önemli işlevleri yerine getirir. Devlet sektörünün işletmelerinde çalışan halk, devlet mülkiyetine karşı tutumlu davranma ruhu ile eğitilme-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

li, bu fabrika ya da atelyelerin eylemlerinin sonuçlarının geliştirilmesi ile ilgilenmelidirler. İşletmecilikle ilgili sorunların çözümüne çalışan halkın katılmasının da büyük bir önemi vardır.

Böylece, incelemekte olduğumuz gurup ülkelerin ekonomilerindeki devlet sektörü, [illegible] geliştikçe bu yapıya özgü özellikleri ve nitelikleri yoketmeye yönelen, devlet-kapitalist yapının özel bir biçimidir. Devletin ekonomik politikası ile işbirliği içinde devlet sektörü, özel sermayenin yeniden üretim olanaklarını azaltır, sadece üretim alanlarını değil, aynı zamanda üretim-dışı alanları da kapsar ve ulusal ekonomiden yabancı sermayeyi dışlar.

Biçimlenmenin gelişmesinin ileride alacağı yönü bulmak için, sosyalist yönelim ele alındığında, "devlet sektörü-devlet" sisteminin ilke olarak, bu sektörün yeniden üretiminin genişlemesi ve üretim araçları üzerinde devlet mülkiyetinin (kooperatif mülkiyetle birlikte) hakim biçim haline gelmesi, böylece sosyalist üretim biçimine geçişin maddi ön koşullarının yaratma yolunda davranmakta olduğunun vurgulanması gerekir.

Ancak, sosyalist yönelimli ülkelerde devlet sektörünün gelişmesinin, çok yapılı ekonomiden, sosyalist veya sosyalizm öncesi ekonominin en önemli elemanı olan, üretim araçlarının kamu mülkiyetine geçişinin dolaysız bir yolu olduğuna inanmak yanlış olacaktır.

Devlet sektörünün varlığı ve onun ekonomik büyümenin ana etmeni haline gelişi, bir bütün olarak sosyalist yönelim kavramı gibi aynen, özel ekonomik eylemin, tamamen ortadan kaldırılması değil, sınırlandırılması anlamına gelir. Sosyalist dönüşüm yoluna girmiş bütün ülkelerde özel kapitalist mülkiyet ulusal ekonomik gelişmenin çıkarları için kullanılır. Devlet sektörü, ulusal ve yabancı özel sermaye ile işbirliği yapar; küçük meta üretimi sürekli kapitalist girişimci eylemi yaratır. Böylece ulusal ve yabancı özel sermaye devlet sektörünü kendi çıkarları için ve bencil hedeflerini gerçekleştirmek için kullanmaya çalışır.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Özel sermayenin devlet sektörü mülkiyetini kullanma olanakları, sosyalist yönelimli devletlerin kapitalist ülkelere, onlardan büyük ölçüde ekonomik ve teknik yardım sırası, uluslararası işbölümü yolu ile geniş ölçüde bağımlı oluşu ve kapitalistlerin kurduğu ortak işletmeler kurmayı kabul etmeye zorlanması gerçeklerinden kaynaklanır. Başka bir deyişle, bu ülkeler dünya kapitalist ekonomi sistemine bağlı kaldıkça sosyalist yönelimli ülkelerde devlet mülkü ve özel girişim i eylemlerin bir arada varolması koşullarında "kim kimi yenecek?" sorusu belirli şartlar altında sosyalist gelişme lehine çözümlenmeyebilir. Bu durumda, devlet sektörü, büyük ölçüde, yalnız ekonomik değil, aynı zamanda politik etmenler tarafından oluşturulan bir devlet kapitalizmine doğru evrimleşir.

Gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomik eylemlerinin gelişiminin ve bunun toplumsal ilişkilerin biçimlenmesine olan etkisi ile ilgili genel sorunlar bütünü içinde, bu süreçte nüfusun "devlet sektörü-yönetici devlet" sisteminin her iki parçasının yönetiminde yer alan gurubunun rolü ve yeri sorunu özel bir önem kazanır. Bu sorunu ele almaktaki amacımız, bir sıra önemli noktayı vurgulamaktır. Devlet sektörünün büyümesi ve devletin ekonomik yaşamın yönetiminde ki artan işlevleri ile birlikte, bu gurup sayıca önemli ölçülere büyür. Bu gurup gelir düzeyi bakımından az çok türdeştir(homojendir-Ç) ve devletin genişleyen girişimci eylemi, çalışanları için belirli bir toplumsal statü ve yaşam standardı sağladığı için, bu konuda ortak çıkarlar tarafından birleştirilir. (Burada sözü geçenler devlet mülkü işletmelerce ve genel olarak devlet yönetim mekanizması için kiralanan tüm personel değil, aksine teknokrasi de denilen üst ve kısmen orta halkalardır). Bu gurup gerçek ekonomik iktidara elinde tutar ve ulusal üretici güçlerin önemli bir bölümünün kaderi onun bağımlıdır. Bu gurubun devletin ekonomik politikasının belirlenmesinde ve uygulanmasında payı vardır. Ve son olarak bu teknokratik gurup kendi içinden bir bürokratik burjuvazi yaratabilir.

Teknokrasinin bürokratik burjuvaziye dönüşmesinin yasal yolları (verili bir ülkenin ortalama gelir düzeyinin bir kaç katı) yüksek ücret almak; devlet mülkü veya ortaklığa olan iş-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

letmelerde, şirketlerde ve birliklerde, çeşitli konsey ve komite üyelikleri vb., gibi kar veya prestij getirebilecek yönetsel makamları ellerinde bulundurmaları; devlet mülkü villaları, arabaları ve di er süslü çıkar ve servisleri bedava veya ucuza kullanmalarıdır. Teknokratların yarı-legal veya gayrilegal olanaklarını daha da geniştir. Bunların arasında denetim kurullarına katılma, (özel bağlar ile) özel şirketlerin yönetim kurullarına katılma, özel firmalardan konsültasyon, danışma ve diğer maddi olmayan hizmetler, yani karlı siparişleri garanti etme ve mevkiin kötüye kullanılması karşılığında, hakedilen hisseleri elde etmek de vardır.

Kapitalist kalkınma yoluna girmiş ülkelerde bürokratik burjuvazi ulusal iş burjuvazisi ile bütünleşme eğilimini taşır. Onun kalkınmanın bu yolunun aktif destekleyicileridir ve pozisyonları sayesinde bu kalkınma yolunun güçlendirilmesinin savunuculuğunu yaparlar. Devlet-kapitalist yapı bürokratik burjuvaziyi doğurur, O da devlet kapitalizminin biçimlenmesinin gelişimini aktif şekilde destekler.

Sosyalist yönelim şartlarında, devlet sektörü ve bürokratik burjuvazi arasında biraz değişik bir ilişki biçimlenir. Burada da "devlet sektörü-yönetici devlet" sisteni teknokrasinin bürokratik burjuvaziye dönüşmesine ilişkin olanaklar yaratır, ama özel sermayenin yeniden üretiminin daraltılmış temeli nedeni ile bu olanaklar çok daha sınırlıdır. Mevkileri bu sistemin varlığına bağlı ve dolayısıyla ekonomide devlet sektöründen yana gözüktükleri halde, gerçekte bürokratik burjuvazinin bir çok temsilcisi, yeterli güç ve ağırlık sağladıkları yerlerde, sosyalist yönelimli devletlerin ekonomik politikalarına karşı dururlar. Başka deyişle, bürokratik burjuvazinin çıkarları ve sosyalist yönelimli ülkelerin biçimlenmesinin gelişme yolları çelişmekte ve aynı zamanda uzun erimde uzlaşmaz hale gelmektedir.

— o —

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Zu den Ursachen des Außenhandelsdefizits der Türkei: (1968)

	Anteil an der Industrieproduktion	Anteil an den Importen
Konsumgüter	50,1 %	4,8 %
Zwischenprodukte	38,1 %	47,2 %
Investitionsgüter	11,8 %	48,0 %

Kaynak: World Bank ..., S. 218 u. 349

Die Rolle des ausländischen Kapitals:

In den Jahren 1951-1970 betrug das Verhältnis der Gewinntransferts zu den Investitionen % 39,3. In den letzten Jahren hat sich dieses Verhältnis verschlimmert:

	1975	1976	1977
Gewinntransferts (Mill. $):	36	82	116
Neuinvestitionen (Mill. $):	40	27	67
Gewinntrans./Investitio. (in %):	90	304	173

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Verteilung des Bruttoinlandprodukts auf Landwirt. Industrie und Dienstleistungen in 1968 (%)

	Türkei	Griechl.	Italien	Portug.	Japan	EG ing.
Landwirts.	33,8	19,7	12,4	17,7	10,1	6,4
Industrie	20,1	22,4	33,5	39,5	30,8	37,4
Dienstleistun.	46,1	57,9	54,1	42,8	59,1	56,2

Kaynak: DPT, III. B.Y.P., S. 12

Struktur der verarbeitenden Industrie in verschie. Ländergruppen und der Türkei (%) (1967)

	Türkei 67	Türk. 72	Industr. Län.	Sozia L.	Latein Amer.
Konsumgüt.	52,9	46,6	20	25	38
Zwischenpro.	35,4	39,4	35	27	35
Investitionsg	11,7	14,0	45	48	27

Kaynak: DPT, III. B.Y.P. S. 14

Konzentration der Produktion:

1963 arbeiteten 51 % der Beschäftigten in der verarbeitenden Industrie der Türkei in Betrieben mit weniger als 10 Beschäftigten.

zum Vergleich:

Die gleiche Gruppe hatte 1961 in Italien einen Anteil von 28,0 %.

In der BRD hatte die gleiche Gruppe in der Industrie insgesamt einen Anteil von 1,9 %.

Kaynak: DIE Imalat San. Sayimi 1964
IPW Hefte 4/77, S. 65 ff 66

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARŞİVİ VAKFI

DIE TÜRKISCHE LANDWIRTSCHAFT

ANTEILE DER LANDWIRTSCHAFT %

	ländliche Bevölk. im Verhält. zur Bevölk. insges.	landwirt Produkt. im Verhältnis z. BSP	Landwirtschaftl. Produkte (Anteil in den Exporten)
1961	67	35	79
1966	65	31	85
1971	61	26	78

Kaynak: Aresvik, S. 202

STRUKTUR DER LANDWIRTSCHAFTLI. PRODUKT. 1972 Anteile in %

Getreide u. Futtermittel	30,8
Obst u. gemüse	15,6
Industrie pflanzen, Kartof.	15,5
Tierische Produkte, Fischerei	35,2
Forstwirtschaftli. Produkte	2,9

Kaynak: DPT, III. B.Y.P., Tablo 127

DIE WICHTIGSTEN LANDWIRT. PRODUKTE ANTEILE 1971 in %

	WEIZEN	GERSTE	TABAK	BAUMWOLLE
Anteil a.d. Fläche	54,4	16,3	2,1	4,3
Anteil a.d. Produkt	53,2	13,9	4,4	15,5

Kaynak: Aresvik, S. 203 u. 204

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

DIE WICHTIGSTEN MERKMALE DER PRODUKTIVKRAFT MENSCH:

Altersstruktur der Bevölkerung (Anteile in %)

Altersgruppe	1955	1960	1965	1970
0 – 14	39,4	41,3	42,0	41,1
15 – 64	57,2	55,2	54,1	54,5
65 +	3,4	3,5	3,9	4,4

Kaynak: DPT, III. BYP, Tablo: 497

(1968) VERTEILUNG DER BESCHÄFTIGU. AUF D. SEKT. RE

	Landwirt.	Industrie	Bau	Handel	Transp.	Dienst.
TÜRKEI, absol.	8 763	1 450	419	581	424	1 490
TR, in %	66,1	10,6	3,1	4,3	3,0	10,8
BRD in %	10,2	40,3	7,9	14,8	5,6	21,2
Italien, %	22,5	31,6	10,2	15,6	5,3	14,9

Kaynak: DPT, III. BYP, Tablo 511 ve 514

Ausbildung der arbeitenden Bevölkerung (1970) %

Analphabet.	Ohn. Schul Abs.	Volkssch.	Mittelsch.	Höhere S.	Berufss.	Universi
45,1	10,0	36,1	3,2	1,6	2,3	1,7

Kaynak: DPT, III. BYP, Tablo 537

Verhältnis der Erwerbstätigen mit beruflicher u. (1960-62) technischer Ausbildg. zu Erwerbst. insgesamt %

Türkei (1965)	2,1	Griechenland	4,2
BRD	7,7	Portugal	2,8
Japan	4,9	Schweden	11,5
Frankreich	9,9	Yugoslawien	28,9

Kaynak: DPT. III. BYP Tablo 547

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI GUSTAV

1978

TÜRKİYE İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR İÇİN GENEL ÇERÇEVE

Türkiye ile ilgili araştırmalar geniş kapsamlı ele alınırsa uzun vadede daha verimli olur. Bu nedenle ilkin üzerinde durulması gereken tüm sorunları içeren alanı ve araştırmanın yönlerini saptayabilmek için gerekli nirengi noktalarını belirleyerek işe başlayalım. Aşağıdaki öneri ancak ilk yaklaşım olarak düşünülmeli. Belirtilen noktaların ileride sorular halinde ve daha ayrıntılı belirlenmesi gerekir.

I) <u>Türkiye'de üretim güçleri</u>:
- A.) İş gücü: Emekçilerin eğitim, sağlık, beslenme, dinlenme koşulları. Kültürel gereksinmeleri.
- B.) Endüstride üretim güçlerinin gelişmesi. Yeni teknolojiler. Üretimin yoğunlaşması.
- C.) Tarımda üretim güçlerinin gelişmesi ile ilgili ana sorunlar.

II) <u>Türkiye'de iyelik biçimleri</u>:
- A.) Feodal artıklar
- B.) Kapitalist olmayan küçük iyelik (basit meta üretimi)
- C.) Kooperatifçi iyelik
- D.) Bireysel kapitalist iyelik
- E.) Tekelci kapitalist iyelik
- F.) Kapitalist devlet iyeliği

III) <u>Türkiye'de tarımsal üretim</u>
- A) Tarımda kapitalizm öncesi üretim biçimleri
- B) Tarımda kapitalist üretim biçimi
- C) Tarımda kooperatifçilik
- D) Türkiye'de tarımsal politika ve sonuçları

IV

IV) <u>Türkiyede tekellerin gelişmesi</u>
(Başlıca tekel guruplarının biyografileri, ilişkileri)

V) <u>Türkiye'de tekelci olmayan kapitalist üretim</u>

VI) <u>Türkiye'de kapitalist olmayan (küçük meta) üretimi</u>

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI GUSTAV

VII) Türkiyede kredi sistemi, bankalar ve mali sermaye

VIII) Türkiye'de dış ticaret

IX) Türkiye'de devletin ekonomik işlevi:
- A) Devlet sektörü
- B) Devlet maliyesi
- C) Kredi ve para politikası
- D) İthalat-ihracat politikası
- E) Türkiye'de enflasyon
- F) Türkiyede ekonomik planlama

X) Türkiyede ulusal gelir ve gelir dağılımı

XI) Emperyalizmin Türkiye ekonomisindeki konumu ve ekono. politikası

XII) Türkiye'nin sosyalist sistem ile ekonomik ilişkileri

XIII) Türkiye'de kapitalist düzenin çelişkileri
İşsizlik, döviz bunalımı, enerji bunalımı, çevre kirlenmesi

XIV) Türkiye'nin sınıfsal ve sosyal yapısı
- A) Burjuvazi
- B) İşçi sınıfı
- C) Küçük burjuvazi
- D) Ara katmanlar
- E) Köylülük
- F) Ulusal azınlıklar

XV) Türkiyedeki egemen sınıfların bileşimi

XVI) Türkiyede egemenlik sistemi:
- A) Devlet aygıtı
  - 1.) Sivil kesim
  - 2.) Askersel kesim
- B) Burjuvazinin sınıfsal örgütleri (işveren örgütleri, partiler, dinsel örgütler)
- C) Devlet aygıtı ile tekeller arasındaki ilişkiler

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

XVII) İdeolojik mücadele

A) Türkiye'de kitlesel iletişim araçları
B) Büyük burjuvazinin ideolojik konumları
C) "Demokratik sol"un ideolojisi
D) Dinsel ideoloji
E) Faşist ideoloji
F) Maoist ideoloji
G) Türkiye'de kültür alanında demokrasi mücadelesi

XVIII) İşçi sınıfı

A) Sosyal yapısı
B) Bilinç düzeyi
C) Örgütleri, özellikle sendikal hareket
D) Birlik sorunu

XIX) İleri Demokratik bir düzen için savaşım:

A) İDD programı
B) İDD için mücadele eden güçler
C) UDC

EK: Türkiye'de egemen sınıfların politikası
(İç ve dış politika)

ARAŞTIRMA ÇALIŞMASININ ANA BÖLÜMLERİ

Başlıca üç tür çalışma yürütülmesi gerekir:
1. Malzeme toplamak ve gerektiği anda bulabilecek gibi düzenlemek.
2. Toplanan malzemeyi çözümleyip değerlendirmek
3. Teorik eğitim (araştırmacılar için)

Malzeme toplanması:
Türkiye'de son yıllarda çok miktarda sayılama (istatistik) başka önemli bilgiler yayınlanıyor. İzlenip toplanması gereken en önemli yayınlar şunlardır:
a) Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı yayınları
b) Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü yayınları
c) Maliye Bakanlığı, Ticaret Bakanlığı, Köy İşleri bakanlığı

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

tarafından yayınlanan dönemsel yayınlar
d) TÜSİAD, Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği, İstanbul Sanayi Odası, İktisadi Kalkınma Vakfı, Sanayi Kalkınma Bankası, İş Bankası yayınları
e) CHP ve ona yakın kuruluşlar tarafından yayınlanan başlıca gazete ve dergiler
f) Tüm İktisatçılar Birliği, çeşitli mühendis odaları, Tabipler Odası yayınları
g) Faşistlerin ve maocuların yayınlarının başlıcaları
h) Türkiye'de çeşitli Üniversitelerce yayınlanan araştırmalar

Türkiye dışında yayınlanan araştırmaların izlenip toplanması genellikle daha kolay. SSCB'de yapılan araştırmaları izlemek için bir-iki kişinin Rusça öğrenmesi yerinde olur.

Toplanan malzemenin değerlendirilmesi:
Belli düzenli aralıklarla (örneğin iki ayda bir) seminerler yapılmalı ve hazırlanan raporlar tartışılmalı. Böylece işlenen konular makale haline getirilebilir. İşlenen konuların kapsamı genişledikçe kitap veya broşürler çıkarılabilir.

Teorik eğitim (en azından kendim için zorunlu)
Araştırmacı arkadaşların a) geri kapitalist ülkelerde devrimci mücadelenin sorunları ve b) çağdaş emperyalizmin genel sorunları konularında teorik eğitim yapmaları gerekir. Bunun için de seminerler yapılmalıdır. Belki de "teorik eğitim" ve "Türkiye ile ilgili araştırma" diye ayrı ayrı seminerler yerine zaten birbirine bağlı olan bu çalışmaların birlikte ele alınması da düşünülebilir.

Son olarak şunu belirteyim: Eldeki malzemeyi bilmeden işlenecek konulara bir öncelik vermek anlamsız. Bu nedenle yukarıdaki konular arasında bir sıralamaya gitmedim.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Eski Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Faruk Sükan'ın Türkiye'deki "banka sistemi" bozukluklukları ile ilgili basına yaptığı açıklamalardan (22.12.78)

KREDİLERİN KİŞİLER ARASINDA DENGESİZ DAĞILIMI:-

"ÜLKEMİZDE KREDİLERİN KİŞİLER ARASINDAKİ DAĞILIMINDA BÜYÜK DENGESİZLİKLERİN BULUNDUĞU, TOPLUMUN "AZINLIK" DİYE NİTELEYEBİLECEĞİMİZ BİR KESİMİNİN KREDİLERDEN "ASLAN PAYI" ALIRKEN, TOPLUMUN BÜYÜK KESİMİNİN KREDİLERDEN ALDIĞI PAYIN SON DERECE YETERSİZ OLDUĞU VE BU DURUMUN DA ÇEŞİTLİ NEDENLERDEN KAYNAKLANDIĞI AÇIKTIR. BU NEDENLERİN EN ÖNEMLİLERİ ÖZEL SEKTÖR VE KAMU SEKTÖRÜ BANKALARINDAN OLUŞAN TÜRK BANKA SİSTEMİNDEKİ BANKALARIN ÖZEL DURUMLARIDIR. DAHA AÇIK BİR DEYİŞLE ÜLKEMİZDEKİ ÖZEL BANKALARIN BİRER "AİLE BANKASI" DURUMUNA DÖNÜŞMÜŞ OLMALARI, DEVLET BANKALARININ İSE HEMEN HEMEN HEPSİNİN KANUNLARLA TESPİT EDİLMİŞ BİRER FONKSİYONLARI BULUNDUĞU HALDE BU FONKSİYONLARINI GEREĞİNCE YERİNE GETİRMEMELERİ, KREDİLERİN KİŞİLER ARASINDA ADALETSİZ BİR BİÇİMDE DAĞILMASINA NEDEN OLMAKTADIR.

TÜRKİYE'DE KREDİLERİN KİŞİLER ARASINDA DENGESİZ DAĞILIMINA NEDEN OLAN ÖZEL BANKALARLA KAMU BANKALARININ DURUMLARI, ÖZEL BANKALARIN SERMAYELERİNE SAHİP OLMALAR VE DEVLET BANKALARINDAN DAĞITILAN KREDİLERİN ÖZELLİKLERİ AÇISINDAN İNCELENDİĞİNDE ORTAYA BAZI ÖNEMLİ GERÇEKLER ÇIKMAKTADIR.

AİLE BANKALARI:

KREDİ DÜZENİNDE ETKİNLİKLERİ BÜYÜK OLAN ÖZEL BANKALARIN BÜYÜK BİR KISMININ SERMAYELERİNE BİRER AİLE EGEMENDİR. MESELA AKBANK'IN 600 MİLYON LİRA OLAN SERMAYESİNİN % 80,8'İNE SABANCI HOLDİNG VE SABANCI AİLESİ SAHİPTİR. SAPMAZ HOLDİNG İLE BİRLİKTE BU ORAN % 94'E ULAŞMAKTADIR.

BİR DİĞER BÜYÜK BANKA OLAN GARANTİ BANKA'SININ 300 MİLYON LİRA OLAN SERMAYESİNİN % 54,8'İ KOÇ HOLDİNG, % 24,4'Ü YİNE SABANCI HOLDİNG VE % 9,2'Sİ DE SAPMAZ HOLDİNG TARAFINDAN TEMSİL EDİLMEKTEDİR.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

SOSYAL GÜVENLİK FONLARI:

BU ARADA BÜYÜK BİR İÇ KAYNAK, İÇ FİNANSMAN SIKINTISI ÇEKEN KAMU SEKTÖRÜNE YÖNELTİLMESİ GEREKEN BAZI SOSYAL GÜVENLİK FONLARININ DA ÇOK UZUN SÜRELERLE DOLAYLI BİR ŞEKİLDE BAZI ÖZEL FİRMALARA KREDİ KAYNAĞI OLARAK TAHSİS EDİLMESİ İLGİ ÇEKİCİDİR."

(...)

KREDİLERİN BÖLGELER ARASINDA DENGESİZ DAĞILIMI:

"ÜLKEMİZDE HEMEN HEMEN HERKESİN MÜŞAHEDE ETTİĞİ BÖLGELER ARASI DENGESİZLİKLERDEN BİRİ DE KREDİ DÜZENİNDEN KAYNAKLANMAKTADIR. BİR DİĞER İFADEYLE BÖLGELER ARASINDA KREDİLERİN DAĞILIMI AÇISINDAN BÜYÜK DENGESİZLİKLER SÖZKONUSUDUR. BU DENGESİZLİK FAİZİATIYLA BÖLGELER ARASINDA OLUŞAN DİĞER BAZI DENGESİZLİKLERE DE (GELİR DAĞILIMI GİBİ) SEBEP OLMAKTADIR.

1977 YILI SONUNDAKİ DURUMA GÖRE, KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI DAHİL BANKA KREDİLERİNİN YALNIZCA % 3'Ü MİKTAR OLARAK 8 MİLYAR LİRASI DOĞU VE GÜNEY-DOĞU ANADOLU BÖLGELERİNDE KULLANDIRILMIŞTIR. KREDİLERİN % 34'Ü (111,8 MİLYAR LİRA) ORTA-ANADOLU, % 31,8'İ (104,4 MİLYAR LİRA) MARMARA, % 11,6'SI (38 MİLYAR LİRA) AKDENİZ, % 10,2'Sİ (33,4 MİLYAR LİRA) EGE VE % 9,4'Ü DE (30,9 MİLYAR LİRA) KARADENİZ BÖLGELERİNDE KULLANILMIŞTIR. AYNI YIL SONUNDA DOĞU VE GÜNEY-DOĞU ANADOLU BÖLGELERİNİN BANKA SİSTEMİNE SAĞLADIKLARI MEVDUAT İSE TOPLAM MEVDUATIN % 6 SIDIR. YANİ BU BÖLGELER ÜLKEMİZİN EN AZ GELİŞMİŞ YÖRELERİ OLMALARINA RAĞMEN, DİĞER BÖLGELERE % 3 ORANINDA KAYNAK AKTARMAKTADIR.

KREDİLERİN BÖLGELER ARASINDA BU ŞEKİLDE DENGESİZ DAĞILIMININ KÖKENİNDE, ULAŞIM ZORLUĞU VE ALT YAPI TESİSLERİNİN YETERSİZLİĞİNDEN DOLAYI DOĞU VE GÜNEY-DOĞU ANADOLU'DA YATIRIM YAPILMAMASI; ÖZEL SEKTÖRÜN VE HATTA KAMU SEKTÖRÜNÜN BU BÖLGELERDE YATIRIM YAPMAKTAN SÜREKLİ KAÇINMASI BULUNMAKTADIR. BAZI KALKINMA VE YATIRIM BANKALARININ SON YILLARDAKİ GAYRETLERİNE VE YİNE BAZI TEŞVİK EDİCİ ARAÇLARA RAĞMEN BU BÖLGELERİMİZİN EKONOMİK DURUMU, HALA DİĞER BÖLGELERİMİZDEN ÇOK FARKLIDIR.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

GÖRÜLDÜĞÜ GİBİ BU AİLELER GENELLİKLE BİRER HOLDİNGE YANİ ŞİRKETLER TOPLULUĞUNA DA SAHİPTİRLER. UYGULAMA GÖSTERMİŞTİR Kİ ÖZEL BANKALARIN SERMAYE VE İDARELERİNE EGEMEN OLAN BU AİLELER, HALKIN TASARRUFLARINDAN OLUŞAN KAYNAKLARINI ESAS OLARAK YİNE KENDİLERİNE AİT ŞİRKETLERE KREDİ OLARAK KULLANDIRMAKTADIR. BU TÜR KULLANIMDA ÖZEL BANKALARIN YARARLANDIKLARI EN ÖNEMLİ YASAL DAYANAK DA 7129 SAYILI BANKALAR KANUNU'DUR. BU KANUNUN 38 İNCİ MADDESİNE GÖRE, BANKALAR SERMAYELERİNİN % 25'İNDEN FAZLASINA SAHİP OLDUKLARI ŞİRKETLERE HERHANGİ BİR KAYITLAMA OLMADAN, SINIRSIZ KREDİ AÇABİLMEKTEDİR. OYSA DİĞER KİŞİLERE AÇILACAK KREDİLER BANKALARIN SERMAYELERİNİN % 10'U VE % 25'İ İLE SINIRLIDIR. BU KANUN MADDESİ İLE ÖZEL BANKALARIMIZ KENDİ ŞİRKETLERİNE SINIRSIZ KREDİ KULLANDIRMA İMKANINI YILLARDIR KULLANMIŞLAR VE KREDİ DÜZENİNDEKİ BU ADALETSİZ DAĞILIMA NEDEN OLMUŞLARDIR.

BAZI ÖZEL BANKALARIN SINIRSIZ VE SORUMSUZ KREDİ DAĞITMALARI, BU BANKALARIN SERMAYE VE YÖNETİM DAĞILIMINDAN EL DEĞİŞTİRMELERİNE VESİLE OLMUŞTUR.

MESELA "AİLE BANKASI" NİTELİĞİNDE OLAN İSTANBUL BANKASI, MEVDUAT, SERMAYE VE İHTİYATLARINDAN OLUŞAN KAYNAKLARININ % 46'SINI, YANİ YAKLAŞIK YARISINI, KENDİ ŞİRKETLERİNE KREDİ VE SERMAYE OLARAK KULLANDIRMIŞ, TAHSİS ETMİŞTİR.

BİR BAŞKA ÖZEL BANKA OLAN GARANTİ BANKASI DA TOPLAM KREDİLERİNİN (4,5 MİLYAR LİRA) % 35,2'SİNİ (1,6 MİLYAR LİRA) YANİ ÜÇTE BİRİNDEN FAZLASINI YİNE KENDİ İŞTİRAKLERİNE, KENDİ ŞİRKETLERİNE KULLANDIRMIŞTIR.

AKBANK'IN İŞTİRAKLERİNE KULLANDIRDIĞI KREDİLER İSE 3,3 MİLYAR LİRA OLUP BU TUTAR BU BANKA'NIN 19,5 MİLYAR LİRA OLAN TOPLAM KREDİLERİNİN % 16,9'UDUR.

BU ÖRNEKLERİ ARTIRMAK MÜMKÜNDÜR. BU DA GÖSTERMEKTEDİR Kİ KREDİ DÜZENİNDEKİ ÖZEL BANKALAR SERMAYE YAPILARININ VE BAZI YASAL DAYANAKLARIN SONUCU OLARAK TOPLADIKLARI MEVDUATLARLA MERKEZ BANKASINDAN SAĞLADIKLARI REESKONT İMKANLARINDAN OLUŞAN KAYNAKLARINI ÖNCELİKLE KENDİ ŞİRKETLERİNE KULLANDIRMAKTADIR. BU DURUM DA TABİATIY-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

MA BANKA KREDİLERİNİN KİŞİSEL DAĞILIMINDA ADALETSİZLİKLERE YOL AÇMAKTADIR. KUŞKUSUZ BU DURUM ÖZEL SEKTÖRE AÇILAN KREDİLERE KARŞI OLUNDUĞU ANLAMINA GELMEZ. ANCAK BÜYÜK ŞİRKETLERİN YANISIRA ORTA VE KÜÇÜK TEŞEBBÜSLERİN DE KREDİYLE DESTEKLENMELERİ GEREKİR.

BU DURUM, YANİ BÜYÜK BANKALARDAN ORTA VE KÜÇÜK İŞLETMELERİN YETERİNCE KREDİ SAĞLAYAMAMALARI, ANADOLU'DAKİ BAZI MAHALLİ BANKALARIN SERMAYELERİNİN VE DOLAYISIYLA YÖNETİMLERİNİN ELE GEÇİRİLMESİNE YÖNELİK ÇABALARI ARTIRMIŞTIR. ÖYLESİNE Kİ BUGÜN ARTIK BAZI MAHALLİ BANKALAR BİLE BAZI SERMAYE GRUPLARI İLE BAZI AİLE ŞİRKETLERİ İLE BÜTÜNLEŞMİŞ BULUNMAKTADIR. MESELA ESKİŞEHİR BANKASI (ZEYTİNOĞULLARI), ELAZIĞ İKTİSAT BANKASI (ACARKARDA) GİBİ.

DEVLET BANKALARI :

DEVLET BANKALARI DA HEPSİNİN ÖZEL FONKSİYONU BULUNMASINA RAĞMEN ÖZEL BANKALARINKİNE BENZER BİR KREDİ POLİTİKASI UYGULAMAKTADIR. KANUNLARLA KURULDUKLARI BU BANKALARIN ÖZEL KANUNLARINDA BELİRTİLMİŞ AMAÇLAR UNUTULARAK SAĞLI TİCARİ [illegible] BÜYÜK TUTARDAKİ KREDİLERİNE VE ÇOĞU ZAMAN KREDİLERİNİ AÇTIKLARI [illegible] TAHSİL EDİLMİŞTİR.

BANKALARIN, MEVCUT [illegible] İSTİKRAZI OLMAYAN, DİLEDİKLERİ KİMSELERE, DİLEDİKLERİ MİKTARLARDA, DİLEDİKLERİ KADAR KREDİ VERMELERİ, MİLLİ EKONOMİDE SAPMALAR VE DENGESİZLİKLERE YOL AÇMIŞTIR. KALKINMA PLANLARINDA VE YILLIK PROGRAMLARDA MEYDANA GELEN SAPMALARIN, BANKALARIN BU TUTUMLARININ ROLÜ BÜYÜKTÜR.

BU KONUDAKİ SOMUT ÖRNEKLER, YAPILAN İNCELEMELERDE TESPİT EDİLEN YOLSUZLUKLAR, USULSÜZLÜKLER SON DERECE FAZLADIR.

UYGULAMA GÖSTERMİŞTİR Kİ, GEREK ÖZEL BANKALAR VE GEREKSE DEVLET BANKALARI, KREDİLERİN BELLİ BİR KAÇ KİŞİ ÜZERİNDE TOPLANMASINI SAĞLAYAN KOŞULLAR İÇİNDE FAALİYETLERİNİ SÜRDÜRMEKTEDİR. MEVCUT HUKUKİ DÜZENİNDE KREDİLERİN DAĞILIMINDAKİ BOZUKLUKLAR ANCAK ÖZEL BANKALARIN SERMAYE VE HUKUKİ DURUMLARINA İLİŞKİN YASA DEĞİŞTİRİLEREK, DEVLET BANKALARI DA SADECE ASIL FONKSİYONLARI İÇİN UĞRAŞAN MALİ KURULUŞLAR DURUMUNA DÖNÜŞTÜRÜLEREK DÜZELTİLEBİLECEKTİR.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

BU DURUM, BU BÖLGELERİN EKONOMİK ÖZELLİKLERİ (HAYVANCILIK, TARIM VE BUNLARA BAĞLI SANAYİLEŞME) DİKKATE ALINARAK DEVLET ÖNCÜLÜĞÜNDE GERÇEKLEŞTİRİLECEK ALT-YAPI TESİSLERİ VE YATIRIMLARLA DEĞİŞEBİLİR. BUNLAR YAPILMADAN BANKA KREDİLERİNİN KENDİLİĞİNDEN BU BÖLGELERE YÖNELMESİNİ BEKLEMEK BİR YANILGIDAN BAŞKA BİR ŞEY OLAMAZ.

KREDİ VE MİLLİ GELİR DAĞILIMI:

TÜRKİYE'DE BANKACILIK SİSTEMİ ÖYLE İŞLEMEKTEDİR Kİ, ÇOK İŞGÜCÜNE AZ KREDİ; AZ İŞGÜCÜNE ÇOK KREDİ VERİLMEKTEDİR. KREDİ DAĞILIMINDA Kİ BOZUKLUK, MİLLİ GELİRİN DAĞILIMINI DA MENFİ BİR ŞEKİLDE ETKİLEMEKTEDİR. MİLLİ GELİR DAĞILIMININ DÜZELTİLMESİ VE SOSYAL ADALET İLKESİNİN GERÇEKLEŞMESİ İÇİN, KREDİ DAĞILIMININ DÜZELTİLMESİ ŞARTTIR.

EKONOMİNİN YÖNLENDİRİLMESİNDE, DENETİMİNDE VE İDARESİNDE KREDİYİ BİR VASITA OLARAK KULLANAN BATI ÜLKELERİNDE, KREDİ DAĞILIMI İLE MİLLİ GELİR ARASINDA BİR BAĞ KURULMUŞTUR.

KREDİLERİN SEKTÖRLER ARASINDA DENGESİZ DAĞILIMI VE İHTİSAS BANKALARI :

1977 YILININ 4 NCÜ AYI SONUNDA, BANKA KREDİLERİNİN % 21,6'SI (41,5 MİLYAR LİRA) TARIM; % 26,6'SI (51,2 MİLYAR LİRA) SANAYİ; % 8'İ (15 MİLYAR LİRA) DIŞ TİCARET VE TURİZM; % 32,2'Sİ DE (62 MİLYAR LİRA) TİCARET SEKTÖRLERİ TARAFINDAN KULLANILMIŞTIR. KONUT KREDİLERİ İLE KÜÇÜK SANAT VE ESNAF KREDİLERİNİN TOPLAM KREDİLER İÇİNDEKİ PAYLARI İSE SIRASIYLA % 7,8 (15 MİLYAR LİRA) VE % 3,8 (7,3 MİLYAR LİRA) DIR.

1970 YILINDAN SONRA KREDİLERİN GELİŞİMİ DEĞERLENDİRİLDİĞİNDE, TARIM VE SANAYİ SEKTÖRLERİNİN TOPLAM KREDİLER İÇİNDEKİ PAYLARININ AZALDIĞI, TİCARET SEKTÖRÜNÜN PAYININ İSE ARTTIĞI GÖRÜLMEKTEDİR.

TÜKETİM MALLARINA KREDİ:

1977 YILININ DÖRDÜNCÜ AYI SONUNDAKİ VERİLERE GÖRE TOPLAM KREDİLERDEN % 26 DOLAYINDA PAY ALAN (51,2 MİLYAR LİRA) SANAYİ SEKTÖ-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

RÜNDE, ASIL OLARAK TÜKETİM MALLARI ÜRETEN SANAYİ (BU ARADA MEŞRUBAT, SAKIZ SANAYİİ) FİNANSE EDİLMİŞTİR. KUŞKUSUZ BU DURUM BÜYÜK ÖLÇÜDE TÜRKİYE'DEKİ SANAYİLEŞME POLİTİKASININ SONUCUDUR. HER TÜRLÜ TEŞVİKE RAĞMEN BİR TÜRLÜ ARA MALLARI VE YATIRIM MALLARI ÜRETEN BİR AŞAMAYA GEÇİRİLEMEYEN TÜKETİM MALLARI ÜRETEN SANAYİ, KARLILIK NEDENİYLE, SANAYİ SEKTÖRÜNDEKİ AĞIRLIĞINI KORUMAKTADIR. BUNUN TABİİ SONUCU OLARAK DA SANAYİ SEKTÖRÜNE KULLANDIRILAN KREDİLERDEN ASIL PAYI TÜKETİM MALLARI ÜRETEN SANAYİ ALMAKTADIR.

TÜKETİCİYE KREDİ:

BUGÜN TÜKETİCİYE BANKALAR KREDİ VERMEMEKTEDİR. BANKALARIN YAPACAĞI BU İŞİ, TÜCCAR VE ESNAF YAPMAKTADIR. BU YÜZDEN TÜKETİCİ YÜKSEK FİYATLA MAL SATIN ALMAK ZORUNDA KALMAKTADIR.

TÜRK TOPLUMU, İHTİYAÇLARI OLAN VE DAHA ÇOK TÜKETMEK EĞİLİMİNDE BULUNAN BİR TOPLULUKTUR. TÜRK TOPLUMUNUN TÜKETİM İSTEĞİNİ TABİİ GÖRMEK VE BUNU KARŞILAMAK LAZIMDIR. TOPLUMSAL YAPI DA MEYDANA GELEN DEĞİŞMELER, BAZI MEDENİ İHTİYAÇLARI, ZARURİ İHTİYAÇLAR HALİNE GETİRMİŞTİR. TÜRK TOPLUMUNA, BU ZARURİ İHTİYAÇLARDAN VAZGEÇ DEMEK ARTIK MÜMKÜN DEĞİLDİR. BU SEBEPLE TÜKETİCİYİ, KREDİLİ SATIŞ ADI ALTINDA AŞIRI KAR SAĞLAYANLARIN AĞINA DÜŞÜRMEMEK İÇİN, BANKALAR SİSTEMİNDE YAPILACAK DEĞİŞİKLİKLE TÜKETİME VERİLMESİ LAZIM GELEN KREDİ MAKANİZMASI DA GELİŞTİRİLMELİDİR.

TÜKETİME, VERİLMESİ GEREKEN KREDİ TANZİM EDİLİRKEN, BU KREDİNİN DAYANIKLI VE ZARURİ TÜKETİM MALLARINA KAYMASI SAĞLANMALI VE BU TİP KREDİNİN ENFLASYONU KAMÇILAYICI NİTELİKTE OLMAMASI GÖZÖNÜNDE TUTULMALIDIR.

D.Ç.M.'LER VE DÖVİZ DARBOĞAZI:

TİCARET SEKTÖRÜNÜN TOPLAM KREDİLERDEN ALDIĞI PAY, 1977 YILINDA % 32.2'YE YÜKSELMİŞTİR. SON YILLARDA 2,4 MİLYAR DOLAR TUTARINDAKİ DÇM GİBİ KAYNAKLARINI BÜYÜK ÖLÇÜDE YURT DIŞI İMKANLARA DAYANARAK ARTIRAN BANKA SİSTEMİNDE BU TÜR KAYNAKLARIN HEMEN HEMEN TÜMÜYLE TİCARET SEKTÖRÜNE YÖNELDİĞİ SÖYLENEBİLİR. BU

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ARADA EKONOMİMİZİN DIŞA BAĞIMLILIĞINI BÜYÜK ÖLÇÜDE ARTIRAN VE HAZİNEMİZE YILLIK FAİZ MALİYETİ 200 MİLYON DOLARI (5 MİLYAR LİRA) AŞAN DÇM HESAPLARININ TÜRK BANKA SİSTEMİNİ DE KAYNAK OLARAK DIŞA BAĞIMLI KILDIĞINI ÖZELLİKLE BELİRTMEK GEREKİR. 1975-1977 DÖNEMİNDE ÖZELLİKLE YABANCI BANKALARA AİT OLUP DA ÜLKEMİZE YÖNELEN DÇM'LER (Kİ BUGÜNKÜ KURDAN 60 MİLYAR LİRADIR) KARŞILIĞINDA VERİLEN KREDİLERİN SEKTÖREL DAĞILIMI ZAMANINDA DİKKATE ALINMADIĞINDAN, BU TÜR DIŞ KAYNAKLAR ÇOĞUNLUKLA MİLLİ EKONOMİMİZİN ÇIKARLARIYLA ÇELİŞEN ALANLARDA KULLANDIRILMIŞTIR. BU TÜR KREDİLER DÖVİZ GETİRİCİ, İHRACATA YÖNELİK SANAYİDE KULLANILSAYDI BUGÜN İÇİNDE BULUNDUĞUMUZ DÖVİZ DARBOĞAZINDA BU DERECE ÇARESİZ KALMAZDIK.

TARIMSAL KREDİLER :

KREDİ DÜZENİNDE SEKTÖREL AÇIDAN ÖNEMLİ SORUNLARDAN BİRİ DE TARIMSAL KREDİLERİN DURUMUDUR. BÜYÜK ÖLÇÜDE TARIMA DAYALI BİR EKONOMİYE SAHİP OLAN ÜLKEMİZDE BU SEKTÖRÜN KREDİ DURUMU SON YILLARDA İLGİ ÇEKİCİ BOYUTLARA ULAŞMIŞTIR. 1974 YILININ SONUNDA TOPLAM BANKA KREDİLERİNDEN % 26 PAY ALAN TARIM SEKTÖRÜ, 1977 YILINDA TOPLAM KREDİLERDEN ANCAK % 21,6 ORANINDA PAY ALABİLMEKTEDİR. TARIMIN MİLLİ GELİRİMİZE KATKISI (% 25) DİKKATE ALINDIĞINDA % 21 ORANININ NE DERECE DÜŞÜK OLDUĞU GAYET AÇIKTIR.

ASLINDA TARIM SEKTÖRÜNDEKİ KREDİ DURUMUNU DEĞERLENDİRMEK İÇİN DAHA AYRINTILI VERİLERE DAYANMAK GEREKİR.

ZİRAAT BANKASI :

TARIMSAL KREDİLER KONUSUNDA ÜLKEMİZDE ÖNEMİ BİLİNEN ZİRAAT BANKASININ TOPLAM KREDİLERİ 1976 YILI SONUNDA 54 MİLYAR LİRA OLUP BUNUN 45 MİLYARI TARIMSAL KREDİDİR. 3202 SAYILI KURULUŞ KANUNUNUN 4. MADDESİNDE "ZİRAİ KREDİNİN TEVZİİNDE EVVELA KÜÇÜK ÇİFTÇİNİN İHTİYAÇLARI KARŞILANIR" HÜKMÜNE RAĞMEN ZİRAAT BANKASI KURULUŞ KANUNU'NA AYKIRI BİR BİÇİMDE KREDİ KULLANDIRMAYI SÜRDÜRMEKTEDİR. ÇOK ACI BİR GERÇEK OLARAK ZİRAİ KREDİ ALANLARIN % 55'İ TOPLAM ZİRAİ KREDİLERİN % 10 UNU KULLANMAKTADIR VE KİŞİ BAŞINA DÜŞEN ORTALAMA KREDİ YALNIZCA 1100 LİRADIR. ZİRAİ KREDİ KULLANANLARIN BİNDE 16'SI DA TOPLAM ZİRAİ KREDİLERİN % 13 ÜNÜ KULLANMAKTADIR

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

VE BU KİŞİLERE DÜŞEN ORTALAMA ZİRAİ KREDİ TUTARI 450 BİN LİRADIR. GÖRÜLÜYOR Kİ ZİRAİ KREDİLER DE KİŞİLER ARASINDA ADALETSİZ BİR BİÇİMDE DAĞILMAKTADIR.

TEFECİLİK :

ZİRAAT BANKASINCA 1977 YILI SONUNDA VERİLEN 68 MİLYAR LİRA TUTARINDAKİ ZİRAİ KREDİDEN İSE SADECE 5 MİLYAR LİRANIN, YANİ % 7,3 ÜNÜN KÜÇÜK ÜRETİCİ VE KÖYLÜYE VERİLDİĞİ, BU BANKACA VERİLEN KREDİLERİN 11 MİLYAR LİRASININ ZİRAİ AMAÇ DIŞI KREDİ OLDUĞU GERÇEĞİ ORTADAYKEN, TARIM SEKTÖRÜNÜN EN ÖNEMLİ SORUNLARI OLAN TEFECİLİĞİ VE VERİMSİZLİĞİ ORTADAN KALDIRMAK MÜMKÜN DEĞİLDİR.

TARIMSAL KREDİLERDE EŞİTSİZLİK :

DİĞER TARAFTAN TOPLAM KREDİLERDE OLDUĞU GİBİ ZİRAİ KREDİLERDE DE BÖLGELER ARASI BÜYÜK BİR EŞİTSİZLİK MEVCUTTUR. NİTEKİM 1976 YIL SONU İTİBARİYLE ZİRAAT BANKASINCA KULLANDIRILAN TOPLAM 45 MİLYAR CİVARINDAKİ ZİRAİ KREDİLERİN ANCAK % 7,9 UNA TEKABÜL EDEN 3,5 MİLYAR LİRALIK KISMI DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNE, % 8,6 SINA TEKABÜL EDEN 4 MİLYAR LİRALIK KISMI DA İÇ ANADOLU BÖLGESİNE KULLANDIRILMIŞTIR.

TARIMSAL KREDİLERDE Kİ AZALIŞ :

TARIMSAL KREDİLER KONUSUNDA ÖNEMLİ BİR GERÇEK DE BU TÜR KREDİLERDE GERÇEK ANLAMDA BİR ARTIŞ OLUP OLMADIĞIDIR. TİCARET BAKANLIĞI KONJONKTÜR DAİRESİ TOPTAN EŞYA FİYATLARI GENEL ENDEKSİYLE BANKALARIN VERDİKLERİ TARIMSAL KREDİ ARTIŞLARI KARŞILAŞTIRILDIĞINDA SATINALMA GÜCÜ YÖNÜNDEN TARIMSAL KREDİLERDE BİR ARTIŞ DEĞİL AZALIŞ OLDUĞU GÖRÜLMEKTEDİR. NİTEKİM 1973 YILINDA TARIMSAL KREDİLERİN SABİT FİYATLA DEĞERİ 10,7 MİLYAR LİRA İKEN 1977 YILINDA 9,6 MİLYAR LİRAYA DÜŞMÜŞTÜR.

TÜRKİYE'DE KREDİ DÜZENİ DEĞİŞTİRİLMEK İSTENİYORSA BU DEĞİŞİKLİĞE, TARIMSAL KREDİ DÜZENİNDE VE BÖYLE BİR TARIMSAL DÜZENİ YARATAN ZİRAAT BANKASINDA BAŞLANMALIDIR.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İHTİSAS BANKALARININ DURUMU :

KREDİLERİN SEKTÖREL DAĞILIMIYLA YAKINDAN İLGİLİ BİR KONU DA ÜLKEMİZDE DEVLET TARAFINDAN ÖZEL KANUNLARLA KURULAN BANKALARIN, YANİ İHTİSAS BANKALARININ DURUMUDUR. BU BANKALARIN HEPSİ BELLİ BİR AMACI GERÇEKLEŞTİRMEK, BELLİ KESİMLERİN VE SEKTÖRLERİN FİNANSMAN SORUNLARINI ÇÖZÜMLEMEK İÇİN KURULMUŞTUR. ANCAK NE VARKİ İHTİSAS BANKALARI BUGÜN KURULUŞ KANUNLARINA AYKIRI DÜŞEN BİR KREDİ POLİTİKASINI UYGULAMAKTADIRLAR.

TÜRKİYE HALK BANKASI :

MESELA, T.HALK BANKASI'NIN DURUMU BU KONUDAKİ SOMUT ÖRNEKLERDEN BİRİNİ OLUŞTURMAKTADIR. T.HALK BANKASI'NIN KURULUŞ KANUNUNA GÖRE ASIL AMACI "ESNAFA VE ESNAF DERNEKLERİ İLE KÜÇÜK SANAT KOOPERATİFLERİ"NE KREDİ AÇMAKTIR. ANCAK BU BANKANIN TOPLAM KREDİLERİNİN % 35 İNİ, YANİ ÜÇTE BİRİNDEN FAZLASINI, TUTAR OLARAK DA 3 MİLYAR 167 MİLYON LİRASINI BU TÜR ÖZEL AMAÇLAR DIŞINDA KALAN TİCARİ KREDİLER OLUŞTURMAKTADIR. ESNAF VE SANATKARIN KREDİ İHTİYACINI YETERİNCE KARŞILAYAMAYAN BU BANKA, MESELA SAPMAZ HOLDİNG'E DOĞRUDAN VE BİLVASITA OLARAK 161 MİLYON LİRA; PAKTAŞ'A 47 MİLYON LİRA; ROCHE İLAÇ ŞİRKETİNE 89 MİLYON LİRA KREDİ KULLANDIRMIŞTIR. BUNDAN DA ÖNEMLİSİ BU BANKACA AÇILAN ÖZEL AMAÇLI KREDİLERİN DURUMUDUR. T. HALK BANKASI KREDİLERİNİN % 65 İNİ OLUŞTURAN BU KREDİLERİN ÖNEMLİ BİR KISMININ GERÇEK ESNAF VE ESNAF KURULUŞLARINA DAĞITILMADIĞI SÖYLENEBİLİR. BUNUN DA NEDENİ "ESNAF" TANIMININ YAPILMAMASI VE KAPSAMININ YETERİNCE BELİRLENMEMESİDİR. BU DURUM POLİTİK ETKENLERLE DE BİRLEŞEREK ESNAF VE ESNAF KURULUŞLARIYLA İLGİSİ OLMAYAN KİŞİLERE "ESNAF VE KÜÇÜK SANAYİCİ" ADI ALTINDA BÜYÜK TUTARLARA ULAŞAN KREDİLERİN AÇILMASINA NEDEN OLMAKTADIR. BU KONUYLA İLGİLİ BİR DİĞER GERÇEK DE T.HALK BANKASINCA ESNAF VE ESNAF KURULUŞLARINA AÇILAN KREDİLERİN GİDER VERGİSİNDEN MUAF OLMASI DOLAYISİYLE "ESNAF" KAVRAMININ ARKASINA GİZLENEREK BU BANKADAN KREDİ KULLANAN TACİR KİŞİLERİN DEVLET'E MİLYONLARCA LİRA VERGİ ÖDEME YÜKÜMLÜLÜĞÜNDEN KURTULMALARIDIR. YANİ BUGÜNKÜ UYGULAMA, HEM GERÇEK ESNAF VE HEM DE HAZİNE ALEYHİNE SONUÇLAR DOĞURMAKTADIR.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI VAKFI

TÜRKİYE EMLAK KREDİ BANKASI :

4947 SAYILI KURULUŞ KANUNU'NUN 2 NCİ MADDESİNE GÖRE ASIL AMACI "MESKENİ OLMAYAN YURTTAŞLARA UCUZ MESKEN YAPTIRMAK... İÇİN KREDİ AÇMAK" OLAN T.EMLAK KREDİ BANKASI'NIN FAALİYETLERİ İSE BÜYÜK ÖLÇÜDE BU ÖZEL AMACA TERS DÜŞMEKTEDİR. BU BANKANIN KONUT KREDİLERİ DIŞINDAKİ TİCARİ KREDİLERİ (3,5 MİLYAR LİRA) SON YILLARDA ARTARAK TOPLAM KREDİLERİNİN (8,5 MİLYAR LİRA) % 42'SİNE ULAŞMIŞ, KONUT KREDİSİ UYGULAMASI İSE ASIL AMACINDAN SAPTIRILMIŞTIR.

DENİZCİLİK BANKASI :

DENİZCİLİK BANKASI'NIN BANKACILIKLA İLGİLİ GÖREVLERİNİ BELİRLEYEN 5842 SAYILI KANUN'UN 5 NCİ MADDESİ DE BANKAYA "... BİLHASSA GEMİ İNŞA, TAMİR VE MÜBAYAA EDEN VEYA DENİZ İŞLETMECİLİĞİ YAPAN GERÇEK VE TÜZEL KİŞİLERE... KREDİLER AÇMAK" GÖREVİNİ YÜKLEMEKTEDİR. ANCAK BU BANKA BÜYÜK ÖLÇÜDE ÖZEL AMAÇ DIŞI KREDİLERE (1 MİLYAR LİRA) YÖNELMİŞ BULUNMAKTADIR. DENİZCİLİK BANKASI MEVDUATLA OLUŞAN KAYNAKLARINI DENİZCİLİK ALANINA YÖNELTMEK YERİNE DİĞER ALANLARA PLASE ETMEKTE, ANCAK MERKEZ BANKASI REESKONT İMKANLARI İLE MALİYE BAKANLIĞI FONLARINA DAYANARAK DENİZ KREDİSİ VERMEKTEDİR. KALDI Kİ BANKA'YA TAHSİS EDİLEN ÖZEL AMAÇLI FONLARIN BİR KISMI DA BU AMAÇLAR DIŞINDA KULLANDIRILMIŞ OLUP BU DURUM, BU BANKA'NIN YILLIK RAPORLARINDA AÇIKCA GÖZLENMEKTEDİR.

HER YIL DIŞ TİCARET TAŞIMACILIĞI İÇİN YABANCI ÜLKELERİN GEMİLERİNE YAKLAŞIK 500 MİLYON DOLAR NAVLUN ÖDEYEN BİR ÜLKEDE DENİZ TAŞIMACILIĞININ BU DÜZEYDE KALMASI, BÜYÜK ÖLÇÜDE BU BANKA'NIN GELİŞTİRİLMEMESİNDEN VE HATALI KREDİ POLİTİKASINDAN KAYNAKLANMAKTADIR. ÖDEMELER DENGEMİZİ DE OLUMSUZ YÖNDE ETKİLEYEN BU SORUNUN ÇÖZÜMÜ, DENİZCİLİK BANKASI'NIN SADECE ÖZEL AMAÇLAR İÇİNDE UĞRAŞI GÖSTERMESİNE BAĞLIDIR."

(...)

"- ÖZEL BANKALAR, YA BAZI TİCARİ VE SINAİ ŞİRKETLER KURMUŞ VEYA BUNLARA ORTAK OLMUŞLARDIR. ÖZEL BANKALARIN BU TARZDA HAREKET ETMELERİ, BAZI FAYDALAR SAĞLAMIŞ, ÖNEMLİ BÜYÜK TESİSLERİN DOĞMASINI VE ÇALIŞMASINI TEMİN ETMİŞTİR. ANCAK ÖZEL BANKALARIN BU GİRİŞİMLERİ, BAZAN DİZGİN GİRİŞİMDE BULUNAN BANKAYI KENDİ FONKSİ-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

YÖNÜNDEN UZAKLAŞTIRMIŞ VE HATTA İFLASA VE TASFİYEYE SÜRÜKLEMİŞ; BAZAN DA KURULAN TESİSİ MİLLİ EKONOMİCE TAŞINMASI ZOR OLAN BİR YÜK HALİNE SOKMUŞTUR."

(...)

"- BAZI İŞ ADAMLARI VE AİLE GRUPLARI, BAZI BANKALARIN HİSSE SENETLERİNİ ELE GEÇİRMEK İÇİN GAYRET GÖSTERMİŞLER VE BUNLARIN ÇOĞUNLUĞUNU ELDE ETMİŞLERDİR. BU DAVRANIŞLARI SADECE BANKACILIKTAN SAĞLANABİLECEK KAZANÇLA İZAH ETMEK MÜMKÜN DEĞİLDİR. HATTA BAZI BANKALARIN DAĞITTIKLARI KAR ORANI, KREDİ MALİYETLERİNİN ALTINDADIR. BANKACILIK DIŞINDA DAHA FAZLA KAR SAĞLAYAN ALANLAR VE İŞLER VARDIR. BUNA RAĞMEN BAZI ÖZEL BANKALARIN SERMAYE VE YÖNETİMLERİNİ ELE GEÇİRME GAYRETLERİNİN ALTINDA BAŞKA SEBEPLER YATMAKTADIR. BAZI ÖZEL BANKALARIN SERMAYE VE YÖNETİMLERİNİ ELLERİNDE BULUNDURAN ŞAHISLAR VE AİLE GRUPLARI, KENDİ SINAİ VE TİCARİ KURULUŞLARINA KOLAYLIKLA KREDİ SAĞLAMAKTA; BUNLAR DİLEDİKLERİ ALANLARDA İSTİHSAL VE PAZARLAMAYI KENDİ ÇIKARLARI DOĞRULTUSUNDA TANZİM ETMEKTEDİRLER. HATTA İKTİSADİ İMKANLARI ELLERİNDE BULUNDURANLAR, SİYASİ İKTİDARLARA DA TESİR İCRA ETMEKTEDİRLER. BİR MANADA İKTİSADİ İKTİDAR, SİYASİ İKTİDARA DÖNÜŞMEKTEDİR."

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

PERIODICAL HOLDINGS

AMERICA HOUSE LIBRARY COLOGNE

1983

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Listed are all periodical holdings immediately accessible to you in the America House Cologne Library rsp. archive.

Any other title (current and back issues) appearing in PERIODICA is available for you through interlibrary loan from another America House Library in Germany.
Please contact your librarian.

Abbreviations:

(M) on microfilm or microfiche
cyo current year only

Amerika Haus Bibliothek
Apostelnkloster 13-15
5000 Köln 1
Tel.: 0221/24 13 67

Öffnungszeiten: Mo-Frei 12.oo-18.oo
Mi 12.oo-19.oo

Academy of Political Science Proceedings	1975 ff.
Across the Board	cyo
Adelphi Papers	1979 ff.
Aerospace	
AFL-CIO Free Trade Union News	cyo
AFL-CIO News	cyo
Africa Report	1978 - 1981
Akwesasne Notes	1977 ff.
America	1978 ff.
America: History and Life	1974 - 1981
American Art Journal	1974 ff.
American Artist	1973 ff.
American Cinematographer	1976 ff.
American City and County	1980 ff.
American Economic Review	1979 ff.
American Education	1971 - 1980 (M)
American Federationist	cyo
American Heritage	1956 ff.
American Historical Review	1979 ff.
American Journal of Psychology	1979 ff.
American Journal of Sociology	1979 ff.
American Literature	1971 - 1973. 1978 ff.
American Political Science Review	1971 - 1973. 1978 ff.
American Quarterly	1978 ff.
American School Board Journal	1974 ff.
American Sociologist	1977 ff.
American Statistics Index (ASI)	1978 ff.
American Studies	1977 ff.
American Studies International	1979
American West	1979 ff.
Amerika (America Illustrated) Russian	1979 ff.
Amerika Studien	1956 ff.
Annals of the American Academy of Political and Social Sciences	1971 -1973(M).1979 ff.
Antaeus	1978 ff.
Antioch Review	1978 ff.
Aperture	1978 ff.
Architectural Record	1976 ff.
Arms Control and Disarmament Agency, Annual Report	1974 - 1977 (M)
Art in America	1963 ff.
Art International	1974 - 1982
Art News	1979 ff.
Artforum	1974 -
Arts Magazine	1974 ff.
Atlantic Community Quarterly	1978 ff.
Atlantic Monthly	1969 - 1973(M) 1960 ff.
Aviation Week & Space Technology	1979 ff.
Background Notes on Countries of the World	Loseblatts.
Bankers Magazine	1979 ff.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Congressional Digest	1980 ff.
Congressional Directory (see main catalog)	1974 - 1978 (M)
Congressional Quarterly Service. Weekly Report	1978 ff.
Congressional Record	Oct.1978 ff.
Congressional Record Indexes	1976 ff.
Conservationist	1982 ff.
Consumer Reports	1980 ff.
Consumer Report Buying Guide Issue	1980 ff.
Contemporary Literature	1974 ff.
Council on Environmental Quality Report (see main catalog)	1974 - 1977 (M)
Crime and Delinquency	1977 ff.
Criticism	1974 - 1981
Critique	1974 ff.
Cumulative Book Index	1928 ff.
Current Biography	1940 ff.
Current History	1969 - 1973 (M)
	1974 ff.
Current Index to Journals in Education	1979 ff.
Daedalus	1972 ff.
Dance Magazine	1974 -1981(M)
	1982 ff.
Datamation	1983 ff.
Department of State Bulletin	1955 - 1968
	1969 - 1980 (M)
	1981 ff.
Design Quarterly	1977 ff.
Dialogue	1968 ff.
Dissent	1979 ff.
Down Beat	1973.
	1974 - 1980 (M)
	1981 ff.
Drama Review	1969 ff.
Dun's Business Month	1980 ff.
Ebony	1969 - 1974
	1975 - 1980 (M)
	1981 ff.
Econometrica	1980 ff.
Economic Impact	1979 ff.
Economic Indicators	1974 - 1980 (M)
	1981 ff.
Economic Journal	1979 ff.
Economic Report of the President (see main catalog)	1974 - 1978 (M)
Economica	1980 ff.
Economist	1981.
	1983 ff.
Education Index	1973 ff.
Elementary School Journal	1974 - 1981
Employment and Earnings	1981 ff.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Human Organization	1979 ff.
Humanities	1981 ff.
Humanities Index	1974 ff.
Industrial and Labor Relations Review	1979 ff.
Integrated Education	1969 - 1979 (M) 1983 ff.
International Economic Indicators	1978 (M)
International Economic Indicators and Competitive Trends	1976 - 1978 (M)
International Economic Review	1979 ff.
International Educational and Cultural Exchange	1974 - 1978 (M)
International Herald Tribune	latest 3 months
International Interactions	1979 ff.
International Migration Review	1974 ff. (M) cy in hardcopy
International Monetary Fund. Staff Papers	1979 ff.
International Organization	1978 ff.
International Political Science Abstracts	1974 ff.
International Security	1981 ff.
IPQ. International Philosophical Quarterly	1975 ff.
Jazz Journal	1978 ff.
Journal of Aesthetics and Art Criticism	1974 ff. (M) cy in hardcopy
Journal of American History	1978 ff.
Journal of American Studies	1974 ff.
Journal of Broadcasting	1974 ff. (M) cy in hardcopy
Journal of Business	1974 ff.
Journal of Communication	1978 ff.
Journal of Conflict Resolution	1978 ff.
Journal of Creative Behavior	1974 - 1981(M) 1982 ff.
Journal of Economic Issues	1979 ff.
Journal of Educational Psychology	1979 ff.
Journal of Higher Education	1979 ff.
Journal of Housing	1974 - 1978 (M) 1979. 1980 - 1981(M) 1982 ff.
Journal of International Affairs	1977 ff.
Journal of Linguistics	1978 ff.
Journal of Marketing	1974 ff. (M) cy in hardcopy
Journal of Modern History	1979 ff.
Journal of Modern Literature	1974 ff.
Journal of Negro Education	1974 - 1981(M) 1982 ff.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Nation's Business	1969 - 1973 (M) 1980 ff.
NATO Brief	1976 ff.
NATO Review	1976 ff.
Natural History	1976 ff.
Near East Report	1983 ff.
Negro History Bulletin	1977 ff.
New Leader	1979 ff.
New Letters	1974 ff.
New Republic	1964 - 1965. 1969 - 1973 (M) 1977 ff.
New York Magazine	1977 ff.
New York Review of Books	cyo
New York Times	latest 3 months
New York Times Book Review	1972 ff.
New York Times Index	1971. 1974 ff.
New York Times Magazine	1979 ff.
New Yorker	1969 ff. (M) cy in hardcopy
Newsweek (Domestic Edition)	1969 ff. (M)
Newsweek (International Edition)	1978 ff.
Novel	1974. 1976 ff.
OECD Observer	1979 ff.
Occupational Outlook Quarterly	1978 ff.
Operations Research	1979 ff.
Orbis	1971 - 1973. 1978 ff.
Paperbound Books in Print	cyo
Paris Review	1974 ff.
Partisan Review	1963 ff.
Performing Arts	1982 ff.
Personnel	1974 ff. (M) cy in hardcopy
Personnel Journal	1974 ff. (M) cy in hardcopy
Perspectives (formerly: Civil Rights Digest)	1977 ff.
Phylon	1974 ff. (M) cy in hardcopy
PMLA	1970 - 1973. 1978 ff,
Poetry	1974 ff.
Policy Review	1979 ff.
Political Science Quarterly	1979 ff.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Southern Poetry Review	1973 - 1981
Southern Review	1978 ff.
Sports Illustrated	1978 ff.
Stanford Journal of International Law	1975 ff.
Statistical Abstracts of the US (see main catalog)	1973 - 1977 (M)
Statistical Reporter	1974 - 1978 (M)
Strategic Survey	1973 ff.
Studies in Short Fiction	1982 ff.
Survey	1976 ff.
Survey of Current Business	1974 - 1980 (M)
	1981 ff.
Survival	1977 ff.
Teaching Exceptional Children	1974 - 1980
TESOL Quarterly (incl. Newsletter)	1976 ff.
Texas Quarterly	1974 - 1978
Theatre Journal	1974 ff.
Time (European Edition)	1978 ff.
Time (Domestic Edition)	1955 - 1967.
	1968 ff. (M)
	1979 ff.
Times Literary Supplement	cyo
Today's Education	1971 - 1973 (M)
	1977 - 1981
Traffic Safety	1974 ff.
Transatlantic Review	1966 - 1977
Transportation Science Journal	1974 - 1981
Travel/ Holiday	1977 - 1981
Treasury Bulletin	1974 - 1978 (M)
Treasury Papers	1975 - 1976 (M)
Tri-Quarterly	1977 ff.
Twentieth Century Literature	1973.
	1974 ff. (M)
	cy in hardcopy
UFSI Report (University Field Staff International)	1981 ff.
United States Government Manual (see main catalog)	1973/74 ff. (M)
UN Monthly Chronicle	1979 ff.
UNDEX. United Nations Documents Index	1974 ff.
UNESCO Courier	1981 ff.
US News and World Report	1969 ff. (M)
	cy in hardcopy
USA Handel	cyo
USA Today	1971 - 1974 (M)
	1975 ff.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ÇİZELGE 9. Ortalama İşçi Ücretleri
(1938 fiyatlarıyla - kuruş)

Yılı	Etibank (*)	Sümerbank (**)	Yılı	Etibank	Sümerbank
1939	—	12.3	1951	74.0	12.2
1940	—	11.1	1952	78.8	13.5
1941	—	9.6	1953	79.1	13.6
1942	48.5	6.3	1954	82.1	13.7
1943	23.9	3.7	1955	87.9	14.2
1944	39.9	5.6	1956	88.2	15.1
1945	44.8	6.3	1957	81.7	17.3
1946	50.9	7.2	1958	82.7	15.2
1947	61.0	7.5	1959	89.7	17.3
1948	59.3	8.7	1960	96.7	18.5
1949	56.6	8.5	1961	121.3	18.5
1950	72.8	11.5			

(*) Etibank işçileri için günlük olarak hesaplanan ücretlere (i) çıplak ücret, (ii) prim, (iii) ek ödeme, (iv) hafta tatili, (v) ücretli izin, (vi) fazla mesaî dahildir.

(**) Sümerbank işçileri için saat üstünden hesaplanan ücretlere (i) çıplak ücret, (ii) prim, (iii) ek ödeme, (iv) hafta tatili, (v) ücretli izin, (vi) fazla mesaî, (vii) tazminat, (viii) kıdemli işçilik teşvik ikramiyesi dahildir.

KAYNAK: Türkay, Uluatam, Işıklı, «Fiyat ve Ücretlerin Seyri Hakkında Not», Türk İktisadî Gelişmesi Araştırma Projesi (yayımlanmamış not).

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMALARI VAKFI TÜSTAV

Bu çizelgelerden ve uygulamalardan anlaşılmaktadır ki, devlet, 1950 yılınadek işçi ücretlerine karışmamıştır. 1936 tarihli İş Kanunu'nun zorunluluk durumlarında taban ücretlerin devletçe belirlenebileceğini öngörmesine karşı, sözügeçen hüküm, İkinci Dünya Savaşı yüzünden, 1950 yılınadek[56] savsaklanmıştır. 1934 - 1938 yıllarındaki sanayileşme çabaları, 1939 - 1945 dönemindeki savaş hazırlıkları ve nihayet 1946 - 1950 dönemindeki özel kesime ayrıcalık dağıtma furyası yüzünden işçi ve ücret sorunları hiçbir zaman birinci plana çıkamamıştır. Bu uygulama, devlet eliyle özel kesim kurma çabalarının özüyle tam bir tutarlılık içindedir.

Devletin tarım kesimine ve orada çalışan işçilere (daha tutarlı bir deyişle, işçileri çevreleyen çalışma koşullarına) müdahalesi bütün bütün sınırlı kalmıştır. Tarım işçisinin çalışma koşulları şöylece özetlenebilir:[57]

İşçiye verilen yemekler her gün aynı olmak üzere şunlardır: sabahları kahvaltı yerine yalnız 250 gramlık bir somun, kuşluk yerine 250 gramlık somunla birlikte nebatî yağda pişirilmiş yarma (bulgur) pilav, öğle yemeği olarak aynı ağırlıkta bir somunla sütten yapılmış bir miktar ayran veya şeker şerbeti, akşamları bir somunla nebatî yağda pişirilmiş buğday kırması çorbası. Bu yemeklerin arasına et veya sebze yemeği hiç girmemekte yahut pek ender olarak sofulmaktadır.

(56) Talas, **Türkiye Cumhuriyetinde...**, **a.g.e.**, s. 33.

(57) Cemil Çalgüner, **Türkiye'de Zıraat İşçileri**, Ankara, 1943, s. 42.

III. 1946 - 1960 Dönemindeki Gelişmeler :

1946 - 1960 döneminin en belirgin özellikleri, bir yandan sınıf esasına dayanan örgütlerin kurulması yasağının kalkmasıyla birlikte[58] işçi sınıfının sendikalar etrafında hızla örgütlenmeğe başlaması ve diğer yandan da büyük toprak sahibi-tüccar-sanayici üçlüsünün hızla kaynaşarak, kendilerine artık destek olmaktan çıkan ve aksine kösteklemeğe başlayan «devletçilik» uygulamasının son kalıntılarını ayıklamağa başlamalarıdır.

Tek-parti yönetiminin tarih sahnesinden kalktığı 1946 yılını Demokrat Parti'nin iktidara gelişine bağlayan dört-yıllık dönem, bir bakıma, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kendisini yeni ekonomik koşullara uyarlama istek ve çabalarıyla dolu bir geçiş dönemi niteliğini taşımaktadır.[59] Gelgelelim, egemen

---

(58) «Sınıf esasına dayanan» örgütlerin kurulması yasağının 10 Haziran 1946 tarihinde kalkmasından hemen bir hafta sonra, 18 Haziran 1946 tarihinde, 4934 sayılı **Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun** yürürlüğe girmiş; bunu, 141 ve 142. maddeleri daha da ağırlaştıran 1949 ve 1951 değiştirgeleri izlemiştir. Böylece, bir taşla iki kuş vurulmuş, bir yandan «sınıf esasına dayanan örgüt kurma» hakkının ölü doğması sağlanırken, diğer yandan da yeni 141 ve 142. maddeler çerçevesinde girişilen «toplama» hareketleriyle bir sosyalist partiyi barındırmayan «çok-partili rejim»e geçilmiştir.

(59) Egemen güçleri yeniden Cumhuriyet Halk Partisi çatısı altında toplayabilmek için, adı geçen parti, 1946-1950 döneminde, önemli fakat başarısız «ayak uydurma» çabaları harcamıştır. Örnekse,

Ağustos 1946 kuruluşlu Peker Hükümeti programından : «...**İktisadî faaliyetlerimizde hususî teşebbüs ve sermayeden faydalanmak...onların emniyetle**

sınıfların iki önemli öğesi durumundaki tüccarlar ve az da olsa sanayiciler köstekleyici bir bürokratik güdümlemeye sırt çevirmişler, Cumhuriyet dönemi süresince devlet çarklarının dağıttığı nimetlerden yararlanan büyük toprak sahipleri Topraksız Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun çıkmasından sonra Cumhuriyet Halk Partisi'nin karşısında yer almışlar, Demokrat Parti etrafında örgütlenen bu güçler, 1950 yılında, yüzlerce yıllık bir sömürüye başkaldıran kitlelerin yörüngesine oturmamış hareketiyle siyasal iktidarı ele geçirmişlerdir.[60]

çalışmalarına ve gelişmelerine yardım etmek... devlet işletmelerinin hususî teşebbüslerle başarılabilecek sahalara yayılmalarını önlemek ve buna aykırı durumları gidermek kararındayız...»

Haziran 1948 kuruluşlu Saka Hükümeti programından : «...**Tasarruf yolunda alacağımız tedbirlerin yaratacağı imkânlar ne olursa olsun, ekonomik kalkınmamızı bir an önce gerçekleştirmek için, dış krediye ihtiyacımız aşikardır...»**

Ocak 1949 kuruluşlu Günaltay Hükümeti programından : «...**Hususî sermayenin iktisadî sahalarda girişeceği teşebbüsleri teşvik etmek ve kolaylaştırmak hükümetin başlıca şiarı olacaktır...»**

(60) Kuruluşundan 4 yıl sonra iktidara gelen ve 15 yıl sonra da kapatılan Demokrat Parti, kuşkusuz, siyasal tarihimizin dikkatle incelenmesi ve herşeyden önce **anlaşılması** gereken önemli bir olayıdır. Demokrat Parti hareketi, bugünedek, diyalektik düşünceyle bütün bütün çelişen bir **katılık** ve yazarların siyasal eğilimlerince belirlenen bir **aşırı duygusallık** içinde ele alınmış; kimi yazarca «kitlelerin isyanı» olarak nitelenirken, kimi yazara göre «başındanberi gerici» olmuştur. Her iki görüş de doğru fakat eksiktir; bir başka deyişle, çelişir görünen bu yargılar, aslında, birbirlerini tamamlamaktadırlar. Şöyle ki, (i) Demokrat Parti hareketi ilerici bir harekettir çünkü Cumhuriyet'in kuruluşundanberi CHP çatısı altında

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

1950 - 1960 döneminin egemen niteliğini ana çizgileriyle ortaya çıkarmak bakımından, uygulamaların, egemen ve egemen olmayan sınıfları ne yönde etkilediğini kısaca görmekte yarar vardır. İkinci Sanayi Kongresi'nin açılışında (Nisan 1951) Ekonomi ve Ticaret Bakanı Muhlis Ete'nin söylevinden alınmış şu kısımlar, hükümetin (bir başka deyişle, egemen sınıfların yürütme organının) ekonomik görüşlerini olanca açıklığıyla ortaya koymaktadır :[61]

süregiden bir sınıf çatışmasını bu çatının dışına taşırarak çelişkilerin serbestçe keskinleşip sonra da çözülebilmesi olanağını yaratmıştır; (ii) Demokrat Parti hareketi gerici bir harekettir çünkü işbirlikçi aracı burjuvazi ile büyük toprak sahiplerinin belirleyici önderlik damgasını taşımaktadır, bir başka deyişle, harekete damgalarını vuran sınıflar gerici sınıflardır; (iii) Demokrat Parti hareketi, 1789 yılının 1793'ü, 1917 Mart'ının 1917 Kasım'ını yaratması gibi, **kendisine rağmen** ilerici bir harekettir çünkü yüzyılların sömürüsü altında inleyen halk kitlelerini bir kere harekete geçirmiş, siyaset arenasına itmiştir; (iv) Demokrat Parti hareketi ilerici bir harekettir çünkü Türkiye'yi, yeniden, feodal kalıntıların hızla ayıklanması ve kapitalist üretim biçimine geçilmesi çizgisine sokmuş, bir başka deyişle topluma yeni üretim güçlerinin kazandırılması için ortam yaratmıştır; (v) Demokrat Parti hareketi gerici bir harekettir çünkü Türkiye'yi yeniden emperyalizmin etki alanına sokmuş, böylece, üretim güçlerinin normal koşullar altında gelişebileceğinden çok daha yavaş gelişmesine, bu gelişmenin de ursal olmasına yol açmıştır. (Demokrat Parti hareketi konusunda, bu görüşe uygun, ayrıntılı bilgi için bkz. Cem Eroğul, **Demokrat Parti**, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayınlanmamış doktora tezi).

(61) Bilsay Kuruç, **a.g.e.**, s. 124 - 125.

1 — Devlet müdahaleciliğini asgarî hadde indirmek...

3 — İktisadî sahada emniyet ve istikrar tesis etmek suretiyle hususî iktisat sahasının genişlemesi imkânını artırmak...

6 — Devlet elinde çalışan işletmeleri, amme hizmeti gören ve ana sanayie taallûk edenler hariç, muayyen bir plan dahilinde elverişli şartlarla, herkesin iştirak edebileceği şirketlere peyderpey devretmeğe çalışmak...

1950 - 1960 dönemi süresince Demokrat Parti hükümetlerine yön veren temel ilkeler bunlar olmuştur.

Demokrat Parti yönetimi süresince büyük toprak sahibi-tüccar-sanayici üçlüsünün giderek güçlenmesi ve yabancı sermayeyi teşvik etmek için çeşitli yasaların çıkarılması[62] sonucu, Türkiye, bir kez daha uluslararası kapitalizmin yörüngesine girmiştir. Bu konuda bilinenlere eklenecek yeni birşey olmadığı için, dönemin genel ekonomik durumunu gösterir bazı verilerden sonra, sanayi ve tarım işçilerinin durumlarına ve devletin bu kitleler karşısındaki tutumuna kısaca bakmakta yarar vardır. 1950 yılında ancak 780 milyon lirayı bulan ithalat hacmı 1952 yılında 1,557 milyon liraya çıkmış, ihracat boyutları 1950 - 1953 döneminde 738 milyon liradan 1,109 milyon liraya ulaşmış, 1950 - 1960 döneminde tarımsal krediler yaklaşık olarak yüzde 580'lik bir artış göstermiştir.[63] Emisyon hacmının

(62) bkz. Selik, **a.g.e.**; Baran Tuncer, **Türkiye'de Yabancı Sermaye Sorunu**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1968.

(63) Cillov, **a.g.e.**, s. 137 - 138.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

1 milyar liradan 5 milyar liraya çıktığı[64] 1950 - 1960 döneminde genel olarak kredilerin gösterdiği artış aşağıdaki çizelgede verilmiştir : [65]

ÇİZELGE 10. Kredi Hacmındaki Değişmeler (1950 - 1960)

Yılı	*Kredi Hacmi (milyon T.L.)*
1950	1,301
1953	3,429
1958	8,737
1960	9,640

Kamu fonlarının çeşitli yol ve yöntemlerle özel girişimcilere aktarıldığı bu dönemde işçi sınıfının durumu nedir? Çalışma koşullarında ve özellikle devletin bu egemen olmayan sınıfa karşı tutumunda değişmeler olmuş mudur? Bu soruları şimdi kısaca cevaplamağa çalışalım :

10 Haziran 1946 tarihinde «sınıf esasına dayanan cemiyet kurma yasağı»nın kaldırılması, 9 Temmuz 1946 tarihinde *Türkiye İşçi Derneği*'nin kurulması ve 20 Şubat 1947 tarihinde *Sendikalar Kanunu*'nun yürürlüğe girmesi, 1928 yılından bu yana (bırakın siyasal örgütlenmeyi) sendikasız kalmış Türkiye işçi sınıfının yeniden örgütlenme çizgisine oturmasında önemli dönüm taşları olmuştur.[66] Bu tarihten başlayarak işçi sınıfı örgütlenmiş fakat bu örgütlenme sendikalar çerçevesinde geliştirildiğinden (bir başka deyişle, ekonomik bilinçlenme siyasal bilinçlenmeyle tamamlanmadığından), işçi sınıfının etkili olarak iktidara ağırlığını koyması sağ-

(64) Diğer göstergeler için bkz. **a.k.**, s. 137 - 146.
(65) **a.k.**, s. 138.
(66) Georges Lefranc-Kemal Sülker, **a.g.e.**, s. 152 - 153.

lanamamıştır. Çizelge 11'de işçi sınıfının örgütlenme hızını kısaca gördükten sonra, sözü edilen sendikalaşma olayının işçi sınıfının yaşayışı ve çalışma koşulları üstüne ne gibi etkiler yaptığını kısaca inceleyeceğiz.

ÇİZELGE 11. 1948 - 1958 Döneminde Sendikalaşma Hareketi

Yılı	*Sendikalı İşçi Oranı*	*İşçi Artışı*	*Sendikalı İşçi Artışı*
1948	15.78	100.00	100.00
1949	20.87	104.69	138.46
1950	20.86	113.51	150.00
1951	25.74	129.71	211.54
1952	26.61	148.27	250.00
1953	25.15	168.92	269.23
1954	30.92	177.04	346.90
1955	31.57	183.42	364.60
1956	32.41	195.87	402.22
1957	35.70	208.16	470.87
1958	37.45	212.84	504.98

KAYNAK : Talas, *Türkiye Cumhuriyetinde* ..., a.g.e., s. 25.

Bu dönemde kadın ve çocuk işçilerin toplam işçi nufusuna oranında belirgin bir düşüş görülmekle birlikte, özellikle çocuk işçi oranı yine de azımsanmayacak bir düzeyde oluşmaktadır. 1947 - 1958 döneminde, çalışma hayatını düzenleyen yasaların kapsamına giren işyerlerinde, kadın ve çocuk işçilerin oranı aşağıda çıkarılmıştır :

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ÇİZELGE 12. Kadın ve Çocuk İşçilerin Yüzdesi

Yılı	Kadın/toplam (%)	Çocuk/toplam (%)
1947	17.59	7.21
1950	17.41	7.06
1953	12.62	5.96
1956	13.94	3.49
1959	13.90	3.45

KAYNAK : Talas, *Türkiye Cumhuriyetinde...*, a.g.e., s. 5.

İşçi ücretlerine gelince : Dokuma sanayiinde ücretlerin gelişimini inceleyen Zaim[67] İstanbul'daki dokuma işyerlerinde kadınlara ödenen ücretlerin erkeklere kıyasla yüzde 70 ve çocuk işçilere ödenenin de, yine erkeklere kıyasla, yüzde 62 oranında düşük olduğunu belirtiyor. İstanbul'lu kadın işçilerin ücret ve yaşayış durumu hakkında yapılan bir araştırmanın[68] sonuçlarını şöylece özetleyebiliriz : İş Kanunu'nun kapsamına giren İstanbul işyerlerinde 14,797 kadın çalışmaktadır; örneklenen 255 kadının yüzde 81.7'sinin eline 100 liradan az para geçmekte (1950 yılında), 150 liradan fazla geliri olanlar ise ancak yüzde 2.3'lük bir azınlık meydana getirmektedir; [69] çalışan kadınların yüzde 24'ü hiç et yiyememekte, [70] yüzde 45.88'i aileleriyle birlikte

(67) Sabahattin Zaim, «Türkiye'de Mensucat Sanayiinde Ücretler», **İçtimaî Siyaset Konferansları,** 8. Kitap, İstanbul İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1956, s. 37.

(68) Mediha Arol, «Çalışan Kadınların Durumu», **İçtimaî Siyaset Konferansları,** 3. Kitap. İstanbul İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1950.

(69) **a.k.,** s. 91

(70) **a.k.,** s 92.

bir odada oturmakta, [71] ancak yüzde 3.92'si para biriktirebilmekte, [72] yüzde 36.08'i hastalık durumlarında bakım olanaklarından yoksun bulunmakta, [73] yüzde 77.25'i işsizlik durumunda yardımsız kalmaktadır. [74]

Bütün bunların yanısıra, aşağıdaki çizelgeden de görülebileceği gibi, reel işçi ücretlerinde belirgin artışlar olmamış, hatta bazı durumlarda düşmeler gözlenmiştir.

ÇİZELGE 13. 1954 - 1959 Döneminde Reel İşçi Ücretleri Endeksi

Yılı	*Madencilik*	*Dokuma*	*Gıda*	*Tütün*
1954	100	100	100	100
1955	92	113	95	105
1956	99	94	90	100
1957	112	96	96	99
1958	108	99	92	83
1959	138	126	92	122

KAYNAK : Talas, *Türkiye Cumhuriyetinde...*, a.g.e., s. 45.

İşçileri çevreleyen çalışma koşulları hakkında ayrıntılı bir anlatıma girmenin gereksiz olduğu ve Zonguldak yöresindeki kömür işçilerinin yaşayışı konusunda Gerhard Kessler'in gözlemlerini[75] buraya aktarmakla yetinilebileceği kanısındayım :[76]

(71) **a.k.,** s. 92.

(72) **a.k.,** s. 93.

(73) **a.k.,** s. 101.

(74) **a.k.,** s. 101.

(75) Gerhard Kessler, «Zonguldak ve Karabük'teki Çalışma Şartları», çev. E. Zadil. **İçtimaî Siyaset Konferansları,** 2. Kitap, İstanbul İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1949.

(76) **a.k.,** s. 16.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

E.K.İ. idaresi bu maksatla yatma ve oturma odalarını havi 119 ikamet kışlası inşa etmiştir... Bu ikametgahlardaki yatakhaneler yatakların biri altta diğeri üstte ve karyolaların bir kısmı demirden, daha büyük kısmı da tahtadan yapılmış olmak üzere vasatî olarak 200 yatak ihtiva etmektedir. Yatak çarşafları renkli olup ayda muntazaman iki defa değiştirilmekte ve yıkanmaktadır.

Dünya işçilerinin çalışma koşullarını ve yaşayışlarını giderek geliştirme konusunda Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (International Labour Organization) hazırladığı düzenleyici çalışma sözleşmelerine neredeyse kayıtsız kalınması, Türkiye'de, işçi sınıfına ve bu sınıfın sorunlarına bakış açısında 1923 yılından bu yana önemli değişmeler olmadığını göstermektedir. 1946 -1960 döneminde hazırlanan 115 çalışma sözleşmesinden yalnızca 10 tanesi Türkiye Cumhuriyeti'nin onay imzasını taşımaktadır.[77]

Tarım kesiminde çalışan ve bazı araştırmalara göre toplam tarım nufusunun yüzde 19'unu meydana getiren tarım işçilerinin çalışma koşulları 1930 yıllarında ne idiyse, 1950 - 1960 döneminde de aynı kalmıştır. 1950 sonrasında uygulanan makineleşme (traktörleşme) politikası ve getirilen ileri tarımsal üretim teknikleri sonucu emek-yoğun üretim yöntemleri bir kenara itilmiş, emeğinden gayrı üretim sürecine katacak birşeyi olmayan ortakçı ve yarıcı gibi feodal oluşumlar hızla yerlerini ücretli emeğe, bir başka deyişle gündelikçiler ordusuna bırakmışlardır. Özellikle tütün ve pamuk bölgelerinde çalışan mevsimlik işçiler, bir yandan toprak

(77) Talas, **İçtimaî İktisat, a.g.e.**, s. 70 - 79.

mülkiyetinin belirli ellerde toplanması[78] ve diğer yandan tarıma büyük ölçüde traktörün girmesi sonucu, topraktan koparılan eski bağımsız üreticilerdir. Mevsimlik çalışma üç-dört ay sürmekte, bu süre içinde işçiler çok çok 350 - 500 lira almaktadırlar.[79] Tarımda gizli işsizlik ise yüzde 50 - 55 gibi çok yüksek bir düzeyde oluşmaktadır.[80]

Tütünden pamuğa, tahıldan fındığa kadar çeşitli tarım kollarında çalışan işçilerin durumu aynıdır. Günlerin uzun ya da kısa olmasına bakılmadan, işgünü, gün doğuşundan batışınadek hesaplanmaktadır.[81] Pamuk üretiminde günlük çalışma süresi 13-14 saata kadar uzamakta, işçiler kırlarda ya da ağaç altlarında sazdan, tenekeden ya da kasa parçalarından yapılmış çardaklarda barınmaktadırlar.[82] Tütüncülükte çalışma koşulları daha da ağırdır. Kırıp dizme zamanında, günlük çalışma süresi, işyerine gidip gelme de dahil, 20 saate kadar çıktığı olmaktadır.[83] Tütün kırıp dizme işlerinde çalışanların yüzde 80'i kadındır.[84] Tahıl üretiminde çalışan işçilerin durumu hakkındaysa Nalbandoğlu şöyle yazıyor :[85]

(78) bkz. Tevfik Çavdar, «Türkiye'de Toprak Dağılımının İşletme Büyüklükleri Açısından Yapısal Çözümlenmesi», **Maliye Enstitüsü Konferansları**, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967, s. 49 - 73.
(79) Talas, **Türkiye Cumhuriyetinde...**, **a.g.e.**, s. 37.
(80) Talas, **İçtimaî İktisat, a.g.e.**, s. 534.
(81) Nalbandoğlu, **a.g.m.**, s. 18.
(82) **a.k.**, s. 22.
(83) **a.k.**, s. 26.
(84) **a.k.**, s. 28.
(85) **a.k.**, s. 21.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İskân durumları pek iptidaî, daha doğrusu tabiîdir; işçiler tarlalarda, harman yerlerinde, ağaçaltlarında gecelerler. Gıda durumları kifayetsiz, bilhassa monotondur... Ekincilikle uğraşan bu insanların... doyasıya buğday ekmeği yedikleri yoktur.

Burayadek yaptığımız açıklamalarla işçi sınıfının doğuş ve gelişimini, önce Osmanlı ve sonra da Türkiye ekonomisinin giderek yabancı sermayeye bağımlı duruma gelişini, yabancı sermayeye olan bu bağımlılık yüzünden bağımsız bir özel girişimcilik düzeninin kurulmayışını, bu amacı gerçekleştirmek için «devletçilik» denemesinin doğuşunu, bütün bu dönemlerde devletin emekten yana düzenlemeler getirmediğini, devlet çarklarının tek başına ayakta durabilecek bir özel girişimler ağı yaratmak için işlediğini ve kapitalist sınıfın emeğe egemenliğini pekiştirmek için işçi sınıfının örgütlenme çizgisinin saptırıldığını görmüş bulunuyoruz. Şimdi, 27 Mayıs 1960 hareketinin bu tarihsel gelişim içindeki anlamını ve Türkiye işçi sınıfına grev hakkını tanıyan 1961 Anayasasının halkoyunca onaylanmasını[86] grev hakkını düzenleyen 275 sayılı *Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu*'nun çıkmasına[87] bağlayan dönemdeki gelişmeleri inceleyeceğiz.

(86) Anayasa 9 Temmuz 1961 tarihinde oylanmış ve kabul edilmiştir.

(87) 275 sayılı kanun 15 Temmuz 1963 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu nedenle, sözügeçen tarihi, siyasal mücadelenin yanısıra, grev ve toplu sözleşme silahlarına sahip bir ekonomik mücadelenin de başlama noktası olarak alabiliriz.

(S E K İ Z)

27 MAYIS HAREKETİ VE SONRASI

Türkiye işçi sınıfını, bir yandan kendi siyasal örgütünü kurma ve ideolojisini serbestçe yayma olanağına kavuşturan, diğer yandan da «*...işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahip...*»[1] kılan 1961 Anayasası, herşeyden önce, işçi sınıfının gelişmesinde son derece önemli bir aşamayı temsil etmektedir.

1961 Anayasası'nın sağladığı bu olanaklar, bazı yazarlarca öne sürüldüğü gibi, grev ve örgütlenme silahlarını kullanacak olgunluğa işçiler henüz erişmeden ve zamanından çok önce (bürokratik öğelerce) işçilere tanınmış haklar değil, başlangıcı 1871/

(1) **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1961,** Madde 47.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

1872 yıllarına[2] uzanan bir gelişme ve mücadele sürecinin doğal ürünleridir. Burayadek yaptığımız açıklamalardan da kolaylıkla görülebileceği gibi, Türkiye işçi sınıfı, faşizan kısıt ve yasakların zorunlu kıldığı durumlar dışında ve 1871/1872 yıllarından bu yana grev ve örgütlenme haklarını son derece bilinçli bir biçimde kullanmıştır. Ekonomik bağımsızlık olmaksızın tastamam ve eksiksiz bir siyasal bağımsızlığın gerçekleşemeyeceğinin bilincine Kurtuluş Savaşı yıllarının öncesinde erişen Türkiye işçisi, İkinci Meşrûtiyet'in ilânını izleyen Ağustos ve Eylül aylarında otuzu bulan grevlerle emperyalizm karşısında yerini almış, Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında ve etkinlikle kullandığı grev silahıyla yabancı sermayeye peşpeşe darbeler indirmiş, 1928 yılından 1963 yılınadek geçen sürede Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişikliklere (1933 - 1946 - 1949 - 1951), çıkarılan İş Kanunu'na (1936), yürürlüğe giren Cemiyetler Kanunu'na (1938) ve böylece kapatılan ya da saptırılan örgütlenme yollarına rağmen varlığını sürdürerek günümüzü bulmuştur.

Türkiye işçisi, 27 Mayıs 1960 hareketinin getirdiği özgürlükçü ortam içinde,[3] düşük ücretlere ve

(2) Bilinen ilk işçi sınıfı örgütü 1871 yılında kurulan Ameleperver Cemiyeti ve ilk toplu işçi hareketi de 1872 Kasımpaşa Tersanesi grevidir.

(3) Demokrat Parti yönetiminin özellikle son yıllarında iyiden iyiye kısıtlanan burjuva demokratik hak ve özgürlükleri bir daha gitmemecesine geri getirmeyi amaçlayan 27 Mayıs hareketi, sınıfsal niteliğiyle, bir küçük burjuva hareketidir. Bu hareket, öznel açıdan olmasa bile, **nesnel açıdan**, 1950-1960 dönemi süresince gelir dağılımındaki payları giderek azalan (bkz. Korkut Boratav, «1950-1965 Döneminde Tarım Dışındaki Emekçi Gruplar Açısından Gelir Dağılımındaki Değişiklikler», **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,** Cilt XXIV, No. 1, Mart 1969) ve eğitim yoluyla yükselip egemen sınıflar arasına girme olanağını artık iyiden iyiye yitirmiş bulunan sivil ve askerî bürokrasinin, siyasal ve iktisadî iktidarları kaynaştıran sürece, dolayısıyla işbirlikçi nitelikteki egemen sınıfların iktidarına başkaldırmasıdır. Sınıfsal özü bu olan ve burjuva demokratik özgürlükleri gitmemecesine geri getirmeyi amaçlayan, sonuçta da 1961 Anayasası'nda cisimleşen bu hareket, nasıl olmuş da işçi sınıfına serbestçe örgütlenme ve ideolojisini yayma serbestliğini getirmiştir? Engels'in şu gözlemleri, sanırım, konuya ışık tutacaktır:

> Modern bir devlette hukukun sadece genel iktisadî duruma uygun düşmesi ve onun ifadesi olması yetmez; bir de iç çelişmeleri yüzünden kendi kendisini mahçup etmeyecek sistemli bir ifade olması gerekir. Ne var ki, başarının pahası, iktisadî ilişkilerin aksinin bu ilişkilere gittikçe daha az uymasıdır. Bu hal, kanunların, bir sınıf hakimiyetinin kaba, uzlaşmaz, aslına tam uygun ifadesi olmalarının nadirleşmesiyle daha da belirmektedir; zaten böyle olmasaydı, bu durum, «hukuk kavramı» ile çatışmaz mıydı? (Friedrich Engels, «Engels'ten Conrad Schmidt'e Mektup, 7 Ekim 1890», **Felsefe İncelemeleri,** çev. Cem Eroğul, Sol Yayınları, Ankara, 1968, s. 148).
>
> Bir başka deyişle, bütünlük sağlama pahasına, küçük burjuvazinin getirdiği burjuva demokratik özgürlükler, aynı zamanda, işçi sınıfının da hak ve özgürlükleri olmuştur.

(4) Kötü çalışma koşulları ve düşük ücretlerin işçi hareketlerine yol açtığı konusunda Aydın Yalçın şöyle yazıyor: «...**İşçiler arasındaki huzursuzluğun son zamanlarda arttığını gösteren bir çok toplantı, miting, yürüyüş gazetelerde sık sık yer almağa başladı... Meselâ Zonguldak mıntıkasında iktisadî devlet teşekküllerinde çalışan işçilerin şikayetlerinde bilhassa ücret düşüklüğünün rol oynadığı göze çarpmakta-**

kötü çalışma koşullarına,[4] polis takibatına ve I. Koalisyon hükümetinin programında grev yasasına iliş-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

kin hükümlerin bulunmayışına,[5] özellikle kamu iktisadî kuruluşlarında fazla mesai tazminatlarının ödenmeyişine,[6] kamu iktisadî kuruluşlarının başına getirilen deneyimsiz yöneticilerin despot birer işveren gibi hareket edişlerine,[7] vb. karşı çıkmış; bir yandan bu çalışma koşullarının düzeltilmesi ve di-

---

dır. Ankara'da belediye işçilerinin şikayetleri arasında ücret düşüklüğüyle birlikte çalışma şartlarının da yer aldığı anlaşılmaktadır... İşçi teşekküllerinin tertiplemek istedikleri büyük mitingde işçilerin bilhassa grev hakkı üzerinde duracakları öğrenilmiştir...Hele iktisadi hayattaki duraklama ve bunun neticesinde yer yer görülen işsizlik halleri...kalabalık halk kitlelerini protesto gösterilerine sevkeden amiller arasında rol oynamış olmalıdır...» (Aydın Yalçın, «İşçi Şikayetleri», **Öncü Gazetesi,** 5 Aralık 1961).

(5) Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü'nce düzenlenen işçi sorunları seminerinde konuşan Türk-İş Genel Başkanı Seyfi Demirsoy, hükümet programında, grev ve toplu sözleşme hakkını düzenleyecek yasanın çıkışıyla ilgili bir tarihin belirlenmediğini ve işçi haklarını savunan sendikacıların da sürekli bir polis takibine uğradığını söylemiştir **(Öncü Gazetesi,** 21 Aralık 1961).

(6) Aynı seminerde konuşan sendikacılar, kamu iktisadî kuruluşlarında işçi haklarının çiğnendiğine örnek olarak, Devlet Demiryolları İşletmesini göstermişler, 48 ve hatta 76 saat fazla mesaî harcandığı halde yönetimin işçilere ödeme yapmadığını söylemişlerdir **(Öncü Gazetesi,** 21 Aralık 1961).

(7) Yine işçi sorunları seminerinde konuşan Profesör Dr Cahit Talas, kamu iktisadî kuruluşlarında görev alan yöneticilerin işçilere karşı takındıkları tutumun işçiler arasındaki hoşnutsuzluk ve huzursuzluğu artırdığı konusunda şunları söylemiştir: «**...birçok iktisadî devlet teşekküllerinin başına getirilmiş olan bazı tecrübesiz idareciler, maalesef, despot birer işveren gibi hareket ediyor...**» **(Öncü Gazetesi,** 21 Aralık 1961).

ğer yandan da grev hakkının tezelden tanınması için çok sayıda harekete girişmiştir. Parlemanter düzene yeniden dönüldüğü 25 Ekim tarihini 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'nun çıktığı 15 Temmuz 1963 tarihine bağlayan iki yıllık dönemdeki işçi ve sendika hareketlerini aşağıya aldığımız çizelgeden görmek olanaklıdır:

ÇİZELGE 14. 1961 - 1963 Döneminde İşçi ve Sendika Hareketleri

Eylem Biçimi	*1961*	*1962*	*1963*	*Toplam*
Grev	—	5	5	10
Oturma Grevi	—	2	4	6
Sakal Grevi	7	—	—	7
Sessiz Yürüyüş	7	3	2	12
Miting ve Nümayiş	2	3	—	5
Bildiri, demeç vb.	—	109	17	126
Diğerleri	4	2	4	10
Toplam	20	124	32	176

KAYNAK: 25 Ekim 1961 - 15 Temmuz 1963 tarihli *Öncü, Milliyet* ve *Cumhuriyet* Gazeteleri.

«Grevsiz sendika olmaz» ve *«Eğer siz vermezseniz bir hakkımızı alacağız»* gibi yaftalar taşıyan 5000 İzmir'li Sümerbank işçisinin yalınayak yürüyüşü (25 Kasım 1961), 150 bin işçinin katıldığı ve askerî birliklere ek olarak güvenliği sağlamak için 2100 de polisin görevlendirildiği İstanbul Saraçhane Mitingi,[8] sayıları 5000'i bulan işsizlerin Ulus Mey-

---

(8) I. Koalisyon hükümetinin Aralık 1961'de açıklanan Programında grev hakkına değinilmeyişi karşısında, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği 31 Aralık 1961'de bir miting düzenleme kararı almış, Taksim alanının ilgililerce verilmemesinden sonra, Saraçhane'de yapılan bu mitingde konuşanlar işçi sorunlarının tezelden çözülmesi için çağrıda bulunmuşlardır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

danı'ndan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne kadar yürüyüşü ve yolda güvenlik birlikleriyle çatışmaları (3 Mayıs 1962), işçi sorunlarının ivedilikle çözülmesi için Türk-İş'in başbakana muhtıra göndermesi (11 Haziran 1962), Yapı-İş Sendikasının Zonguldak Ereğlisi'nde düzenlediği ve gösteriye katılan 150 işçinin Morrison şirketince işten çıkarılmasıyla kıvılcımlanan işçi hareketleri (12 - 13 Ağustos 1962),[9] nihayet 1963 yılı Ocak ayında patlak verip

(9) Grev kanununun çıkışındaki gecikmeyi protesto etmek için Türkiye Yapı-İş Federasyonu'nca düzenlenen «sömürücü patronlara ihtar ve hükümetin sosyal politikasını eleştiri» mitingi, Morrison Knutson şirketinin 150 işçiyi işten atmasıyla gelişmiş, Morrison şirketi temsilcisinin Türk İş Kanunlarını tanımak durumunda olmadıklarını söylemesiyle alevlenmiş ve gerginlik, Amerikalı sendikacı John Thalmayer'in ikamet vizesinin hükümetçe kaldırılmasıyla, doruğuna ulaşmıştır. 25 Ağustos'ta, yapı ve tarım işçilerini örgütlemek için Türkiye'ye gelmiş bulunan John Thalmayer'e, gösterilerin düzenlenmesine karıştığı için, 12 saat içinde ülkeyi terketmesi söylenmiş; ertesi gün bir açıklama yapan Çalışma Bakanı Ecevit ise şöyle konuşmuştur: «...**Son zamanlarda bazı çevreler, dost ve müttefik ülkelerden yurdumuza yabancı sermaye gelmesini 'sömürgecilik' gibi 'emperyalizm' gibi göstermeğe çalışıyorlar. Amerikalı sendikacı Mr Thalmayer de yurdumuzda mevhum bir Amerikan sömürgeciliğine karşı açılmak istenen savaşın bayraktarlığına özenir görünüyor...**» (**Öncü Gazetesi,** 27 Ağustos 1962). Thalmayer 30 Ağustos'ta Türkiye'den ayrılmış, 2 Eylül'de bir basın toplantısı düzenleyen Çalışma Bakanı Ecevit bakanlığınca yürütülen soruşturmada Morrison şirketinden fazlaca şikayet olmadığının ortaya çıktığını söylemiş, 4 Eylül'de Morrison şirketi 50 işçinin daha işine son vermiş, 21 Eylül'de Coşkun Kırcanın sözlü sorusu üzerine Millet Meclisi'nde konuşan Ecevit sert bir dille Thalmayer'e çatmıştır.

grev kanununun çıkışınadek aralıklarla süren Kavel Kablo Fabrikası grevi[10] gibi azımsanmayacak kımıldanmalar, grev ve örgütlenme hakkının şu ya da bu siyasal organca işçi sınıfına tanınmadığını, Anayasa'nın onayından ilgili düzenleme ve yasaların çıkışınadek geçen süre içinde işçi sınıfının önemli bir mücadele verdiğini göstermektedir.

*
**

Yıl 1969.....

İşçi sınıfının siyasal örgütü kurulalı sekiz, grev ve sendikalaşma hakkını düzenleyen yasalar çıkalı altı, bir siyasal eylemle birlikte düşünülmesi gereken ve Türk-İş'in Amerikan-tipi partilerüstü sendikacılık anlayışına tepki olan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) ortaya çıkalı iki yıl oldu.

Genellikle ülkenin dört bir yanında ve özellikle büyük sanayi merkezlerinde kendiliğinden (spontane) işçi hareketleri meydana gelmekte ve giderek sayıca artmakta... Derby ve Singer olayları bunlardan yalnızca ikisi...

Bu kendiliğinden hareketler sırasında sendika binaları basılmakta ve tahrip edilmekte, «Bizi sattınız» diye sendikacılar dövülmekte... 1967 Manneş-

(10) Aralıklarla 35 gün süren Kavel grevinde işçi ve polis çarpışmış, 12 Mart 1963 tarihinde Sarıyer savcılığınca 28 işçi hakkında kovuşturma açılmış, 14 işçi için tutuklama kararı alınmış, savcı olaya adı karışan 28 kişi için 3 - 5 yıl hapis cezası istemiştir. Kavel grevi, 1961 - 1963 döneminin en önemli işçi hareketi sayılabilir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tarım, Sanayi, İnşaat ve Ulaşımda Üretimin gelişmesi

Gösterge olarak söz konusu sektörlerde sağlanan gelirin artışı (sabit fiyatlarla) alınmıştır:

	1950	1961
Tarım	100	130,5
Sanayi	100	180,6
İnşaat	100	193,4
Ulaşım	100	268,4

(Kaynak: DIE, Türkiye Milli Geliri, Ankara 1968, S. 2-3)

	1962	1967	1972	1977
Tarım	100	116,1	137,2	162,6
Sanayi	100	168,0	255,1	399,2
İnşaat	100	147,5	186,7	262,8
Ulaşım	100	149,6	250,2	387,6

(Kaynak, DIE, Türkiye Milli Geliri, Ankara 1978, S. 12)

Elektrik üretiminin (miktar olarak) gelişmesi (endeks):

1950	1961
100	381,3

} Kaynak: Türkiye'de toplumsal ve ..., S. 397

1962	1967	1972	1977
100	175,0	376,4	578,8

} Kaynak: 4. Beş yıllık Kalkınma Plan, S. 398

İmalat Sanayiinde Çalışan Başına Sermaye (1965 fiyatları, TL)

	1965	1970	1975
Kamu	49727	72014	92596
Özel	26054	38716	65896
Toplam	36515	51013	75540

} Kaynak: 4. Beş yıllık Kalkınma Plan, S. 20

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İŞLETME BÜYÜKLÜĞÜ BAKIMINDAN TOPRAK DAĞILIMI

İşletme büyüklüğü hektar	Aile sayısı	Toplam aile sayısına oranı %	İşlenen alan hektar	Toplam işlenen alana oranı %
		1 9 5 0		
1-100	2 122 000	84,0	7 650 000	39,0
101-500	367 000	14,5	6 980 000	36,0
500'den fazla	33 840	1,5	4 826 000	25,0
Toplam	2 522 840	100,0	19 456 000	100,0
		1 9 6 3		
1-100	2 694 020	86,9	8 074 703	47,1
101-200	291 693	9,4	3 973 073	23,4
201-500	99 785	3,2	2 842 127	16,4
500'den fazla	15 449	0,5	2 252 874	13,1
Toplam	3 100 947	100,0	17 142 777	100,0

Kaynak: Türkiye'de toplumsal ve ekonomik gelismenin 50 yılı S. 134 (DİE)

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Kişi başına düşen
Gayri safi hasıla
(üretici fiyatlarıyla)

1938	447,1	1948 üretici fiyatlarıyla
1950	451,5	
1955	534,9	
1960	629,3	

1965	2 901	1968 üretici fiyatlarıyla
1970	3551	
1975	4532	
1977	4874	

Gayri safi Milli hasıla (Cari üretici fiyatları ile)

Yıllar	Tarım (%)	Sanayi (%)	Toplam (Mil. TL)
1938	39,7	10,4	1953.0
1950	43,0	10,5	10 384,3
1955	36.2	12,2	21 059.5
1960	37,7	13,5	50.969,5
1965	31,9	14,7	79 779.0
1970	26,3	20.6	147.776,1
1975	25.6	20.3	535 771.0
1977	23.8	20.5	817 400.0

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Roos & Roos
Maneges of Modernization
1971

Contents

List of Tables vii
Preface xi

1 Introduction 1
2 Authoritarian Leadership and Bureaucratic Dominance 16
3 Industrialization and Social Transformation 34
4 Organizational Competition 53
5 Organizational Stratification 71
6 Individual Mobility 94
7 Satisfaction and Dissatisfaction 121
8 Futures, Causes, and Additivity 140
9 Bureaucrats, Businessmen, and Politicians 160
10 Administration, Politics, and Development 177
11 Conclusion 201

Appendix A The Design of the Study 225
Appendix B The Occupational Distribution of Political Science Faculty Graduates 246
Appendix C Measurement and Models 249
Appendix D New Organizations and Elite Jobs 266
Appendix E Three Points in Time 269
Appendix F Scientific Explanation and Social Change 270

Selected Bibliography 275
Index 283

ows of Harvard College

76–162855

-Bibl.
fain

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

8-8. Mobility of District Governors in the Ministry of Interior — Estimated and Actual Data 157
8-9. Mobility of Personnel in the Ministry of Finance — Estimated and Actual Data 157
9-1. Respondents' Attitudes toward Potential Contribution and Prestige of Various Occupations 162
9-2. Interaction and Friction among Administrators, Peasants, and Politicians 167
9-3. Attitudes of Administrators toward Politicians and Pressure Groups 168
9-4. Attitudes of Younger and Older Graduates toward Politicians 172
10-1. Assessment of Leadership at the Local Level 183
10-2. Elite and Mass Perceptions of Villagers' Problems 184
10-3. Intermediaries between the Public and the District Governor 186
10-4. Correlation between District Governors' Activities and Degree of Political Pressure 187
10-5. Administrative Success and Village Headman's Attitudes 191
10-6. Correlation between Administrative Success and Local Opinion on Village Leadership 194
10-7. Correlation between Administrative Success and Performance in Office 196
11-1. Turkish Rates of Economic Growth 219

A-1. Response Rates for 1956 Survey of District and Provincial Governors 227
A-2. Distribution by Classes of Political Science Faculty Graduates 229
A-3. Distribution by Section of Political Science Faculty Graduates in Various Groups 229
A-4. Occupations of 1965 Respondents, Political Science Faculty Graduates, and All Faculty Graduates 231
A-5. Graduate and Student Surveys 235
A-6. Differences Between 1965 Respondents and 1965 Non-respondents 236
A-7. A Comparison of 1956 Survey Findings Concerning Father's Occupation 239
A-8. Date of Return of 1956 Political Science Faculty Questionnaire 240
A-9. Date of Return of 1956 District Governor Questionnaire 241
A-10. Biases in the Surveys 244
C-1. Association among Items from 1956 and 1965 Surveys 251
C-2. Alternate Conceptions of Mobility and Job Satisfaction 254
C-3. Mobility, Job Satisfaction, and Test-Retest Correlations 255

C-4. Correlations between Individual Items and Cumulative Index — Reasons for Satisfaction and Dissatisfaction 256
C-5. Reasons for Satisfaction and Dissatisfaction as Guttman Scales 257
C-6. Two Indicators of Satisfaction at Two Points in Time (Synchronous Correlations) 259
C-7. Two Indicators of Satisfaction at Two Points in Time (Horizontal and Cross-Correlations) 260
C-8. Organizational Mobility and Job Satisfaction (Standard Scores) 262
D-1. Founding Dates of Government Organizations (up to 1965) 266
D-2. Estimated Numbers of Desirable Jobs in State Economic Enterprises 267

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tables

1-1. Administrative Systems in Different Political Environments 8
1-2. Political and Organizational Vocabularies 14
2-1. Highest Positions Achieved by 1860–1909 Political Science Faculty Graduates 21
2-2. Percentage of Political Science Faculty Graduates in the First Seven Assemblies and Cabinets 23
2-3. Founding Dates of Government Organizations 27
2-4. Percentage of Various Occupations in the First Seven Assemblies 30
2-5. Percentage of Various Occupations in the Cabinets of the First Seven Assemblies 31
3-1. Percentage of Various Occupations in Parliament (1943–1969) 50
3-2. Occupations of Turkish Mayorality Candidates (1964) 51
4-1. Political Science Faculty Graduates' Relationships with Their Superiors in Various Organizations (1965) 68
4-2. Tenure of Provincial Governors by Period 69
5-1. Judges' Ranking of Importance of Posts for Four Time Periods 74
5-2. Salary Distribution in Various Organizations 77
5-3. Attendance Distribution at Political Science Faculty, by Social Background (1946–1955 Graduates) 78
5-4. Distribution of Graduates among Various Organizations, by Social Background (1956) 79
5-5. Distribution of Graduates among Various Organizations According to Grades (1956–1965) 80
5-6. Distribution of Graduates among Various Organizations According to Social Background and Grades (1956) 81
5-7. Distribution of University-Educated Personnel in Various Organizations 83
5-8. Evaluations of Various Careers by Lycée Students (1959) 84
5-9. Ranking of Five Occupations by Turkish Entrepreneurs (1958) 85
5-10. Choice of Section at Political Science Faculty by Entering Students (1961) 87
5-11. Enrollments in Different Sections of Political Science Faculty Over Time 88
5-12. Job Satisfaction in Various Organizations (1956 and 1965) 89

5-13. Graduates' Transfer Rates for Various Organizations (1956–1965) 90
5-14. Summary of Status of Different Organizations 92
6-1. Organizational Attitudes and Mobility: Panel, Age Level, and Cross-Sectional Comparisons 97
6-2. Place of Work for 1956 and 1965 Respondents 99
6-3. Distribution of 1946–1955 Graduates of Different Sections of Political Science Faculty 101
6-4. Course Orientations of Political Science Faculty Graduates in Various Organizations 102
6-5. Job Satisfaction and Job Change (1956 and 1965) 105
6-6. Job Satisfaction and Career Patterns in the Ministries of Interior and Finance (1956–1965) 108
6-7. Social Background and Career Patterns in the Ministries of Interior and Finance (1956–1965) 110
6-8. Predictors of Career Mobility — Ministry of Interior 112
6-9. Mobility and Nonmobility in the Ministry of Interior (1956 and 1965) 114
6-10. Predictors of Career Mobility — Ministry of Finance 115
7-1. Reasons for Job Satisfaction and Dissatisfaction among Graduates of the Political Science Faculty 123
7-2. Comparison of Reasons for Job Satisfaction and Dissatisfaction in 1956 and 1965 125
7-3. Ministry of Interior — Dissatisfaction and Mobility (1956–1965) 129
7-4. Ministry of Finance — Dissatisfaction and Mobility (1956–1965) 130
7-5. Political Factors' Contribution to Job Satisfaction in the Ministry of Interior (1956–1965) 133
7-6. Salaries in the Ministry of Interior and New, Noncentral Organizations (1956–1965) 135
8-1. Organizational Mobility (1956–1965) 142
8-2. Estimated Organizational Mobility (1956–1974) 143
8-3. Respondents Employed in Different Organizations (1956–1974) 143
8-4. Job Satisfaction and Dissatisfaction in Organizations (1956–1974) 145
8-5. Mobility and Attitude Change — Ministry of Interior and New, Noncentral Organizations (1956–1965) 150
8-6. Position and Satisfaction within the Ministry of Interior (1956–1965) 153
8-7. Estimated and Actual Data for Ministry of Interior: Analysis of Four Variables 156

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Haire, Mason, Edwin E. Ghiselli, and Lyman W. Porter, *Managerial Thinking: An International Study* (New York, Wiley, 1966).
Herzberg, Frederick, Bernard Mausner, and Barbara B. Snyderman, *The Motivation to Work* (New York, Wiley, 1959).
Hirschman, Albert O., *Exit, Voice, and Loyalty* (Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1970).
Katz, Daniel, and Robert Kahn, *The Social Psychology of Organizations* (New York, Wiley, 1966).
March, James G., ed., *Handbook of Organizations* (Chicago, Rand McNally, 1965).
Porter, Lyman W., and Edward E. Lawler, III, *Managerial Attitudes and Performance* (Homewood, Ill., Irwin, 1968).
Quinn, Robert, and Robert L. Kahn, "Organizational Psychology," *Annual Review of Psychology,* 18 (1967), 437–466.
Rourke, Francis E., *Bureaucracy, Politics, and Public Policy* (Boston, Little, Brown, 1969).
Vroom, Victor H., *Work and Motivation* (New York, Wiley, 1964).
Walton, Richard E., and John M. Dutton, "The Management of Interdepartmental Conflict: A Model and Review," *Administrative Science Quarterly,* 14 (March 1969), 73–90.

STUDIES OF TURKEY

Armaoğlu, Fahir, and Guthrie Birkhead, *Graduates of the Faculty of Political Science, 1946–1955* (Ankara, Public Administration Institute for Turkey and the Middle East, 1957).
Bent, Frederick T., and Louise L. Shields, eds., *The Role of Local Government in National Development* (Ankara, CENTO, 1968).
Çankaya, Ali, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler* [History of the Civil Service School and its graduates], (Ankara, Örnek Matbaası, 1954), vol. II.
Davison, Roderic H., *Reform in the Ottoman Empire 1856–1876* (Princeton, N.J., Princeton University Press, 1963).
Dodd, C. H., *Politics and Government in Turkey* (Berkeley, University of California Press, 1969).
Frey, Frederick W., *The Turkish Political Elite* (Cambridge, Mass., M.I.T. Press, 1965).
——, "Surveying Peasant Attitudes in Turkey," *Public Opinion Quarterly,* 27 (Fall 1963), 335–355.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Giritli, Ismet, "Turkey Since the 1965 Elections," *Middle East Journal,* 23 (Summer 1969), 351–363.

Hershlag, Z. Y., *Turkey: The Challenge of Growth* (Leiden, E. J. Brill, 1968).

Hyland, Michael P., "Crisis at the Polls: Turkey's 1969 Elections," *Middle East Journal,* 24 (Winter 1970), 1–16.

Hopper, Jerry, R., and Richard I. Levin, eds., *The Turkish Administrator: A Cultural Survey* (Ankara, US AID Public Administration Division, 1967).

Hyman, Herbert H., Arif Payaslĭoğlu and Frederick W. Frey, "The Values of Turkish College Youth," *Public Opinion Quarterly,* 22 (Fall 1958), 275–291.

Karpat, Kemal, "Society, Economics, and Politics in Contemporary Turkey," *World Politics,* 17 (October 1964), 50–74.

——, "The Military and Politics in Turkey, 1960–64: A Socio-Cultural Analysis of a Revolution," *American Historical Review,* 75 (October 1970), 1654–1683.

Kazamias, Andreas M., *Education and the Quest for Modernity in Turkey* (Chicago, The University of Chicago Press, 1966).

Keleş, Ruşen and Cevat Geray, *Türk Belediye Başkanlarĭ* [Turkish mayors] (Ankara, Ayyĭldĭz Matbaasĭ, 1964).

Kerwin, Robert W., "Private Enterprise in Turkish Industrial Development," *Middle East Journal,* 5 (Winter 1951), 21–38.

Kolars, John F., *Tradition, Season, and Change in a Turkish Village* (Chicago, Ill., University of Chicago Press, 1963).

Lewis, Bernard, *The Emergence of Modern Turkey* (London, Oxford University Press, 1961).

Mardin, Şerif, "Opposition and Control in Turkey," *Government and Opposition,* 1 (May 1966), 375–387.

Matthews, A. T. J., *Emergent Turkish Administrators* (Ankara, Political Science Faculty, 1955).

Mears, Eliot G., *Modern Turkey* (New York, Macmillan, 1924).

Mĭhçĭoğlu, Cemal, *Üniversiteye Giriş Sĭnavlarĭnĭn Yeniden Düzenlenmesi* [An investigation of the new university entrance examinations] (Ankara, Sevinç Matbaasĭ, 1962).

Pasyalĭoğlu, Arif, *Türkiyede Özel Sanayi Alanĭndaki Müteşebbisler ve Teşebbüsler* [Entrepreneurs and enterprises in the private sector in Turkey] (Ankara, Political Science Faculty-Financial Institute, 1961).

Robinson, Richard D., *The First Turkish Republic* (Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1963).

Roos, Leslie L., Jr., Noralou P. Roos, and Gary R. Field, "Students and Politics in Contemporary Turkey," in S. M. Lipset and P. G. Altbach, eds., *Students In Revolt* (Boston, Houghton Mifflin, 1969), pp. 257–282.

Rustow, Dankwart A., "Atatürk as Founder of a State," *Daedalus,* 97 Summer 1969), 793–828.

——, "The Army and the Founding of the Turkish Republic," *World Politics,* 11 (July 1959), 513–552.

——, and Robert E. Ward, eds., *Political Modernization in Japan and Turkey* (Princeton, N.J., Princeton University Press, 1964).

Şenel, Turhan A., *"The Ministry of Interior and the Role of the Kaymakam in Turkey"* (Ankara, Çeviri Yayĭnevi, 1965).

Sherwood, W. B., "The Rise of the Justice Party in Turkey," *World Politics,* 20 (October 1967), 54–65.

Simpson, Dwight, "Development as a Process — The Menderes Phase in Turkey," *Middle East Journal,* 19 (Spring 1965), 141–152.

Stycos, J. Mayone, "The Potential Role of Turkish Village Opinion Leaders in a Program of Family Planning," *Public Opinion Quarterly,* 29 (Spring 1965), 120–130.

Szyliowicz, Joseph S., *Political Change in Rural Turkey-Erdemli* (The Hague, Mouton, 1966).

——, "Elite Recruitment in Turkey: The Role of the *Mülkiye,*" *World Politics,* 33 (April 1971), 371–398.

Tachau, Frank, "Local Politicians in Turkey," in *Regional Planning, Local Government and Community Development in Turkey* (Ankara, Sevinç Matbaasĭ, 1966).

——, with assistance of Mary Jo Good, "The Anatomy of Political and Social Change: Turkish Parties and Parliaments 1960–1970," *Comparative Politics,* forthcoming.

——, and A. Haluk Ülman, "Dilemmas of Turkish Politics," *The Turkish Yearbook of International Relations* (Ankara, Ankara Üniversitesi Basĭmevi, 1964).

Ülman, A. Haluk, and Frank Tachau, "Turkish Politics: the Attempt to Reconcile Rapid Modernization with Democracy," *Middle East Journal,* 19 (Spring 1965), 153–168.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Lenin's Definition der Klassen

"Als Klassen bezeichnet man große Menschengruppen, die sich voneinander unterscheiden nach ihrem Platz in einem geschichtlich bestimmten System der gesellschaftlichen Produktion, nach ihrem (größtenteils in Gesetzen fixierten und formulierten) Verhältnis zu den Produktionsmitteln, nach ihrer Rolle in der gesellschaftlichen Organisation der Arbeit und folglich nach der Art der Erlangung und der Größe des Anteils am gesellschaftlichen Reichtum, über den sie verfügen. Klassen sind Gruppen von Menschen, von denen die eine sich die Arbeit der anderen aneignen kann infolge der Verschiedenheit ihres Platzes in einem bestimmten System der gesellschaftlichen Wirtschaft.

Es ist klar, daß man zur völligen Aufhebung der Klassen nicht nur die Ausbeuter, die Gutsbesitzer und die Kapitalisten, stürzen, nicht nur ihr Eigentum abschaffen muß, man muß auch sowie jedes Privateigentum an den Produktionsmitteln abschaffen, man muß sowohl den Unterschied zwischen Stadt und Land wie auch den Unterschied zwischen Hand- und Kopfarbeitern aufheben. Das ist ein sehr langwieriges Werk. Um es zu vollbringen, bedarf es eines gewaltigen Schritts vorwärts in der Entwicklung der Produktivkräfte, muß man den Widerstand

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

der zahlreichen Überreste der Kleinproduktion überwinden (einen oft passiven Widerstand, der besonders hartnäckig ist und viel besonders schwer überwinden läßt), muß man die ungeheure Macht der Gewohnheit und Trägheit überwinden, die diese Überreste verkörpert.

(Lenin, Die große Initiative, Werke Bd. 29, S. 410-11)

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

23.7.79/3

IMSF Klassen und Schichtstruktur der BRD 1950-70

Teil I: Klassenstruktur und Klassentheorie

H. Jung

"... die Struktur von Klassen und sozialen Schichten ist nicht identisch mit ihrer gesamten Realität." (S. 11)

"Um ein wesentliches Missverständnis handelt es sich allerdings, wenn Klassen flugs mit den Produktionsverhältnissen identifiziert werden ..." (S. 16)

"Infolge des dialektischen und vielfach vermittelten Verhältnisses der Lebensbereiche der Gesellschaft zueinander, gibt es trotz des Primats der Produktion und der Ökonomie, zwischen ihnen keine mechanistisch-deterministische Beziehung. Das gilt gleichermaßen auch für die Klasse, wenn sie als Subjekt der Geschichte, als Subjekt der Geschichte, als soziale Existenzform der auf dem Privateigentum an den Produktionsmitteln beruhenden Gesellschaften aufgefaßt werden. Und zweifellos muß dieser Schluß aus den Darlegungen der Klassiker des Marxismus gezogen werden.

Gerade die Herausbildung von Klassenbewußtsein z.B. in der Arbeiterklasse zeigt, daß sich dieser Prozeß nicht als Determinante aus der objektiven Stellung realisiert, sondern in erster Linie Ergebnis der auf der Grundlage objektiver Interessenentgegensetzung sich entfaltenden Klassenkämpfe selbst ist. Dieser Kampf entwickelt sich aber nicht nur auf der Basis der Entgegensetzung in der Ökonomie, sondern diese Entgegensetzung findet Ausdrucksformen in allen gesellschaftlichen

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

Lebensbereichen, die wiederum Gegenstand und Anlaß von Konflikten und Kämpfen sind. Allgemeiner ausgedrückt: Das Bewußtsein — und hier Klassenbewußtsein — ist in erster Linie das Ergebnis der Praxis der Klasse im umfassenden Sinne, in erster Linie im Kampf für ihre Interessen.

Aber, einmal auf dieser Basis entstandenes Bewußtsein einzelner Teile und Schichten oder der gesamten Klasse wird wiederum ein »objektives« Datum in der Disposition neuer Kämpfe. Erfahrungen verdichten sich zu Stereotypen, Ideologien. So entstehen aus einem Komplex von Faktoren in der Arbeiterklasse Schichtungen des Klassenbewußtseins, die nicht unmittelbar aus der objektiven ökonomischen Situation dieser Schichten abgeleitet werden können."

(S. 16)

"Wenn die in der marxistischen Klassentheorie von der letztlichen Dominanz der Sphäre der materiellen Produktion und der in ihr bestehenden sozialen Strukturen für die Klassenstruktur der Gesellschaft als einem theoretischen Grundsatz ausgegangen wird, so kann dies nicht bedeuten, die Klassen und sozialen Schichten unvermittelt und mechanisch aus der Stellung in der Produktion abzuleiten." (S. 17)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

23.7.79/5

"Eine Strukturanalyse kann nur die Veränderungen in der sozialökonomischen Stellung und Lage der verschiedenen Klassen, Schichten und Gruppen zu erfassen suchen. Fragen der Ausbildung der realen Interessen, des Bewußtseins und des Verhaltens der Klassen und Schichten in den realen Kämpfen können von Ansatz der Strukturanalyse keine befriedigende Antwort erhalten." (S. 18)

"Andererseits schließt die Anerkennung dieses Zusammenhanges aber auch die Schlußfolgerung ein, daß aus objektiven Strukturveränderungen nicht unmittelbar auf die Erhöhung des Klassenbewußtseins oder der politischen Organisiertheit geschlossen werden kann. Wohl werden die objektiven Voraussetzungen und das objektive Potential verstärkt, aber Organisiertheit und Bewußtsein bleiben durch verschiedene Vermittlungsglieder mit der objektiven Klassenstellung verbundene Beziehungen." (S. 27)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Die Grund-, Neben-, Übergangsklassen

"Die Grundklasse sind die von Lenin definierten großen Menschengruppen der Gesellschaft, die aus dem System der Produktionsverhältnisse hervorwachsen, den Grundwiderspruch der auf Privateigentum an den Produktionsmitteln beruhenden Gesellschaftsformation verkörpern und diese Antagonismus in ihren sozialen Beziehungen zum Austrag bringen." (S.51)

"Die Klasse der Kleinproduzenten ..." (S.52)

"Hinsichtlich ihrer historischen Entwicklung ist die Kleinbourgeoisie ebenfalls als Übergangsklasse anzusehen. Weil sie eine eigentümliche, zwischen den Polen der Grundklassen liegende Interessenlage ausgebildet hat, ist diese Klasse häufig auch Zwischen- oder Mittelklasse bezeichnet worden." (S.53)

"Was die Gesellschaft des staatsmonopolistischen Kapitalismus in der BRD betrifft, so halten wir es für zutreffend, nur von der Existenz zweier Klassen, den Grundklassen des Kapitalismus, Bourgeoisie und Proletariat, Kapitalistenklasse und Arbeiterklasse zu sprechen." (S.54)

"Die Reihenfolge Klasse-Schicht-Gruppe drückt dabei auch eine Rangfolge des gesellschaftlichen

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Gerichts und der gesellschaftlichen Perspektive aus."
(S. 55)

"Hinsichtlich der Klassenstruktur der bürgerlichen Gesellschaft betonte W. I. Lenin, daß es in der kapitalistischen und halbkapitalistischen Gesellschaft nur drei Klassen gibt: Bourgeoisie, Kleinbourgeoisie und Proletariat." (S. 55)

"Aus diesen und angeführten anderen Gründen scheint es uns für die BRD der Gegenwart nicht mehr gerechtfertigt, das Kleinbürgertum als Klasse anzusehen. Vielmehr bezeichnen wir in dieser Arbeit ihre Gruppen und Schichten als Mittel- oder Zwischenschichten im staatsmonopolistischen Kapitalismus." (S. 56)

Es gibt außerdem noch den Begriff der "Fraktion" innerhalb einer Klasse: "Der feudale Großgrundbesitz (Adel) verwandelte sich aus der herrschenden Grundklasse des Feudalismus in eine Nebenklasse des Kapitalismus. Im Prozeß der kapitalistischen Durchdringung der Landwirtschaft verwandelt sich die Nebenklasse in eine Schicht oder Fraktion der Bourgeoisie und reduziert sich schließlich auf eine Gruppe der Bourgeoisie, die sich nicht mehr in Gruppen wie den Kapitalisten der Nahrungsmittelindustrie, der Bauernwirtschaft o.a. unterscheidet." (S. 55)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

"Es zeigt sich auch die Notwendigkeit, die Stellung dieser Schichten nicht aus Einzelmerkmalen abzuleiten, sondern aus ihrer Stellung und Rolle im Gesamtsystem der Produktionsverhältnisse." (S. 57)

„Wir verwenden in dieser Arbeit, wie schon dargelegt, den Begriff »soziale Schicht« zur Charakterisierung sozialer Gruppen, die nicht mit den Klassen identisch sind, jedoch durch eine bestimmte objektive Stellung in der Wirtschaft definiert sind. Das betrifft in erster Linie aus dem Gesamtsystem der Produktionsverhältnisse hervorgehende Gruppen, die gegenüber den Grundklassen eine zwiespältige Zwischenposition einnehmen. Wir bezeichnen sie als Mittel- oder Zwischenschichten. Zum anderen wird der Schichtbegriff zur Charakterisierung der inneren Gliederung der Klassen, zur Kennzeichnung ihrer einzelnen Gruppen, Fraktionen, Abteilungen verwendet. Das schließt in konkreten Untersuchungen auch Schichtungen nach bestimmten Merkmalen (z.B. Einkommenshöhe, Qualifikation u.a.) ein, in denen die innere Gliederung zum Ausdruck kommt." (S. 57)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

7.8.1979/1

A.A. Kuzenkov Einige Fragen der Formierung der Arbeiterklasse in den Ländern Asiens und Afrikas.

Lohnarbeiter:
- Lohnarbeiter in der Landwirtschaft
- Lohnarbeiter im Zusammenhang mit der Industrie (Bergbau und verarbeitende Industrie, Bauwesen, Verkehrswesen, Strom-, Gas- und Wasserversorgung)
- Lohnarbeiter im Handel und Dienstleistungssphäre

Lohnarbeiter
- Ein Teil ist rund Besitzer von Produktionsmitteln und Produktionsinstrumenten
- Privilegierte Schichten der Angestellten und Beamten
- "Das moderne Industrie und Landproletariat, das mit der Großproduktion verbunden und in den Fabriken, Werken, Gruben, bei der Eisenbahn, auf Großbaustellen sowie auf Plantagen, Staatsfarmen und kapitalistischen Latifundien konzentriert ist" (S. 13)
- "... die proletarischen, halbproletarischen und sogar vorproletarischen Gruppen, die mit der Kleinwirtschaft verbunden sind und sich deshalb ~~auch~~ noch nicht endgültig von der großen Masse der Bauernschaft und den untersten Schichten der Stadte a losgelöst haben." (S. 13)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

7.8.79/2

Lohnarbeiter in der Landwirtschaft

- moderne Landproletariat;
- die ständigen Landarbeiter und Tagelöhner;
- Knechte und Tagelöhner mit halbfeudalen Relikte, Reste und Reste einer individuellen Wirtschaft,
- Saisonarbeiter und Tagelöhner, besitzen in der Regel ein Flächchen Grund und Boden.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Ausdehnung der Funktionen des imperialistischen Staats, generell das Anwachsen der Vermittlungs- und der Überbaubereiche gegenüber der materiellen Produktion führt zur Komplizierung der sozialen Struktur! (H. Ju, S. 37)

Bu olgular özellikle Türkiye'de dikkate alınması gereken, öteden beri var olan, son yıllarda da gelişen olgular! Devlet aygıtının ağırlığı, maddi üretim dışındaki rektörlerin büyüklüğü dikkate alınmalı!

Küçük üreticilerin (küçük burjuvazi) ayrı bir sınıf oluşu olmamalarını tartışırken H. Ju bunların kapitalist üretim dizgesine ne ölçüde bağlandıklarına ("Eingliederung") bakıyor. Bunların ekonomide bağımsız bir ekonomik rolü var mı, diye soruyor. (S. 41)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

3.8.79/2

Toplumsal Yapıyı Belirlerken Kullanılan Kavramlar (H. In.)

Klasse

- Grundklasse
- Nebenklasse
- Übergangsklasse

Schicht

- Zwischenschichten (haben eine zwischen position zwischen den Klassen!)
- Schichten innerhalb einer Klasse

Gruppe

- Soziale Gruppen die in verschiedene Klassen und Schichten verteilt sein können wie Bauern, Staatsbeschäftigte
- Randgruppen, deklassierte Gruppen
- demagraphische Gruppen (Frauen, Jugendliche, ~~...~~ ethnische, nationale Minderheiten, konfessionelle Gruppen)

Vorbemerkung: Es geht um die Erfassung der Gruppenzusammenhänge, die für die geschichtliche Entwicklung entscheidend sind. Das sind jene Gruppenzusammenhänge, die aus der Art und Weise des Erwerbs des Lebensunterhalts, der materiellen Existenzweise hervorgehen. "Die aus der Produktionsweise hervorgehende soziale Gliederung ist die entscheidende Gliederung der Gesellschaft. Sie ist der Schlüssel zum Verständnis der gesamten Sozialstruktur" (S. 36, aber auch 34-35

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

3.8.79/3

Proletarya kavramı hakkında:

"Diese moderne Proletariat oder die moderne Arbeiterklasse kann nicht mit der Gesamtheit der Lohnarbeiter oder der arbeitenden Klasse schlechthin gleichgesetzt werden, sondern das moderne Proletariat ist in erster Linie die Fabrikarbeiterschaft. Erst die Fabrikarbeiterschaft – und nur nicht die Lohnarbeiter der Hausfaktur oder des Verlagssystems – sind die völlige Negation, der dialektische Gegenpart des Kapitals, genauer des industriellen Kapitals, das sich die Produktion unterworfen hat. Diese moderne Arbeiterklasse ist aber nicht nur die Negation des Kapitals und seiner Gesellschaft, sondern sie ist mit den modernen Produktivkräften verbunden, selbst ein Bestandteil und Träger derselben." (H. Ja., S. 19)

öte yandan:

"Die Arbeiterklasse der industriell entwickelten kapitalistischen Ländern besteht aus drei Hauptabteilungen, dem Industrieproletariat, dem Handels- und Büroproletariat und dem landwirtschaftlichen Proletariat." (H. Ja. S. 44)

Bu ilki aktarmayı birlikte götürünce ahrsak şu sonuç çıkıyor. Esas ölçüt modern üretim güçleriyle olan bağlantıdır. İlk aktarmada fabrika işçileri kav-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

tam manufaktur ve Verlagssistemindeki, yani kapitalizmin ilk devrelerine, hatta feodalizme ait üretim biçimlerine karşı bir ayırım olarak kullanılıyor. Modern kapitalizm ile yakından bağlı ticaret ve diğer sanayi dışı alanlar için bu söylenemez! Asıl dikkat edilmesi gereken üretim güçlerinin gelişme düzeyi, ücretli olup olmamanın yanısıra!

Somut bir örnek verirsek: Türkiye'de bir bakkalda ücretle çalışan sıradan işçi sınıfının (proletarya) girmeyen ~~modern~~ bir sigorta veya bankanın ücretlilerin bir bölümü girer!

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

3.8.1979/5

Paul Friedländer

Der Sozialdemokratismus – Instrument der politischen und ideologischen Diversion des Neokolonialismus

in: Studien über Asien, Afrika, Lateinamerika, Bd 13.
Die Arbeiterklasse in Asien und Afrika. Formierung und Kampf. Berlin 1974

"In dem Maße, wie der Imperialismus in seinen Möglichkeiten gezügelt wird, den Kampf gegen die Sozialismus mit militärischen Mitteln zu führen, verstärkt sich der ideologische Klassenkampf." (S. 523)

Der Kapitalismus kann nicht mehr als Ziel angeboten werden.

In der neokolonialistischen Politik, ~~spielen~~ bei den Mitteln und Methoden, die zur Durchsetzung dieser Politik eingesetzt werden, "spielen das Angebot und die Propagierung von Reformen eine wichtige Rolle." Sie stehen im Zeichen der Erhaltung, Stabilisierung und Absicherung der bestehenden neokolonialistischen Beziehungen." (S. 523)

Aufgrund ihrer tiefen politisch-moralischen Krise kann insbesondere die USA nicht mehr als Leitmodell dienen.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

3.8.79/6

Sozialdemokratismus als zur Zeit gängigste Form des Sozialreformismus.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

"Asien, Afrika Lateinamerika. Grundfragen des anti-imperialistischen Kampfs in der Gegenwart." 10.8.79 /1

"oktobristisches" Kapital kavramının tanımı için S. 967 ve devamı.

"demokratisches" Kapital kavramının tanımı için, S. 971 ve devamı.

Dikkat, genellikle komprador burjuvazide kişi süt edilmiyor. Yukarıdaki iki kesim ulusal burjuvazinin ayrı ayrı kesimleri olarak ele alınıyor. "Demokratik" sermayenin emperyalizmle işbirliğine yönelmesinde hem ekonomik düzeydeki çıkarların uzlaşmazlığı, hem de siyasal düzeyde halk yığınları içindeki etkisini kaybetme korkusu neden olarak sayılıyor (S. 976).

Hindistan'da İ. Gandi zamanındaki gelişmeler "demokratik" sermayenin politikası için örnek olarak gösteriliyor! (S. 978-985)

Ancak sermayenin ilerici demokratik kesiminin ulusal demokratik dönüşümlere katılma olasılığı küçük. Bu güçler de kapitalizmin sınırlarını aşar yönde köklü dönüşümlere yanaşmıyorlar! (S. 983-985)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

9.8.79/1

"Von großer Bedeutung für die Einschätzung des gegenwärtigen Entwicklungsstandes, aber auch für die künftigen Entwicklungstendenzen des Kapitalismus in den kapitalistisch orientierten afro-asiatischen Ländern und gegenüber diesen Ländern ist Lenins Unterscheidung von »demokratischem« und »oktobristischem« Kapital[1]" (S. 960)

"Diese inner-bourgeoisen Differenzierungsprozesse stehen maßgeblich unter dem Einfluß der entwicklungsbestimmenden Faktoren unserer Epoche und haben zur Folge, daß sich die Entwicklung des Kapitalismus in Asien und Afrika in zwei Richtungen, zwei Varianten vollzieht, die etwa summarisch auch als die demokratisch-bürgerliche und die reaktionär-bürgerliche bezeichnet werden können.[2] Sie sind nicht identisch mit der herkömmlichen Unterscheidung von »nationaler Bourgeoisie« und »Kompradorenbourgeoisie« der Kolonialzeit und dürfen nicht auf diese Verhältnisse reduziert werden."

1) Lenin, An A.M. Gorki, Werke Bd. 34, Berlin 1962, S. 435
2) Tjulpanow, S. Politische Ökonomie, S. 33, 253

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

" Mittelschichten sind vorwiegend selbständige soziale Schichten, deren wesentliche Existenzbasis in verschiedenen Abhängigen die eigene Arbeit ist. Aus ihrer Stellung im Gesamtsystem der kapitalistischen Produktionsverhältnisse ergibt sich unter den Bedingungen des SMK keine einheitliche Klassensituation und demzufolge auch kein gemeinsames Klasseninteresse. Ihre einzelnen Gruppen üben im Reproduktionsprozeß unterschiedliche Funktionen aus."

(Jung, S. 153)

1. Die Intelligenz als soziale Schicht
2. Lohnabhängige Mittelschichten
3. Nichtagrarische selbständige Mittelschichten
4. Agrarische Mittelschichten

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Lenin, Werke, Bd. 34, Berlin 1968

dieser Sache wegen im ZO vor (nächste Nummer), und ich tue es in der „Mysl“[307] (heute kam Nr. 1 an. Gratulieren Sie uns – *unsere*, eine marxistische Zeitschrift in Moskau! War das heute eine Freude bei uns!). Die „Swesda“ Nr. 1 (erschienen am 16. XII. in St. Petersburg) bringt ebenfalls ein gutes Feuilleton von Plechanow, mit einer *blöden* Anmerkung, für die wir der *Redaktion* bereits die Meinung gesagt haben ... Dieser Blödian Jordanski hat das vermutlich mit Bontsch zusammen verfaßt! Aber wie kann der „Sowremennik“ gegen die „Legende von Tolstoi und seiner Religion“ kämpfen! Etwa – Wodowosow und Lopatin? Sie belieben zu scherzen.

Daß man dazu übergegangen ist, die Studenten zu verprügeln, ist meiner Ansicht nach tröstlich, aber Tolstoi darf man weder „Passivismus“ noch Anarchismus, weder Volkstümlerei noch Religion hingehenlassen.

Was die Donquichotterie in der internationalen Politik der Sozialdemokratie betrifft, haben Sie, glaube ich, nicht recht. Die Revisionisten behaupten doch seit langem, die Kolonialpolitik sei fortschrittlich, sie verbreite den Kapitalismus, und darum sei es verfehlt, „ihn der Habgier und Grausamkeit zu bezichtigen“, denn „ohne diese Eigenschaften“ sei das Kapital gleichsam „gelähmt“.

Donquichotterie und Lamentieren wäre es, wenn die Sozialdemokraten den Arbeitern sagten, es gebe irgendwo eine Rettung ohne die Entwicklung des Kapitalismus, nicht über die Entwicklung des Kapitalismus. Aber wir sagen das nicht. Wir sagen: Das Kapital frißt euch, es wird die Perser auffressen, wird alle auffressen und wird so lange fressen, bis ihr es stürzt. Das ist die Wahrheit. Und wir vergessen nicht hinzuzufügen: Nur im Wachstum des Kapitalismus liegt das Unterpfand des Sieges über ihn.

Die Marxisten verteidigen keine einzige reaktionäre *Maßnahme* wie das Verbot von Trusts, die Einschränkung des Handels u. dgl. m. Doch *jedem das Seine*: mögen die Chomjakow und Co. Eisenbahnen quer durch Persien bauen, mögen sie die Ljachow[308] dorthin schicken – Sache der Marxisten aber ist es, den Arbeitern *die Augen zu öffnen*. Das Kapital frißt und verschlingt, würgt und erwürgt, wehrt euch.

Der *Widerstand* gegen die Kolonialpolitik und die internationale Räuberei *durch* die Organisierung des Proletariats, *durch* die Verteidigung der

Freiheit für den proletarischen Kampf *hemmt nicht* die Entwicklung des Kapitalismus, sondern *beschleunigt* sie, da er den Kapitalismus zwingt, zivilisiertere und technisch höherstehende Methoden anzuwenden. Es gibt Kapitalismus und Kapitalismus. Es gibt den Kapitalismus der Oktobristen und Schwarzhunderter, und es gibt den *Volkstümler*-Kapitalismus (den „realistischen, demokratischen“, voller „Aktivität“). Je mehr wir den Kapitalismus vor den Arbeitern der „Habgier und Grausamkeit“ *überführen*, um so schwerer wird sich der Kapitalismus der ersten Art halten können, um so sicherer ist sein Übergang zum Kapitalismus der zweiten Art. Das aber kommt uns, kommt dem Proletariat gelegen.

Sie glauben, ich hätte mich in Widersprüche verwickelt? Am Anfang des Briefes hätte ich die Worte „Realismus, Demokratie, Aktivität“ übel gefunden, und jetzt fände ich sie gut? Hier gibt es keinen Widerspruch: übel für den Proletarier, gut für den Bourgeois.

Die Deutschen haben eine Musterzeitschrift der Opportunisten, die „Sozialistischen Monatshefte“. Dort fallen lange schon Herren vom Schlage eines Schippel und Bernstein über die internationale Politik der revolutionären Sozialdemokratie her und schreien, daß deren Politik an das „Lamento mitleidiger“ Leute erinnere. Das ist ein Trick opportunistischer Gauner, lieber Freund. Lassen Sie sich doch diese Zeitschrift aus Neapel besorgen und ihre Artikel übersetzen, wenn Sie sich für internationale Politik interessieren. Sicherlich gibt es auch bei Ihnen in Italien solche Opportunisten – bloß Marxisten gibt es in Italien nicht, das ist das Abscheuliche an diesem Lande.

Das internationale Proletariat bedrängt das Kapital zwiefach: dadurch, daß es das oktobristische Kapital in demokratisches verwandelt und dadurch, daß es – indem es das oktobristische Kapital *von sich* wegtreibt – es zu den Wilden *verpflanzt*. Das aber erweitert die Basis des Kapitals und bringt es seinem Tode näher. In Westeuropa gibt es schon fast kein oktobristisches Kapital mehr, beinahe das ganze Kapital ist demokratisch. Das oktobristische Kapital ist aus England und Frankreich nach Rußland und nach Asien gewandert. Die russische Revolution und die Revolutionen in Asien sind der Kampf für die Verdrängung des oktobristischen Kapitals und seine Ablösung durch das demokratische Kapital. Aber das demokratische Kapital ist ein Spätling. Weiter geht sein Weg nicht. Weiter ist es aus mit ihm.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH KÜTÜPHANESİ

Lenin, Werke, Bd 34

dieser Sache wegen im ZO vor (nächste Nummer), und ich tue es in der „Mysl“[307] (heute kam Nr. 1 an. Gratulieren Sie uns – *unsere*, eine marxistische Zeitschrift in Moskau! War das heute eine Freude bei uns!). Die „Swesda“ Nr. 1 (erschienen am 16. XII. in St. Petersburg) bringt ebenfalls ein gutes Feuilleton von Plechanow, mit einer *blöden* Anmerkung, für die wir der *Redaktion* bereits die Meinung gesagt haben ... Dieser Blödian Jordanski hat das vermutlich mit Bontsch zusammen verfaßt! Aber wie kann der „Sowremennik“ gegen die „Legende von Tolstoi und seiner Religion“ kämpfen! Etwa – Wodowosow und Lopatin? Sie belieben zu scherzen.

Daß man dazu übergegangen ist, die Studenten zu verprügeln, ist meiner Ansicht nach tröstlich, aber Tolstoi darf man weder „Passivismus“ noch Anarchismus, weder Volkstümlerei noch Religion hingehenlassen.

Was die Donquichotterie in der internationalen Politik der Sozialdemokratie betrifft, haben Sie, glaube ich, nicht recht. Die Revisionisten behaupten doch seit langem, die Kolonialpolitik sei fortschrittlich, sie verbreite den Kapitalismus, und darum sei es verfehlt, „ihn der Habgier und Grausamkeit zu bezichtigen“, denn „ohne diese Eigenschaften“ sei das Kapital gleichsam „gelähmt“.

Donquichotterie und Lamentieren wäre es, wenn die Sozialdemokraten den Arbeitern sagten, es gebe irgendwo eine Rettung ohne die Entwicklung des Kapitalismus, nicht über die Entwicklung des Kapitalismus. Aber wir sagen das nicht. Wir sagen: Das Kapital frißt euch, es wird die Perser auffressen, wird alle auffressen und wird so lange fressen, bis ihr es stürzt. Das ist die Wahrheit. Und wir vergessen nicht hinzuzufügen: Nur im Wachstum des Kapitalismus liegt das Unterpfand des Sieges über ihn.

Die Marxisten verteidigen keine einzige reaktionäre *Maßnahme* wie das Verbot von Trusts, die Einschränkung des Handels u. dgl. m. Doch *jedem das Seine*: mögen die Chomjakow und Co. Eisenbahnen quer durch Persien bauen, mögen sie die Ljachow[308] dorthin schicken – Sache der Marxisten aber ist es, den Arbeitern *die Augen zu öffnen*. Das Kapital frißt und verschlingt, würgt und erwürgt, wehrt euch.

Der *Widerstand* gegen die Kolonialpolitik und die internationale Räuberei *durch* die Organisierung des Proletariats, *durch* die Verteidigung der

Freiheit für den proletarischen Kampf *hemmt nicht* die Entwicklung des Kapitalismus, sondern *beschleunigt* sie, da er den Kapitalismus zwingt, zivilisiertere und technisch höherstehende Methoden anzuwenden. Es gibt Kapitalismus und Kapitalismus. Es gibt den Kapitalismus der Oktobristen und Schwarzhunderter, und es gibt den *Volkstümler*-Kapitalismus (den „realistischen, demokratischen“, voller „Aktivität“). Je mehr wir den Kapitalismus vor den Arbeitern der „Habgier und Grausamkeit“ *überführen*, um so schwerer wird sich der Kapitalismus der ersten Art halten können, um so sicherer ist sein Übergang zum Kapitalismus der zweiten Art. Das aber kommt uns, kommt dem Proletariat gelegen.

Sie glauben, ich hätte mich in Widersprüche verwickelt? Am Anfang des Briefes hätte ich die Worte „Realismus, Demokratie, Aktivität“ übel gefunden, und jetzt fände ich sie gut? Hier gibt es keinen Widerspruch: übel für den Proletarier, gut für den Bourgeois.

Die Deutschen haben eine Musterzeitschrift der Opportunisten, die „Sozialistischen Monatshefte“. Dort fallen lange schon Herren vom Schlage eines Schippel und Bernstein über die internationale Politik der revolutionären Sozialdemokratie her und schreien, daß deren Politik an das „Lamento mitleidiger“ Leute erinnere. Das ist ein Trick opportunistischer Gauner, lieber Freund. Lassen Sie sich doch diese Zeitschrift aus Neapel besorgen und ihre Artikel übersetzen, wenn Sie sich für internationale Politik interessieren. Sicherlich gibt es auch bei Ihnen in Italien solche Opportunisten – bloß Marxisten gibt es in Italien nicht, das ist das Abscheuliche an diesem Lande.

Das internationale Proletariat bedrängt das Kapital zwiefach: dadurch, daß es das oktobristische Kapital in demokratisches verwandelt und dadurch, daß es – indem es das oktobristische Kapital *von sich* wegtreibt – es zu den Wilden *verpflanzt*. Das aber erweitert die Basis des Kapitals und bringt es seinem Tode näher. In Westeuropa gibt es schon fast kein oktobristisches Kapital mehr, beinahe das ganze Kapital ist demokratisch. Das oktobristische Kapital ist aus England und Frankreich nach Rußland und nach Asien gewandert. Die russische Revolution und die Revolutionen in Asien sind der Kampf für die Verdrängung des oktobristischen Kapitals und seine Ablösung durch das demokratische Kapital. Aber das demokratische Kapital ist ein Spätling. Weiter geht sein Weg nicht. Weiter ist es aus mit ihm.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARŞİVİ VAKFI

Werke, Bd 34

dieser Sache wegen im ZO vor (nächste Nummer), und ich tue es in der „Mysl"[307] (heute kam Nr. 1 an. Gratulieren Sie uns – *unsere*, eine marxistische Zeitschrift in Moskau! War das heute eine Freude bei uns!). Die „Swesda" Nr. 1 (erschienen am 16. XII. in St. Petersburg) bringt ebenfalls ein gutes Feuilleton von Plechanow, mit einer *blöden* Anmerkung, für die wir der *Redaktion* bereits die Meinung gesagt haben ... Dieser Blödian Jordanski hat das vermutlich mit Bontsch zusammen verfaßt! Aber wie kann der „Sowremennik" gegen die „Legende von Tolstoi und seiner Religion" kämpfen! Etwa – Wodowosow und Lopatin? Sie belieben zu scherzen.

Daß man dazu übergegangen ist, die Studenten zu verprügeln, ist meiner Ansicht nach tröstlich, aber Tolstoi darf man weder „Passivismus" noch Anarchismus, weder Volkstümlerei noch Religion hingehenlassen.

Was die Donquichotterie in der internationalen Politik der Sozialdemokratie betrifft, haben Sie, glaube ich, nicht recht. Die Revisionisten behaupten doch seit langem, die Kolonialpolitik sei fortschrittlich, sie verbreite den Kapitalismus, und darum sei es verfehlt, „ihn der Habgier und Grausamkeit zu bezichtigen", denn „ohne diese Eigenschaften" sei das Kapital gleichsam „gelähmt".

Donquichotterie und Lamentieren wäre es, wenn die Sozialdemokraten den Arbeitern sagten, es gebe irgendwo eine Rettung ohne die Entwicklung des Kapitalismus, nicht über die Entwicklung des Kapitalismus. Aber wir sagen das nicht. Wir sagen: Das Kapital frißt euch, es wird die Perser auffressen, wird alle auffressen und wird so lange fressen, bis ihr es stürzt. Das ist die Wahrheit. Und wir vergessen nicht hinzuzufügen: Nur im Wachstum des Kapitalismus liegt das Unterpfand des Sieges über ihn.

Die Marxisten verteidigen keine einzige reaktionäre *Maßnahme* wie das Verbot von Trusts, die Einschränkung des Handels u. dgl. m. Doch *jedem das Seine*: mögen die Chomjakow und Co. Eisenbahnen quer durch Persien bauen, mögen sie die Ljachow[308] dorthin schicken – Sache der Marxisten aber ist es, den Arbeitern *die Augen zu öffnen*. Das Kapital frißt und verschlingt, würgt und erwürgt, wehrt euch.

Der *Widerstand* gegen die Kolonialpolitik und die internationale Räuberei *durch* die Organisierung des Proletariats, *durch* die Verteidigung der

Freiheit für den proletarischen Kampf *hemmt nicht* die Entwicklung des Kapitalismus, sondern *beschleunigt* sie, da er den Kapitalismus zwingt, zivilisiertere und technisch höherstehende Methoden anzuwenden. Es gibt Kapitalismus und Kapitalismus. Es gibt den Kapitalismus der Oktobristen und Schwarzhunderter, und es gibt den *Volkstümler*-Kapitalismus (den „realistischen, demokratischen", voller „Aktivität"). Je mehr wir den Kapitalismus vor den Arbeitern der „Habgier und Grausamkeit" *überführen*, um so schwerer wird sich der Kapitalismus der ersten Art halten können, um so sicherer ist sein Übergang zum Kapitalismus der zweiten Art. Das aber kommt uns, kommt dem Proletariat gelegen.

Sie glauben, ich hätte mich in Widersprüche verwickelt? Am Anfang des Briefes hätte ich die Worte „Realismus, Demokratie, Aktivität" übel gefunden, und jetzt fände ich sie gut? Hier gibt es keinen Widerspruch: übel für den Proletarier, gut für den Bourgeois.

Die Deutschen haben eine Musterzeitschrift der Opportunisten, die „Sozialistischen Monatshefte". Dort fallen lange schon Herren vom Schlage eines Schippel und Bernstein über die internationale Politik der revolutionären Sozialdemokratie her und schreien, daß deren Politik an das „Lamento mitleidiger" Leute erinnere. Das ist ein Trick opportunistischer Gauner, lieber Freund. Lassen Sie sich doch diese Zeitschrift aus Neapel besorgen und ihre Artikel übersetzen, wenn Sie sich für internationale Politik interessieren. Sicherlich gibt es auch bei Ihnen in Italien solche Opportunisten – bloß Marxisten gibt es in Italien nicht, das ist das Abscheuliche an diesem Lande.

Das internationale Proletariat bedrängt das Kapital zwiefach: dadurch, daß es das oktobristische Kapital in demokratisches verwandelt und dadurch, daß es – indem es das oktobristische Kapital *von sich* wegtreibt – es zu den Wilden *verpflanzt*. Das aber erweitert die Basis des Kapitals und bringt es seinem Tode näher. In Westeuropa gibt es schon fast kein oktobristisches Kapital mehr, beinahe das ganze Kapital ist demokratisch. Das oktobristische Kapital ist aus England und Frankreich nach Rußland und nach Asien gewandert. Die russische Revolution und die Revolutionen in Asien sind der Kampf für die Verdrängung des oktobristischen Kapitals und seine Ablösung durch das demokratische Kapital. Aber das demokratische Kapital ist ein Spätling. Weiter geht sein Weg nicht. Weiter ist es aus mit ihm.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Werke, Bd 34

dieser Sache wegen im ZO vor (nächste Nummer), und ich tue es in der „Mysl"[307] (heute kam Nr. 1 an. Gratulieren Sie uns – *unsere*, eine marxistische Zeitschrift in Moskau! War das heute eine Freude bei uns!). Die „Swesda" Nr. 1 (erschienen am 16. XII. in St. Petersburg) bringt ebenfalls ein gutes Feuilleton von Plechanow, mit einer *blöden* Anmerkung, für die wir der *Redaktion* bereits die Meinung gesagt haben ... Dieser Blödian Jordanski hat das vermutlich mit Bontsch zusammen verfaßt! Aber wie kann der „Sowremennik" gegen die „Legende von Tolstoi und seiner Religion" kämpfen! Etwa – Wodowosow und Lopatin? Sie belieben zu scherzen.

Daß man dazu übergegangen ist, die Studenten zu verprügeln, ist meiner Ansicht nach tröstlich, aber Tolstoi darf man weder „Passivismus" noch Anarchismus, weder Volkstümlerei noch Religion hingehenlassen.

Was die Donquichotterie in der internationalen Politik der Sozialdemokratie betrifft, haben Sie, glaube ich, nicht recht. Die Revisionisten behaupten doch seit langem, die Kolonialpolitik sei fortschrittlich, sie verbreite den Kapitalismus, und darum sei es verfehlt, „ihn der Habgier und Grausamkeit zu bezichtigen", denn „ohne diese Eigenschaften" sei das Kapital gleichsam „gelähmt".

Donquichotterie und Lamentieren wäre es, wenn die Sozialdemokraten den Arbeitern sagten, es gebe irgendwo eine Rettung ohne die Entwicklung des Kapitalismus, nicht über die Entwicklung des Kapitalismus. Aber wir sagen das nicht. Wir sagen: Das Kapital frißt euch, es wird die Perser auffressen, wird alle auffressen und wird so lange fressen, bis ihr es stürzt. Das ist die Wahrheit. Und wir vergessen nicht hinzuzufügen: Nur im Wachstum des Kapitalismus liegt das Unterpfand des Sieges über ihn.

Die Marxisten verteidigen keine einzige reaktionäre *Maßnahme* wie das Verbot von Trusts, die Einschränkung des Handels u. dgl. m. Doch *jedem das Seine*: mögen die Chomjakow und Co. Eisenbahnen quer durch Persien bauen, mögen sie die Ljachow[308] dorthin schicken – Sache der Marxisten aber ist es, den Arbeitern *die Augen zu öffnen*. Das Kapital frißt und verschlingt, würgt und erwürgt, wehrt euch.

Der *Widerstand* gegen die Kolonialpolitik und die internationale Räuberei *durch* die Organisierung des Proletariats, *durch* die Verteidigung der

Freiheit für den proletarischen Kampf *hemmt nicht* die Entwicklung des Kapitalismus, sondern *beschleunigt* sie, da er den Kapitalismus zwingt, zivilisiertere und technisch höherstehende Methoden anzuwenden. Es gibt Kapitalismus und Kapitalismus. Es gibt den Kapitalismus der Oktobristen und Schwarzhunderter, und es gibt den *Volkstümler*-Kapitalismus (den „realistischen, demokratischen", voller „Aktivität"). Je mehr wir den Kapitalismus vor den Arbeitern der „Habgier und Grausamkeit" *überführen*, um so schwerer wird sich der Kapitalismus der ersten Art halten können, um so sicherer ist sein Übergang zum Kapitalismus der zweiten Art. Das aber kommt uns, kommt dem Proletariat gelegen.

Sie glauben, ich hätte mich in Widersprüche verwickelt? Am Anfang des Briefes hätte ich die Worte „Realismus, Demokratie, Aktivität" übel gefunden, und jetzt fände ich sie gut? Hier gibt es keinen Widerspruch: übel für den Proletarier, gut für den Bourgeois.

Die Deutschen haben eine Musterzeitschrift der Opportunisten, die „Sozialistischen Monatshefte". Dort fallen lange schon Herren vom Schlage eines Schippel und Bernstein über die internationale Politik der revolutionären Sozialdemokratie her und schreien, daß deren Politik an das „Lamento mitleidiger" Leute erinnere. Das ist ein Trick opportunistischer Gauner, lieber Freund. Lassen Sie sich doch diese Zeitschrift aus Neapel besorgen und ihre Artikel übersetzen, wenn Sie sich für internationale Politik interessieren. Sicherlich gibt es auch bei Ihnen in Italien solche Opportunisten – bloß Marxisten gibt es in Italien nicht, das ist das Abscheuliche an diesem Lande.

Das internationale Proletariat bedrängt das Kapital zwiefach: dadurch, daß es das oktobristische Kapital in demokratisches verwandelt und dadurch, daß es – indem es das oktobristische Kapital *von sich* wegtreibt – es zu den Wilden *verpflanzt*. Das aber erweitert die Basis des Kapitals und bringt es seinem Tode näher. In Westeuropa gibt es schon fast kein oktobristisches Kapital mehr, beinahe das ganze Kapital ist demokratisch. Das oktobristische Kapital ist aus England und Frankreich nach Rußland und nach Asien gewandert. Die russische Revolution und die Revolutionen in Asien sind der Kampf für die Verdrängung des oktobristischen Kapitals und seine Ablösung durch das demokratische Kapital. Aber das demokratische Kapital ist ein Spätling. Weiter geht sein Weg nicht. Weiter ist es aus mit ihm.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARŞİVİ

Toprak Reformu: (1)

Cumhuriyetten bu güne kadar TC de ~~kaptalis~~ köklü bir toprak reformu yapılmamıştır. (feodalitayı kaldıracak.)

fasılalı olarak toprak kanunları ile (çeşitli adlar altında) kısmen topraklar dağıtılmıştır:

1923 yılından 1934 yılına kadar mübadil ve göçmenlere (~~osmanlıların~~ TC nin sınırı dışından ~~gelen~~ osmanlı topraklarından gelen göçmenler için) ve kısmen de topraksız veya az toprakla çiftçilere 6.787.234 dönüm tarla, 157.422 dönüm bağ ve 169.659 dönüm bahçe dağıtılmıştır. Aynı şekilde 1934-38 lerde (göçmen, topraksız az toprakla) 88.695 aileye 2,999.825 dönüm tarla toprağa dağıtılmıştır. 1938-1947 de dağıtılan toplam toprak 875.000 dönümdür.

1947-1965 yılları arasında çiftçiyi topraklandırma kanunu uygulanmasıyla 369.445 çiftçi ailesine 18.185.589 dönüm toprak dağıtılmıştır.

Yani: 1923 den 1965 şe kadar dağıtılan toprak 26,174.804 dönümdür. (ortalama (ca) (aşağı yukarı) her çiftçi ailesi bu topraktan 40 dönüm almıştır)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

~~beşbin dönümden~~ (2)

beş bin dönümden büyük çiftliklerin devletleştirilebileceğidir. Bu kanun yürürlüğe girer girmez 2 ay sonra Tarım bakanı Şevket Rotip Hatipoğlu toprak ağalarının temsilcilerinin etkisi ile istifa etti ve bu kanun işletilmedi vede 1950 de değişikliğe uğrayarak tamamen silindi.

27 Mayısta Milli Birlik K. ~~tekrar~~ Toprak Reformu tekrar ele alındı ve şu görüşler getirildi.

1) Topraksız köylünün topraklandırılması
2) Toprağın çok ufak parçalara bölünmesinin önlenmesi
3) Özellikle doğu bölgesindeki bulunan ağaların nüfuzunun kırılması

~~4) Ve 55 ağa yerlerinden başka~~

Ve Doğu Anadolu bölgesi illerinden büyük toprak sahipleri olan 55 ağa başka illere sürüldü.

Bu toprak reformuna göre 20 bin dönümden fazla olan [illegible] devletleştirilebilecekti.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Ziraat Bankası Kredileri: (Milyon TL)

Yıl	Borçlu cari hesaplar ve ticari krediler	Ziraî Krediler	Toplam Kredi
1928	11,5	26,8	38,3
1930	21.1	35.7	56,8
1940	49.7	43,6	93,3
1950	258.8	409,5	668,3
1977	11.767,0	68.047,7	79.914,7
1978	17.365,4	81.364,4	98.729,8
1979	18.692,0	121.590,0	140.292.

(1979 için öngörülendir)

Karşılaştır: Cumhuriyet 7,5.79

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Verimliliğin ~~azlığının~~ azlığının sebepleri:

1) Kapasite azlığı, az kapasite de olan işletmelerin döviz azlığından yurtdışından (bağımlılıktan, zira kendiniz üretemiyoruz) parça ve yatırım malı temin edilemediğinden.

2) Teknolojinin bağımlılığı ve daha insicamlı ve yeterli tatbik edilmeyişi (Deformation-dan dolayı).

3) Yeni ve ek yatırımların yapılamaması. (Kıt döviz sebep - bağımlılık, deformation)

(- EG ile karşılaşma için dökümanı bulunacak)

13 Tarımdaki yapısal değişim ve diğer sorunların cevabı:

ilişikteki tablolardan da anlaşılacağı gibi tarım da hakim sınıfın istediği (beklediği) avrupaylıdan uygun kapitalist gelişme (yeterli) olmamış. Fakat ~~kapitalist bir gelişmeye ~~ içindedir.

türkiyenin çarpık ekonomisine uygun olarak tarım sektörü de çarpık kapitalist gelişme içindedir. Bilhassa plânlı desteklenme içindedir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İmalat Sanayiinde Çalışan başına Sermaye: Tablo: (1965 Fiatlarıyla 000TL)

	1965	1970	1975
Kamu	49.721	72,014	92.596
Özel	26.054	38.716	65.896
Toplam: İmalat Sanayi	36.515	51,013	75.540

Karşılaştır: DPT., in: 4. Beş Yıllık K. P.
S=12

Emeğin üretkenlik seviyesi ve EG ile ile karşılaştırılması: ~~İstatistiğe pek güvenilmez ve hesaplama ölçüleri ile EG ölçüleri~~

Aşağı toplodan TC de emeğin üretkenlik durumunu yorumluyabiliriz. (Zira istatistiğe güvenilmez ve hangi ölçülerle hazırlanmıştır?...)

Tablo:
Üretimde Verimlilik Artışı:
Çalışan Başına Katma Değer
(1965 Fiyatlarıyla Bin TL)

	1965	1970	1975	1965-1975 %
Kamu:	38.816	64.294	67.049	7.3
Özel:	22.873	35.555	54.668	9.833

Karşılaştır: DPT, in: 4. Beş Yıllık K. P.
S=91

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

Diğer bir kaynağa

göre: (Karşılaştır: Ömer Gören, Maliye Bakanlığı Hesap Uzmanı, «Holdingleşme» Olgusuna Bir Yaklaşım, Mart-Nisan 1978 ve 32 sayılı Nüsha.

1975 yılında holdinglerin sayısı 150 civarındadır.

1968 yılından 1977 yılına kadar A.Ş.lerin adet ve sermayeleri devamlı hızlı artmıştır. ve ~~adam ba~~ çalışan başına sermaye de artmıştır. (Bu demektir hem sermaye artmıştır hem de kısmen rasyonelleşme ile, ~~insan~~ işçi gücü yerine makine devreye sokulmuştur)

Tablo Anonim Şirketler 1968-1977

Yıl	Kurulan A.Ş. şirketler adet	Sermaye (milyon TL.)
1968	210	986.6
69	242	895,1
70	249	1.128.1
71	231	758,0
72	364	2.067,7
73	470	2.256.6
74	636	2.851.2
75	671	2.730.3
76	1.196	4.009.4
77	1.584	6.422.8

Karşılaştır: Türkiye Tic. Odaları, Sanayi Odaları ve Tic. Borsaları Birliği in: 4. Beş Yıl Plan, s: 12

3. plan döneminde bu A.Ş.lerinin a/a 60 imalât sanayinde toplanmıştır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TC. de: Sanayi kuruluşları (devlet ve özel teşebbüs) gerek büyüklüğü, teknik donatımı ve örgütlülük derecesi USA, EG devletlerinin sanayi kuruluşları ile ~~boy öl~~ mukayese edildiklerinde henüz ~~küçü bolu~~ küçük ve çalışlarsa da bu son 20 yılda bilhassa 1970'erden sonra her yönlü büyüdüler. Son iki yılda (1978-1979 ~~tarda~~) ~~üst düzeyi~~ türkiye deki kuruluşlar ~~dışa açılma ve~~ açılma amacıyla internasional tekellerle ~~uyarışmak~~ yarışabilmek üzere ekonomik, politik ve askeri destek için ön koşullar ve şartları hazırlıyor ve hükmete düşen görevlerin yerine getirilmesini bulunsuz zorlıyor. Meselâ: Yeni vergi kanunu çıkartılmasa, devlet işletmelerinin ~~vazife~~ saha ve işlerliğini azaltmasını, EG ye ~~giriş~~ acil giriş çabaları. V.S.

TC de İşletmelerin büyüklüğü ve organizasyonunu aşağıdaki tablodan ~~anlayalar~~: Sermaye birikimi, ~~[illegible]~~ ve örgütsel büyüklüklerinin ~~AŞ ve Holdingler sayısı ve sermaye ol~~ işletme cins ve sayıları ile ~~gösterir~~ açıkça göre biliriz.

Tablo:

Seneler	Holdinglerin sayısı:
1958	1
60	1
63	2
64	—
65	3
66	—
67	2
68	4
69	5
70	5
71	9
72	13
73	22
	62

Karşılaştır: Alak, Alaattin, Büyük Alaattin, Holdingler ve Türkiye de Holdinglerine Hareketleri. Kısmı Yayınları 3. İst. 1975 s. 34 Toplam

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

tutmasıdır. Bu tekelin Türkiye'deki uzantısı Türk Boraks Madencilik LTD. Şirketi işletmekte olduğu yatakların bir bölümünü, Adalet Partisi'nde etkin ünlü bir aileye ait Mortaş, Bortaş ve Emet Boraks şirketlerine devretmiştir. Etibank'tan sonra ikinci sırada üretici olarak bu aile şirketleri gelmektedir. Mortaş: Balıkesir - Bigadiş, Bortaş: Bursa - Kestelek, Emet Boraks: Kütahya - Emet'te yıllardan bu yana Bor minerallerinden kolemanit üretiyor. Kolemanit, cam, temizlik maddeleri ve sabun endüstrisinde, emaye ve seramikte, metalürjide ve bir ölçüde tarımda gübre ve ilaç olarak kullanılan önemli bir maddedir. Savaş endüstrisinde de bu maddenin kullanım değeri vardır. (kırsılaştır. Cumhuriyet.)
Orhan Apaydın
25.9.79

Madenlerin araştırılması, çıkarımı çalıştırılması ve pazarlanması özel teşebbüslerden arındırıp, devlet eliyle çok uluslu tekellerinde ~~tasar~~ bağımlılığına bırakılmadan, sosyalist ülkeler ~~ve diğer~~ ilişkisinde ulusal menfaate uygun olarak değerlendirilmelidir.

Madenlerin 1977 yılı üretimi için bak. 1979 plan s. 178 ff.
(kopya yap!)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Metalurji: Türkiyenin ek. pol. ask. bağımlılığına uygun olarak, Türkiye madenlerininde araştırılması, çıkarılması ve işlenmesi impl. devletlerin genel yönetimine, bu yönetimindeki TC. ile olan ilişkilerine bağlıdır.

T. Madenlerin ~~yeterli~~ araştırması, ~~işleti~~ çıkarılması ve işletilmesi bu bağımlılık ilişkilerindeki ~~dahi yeterli olma~~ olanaklar imkânında dahi yeterli olmamıştır. Hakim sınıf bunu itiraf ediyor (bak: 1979 Programı, s=173)

Mad. Araştırma ve çıkarmak ileri bir teknolojiye dayanır, teknolojide de TC. dışa bağımlıdır.

Çıkarılan madenler yeteri kadar işlenemiyor bundada teknoloji ister. Mevcutlarda da tam kapasitede çalışalamıyor. Zira yedek parça ve genekli malzeme ithali için yeterli dövüz ~~yoktur~~ bulunmuyor.

Madenlerimizin dışsatımı da multi nasyonal monopollerin inhisarı altındadır.

Misal: Bor madenin dünyaya belirli olan rezervinin %51 i Türkiye'de bulunuyor

buna karşı bor ~~üretim~~ ürünleri üretim kapasitesinde Türkiyenin paye yanlızca %3 dür.

Nedeni borun, son ürün üretimine kadar, bütünleşmiş İngiliz kökenli çok uluslu Rio Tinto Zinc'in pazarlamaya elinde

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

saptanmasa ve bu potansiyelin teknoloji üretimi ya da uyarlamaş (adaptasyon) ile ilişkili olarak belirlenmiş ve öncelikli sektörlere yönlendirilmesini sağlayıcı çalışmalar;

d) Teknoloji transferine ilişkin lisans ve «know-how» anlaşmalarının ekonomik, teknik ve mali analizlerinin etkin biçimde yürütülmesini teminen gerekli metodoloji bilgisinin iyileştirilmesi.

e) Örgütlenme sorunu bilim-araştırma faaliyetleri için de söz konusudur.

Yukarıdaki izahlarından da anlaşılacağı gibi hakim sınıflar bugüne dek kapitalist sistemin içinde, bağımlılıkları altında ve körlüğünde bu saydıkları çalışmaları dahi ya tamamen yada gerektiği kadarı yapamamışlar. Impl. devletlere TC nin bağımlılığı her sorunun sebep ve neticesidir.

Karşılaştır: TC. Resmi Gazete, 16.4.78, s: 218

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TC için Bilimsel teknik devrimi tamamen impl. devletlerinin ve onların tekellerinin TC de işleyişindeki durumuna göre (~~kârlılığına~~ sömürücülüğüne göre...) tatbik edilmektedir. Yerli teknoloji üretimi engellenmekte, aynı şekilde başta SSCB. ve diğer soz. ülkelerin katkıları da engellenmek istenmektedir. Hakim sınıf da bunu dile getiriyor:

„Teknoloji transferlerinin 6224 Sayılı Yabancı Sermaye Teşvik, 6326 ve 6987 sayılı Petrol; ve 1567 Sayılı Türk Parasını Koruma Çerçeve Kanununa dayalı 17 Sayılı Kararname çerçevesinde değişik kuruluşlarca (kuruluşların adları verilmiyor) gerçekleştirilmekte oluşu ve söz konusu kuruluşların aralarında gerekli bir eşgüdüm olmaması (sebepler eş güdüme bağlanmıyor...) nedeniyle kullanılan ölçülerin birbiriyle uyumsuz düşebileceği gerçeği, sözü edilen ve işleyen bir idari düzenlemenin önem ve ivediliğini arttırmaktadır"

Alıntıdır: Karşılaştır: T.C. Resmi Gazete 16.4.78, s: 218

Vede sebep ve gereksimler şöle sıralanıyor:

a) Çeşitli ülkelerdeki incelenen sektöre ait var olan teknolojinin tanınmasını amaçlıyan enformasyon çalışmaları;

b) Yurt içindeki teknoloji birikiminin saptanmasına ve bu birikimin harekete geçirilmesine dönük çalışmalar;

c) Yurt içindeki araştırma ve geliştirme potansiyelinin

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

Sanayi Sektörünün Bileşimi:

yüzde

Sektörler	1962	1967	1972 a)
Madencilik	3,1	3.6	3,7
İmalât Sanayi	94,4	93,3	93,1
Enerji	2,5	3,1	3,2

Karşılaştır: DPT. in: Üçüncü Beş yıl. (1973-1977) s: 13

İmalat Sanayiinin yabancı piyasaya bağımlılığı: yıl 1973 (Milyon TL.)

Branşlar: ~~Bölümler:~~ I	Yerli mali işletmeler payı II	Yabancı mali işletmeler payı III	Toplam IV	III/IV %
Lastik ve plastik	122,4	693.9	816.3	84,9
Kimya	295,5	695.6	991.1	70,1
Makina yapımı	24.9	20,0	44,9	44,5
Taşıtaraçları	1.101.4	1.690.9	2.792,3	60.5
Zirai makinalar ~~araçlar~~ :	210.9	435.0	654.4	66.4
Elektronik ve Elektromekanikler	551.3	309.8	861.1	35,0

Kaş: Ticaretbakanlığı, DİE de, Cumhuriyet 26.3.1977

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

C-11) Bak Tabla: 2 TC. Resmi gazete 1978 yılı pk
16.4.78 s.5
Cevabı burdadır..

12) Ağır sanayi TC. ekonomisinde bağımlılık sebep ve netaceyle İmpl. devletler tarafından kasıtlı geri bırakılmıştır. Zira TCnin ~~ihrac~~ bu dalda derâmlı ~~ithal~~ dışalımda bulunması, vede Ağır sanayi gelişmesi ile diğer dallarda da kendi kendine yetme durumu olacağından ve hatta kısmen dışsatıma geçeceğinden, en âzından âzami pazar olmadan çıkacağından. İmpl. dev. azami kârı elde edemiyecek ve TC yi pazar olmadan kısmen elden çıkaracağından. Vede bu ağır bağımlılık yolu ile TC ye yanlız ekonomik değil, pol. askeri yön vere bilecektir vede kapt. ~~yam~~ sistemde tutabilecek

TC de ağır sanayi daha doğuş safhasındadır. Ve tüm olarak gelişmesi engellenmek, vede bağımlı kalınmak isteniyor.

Aşağıdaki tablolar dan TCdeki ağır sanayiinin hem zayıf olduğu hemde bağımlı olduğu anlaşılır.

İmalat Sanayiinin Bileşimi

Üretim	yüzde dağılımı 1962	1967	1972 a)
Tüketim malları	62.3	52.9	46.6
Ara malları	27.8	35.4	39.4
Yatırım malları (b)	9.9	11.7	14.0

a): gerçekleşme tahmini
b): Yatırım malları altında bazı mallar gerçekten, yatırım malla

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tarım işçisi, ~~sert sö~~ ve az toprakla köylüler sert sömürü ~~ile karşe karşe~~ içindeler. Bu objektiv koşulla ağır sömürülen köylülerve tarım işçileri yerlerini işçi sınıfı yanında alıyor. Aşağıda İş gücüne ait tablodan istihdama ait bilgiler çıkarılabilinir.

Yurt İçi Emek Piyasası, III. BYK plânı Dönemi ve 1978 Yılı:

(Ekimin son haftasındaki durum)

	15 ve + yaş	E+K	Bin kişi
	1972	1977	1978 *
I Toplam Sivil İşgücü Arzı:	15 013	16 161	16 411
II Toplam Sivil İşgücü Talebi:	13 917	14 784	14 929
III Tarımdışı İşgücü Fazlası:	1096	1377	1 482
a) İş arayan işsizler:	199	241	—
b) İş aramayan işsizler:	897	1136	—
IV Tarımsal İşgücü fazlası:	900	740	720
V Toplam İşgücü fazlası: (III + IV)	1 996	2 117	2 202
VI İşgücü fazlası Oranı: (o/o olarak.)	13,3	13,1	13,4

(*) Tahmin. Karşılaştır: T. C. Resmi Gazete 16.4.1978. S: 213

Sektörlere göre İstihdamın durumu III. BYK. plân dön. ve 1978 Yılı.

bak arkaya.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Şehirleşme ve doğum fazlalığı neticesi:

TC Kapt. düzende oluşu sebebiyle:

Sorunlar: 1) İş gücü kullanımı (işsizlik sorunu)

2) Gelir dağılımındaki farklı uçurum

3) İç ve dış etkenlerle (~~[illegible]~~) (bağımlılıklı) yatırım olanaklarının sınırlı oluşu

4) Proleterleşme hızlılığı ile, kalitatif ve kantitatif işçi sınıfının gelişmesi ve katmanlarının işçi sınıfı ile ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ sınıf savaşına katılma koşulları ve şartları içine girme temayülü ile hakim sınıf ile ezilen sınıflar arasındaki çelişkinin büyüyüp, (iç fazlalıklar savaşa gidecek duruma gelmesi.)

Sınıfların belirlenmesinde kısaca:

1) proleterleşme süratle ~~artıyor~~ kapital birikim ve tek ellerde toplanmaya paralel olarak artıyor.

2) İşin ve üretimin cemiyetleşmesi (yaygınlığı) sonucu 1. şıktaki proleterleşme ile az toprakla, topraksız köylüler işçileşiyor. küçük esnaflar, küçük burjuvadan büyük bir kesim işçileşmekte.

3) Tekellerin enine ve boyuna büyümeleri ile milli burjuva ~~ve~~ orta işlet ve milli işletmeler) işbirlikçi tekellere karşı çıkıyor zira sömürüden gerekli paye alamıyor vede iflaslar artmaktadır.

4) Tarım ~~[illegible]~~ süratle kapitalistleşme üretim şekli uygulandığından küçük işletmeler, orta işletmeler [illegible]

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Şehirleşme ~~ve neticesi~~ ~~Feodaliyetin çüzül~~

durumu:

Türkiye'de Şehirli ve Köylü Nüfusu ile Bunların Genel Nüfus Oranı % olarak.

Yıllar:	Şehirli nüfus	Genel Nüfus oranı	Köylü nüf.	Genel nüfus oranı
1927	ca 2,2 Milyon	16.4	ca 11,4 Mil.	83,6
1945	ca 3.4 Mil.	18,3	" 15,3 Mil.	81,7
1950	ca 3,9 Mil.	18,5	" 17 Mil.	81.5
1960	ca 7 Mil.	25,2	" 20.7 Mil.	74,8

~~Köylük~~: 1967 Yılı Programı
Karşılaştır: Birinci Beş Yıl (1963-1967) sahife: 48.

1965	ca 10.8 Mil.	34.4	ca 20,5 Mil.	65.6
1970	" 13,6 Mil.	38,5	" 21.9 Mil.	61,5
1975	" 16,8 Mil.	41.8	" 23,4 Mil.	58,2

Karşılaştır: Türkiye İstatistik Yıllığı 1977, s: 30

1976	" 18 Mil.	43.8	" 23,1 Mil.	56,2
1977	" 18,9 Mil.	45	" 23,1 Mil.	55

Karşılaştır: T.C. Resmi G. 16.4.78, s: 234

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TUSTAV

Ziraata kısmen traktor girmesi, sulama ~~tertibat~~ tesislerinin yapılmasa ve kapitalist kooperatifçilikle zirai işletmeler ve çiftlikler (plantaflar) kısmen büyüyüp gelişirken, zirait (Tarım) işçileri miktar ve kalite olarak (Niceliksel-nitelikisel) gelişmekte. Küçük toprak sahipleri de toprak sız köylü ile birlikte toprak işçisi olmada veya şehire göçle, işçileşmekte vede bir kısmı Lumpenliğe katılmadadır.

4) Yeterli eğitim ve öğretimsizlikle vede iş yeri sağlanamamasa sebebiyle her ~~yıl~~ yıl binlerce lise mezunu (~~...~~ çoğunluğu küçük burjuva olan ve akademikerler) işçi ordusuna katılıyor. (bak Tablo (kop)) (Bunlar işçilerin industri hizmetler ve Lumpen kısmına girmekteler)

5) Nisbeten az olmakla beraber tüm çalışanlar içinde endüstri işçisi gün gittikçe işçilerin diğer sektörel kesimlerindeki gibi artmaktadır (bak Tablo.)

6) Az gelir den (Milli gelirden az pay alma ile) dolayı tüm aile fertlerinin çalışmaya zorlanması bilhassa çocuk çalıştırılması

7) Yurt dışına ~~giden~~ göç etme zorunluğu ve yurt dışında çıkan köylünün, Lumpenin, küçük burjuvanın, bilhassa bunların çocuklarının

kal, ~~meslek~~ ve partisal örgütlenmesi ~~de ve eğlemler~~
ile politik bilincinin gelişmesi
~~1960 yıllarından sonra~~
~~ve eğlemlerine~~ vede işçi sınıfı katmanlarının
~~kesin belirlenmesi, işçi sınıfı eylemlerine~~
her kesimini tabakaları ile kesin belirlenmesi
işçi sınıfını hakim sınıf karşısında daha da
kuvvetli kılma sürecindedir.

1966 lardan sonra artık TC de ~~yeden~~ ~~giren~~ ~~ekon~~
devamlı artan iç ve dış sömürü ~~içinde~~
yanında vadesi gelmiş borç kredi ve bunların
faizleri vede faizlerinin faizleri diğer gelen borç
ve kredilerin miktarını çok aştı (bak Tablo X)
İç ve dış sömürü düzeninde gelişen çarpık TC ekonomisi
gelişen işçi sınıfı ve katmanlarının güncel yaşamını
sürdürecek maddi olanağını ~~[illegible]~~ veremez durumundadır.
Kısaca Sebepler: (Baş sebep 1. dir. Diğerleri neticelerdir de denebilir)

1) TC ekonomik, politik, askeri olarak impl. devletlere bağımlıdır ve bu bağımlılıkla ekonomisi çarpıktır. Yani: TC de bölgesel, sektörel farklı ve ahenksiz gelişme vardır. Bunun neticesi milli geliri artıramıyor. Olanında büyük bir kısmı çeşitli kanallarla yurt dışına çıkıyor (kâr ihracı, dış ticaret açığı, kaçak eşya girdisi, V.S)

2) Nufus artışı fazladır, netice artan iş gücüne yeni iş yeri açılamıyor, kısmen yeni teknolojinin girmesi ile işsizlik dahada artıyor.

3) Şehirleşme ile, işsizlik artarak gündelikçiler ve diğer vasıflardaki Lumpenler ordusu artıyor.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

~~politik~~ askeri ~~yardım~~ kalkınma yardımı yapıldı. Bunlardan en önemlisi «Marşal yardımı» idi.

Bir taraftan «kalkınma yardımı» altında, diğer taraftan TC nin dahada kapılarını yabancı sermayeye (karşılıklı fayda ve bağımsızlığa sayıp göstermeyen şartlarda,

b) açarak TC ye ~~ge~~ tekelciliği güdümleme amacında yabancı kredi, borç vede sermaye girdi.

Buna uygun olarak TC. ekonomisinde 1950 de ve bilhassa 1960dan sonra büyük bir tekelleşme süreci başladı. Bu tekelleşme 1960 rın sonlarında ~~ve bilhassa 1970 den sonra~~ kuvvetlenerek bilhassa Holdingler ~~örgüt~~ organizasyonu şeklinde konzer'ler çoğaldı.

1970 ten bu yanadır da bilhassa bu son iki yılda bu holdingler dış pazarlara açılmaya ~~çabasındalar~~ ~~çabasını~~ ~~ba~~ gerçekleştirdiler. Fakat henüz başlangıç safhasındadır.

~~Bu geli~~ TC nin bu kapitalist gelişmeye içinde bulunmasıyle, Tolgâ bu gelişmeye uygun olarakta işçi sınıfı nicelik ve nitelik bakımından gelişti ve gelişmekte kuvvetleniyor. İşçi sınıfı sendi-

Sendikalar Toprakısız, az topraklıların kürük barjuvanın, esnafların işçileşmesi

C-10)

1919 dan 1950 lere kadar Türkiye'de kapital birikimi gelişirken, işletmeler organizasyon ve sayısal olarak genişleyip, arttı. Bu gelişmeyle beraber köylerden şehirlere köylü akını (göçü) başlayıp, hızlande, vede tarımdaki mutlak üretim ağırlığı azalma sürecine girdi. Şehirleşme süreci paralel olarak gelişti.

Türkiye ~~nin~~ 1945 yelendan sonra kademeli olarak imperialist devletlerle ikili ve çok taraflı anlaşmalar yaparak; kısmen bağımsız ve az gelişmiş bir ülke olduğu, impl. ülkelerle ikili ve çok taraflı anlaşmalar aleyhine olacağı hâlde, imperialist devletlerin birlik ve paktlarına girdi. (Avrupa Konseyine, NATO'ya, Cento'ya, OECD ye, IMF'ye Weltbank, EG'e..)

USA ve diğer imperialist devletlerin, tüm kapitalist dünyanın 2. genel krizi ortam ve şartları altında, kollektif neokolonial stratejisine uygun olarak Türkiye'ye çeşitli isimler altında „ekonomik, sosyal, ——→ ~~bak~~

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TÜSTAV

istifade edemediği gibi Soz. ülkelerden vede diğer bağımsız ülkelerle olan ilişkilerini tüm imkânları olanağında kullanamıyor ve engelleniyor. Meselâ: IMF nin ~~koşulları~~ Borç ve kredi vermesi ve eskilerinin ertelemesi için TC ye ileri sürdüğü koşullar... Misal sın 10 yıl içindek TC dikkumetlerinin verdiği (... Mektupların içeriği..)

Ayrıca bu Institisyonlar tarafından TC nin Beş yıllık planlarının, bütçelerinin kontrol edilmeleri ve bunlar hakkında kendilerinin özel raporları ve TC için ayrı hazırlanan rapor ve isteklerinin tümü TC nin yeni bir kolonı devlet niteliğinde güdümlü ek. pol. askeri idaresi ve baskısı altında olduğu görülür.

Kısaca TC. İmpal. ülkeler güdümünde onların çıkarı ve istediklerini gibi kalkınma yolunda tutmak gayretindedir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TC nin BRD ve ABD bağımlılığı ~~içten~~
TC. ekonomisinde içten bu etkenlik ve TC. ek.
bu bağımlılığı mevcudunda olma ile
TC. iç ve dış ekonomik ilişkilerini ne kapt. devletlerle
ne de soz. ve azgelişmiş diğer ülkelerle kendi
menfaatine kapitalist sistemde alışılmış kısmi bağımsız-
lığı içinde bile serbest ilişkilerini düzenleyemiyor.
Çok defa bu ~~kat~~ bağımlı olduğu devletler ~~kafi~~
TC ile yaptığı anlaşmaları keyfi olarak tatbik et-
miyorlar. Meselâ: BRD, TC nin EG ile yaptığı
protokole göre 1976 da türk işçilerinin serbest dola-
şımına ve ~~parti-parti dereceli~~ gelecek işçilerin zaman
fasılaları ile serbest gelmesi serbestliğini ~~ke~~ tek
taraflı kabul etmedi. Gene ~~B~~ BRD türk işçilerine
TC de bulunan çocukları için eşit çocuk parası
ödemiyor. v.s. v.s. Kısaca TC nin EG den
OECD, Dünya Bank. IMF den, NATO
dan ve diğer Institusyonlardan doğan yükümlü-
lüklerini ağır ~~bağımsızlığı içinde~~
bağımlılığı altında (çok masraflara mal olan)
yerine getirirken BRD. USA ve diğer Impl.
devletler ufak menfaatlerine dahi dokunacak
görevlerini yerine getirmiyorlar.
TC. bu kapt. bağımlılığı ile ekonomi-
sini ne yereysel (bölgesel farkları giderici)
ne sektörel ne de ulusal olarak geliştirme-
miyor, teknik gelişmeyi uygun gerçekleştirip,

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

~~Esas~~ Önemli olan bu devletlerin işletmelerinin % iştirak nisbeti ~~de deği~~ değil, bu işletmelerinin hangi sektörlerde nasıl bir etkenlikte vede ne kadar bir ~~iç sermaye (yer~~ yerli TC sermayesi ve kredileriyle çalıştığıdır.

Meselâ bu 109 işletmeden 93 çü ~~en~~ ekonominin en önemli sektörü olan İmalât Sanayiinde çalışmaktadır.

~~Tablo:~~

İmalât Sanayi	Firma Sayısı	Toplam Sermaye içindeki yabancı Sermaye Payı %
Toplam	93	

Tablo

Sektörler:	Firma S.	Y. Sermaye	Toplam Sermaye	Toplam S. içindeki Y. Sermaye %
İmalât Sanayi	93	1.878.786.128,-	4.560.508.060,-	41,19 %
Tarım	1	1.020.000,-	2.000.000,-	51.00 %
Madenler	2	24.030.650,-	25.070.000,-	95,85 %
Hizmetler: Turizm	7	213.070.000,-	372.785.000,-	57,16 %
Bankacılık	2	51.636.588,-	435.425.000,-	11,86 %
Araştırma Müh. ve Müş. Hiz.	3	6.625.000,-	17.500.000,-	37,86 %
Ulaştırma	1	2.250.000,-	4.500.000,-	50,00 %
Toplam	16	273.581.588,-	830.210.000,-	32,95 or
Genel Toplam	109	2.177.418.366,-	5.417.788.060,-	40,19 %

Kaynak T.C. Resimi Gaz. 11.12.76 s=108 → bak →

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

~~6-9~~

6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunundan yararlanan Ülkelere Göre Dağılımı ve bu konun çerçevesinde yabancı - yerli iş yerlerinde çalışan iş kollarındaki y. sermaye o/o paye şöyledir. (31.12.75 şe göre)

Firmanın Devletleri	Firma Sayısı	Toplam Sermaye içindeki yabancı Sermaye paye o/o olarak
BRD	24 Tane	46,61
ABD	20	28,85
İsviçre*)	13	56,40
Fransa	8	43,68
İtalya	6	42,70
Avusturya	6	67,05
~~Belçika~~ Hollanda	6	66,00
Belçika	5	19,22
Danimarka	5	47,16
İngiltere	5	41,37
Diğer devletler	11	... ...
Toplam	109	40,19 (ortalama)

*) İsviçrenin firmaları da Multinasyoneldir (bilhassa USA) (Tabii genellikle bu devletlerin tüm ~~monopolleri~~ Tekelleri multinasyonaldir)

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TC nin dışsatım mallarının azlığı ve fiatlarının artmaması. Buna karşılık TC nin dış alımının, TC nin bağımlılığından dolayı ve çarpık ekonomisinden ötürü devamlı artması ve bilhassa, satın aldığı malların fiatlarının devamlı artması.

— Mal stokları ve karaborsacılıkla alan malların bile normal mal arzıyla piyaşada almayışı.

b) Dıştan ithal edilen Inflasyon:

Dış ülkelerin ~~(Impl. Dev)~~ (kapitalist devletlerin) inflasyondan dolayı TC ye sattıkları mallarda inflasyon yükünü TC ye bindirmeleri (yani TC nin bu ülkelerden almak zorunda olduğu malları çok pahalı (inflasyon yükü ile birlikte satın alması.)

— Ve TC nin devamlı dış ülkelerden çeşitli adlar altında kredi borçlar alarak TC de para arzenin fazlası ile kabarması.

C-9 Cevabı: 1 ci sorunun cevabı altındaki izahla birlikte, TC tüm ekonomisine bilhassa ABD nin ve BRD nin hakim olması (bak aşağıdaki tabloya) ve neticesi ~~yeterli~~ yatırımların daha çok kârlı tüketim malları dallarına olması yede üretimi arttıracak yerde, ~~kârı arttırarak~~ üretimi sabit veya az arttırarak kârı azamiye çıkarmak bu çarpık ekonomide daha uygun geliyor. Hele baştaki Hükumetlerden gerekli tavizleri (Ek. pol. askeri tavizleri) koparabilmek için.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

C-7) Toptan Eşya Fiyatı Indeksi

Yıllar	
1970	145,7
71	168,9
72	199,3
73	240,1
74	311,8
75	343,2
76	396,6
77	492,1
78	750,8
79 iki aylık gösterge ye göre	955,0

kaynak: Prof. Dr. Nuri Uman in: Milliyet. v. 29.7.79

C-8) ~~Cumhuriyet~~

TC nin parasının düşmesinin sebepleri:

a) İç sebep: TC nin kapt. Sisteme bağımlılığından dolayı iç yapısının çarpıklığı ve dışa bağımlılığı

— ile, askeri harcamalarının devamla artması, Devlet Sektörünün temel yatırımları tekellere hizmeti için iç ve dış borçlanmaya gidişi v.s. masraflar.

— Üretimin yavaş artması ile ~~arzın~~ mal arzının yetersizliği

— Enerji israfı ve yerli enerjinin ~~[illegible]~~ arttırılmaması. ~~gibi diğer~~

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

Bu bağımlılık TL ye daha fazla yatırım gerektirmiş, daha fazla dış borçlanmaya, enerji israfında enerji ihtiyacına, çarpık ekonomiyi (bölgesel ve üretim sektörlerindeki ve üniteleri arasındaki uygunluğu sağlamada) kısmen de olsa düzeltmede gerekli iç- ve dış finansman ihtiyaçları gerekliliği hızla artırmaktadır.

Bu sebeplerle = 1) Yatırım yeterli yapılmıyor.
2) Dış yardım yeterli artmıyor
3) Sektörel, bölgesel ve ulusal ekonomik uyumsuzluğun

Dışsatım ve dış alım fiyatları devamlı artarak aleyhte gelişmiş, ithalatın artışı bir taraftan inflasyon, ithalata da bir taraftan, ithalatı astronomik artırmıştır.

Yatırımın azlığı, tüm işletmelerin normal kapasitede çalışmaması, artan nüfusla da işsizlik daha da artmış. Son üç yılda inflasyon nisbeti ortalama %70 civarındadır (Resmi istatistik henüz verilmedi) (70)

Temel ihtiyaçların çeşidi yok, kıtalarındadır ve fiyatları %400-150 artmıştır.

Üretim her sektörde gerilemeye, duraklamaya zorlanmış, bunun yerine dışsatım son iki yılda resmi olarak nisbetlerde dövüz yokluğundan azalmak mecburiyetinde kalmışsa da kaçak ve diğer kanallarla normal ihtiyaçtan fazlası yapılmıştır.

bak: İş Bankası 1978 yıllığına da.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Seneler	Hız (7)
1977	4
1978	3,3
1979 tahmin	2,8

Vgl. Cumhr. 11.9.79

TC. Ekonomisinin büyüme si görüldüğü gibi 1976 ya kadar ortalama, dolgalanmalar yani iniş-çıkış gösterdiği halde, ~~artan bir~~ büyümüştür. Arada iniş çıkışlar kapitalizmin klasik ve genel krizinin tesiri vede TC de hava şartlarına bağımlı olan halen iptidai zirai durumundan ileri gelmektedir. (Hava koşullarına = iklime)

1977 ~~den sen~~ ile hızla düşen büyüme hızı, TC nin içten ve dıştan kapitalist gelişmesinin (bağımlılığının) ~~tamamen~~ krizinin neticesidir. Diğer bir değimle TC. Ekonomisi, ~~ve~~ politikası ve askeri ~~bağımlılığı sebebiyle çarpık~~ ~~durumu ile~~ durumu ile dışa (İmpl. Den) bağımlılığı, çarpıklığı ile, vede bu bağımlılığı sebebiyle kısmen düzeltilmesine bile İMF. OECD, Dünya Bank. bıraktırmamıştır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

C-6-7) En iyi ~~hesaplama~~ gösterme ve karşılaştırma ekonominin büyüme hızı ile gösterilebilinir.

Gayrisafi Milli Hasılanın Artış Hızları
(Sabit fiyatlarla)

Yıllar	Artış Hızı (yüzde)
1963	7,7
64	4,9
65	4,6
66	10,3
67	6,1
1963-67 Ortalaması	6,7
1968	6,7
69	6,3
70	5,5
71	9,2
1968-1971 Ortalaması	6,9
1972	7,6
73	5,5
74	7,4
75	7,3
76	7,2
1972-1976 Ortalaması	7,0

Kaynak: Üçüncü Beş Yıl. Kalıplan 1973-77 s=4.

Vgl.: Karşılaştır: E. Sönmez, Doktora çalışmasa (Tümüz) s=48

1972-1976: DİE, in Cumhuriyet. v.27.8.1976
1976 nın tahminidir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

(10)

C-3) Yapı İnşaatı

Yapıların kullanma amacı ve kesimlere göre dağılımı: (A: Sayı, B=(Yüzölçümü m^2), C= Değer (bin TL).

		1970	1973	1975
Genel Toplam olarak:	A	75 503	~~74 473~~	77 852
	B	19741 753	~~16 209 510~~	23 337 452
	C	8 120 207	85 730	23 669 121
			24 494 968	
			13 351 137	
Konut kesimi için:	A	1 419	2 656	1 175
	B	1 182 489	1 642 290	1 527 870
	C	882 864	1 920 820	2 497 438
Özel kesim için:	A	74 084	83 074	76 677
	B	18 559 264	22 852 678	22 809 582
	C.	7 237 343	11 430 317	21 171 683

vgl. T. İstatistik Yıllığı 1977 s: 230

Yatırımlar İnşaat Ruhsatları için: (Belediyelerce verilenler)

	1973 Yıllar	1974	1975	1976	1977
Yüzölçümü (Bin m^2)	24.495.0	20.347,6	23.337.5	29.618.7	28.772,6
Değer (Mil. TL)	13,351.1	15, 136.0	23.669.1	32.682.9	40.339.0

Kaynak T. İş Bankası: Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri 1973-1977, s: 11, Ankara

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

C-3) Yapım sanayinde durum için gerekli resmi izah ve istatistikleri ilişikte bulacaksınız. Gerekli izahı, bu sorudan çıkaralıcağını iyi bilmediğimden, yapamıyorum. Yahtiz genel olarak denebilir:

İnşaat sanayii ve konut durumu da TC'nin çarpık ekonomisine uygun olarak çarpık durumdadır. Bilhassa bölgesel uçurumsal gelişme farkları vardır. İnşaat süresi uzun sürmektedir (döviz azlığından ve ök. pol. kararsızlıklar sebebiyle) ve yapımlar yeterli sağlamlıkta değildir vede sosyal değillerdir. Meselâ sosyal konut yapımı yok denecek durumdadır. Diğer inşaatlarda sosyal durumu çok eksiktir. Hele ziraat sektöründe çok geridir. Bu hal ziraat ve industrie insicamene ~~daha da~~ konut sorunundada bozuyor...

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

yaterimlarımın finansman imkânını sağlar, böylece ~~söyle~~ „çıkmaz şeytan çemberini" kırmış olarak, bu ~~kanalla~~ dörtgeli sermaye kanaliyle zaruri yaterimları sağlıyabilir. Ki bu kanalla industri ~~kamçılanmış~~ gelişmesi sıhhatlice başlar ve industri tarım karşılıklı etkenlikle birbirlerini tamamlarlar ve geliştirme yoluna sokarlar. Tabiî bu hal bir sistem meselesidir... Ancak ileri demokratik bir hükmet bu proğramı uygulayabilir...

Tarım sektörü ve ürünleri hakkında bilgiler ve rakamlar ilişiktedir.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tarım Sektörü

TC nin impl. ülkelere bağımlılığı ve bunun ~~neti~~ sebep ve neticesi olarak azgelişmişlik durumu ile Tarım sektöründe de, gerek tarım ürünlerindeki bileşim ve gerekse tarım sektörü ile industri sektörü arasındaki üretim ve ~~üretim~~ yeniden üretim sürecinde bir uygunluk, insicam yoktur, yani çarpıktır. ~~Hem bu~~ uygunsuzluklar bir çok ürünlerde üretim dengesizdir ve industrinin ihtiyacına cevap veremiyor, hem de bilhassa türkiyenin (E.G. OECD. IMF v.s.) bağımlılığı ile tarım maddelerinde bile yeterli üretimi arttıramıyor, ~~fiat~~ dış fiatlarını değerlendiremiyor vede tarım ürünlerini (döviz ihtiyacı için yeteri kadar) dış satımına sağlıyamıyor. Bilhassa Dış satımın pamuk, ~~tütün~~, fındık ürünlerinde bu tekanıklık gözüküyor.

~~Halen, ekonomik ağırlığında tarımın ağırbatığı~~

Üretimde tarımın ~~ağır bastığı~~ halen ağırlıkta olduğu türkiyede, daha halkının yağ ihtiyacı karşılanamıyor ve yağ gibi boğa tarım ürünleri çok defa ithal ediliyor. Halbuki Türkiye impl. dahil ve E.G. OECD, IMF gibi impl. kollektif sömürgeci müesseselere (institutionlara) boyun eğmeden Tarımda bu çarpıklıktan kurtulacağı gibi, tarım ürünlerini arttırıp, dış satımla değerlendirip (döviz gelirleriyle), hem tüm gıda ihtiyacına karşılar, hem de, döviz gelirleriyle, bilhassa Industride temel yaterimları, yaterim mallarını

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Senelər:

	1973	1974	1975	1976	1977
Sektorler:					
Tarım:	10,1	10,3	10,9	7,6	10,5
Sanayi top.	11,3	8,3	9,0	10,3	10.8
Madencilik	4.8	21,4	11,8	7,0	37,9
İmalât Sanayi	12,1	6,9	8,1	10,0	7,1
Enerji	9.1	11.8	17,1	18.4	22,6
Hizmetler:	11.4	8,0	7,7	8,8	6,8

Vgl. T.C.B. Gazete 4. Beş yıllık kalkınma plânı. S:4.

Ve bak ↑ S:5 (Tarımsal Üretimin Bileşimi)

⟷

Geniş: Safi Milli Hasılada Tarımın payı ve Sanayie göre yeri (Vgl. T. İstatistik yıllığı 1977 S:363)

(1968 sabit fiyatlarıyle) Milyar TL.

Tarım:	1970	1973	1976
	32418,9	32931,6	43362,5
Sanayi:	23470,7	31232,5	40599.8

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

C-5: Tarım Üretimi: Tarımın GSMH deki (Gayri safi Milli Hasıla) payı:

Seneler:	Tarım	Sanayi	Hizmetler
Sabit fiatlarla 1963	35,7	14,6	36,4
1967	30,2	16,7	38,6
1971	26,2	17,1	39,8

Vgl. Üçüncü Beş Yıl kalkınma Planı 1973-1977 s=8

Ve:

Seneler:	Tarım	Sanayi	Hizmetler
1968 fiatlarıyla 1975	21,8	19,6	46,6
1976	21,2	20,4	47,4

Vgl. T.C. Resmi Gazete 11.12.76, s=3.

Ve: ~~Gayrisafi Milli Hasılada~~ Sektörel katma Değerinin Büyüme Hızı: (Sabit fiatlarla)

Seneler:

1973
74
75
76
77

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

C-4 = Enerji = Enerji Üretimi ve tüketimi

A = E. Üretimi, B = E. Tüketimi, Taş köm. Eş değeri

7000 KCal/kg. ~~[illegible]~~ miktarı (Bin Ton)

Yıllar:		Toplam
1970	A	19 281
	B	27 964
1973	A	19 960
	B	36 150
1976	A	22 218
	B	44 115

Enerji cinsleri ~~olarak~~ nden önemlileri:

Yıllar:		Taş köm.	Petrol.	Hidrolik:	Elektrik: (brüt 10^3 kWh)
1970	A	3 979	5 313	1 090	8 623 000
	B	4 069	11 491	1 090	7 307 802
1973	A	4 038	5 267	937	12 425 200
	B	3 978	18 360	937	10 530 083
1976	A	4 030	3 893	3 011	18 277 000
	B	3 769	22 674	3 011	15 648 500

Vgl: T. İstatistik Yıllığı 1977 s. 197 ff.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

C-4: Enerji sorunu: (7)

Türkiye'de çok enerji potensiyelinin bulunduğunu hakim sınıfda vurguluyor. Rezervi belli olan ve mevcut su kaynaklarından elde edilebilecek tüm enerji türleri Türkiye'nin bugünkü ihtiyacının çok çok üstündedir. Fakat impl. devletlerinin ~~menfaa~~ çıkarına uygun olarak Türkiye'de Enerji de bağımlılığa uygun olarak, Türkiye'deki mevcut su potansiyelinden, kömür- v benzeri kaynakların potensiyelinden yeterli istifade yerine, petrole önem verilmiştir. Türkiye'de petrol araştırılması ve üretimi de ~~yabancıların~~ TPAO'lığı hariç yabance firmaların elindedir. TPAO'lığında enerji araştırması, üretimi ve pazarlaması yabancı şirketler tarafından direkt ve indirekt önlenmektedir. Bu önlenmeye rağmen TPAO'lığı Shell Firmasından sonra Türkiye'de en çok petrol üretmektedir. Çünkü TPAO düşük verimli petrol kuyularında dahi üretimi yapıyor. Yabancı firmalar ise düşük üretimdeki petrol kuyularını işletmemekte, sıra kârlılığı fazla değil. Bu durum, Türkiye'nin petrol üretimini ~~[illegible]~~ yabancı şirketler tarafından kısıtlandığını ~~[illegible]~~ açıkça kanıtlar. Karşılıştır → E. Sönmez Doktora Çal. Tabellar S: 294

Enerji hakkındaki diğer bilgi ~~[illegible]~~ ve istatistikler ilişiktedir.

[TC de Enerji kaynaklarının araştırılması, bulunmuşu işletilmesi ve değerlendirilmesi impl. devlet. tarafından ve onların tekellerince enzelleniyor] ilâve bilgi ve rakamlar ilişikteki

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Cevaplar (1)

Türkiye'nin Sosyo Ekonomik Durumu Hakkında:

(Not: Sosyo Ekonomik Terimi, görüşüne göre burjuva terimidir...)
[bak: Ekonomi Sözlüğü, DORin, s: 684]

Başlık şöyle olmalı kanımca:

Türkiye'nin ekonomik, sosyal ~~ve diğer~~ politik durumu hakkında:

C-1) Kapitalist dünya bir taraftan kendi klasik iç periodik (Şeklinde) krizi ile birlikte bugün üçüncü genel krizi içindedir. Farklı gelişme ve üretim fazlalığı krizleriyle, [devletler içindeki bölgeler arası, devletler arası ve bloklar arası (EC, USA, Japonya) farklı ekonomik gelişme ve fazla üretim] bir taraftan sosyalist sistemin mevcut olması ve üstün gelişmesi; sosyalist devletlerin sosyalist prensiplere tabi uygunluğu ile, azgelişmiş ve diğer tüm ülkelerle tüm ilişkilerinde karşılıklı eşit menfaatlerin ve toprak bütünlüğüne, bağımsızlığına saygı göstermesi ile sosyalist ülkelerle azgelişmiş ülkelerin, ve diğer ülkelerin tüm ilişkilerinin gün geçtikçe artması ve gelişmesi; azgelişmiş ülkelerin bağımsızlık ve ~~kurtuluş~~ kurtuluş savaşının gittikçe artması; ve kapitalist ülkelerdeki anti tekelci ve sosyalizme geçiş için yapılan işçi sınıfı mücadeleleri kapitalist dünyaya sürekli ~~derin~~ artık atlatılamayan derin bir genel ekonomik, politik, kültürel ve ideolojik krizin içinde bulundurmuyor.

Türkiye bu kapitalist dünya içinde tüm bu genel krizden etkilenyor. Türkiye'nin yabancı ser-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

maye ile birlikte çalışan ~~[illegible]~~ işbirlikçi burjuvazisi (2)

Türkiye'nin tüm ekonomik, politik, askeri, kültürel ve idolojik gidişatını, Türkiye içinde dış ortakları ile (yabancı sermayeyle) beraber, dıştan da impl. devletlerin drekt ve indrekt etkenliği ile beraber; EG, OECD, IMF, Dünya Bankası v.b. impl. ~~nin~~ nin ~~enstitüleriyle~~ ~~enstitüleriyle~~ enstitülerinin ~~öngördüğü~~ raporlarının, kararlarının öngörüleriyle (karar ve baskısı ile) ~~yönlendirme gayretindedir.~~ yönlendiriyor ve yönlendirme gayretindedir.

Konkret=

(Türkiye'nin durum ve geleceğini impl. devletlerin diletera drekt ve birlikte zirve toplantılarında (meselâ: 1975 de Rambouillet'de, 1976 da Puerto Rico'da, 1977 de Londra'da, 1979 da Tokyo'da) ve bu toplantılarda saptanan ~~[illegible]~~ ve öngörülen politikanın drekt bu impl. devletler ve onların enstitüleri tarafından vede Türkiyede bulunan tekelleri araçlığı ile kararlaştırıyorlar, vede kararlaştırma (bestimmen belirleme) çabasındalar.

Türkiye'nin ek. soz. pol. ve askeri durum ve gidişatını bu etkenlik açısından görmek gerekir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

C-2 = Osmanlı Impl. 2 dönemin hesaba katmazsak (51)
normal olarak cumhuriyet kurulduğundan
bugüne dek Türkiye kriz içindedir. Ancak krizin
depresyon anlamı ile 2. genel kriz devresinde yani
1939 larda ve 3. genel kriz devresinden yani 1960 lar
dan sonra ve 1971 den itibaren Türkiye ~~ar~~ şiddeti
artan bir kriz içindedir. Bilhassa 1974/75 ve 1977
den bugüne kadar olan zamandaki krizin gösterdiği
etkenlik büyüktür.

(Not: Bu sualin cevabe normal olarak: Türki-
yede olan krizler de kapitalist dünyada olan
krizler paralelinde yürümektedir. Bilhassa 1960
dan sonraları için bu izah tamamen doğrudur)

Türkiyede krizin neticeleri tüm etkenlikte
olmaktadır. Bilhassa üretim çok düşüyor mesela
1974/75 de baze dallarda %50 ye üretim düştü. 1977/78 den
~~itibaren de~~ %50 nin altına bile ~~düşmüştü~~
düştü. Türkiyenin dışa bağımlılığı ile krizlerde
dövizin daha da kıt olmasıyle kapasite çok azalıyor.
(yedek parça ve gerekli ham v.s. malların yokluğu).
Inflation astronomik artıyor. 1977-1978 orta-
lama olarak %70 dir. Fiatların artması ile
hayat pahallılığı artıyor ve ücret-maaş ve diğer
gelirlerin artması gerekliği doğuyor. Hakim sınıf
uygun ücret-maaş ve diğer gelir formlarındaki
arttırtmamak için tüm baskıyı uygulamaya
koyuluyor. Mevcut olmayan ~~sınıf~~ emeğe göre gelir dağılımı
daha da adeletsizleşiyor ve sınıf savaşı keskin-
leşiyor...

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TÜSTAV

(Cevap 2 ye devam:)

Üretimde dalgalanmalar: Türkiyêde bir kaç üretim kolu dışında ihtiyaçtan fazla üretim olmadığı için krizlerde üretim fazlalığı (~~bölgeler ve üretim kolu vede dış pazarlar için üretim eşitsizliği ve fazlalığı~~ problemi impl. devletlerdeki gibi yoktur. Türkiyênin impl. devletlere tüm bağımlılığından dolayı üretim azlığı ve kapasitenin dâviz yokluğundan düşmesi vardır (bak sahife 3 çe)

Üretim fazlase olan ve olabilecek ~~k~~ üretim kolları şunlardır. Pamukta ~~ve pamuktan dokunmalık~~ ve tekstil endüstrisi kikriz olmadığı zaman bile bu dal Türkiyênin bağımlılığı sebebiyle çok defa üretim fazlalığından zarar görüyor.

Çây içinde aynı şey söylenebilir.

C-2 b) ~~[illegible]~~ Türkiyêde işletmelerin (ekonomik birimlerin) kapasite durumu Türkiyênin azgelişmişlikteki impl. devletlere bağımlılığı ~~neti~~ sebep ve neticesi ile çok çarpıktır. (deformedir) vede uzun süreyle ~~tam~~ normal tam kapasitenin altında çalışmaktadırlar. Tabiî bu çalışma nisbeti üretim dallarına ve üretim cinslerine (mallarına) göre değişmektedir. Genel olarak 1968 lerden beri tüm üretim dallarında eksik kapasitelerle çalışılıyor. Bilhassa yatırım malları üretiminde bu çalışma (kapasite) çok kısırdır. İlâvedeki tâplolardan da bu genel izah çıkarılabilinir. Yanlız %100 ün üzerindeki tüm, ~~veya~~ %100 ze yakın bazı ~~dur~~ göstergeler ~~[illegible]~~ çok kapasiteli gözüküyorlar. Bazı dallarda Doğruluk payı olmakla beraber, bu ünitelerde çifte veya üçlü vardiye çalışıldığından ~~durumun izahı~~ bunlara, az kapasiteli olmakla

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

beraber, vardiya sayısını artırarak üretimi artırma, yani eksik kapasiteyi giderme de diyebiliriz. Bu halde kapasite ölçülerinde bir bütünlük gözükmez. Yani iktisadi ünitelerin kapasite karşılaştırmalarına ve bilhassa yabancı ülkelerinkilerleyle sıhhatli yapamayız.

Genel olarak diyebiliriz: Türkiye'de kapasiteler imal. devletlerinkine oranla çok düşüktür. 1950 lerden 1968 lere kadar kısmen artan kapasite-lerle ekonomik büyümeler çalışmıştır. 1968 den itibaren azalarak, 1974/75 de oldukça düşerek 1977 de son safhaya çok düşük seviyeye ca %50 ye 1978 de çok ümitlerde %50 nin bile altına düşmüştür.

Özel teşebbüs fiyatları artırarak, eksik kapasiteden elde edilecek kâr kaybını karşılamaktadır. Vede eksik kapasiteyle bazende CHP ağırlıklı hükumet'de olduğu gibi, istemediği kabineyi veya bakanlığı uygulamaktadır (politik baskı aracı kullanıma...). Ayrıca eksik kapasiteyle işverenler işçiler ve onların sendikaları üzerinde baskı imkânı yaratmak istemesi de vardır. CHP ağırlıklı Hük. döneminde bu durum çok açıktır...

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Ek

— Lise mezunları son yıllarda ortalama 400 bine yakını üniversitelere giremiyor. Liste verilecekti bakın bulamadım.

— Yabancı sermaye geldiğinden fazlasını faiz, kâr, ve çeşitli formlarda (dış ticaret açığı, alış-satış fiyat farklarıyle, kaçak ithalin girmesi v.s.) kapital ~~olarak~~ olarak dışarı çıkmaktadır. Aşağıdaki bir misal durumu yeterli izah eder:

Bir araştırmaya göre ~~Yatırış~~ 1964 de: TL ye kapital girişi 25 Mil. $, kapital çıkışı (transfer) 5 Mil. $. iken 1974 de: TC ye kapt. girişi 25 Mil. $. çıkışı ise 40 Mil. $. oluyor. (Vgl. E. Sön. Doktora ç. s: 285) Bugün TL nin yatırış dış borçlarının ne kadar ödendiğini göz önünde tutarsak, bu kapital transferinin nekadar yükseldiğini görürüz.

1978 Sonuna göre TC'ti 20 Milyar $ dış borçludur.

TC'nin Yatırış 1975-1977 ~~dönemi~~ döviz ödemesi durumu 6,8 Milyar $ dır (Vgl. TC. Resmi Gz. 4. Beş Yıllık Plan s: 38)

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

E. Sönmez bu soruları yanıtlayacak
(çok kısa ve öz olarak)

Türkiyenin Sosyo Ekonomik Durumu Hakkında

1. Dunya ekonomik krizinin durumu, karekteristiği ve Türkiyeye yansımaları,

2. Türkiye ne zamandan beri bir ekonomik bunalım içindedir. Üretimde dalgalanmalar, fabrikalar hangi kapa siteyle çalışmaktadırlar ? -Yıllıt üretim karşilaşmaları /8-10 yıyyıllık/

3. Yapım sanayında durum nedir ?

4- Enerji sorunu burda da yıllıl enerji üretimi ve bunun dağılımı ?

5 - Tarım üretimi ? yıllık karşılaştırmalar ?

6- Türkiyenin toplam toplumsal üretimininin bir kaç yıllık karşılaştırmaları, iniş çıkışları, gelişme yönü ?

7- Üretim düşüklüğünün belirtileri :
Yatırımlarda mı azalma var ?
İşsizlikte artış,
Fiatlarda yükseliş ?

8- Son yılların Enflasyonu, Türk parasının durmadan değer kabetmesi,

9- Ekonomik bunalımnın ABD ve özellikle Batı Alman emperyalizmine bağılılığıc bir sonucu olarak son 10 yıldaki değişik hükümet dönemlerindeki derinlikleri ?

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

10 - Sosyal ekonomik gelişmelirn yönü ve ekonomik karekteri :

Burda da sınıfsal ayrışmalara değinilecek

Son yıllarda Toplam Toplumsal üründeki yapısal değişiklikler :

-Yıllara göre tarım ürünlerinin kitlesi çıkarılacak ve toplam toplam toplumsal ürünün % kaçını teşkil ettiği saptanacak,

-Aynı şekilde yapım sanayında %

-Yapım sanayinin yıllara göre ihracat düzeyi oranı %

-Hizmet sektörü toplam toplumsal ürünün kaçta kaçını % bu yıllar- arasında tespit edilecek,

Ağır Sanayı :

-Makina yapım sanayinin durumu,

-Makine sanayında teknik donatım ve emperyalizme bağlılık/yabancı sermayeye bağlılık/

-Metalorji dalında durum nasıldır ?

Bilimsel teknik devrimi ve bunun olanakları kimin elindedir ?

-Türkiyedeki sanayi kuruluşlarının ,büyüklüğüne,teknik donatımına ve örgütlülük derecesine göre düzeyleri ?

-Bunun sonucu olarak emeğin üretkenlik düzeyi nedir ?

Bu üretkenlik düzeyi ortak pazar ülkeleriyle karşılaştırılacak ..

-Enerjinin rasyonalizasyonu sorunu ?

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tarımda kapitalist ~~üretim ilişkileri~~: Gelişme ?

-Son 10 yılda tarımdaki yapısal değişiklikler nelerdir ?

- Ekilen ve dikilen arazi ve üretimin artışı,besin ürünleri ve teknik ürün (pancar,tütün çay vb.) seviyesi ?

-Tarımda kullanılan aletlerin sayısal ve niteliksel olarak değişimi /Troktör,döver biçer vb. sayıları/ ve buna göre üretimdeki artış ?

-Tahıl ürünlerinin kişi başına göre payı nedir ?

-Köyde kapitalist ilişikilerin gelişimi :

-Tarımda makinanın kullanımı sonucu üretimde ki yoğunlaşma derecesi yıllara göre ?

- Az topraklı köylülerin topraklarından olması

Toprak reformu için kaç kez girişimde bulunuldu ?

Ziraat Bankasının kredileri ve sonuçları ?

Hazine topraklarının satımı ? Kooperatiflerin durumu ,Köy-koop gelişmesi,kooperatifler ve köy bakanlığı,kredi politikası ve tefecilik üzerindeki etkileri (bölgereler göre etkileri)

Son yıllarda kaç milyon köylü ocağından göçetti,natural yarıcılık 1959 da % %20 idi şimdi nedir ?

Son 10 yılda köylüden ne kadar vergi alıniyor ? ve bütçenin kaçta kaçını teşkil ediyor ? 1959 da bu % 22 idi ..Örneğin 1950-1960 yılları arasında 10 yılda 5 misli artmıştır.

Bu gelişmelere rağmen Köyde politik örgütsel durum nedir ?

-Son yılların köylü hareketleri,

-Köyden şehre akın

-İşsizler ordusu ouluşuyor.Köyde sınıfsal ayrışım hızlanıyor

Feodal kalıntılar bölgelere göre yere yer etkisi nedir ?

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Emperyalizme Bağımlılık :

Son yıllarda emperyalizme bağımlılığın belirtileri :

a.Türkiye de yabancı tekkellerin sayısında ne kadar artış oldu ?

b.İşbirlikçi burjuvazi hangi tekellere daha ziyade bağlaniyor ?

c.Yabancı tekeller ve yabancı sermaye,Türkiye ekonomisinin kaçta kaçını kontrol ediyor /sanayinin % /

d.Yabancı sermaye ve yabancı tekeller hangi alanlarda iş yapmaktadırlar? /elektronik,metalorji,petrol,kimya,tarım,otomobil,silah üretimi ?

Yabancı finans sermeyesi ve kredi sisteminin Türkiyeye yayılışı

-İMF,Dünya Bankası,Ortak Pazer,OECD vb.

Bu krediler,aktif sermayenin % kaçını teşkil ediyor.

-Sigorta sistemi kimin elindedir ?

-Yabanca tekellerin devlet imkanlarından yararlanarak elde ettikleri kar ve yabancı sermayenin öz yatırımları olmasına rağmenn.. burda dd somut örnek verilmelidir .

-Yabancı sermaye karlarının dışarıya transfer şekli ..

/yabancı sermayeyi teşvik kanunu ? /

-Türkiyenin yabancı tekellere ve yabancı devletlere olan borçlarının miktarı ?

Bu bağlılığın teknolojik ilerlemede getirdiği bağlılık ,

Keza Düviz bağlılığı..

Dış Ticarette bağımlılık :

-Ticaret açığı yıllara göre % ,ve ödeme dengesi bozuklukları

-Bizim ihracatımız,bağımlı olduğumuz ülkelerden ithal etteğimiz malların kaçta kaçıdır % ,

-Türkiye deki yabancı sermayenin ülkerere dağılımı ?

-Hangi yabancı tekel,Türkiye ekonomisinde tekel egemenliğini elde etmek peşindedir ?

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

-Tekelci devlet kapitalizmi :

Özel yerli tekellerele ,devlet tekellerinin bir birleriyle kaynaşma dereceleri,devlet gücü ile yerli tekeller nasıl zenginleştiriyor,Türkiye hükümetlerinde ,tekel temsilcileri veya tekelcilerin kendileri varmı varsa kimlerdir ?

- İktisadi Devlet Teşekkülleri :(KİT) ler ,

-Bu kuruluşlar sanayinin % kaçını teşkil ediyor ?

-Devlet tekellerinin sayısında arma varmıdır ? Bu hangi alanlarda kendini göstermektedir ? Eğilim olarak hangi alanlarda devlekleştirmeler vardır ?

-Silah sanayi ve yabancı,yerli,devlet kuruluşlarının bu yöndeki girişimleri ?

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye Toplumunun Sosyal Sınıf Yapısı :

-Sınıfsal ayrışma var ama yön nere ye gidiyor ? sürecinin karekteristikleri

İşçi sınıfının xxxx sayısal ve niteliksel karekteristikleri ,

İşçi sınıfı ekonomide çalışan nüfusun % kaçını teşkil ediyor ?

yapım sanayında % kaçtır ?

Madenlerde % ?

- Enerji ve makine yapımında çalışanların sayısı ?

- fabrika işçisi sayısı ?

- tarım işçileri sayısı ?

- hizmet sektöründe çalışanların sayısı ?

-Bilim adamları,teknikerler,diğer aydınların nicel ve nitel durumları,işçi sınıfına yakınlık dereceleri /yeni bir işçi sınıfı katmanının ortaya çıkışı /

-Köylülük, toplumun % kaçıdır ?sayısında xazalma ne kadardır ? (köyde nüfuz azaliyormu,çoğaliyor mu ?)

-Kaç tane toprak ağası vardır, bunlar bölgelere göre nasıl dağılmıştır ? ne kadar toprak ellerinde bulunduruyorlar ? Bunların elindeki topraklarda yaşayan nüfus ne kadardır ?

-Orta katmanlar ?

Orta katmanlar,aktif nüfusun kaçta kaçıdır ?

-Bur da da yapısal durum nedir ve sayılar verilecektir ?

-Küçük tüccarlar,esnaf ve sanatkarlar,serbest bilim adamları ve devlet memurları -toplam nüfusun kaçta kaçını teşkil ediyor ? bunların gelişme yönü nedir ?

Özellikle ticaretle uğraşanlarin sayısı ne kadardır ?

-Monopol burjuvazi ile monopol olmayan burjuvazi içindeki çelişkiler ? Son yıllarda kapatılan işletme sayisi, enflasyonun bunlar üzerindeki etkisi,protesto edilen senetler, kredilerden aldıkları pay, bunlar rakamlarla,somut örneklerle gösterilmelidir ?

-Türkiye nin tanımı:tarım-kapitalist,sanayi ülkesimi dir?,gelişme düzeyi nedir ?Üretici güçlerin ortalama gelişmişlik düzeyi nedir ?

-Türkiye,dış sermaye ye ve emperyalizme bağlılık sürecinde tekelci devlek kapitalizmi gelişme derecesi nedir ?

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye hükümetlerinnin ekonomik politikaları :
(son 10 yıl alınabilir)

Son 10 yıllık zaman da gelen tüm hükümetler,iç ve dış tekellerin egemenliğini güçlendiren bir ekonomik politika yürütmüşlerdir.Buna anayasal garantiler getirerek ,değişik anti demokratik kanunlar çıkararak,61 anayasasını değiştirerek gitmişlerdir,gitmektedirler.
Öte yandan tekeller hiç birzaman anayasal hakları tanımamışlar,daha da sert kanunların çıkarılmasını dayatmışlardır .
Bu bölümde değişih hükümetlerin somut ekonomik politikaları verilecek,çıkarılan anti demokratik kanunlara ve anayasa değişikliğine değinilecek,Türkiye patronlarının zaman zaman yaptıkları çıkışlar değérlendililecektir.
Kemerleri sokma,sıkı yönetimler,ve bunun ardından kırmızın yükünü emekçilere yükleme, tekellerin karlarını artırma politikası ele alınacaktır.
Ücretler,ücret artışları-fiat artışlarının altında kalmakta ve gerçek ücretlerin de çok altındadır ?
İşçiler ve hizmetliler ulusal gelirir kaçta kaçını almaktadır ?
Biz deki ücretleri gelişmiş kapitalist ülkelerdeki ücretlerle karşılaştırma ?
Sıgortalılık ve emeklilik sorunu ? Nufusun kaçta kaçı bu imkana sahiptir?
İşsizlik parası ve hastalık kasası ?

Köylü ,esnaf ve zanatkarların durumu gittikçe kötüleşmektedir ?
Vergilerin aslan payı kimlerden alınıyor ? Bu vergilerin büyük bölümü askeri harcamalara Natoya akıyor,asalak ve parazit alanlara,polis kuvvutlerini artırmaya ayrıliyor ?
Devlet bütçesi ulusal gelirin kaçta kaçını teşkil ediyor ?Ve bu bütçenin büyük bir kısmı nereye gidiyor,tekellere ayrılan kısmını ayrıca vurgulamak gerekir.
Hükümetlerin ulusal çıkarlara karşı bu ekonomik politikaları karşısında ülkenin sorunları dahada artmakta ve geniş halk yığınlarının ulusal sorunların çözümü için ilgisi gittikçe artmaktadır ./köklü dönüşümlere/

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İşçi sınıfı partisinin ülke ekonomisinin çözüm bekleyen sorunlarına karşı konumu :

İşçi Sınıfı Partisi, durmadan artan bağımlı ekonomik politikaya karşıdır ve tüm ülkelerle eşit haklara dayalı ilişkiler ilkesini savunmaktadır. Özellikle yabancı sermayeye kapıları ardına kadar açık tutma politikasına kesinlikle karşıdır. O yabancı sermaye ile işbirliğini ancak karşılıklı yarara dayanan koşullarda istemektedir. Böylece, yabancı sermayenin ülkenin kilit noktalara/ekonomik/ yer almalarına kaşı çıkar. Bak-Proğram ve ürün yayınları.
Yabancı tekellere tanınan ayrıcalıkların kaldırılması ve halen yürürlükte bulunan yabancı sermayeyi teşvik kanununun vb. kökten değiştirilmesi, Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerle, bütün komşu ülkelerle, diğer avrupa ülkeleriyle eşit haklara dayanan ekonomik bir politikayı sovunur. O böylesi bir politikayı savunmakla, ülkeyi çağımızın gelişme yönüne damgasını vuran güçlerle işbirliğini savunmakta, ülkeyi çağ dışı yönde gelişmeye götüren eğilime karşı koymaktadır. Tabi ki, tüm ülkelerle eşit yarara dayanan ilişkileri ilkesini savunmaktadır. Parti, bununla hem ülkenin ulusal çıkarlarına, işçi sınıfının halkımızın, anti emperyalist, antimonopolist güçlerin iş ve eylem birliğine yönelmekle, diğer kapitalist ülkelerdeki emekçilerle eylem birliği kurulmasını, vargücüyle savunur, bunun sağlanması için savaşır.
Parti, tekellere para ödeyerek devletleştirme politikasına karşıdır. İşçilerin devlet sektöründe yönetime katılmasından yanadır.

Ücret politikası :

Ücretlerin artırılması, ücretlerin, emek üretkenliği ve fiat endekslerine göre durmadan ayarlanması gerekir. Vergi azaltılmalı, vergi sistemi kökünden değiştirilmelidir, köylü gelirleri yükseltilmeli, tüketim mallarının fiatlarında emekçileri kontrole katılması gerekir. Köylü örünleri taban fiatları âdil geçim normlarına göre saptanmalıdır.
-Ekonomik hayatın canlanması için, maddi üretim dallarında temel büyük yatırımlara yönelmelidir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

Ortak Pazar :

Türkiye büyük burjuvazisi ve onun hükümetleri, ortak pazara girmeyi var güçleriyle savunmaktadırlar.Bunlar böylece halkın değil, egemen çevrelerin çıkarlarını savunmaktadırlar.

Ortak pazar,sadece,ekonomik değil,politik ve askersel bir sorunu da beraberinde getiriyor.Türki ortak pazara girerse,ulusal bağımsızlık ağır bir darbe yiyecektir.Türkiyenin kaderi,Ankara da değil, Bürüksel de Nato başkenlerinde çizilecektir.

Ortak pazarın tarıma etkileri,

Sanayiye etkileri,

Emek yoğunluğuna dayanan sanayiyi getirecek,ucuz işgücü ile yabancı tekeller büyük vurgunlar vuracaklardır.

Birçok yerli firma yabancı sermaye tarafından satın alınacak,veya ortak pazar tekellerinin egemenliği altında ezilecektir.

Özellikle küçük ve orta üretim,yıkıma uğrayacaktır.

Türkiyenin ortak pazara girmesi,Türkiye yi komşu asya ülkelerine yabancı tekellerin sıçrama tahtası görevini görecektir,böylece Türkiyenin bu ülkelerle olan ilişkilerine de ortak pazar tekelleri egemen olacaklardır.

Ortak parazar,her şeyden önce işçi sınıfı için bir yıkımdır.Bunda sadece çıkarı olan,yerli ve yabancı tekellerdir.

Türkiye ortak pazara girerse,yerli tekellerin hükümeti,devleti ele geçirme süreci daha da hızlanacaktır.

Bu bölümde ayrıca,ortak pazara karşı çıkan ve pazarı savunan patronları vermek.

Ortak pazar,hangi koşulları Türkiye ye dayatiyor.

Esasında Natonun ekonomik temeli olan ortak pazara girmekle,Türkiye Nato boyunduruğuna daha da giricek,böylece ABD emperyalizminin Türkiye de egemenliği artacaktır.Böylesi bir durum ABD tekelleriyle ortak pazar tekelleri arasında mevcut olan çelişkileri ortadan kaldırmayacaktır.

Türkiyenin,hiç bir ulusun tekel egemenliğine ihtiyaci yoktur,tercih de sözkonusu edilemez.

Parti kesinlikle Türkiyenin ortak pazara girmesine karşıdır.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TABLO : 110 — Madencilik Genel Tablosu

Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL.
(1978 Fiyatlarıyla)
Dışsatım : FOB
Dışalım : CIF

MALLAR	1977 Gerçekleşme Miktar	1977 Gerçekleşme Değer	1978 Tahmin Miktar	1978 Tahmin Değer	1979 Program Miktar	1979 Program Değer	Yıllık Artış Oranı % 1978	Yıllık Artış Oranı % 1979
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(4/2)	(6/4)
İÇ TALEP TOPLAMI	(232 452,5)	(62 058,3)	(249 483,8)	(64 274,5)	(273 247,7)	(74 219,9)	(3,6)	(15,5)
Metal Madenler	8 016,3	3 511,6	7 829,2	3 511,9	9 434,0	4 270,9	0,0	21,6
Sanayi Hammaddeleri	3 203,8	2 104,0	3 873,0	2 547,6	4 771,8	3 201,5	21,0	25,7
Taşocakçılığı ve İnş. Mal.	188 739,2	4 004,4	203 337,4	4 324,9	221 826,0	4 704,9	8,0	8,8
Birincil Enerji Kaynakları	32 434,2	52 438,3	34 404,2	53 890,2	39 215,9	62 042,6	2,8	15,1
ÜRETİM TOPLAMI	(220 117,0)	(33 441,5)	(235 989,8)	(34 557,1)	(253 664,2)	(38 223,1)	(3,3)	(10,6)
Metal Madenler	7 493,7	3 552,3	7 877,3	3 707,5	8 834,0	4 100,0	4,4	10,6
Sanayi Hammaddeleri	3 642,8	2 954,5	4 084,3	3 282,0	4 462,7	3 534,9	1,1	7,7
Taşocakçılığı ve İnş. Mal.	188 862,4	4 047,4	203 466,2	4 369,0	221 967,5	4 756,5	8,0	8,9
Birincil Enerji Kaynakları	20 118,1	22 887,3	20 562,0	23 198,9	23 400,0	25 831,1	1,4	11,3
DIŞSATIM TOPLAMI	(1 584,9)	(3 581,1)	(1 323,0)	(2 890,0)	(1 527,7)	(3 312,5)	(— 19,3)	(14,6)
Metal Madenler	583,6	1 422,2	453,0	956,2	520,0	1 131,0	— 32,8	18,3
Sanayi Hammaddeleri	938,9	2 100,7	812,1	1 881,4	935,2	2 116,0	— 10,4	12,5
Taşocakçılığı ve İnş. Mal.	62,4	58,2	57,9	52,4	72,5	65,5	— 10,0	25,0
DIŞALIM TOPLAMI	(14 193,9)	(32 051,8)	(13 038,6)	(30 819,5)	(18 355,2)	(40 441,8)	(— 3,8)	(31,2)
Metal Madenler	894,2	727,5	262,5	354,1	938,7	1 016,3	— 51,3	187,0
Sanayi Hammaddeleri	775,0	1 097,3	433,9	625,4	1 600,6	1 956,2	— 43,0	212,8
Birincil Enerji Kaynakları	12 524,7	30 227,0	12 342,2	29 840,0	15 815,9	37 469,3	— 1,3	25,6

TÜRKİYE SOSYAL TÜSTAV TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TABLO : 111 — Madencilik Üretim Tahminleri

Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL
1978 Yılı Fiyatları

	1977 Gerçekleşme Miktar	1977 Gerçekleşme Değer	1978 Tahmin Miktar	1978 Tahmin Değer	1979 Program Miktar	1979 Program Değer	Yıllık Artış Oranı % 1978	Yıllık Artış Oranı % 1979

Dikkat
Fotokopi çok bozuktur, silinmiyor.

Kaynak:
1979 Programı.

TABLO : 111 — Madencilik Üretim Tahminleri (Devam)

Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL.
1978 Yılı Fiyatları

	[illegible] Gerçekleşme		1978 Tahmin		1979 Program		Yıllık Artış Oranı %	
	[illegible]	[illegible]er	Miktar	Değer	Miktar	Değer	1978	1979
[illegible]	[illegible]	[illegible]	(3)	(4)	(5)	(6)	(4/2)	(6/4)
SANAYİ HAMMADDELERİ	(3 612,8)	(2 [illegible]	[illegible]64,5)	[illegible]	(4 569,7)	(3 643,7)	(1,1)	(10,7)
Kükürt (Saf)	20,0	105,[illegible]	20,0	105,[illegible]	27,0	142,7	0,0	35,0
Fosfat (% [illegible] P_2O_5)	24,6	15,2	45,0	27,8	225,0	140,0	82,9	403,6
Maryezit (Tüvenan)	500,5	650,7	504,0	655,8	510,0	663,1	0,7	1,2
Bor Tuzları (Konsantre)	738,6	1 078,0	835,0	1 218,7	890,0	1 299,0	13,1	6,6
Kaya Tuzu	262,9	52,6	230,0	64,0	360,0	72,0	21,7	12,5
Alunit	20,0	10,0	24,0	12,0	26,0	13,0	20,0	[illegible]
Feldspat	75,2	21,3	85,6	24,2	92,0	26,0	13,6	7,4
Kuvars	8,0	2,4	9,0	2,7	10,5	3,2	12,5	18,5
Kuvarsit	155,0	19,4	170,0	21,3	180,0	22,6	9,8	6,1
Kuvars Kumu	272,0	40,2	277,2	41,0	283,0	41,9	2,0	2,2
Döküm Kumu	95,0	24,0	107,2	27,1	119,0	30,1	12,9	11,1
Dolamit (Ayıklanmış)	480,0	281,9	555,0	326,0	600,0	352,4	15,6	8,1
Grafit (Doğal)	—	—	—	—	—	—	—	—
Bentonit	58,0	58,0	76,6	76,6	82,0	82,0	32,1	7,1
[illegible] (?)	16,3	15,9	37,6	36,7	40,0	39,0	130,8	6,3
[illegible]AKÇILIĞI VE İNŞAAT [illegible]LERİ	(188 862,4)	(4 047,4)	(203 466,2)	(4 369,0)	(221 967,5)	(4 710,0)	(8,0)	(7,8)
Kireçtaşı	19 121,0	478,0	22 069,0	551,7	24 850,0	621,2	15,4	12,6
Tras	150,0	4,5	175,0	5,3	190,0	5,8	17,8	9,4
Çimento Kili ve Marn	5 054,0	126,4	5 888,0	147,2	6 700,0	167,5	16,5	13,8
Alçı Taşı	9[illegible]0,0	195,[illegible]	1 062,5	223,1	1 150,0	241,5	14,2	8,3
Sodyum Sülfat	77,0	107,8	[illegible]	114,8	[illegible]0,0	126,0	6,5	9,8
Barit (Öğütülmüş)	201,0	171,0	[illegible]	[illegible]	235,0	199,9	5,5	10,8
Diatomit	8,0	[illegible]	[illegible]	[illegible]	14,0	6,1	10,3	41,9

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TÜSTAV

TABLO : 111 — Madencilik Üretim Tahminleri (Devam)
Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL.
1978 Yılı Fiyatları

II. BÜYÜME HIZI ve ÜRETİM YAPISI :

1. BÜYÜME HIZI ve GSMH'NIN BİLEŞİMİ :

1977 yılında yüzde 4,0 lık bir artış gösteren GSMH'nın artış hızı 1978 de Dış Faktör Gelirlerinde ve GSYİH da görülen gerilemelere bağlı olarak yüzde 3,9'a düşmüş (GSYİH 1977 de yüzde 5,4 lük bir artış göstermiş, 1978 de bu hız yüzde 4,7'ye gerilemiştir.) 1978 Programında GSMH için yüzde 6,1, GSYİH için yüzde 5,9 luk artış öngörülmüştü (Tablo 1).

Sektörlerin GSYİH ve GSMH içindeki payları ve marjinal katkıları Tablo 2 ve 3 de gösterilmiştir. Tablodan da izleneceği gibi GSYİH ve GSMH artışının önemli bir kısmı tarım ve hizmet sektörlerindeki artıştan ileri gelmektedir.

Tarım sektörünün katma değerinin programda yüzde 4,1 lik bir artış sağlaması ve GSYİH içindeki payının 1977 fiyatları ile yüzde 26,1 e düşmesi öngörülmüştü. Gerçekleşme sırası ile yüzde 5,1 ve yüzde 28,3 olmuştur. (1977 yılında bu oranlar sırası ile yüzde —0,5 ve yüzde 29,2 idi.)

1978 Programında Sanayi sektörünün katma değerinin yüzde 8,0 lık bir artış ile 1977 fiyatları ile yüzde 20,0 ye çıkması öngörülmüştü. Gerçekleşme ise sırası ile 4,8 ve yüzde 19,1 olmuştur. (1977 yılı gerçekleşme oranları yüzde 10,8 ve yüzde 18,1 idi.)

Hizmetler sektörü için de yüzde 6,1 lik katma değer artış hızı öngörülerek 1977 yılı ile GSYİH içindeki payının 53,9 a yükselmesi programlanmıştı. Gerçekleşme sırası ile yüzde 4,6 ve 52,6 olmuştur. (1977 yılında bu oranlar yüzde 5,9 ve yüzde 52,6 idi.)

TABLO : 1 — Katma Değer Büyüme Hızları

(Sabit Faktör Fiyatları ile)
(Yüzde olarak)

	1977 Gerçekleşme	1978 Program Hedefi	1978 Gerçekleşme Tahmini
1. Tarım	—0,5	4,1	5,1
2. Sanayi	10,8	8,0	4,8
3. Hizmetler	5,9	6,1	4,6
4. GSYİH	5,4	5,9	4,7
5. GSMH	4,0	6,1	3,9

Kaynak DPT.

TABLO : 2 — Sektörlerin GSYİH İçindeki Payları

(Faktör Fiyatları ile)

	1977 Gerçekleşme	1978 Program hedefi (1)	1978 Gerçekleşme Tahmini (1)	1978 Gerçekleşme Tahmini (2)
1. Tarım	28,2	26,1	28,3	26,8
2. Sanayi	19,1	20,0	19,1	21,2
3. Hizmetler	52,7	53,9	52,6	52,0
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

TABLO : 3 — Sektörlerin Marjinal Katkıları ve GSYİH - GSMH İçindeki Payları

(1968 Faktör Fiyatları ile)

	1977		1978		1977 Marjinal Katkı		1978 Marjinal Katkı	
	GSYİH (1)	GSMH (2)	GSYİH (3)	GSMH (4)	GSYİH (5)	GSMH (6)	GSYİH (7)	GSMH (8)
I. TARIM	23,2	20,9	23,3	21,4	—2,1	—2,6	24,8	35,9
II. SANAYİ	23,7	21,4	23,7	21,8	44,9	54,8	23,8	34,8
— Madencilik	2,4	2,2	2,7	2,5	13,0	15,8	9,0	13,0
— İmalat	19,4	17,5	19,1	17,5	25,0	30,6	12,1	17,5
— Enerji	1,9	1,7	1,9	1,8	6,9	8,4	2,7	3,8
III. HİZMETLER	53,1	48,0	53,0	48,7	57,2	69,9	51,4	74,3
— İnşaat	6,4	5,8	6,5	6,0	6,6	8,0	7,6	11,0
— Ticaret	14,4	13,0	14,2	13,0	13,1	16,0	9,3	13,5
— Ulaştırma	10,4	9,4	10,2	9,4	12,4	15,1	7,6	11,0
— Mali Müesseseler	2,5	2,2	2,5	2,3	4,3	5,3	2,9	4,2
— Mesken Gelirleri	4,7	4,2	4,8	4,4	6,0	7,3	6,9	10,0
— Serb. Mes. ve Hiz.	5,1	4,6	5,1	4,7	4,3	5,3	4,6	6,6
— Devlet Hizmetleri	9,6	8,7	9,7	8,9	10,5	12,8	12,4	18,0
IV. GSYİH (F.F.)	100,0	90,3	100,0	91,9	100,0	122,1	100,0	144,5
V. VAS. V. - SÜBV.		8,8		7,5		—12,2		—37,4
VI. DIŞ Alem F. G.		0,9		0,6		—9,9		—7,1
VII. GSMH (P. F.)		100,0		100,0		100,0		100,0

Not : Yuvarlamalar nedeni ile rakamlar tam tutmayabilir.
Kaynak : DPT.

TABLO : 4 — Sektörlerin Marjinal Katkıları ve GSYİH - GSMH İçindeki Payları

(Cari Fiyatlarla)

	1977		1978		1977 Marjinal Katkı		1978 Marjinal Katkı	
	GSYİH (1)	GSMH (2)	GSYİH (3)	GSMH (4)	GSYİH (5)	GSMH (6)	GSYİH (7)	GSMH (8)
I. TARIM	28,2	25,3	26,8	24,8	23,6	21,9	23,4	23,3
II. SANAYİ	19,1	17,1	21,2	19,6	18,4	17,0	26,0	25,9
— Madencilik	1,8	1,6	1,8	1,6	3,7	3,5	1,6	1,6
— İmalat	15,5	13,9	17,5	16,2	12,2	11,3	22,3	22,2
— Enerji	1,8	1,6	1,9	1,8	2,4	2,3	2,1	2,1
III. HİZMETLER	52,6	47,2	52,0	48,0	58,0	53,7	50,6	50,3
— İnşaat	5,4	4,9	5,8	5,3	6,1	5,7	6,6	6,6
— Ticaret	13,2	11,9	13,1	12,1	11,8	11,0	12,7	12,7
— Ulaştırma	9,0	8,1	8,9	8,2	8,4	7,8	8,6	8,5
— Mali Müesseseler	2,6	2,4	2,3	2,2	2,0	1,9	1,7	1,7
— Mesken Gelirleri	4,0	3,6	4,7	4,3	5,2	4,8	6,1	6,1
— Ser. Meslek ve Hiz.	5,2	4,7	5,2	4,8	5,0	4,6	5,2	5,2
— Devlet Hizmetleri	13,1	11,7	12,0	11,1	19,5	18,0	9,6	9,6
IV. GSYİH (F. F.)	100,0	89,6	100,0	92,4	100,0	92,6	100,0	99,5
V. VAS. V. - SÜBV.		9,2		6,7		—0,6		[illegible]
VI. DIŞ ALEM F. G.		1,2		0,9		7,4		[illegible]

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 1 : GAYRİSAFİ MİLLİ HASILANIN VE SEKTÖREL KATMA DEĞERLERİN BÜYÜME HIZLARI

(Sabit fiyatlarla)

Sektörler	Hedefi	1973	1974	1975	1976	1977	III. Plan dönemi ortalaması 1978 (5)	
Gayrisafi Milli Hasıla	7,4	5,4	7,4	8,0	7,7	4,0	6,5	2,7
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	7,6	4,4	8,5	8,9	8,5	4,4	6,9	3,2
Tarım	3,7	10,1	10,3	10,9	7,6	10,5	3,3	2,2
Sanayi	11,4	11,3	8,3	9,0	10,3	10,8	9,9	6,8
— Madencilik	13,7	4,8	21,4	11,8	7,0	37,9	16,0	17,9
— İmalat Sanayii	11,1	12,1	6,9	8,1	10,0	7,1	8,8	5,4
— Enerji	12,4	9,1	11,8	17,1	18,4	22,6	15,7	7,1
Hizmetler	6,8	11,4	8,0	7,7	8,8	6,8	7,9	4,4

Kaynak : DİE

2. TARIM - SANAYİİ - HİZMETLER İLİŞKİSİ

5. III. Plan döneminde GSMH'daki artış ile birlikte ekonomide belirli bir yapısal değişikliğin de gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu yapısal değişmeyle, sanayiin öteki sektörlere göre daha hızlı büyümesi ve GSYİH içindeki paymın artması öngörülmüştür. 1972 - 1977 döneminde sanayiin GSYİH içindeki payı belli ölçüde artmış, ancak bu artış III. Planın öngördüğü yapısal değişikliği gerçekleştirememiştir. Tarım sektörü bu dönemde GSYİH içindeki paymı koruyarak GSYİH'nınyaklaşık yüzde 29'unu oluşturmuştur. Hizmetler sektörünün payı ise III. Plan döneminde hedef alınan düzeyde tutulamamıştır.

6. Sektörlerin cari ve 1976 fiyatlarıyla GSYİH ve GSMH içindeki paylarının karşılaştırması önemli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. III. Plan döneminde tarım sektörünün 1976 fiyatlarıyla GSMH ve GSYİH içindeki payları cari fiyatlarla olan paylarından daha yüksektir. Buna karşılık sanayi sektörünün 1976 fiyatlarıyla GSYİH ve GSMH içindeki payları cari fiyatlarla olan paylarından daha düşüktür.

7. Tarım ürünleri fiyatları ile sanayi ürünleri fiyatları arasındaki ilişki, 1968 - 1976 yılları için Tablo 2'de verilmektedir. Söz konusu yıllarda, iç ticaret hadleri endeksi tarım lehine sürekli bir gelişme göstermiştir. Bu gelişme II. ve III. Plan dönemlerinde tarımdan sanayie iç ticaret hadlerindeki değişmeler yoluyla kaynak aktarılmadığını göstermektedir.

8. Ancak 1975 - 1977 döneminde tarım ürünleri fiyatlarının, taban fiyatları uygulaması yoluyla düşük tutulması iç ticaret hadlerinde tarım lehine olan gelişmeyi durdurmuş görülmektedir.

Tablo 2 : İç Ticaret Hadleri (1965 = 100)

	Çiftçinin ödediği fiyatlar	Çiftçinin eline geçen fiyatlar	İç ticaret hadleri
	(1)	(2)	(2/1)
1968	215,6	261,7	121,4
1969	227,0	280,8	123,7
1970	244,1	314,6	128,9
1971	284,9	375,0	131,6
1972	312,1	393,3	126,0
1973	403,2	529,1	131,2
1974	568,2	741,9	130,5
1975	664,9	845,9	127,2
1976	816,3	962,1	117,9

Kaynak : DPT

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 153 : KAMU GİRİŞİMİ [illegible]

	Kuruluş Sayısı	Kuruluş Bazında Birim Sayısı Toplamı	Nominal Sermaye Toplamı (Milyon TL.)	Kuruluşlarda Kamu Payı — Gerçek Kamu Payı — Top. Tut. (Mil. TL.)	Gerçek Kamu Payı — Ortalama (%)	Kuruluşların Bağlı Değerleri Toplamı (Mil. TL.)
Katma Bütçeli Kuruluşlar (5) (Üniversiteler Hariç)	10	540	.		100.00	...
Kamu İktisadi Teşebbüsleri (DPT'ce İzlenen KİT'ler)	(40)	(3 198)	(148 179)	(146 302)	98.50	(147 830)
Özel Yasalı Kuruluşlar (6)	4	279	69 410(1)	69 410(1)	100.00	5 425
İktisadi Devlet Teşekkülleri (7)	18	1 552	61 493	[illegible] 3	[illegible]	106 694
Anonim Ortaklıklar	6	306	7 590	[illegible] 57	[illegible] 83	19 325
Anonim Şirketler (8)	2	441	9 776	[illegible] 92	[illegible] 47	16 386
Özel Yasalı Diğer Kuruluşlar (6)	14	216	1 041(2)	[illegible] 2)	[illegible] 00	3 351
Kamu Payı % 50'den Fazla Olan Diğer Şirketler (9)	65	124	6 764	[illegible] 74	[illegible] 37	23 121
Kamu Payı % 50'den Az Şirketler (10)	111	484	6 169	[illegible] 15	27.40	12 983
	240	4 572(3)	162 113(4)	[illegible] 2	[illegible] 98	167 785

(1) Sosyal Sigortalar Kurumu ve Emekli Sandığı fonları nominal sermaye [illegible] dahiptir.

(2) 39 Kuruluşun nominal sermayesi yoktur.

(3) Döner sermayeli kuruluşlar, yerel yönetim girişimleri ve Kamudan sermaye katkısı olan Kooperatifler ile birlikleri dahil edilmiştir.

(4) Katma Bütçeli Kuruluşlar hariçtir.

(5) Tahkikat [illegible], iskan, [illegible], eğitim, [illegible], eski yapı tesisleri yapımı, [illegible] birlikleri, Turizm [illegible] işletmeciliği, eğitim hizmetleri, [illegible] işletmeciliği, eski eserleri koruma hizmetleri.

(6) Tarım ve hayvancılık ürünleri, [illegible], sağlık, [illegible], kömür, nükleer araştırma, enerji ve madencilik sektörü etüdleri, eğitim hizmetleri, [illegible] alanında araştırma ve yapım, proje, plan ve harita yapımı, ticaret, [illegible] işletmeciliği.

(7) Bağımsız Devlet [illegible], [illegible], [illegible] ve [illegible] amaçlı [illegible] ve madencilik sanayileri, kömür [illegible], enerji [illegible] sağlık [illegible] ticaret [illegible] işletmeciliği, [illegible] ve [illegible] teknik, eğitim ve [illegible] işletmeciliği, deri [illegible], [illegible], [illegible].

(8) Deniz yolu ve kara yolu taşımacılığı, [illegible], [illegible], [illegible] işletmeciliği.

(9) Madencilik, bitkisel yağlar, şeker, gübre, yem, demir çelik, demir dışı metaller, doğalgazcılık, makina sanayi, petrol, petrokimya, lastik, deniz yolu taşımacılığı, gemi yapımı, bankacılık, sigortacılık, inşaat malzemeciliği.

(10) Hayvansal ve bitkisel gıda maddeleri, gübre, yem, çimento, cam, seramik, madencilik, makina imalatı, demir - çelik, tekstil, [illegible], sigortacılık, demir dışı metaller, taşımacılık, matbaacılık, lisanslı işletmeciliği.

2. İLKELER VE POLİTİKALAR

1162. IV. Plan döneminde kamu girişimciliğinin mevcut potansiyelinin en üst düzeyde değerlendirilmesi plan disiplini ve hedefleri çerçevesinde hızla geliştirilmesini sağlayacak yasal, kurumsal ve ekonomik yapıya en kısa sürede kavuşturulması sağlanacaktır.

1163. Kamu girişimlerinin kendini yaşatan ve geliştiren ekonomik kuruluşlar olarak yeni ve etkin bir örgütleşme yapısına kavuşturulmaları IV. Plan'ın gündemine öncelikle girmektedir. Bu girişimler sermaye birikimini hızlandırmak, istihdam [illegible] sağlamak, teknoloji üretmek, üretim ve dışalım hedeflerini gerçekleştirebilmek dengeli sanayileşmeye ve sanayinin yurt sathına daha sağlıklı bir şekilde yayılmasını sağlamak için daha az sayıda, büyük ve güçlü birimler dönüştürülecek ve kendilerine ait finansman kuruluşlarını (bankalarını) kısa sürede oluşturmaları sağlanacaktır. Bu amaçla, kamu girişimciliği kapsamı içinde kabul edilen işletmeci kuruluşların, işlev, yatay ve dikey bütünleşme, birbirlerini tamamlama ve ölçek ekonomileri ölçütlerine göre Sektör Kurumu çatısı altında bir araya getirilerek, yeniden örgütlenmeleri temel ilke olacaktır. Böylelikle bütünüden farklı kuruluş, örgütleme, yönetim, denetim ve personel yasalarına bağlı, plan uygulaması ve disiplini açısından değişik yaklaşımlara konu olan kamu girişimlerinin, aynı ilkeler, normlar ve yasalar çerçevesinde, plan disiplini uygulaması içinde çalışır duruma gelmeleri hedef alınacaktır.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TABLO : 84 III. PLAN DÖNEMİNDE BANKA KREDİLERİNİN DAĞILIMI (Yıl Sonlarına Göre)

	Milyon TL.						Yüzde Dağılım					
	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1972	1973	1974	1975	1976	1977
ÜRETİM SEKTÖRÜ	25.637	33.017	41.461	34.879	17.770	93.370	45.8	44.0	45.3	38.0	39.1	40.3
Sanayi	16.399	21.067	26.995	34.879	46.985	60.802	29.3	28.1	29.2	25.1	25.6	26.3
Sanayi Bankaları	2.788	3.763	4.253	5.232	6.385	8.499	5.0	5.0	4.4	3.8	3.5	3.7
Diğer Bankalar	13.611	17.304	22.742	29.647	40.600	52.303	24.3	23.1	23.8	21.3	22.1	22.6
Madencilik-Diğer Bank.	572	716	961	664	1.533	1.812	1.0	1.0	1.0	0.5	0.8	0.8
Tarım	7.128	9.262	10.952	13.319	16.959	21.240	12.7	12.3	11.4	9.6	9.3	9.2
Tarım Kredi Koop.	2.426	2.739	2.955	3.236	4.146	5.203	4.3	3.6	3.1	2.3	2.3	2.2
Diğer Üreticiler	4.702	6.523	7.997	10.083	12.811	16.037	8.4	8.7	8.3	7.3	7.0	6.9
Küçük Sanat. Esnaf.	1.538	1.972	2.533	3.940	6.233	9.516	2.8	2.6	2.7	2.8	3.4	4.1
KONUT BAYINDIRLIK	6.164	7.180	7.262	9.798	14.332	18.981	11.0	9.5	7.6	7.0	7.8	8.2
Konut İnşaatı	1.727	1.884	2.017	2.225	[illegible]	3.140	3.1	2.5	2.1	1.6	1.4	1.4
Mahalli İdareler	2.635	2.954	3.404	4.494	4.953	6.500	4.7	3.9	3.6	3.2	2.7	2.8
Afetler İçin	813	998	1.069	1.185	1.394	1.561	1.4	1.3	1.1	0.8	0.7	0.7
Diğer İnşaat	989	1.354	772	1.894	5.452	7.780	1.8	1.8	0.8	1.4	3.0	3.4
KAMU MALİ SEKTÖRÜ	5	61	36	1	1	1	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 85 : PLAN DÖNEMLERİNE GÖRE BANKA KREDİLERİNİN ARTIŞLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI :

(Milyon TL.)

	I. Plan Dönemi		II. Plan Dönemi		III. Plan Dönemi	
	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde
ÜRETİM SEKTÖRÜ	6 164	47.39	15 618	47.87	67 733	38.59
Sanayi	3 104	23.87	11 448	35.09	44 403	25.[illegible]
Sanayi Bankaları	709	5.45	1 745	5.35	[illegible]11	3.[illegible]
Diğer Bankalar	2 395	18.42	9 703	29.74	38 692	22.05
Madencilik - Diğer Bankalar	155	1.19	402	1.23	1 [illegible]0	.71
Tarım	2 503	19.24	2 815	8.62	14 112	8.04
Tarım Kredi	880	6.77	1 092	3.34	2 777	1.58
Diğer Ür.	1 623	12.47	1 723	5.28	11 335	6.46
Küçük Sanat	402	3.09	953	2.92	7 978	4.54
KONUT BAYINDIRLIK	1 121	8.62	2 779	8.52	12 817	7.3[illegible]
Konut İnşaatı	558	4.30	[illegible]	.14	1 413	.81
Mahalli İdareler	336	2.58	1 331	4.09	3 865	2.20
Afetler	155	1.19	650	1.99	748	.42
Diğer İnşaat	72	.55	752	2.30	6 791	3.87
KAMU MALİ SEKTÖRÜ	3	.02	17	.05	4	
DAĞITIM	3 370	25.91	9 717	29.78	52 507	29.93
Dışsatım	1 468	11.29	3 390	10.39	28 795	16.41
T. S. K.	1 059	8.14	1 991	6.10	24 475	13.95
Diğer Dışsatım	409	3.14	1 399	4.29	4 320	2.46
Turizm	10[illegible]	.08	160	.49	803	.46
Dışalım	762	5.86	2 152	6.59	5 377	3.06
İçticaret	1 130	8.68	4 015	12.31	17 532	10.00
SEKT. DAĞITILAMAYAN	2 348	18.06	4 528	13.88	42 431	24.18
25 Binden Az	610	4.69	349	1.08	1 245	.71
İpotekli Ticari Kredi	89	.69	313	.96	524	.30
Diğerleri	1 649	12.68	3 866	11.84	40 662	23.17
KREDİLER TOPLAMI	13 006	100.00	32 625	100.00	175 483	100.00

Kaynak : TC Merkez Bankası

337. Para - kredi, maliye ve iç - dış ticaret politikalarının birbiriyle tutarlı bir bütün olarak uygulanmasında başarı kazanılamamış ve fiyatlarda istikrar sağlanamamıştır.

338. Türkiye ekonomisi 1970'lerin başından bu yana gittikçe hızlanan enflasyon sürecine girmiştir. 1970 yılında yapılan devalüasyon belirginleşen bir maliyet ve talep baskısını getirmiş, bunda yürürlüğe giren Dev-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TABLO 94 : PLANLI DÖNEMDE KAMU ve KİT YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL.)

	I. Plan Dönemi 1963 - 1967				II. Plan Dönemi 1968 - 1972				III. Plan Dönemi 1973 - 1977			
	KİT		KAMU		KİT		KAMU		KİT		KAMU	
	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde	Değer	Yüzde
Tarım	112,5	1,0	6.110,0	18,4	123,2	0,4	9 631,0	15,0	866,0	0,6	30 935,0	10,4
Madencilik	2 267,3	19,7	2 589,0	7,8	2 885,0	8,8	3 681,0	4,9	15 198,0	10,3	19 849,0	6,7
İthalât	3 617,6	31,4	4 089,0	12,3	15 675,7	47,9	16 579,0	12,2	65 208,0	44,2	70 072,0	23,6
Enerji	2 076,1	18,0	3 736,0	11,3	6 147,1	18,8	10 917,0	14,6	29 753,0	20,2	41 814,0	14,1
Hizmetler	3 449,1	29,9	16 637,0	50,2	7 907,2	24,1	33 896,0	45,3	[illegible]	24,7	134 201,0	45,2
TOPLAM	11 522,0	100,0	33 161,0	100,0	32 742,0	100,0	74 764,0	100,0	147 399,0	100,0	296 871,0	100,0

Kaynak : DPT.

Tablo 95 : I., II. ve III ncü PLAN DÖNEMLERİNDE KAMU ve KİT YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMLARI (Yüzde)

	1963		1967		1968		1972		1973		1977	
	KİT	KAMU	KİT	KAMU	KİT	KAMU	KİT	KAMU	KİT	KAMU	KİT	KAMU
Tarım	1,9	16,1	0,5	17,8	[illegible]	17,7	0,2	9,7	0,4	9,3	0,9	[illegible]
Madencilik	17,1	6,6	15,8	6,1	10,0	4,5	8,1	5,4	9,4	6,2	10,7	6,7
İmalât	27,2	10,2	38,8	14,4	41,2	15,6	53,3	29,3	44,4	23,8	43,2	22,6
Enerji	17,5	8,9	16,2	12,1	18,8	13,8	14,1	13,3	14,4	13,1	21,6	14,9
Hizmetler	36,3	58,2	28,7	49,0	29,1	48,4	24,3	42,3	31,4	47,5	23,6	44,0
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : D.P.T.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 125 : VERGİ GELİRLERİNİN YÜZDE DAĞILIMI

	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Dolaysız	50.8	49.1	49.7	50.2	50.9	51.5
Dolaylı	48.1	49.8	49.2	48.7	48.0	47.4
Servet	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tablo 126 : KAMU KESİMİ HARCAMA HEDEFLERİ (1978 Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

Harcama Kalemleri	1978	Yüzde Pay	1979	Yüzde Pay	1980	Yüzde Pay	1981	Yüzde Pay	1982	Yüzde Pay	1983	Yüzde Pay	IV. Plan Toplamı	Yüzde Pay	Yıllık Ortalama Yüzde Artış
Cari Harcamalar	168,9	48,9	182,5	47,1	198,9	45,6	218,3	44,1	241,1	43,4	266,2	42,7	1 107,0	44,3	9,5
Yatırım Harcamaları	121,5	35,2	140,8	36,2	164,3	37,6	186,4	37,7	208,9	37,5	233,8	37,6	931,7	37,4	14,0
Transfer Harcamaları 1/	55,1	15,9	64,3	16,7	73,4	16,8	90,0	18,2	106,0	19,0	122,8	19,7	457,1	18,3	17,4
TOPLAM	345,5	100,0	387,7	100,0	436,6	100,0	494,7	100,0	556,0	100,0	622,8	100,0	2 497,8	100,0	12,5

1/ Nakit artışını (Kasa/Banka değişimini) de kapsamaktadır.

Tablo 127 : KAMU KESİMİ EK FİNANSMAN GEREĞİ

(1978 Fiyatlarıyla, Milyar TL.)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	IV. Plan Toplamı	Yıllık Ortalama Yüzde Artış
1. Toplam harcamalar (1)	345,5	387,7	436,6	494,7	556,0	622,8	2 497,8	12,5
2. Toplam gelirler (2)	332,4	367,2	414,8	473,7	532,7	600,6	2 389,0	12,6
Ek finansman gereği	13,1	20,5	21,8	21,0	23,3	22,2	103,8	11,1

(1) *Nakit artışını da kapsamaktadır.*
(2) *İç borçlanma dahildir.*

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

	IV. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1983	IV. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)
		Milyon TL.	
	5.8	71.4	5.8
	5.5	24.3	5.5
	5.8	100.0	5.8

	IV. Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1983
		Milyon TL.
	5.9	9.345.0
	9.8	39.870.5
	9.0	49.215.5
	2.7	3.292

...ünde büyük dışa-...tılmiştir) ve ipek ipliği, ...da suni, sentetik ve ... ...sı gruplarının mal ...in büyük ölçüde yur...

1977 yılı sonunda 3.003.850 ...ağ sayısına göre kurulu ...

...ken, yerli yapılığa dayalı ...lu tezgâh sayısında her ...a yünlü dokuma kapasitesin...

...ere yünlü sanayii toplam...

...ş, pamuklu dokuma üretimi...

...a değerlenen fiziki üretim be...ndan ötürü önemli ölçüde...

...ve ipek ipliği ile suni sentetik...ma artış yüzde 24,0, sun...

...tması nedeniyle, başta pamuk...da görülmüş, yıllık ortalam...

...yüzdesi olarak: tufting, keçe...r.

Tablo 205: DOKUMA VE GİYİM SANAYİİ ÜRETİM TAHMİNLERİ

Birim : 1978 Yılı Fiyatları
Miktar : Ton
Değer : Milyon TL.

	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1977 ÜBYP Hedefi		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
DOKUMA													
1. Pamuk İpliği	210 000	12 306	300 000	21 682	12,0	352 000	20 627	10,9	390 000	22 854	525 000	30 765	6 1
2. Pamuklu Dokuma	965 000	20 670	1 300 000	27 846	6,2	1 230 300	26 346	5,0	1 350 000	28 917	1 900 000	40 698	7,0
3. Yün İpliği	35 000	5 684	47 000	7 308	5,2	48 000	7 470	5,6	47 000	7 630	60 000	9 745	5,0
4. Yünlü Dokuma	33 000	6 600	53 000	10 600	9,9	50 400	10 080	8,8	55 000	11 000	75 000	15 000	6,4
5. Suni Sentetik ve İpek İpliği	5 800	813	17 600	2 384	24,0	18 600	2 608	26,3	20 000	2 800	30 000	4 205	8.5
6. Suni Sent. ve İpek İpliği	74,9	3 205	130	5 564	11,7	135	5 846	12,8	300	12 840	700	29 960	18,4
7. Keten, Kendir, Jüt, Sisal İp.	—	—	—	—	—				—	—	—	—	—
8. Keten ,Kendir, Jüt, Sisal Dokuma	6 502	1 172	7 800	1 405	3,7	8 003	1 359	3,0	8 500	1 532	13 000	2 345	9,9
9. Halı (el ve makine)	4 200	6 385	7 000	10 640	10,7	5 900	8 968	7,0	7 500	11 400	13 500	20 520	12.5
10. Tafting, Keçe, Kilim	8 500	2 587	13 000	3 960	8,9	14 300	4 352	11,0	14 500	4 415	21 000	6 390	7,7
11. Diğerleri	—	7 757	—	4 300	— 11,1	—	6 857	— 2,4	—	4 400	—	6 000	6,4
TOPLAM		48 196		64 315	5,9		94 513	14,4		74 504		120 893	10,2
HAZIR GİYİM													
12. Örme Eşya	8 100	2 200	12 500	3 450	9,4	15 200	4 460	13,6	13 500	3 730	30 000	8 280	17,2
13. Hazır Giyim ve Hazır Eşya	18 900	8 473	58 000	19 865	25,2	46 200	15 824	19,6	62 000	21 235	80 000	27 400	5.3
TOPLAM		8 673		23 315	21,9		19 984	18,2		24 965		35 680	7,4
GENEL TOPLAM		56 859		87 630,0	9,0		114 497	15,0		99 469		156 573	9,5

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

22. Toprak ve Tarım Reformu Yasasının Anayasa Mahkemesince iptal edilmesiyle kamulaştırılan topraklar ile Hazine topraklarının korunması, kullanılması, dağıtılması; sınırlı sayıda da olsa toprak dağıtılanların işletmelerinin devamı; bölgede yapılan yatırımlar, gerçekleştirilen sulama şebekeleri ve diğer altyapılardan yararlanma konularında ve topraklarının bir kısmı kamulaştırılan toprak sahiplerinin bu topraklarla ilişkilerinde ağır sorunlar ortaya çıkmış bulunmaktadır.

4. SANAYİ SEKTÖRÜNDE GELİŞMELER :

(1) Sınai Üretimin Bileşimi :

23. III. Plan döneminde sınai üretimin birleşiminde belirli değişiklikler gözlemlenmektedir. İmalat sanayi üretiminin toplam sınai üretim içindeki payı 1972'de yüzde 94,9 iken 1977'de yüzde 94,0 olmuştur. Madencilik üretimi ise bu dönemde payını artırarak 1972'de yüzde 2,7'den 1977'de yüzde 3,9'a yükselmiştir. Enerji üretiminin ise toplam içindeki payı 1972 - 1977 döneminde azalmış, 1972'de yüzde 2,4 iken 1977'de 2,1 olmuştur. (Tablo 8).

Tablo 8 : SINAİ ÜRETİMİN BİLEŞİMİ :

(Yüzde)

	1972	1977	III. Plan hedefi 1977
Madencilik	2,7	3,9	3,7
İmalat San.	94,9	94,0	93,5
Tüketim malları	53,2	49,0	42,6
Ara malları	33,9	37,7	40,7
Yatırım malları	12,9	13,3	16,7
Toplam İmalat San.	100,0	100,0	100,0
Enerji	2,4	2,1	2,8
Toplam Sanayii	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DPT

(2) İmalat Sanayiinin Bileşimi :

İmalat Sanayii üretiminin tüketim, ara ve yatırım malları olarak bileşimi Tablo 8'de görülmektedir. III. Plan döneminde tüketim malları üretiminin toplam imalat sanayii üretimi içindeki payı azalırken, ara malları ve yatırım mallarının payı artmıştır. İmalat sanayi üretiminin bu yönde gelişmesi sınaileşme hedefleri doğrultusundadır. Ancak bu olumlu gelişme III. Plan da hedef alınan yapıya ulaşmada yeterli olmamıştır. III. Plan döneminde imalat sanayi üretimi içinde tüketim malları sanayilerinin payı ağırlığını korumuş, 1972'de yüzde 53,2 iken 1977'de yüzde 49,0'a düşmüş ve III. Planda 1977 yılı için öngörülen yüzde 42,6'lık pay gerçekleştirilememiştir. Ara mallarının toplam imalat sanayi üretimi içindeki payı 1972'de yüzde 33,9 iken 1977'de yüzde 37,7'ye; yatırım mallarının payı ise 1972'de yüzde 12,9 iken 1977'de yüzde 13,3'e yükselmiştir. 1972'de toplam ara malları üretiminin yüzde 18,8'ini oluşturan kimya, petrokimya ve gübre üretimi toplamının payı 1977'de yüzde 16,4'e düşmüştür. Diğer önemli bir mal grupu olan demir - çelik ürünlerinin ara malları üretimi içindeki payı ise 1972'de yüzde 18'1 iken 1977'de yüzde 12,5 olmuştur. Bu veriler III. Plan döneminde ara malları üretiminde gerçekleştirilmek istenen yapıya ulaşılamadığını, sınaileşme stratejisi açısından önemli olan ara mallar üretiminde yeterli gelişme sağlanamadığını göstermektedir.

24. Yatırım malları üreten sektörlerin toplam üretimleri içinde en yüksek payı elektrikli makineler ve ulaşım araçları almaktadır. Toplam yatırım malları üretimi içinde elektrikli makineler üretiminin payı 1972'de yüzde 15,1 iken 1977'de yüzde 19,8'e, ulaşım araçları üretiminin payı ise 1972'de yüzde 36,6'dan 1977'de yüzde 38,1'e yükselmiştir. Bu sektörlerin paylarında görülen artış, III. Plan döneminde dayanıklı tüketim mallarının (elektrikli ev araçları, otomobil vb.) üretimlerinin esas yatırım malları üretimlerinden daha hızlı geliştiği ve III. Planda yatırım malları sanayiinin yapısı için öngörülen hedeflere ulaşılamadığını göstermektedir. Elektriksiz makineler ve tarımsal makinelerin toplam yatırım malları üretimi içindeki payları 1977'de 1972 yılına göre azalmıştır. (Tablo 9).

25. İmalat sanayi üretiminin tüketim, ara ve yatırım malları arasındaki dağılımı gelişmiş ülkelerde ara ve yatırım malları lehine iken gelişmekte olan ülkelerde tüketim mallarının lehinedir. Türkiye'de dışa bağımlılığı azaltan bir sınai yapının oluşturulabilmesi için imalat sanayii içindeki ara ve yatırım malları üretimlerinin paylarının artırılması gerekliliği açıktır.

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

13. III. Plan döneminde kimyasal gübre kullanımında önemli artışlar olmuştur. 1972 yılında 3,3 milyon ton olan kimyasal gübre kullanımı yılda ortalama yüzde 14,9 oranında artarak 1977 yılında 6,6 milyon tona ulaşmıştır. Hektar başına kimyasal gübre kullanımı ise 1972 yılında 34 kg'dan 1977 yılında 67 kg'a yükselmiştir.

14. 1972 yılında 135 726 olan traktör sayısı 1977 yılında yaklaşık olarak 325.225 e yükselmiştir. Ancak plan hedeflerini aşan bu sayısal artışa karşın kapasite yeterli etkinlikte kullanılamamıştır.

15. 1972 yılında 1,9 milyon hektar olan sulanan alan, 1977 yılında 2,6 milyon hektara ulaşmıştır. Sulanabilir alanın 8,5 milyon hektar olduğu varsayılırsa, sulanan alanın oranı 1972'de yüzde 22,4 iken 1977'de yüzde 30,0 dolaylarına çıkmıştır.

Tablo 4 : VERİM ARTIRICI BAŞLICA GİRDİLER VE MAKİNELEŞMEDE GELİŞMELER

Başlıca Tarımsal Girdiler	Birim	1962	1967	1972	1977
Kimyasal Gübre Kullanımı	Bin Ton	295	1 535	284	6 577
Sulama Alanları	B.Hek.	1 300	1 540	2 041	2 587
Biçerdöver Parkı	Adet	6 072	7 840	9 029	20 286
Traktör Parkı	Adet	43 747	74 982	135 726	325 225
Mibzer Parkı	Adet	55 135	84 220	100 857	139 824

Kaynak : DİE

(4) Toprak Dağılımı :

16. Nüfusun yarıdan çoğunu oluşturan köylünün temel üretim aracı olan toprağın mülkiyet açısından dağılımı dengesiz ve adaletsiz bir durum göstermekte, topraksız aile sayısı giderek artmakta, çiftçi ailelerinin giderek büyüyen bir bölümü küçük ve orta boy işletmelerde geri yöntemlerle üretim yapmaktadırlar. Bu yapı, tarımda verim düşüklüğüne, gelirin adaletsiz bölüşümüne ve toplumsal huzursuzluğa yol açmaktadır.

17. Tarım işletmelerinin yüzde 10,9'u beş dekardan küçük toprakları işletmekte, bu topraklar tüm işlenen alanın ancak binde 6'sını oluşturmaktadır. Tarım işletmelerinin yüzde 70,6'sı, işlenen tüm toprakların ancak yüzde 21,1'ini işleyebilmektedir. Bunlar 50 dekar ve daha küçük toprakları oluşturmaktadır. Öte yandan işletmelerin yüzde 1,1'ini oluşturan 500 dekardan büyük toprakları işleyenler işlenen tüm toprakların yüzde 22,2'sini ekip - biçmektedirler. Tüm tarım işletmelerinin binde 5'ini oluşturan 1 000 dekardan büyük toprak işleyen tarım işletmeleri ise toplam işlenen alanın yüzde 15,4'ünü işlemektedirler. (Tablo : 5)

Tablo 5: TARIMDA İŞLENEN TOPRAKLARIN BÜYÜKLÜĞÜNE GÖRE DAĞILIMI 1973

Toprak Dilimi (Dekar)	Hane Yüzdesi	Birikimli Hane Yüzdesi	Toprak Yüzdesi	Birikimli Toprak Yüzdesi
1 — 5	10,9	10,9	0,6	0,6
6 — 10	14,9	25,8	1,9	2.5
11 — 20	19,6	45,4	4,8	7,3
21 — 50	25,2	70,6	13,8	21,1
51 — 100	16,2	86,8	18,7	39,8
101 — 200	8,5	95,3	19,5	59 3
201 — 500	3,6	98,9	18,5	77,8
501 — 1000	0,6	99,5	6,8	84,6
1001 +	0,5	100,0	15,4	100.0

Kaynak : DPT, «Türkiye Tarımında Yapısal Değişme, Teknoloji ve Toprak Bölüşümü», 1978

4. Beş Yıllık Kalkınma
Planı

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

26. III. Plan döneminde sınai yapıda ara ve yatırım malları lehine öngörülen ölçüde dönüşüm sağlanamadığı gibi sanayi işletmelerinin genellikle optimum ölçeklere göre küçük, dış alım girdilerine aşırı dayalı, iç piyasaya dönük yapısı da süregelmiştir. Ayrıca sanayide kapasitenin düşük kullanımı, özellikle ödemeler dengesi darboğazı nedeniyle hammadde ve ara malı sağlamada karşılaşılan güçlüklere, genel olarak kamu kesiminde yetersiz yönetim ile temel durumundaki işletmelerde kârlılığı artırmanın esas tutulmasına bağlı olarak, daha belirgin bir sorun durumuna gelmiştir.

Tablo 9 : İMALAT SANAYİİ ÜRETİMİNİN ALT SEKTÖRLERE GÖRE BİLEŞİMİ

(Yüzde)

	1972	1977	Plan hedefi 1977
Tüketim malları	100,0	100,0	100,0
Gıda + İçki + Tütün	73,0	74,6	71,0
Dokuma ve giyim eşyası	27,0	25,4	29,0
Ara malları	100,0	100,0	100,0
Kimya + Petro kimya + gübre	18,8	16,4	22,0
Demir - çelik	18,1	12,5	18,4
Petrol ürünleri	24,0	23,6	22,5
Diğerleri	39,1	47,5	37,1
Yatırım malları	100,0	100,0	100,0
Madeni eşya	19,0	17,6	19,4
Elektriksiz makineler	17,6	15,5	21,5
Tarımsal Mak. Tek.	11,7	9,0	10,7
Elektrikli Mak.	15,1	19,8	17,3
Ulaşım araçları	36,6	38,1	31,1

Kaynak : DPT

(3) İmalat Sanayiinde Kapasite Kullanımı :

27. Ekonominin III. Plan döneminde karşılaştığı sorunlar, imalat sanayiinin kapasite kullanım oranını önemli ölçüde etkilemiştir. Pazar koşulları ya da üretim organizasyonunun yanı sıra, artan bir biçimde enerji ve dışalım darboğazları gibi nedenlerle kapasite kullanımları düşmüştür.

28. 1977 yılında demir dışı metaller sanayiinde kapasite kullanma oranı ham alüminyum (yüzde 80,7) dışında yüzde 31,4 ile yüzde 54 arasındadır. Deri - giyim, deri - kundura ve hazır giyim sanayilerinde kapasite kullanım oranı yüzde 77,7'ye kadar varmaktadır. Elektrikli makinelerde kapasite kullanım oranını hesaplamaya ilişkin veriler yetersizdir. Ancak yapılan öngörüler, kapasite kullanımının tüketim malları üretiminde yüzde 80 - 85, öteki mallarda yüzde 20 dolayında olduğunu göstermektedir. (Tablo 10).

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

4. Beş yıllık Kalkınma Planı

596. IV. Plan döneminde dokuma ve giyim sektöründe iç ve dış talepte beklenen gelişmeler, belirli mal gruplarında, özellikle örme eşya, suni, sentetik ve ipekli dokuma, el dokuma ve makine halısı, keten, kendir vb. elyaftan dokuma ve tafting, keçe ve tülde hızlı bir üretim artışını zorunlu kılmaktadır.

597. Deri ve deri işleme sanayiinde, deri giyim eşyası ve saraciye üretimi sektör ortalamasının üzerinde bir hızla yılda ortalama yüzde 17,3 ve yüzde 18,0 artarak yurtiçi talebi karşılamanın yanısıra dışsatıma da yönelecektir.

Tablo 140 : İMALÂT SANAYİİ ÜRETİMİNİN YAPISI

(Yüzde)

	1978		1983	
GENELLİKLE TÜKETİM MALLARI ÜRETEN SANAYİLER TOPLAMI	(42,1)	(100,0)	(36,8)	(100,0)
Gıda	22,2	52,7	18,9	51,4
İçki	1,6	3,8	1,2	3,5
Tütün	4,4	10,5	3,9	10,5
Dokuma ve Giyim	13,9	33,0	12,8	34,6
GENELLİKLE ARA MALLARI ÜRETEN SANAYİLER TOPLAMI	(41,0)	(100,0)	(43,3)	(100,0)
Orman Ürünleri	5,2	12,8	4,8	11,1
Kâğıt	1,5	3,6	1,4	3,1
Basım	1,7	4,1	1,4	3,1
Deri ve Kösele	2,2	5,3	2,2	5,2
Lâstik	1,2	2,8	1,3	2,9
Plâstik	0,9	2,2	0,8	2,0
Kimya	5,1	12,4	4,8	11,2
Petrokimya	2,5	6,1	3,0	6,9
Petrol Ürünleri	7,8	18,9	8,1	18,7
Gübre	0,8	2,0	1,1	2,5
Çimento	1,7	4,2	1,8	4,0
Pişmiş Kilden ve Çimentodan Gereçler	1,3	3,2	1,3	3,1
Cam	0,9	2,1	1,0	2,2
Seramik	0,5	1,3	0,5	1,3
Demir - Çelik	5,4	13,3	6,8	15,7
Demir Dışı Metaller	2,3	5,7	3,0	7,0
YATIRIM VE DAYANIKLI TÜKETİM MALLARI SANAYİ TOPLAMI	(16,8)	(100,0)	(19,9)	(100,0)
Madeni Eşya	4,3	25,4	4,9	24,6
Makine İmalât	2,6	15,2	3,2	16,0
Tarım Alet ve Makineleri	1,3	7,5	1,8	9,2
Elektrik Makineleri	2,1	12,7	2,7	13,5
Elektronik	1,0	6,2	1,1	5,7
Karayolu Taşıtları	4,3	25,5	4,6	23,1
Demiryolu Taşıtları	0,4	2,5	0,6	2,9
Gemi İnşa	0,6	3,7	0,8	3,9
Uçak Sanayi	0,1	0,7	0,1	0,6
Mesleki Bilim ve Kontrol Aletleri	0,1	0,6	0,1	0,5
İMALÂT SANAYİİ TOPLAMI	100,0		100,0	

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tabla 157 : Kamu Girişimlerinin Plan Disiplini İle İlişkileri (2)

Kamu girişimleri grupları	Kuruluş sayısı	Doğrudan plan kapsamına girenler	Dolaylı plan kapsamına girenler	Plan disiplini dışında kalanlar
Katma bütçeli kuruluşlar	10	10	—	—
Kamu iktisadi teşebbüsleri				
(DPT tarafından izlenen KİT'ler)	(40)	(40)	(—)	(—)
Özel yasalı kuruluşlar	4	4	—	—
İktisadi Devlet Teşekkülleri	18	18	—	—
Yasası olan anonim ortaklıkları	6	6	—	
Kamu payı % 50'den fazla şirketler	12	12	—	—
Özel yasalı diğer kuruluşlar	14	7	1	6
Kamu payı yüzde 50'den fazla diğer şirketler	65	7 (1)	39 (1)	17 (1)
Kamu payı yüzde 50'den az şirketler	111	—	16	95
Toplam	240	64	56	118

1164. Bu çerçevede Tümosan, Temsan, Taksan, Testaş ve Gerkonsan öncelikle KİT statüsüne dönüştürülecekler; sektör kurumları çerçevesinde yapılacak düzenlemelerle yeni yapıya kavuşturulacaklardır.

1165. «Sektör Kurumları» altında örgütlendirilecek tüm kamu kuruluşlarının, plan disiplini ve hedefleri çerçevesinde, yürütecekleri işletme ve yatırım çalışmalarından doğacak ek finansman gereksinimlerinin yıllık kamu dengesi ve finansman programları içeriğinde yeterince karşılanması sağlanacaktır.

1166. «Sektör Kurumlarının» işletme kredisi gereksiniminin karşılanması için kamu kredi kurumlarında gerekli düzenlemeler yapılacak, belirli kamu ticari bankaları bu amaca yönlendirilecektir. Öncelikle mevcut kamu bankalarında uzun dönemde sektör kurumlarının kendi bünyelerinde geliştirecekleri kurumlarla bu gereksinimlerini daha sağlıklı bir şekilde karşılamaları hedef alınacaktır. Ayrıca bu kuruluşların tahvil satışları yoluyla sermaye piyasasından yararlanmaları sağlanacaktır.

1167. Devlet Yatırım Bankası yatırım faaliyetlerinde kamu girişimciliğinin tüm ek finansman gereksinimini karşılamayı hedef alacaktır.

(a) Kamu girişimciliğinde belirlenen ilkeler çerçevesinde yapılacak düzenlemenin gerektirdiği yasal, kurumsal ve diğer önlemlere ilişkin yasa hazırlama, mevzuat değişikliği yapma, yeniden kurumsal düzenleme ve örgütleşme çalışmaları en kısa sürede Devlet Planlama Teşkilatının eşgüdümünde, ilgili bakanlık ve kuruluşlarla birlikte oluşturulacak bir komisyon tarafından hazırlanacak sektör kurumlarının kamu yönetimiyle sektör kurumlarını oluşturan kuruluşlarla ilişkisi IV. Plan döneminde uygulamaya geçilecektir.

(b) Katma bütçeli ve özel yasalı kuruluşlardan ekonomik faaliyette bulunanlar, İktisadi Devlet Teşekkülleri ve sermayesinde kamu payı yüzde 50'den fazla olan ortaklıklar oluşturulacak kamu «Sektör Kurum» ları bünyesinde yeniden örgütlenecektir.

(c) Kamu katılma payı yüzde 50'den az olan şirketlerden temel ve kritik mal ve hizmet üretip kamu ile bütünleşmesinde yarar görülen bazı şirketlerin de, karşılıklı uzlaşma ile, sektör kurumlarına dahil edilmesi amaçlanacaktır.

(d) «Sektör Kurumları» nın gerektiğinde yaygın halk girişimciliği, tarım kredi ve köy kalkınma kooperatifleri birlikleri ile belirli sektörlerde ileri teknolojilerin aktarımı amacıyla yabancı kuruluşlarla ortaklıklar kurabileceklerdir. Ayrıca, üretim sürecinin veya teknolojinin gereği olarak, yerel yönetimlerle, yeni bir yapıya kavuşturulacak olan Tarım Satış Kooperatifleri Merkez Birliklerinin iştirakleri ile ve sosyal güvenlik kurumları ile kamu yararını artırıcı nitelikli ortaklık ilişkilerine girebileceklerdir.

(e) «Sektör Kurumları» yapısı genel hatlarıyla oluşturulduktan sonra uygulamada; makine sanayii, demir-çelik sanayii, demir dışı metalurji ve toprak sanayii gibi temel alanlara ve banka sahibi kamu kuruluşlarının alanlarına öncelik verilecektir.

(1) 2 şirketin durumu saptanamamıştır.

(2) Döner sermayeli kuruluşlar, yerel yönetim girişimleri ve kamuda sermaye katkısı olan kooperatifler ile birlikleri dahil edilmemiştir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 230 : 1970 - 1975 DÖNEMİNDE KAMU İHALELERİNİ YÜKÜMLENEN MÜTEAHHİTLERİN İŞ BÜYÜKLÜKLERİNE GÖRE GRUPLANDIRILMASI (1)

Değişik büyüklükteki müteahhitlerce yükümlenen işin toplamının toplam ihalelere oranı (yüzde)	İşi yüklenen firma adedi
2,2	29
10,1	59
7,1	26
5,9	16
7,1	15
4,6	8
1,3	2
2,3	3
3,5	4
4,9	5
25,6	15
11,1	4
14,3	1
Toplam . 100,0	187

Tablo 231 : KAMU MAKİNE PARKI KAPASİTESİ (2)

Makine cinsi	Toplam adet	Toplam kapasite
Dozer	2 321	406 175 HP
Traktör	2 321	278 520 HP
Grayder	1 947	233 640 HP
Ekskavatör	636	636 Cu. Yd.
Skreyper	759	11 385 Cu. Yd.
Loder	1 188	1 782 Cu. Yd.
Vinç	404	3 232 Ton
Silindir	701	7 010 Ton
Konkasör	717	7 170 M³/Saat
Kompresör	1 725	431 250 CFM

2. İLKELER VE POLİTİKALAR

1540. (1) Kamu yapım gücünün etkinleştirilmesi; görevli kamu kuruluşları arasında öncelikle bölge düzeyinde eşgüdüm sağlanması, makine parkı kullanımının rasyonelleştirilmesi amacıyla gerekli kurumsal düzenlemeler yapılacak, özellikle inşaat süreleri sınırlı gerice yörelerdeki yatırımların öngörülen zamanlamada bitirilmesi amaçlanacaktır.

---

(1) İhale tutarı 20 milyon liradan çok olan işler kapsanmıştır.

(2) DLHİ, DSİ, Etibank, İmar İsk. Bak., Orman Bak., Petkim., SEKA, Sümerbank, TCDD, TCK, TEK, TOPRAKSU, TPAO, YSE, Çimento Sanayii MSB ve belediyelere ait temel nitelikli genel inşaat makinaları nın 1975 durumunu yansıtmaktadır.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VA

TABLO : 3 — Sektörlerin Marjinal Katkıları ve GSYIH - GSMH İçindeki Payları

(1968 Faktör Fiyatları ile)

	1977		1978		1977 Marjinal Katkı		1978 Marjinal Katkı	
	GSYİH	GSMH	GSYİH	GSMH	GSYİH	GSMH	GSYİH	GSMH
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
I. TARIM	23,2	20,9	23,3	21,4	—2,1	2,6	24,8	35,9
II. SANAYİ	23,7	21,4	23,7	21,8	44,9	54,8	23,8	34,3
— Madencilik	2,4	2,2	2,7	2,5	13,0	15,8	9,0	13,0
— İmalât	19,4	17,5	19,1	17,5	25,0	30,6	12,1	17,5
— Enerji	1,9	1,7	1,9	1,8	6,9	8,4	2,7	3,8
III. HİZMETLER	53,1	48,0	53,0	48,7	57,2	69,9	51,4	74,3
— İnşaat	6,4	5,8	6,5	6,0	6,6	8,0	7,6	11,0
— Ticaret	14,4	13,0	14,2	13,0	13,1	16,0	9,3	13,5
— Ulaştırma	10,4	9,4	10,2	9,4	12,4	15,1	7,6	11,0
— Mali Müesseseler	2,5	2,2	2,5	2,3	4,3	5,3	2,9	4,2
— Mesken Gelirleri	4,7	4,2	4,8	4,4	6,0	7,3	6,9	10,0
— Serb. Mes. ve Hiz.	5,1	4,6	5,1	4,7	4,3	5,3	4,6	6,6
— Devlet Hizmetleri	9,6	8,7	9,7	8,9	10,5	12,8	12,4	18,0
IV. GSYİH (F.F.)	100,0	90,3	100,0	91,9	100,0	122,1	100,0	144,5
V. VAS. V. - SÜBV.		8,8		7,5		—12,2		—37,4
VI. DIŞ Alem F. G.		0,9		0,6		—9,9		—7,1
VII. GSMH (P. F.)		100,0		100,0		100,0		100,0

Not : Yuvarlamalar nedeni ile rakamlar tam tutmayabilir.

Kaynak : DPT.

TABLO : 4 — Sektörlerin Marjinal Katkıları ve GSYİH - GSMH İçindeki Payları

(Cari Fiyatlarla)

	1977		1978		1977 Marjinal Katkı		1978 Marjinal Katkı	
	GSYİH	GSMH	GSYİH	GSMH	GSYİH	GSMH	GSYİH	GSMH
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
I. TARIM	28,2	25,3	26,8	24,8	23,6	21,9	23,4	23,3
II. SANAYİ	19,1	17,1	21,2	19,6	18,4	17,0	26,0	25,9
— Madencilik	1,8	1,6	1,8	1,6	3,7	3,5	1,6	1,6
— İmalat	15,5	13,9	17,5	16,2	12,2	11,3	22,3	22,2
— Enerji	1,8	1,6	1,9	1,8	2,4	2,3	2,1	2,1
III. HİZMETLER	52,6	47,2	52,0	48,0	58,0	53,7	50,6	50,3
— İnşaat	5,4	4,9	5,8	5,3	6,1	5,7	6,6	6,6
— Ticaret	13,2	11,9	13,1	12,1	11,8	11,0	12,7	12,7
— Ulaştırma	9,0	8,1	8,9	8,2	8,4	7,8	8,6	8,5
— Mali Müesseseler	2,6	2,4	2,3	2,2	2,0	1,9	1,7	1,7
— Mesken Gelirleri	4,0	3,6	4,7	4,3	5,2	4,8	6,1	6,1
— Ser. Meslek ve Hiz.	5,2	4,7	5,2	4,8	5,0	4,6	5,2	5,2
— Devlet Hizmetleri	13,1	11,7	12,0	11,1	19,5	18,0	9,6	9,6
IV. GSYİH (F. F.)	100,0	89,6	100,0	92,4	100,0	92,6	100,0	99,5
V. VAS. V. - SÜBV.		9,2		6,7		—0,6		0,1
VI. DIŞ ALEM F. G.		1,2		0,9		7,9		0,4
VII. GSMH (P. F.)		100,0		100,0		100,0		100,0

Not : Yuvarlamalar nedeni ile rakamlar tam tutmayabilir.

Kaynak : D.P.T.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

343. Dağıtımın örgütlenmesindeki bozukluk ve aksaklıklar, yaygın spekülatif karaborsa olanakları ve aşırı yüksek kâr oranlarının aşırı yükselişine yol açan temel etkenler, III. Plân döneminde enflasyonun dış sorunları daha da artırmıştır.

Tablo 88 : FİYAT ENDEKSLERİNDE YÜZDE ARTIŞLAR (1)

	Toptan eşya fiyatları endeksi (1963 = 100)			Ankara geçinme Endeksi		İstanbul geçinme endeksi	
	Genel endeks	Gıda maddeleri ve yemler	Sanayi hammaddeleri ve yarı mamulleri	Genel	Gıda	Genel	Gıda
1968	3,2	1,9	5,4	4,1	4,9	6,2	5,1
1969	7,2	8,1	5,9	5,7	4,5	4,8	5,6
1970	6,7	3,2	12,5	11,8	10,5	7,9	7,2
1971	15,9	14,2	18,6	21,8	17,0	19,0	16,1
1972	18,0	15,2	22,1	15,3	12,5	15,4	15,8
1968 - 1972	10,1	8,4	12,7	11,6	9,8	10,5	9,9
1973	20,5	21,5	19,0	15,8	15,7	14,0	14,7
1974	29,9	35,6	21,8	15,4	14,1	23,9	22,3
1975	10,1	17,2	— 1,2	19,0	20,3	21,2	27,1
1976	15,6	15,0	16,6	16,4	19,7	17,4	21,3
1977	24,1	22,8	26,4	22,5	22,6	26,0	23,2
1973 - 1977	19,8	22,2	16,1	17,8	18,4	20,4	21,6

Kaynak : Ticaret Bakanlığı.

Tablo 89 : BAZI ÜLKE GRUPLARININ FİYAT ARTIŞ ENDEKSLERİ (2)

Yıllar	OECD (Toplam)	OECD (Avrupa)	AET	Türkiye
1972	100,0	100,0	100,0	100,0
1973	107,5	107,7	107,3	121,9
1974	120,6	119,6	118,6	155,8
1975	134,2	136,5	135,8	181,3
1976	144,5	149,6	148,4	212,2
1977	155,1	164,0	161,7	246,6

Kaynak : OECD.

344. Fiyat denetiminin etkinlikle yapılamayışı ve tüketicilerin kooperatifler yapısında örgütlenemeyişleri nedeniyle de fiyatlar düzenlenememiştir. Böylece artan enflasyon ve oluşan ikili fiyat yapısı toplumsal refahı ve ekonomiyi giderek daha olumsuz yönde etkilemiştir.

2. TARIMDA DEVLET DESTEĞİ DÜZENLEMELERİ :

345. Planlı dönemde tarımsal üretim belirgin bir artış göstererek 1978'de 1963'teki düzeyinin iki buçuk katına çıkmıştır. Tarım sektöründe, Devlet düzenlemesi ve desteği, altyapının geliştirilmesi özellikle sulamanın yaygınlaştırılması modern girdi kullanımını özendirecek subvansiyonlu fiyat ve kredi uygulamaları, ürün fiyatı desteklemeleri olarak sürmektedir.

346. Tarımda gerek işletmeler gerek yöreler açısından Devlet tarafından sağlanan desteklerden yararlanmada farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin; 1976 yılında toplam tarım işletmelerinin yüzde 88,5'i tüketilen toplam gübrenin yüzde 54,2'sini kullanırken, yüzde 11,5'inin yüzde 45,8'ini kullanmıştır. Bu durum 1976 yılı

1) Yıl ortası büyüklükleri.

(2) GSMH veya GSYİH zımni fiyat indirgeyicileri, Türkiye için GSYİH zımni fiyat indirgeyicisi alınmıştır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 149 : SEKTÖRLERE GÖRE İSTİHDAM

(Ekinin son 5 yılı)
(15 ve + yaş)
(E + K)
(Bin kişi)

	1978	1983
Tarım	9 085	9 000
Sanayi	1 906	2 412
— Madencilik	159	184
— İmalat	1 653	2 031
— Enerji, su ve kanalizasyon	94	197
İnşaat	549	729
Ulaştırma	506	661
Ticaret	639	770
Banka, Sigorta ve Gayrimenkul Sahipliği	196	264
Hizmetler (Lokanta ve Oteller dahil)	1 964	2 591
Toplam sivil işgücü talebi	14 845	16 457

Tablo 150 : TEKNİK İNSANGÜCÜ ARZ VE GEREKSİNİM TAHMİNLERİ

Meslek Grupları	1978		1983 (*)	
	Arz	Gereksinim	Arz	Gereksinim
Mimarlar	9.500	5.580	13.590	11.080
İnşaat Mühendisleri	21.565	13.290	27.465	28.580
Makine Mühendisleri	15.990	13.810	21.650	31.940
Elektrik Mühendisleri	7.120	9.965	11.880	19.400
Maden ve Metalurji Mühen.	2.470	3.580	4.450	7.425
Kimya Mühendisleri	8.320	5.170	10.530	13.955
Harita Müh. Topograf, Kartograf	1.450	2.180	1.930	4.950
Ziraat Mühendisleri	6.000	7.625	11.310	14.390
Orman Mühendisleri	3.775	3.505	4.710	5.150
Veterinerler	2.750	3.300	3.590	4.250
Diğer Mühendisler	4.550	6.625	8.500	7.345
İnşaat Teknisyeni	14.400	13.500	19.400	27.400
Makine Teknisyeni	17.850	35.340	27.250	81.700
Elektrik Teknisyeni	17.080	24.295	27.665	44.860
Maden İzabe Teknisyeni	1.560	4.675	2.870	9.700
Teknik Ressam	11.300	7.450	13.930	15 670
Kimya Teknisyeni, Laborant	14.100	14.595	19.525	39.300
Tarım Teknisyeni	10.450	8.290	12.950	16.250
Orman Teknisyeni	1.250	3.950	1.250	5.800
Hayvan Sağlık Memuru	1.720	3.250	2.750	4.175
Diğer Teknisyenler	12.500	15.740	16.500	17.500

(*) *Kurulma kararı alınan ve kurulmakta olan Üniversite, Akademi ve Yüksekokul kapasiteleri arzın hesaplanmasında dikkate alınmamıştır. III. Plan dönemi sonuna kadar Ortaöğretimde uygulanan Eğitim düzeninin IV. Plan dönemini de etkileyeceği varsayılmıştır.*

4. Beş Yıllık Kalk.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

TAHMİNİ İŞGÜCÜ TALEBİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI, 1962 - 1977

(15 ve + yaş) (E. İ. K)
(Ekimin son haftası)
(Bin kişi)

SEKTÖR	1962	1967	1972	1977	1978
Tarım	9 740	9 556	9 307	9 100	9 085
Sanayi	995	1 222	1 491	1 859	1 906
Madencilik	64	101	95	150	159
İmalat	912	1 082	1 343	1 619	1 653
Enerji, su ve havagazı	19	39	53	90	94
İnşaat	300	384	454	537	549
Ulaştırma	261	312	391	496	506
Ticaret	366	434	537	642	659
Banka, sigorta ve gayrimenkul sahipliği	52	87	157	188	196
Hizmetler (Lokanta ve oteller dahil)	711	916	1 298	1 644	1 694
Bilinmeyenler	218	327	282	270	0
Toplam sivil işgücü talebi	12 643	13 238	13 917	14 726	14 845

Kaynak : DPT

62. Sonuç olarak, Türkiye'de önemli ölçüde mevsimlik tarımsal işsizlik yanında, sürekli tarımsal gizli işsizlik de bulunmaktadır.

63. 1950 - 1975 döneminde, gerek kır, gerek kent kesiminde, yetişkin (25 - 54 yaş grupu) erkek ve kadınların işgücüne katılma oranlarında görülen sürekli düşmeler, iş aramayan işsiz sayısının artmakta olduğunu ortaya koymuştur. Toplam 2,2 milyon olan yurt içi işgücü fazlasının 1,2 milyon kadarının iş aramayan işsiz durumunda olduğu tahmin edilmektedir.

64. İş aramayan işsizlerin çoğu, daha çok demografik kökü ve tarımdaki teknolojik gelişmelerin etkisinden çeşitli bir bölüm hane halkı bireylerinden kaynaklanmaktadır. Kent kesiminde ise, eğitim olanaklarının yeni kuşakların iş beklentilerine uymaması gibi nedenler etkili olmaktadır.

65. Teknolojik gelişme ve nihai talep yapısında ortaya çıkan değişmelerden doğan işsizlik ile konjonktürel işsizlik durumlarında ortaya çıkan açık işsizlerin bir kısmı da giderek iş aramayan işsizlere dönüşmektedir. Bu durum, özellikle yaşlılar ve gençler arasında ve işgücünün eğitimsiz alt gruplarında ortaya çıkmaktadır.

66. Ekim 1977'de İş ve İşçi Bulma Kurumuna kayıtlı işsiz sayısının 126 000 kişi olması yanı sıra, en azından 115 000 kişinin de İş ve İşçi Bulma Kurumu dışındaki kanallardan iş aramakta olduğu tahmin edilmektedir. Böylece, iş arayan işsiz sayısı 241 000 kişi olarak belirlenmekle birlikte bunun da iş arayan işsizlerin tümünü güvenilir biçimde kavradığını söylemek güçtür.

67. Yurt içi işgücü fazlasını azaltıcı bir etmen olan yurt dışına işçi göndermeleri, 1960 yılından başlayarak, işçi kabul eden ülkelerin ekonomilerindeki gelişmeye bağlı olarak süregelmiştir. Sınaileşmiş ülkelere yabancı işçi göçünün önemli bir nedeni, göç alan ülkelerde yaratılan yeni iş olanaklarıyla birlikte sözkonusu ülkelerde işgücünün yüksek ücretli ve statülü alanlarda istihdam edilmesiyle boşalan işlere yabancı ülkelerden gelen işçilerin alınmakta olmasıdır.

68. Ancak, 1973 yılında enerji bunalımı ile başlayan ekonomik durgunluk ve artan işsizlik sonucu sınaileşmiş Batı ülkeleri işçi alımlarını önemli ölçüde durdurmuşlardır. Böylece, yurt dışında çalışan Türk işçilerinin sayısı da 1973 yılından sonra azalmaya başlamıştır. 1973 yılında 766 800 kişiden 1976 yılında 707 900 kişiye düşen yurt dışında çalışan işçi sayısı, 1977 yılından başlayarak özellikle Arap ülkelerine işçi göndermeleri sonucu 711 000 dolaylarına ulaşmıştır,

3. İNSANGÜCÜ :

69. Sayım yıllarına göre iktisaden faal nüfusun eğitim yapısına bakıldığında, farklı eğitim kademelerini bitiren insangücü sayısında artış olduğu, ancak bu artışın kademeler arasında dengeli bir gelişim göstermediği izlenmektedir. (Tablo : 21) 1970 nüfus sayımı sonuçlarına göre iktisaden faal nüfusun yüzde 36'sı ilkokul, yüzde 2,7'si ortaokul ve dengi meslek okulu, yüzde 3,0'ü lise ve dengi mesleki teknik okul ve yüzde 1,4'ü yük-

TÜRKİYE SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı

İş gücü ve bilişimi =

[illegible] Nisan 19[illegible]'de [illegible] Alma [illegible] [illegible] 1,[illegible] milyon Türk nüfus bulunmaktadır. Bu [illegible] rın ise yüzde 29,5'ini işçi nüfus oluşturmaktadır. Genç yaş yapısına sahip olan bu [illegible] yaşın altında bulunmakta, geri kalan da 15 - 55 yaş grupunda yoğunlaşmaktadır.

57. Yukarıda belirtilen üç ana demografik öğe nüfusun yaş yapısını da etkilemektedir. Doğurganlıktaki azalma sonucu 0 - 14 yaş grupunun payı düşerken, işgücü arzını oluşturan 15 - 64 yaş grupunun ağırlığı artmaktadır (Tablo 18).

Tablo 18 : NÜFUSUN ÜÇ ANAYAŞ GRUPU ARASINDA BÖLÜNÜŞÜ

(1965 - 1975)

(Yüzde)

Yaş grupları	1965	1970	1975 (1)
0 - 14	[illegible]2,0	[illegible]1,8	40,1
15 - 64	54,1	[illegible]3,8	55,4
65 ve yukarısı	[illegible]3,9	4,4	4,5

nüfusun yaşın [illegible]

(1) *1975 Nüfus sayısı yüzde 1 örnekleme sonuçları.*

2. İSTİHDAM :

58. 1972 yılında, çalışanların yüzde 66,9'u tarımda çalışırlarken bu oran 1977'de yüzde 61,8'e düşmüştür. İmalat sanayiinde (inşaat dahil) çalışanların oranı ise yüzde 14,0'dan 16,2'ye çıkmıştır. Hizmetlerde ise bu oran yüzde 19,1'den yüzde 22,0'a çıkmış bulunmaktadır.

59. Türkiye'nin istihdam sorunu, bir bölümü gelişmişlik düzeyi ve demografik olguların, bir bölümü de geçmiş dönemlerde uygulanan politikaların getirdiği yapısal bozuklukların sonucudur.

60. Toplam yurt içi işgücü fazlasının 1972'de 20 milyon kişi ile yüzde 13,3'den, 2,2 milyon kişi ile 1977'de yüzde 13,5'e yükseldiği tahmin edilmektedir. Yaklaşık 2,2 milyon olan işgücü fazlasının 740 000 kadarı, Ekim 1977 sonunda tarımsal istihdam içinde gizli bulunan «işgücü fazlası» grupudur.

61. Tarımsal işgücü fazlası, sayısı daha az da olsa, en faal aylar olan Temmuz - Ağustos da «gizli işçi» durumundadır. Tarımsal mevsimlik işgücü fazlasının 1972-1977 döneminin Mart - Mayıs ayları arasında 3,6 milyona, başka bir deyişle tarımsal istihdamın yüzde 40'ına kadar çıktığı hesaplanmaktadır.

Tablo 19 : TÜRKİYE'NİN (YURT İÇİ VE YURT DIŞI) EMEK PİYASASI 1962 - 1977

(15 ve + yaş) (E[illegible]K)
(Ekimin son haftası)
(Bin kişi)

	1962	1967	1972	1977
I. Toplam sivil işgücü arzı	13 133	13 868	15 013	16 161
II. Toplam sivil işgücü talebi	12 643	13 238	13 917	14 726
III. Tarımsal işgücü fazlası hariç, kır ve kent kesimlerindeki işgücü fazlası	490	630	1 096	1 435
a. İş arayan işsizler	150	120	199	241
b. İş aramayan işsizler veya iş bulma ümidi kırılmış işçiler	340	510	897	1 194
IV. Tarımsal işgücü fazlası	950	1 050	900	740
V. Türkiye'deki yurt içi işgücü fazlası	1 440	1 680	1 996	2 175
VI. Yurt içi işgücü fazlası oranı (yüzde)	11,0	12,1	13,3	13,5
Yurt dışında çalışanlar	20	165	660	711

Kaynak : DİT

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 366 : MADENİ EŞYA İMALAT SANAYİİ TALEBİ

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

Mallar	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda ortalama yüzde artış	1978	1983	Yılda ortalama yüzde artış
Tüketim malları	6 058,0	8 470,0	6,9	10 598	17 920	11,1
Ara malları	7 553,9	11 567,8	8,9	14 772	29 650	15,0
Yatırım malları	4 409,7	6 810,9	9,1	8 410	17 930	16,4
Toplam	18 021,6	26 848,7	8.3	33 780	65 500	14,2

Tablo 367 : MADENİ EŞYA İMALAT SANAYİİ DIŞ TİCARETİ

(1978 Yılı Fiyatları, Milyon TL.)

Mallar	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda ortalama yüzde artış	1978	1983	Yılda ortalama yüzde artış
Dışsatım						
Tüketim malları	69,0	140,0	15,2	140,0	800	41,7
Ara malları	48,1	60,2	4,6	66,0	350	39,6
Yatırım malları	10,3	71.1	47,2	60.0	350	42,3
TOPLAM DIŞSATIM	127,4	271,3	16,3	266,0	1 500,0	41,3
Dışalım						
Tüketim malları	27	90	27,2	68	120	12,0
Ara malları	1 806	1 448	— 4,3	1 438	3 000	15,8
Yatırım malları	1 450	1 911	5,7	1 870	3 830	15,7
TOPLAM DIŞALIM	3 283	3 449	1,0	3 376	7 000	15,7

3. İLKELER VE POLİTİKALAR

2216. Bugün genellikle tüketim malı üretimine dönük işletmelerden oluşan sektörde yatırım ve ara malı üreten yatırımlara öncelik verilecektir.

(1) Mevcut kapasitelerin etkin kullanımını gerçekleştirecek önlemler alınacaktır.

(2) Yeni kurulacak tesislerin kalite ve maliyet yönünden dış ülkelerle rekabet edebilecek ölçek ve teknolojilerle kurulması sağlanacaktır.

(3) Çelik konstrüksiyon ithalatı kısa sürede ikame edilecek ve dışsatım geliştirilecektir.

(4) Bağlantı elemanlarının çok sayıda çeşit ve büyüklükte olmalarından doğan sakıncaların giderilmesi amacıyla civata çeşitleri sınırlandırılacaktır.

(5) Bağlantı elemanları üreten firmaların hammadde, stok, üretim ve pazarlamada ortaya çıkan sorunlarını tutarlı bir şekilde çözümleyebilmek için aralarında örgütlenmeleri özendirilecektir.

(6) Yüksek güçte ve basınçta kazanların üretimi geliştirilecektir.

(7) Öncelikle dayanıklı tüketim malları üretiminde kalitenin artırılması ve standartlaşmaya yönelik çalışmalar hızlandırılacaktır.

(8) Isıtma tesisatlarında kullanılan kazanların çevre kirlenmesini de gözetecek bir biçimde tipleştirilmesine geçilecektir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 365 : MADENİ EŞYA İMALAT SANAYİİ ÜRETİM HEDEFLERİ

(1978 Yılı Fiyatlarıyla Milyon TL.)

MALLAR	Gerçekleşme 1972	Gerçekleşme 1977	Yılda Ortal. yüzde artış	III. Plan hedefi 1977	Yılda ortalama yüzde artış	1978	1983	Yılda ortalama yüzde artış
Tüketim malları	6 100	8 520	6,9	8 667	7,3	10 670	18 600	11,8
Ara malları	5 796	10 180	11,9	10 308	12,2	13 400	27 000	15,0
Yatırım malları	2 970	4 971	10,8	10 282	28,2	6 600	14 400	16,9
Toplam	14 866	23 671	9,8	29 257	14,5	30 670	60 000	14,4

2204. III. Plan döneminde 100 t/h ve 60 atü'nün üzerindeki değerlerde buhar üreten sanayi tipi kazanların yurtiçinde üretilebilmesi ile kazan sanayii belirli bir gelişme göstermişse de sanayiin ve enerji sektörünün talebi olan her tür ve kapasitede kazanların yurtiçinde üretimi gerçekleştirilememiştir. Ekonomik gelişme ve sanayileşme ile uyumlu olarak projeciliğin ve kaynak tekniğinin gelişmesinin de etkisiyle çelik konstrüksiyon büyük bir gelişme göstermektedir. Bütün bu gelişmelere karşı 1977 yılı sektör dışalımının yüzde 55'i önemli yatırım malları arasında bulunan çelik konstrüksiyon ve kazanlarla ilgilidir. Bu dönemde, yeterli üretim kapasitesi olmasına karşın kaliteli cıvata ve somun ile yüksek mukavemetli saplamalar yeterince üretilememiş ve bunlara olan gereksinimler de dışalımla karşılanmıştır.

2205. Ara mallar grupunda bulunan bağlama elemanları ile kesici takımların üretimi, imalat sanayilerinin gelişmesine paralel olarak kalite yönünden gelişmiş ve miktar olarak artmışsa da girdi bakımından dışa bağımlılığını sürdürmüştür.

2206. Tüketim malları grupuna giren ocak ve fırınların üretiminde de fırın ve piknik tipi ocaklı bütan gazı tüplerinin lehine bir gelişme olmuştur.

2. HEDEFLER

2207. Ara malı ve yatırım malı talebi, 1978 yılında toplam talebin yüzde 68,6'sı iken 1983 yılında sanayileşmedeki yapısal değişme ile de uyumlu olarak toplam talebin yüzde 72,6'sı olacak şekilde yılda ortalama yüzde 15,5 oranında artış gösterecektir. 1983 yılında toplam talebin yüzde 91,6 sının yurtiçi üretimle karşılanması beklenmektedir. (Tablo 366).

2208. Sektörde dışsatım olanaklarını artırmak için gerekli önlemler alınarak, çelik yapı ve konstrüksiyonla ilgili yatırımlar dışsatıma dönük olarak kurulacaktır. Dışsatımın IV. Plan döneminde hızla artırılarak 1983'de 1,5 milyar lira düzeyine çıkarılması hedef alınmıştır. (Tablo 367).

2209. Bu dönemde kalite ve fiyat önem kazanacağından mevcut kapasitelerin etkin kullanımı zorunlu hale gelecektir.

2210. Üretimin yılda ortalama yüzde 14,4 artarak 1983 yılında 60 milyar liraya yükselmesi beklenmektedir (Tablo 365).

2211. Yüksek güçte ve basınçta kazanların yurtiçinde üretilmesi koşulları gerçekleşmiş olduğundan, bu dönemde kazan sanayiinin geliştirilmesi yönünde çabalar önem kazanacaktır.

2212. Seri üretimin dışında kalan ve üretilmesi ekonomik olmayan ürünlerin dışalımına devam edileceğinden, dışalım yılda ortalama 15.7 oranında artış gösterecektir (Tablo 367)

2213. Planlı dönemde yapılan yatırımların çelik konstrüksiyon ve teçhizatının önemli bölümünün yurt içinden karşılanamaması ve sanayi yatırımları ile uyumlu olarak talebin giderek artması bu sanayi kolunda yeni yatırım gerekleri yaratmıştır. Gerede Çelik Konstrüksiyon ve Teçhizat Fabrikaları Sanayii ve Ticaret A. Ş. (GERKONSAN) ın bu dönemde tamamlanacak yatırımları yanında, İskenderun Demir Çelik Tesislerinde sürdürülen yatırım ve Karabük Çelik Konstrüksiyon Atölyesinin tevsii bu dalda önemli kapasitelerin oluşmasını sağlayacaktır.

2214. Çankırı'da kurulmakta olan yeni makas fabrikasıyla demiryolu makaslarının tamamen yurtiçi üretimle karşılanması sağlanmış olacaktır.

2215. Sektörde öngörülen sabit sermaye yatırımları tutarı 15.0 milyar liradır.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 352 : DEMİR-ÇELİK SEKTÖRÜ ÜRETİMİ

Miktar : Bin Ton
(1978 Yılı Fiyatları Milyon TL)

ANA MALLAR	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Orta. Yüzde Artış	Üçüncü Plan Hedefi 1977		Yılda Orta. Yüzde Artış	1978		1983		Yılda Orta. Yüzde Artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Metalurjik Kok	1 246		1 643		5,6			—	2 061		4 723		
Ham Demir (1)	1 258		1 615,5		5,1	3 488		22,6	2 420		8 450		
Döküm Piki	123		401,9		26,7	228		13,1	316		782		
Sıvı Çelik (2)	1 481		1 901,7		5,1	4 640		25,6	3 057		9 386		
Kişi Başına Ham Demir	33,9		39,3		3,0	83,4		19,7	53,7		167,7		
Kişi Başına Sıvı Çelik	39,9		46,0		2,8	110,9		23,6	67,9		169		
UZUN ÜRÜNLER (3)	(797)	(8 451,9)	(1 739,1)	(1 813,1)	(16,8)	(1 535)	(15 336,5)	(12,6)	(2 194)	(21 588)	(4 055)	(40 246)	(13,2)
Çubuk	530	5 114	1 255	12 110	11,0	887	8 559,5	10,8	1 559,5	15 049	2 690	25 958	11,5
Profil	152	1 532,0	313,6	3 150,5	15,6	413	4 192	22,2	440,5	4 405	916	9 297	15,8
Demiryolu Malzemesi	25	275	6	66	—24,83	49	539	14,4	10,0	110	135	1 485	67,8
Tel	90	1 530	164,5	2 796,5	12,8	186	2 046	5,9	184,0	2 024	319	3 506	11,6
PASSI ÜRÜNLER (4)	(711)	(9 508)	(910,6)	(12 325,8)	(5,3)	(1 413)	(18 542)	(14,2)	(1 269,0)	(17 149)	(2 793)	(35 889)	(15,8)
Levha	130	1 547	169	2 011	5,4	259	3 082	14,7	197,0	2 344	472	5 622	19,1
Sıcak Çekilmiş Saç	130	1 365	163,7	1 718,8	4,7	208	2 184	9,8	218,0	2 289	511	3 853	
Soğuk Çekilmiş Saç	194	2 328	195,4	2 341	0,1	533	6 396	22,4	3 320	3 984	735	8 620	17,2
Kaplamalı Saç	29	454	39	624	6,1	47	752	10,1	48,0	768	84	1 344	11,1
Teneke	78	1 404	66	1 188	—3,20	136	2 448	11,7	90,0	1 620	197	3 546	16,9
Dikişli Boru	150	2 400	277,5	4 440	13,1	230	3 680	8,9	384,0	6 144	794	12 704	15,6
DİĞER ÜRÜNLER	(314)	(3 537)	(575)	(7 381)	(15,9)	(693)	(9 746)	(22,4)	(594)	(6 901)	(1 487)	(21 415)	(25,4)
Yasıflı ve Özel Çelik (5)	72	1 440	102	2 040	7,2	240	4 800	27,2	111,0	2 220	522	10 460	33,3
Dikişsiz Boru (7)	—	—	62	1 612	—	54	1 404	—	17,0	442	79	2 054	35,2
Çelik Döküm	23	345	63	945	22,3	50	750	16,8	73,0	1 095	155	2 445	27,8
Pik Döküm (6)	219	1 752	348	2 784	9,7	349	2 792	9,7	393,0	3 144	731	6 456	15,4
TOPLAM ÜRÜNLER	(1 822)	(21 496,9)	(3 224,7)	(37 637,8)	(11,9)	(3 641)	(43 624,5)	(15,2)	(4 057)	(45 638)	(8 335)	(97 550)	(16,4)

(1) Toplam Yüksek Fırın Üretimini yansıtmaktadır.
(2) Çelik dökümde kullanılan sıvı çelik dahildir.
(3) İthal Malı kütük, blum ve filmasinden haddelenerek üretilen ürünler dahildir.
(4) İthal malı slab, platina, saç taslağı ve boru bandı ve şeritlerden ürünler dahildir.
(5) Yüksek Karbon'lu (ST. 70 dahil) veya alaşımlı çelikler olup; tümü uzun ve dövme ürünlerdir. (Dikişsiz borular dahil değildir.)
(6) Pik, sfero, temper döküm ile pik boruları kapsamaktadır.
(7) Yaklaşık % 20 si yasıflı veya özel çelik kalitesindedir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ENERJİ

211. Elektrik enerjisi tüketimi — Consumption of electric power

10^3 kWh

Yıl Year	Toplam Total	Ev ve ticarethane Residential and commercial	Resmi daire Government offices	Sokak aydınlatması Street illumination	Sanayi, cer ve diğer Industrial, traction and others
1969	6 685 814	1 301 108	258 654	188 112	4 937 940
1970	7 307 802	1 405 549	301 805	193 000	5 407 448
1971	8 289 266	1 594 319	342 339	200 000	6 152 608
1972	9 527 261	1 832 430	393 467	208 000	7 093 364
1973	10 530 083	2 011 000	490 617	216 783	7 811 683
1974	11 421 460	2 147 300	532 995	222 305	8 518 860
1975	13 286 718	2 459 923	642 400	235 025	9 949 370
1976*	15 648 500	2 894 973	751 128	281 672	11 720 727

212. Termik enerji üretimi ve tüketilen yakıt miktarı Consumption of fuel in thermoelectric production

A. Tüketilen yakıt (ton) B. Brüt üretim (10^3 kWh) — A. Consumption of fuel (tons) B. Gross production (10^3 kWh)

Yıl Year	Taşkömür — Coal		Linyit — Lignite		Akaryakıt — Petroleum		Diğer Others
	A	B	A	B	A	B	B
			Toplam — Total				
1969	940 700	1 290 600	912 700	1 109 400	614 500	1 815 500	177 600
1970	985 800	1 382 300	1 122 100	1 442 200	786 500	2 600 000	165 700
1971	977 600	1 453 200	1 186 600	1 527 000	1 058 100	4 028 300	162 400
1972	1 039 900	1 431 600	1 166 100	1 489 400	1 243 100	4 941 200	175 500
1973	1 118 000	1 501 900	1 489 900	1 741 700	1 647 300	6 381 400	196 800
1974	1 129 900	1 516 300	2 113 900	2 355 000	1 570 600	6 043 400	206 500
1975	1 097 500	1 427 400	2 592 700	2 685 900	1 657 200	5 385 900	220 000
1976*	1 039 000	1 345 800	3 381 100	2 981 500	1 567 000	5 417 200	161 200
			Kamu santralı — Public power plant				
1969	851 200	1 125 600	818 500	864 300	455 400	1 517 900	—
1970	928 000	1 225 900	1 027 700	1 194 300	629 800	2 200 900	17 000
1971	977 600	1 453 200	1 103 200	1 402 600	883 100	3 704 800	700
1972	1 020 600	1 390 500	1 135 900	1 357 900	1 083 500	4 584 500	—
1973	1 108 600	1 470 900	1 168 700	1 616 100	1 561 600	5 982 800	—
1974	1 110 500	1 466 800	1 462 000	2 212 400	1 438 900	5 622 900	—
1975	1 068 600	1 393 000	2 409 100	2 499 500	1 542 400	4 946 000	—
1976*	1 047 200	1 316 400	3 280 400	2 820 100	1 303 200	4 755 000	—
			Endüstri santralı — Industrial power plant				
1969	89 500	165 000	94 200	245 100	159 100	297 600	177 600
1970	57 800	156 400	94 400	247 900	156 700	399 100	148 700
1971	—	—	83 400	124 400	175 000	323 500	161 700
1972	19 300	41 100	30 200	131 500	164 600	356 700	175 500
1973	9 400	31 000	321 200	125 600	85 700	398 600	196 800
1974	19 400	49 500	651 900	142 600	131 700	420 500	206 500
1975	28 900	34 400	183 600	186 400	114 800	439 900	220 000
1976*	21 800	29 400	100 700	161 400	263 800	662 200	161 200

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

T. İstatistik Yıllığı 1977

ENERJİ — POWER

208. Birincil enerji üretimi ve tüketimi — Primary energy production and consumption

[Taş kömürü eşdeğeri — Coal equivalent]
7000KCal / Kg
A. Enerji üretimi B. Enerji tüketimi — A. Energy production B. Energy consumption
Bin ton — Thousand tons

Yıl Year		Toplam Total	Taşkömürü Coal	Linyit Lignite	Asfaltit Asphaltite	Petrol Petroleum	Hidrolik Hydraulic	Odun Wood	Hayvan ve bitki artıkları Animal and vegatable waste
1969	A	19 639	4 075	2 522	13	5 435	1 238	3 066	3 290
	B	27 447	4 174	2 400	13	10 884	1 238	5 448	3 290
1970	A	19 281	3 979	2 550	22	5 313	1 090	2 995	3 332
	B	27 964	4 069	2 475	22	11 491	1 090	5 485	3 332
1971	A	19 133	4 036	2 750	14	5 179	940	2 881	3 333
	B	29 888	4 064	2 751	14	13 569	940	5 217	3 333
1972	A	19 636	4 038	2 913	102	5 082	1 153	2 795	3 553
	B	32 433	4 028	2 771	102	15 047	1 153	5 779	3 553
1973	A	19 960	4 038	3 331	176	5 267	937	2 666	3 545
	B	36 150	3 978	3 227	176	18 360	937	5 927	3 545
1974	A	21 089	4 320	3 845	240	4 956	1 208	2 985	3 535
	B	37 611	4 320	3 842	240	18 231	1 208	6 235	3 535
1975	A	21 773	4 194	4 173	278	4 643	2 119	2 845	3 521
	B	41 406	4 129	4 172	278	20 925	2 119	6 262	3 521
1976	A	22 218	4 030	4 505	270	3 893	3 011	2 954	3 555
	B	44 115	3 769	4 500	270	22 674	3 011	6 336	3 555

Kaynak : Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.
Source : Ministry of Energy and Natural Resources.

209. Elektrik santralları, kurulu güç ve enerji üretimi — Power plants, installed capacity and production

A. Sayı B. Kurulu güç (kW) C. Brüt üretim (10^3 kWh) — A. Number B. Installed capacity (kW) C. Gross production (10^3 kWh)

Yıl Year	Toplam — Total			Kamu santralı Public power plants			Endüstri santralı Industrial power plants		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
1969	697	1 967 217	7 838 000	423	1 609 818	7 140 000	274	357 399	698 000
1970	716	2 234 883	8 623 000	439	1 875 421	7 934 000	277	359 462	689 000
1971	735	2 577 941	9 781 100	452	2 175 821	9 057 100	283	402 120	724 000
1972	750	2 711 296	11 241 900	464	2 289 866	10 495 900	286	421 430	746 000
1973	764	3 192 482	12 425 200	474	2 765 970	11 601 300	290	426 512	823 900
1974	769	3 732 034	13 477 000	473	3 304 912	12 629 300	291	427 182	847 400
1975	785	4 186 600	15 622 800	493	3 699 418	14 709 600	292	487 182	913 200
1976*	786	4 361 765	18 277 000	493	3 853 383	17 236 200	293	503 382	1 040 800

210. Elektrik enerjisi üretimi (brüt) — Production of electric power (gross)

A. Toplam B. Termik C. Hidrolik — A. Total B. Thermoelectric C. Hydroelectric
10^3 kWh

Yıl Year	Toplam — Total			Kamu santralı Public power plant			Endüstri santralı Industrial power plant			Hidrolik enerjinin toplam enerjiye oranı Ratio of hydroelectric power to total
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	%
1960.....	2 815 071	1 813 661	1 001 410	2 382 767	1 417 261	965 506	432 304	396 400	35 904	35.6
1961.....	3 011 037	1 745 940	1 265 147	2 602 693	1 373 912	1 228 781	408 394	372 028	36 366	42 0
1962.....	3 559 782	2 436 103	1 123 674	3 035 394	2 002 947	1 032 447	474 388	433 161	41 227	31.6
1963.....	3 983 371	1 879 026	2 104 345	3 486 244	1 424 994	2 061 250	497 127	454 032	43 095	52 8
1964.....	4 450 939	2 802 791	1 648 148	3 873 936	2 265 447	1 608 489	577 003	537 344	39 659	37.0
1965.....	4 952 694	2 773 514	2 179 180	4 290 713	2 153 023	2 137 690	661 981	620 491	41 490	44.0
1966.....	5 549 336	3 211 258	2 338 078	4 878 642	2 583 923	2 294 719	670 694	627 335	43 359	42.1
1967.....	6 216 792	3 835 000	2 381 800	5 513 292	3 178 900	2 334 300	703 500	656 100	47 500	33.3
1968.....	6 935 800	3 761 000	3 174 800	6 275 900	3 148 900	3 127 000	659 900	612 100	47 800	45.8
1969.....	7 833 000	4 393 100	3 444 900	7 140 000	3 744 100	3 395 900	698 000	649 000	49 000	43 9
1970.....	8 623 000	5 590 200	3 032 800	7 934 000	4 946 200	2 985 800	689 000	642 000	47 000	35 2
1971.....	9 781 100	7 170 905	2 610 200	9 057 100	6 489 900	2 567 200	724 000	681 000	43 000	26 7
1972.....	11 241 900	8 037 700	3 204 200	10 495 900	7 332 900	3 163 000	746 000	704 800	41 200	28 5
1973.....	12 425 200	9 821 800	2 603 400	11 601 300	9 025 300	2 576 000	823 900	796 500	27 400	20 9
1974.....	13 477 000	10 121 200	3 355 800	12 629 600	9 302 700	3 326 900	847 400	818 500	28 900	24 9
1975.....	15 622 800	9 719 200	5 903 600	14 709 600	8 838 500	5 871 100	913 200	880 700	32 500	37 8
1976*.....	18 277 000	9 905 700	8 371 300	17 236 200	8 891 500	8 344 700	1 040 800	1 014 200	26 600	45 8

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

(11) TEK ve EİE İdaresi kuruluş yasalarında gerekli iyileştirme ve düzenlemeler yapılacak ve EİE İdaresinin bağımsız bir enerji araştırma ve projelendirme kurumu haline gelmesi için gerekli düzenlemeler getirilecektir.

(12) Ülke nüfusunun tümünün elektriğe kavuşturulması amacıyla elektrik enerjisinin üretimi ve ülke yüzeyine iletilmesi TEK yasası doğrultusunda tüm ülke ihtiyacını karşılayacak biçimde bir kamu hizmeti olarak yürütülecektir. Bölge ülkeleriyle elektrik enerjisi alış verişi dengeli olarak yaygınlaştırılıp artırılacaktır.

Tablo 215 : YAPIM AŞAMASINDAKİ ELEKTRİK ÜRETİM TESİSLERİ

Santral	Kurulu güç MW	İşletmeye giriş yılı	Üretim Ort. GWh	Üretim Güv. GWh
TERMİK SANTRALLAR				
KOMBİNE ÇEVRİM OTOPRODÜKTÖR SANT.	60	1980	180	180
JEOTERMAL	37	1979	185	185
SOMA - B	15	1981	90	90
YATAĞAN	330	1980	1980	1980
AFŞİN - ELBİSTAN-A	420	1980	2520	2520
ÇATALHAN	1 360	1980—82	7800	7800
Y. ÇATALAĞZI	300	1981	1800	1800
KANGAL	150	1982	900	900
ORHANELİ OTOPRODÜKTÖR SANT.	300	1982	1800	1800
ESKİYEN ÜNİTELER	200	1982	1200	1200
ÇAN	140	1982	700	700
NÜKLEER	(-169)	1982	—	—
AFŞIN - ELBİSTAN-B	600	1984—86	3600	3600
TOPLAM	600	1985	4200	4200
HİDROLİK SANTRALLAR	1 200	1985—86	7800	7800
	5 543		34755	34755
DOĞANKENT-B	38	1980	157	0
HASAN UĞURLU	250	1979	900	820
SUAT UĞURLU	46	1980	273	206
ASLANTAŞ	138	1981	569	360
KEBAN	720	1980—81	1678	632
KÖKLÜCE	90	1982	584	576
ADIGÜZEL	42	1981	280	150
OYMAPINAR	540	1982	1620	412
KARAKAYA 1-2-3	900	1983	5354	5354
KARAKAYA 4-5-6	900	1984—85	2000	675
ALTINKAYA	700	1986—87	1632	1236
Y. KARABABA	2 400	1986—88	8795	7500
TOPLAM	6 764		23842	17921
GENEL TOPLAM	12 307		58597	52676

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TABLO 213 : ENERJİ KAYNAKLARI DIŞALIMLARI

Birim : 1978 Yılı Fiyatları
Miktar : 1000 Ton
Değer : Milyon TL.

Ana Mallar	1972		1977		Üçüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)	1978		1983		Dördüncü Plan Yıllık Artışı (Yüzde)
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Taş kömürü	—	—	713	1.313	—	620	1.140	2.800	5.152	35,2
Kok kömürü	10	28	28	76	22,1	30	81	—	—	—
Ham Petrol	7.969	19.509	11.811	28.914	8,2	12.700	31.090	22.700	55.570	12,3
Petrol Ürünleri	60	122	2.439	6.673	—	2.875	7.502	351	1.382	—
— Benzin	—	—	24	144	—	100	590	—	—	—
— Motorin	—	—	1.161	3.601	—	590	1.829	62	192	— 36,3
— Fuel-oil	57	113	1.043	2.061	78,	1.814	3.583	—	—	—
— LPG	—	—	210	867	—	303	1.252	289	1.190	— 1,0
— Digerleri (1)	3	9	—	—	—	68	248	—	—	—
Elektrik Gwh.	—	—	492	282	—	600	344	2.200	1.261	30,1
Toplam		19.659		37.258	13,6		40.157		63.372	9,6

(1) Nafta dışarıda tutulmuştur.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 204 : BİRİNCİL ENERJİ ÜRETİMİ VE TÜKETİMİ DENGESİ

Miktar : Bin Ton
(Petrol Eşdeğeri Olarak)

Yıllar	Toplam Enerji Tüketimi	Yılda Ortalama Yüzde Artış	Toplam Enerji Üretimi	Yılda Ortalama Yüzde Artış	Üretimin Tüketimi Karşılama Yüzdesi
1962	12.490	6,0	7.956	9,2	63,6
1967	16.692	6,9	12.387	3,1	74,2
1972	23.174	7,7	14.438	3,1	62,3
1977	33.641	—	16.836		50,0
1978	35.084	9,4	16.794	11,6	47,9
1983	55.102		29.130		52,9

Tablo 205 : KOK VE HAVAGAZI ÜRETİMLERİ :

Kok : Bin Ton
Havagazı : Milyon M³

	1962	1967	1972	1977
Metalurjik kok	311,4	991,9	1.207,0	1 643
Teshin Koku	478,8	386,0	423,0	350
Toplam Kok	790,2	1 377,9	1.630,0	1 993
Havagazı	85,0	108,[illegible]	221,8	136

Tablo 206 : ELEKTRİK ENERJİSİ ÜRETİMİ VE PUANT GÜCÜ GERÇEKLEŞME DEĞERLERİ :

	PUANT GÜÇ			ENERJİ				
		Ortalama Yük Artış			Ortalama Yıl Artış			
Yıl	MW	Miktar (MW)	Yüzde	Mil. (Gwh)	Miktar (Gwh)	Yüzde	Plan Hedefleri (Gwh)	Kişi Başına Elektrik Tüketimi (Kwh)
1962	725	—	—	3 560	—	—	—	118
1967	1 241	103	11,4	6 217	531	11,8	6 540	195
1972	1 951	710		11 242	1 005	12,6	11 950	310
1977	3 376	1 425	11,6	21 056 (1)	1 963	13,3	20 360	510

TABLO 207 : ELEKTRİK ENERJİSİNİN ÜRETİMİNİN KAYNAKLARINA GÖRE DAĞILIMI

	1962		1967		1972		1977	
	Gwh	Yüzde	Gwh	Yüzde	Gwh	Yüzde	Gwh	Yüzde
Taşkömürü	1.520	42,7	1.102	17,7	1.432	12,7	1.266	6,2
Linyit	600	16,8	1.021	16,4	1.489	13,3	3.606	17,5
Akaryakıt	271	7,6	1.539	24,8	4.941	43,9	6.882	33,4
Diğer yakıtlar	45	1,3	173	2,8	175	1,6	218	1,1
Hidrolik	1.124	31,6	2.382	38,3	3.204	28,5	8.592	41,8
Toplam	3.560	100,0	6.217	100,0	11.242	100,0	20.564	0,0

(1) Bulgaristan'dan alınan 492 Mil. Gwh. dahildir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

T.C. Resmî G.

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı

(26) Jeolojik rezerv, olarak önemli ölçüde varlığı tahmin edilen ham petrol rezervlerinin ulusal çıkarlar doğrultusunda bulunması, çıkartılması ve işletilmesi için gerekli tüm çalışmalar yapılacaktır.

(27) Mevcut yabancı petrol şirketlerinin ellerinde bulunan petrol alanlarını geliştirmeleri ve arama yatırımlarını hızlandırmaları için gerekli önlemler alınacaktır. Bu şirketlerin ham petrol ve petrol ürünlerini pazarlama faaliyetlerine koşut olarak arama ve hampetrol çıkartma işlemlerine yöneltilmeleri sağlanacak, ham petrol üretmeyen yabancı şirketlerin petrol ürünlerini pazarlamasını kısıtlayıcı yasal önlemler getirilecek, pazarlama ve hampetrol çıkarımı konusunda ulusal yararlara uygun ölçüler belirlenecektir.

(28) Maden işletmeciliğinde, üretimi aksatmayacak şekilde çevre korunmasını sağlamaya ve üst örtü toprağını değerlendirmeye yönelik tedbirler alınacak, ilgili tüm kuruluşlararası eşgüdüm sağlanacaktır.

(29) İnşaat malzemeleri kaynaklarının saptanması ve geliştirilmesi için gerekli arama ve yatırım programları geliştirilecektir. Kaliteli beton üretimi için agrega hazırlama tesislerine yaygınlık kazandırılacaktır.

(30) Teknolojinin elverdiği ölçüde özellikle demir cevherleri olmak üzere madenlerin hidrolik basınçlı boru sistemleri ile taşınabilmesi, yeni zenginleştirme tesislerinin boru taşımacılığı şebekeleri ile bir bütün olarak planlanması ele alınacaktır.

(31) Şeker, gübre, çimento, v.b. sanayi dallarında yeni kurulacak tesislerin enerji hammaddesi ihtiyaçlarının fuel oil yerine linyit kullanılması ile karşılanması esas olacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ENERJİ

I. ENERJİ

1. PLANLI DÖNEMDE GELİŞMELER

1451. Planlı dönem süresince enerji sektöründeki gelişme, kalkınmanın gereksinim duyduğu ölçü ve kalitede enerjiyi zamanında sağlamada yetersiz kalmıştır. Planlarda öngörülen fiziki hedeflere ulaşılamamış, başta elektrik enerjisi olmak üzere enerji sektörü gittikçe ülke ekonomisinde darboğaz yaratan bir sektör durumuna gelmiştir.

1452. Türkiye'nin birincil enerji kaynakları rezervleri Tablo 202'de verilmiştir. Birincil enerji kaynaklarının bugün için bilinen rezervlerine göre; linyit kömürü ve hidrolik en önemli enerji kaynağı durumundadır. Ancak bu kaynaklardan bilinen rezervlerden gereğince yararlanılamamış ve rezervlerin artırılmasında yeterli gelişmeler sağlanamamıştır.

1453. Planlı dönemde kişi başına birincil enerji tüketimi 1962 yılında petrol eşdeğeri olarak 432 Kg. iken, Üçüncü Plan dönemi sonunda yaklaşık 748 Kg.'a ulaşmıştır. Ancak bütün çabalara karşın yurt içi üretim olanakları yeterince geliştirilemediğinden, enerji talebi istenilen düzeyde karşılanamamış ve sürekli olarak baskı altında tutulmuştur. Öte yandan ticari olmayan yakıtların ticari yakıtlarla ikamesi, üretime bağlı olarak yeterince sağlanamamıştır.

Tablo 202 : TÜRKİYE'NİN BİLİNEN BİRİNCİL ENERJİ KAYNAKLARI REZERV DURUMU, 1972

(Bin Ton)

Enerji Kaynakları	Görünür	Muhtemel	Mümkün	Toplam
Taş Kömürü	186.154	285.233	904.609	1.375.996
Linyit	3.923.503	1.728.124	279.630	5.931.257
Kamu Sektörü	2.696.456	1.518.734	89.000	4.304.290
Özel Sektör	1.227.047	209.390	190.630	1.627.067
Hidrolik (Gwh) (1)	74.000	...	...	74.000
Hampetrol	57.000	83.000	690.000 (3)	750.000
Asfaltit	17.535	18.390	16.300	52.225
Bitümler (2)	280.000	—	—	5.000.000
Nükleer Enerji Kaynakları				
Tabii Uranyum	—	—	—	4
Toryum	—	—	—	380

(1) Yerüstü değerlendirilebilir hidrolik kaynaklar ile (Doğu Karadeniz Bölgesi) hidrolik potansiyel daha da artmaktadır.

(2) [illegible]

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye İstatistik Yıllığı 1977

TARIM

197. Tarım alanının kullanılışa göre dağılımı

[1970 genel tarım sayımı]
Hektar

İl	Tahıllar Cereals	Baklagiller Pulses	Sınai bitkiler Industrial crops	Yağlı tohumlar Oil seeds	Yumrular Tuber crops	Yem bitkileri Fodder crops	Nadas Fallow
Toplam	14 270 723	615 241	1 125 558	559 747	265 692	129 583	9 044 207
Adana	445 065	5 391	185 620	36 328	3 311	—	36 845
Adıyaman	113 279	7 927	13 911	133	789	278	142 652
A. Karahisar	320 519	12 811	7 687	6 616	4 159	1 346	273 153
Ağrı	107 107	489	400	—	351	2 527	98 018
Amasya	155 262	4 993	11 709	2 235	2 387	719	50 392
Ankara	851 180	14 896	8 394	661	4 497	2 525	612 268
Antalya	259 045	15 504	45 336	8 907	9 603	468	107 539
Artvin (1)	21 695	1 372	67	—	2 523	3 383	4 300
Aydın	61 582	4 207	97 424	2 988	2 215	732	12 301
Balıkesir	311 446	37 652	32 354	31 462	6 735	1 490	50 366
Bilecik	86 182	3 361	2 979	1 670	1 589	360	57 712
Bingöl	34 025	1 020	1	—	375	1 853	28 971
Bitlis	68 286	740	689	—	786	1 300	26 735
Bolu	174 881	10 200	2 671	239	3 852	3 223	73 309
Burdur	103 802	3 851	5 755	827	1 551	461	90 278
Bursa	188 493	13 475	17 200	25 446	15 044	2 612	88 167
Çanakkale	149 660	15 129	6 896	22 769	2 748	491	92 056
Çankırı	193 823	31 563	635	—	8 168	393	101 241
Çorum	377 547	6 696	3 537	3 171	3 543	741	288 163
Denizli	234 653	33 552	43 474	2 301	3 972	4 319	121 385
Diyarbakır	208 716	12 507	3 221	688	2 107	311	252 331
Edirne	213 841	3 880	2 518	95 878	3 664	1 778	61 913
Elazığ	139 005	14 291	4 567	156	2 465	1 010	98 698
Erzincan	120 254	4 676	2 513	—	1 407	—	75 592
Erzurum	330 022	14 127	2 695	453	9 134	31 392	284 379
Eskişehir	323 688	3 781	10 445	1 910	2 847	2 894	271 415
Gaziantep	125 711	16 993	5 591	767	802	—	130 236
Giresun	77 427	7 016	27	10	1 766	2 226	4 918
Gümüşhane	147 211	7 819	1 247	—	3 087	1 866	70 118
Hakkâri (1)	4 267	26	18	—	332	—	1 233
Hatay	99 838	3 679	40 559	1 520	1 394	—	31 974
Isparta	113 601	11 078	3 785	2 019	2 403	3 241	94 138
İçel	257 881	12 828	60 249	11 693	2 803	—	107 820
İstanbul	74 229	2 350	737	6 149	1 994	45	20 713
İzmir	73 068	7 747	137 288	2 612	9 219	665	40 477
Kars	311 630	1 546	7 954	123	7 813	375	90 647
Kastamonu	263 557	6 021	5 287	—	7 131	761	92 930
Kayseri	411 226	11 062	4 777	2 115	6 843	536	276 635
Kırklareli	141 622	3 586	2 612	93 026	3 232	1 831	31 659
Kırşehir	183 053	4 633	893	79	2 646	947	170 345
Kocaeli	78 330	583	5 065	6 170	360	124	32 456
Konya	1 245 601	14 412	10 763	2 134	11 184	2 038	1 016 180
Kütahya	286 237	11 026	4 488	1 903	5 254	1 780	195 421
Malatya	159 130	4 931	3 107	30	1 444	350	147 730
Manisa	247 132	12 420	116 322	3 045	2 297	423	101 976
Maraş	205 510	14 796	16 862	670	2 093	655	168 247
Mardin	218 811	13 832	3 023	39	1 365	—	254 857
Muğla	98 644	5 286	68 343	8 373	2 203	222	19 770
Muş	103 759	1 918	276	34	568	1 279	93 253
Nevşehir	174 122	3 305	763	160	8 833	1 547	133 983
Niğde	343 823	13 451	1 335	2 169	9 738	2 791	332 455
Ordu	115 199	8 297	486	5 833	14 437	—	38 333
Rize (1)	10 254	488	65	169	323	47	—
Sakarya	105 598	1 616	9 764	3 246	6 045	1 583	31 045
Samsun	339 079	7 246	41 548	20 031	11 087	2 775	—
Siirt	150 429	4 125	2 408	106	1 331	797	147 585
Sinop	131 379	4 757	2 994	29	1 642	133	27 633
Sivas	458 620	11 489	2 276	—	4 250	18 141	467 132
Tekirdağ	210 898	1 787	1 625	133 555	4 045	1 211	70 483
Tokat	185 930	17 132	22 846	102	3 113	2 297	103 238
Trabzon	43 297	2 082	4 280	136	6 234	—	—
Tunceli	80 550	5 414	423	186	1 913	3 039	25 161
Urfa	642 430	50 735	12 257	493	2 369	—	510 365
Uşak	104 103	10 064	5 910	3 105	1 548	543	85 866
Van (1)	96 100	595	61	—	1 505	8 300	95 000
Yozgat	379 357	15 760	3 467	1 721	6 750	334	362 934
Zonguldak	178 992	3 219	1 079	1 357	2 474	75	19 082

(1) Carl istatistik verileridir.
(2) Toplamda gösterilmiştir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

TARIM

187. Tarımsal krediler (*devam*) — Agricultural credits (*continued*)

A. Yıl içinde ikrazat B. Aslî hesap (vadesi gelmeyen) C. Vadesi geçen D. Takipteki
A. New loans B. Loans outstanding and not due C. Overdue credits D. Credits under litigation
Bin Türk Lirası — Thousand Turkish Liras

Ana hesaplar — Credit accounts		1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
AID fonundan açılan yeni arazi açma kredileri — Land clearing credits from AID funds	A	492	375	312	421	330	116	105	240
	B	1 586	1 148	916	946	933	630	398	412
	C	2 028	2 309	1 987	1 729	1 580	1 188	896	687
	D	—	—	—	—	—	429	666	703
Toprak ve tarım reformu fonundan açılan krediler — Credits from land reform funds	A	7 846	2 620	12 000	26 371	60 007	59 586	41 697	36 679
	B	13 311	11 529	16 599	28 737	70 100	108 705	97 285	85 054
	C	7 905	11 095	15 190	26 292	32 537	40 490	67 415	92 308
	D	—	—	—	—	—	—	—	—
Kontrollu tarım kredileri Supervised agricultural credits	A	87 725	62 914	88 368	155 077	244 471	281 962	457 910	677 258
	B	122 694	128 332	154 051	234 878	369 520	556 374	783 416	1 134 170
	C	42 435	53 632	45 753	40 413	52 454	71 259	69 695	87 730
	D	—	—	—	—	—	34 799	57 444	72 730
Entansif süt hayvancılığı kredileri Credits for intensive dairy production	A	—	—	—	—	11 613	3 452	32 946	30 924
	B	—	—	—	—	11 642	14 074	56 989	82 870
	C	—	—	—	—	—	—	33	211
	D	—	—	—	—	—	30	6	6 893
Yaş meyve ve sebze yatırım kredileri Investment credits for fruit and vegetable export	A	—	—	—	—	74 590	12 979	36 638	144 962
	B	—	—	—	—	74 677	81 172	101 035	222 090
	C	—	—	—	—	—	—	4 644	6 323
	D	—	—	—	—	—	—	—	3 926
Besi hayvancılığı ve tesis kredileri Livestock and development credits	A	—	—	—	—	—	28 693	87 517	63 547
	B	—	—	—	—	—	17 031	76 461	66 351
	C	—	—	—	—	—	—	3 106	4 469
	D	—	—	—	—	—	—	—	2 584
Kümes hayvancılığı kredileri (T.Kalkınma Vakfı Tarsus) — Credits for poultry (Turkish Development Foundation - Tarsus)	A	—	—	—	—	—	—	—	—
	B	—	—	—	—	—	—	1 000	900
	C	—	—	—	—	—	—	—	—
	D	—	—	—	—	—	—	—	—
Köy hayvancılığını geliştirme kredileri Credits for development of animal husbandry in villages	A	—	—	—	—	—	—	6 504	49 871
	B	—	—	—	—	—	—	6 625	57 335
	C	—	—	—	—	—	—	—	166
	D	—	—	—	—	—	—	—	—
Geliştirme ve teşvik fonu — Subsidies for development and promotion	A	100 675	23 354	8 084	18 973	2 396	1 397	1 000	—
	B	109 088	128 013	118 235	114 437	89 507	68 847	45 731	39 953
	C	298	4 563	17 105	28 769	25 316	36 466	34 061	31 180
	D	—	—	—	—	—	7 963	6 412	5 592
Özel ihracat fonundan açılan krediler Credits given from funds for special exports	A	30 962	16 622	2 255	1 068	2 015	3 150	14	1 879
	B	31 845	46 439	46 024	9 676	5 439	1 702	—	250
	C	—	—	2 194	37 686	53 924	32 697	32 698	32 697
	D	—	—	—	—	—	6 895	6 914	4 819
Özel iskân fonundan açılan krediler Credits specially granted for dwellings on agricultural areas	A	—	915	1 639	2 024	11 756	14 259	17 558	39 244
	B	—	916	2 539	4 333	15 685	30 089	39 883	78 605
	C	—	—	—	172	426	340	3 511	4 141
	D	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziraat Bankası tarafından kredi kooperatifleri aracılığıyla verilen tarımsal krediler — Agricultural credits given by the Agricultural Bank through credit cooperatives	A	1 842 169	1 620 253	1 824 965	2 390 791	2 777 609	3 142 640	4 453 679	6 036 144
	B	2 003 155	2 125 164	2 015 839	2 426 249	2 738 780	2 954 576	3 236 012	4 147 552
	C	—	—	—	—	—	—	—	—
	D	—	—	—	—	—	—	—	—
Satış kooperatif ve birlikleri tarafından verilen tarımsal krediler — Agricultural credits given by sales cooperatives and unions	A	2 544 266	3 105 480	2 269 443	4 571 794	9 432 947	14 900 339	22 939 636	21 875 195
	B	2 580 828	3 144 806	3 580 567	3 420 230	5 957 405	14 867 716	21 799 377	22 529 892
	C	—	—	—	—	—	2 934 919	5 091 434	8 164 995
	D	268 855	511 527	906 523	2 084 966	2 608 916	—	—	—
Tohumluk kredileri Seed credits	A	53 258	59 650	28 596	50 810	203 411	565 973	82 781	105 430
	B	177 051	198 681	154 967	152 206	333 042	511 093	540 033	555 462
	C	—	—	—	—	—	—	—	—
	D	21	21	20	20	—	—	—	—
Ziraî Donatım Kurumu kredileri — Credits of General Directorate of Agricultural Supplies, Machinery and Implements	A	—	—	—	—	—	—	4 206 702	4 381 780
	B	—	—	—	—	—	—	5 660 845	8 067 792
	C	—	—	—	—	—	—	—	—
	D	—	—	—	—	—	—	—	—

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

187. Tarımsal krediler — Agricultural credits

Türkiye İstatistik Yıllığı 1977

A. Yıl içinde ikrazat B. Aslî hesap (vadesi gelmeyen) C. Vadesi geçen D. Takipteki
A. New loans B. Loans outstanding and not due C. Overdue credits D. Credits under litigation
Bin Türk Lirası — Thousand Turkish Liras

Ana hesaplar — Credit accounts		1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Genel toplam — General total	A	6 861 419	6 550 774	6 190 871	9 810 721	16 247 243	22 715 605	36 834 619	39 564 967
	B	7 664 978	7 871 590	8 234 804	9 215 960	13 526 575	23 817 463	37 855 957	44 169 402
	C	888 256	1 157 931	631 910	562 026	740 892	3 915 059	6 145 231	9 471 064
	D	848 108	1 512 711	2 228 866	3 430 172	3 864 575	1 282 440	1 366 465	1 618 893
Ziraat Bankası tarafından verilen tarımsal krediler — Agricultural credits given by the Agricultural Bank		16.262.761				17.073.006			
Toplam — Total	A	2 421 726	1 765 391	2 067 867	2 797 328	3 833 276	4 106 653	5 151 821	7 166 418
	B	2 903 944	2 402 939	2 483 432	3 217 275	4 497 348	5 484 078	6 619 690	8 868 704
	C	888 256	1 157 931	631 910	562 026	740 892	980 140	1 053 797	1 306 069
	D	579 232	1 001 163	1 322 323	1 345 186	1 255 659	1 282 440	1 366 465	1 618 893
Çevirme kredileri — Seasonal credits	A	1 720 669	1 333 078	1 397 283	1 754 087	2 023 301	2 210 809	3 052 871	3 790 505
	B	1 650 691	1 204 775	1 122 811	1 449 187	1 657 767	1 868 799	2 430 160	3 098 065
	C	613 439	823 430	362 804	271 489	381 419	487 498	488 713	658 420
	D	393 303	742 194	1 043 922	1 071 223	996 016	973 043	990 182	1 067 003
Sürüm ve satış kredileri — Marketing credits	A	39 705	45 285	50 076	72 160	65 597	60 189	66 559	231 351
	B	37 713	42 529	47 213	69 909	62 042	54 605	57 451	233 624
	C	3 992	1 454	647	1 134	2 103	1 127	418	6 709
	D	1 863	2 419	2 032	1 726	1 824	2 153	2 312	2 114
Donatım kredileri — Equipment credits	A	304 359	179 843	418 144	625 666	1 114 240	886 424	1 123 697	1 745 520
	B	630 125	477 788	593 320	904 809	1 508 588	1 689 252	1 885 721	2 541 977
	C	151 164	177 923	101 951	85 191	125 962	176 080	233 825	279 413
	D	86 571	137 474	147 120	132 715	128 902	133 999	144 704	191 618
Verimlendirme ve iyileştirme kredileri — Productivity and improvement credits	A	3 324	1 954	1 495	1 830	1 713	1 433	1 657	1 914
	B	11 075	4 769	4 105	4 043	4 101	3 655	3 876	3 637
	C	7 475	5 459	2 192	923	544	605	375	581
	D	9 205	13 882	13 426	11 686	10 619	9 322	8 081	7 328
Arazi edindirme ve tesis kredileri — Land purchase and development credits	A	87 865	57 870	53 959	69 215	106 079	68 178	54 577	83 808
	B	223 857	211 836	205 974	225 272	275 206	216 843	208 142	231 533
	C	37 338	39 415	35 405	30 051	29 873	30 723	33 364	27 485
	D	27 493	44 807	53 131	55 404	47 455	37 070	37 183	82 999
Tarım sanatları kredileri — Agricultural crafts credits	A	6 303	3 799	5 183	41 041	79 052	200 960	124 554	173 410
	B	18 273	15 458	14 537	47 326	126 544	299 033	461 598	618 288
	C	3 348	3 165	1 311	1 689	2 075	40 364	21 728	19 340
	D	3 846	5 442	6 762	6 076	5 242	4 623	4 963	43 994
Yemlik ve yemeklik kredileri — Food and fodder credits	A	—	—	—	—	—	176 788	4 304	1 899
	B	—	—	—	—	—	174 971	162 675	156 529
	C	—	—	—	—	—	—	—	—
	D	—	—	—	—	—	—	—	—
Taksitlendirilen tarım kredileri — Agricultural credits that are made repayable in installments	A	—	—	—	—	—	—	—	—
	B	18 415	90 104	120 278	89 930	188 958	198 035	136 366	91 010
	C	4 621	20 445	32 510	25 333	21 324	55 065	53 365	49 534
	D	55 303	53 295	54 281	64 699	63 975	67 969	103 429	123 070
Tahsili kabil olmayan tarım kredileri — Uncollectible agricultural credits	A	—	—	—	—	—	—	—	—
	B	—	—	—	—	—	—	—	—
	C	—	—	—	—	—	—	—	—
	D	1 648	1 650	1 649	1 657	1 626	1 613	1 653	1 652
AID yardım fonundan açılan tarım kredileri — Agricultural credits from AID funds	A	31 586	36 694	29 060	29 387	28 919	78 466	17 012	26 411
	B	34 469	38 538	36 101	33 236	29 034	75 560	15 975	20 674
	C	14 213	14 933	12 787	11 001	11 162	5 938	5 223	1 789
	D	—	—	—	—	—	2 532	2 516	1 868
Tarımsal köy kalkınma kooperatiflerine açılan krediler — Credits given to village agricultural development cooperatives	A	215	68	9	8	7 197	17 812	24 701	66 996
	B	802	765	729	556	7 605	24 701	48 903	105 377
	C	—	108	74	154	193	300	727	2 886
	D	—	—	—	—	—	—	—	—

Kaynak : TC Ziraat Bankası.

Source: Agricultural Bank of the Turkish Republic.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye İstatistik Yıllığı 1977

171. Yağlı tohumlar ekiliş, üretim ve verimi — Oil seeds area sown, production and yield

A. Ekiliş (hektar) B. Üretim (ton) C. Verim (kg/hektar) — A. Area sown (hectares) B. Production (tons) C. Yield (kg/hectares)

		1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Toplam — Total	A	1 064 269	1 011 133	1 209 169	1 371 710	1 251 891	1 354 996	1 197 251	1 142 895
Aspir	A	1 100	1 170	1 280	1 980	2 050	1 900	2 100	2 200
Safflower	B	1 080	900	910	1 350	1 350	1 200	1 350	1 600
	C	982	769	711	682	659	632	643	727
Ayçiçeği	A	286 000	360 000	396 000	495 000	481 000	425 000	418 000	445 000
Sunflower	B	310 000	375 000	465 000	560 000	560 000	420 000	488 000	550 000
	C	1 084	1 042	1 174	1 131	1 164	988	1 167	1 236
Haşhaş	A	16 089	10 028	13 374	6 383	—	—	8 570	22 230
Opium seed (1)	B	10 800	7 500	13 976	5 847	—	—	6 491	23 000
	C	671	748	1 045	916	—	—	757	1 035
Kendir tohumu	A	8 400	8 400	8 500	8 200	7 760	8 000	7 000	8 000
Hemp seed (2)	B	2 800	2 500	2 600	3 150	3 400	3 000	2 800	2 000
	C	333	298	306	384	438	375	400	250
Keten tohumu	A	17 000	13 000	10 500	11 000	11 000	14 000	13 000	11 000
Flax seed (2)	B	12 000	6 700	7 000	6 000	5 690	7 500	7 700	6 900
	C	706	515	667	545	517	536	592	627
Çiğit	A	638 520	527 635	688 415	760 147	677 261	837 896	670 000	581 165
Cotton seed (3)	B	640 000	640 000	835 200	869 686	820 523	957 419	768 000	759 723
	C	1 002	1 213	1 213	1 144	1 212	1 136	1 146	1 307
Kolza	A	7 000	2 900	2 500	1 500	750	700	381	4 100
Rape seed	B	8 100	3 100	3 100	1 400	900	900	464	5 900
	C	1 157	1 069	1 240	933	1 200	1 286	1 218	1 439
Soya	A	8 160	11 000	7 000	6 000	5 070	3 500	6 200	6 400
Soybeans	B	11 000	12 000	11 000	12 800	7 400	8 500	6 750	8 500
	C	1 348	1 091	1 571	2 133	1 460	2 429	1 089	1 328
Susam	A	67 000	62 000	64 000	63 000	48 000	46 000	54 000	42 800
Sesame	B	41 000	36 000	43 000	33 000	26 000	29 000	33 000	25 000
	C	612	581	672	524	542	630	611	584
Yerfıstığı	A	15 000	15 000	17 600	18 500	19 000	18 000	18 000	20 000
Ground nuts	B	38 000	37 000	45 000	42 000	44 000	44 000	40 000	54 750
	C	2 533	2 467	2 557	2 270	2 316	2 444	2 222	2 738

Not. Notlar için 170. tabloya bakınız. *Note.* See table 170 for footnotes.

172. Yumrular ekiliş, üretim ve verimi — Tuber crops area sown, production and yield

A. Ekiliş (hektar) B. Üretim (ton) C. Verim (kg/hektar) — A. Area sown (hectares) B. Production (tons) C. Yield (kg/hectares)

		1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Toplam — Total	A	230 430	237 100	241 800	245 850	252 890	260 800	251 100	262 400
Kuru sarmısak	A	10 700	11 000	11 000	10 000	10 000	12 000	11 200	12 000
Dry garlic	B	47 000	51 000	53 000	44 000	43 600	58 000	59 000	60 000
	C	4 393	4 636	4 818	4 400	4 360	4 833	5 268	5 000
Kuru soğan	A	62 000	70 000	61 000	60 000	62 000	63 000	60 000	62 500
Dry onion	B	585 000	680 000	570 000	575 000	610 000	630 000	670 000	760 000
	C	9 435	9 714	9 344	9 583	9 839	10 000	11 167	12 160
Patates	A	157 000	155 000	169 000	175 000	180 000	185 000	179 000	187 000
Potatoes	B	1 936 000	1 915 000	2 100 000	2 200 000	2 200 000	2 275 000	2 490 000	2 850 000
	C	12 331	12 355	12 426	12 571	12 222	12 297	13 911	15 323
Hayvan pancarı	A	730	1 100	800	850	890	800	900	900
Fodder beet	B	15 700	26 000	23 000	22 000	23 000	20 000	21 000	33 000
	C	21 506	23 636	28 750	25 882	25 843	25 000	23 333	36 667

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

169. Baklagiller ekiliş üretim ve verimi — Pulses area sown, production and yield

A. Ekiliş (bin hektar) B. Üretim (bin ton) C. Verim (kg / hektar)
A. Area sown (thousand hectares) B. Production (thousand tons) C. Yield (kg / hectares)

		1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Toplam — Total	A	544	534	536	604	616	606	568	630
Bakla	A	35	29	31	33	31	34	31	30
Broad beans	B	45	39	42	47	46	54	50	48
	C	1 286	1 345	1 355	1 424	1 484	1 588	1 613	1 638
Bezelye	A	4	4	3	3	3	3	3	3
Peas	B	4	4	4	4	4	4	4	4
	C	1 105	1 081	1 400	1 486	1 467	1 167	1 273	1 379
Börülce	A	2	3	2	2	2	2	2	2
Kidney beans	B	2	2	2	2	2	2	3	2
	C	833	920	911	977	905	900	1 250	949
Burçak	A	81	75	72	68	63	60	60	56
Wild vetch	B	81	72	72	64	46	60	60	58
	C	994	960	1 000	948	730	1 000	1 000	1 027
Fasulye	A	110	99	102	106	100	100	94	102
Dry beans	B	138	138	153	159	148	145	155	159
	C	1 255	1 394	1 500	1 500	1 480	1 450	1 649	1 559
Fiğ	A	106	104	99	100	103	105	103	103
Cow vetch	B	91	95	100	88	85	75	85	90
	C	858	913	1 010	880	825	714	825	876
Mercimek	A	103	108	105	103	118	117	125	186
Lentils	B	107	92	101	105	67	120	135	210
	C	1 039	852	962	1 019	566	1 026	1 083	1 129
Nohut	A	90	100	110	178	186	175	140	138
Chick peas	B	111	109	133	183	185	195	172	170
	C	1 234	1 090	1 209	1 028	995	1 114	1 229	1 241
Diğer	A	13	12	12	11	10	10	10	10
Others (1)	B	13	11	12	13	6	10	12	12

(1) Buy, culbant, (maş-maşik), mürdük (külür).

(1) Fenugreek, mungo, grass pea.

170. Sınaî bitkiler ekiliş, üretim ve verimi — Industrial crops, area sown, production and yield

A. Ekiliş (hektar) B. Üretim (ton) C. Verim (kg / hektar)
A. Area sown (hectares) B. Production (tons) C. Yield (kg / hectares)

		1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Toplam — Total	A	1 107 576	1 025 907	1 223 404	1 298 941	1 185 600	1 298 147	1 185 310	1 189 635
Afyon kapsülü	A	16 089	10 028	13 374	6 383	—	—	8 570	22 230
Opium capsule (1)	B	127	60	149	75	—	—	5 757	14 277
	C	8	6	11	12	—	—	672	642
Anason	A	3 100	4 000	2 600	2 250	3 400	10 000	14 000	15 600
Anise	B	2 300	3 000	2 300	1 700	2 500	6 500	8 400	9 800
	C	742	750	885	756	735	650	600	628
Kenevir lifi	A	8 400	8 400	8 500	8 200	7 760	8 000	7 000	8 000
Hemp fiber (2)	B	8 200	8 400	8 000	8 500	8 300	8 900	7 000	12 000
	C	976	1 000	941	1 037	1 070	1 113	1 000	1 500
Keten lifi	A	17 000	13 000	10 500	11 000	11 000	14 000	13 000	11 000
Flax fiber (2)	B	3 700	1 400	1 500	1 300	1 425	3 500	3 500	1 750
	C	218	108	143	118	130	250	269	159
Pamuk (saf)	A	638 520	527 635	688 415	760 147	677 261	837 896	670 000	581 165
Cotton (lint) (3)	B	400 000	400 000	522 000	543 554	512 827	598 387	480 000	474 827
	C	626	758	758	715	757	714	716	817
Şeker pancarı	A	102 637	123 838	159 013	149 468	154 119	187 077	214 534	248 190
Sugar beet	B	3 356 472	4 253 631	5 956 178	5 896 042	5 095 157	5 707 147	6 948 637	9 400 000
	C	32 702	34 348	37 457	39 447	33 257	30 507	32 389	32 233
Tütün	A	314 840	328 498	335 627	352 383	322 840	230 149	241 508	*293 132
Tobacco	B	146 592	149 861	173 861	179 799	149 120	203 487	199 935	*313 864
	C	466	456	518	510	461	884	828	*1 071
Diğer	A	6 990	10 508	5 375	9 110	9 220	11 025	16 698	10 318
Others (4)	B	20 839	29 891	12 935	11 475	8 780	15 502	8 861	13 411

(1) 1974 yılı sonuna kadar afyon sakızı üretimidir. Ekili alan afyon kapsülü ve haşhaş için aynıdır.
(2) Ekili alan lif ve tohum için aynıdır.
(3) Ekili alan pamuk ve çiğit için aynıdır.
(4) Kırmızı biber, sorgo, şeker kamışı, safran, kişniş, kimyon, hardal, acı bakla, şerbetçiotu.

(1) Data of opium gum until the end of 1974. The area sown is the same for opium capsule and seed.
(2) The area sown is the same for fiber and seed.
(3) The area sown is the same for cotton and seed.
(4) Dry pepper, sorghum, sugarcane, saffron, coriander, cumin, mustard, tonka beans, hop.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye İstatistik Yıllığı 1977

TARIM

166. Tarım kesimindeki iktisaden faal nüfus — Economically active population in agriculture

	1955	1960	1965	1970	1975 (3)
Toplam nüfus — Total population	24 064 763	27 754 820	31 391 421	35 605 176	40 197 670
İktisaden faal nüfus — Economically active population (1)	12 205 272	12 993 245	13 557 860	15 118 887	16 349 380
Tarım kesimindeki iktisaden faal nüfus — Economically active population in agriculture	9 446 102	9 737 489	9 750 269	10 230 496	10 482 966
Tarla ziraatı ve hayvancılık — Agriculture and animal husbandry	9 418 520	9 696 535	9 698 860	(2)10161773	
Ormancılık ve tomrukçuluk — Forestry and logging	17 451	26 157	36 151	47 871	
Kara avcılığı, tuzakçılık ve av hayvanları üretimi — Hunting, trapping and breeding of game animals	327	467	423		
Balıkçılık ve süngercilik — Fishing and sponge - farming	9 804	14 330	14 835	20 852	
İktisaden faal tarımsal nüfusun toplam faal nüfusa oranı — Percentage of the economically active population in agriculture to total economically active population %	77 39	74 94	71 91	67 66	64 11

(1) 1955, 1960, 1965 yılları 15 ve daha yukarı yaşlar; 1970, 1975 yılları ise 12 ve daha yukarı yaşlar.
(2) Kara avcılığını da kapsar
(3) 1975 genel nüfus sayımı, % 1 örnekleme sonucu.

(1) 15 years old and over in 1955, 1960 and 1965, 12 years old and over in 1970 and 1975.
(2) Also includes hunting.
(3) 1975 population census, 1 % sample results.

167. Gübre kullanımı — Fertilizer use

	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Kullanılan gübre — Fertilizer used (ton - tons)	2 448 421	2 217 343	2 536 539	3 284 340	3 720 366	3 136 141	3 691 615	5 944 628
% 21 azotlu — 21 % Nitrogen	1 167 457	1 157 060	1 364 989	1 782 634	2 048 522	1 822 520	1 750 186	2 812 689
% 16 - 18 fosforlu — 16 - 18 % Phosphorus	1 256 835	1 034 916	1 145 056	1 447 361	1 646 401	1 280 166	1 909 809	3 069 760
% 48 - 52 potaslı — 48 - 52 % Potash	24 129	25 367	26 494	54 345	25 443	33 455	31 620	62 179
Gübrelenen arazi — Area fertilized (hektar - hectares) ('000) (1)	4 155	3 782	4 380	5 731	6 525	6 067	6 699	11 210
Gübrelenen arazinin kültür arazisine oranı — Proportion of area fertilized to cultivated area (2)	0.09	0.08	0.10	0.12	0.13	0.13	0 15	0.25

Kaynak : Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü.
Not. Kullanılan tabii gübre ve tabii gübre ile gübrelenen arazi kapsanmamıştır.
(1) Narenciye ve diğer meyve sahaları kapsanmamıştır.
(2) Kültür arazisi : Ekilen, nadasa bırakılan tarlalarla bağ, bahçe ve orman alanlarını kapsamaktadır. Az miktarda olan suni çayırlar kapsanmamıştır.

Source : General Directorate of Agricultural Affairs, Ministry of Food Agriculture and Husbandry.
Note. The data for natural fertilizers and land fertilized by natural fertilizers is not included.
(1) All fruit orchards are excluded.
(2) Cultivated area : Covers crop area sown and fallow, vineyards and gardens. Temporary pastures are excluded.

168. Tahıl ekiliş, üretim ve verimi — Cereals, area sown, production and yield

A. Ekiliş (bin hektar) — A. Area sown (thousand hectares)
B. Üretim (bin ton) — B. Production (thousand tons)
C. Verim (kg/hektar) — C. Yield (kg/hectares)

		1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Toplam — Total	A	13 475	13 240	13 325	13 185	13 305	13 189	13 609	13 581
Buğday — Wheat	A	8 660	8 600	8 700	8 730	8 850	8 750	9 250	9 250
	B	10 500	10 000	13 500	12 200	10 000	11 000	14 750	16 500
	C	1 212	1 163	1 552	1 397	1 130	1 257	1 595	1 789
Çavdar — Rye	A	685	650	655	625	610	600	565	530
	B	817	630	895	755	690	560	750	740
	C	1 193	969	1 366	1 208	1 131	933	1 327	1 399
Arpa — Barley	A	2 687	2 590	2 600	2 530	2 550	2 580	2 600	2 635
	B	3 740	3 250	4 170	3 725	2 900	3 330	4 500	4 900
	C	1 392	1 255	1 604	1 472	1 137	1 291	1 731	1 860
Yulaf — Oats	A	351	320	309	295	280	275	260	243
	B	468	415	455	396	380	380	390	400
	C	1 333	1 297	1 472	1 342	1 357	1 382	1 500	1 660
Mısır — Maize	A	659	648	635	617	625	620	600	600
	B	1 000	1 040	1 135	1 030	1 100	1 200	1 200	1 310
	C	1 517	1 605	1 787	1 669	1 760	1 935	2 000	2 192
Darı — Millet	A	39	38	41	38	38	30	25	24
	B	56	46	61	52	33	40	40	34
	C	1 425	1 211	1 488	1 368	871	1 333	1 600	1 478
Pirinç — Rice	A	57	67	65	51	60	60	55	54
	B	127	160	175	122	159	150	150	158
	C	2 244	2 388	2 692	2 392	2 650	2 500	2 740	2 926
Kaplıca — Spelt	A	83	75	79	72	65	58	59	58
	B	93	81	94	75	80	80	80	78
	C	1 120	1 080	1 190	1 042	1 231	1 379	1 356	1 348
Kuşyemi — Canary seed	A	4	5	4	3	2	1	1	1
	B	3	5	4	3	2	2	1	2
	C	674	974	1 081	1 029	1 032	1 364	1 313	1 460
Mahlût — Mixed grain	A	250	247	237	224	225	215	194	186
	B	297	256	310	280	259	225	250	233
	C	1 188	1 036	1 308	1 250	1 151	1 047	1 289	1 253

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Türkiye İstatistik Yıllığı 1977

164. Tarım alanının kullanılışa göre dağılımı ve orman alanı
Distribution of cultivated area and forest area

Bin hektar — Thousand hectares

Yıl Year	Tarla alanı — Crop area: Ekilen Area sown	Tarla alanı — Crop area: Nadas Fallow	Sebze bahçeleri Vegetable gardens (1)	Bağlar Vineyards	Meyve ağaçlarının kapladığı alan Orchards	Zeytin ağaçlarının kapladığı alan Olive groves	Ormanlar Forests
1950	9 868	4 674	—	561	608	297	10 418
1951	10 600	4 672	—	593	620	352	10 418
1952	11 775	5 586	—	649	635	382	10 418
1953	13 021	5 791	—	671	639	397	10 418
1954	13 208	6 408	—	690	648	422	10 418
1955	14 205	6 793	—	707	660	443	10 418
1956	14 556	7 897	—	728	681	467	10 418
1957	14 392	7 769	—	743	690	476	10 418
1958	14 764	8 001	—	710	696	513	10 584
1959	15 020	7 920	—	770	711	537	10 584
1960	15 305	7 959	—	782	730	548	10 584
1961	15 128	7 948	—	775	793	586	10 584
1962	15 167	8 093	—	802	816	599	10 584
1963	15 276	8 547	—	794	824	607	10 584
1964	15 367	8 476	—	800	832	636	10 584
1965	15 294	8 262	—	800	862	643	10 584
1966	15 454	8 528	—	830	888	666	10 584
1967	15 515	8 383	—	840	900	674	12 578
1968	15 400	8 692	416	848	938	723	18 273
1969	15 848	8 824	445	838	951	726	18 273
1970	15 591	8 705	448	845	1 019	731	18 273
1971	15 924	8 603	451	847	1 044	740	18 273
1972	16 047	8 996	530	850	1 052	751	18 273
1973	16 062	8 952	530	816	1 153	775	19 136
1974	16 154	8 506	501	795	1 187	785	20 170
1975	16 230	8 177	490	790	1 163	801	20 170
1976	16 317	7 922	619	768	1 263	810	20 170

(1) 1968 yılına kadar meyve ağaçlarının kapladığı alan içinde gösterilmiştir. 1968'e kadar ekilen alanda gösterilen bostanları da kapsar.

(1) Until 1968 related data was included in orchards. Refers also to melons and watermelons covered in the area sown until 1968.

165. İşlenen arazi, çift hayvanları ve traktör sayısı
Area cultivated and number of draft animals and tractors

Yıl Year	İşlenen tarla Total crop area hektar — hectares '000 (1)	Çift hayvanı (çift sayısı) Number of draft animals (in pairs)	Hayvanla işlenen Area cultivated by draft animals hektar — hectares '000	Traktör sayısı Number of tractorts	Traktörle işlenen Area cultivated by tractors: hektar hectares '000 (2)	Traktörle işlenen Area cultivated by tractors: İşlenen tarlaara oranı Proportion of total crop area
1950	14 542	2 495 256	13 298	16 585	1 244	0.09
1951	15 272	2 506 148	13 472	24 000	1 800	0.12
1952	17 361	2 349 417	15 005	31 415	2 356	0.14
1953	18 812	2 389 868	16 142	35 600	2 670	0.14
1954	19 616	2 592 419	16 785	37 743	2 831	0.14
1955	20 998	2 563 878	17 977	40 282	3 021	0.14
1956	22 453	2 578 148	19 173	43 727	3 280	0.15
1957	22 161	2 591 316	18 851	44 144	3 310	0.15
1958	22 765	2 476 938	19 575	42 527	3 190	0.14
1959	22 940	2 596 460	19 798	41 896	3 142	0.14
1960	23 264	2 647 695	20 104	42 136	3 160	0.14
1961	23 076	2 605 793	19 888	42 505	3 188	0.14
1962	23 260	2 656 920	19 979	43 747	3 281	0.14
1963	23 823	2 652 033	20 010	50 844	3 813	0.16
1964	23 843	2 749 000	19 960	51 781	3 883	0.16
1965	23 556	2 674 000	19 456	54 668	4 100	0.17
1966	23 982	2 740 825	19 099	65 103	4 883	0.20
1967	23 898	2 659 567	18 274	74 982	5 624	0.24
1968	24 092	2 581 715	17 681	85 475	6 411	0.27
1969	24 672	2 349 247	17 441	96 407	7 231	0.29
1970	24 296	2 167 555	16 356	105 865	7 940	0.33
1971	24 527	2 098 992	15 615	118 825	8 912	0.36
1972	25 043	2 052 836	14 864	135 726	10 179	0.40
1973	25 014	1 987 024	13 304	156 139	11 710	0.47
1974	24 660	1 952 900	9 625	200 466	15 035	0 61
1975	24 407	1 986 886	6 177	243 066	18 230	0 75
1976	24 239	1 927 231	3 104	281 802	21 135	0.88

(1) Ekilen ve nadasa bırakılan tarlaları kapsar. Yıllık tahminlerdir.
(2) Her traktöre 75 hektarlık iş kapasitesi hesaplanmıştır.

(1) Covers crop area sown and fallow. Annual estimated data.
(2) Yearly work capacity of each tractor is calculated as 75 hectares.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Table 177 : BAŞLICA BİTKİSEL ÜRÜNLERDE VERİM KARŞILAŞTIRMASI

ÜRÜNLER	Verim 1962	Verim 1967	TÜRKİYE Verim +	TÜRKİYE Endeks	YUGOSLAVYA Verim	YUGOSLAVYA Endeks	ITALYA Verim	ITALYA Endeks	FRANSA Verim	FRANSA Endeks	İSPANYA Verim	İSPANYA Endeks	İRAN Verim	İRAN Endeks
Buğday	975	1.125	1.327	100,0	2.977	224,3	2.604	196,2	4.336	326,8	1.437	108,3	920	69,9
Arpa	1.250	1.394	1.386	100,0	2.138	154,3	2.452	176,9	3.650	263,3	1.812	130,7	772	55,6
Mısır	1.199	1.556	1.898	100,0	3.669	193,3	5.779	304,5	4.757	250,6	3.873	204,1	1.333	70,2
Çeltik	3.395	3.888	4.046	100,0	4.528	111,9	5.535	136,8	4.156	102,7	6.118	151,2	3.585	88,6
Patates	10.876	11.733	12.810	100,0	9.751	76,1	16.414	128,1	23.365	182,4	13.786	107,6	9.979	77,9
Şeker Pancarı	21.719	35.122	32.051	100,0	40.027	124,9	39.698	123,9	40.430	126,1	29.564	92,2	23.917	74,6
Ayçiçeği	733	1.070	1.106	100,0	1.609	145,5	1.979	178,9	1.785	161,4	585	52,9	673	60,8
Pamuk (Kütlü)	989	1.469	1.944	100,0	875	45,0	564	29,0	—	—	1.646	84,7	1.715	88,2
Domates	—	—	26.865	100,0	11.366	42,3	30.931	115,1	26.035	96,9	28.638	106,7	9.697	36,1
Tütün (Yaprak)	601	637	728	100,0	1.100	151,1	1.896	260,4	2.459	337,8	1.569	215,5	1.027	141,1

Kaynak : DPT, DİE Tarım İstatistikleri Özeti (1975) FAO Production Yearbook (1975)

NOT : Tersi belirtilmedikçe verimler (1973 + 1974 + 1975 +) yılları ortalamasıdır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

1329. III. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 2,8 oranında artması öngörülen bitkisel ürünler dışsatım hedefine ulaşılamamış ve dönem sonunda yüzde 1,2 oranında azalma olmuştur. Geri kalmanın başlıca nedeni pamuk dışsatımındaki azalmadır. Hububat, bakliyat ve meyve dışsatımında Plan hedefleri aşılmıştır. Plan ve Yıllık Programlarda öngörülmemiş olmasına karşın, 1972 ve 1973 yıllarında 602 bin ton buğday dışsatımı gerçekleşmiş; ancak 1973 yılının olumsuz hava koşulları büyük ölçüde buğday dışalımını gerektirmiştir. (1) III. Planın son yıllarında üretimin yurt içi talebin üzerinde gerçekleşmesi sonucu buğday dışsatım olanakları yeniden ortaya çıkmıştır. Pazarlama araçlarındaki gelişmeler özellikle narenciye dışsatımını olumlu yönde etkilemiştir (Tablo 174). Çeltik üretiminde iç talebin karşılanması esas alınarak planlanan hedefe ulaşılamaması önemli ölçüde pirinç dışalımını gerektirmiştir.

1330. 1972 - 1977 yılları arasında başlıca tarımsal ürünlerin verimlerindeki gelişmeler Tablo 175'de verilmiştir.

Tablo 175 : BAŞLICA TARIMSAL ÜRÜNLER VERİMLERİ VE HEDEFLERİ

ÜRÜNLER	Birim	1972 yılı Verim	1972 yılı Endeks	1977 yılı Verim	1977 yılı Endeks	1983 yılı Verim	1983 yılı Endeks
Buğday	Kg/Ha	1 258	100,0	1 594	126,7	2 000	158,9
Arpa	»	1 472	100,0	1 813	123,2	2 083	141,5
Mısır	»	1 669	100,0	2 108	126,3	2 571	154,1
Çeltik	»	3 987	100,0	4 776	119,8	5 000	125,4
Patates	»	12 571	100,0	15 555	123,7	17 142	236,4
Şeker pancarı	»	39 447	100,0	35 960	91,2	36 667	93,0
Ayçiçeği	»	1 131	100,0	1 230	108,8	1 403	124,0
Pamuk (Kütlü)	»	1 906	100,0	1 973	103,5	2 000	104,9
Tütün (Yaprak)		510	100,0	925	181,4	960	188,2

1331. III. Plan dönemi içinde tarımsal girdilerin kullanımındaki gelişme ise Tablo 176'da verilmektedir. Bu dönemde nadas hariç ekili dikili alanların yaklaşık yüzde 43,0 gübrelenmiştir. Gübre ve hammaddesi dünya fiyatlarında ortaya çıkan dalgalanmalara karşın, gübre kullanımı hedefi yüzde 17,2 oranında aşılmıştır. Traktör parkına 253.000 adet traktör eklenmiş ve hedefin üstünde bir gerçekleşme sağlanmıştır. Ancak, traktör talebi yerli üretimle karşılanamamış ve dışalımda sağlanan kolaylıklar sonucu çok sayıda ve değişik tipte traktör dışalımına gidilmiştir. Ayrıca, hızla artan traktör parkının tarımda tam kapasiteyle kullanımı gerçekleşmemiş, ulaştırma ve taşıma hizmetlerinde traktörden yararlanma oranı artmıştır.

1332. Teknolojik gelişmenin göstergesi olabilecek temel girdilerin kullanım miktarları ile verimde planlı dönemdeki gelişmeler, kısmen benzer ülkelerdeki oluşumla birlikte Tablo 177'de verilmiştir.

Tablo 176 : TARIMSAL GİRDİ KULLANIMININ GELİŞİMİ VE HEDEFLERİ

TARIMSAL GİRDİLER	Birim	1972 Yılı Miktar	1972 Yılı Endeks	1977 Yılı Miktar	1977 Yılı endeks	1983 Hedefi Miktar	1983 Hedefi Endeks
1. Kimyasal Gübreler 1/ (saf madde)	Kg/Ha	34,5	100,0	65,0	188.4	112,0	324,6
i. Azotlu Gübreler 1/ (saf madde)	"	19,5	100,0	33,3	170,8	63,0	323,1
ii. Posforlu Gübre 1/ (saf madde)	"	15,0	100,0	31,7	211,3	49,0	326,7
2. Traktör 2/	Adet/100 Ha	0,48	100,0	1,17	243,8	2,10	437,5
3. Sulanan alanların toplam tarım arazisi içinde yüzde payı	%	7,2	100,0	9,3	129,2	11,70	162,5
4. Tarımsal Teknik insangücü							
i. Ziraat Mühendisi Adam	/100 Ha	0.024	100,0	0.029 3/	120,8	0,040	166,7
ii. Ziraat Teknisyeni adam	/100 Ha	0.021	100,0	0.037 3/	176,2	0.047	223,8

1/ Çayır, Mera ve Nadas arazisi dışında.
2/ Nadas arazisi kapsanmakta, çayır mera arazisi dışarda tutulmuştur.
3/ 1978 Yılı içindir.

(1) III. Plan döneminde 1.638.000 ton buğday dışalımı yapılmıştır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 132 : ÖNEMLİ MALLARDA ÜRETİM GERÇEKLEŞME VE HEDEFLERİ

MALLAR	Birim	Gerçekleşmeler 1972 (1)	Gerçekleşmeler 1977 (2)	III. Plan Hedefleri 1977 (3)	1978 (4)	1983 (5)
TARIM						
Buğday	Bin Ton	14 980,0	14 995,0	15 000,0	15 000,0	17 000,0
Pamuk	Bin Ton	944,0	678,6	650,0	525,0	675,0
Şeker Pancarı	Bin Ton	9 500,0	9 000,0	9 700,0	9 700,0	13 200,0
Ayçiçeği	Ton Ton	340,0	480,0	480,0	480,0	1 000,0
Narenciye	Bin Ton	600,0	965,0	910,0	970,0	1 350,0
Et (Tavuk Dahil)	Bin Ton	927,4	978,7	1 020,0	1 048,2	1 487,0
Süt	Bin Ton	3 619,5	4 800,0	4 478,5	5 070,8	6 945,0
Yakacak Odun	Mil. m³.	6,2	8,7	10,0	10,8	17,0
Su Ürünleri	Bin Ton	230,0	300,0	340,0	320,0	554,0
MADENCİLİK						
Demir Cevheri (% 32 Fe)	Bin Ton	2 139,0	3 422,1	5 500,0	4 200,0	12 000,0
Ham Petrol	Bin Ton	3 303,0	2 243,0	5 000,0	2 695,3	6 000,0
Bakır Cevheri (% 1,3 Cu)	Bin Ton	1 778,7	1 715,7	4 846,2	1 950,0	7 000,0
Taş Kömürü	Bin Ton	4 649,9	5 305,1	5 200,0	4 500,0	6 000,0
Linyit	Bin Ton	7 201,3	13 000,0	19 150,0	15 000,0	51 365,0
Bor Tuzları (Satılabilir)	Bin Ton	403,4	738,6	830,0	887,3	1 500,0
Krom (% 48 $Cr_2 O_3$)	Bin Ton	573,7	576,0	1 492,3	600,0	0,0
Alümina	Bin Ton	—	170,	250,0	160,0	200,0
ENERJİ						
Elektrik	Mil. GW.	11 [illegible]	21 056,0	20 330,0	22 150,0	42 400,0
İMALAT						
Şeker	Bin Ton	745,5	985,6	950,0	1 067,0	1 [illegible]
Bitkisel Yağ	Bin Ton	575,3	646,0	734,0	695,2	[illegible]
Sanayi Yemi	Bin Ton	350,0	1 200,0	519,0	1 400,0	[illegible]
Pamuklu Dokuma	Bin Ton	965,0	1 300,0	1 360,0	1 350,0	1 [illegible]
Yünlü Dokuma	Bin Ton	53,0	58,0	46,0	55,0	75,0
Kereste	Bin m³	2 [illegible]	[illegible]	4 320,0	3 550,0	[illegible]
Kâğıt	Bin Ton	348,4	[illegible]	[illegible]	512,7	[illegible]
Soda	Bin Ton	—	[illegible]	[illegible]	130,0	274,7
Sülfürik Asit (% 100)	Bin Ton	[illegible]	[illegible]	[illegible]	67,5	[illegible]
Azotlu Gübre (N)	Bin Ton	[illegible]	[illegible]	[illegible]	650,9	[illegible]
Fosforlu Gübre ($P_2 O_5$)	Bin Ton	[illegible]	[illegible]	[illegible]	398,9	[illegible]
Karbon Siyahı	Bin Ton	111,6	[illegible]	4 [illegible]	373,1	[illegible]
Polivinil Klorür	Bin Ton	—	[illegible]	[illegible]	15,0	[illegible]
Polietilen	Bin Ton	17,9	[illegible]	[illegible]	49,9	[illegible]
Sentetik Elyaf (İplik Hariç)	Bin Ton	19,4	[illegible]	[illegible]	25,0	[illegible]
Sentetik Kauçuk	Bin Ton	20,2	[illegible]	[illegible]	82,4	[illegible]
Çimento	Bin Ton	—	[illegible]	[illegible]	41,4	[illegible]
Refrakter Malzemesi	Bin Ton	8 [illegible]	[illegible]	[illegible]	15 625,0	[illegible]
Ham Çelik (Sıvı Çelik)	Bin Ton	70,3	[illegible]	[illegible]	152,3	[illegible]
Özel Çelik	Bin Ton	1 481,0	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Pik Döküm	Bin Ton	72,0	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Blister Bakır	Bin Ton	219,0	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Çinko (Ham)	Bin Ton	20,0	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Alüminyum (Ham)	Bin Ton	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Traktör	Bin Adet	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Kamyon	Bin Adet	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Otobüs	Bin Adet	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Otomobil	Bin Adet	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

Kaynak : DPT

(1) Revize edilmemiş hedef

571. Bu dönemde gerçekleştirilecek toplam sabit sermaye yatırımlarının yüzde 48,7'si kamu kesimi tarafından yapılacaktır; geri kalan yüzde 51,3'ünün ise özel kesim tarafından yapılması beklenmektedir. Kamu kesimi yatırımlarının yüzde 55,2'si su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine yönelik yatırımlar olacaktır. Özel kesim yatırımlarının yüzde 66,3'ünü tarımsal makine ve gereçlerin oluşturması öngörülmektedir.

572. Tarım sektöründe nüfusun dengeli beslenmesi, sanayiin desteklenmesi, dışsatımın artırılması ve çeşitlendirilmesi gözönüne alınarak talebin yurtiçi üretimle karşılanması amaçlanmıştır.

573. İşletilebilir toprakların sınırına yaklaşılması nedeniyle, üretimin bu amaca uygun bir hızla artırılabilmesi, üreticilerin örgütlenmesini, kaynakların dengeli ve etkin kullanımını, kredi, fiyat ve destekleme politikalarının düzenlenmesini, tarım teknolojisinin çağdaşlaştırılmasını ve yaygınlaştırılmasını, pazarlamanın geliştirilmesini gerektirmektedir. Böylece oluşacak üretim yapısı ve düzeyi, tarımdaki işsizlik ile tarım içi/tarım dışı gelir dengesizliklerinin hızla azaltılmasına da katkıda bulunacaktır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 182 : HAYVANCILIK ÜRETİMİ

1978 Yılı Fiyatları
Miktar : 1000 Ton
Değer : Milyon TL.

Mallar	Gerçekleşme 1972		Gerçekleşme 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış	III. Plan Hedefi 1977		Yılda Ortalama Yüzde Artış	1978		1983		Yılda Ortalama Yüzde Artış
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Toplam Et	713,4	44.479	979,7	60.043	6,2	956,9	58.406	5,6	1.043,2	63.656	1.487,0	86.027	6,2
Kırmızı Et	585,6	39.439	794,3	52.774	5,9	769,9	51.018	5,3	843,4	55.836	1.127,8	72.161	5,3
Tavuk Eti	127,8	5.040	185,4	7.269	7,6	189,0	7.379	7,9	199,8	7.820	359,2	13.866	12,1
Süt	3.619,5	27.146	4.800,0	36.000	5,8	4.671,4	35.036	5,2	5.069,8	38.024	6.945,3	52.090	6,5
Yumurta	135,5	4.930	183,2	6.661	6,2	211,2	7.681	9,3	194,3	7.063	268,0	9.743	6,7
Yapak - Tiftik - Kıl	72,7	6.164	88,8	7.452	3,9	88,8	7.688	4,5	91,6	7.699	98,7	8.905	3,0
Diğerleri		37.078		40.546	1,8		43.256	3,1	—	41.494		49.494	3,6
Toplam		119.797		150.702	4,7		152.058	4,9	—	157.936		206.260	5,5

TABLO 183 : HAYVANCILIK YURT İÇİ TALEP TAHMİNİ :

1978 Yılı Fiyatları
Miktar : Bin Ton.
Değer : Milyon TL.

Mallar	1972 Gerçekleşme		1977 Gerçekleşme		Yılda ortalama yüzde art.	1978		1983		Yılda ortalama yüzde art.
	Miktar	Değer	Miktar	Değer		Miktar	Değer	Miktar	Değer	
Toplam et	703,9	43,694	974,0	59,532	6,4	1,035,7	62,996,0	1,479,0	85,427,2	6,3
Kırmızı et	576,1	38,654	788,6	52,263	6,2	835,9	55,175,6	1,119,8	71,561,0	5,4
Tavuk eti	127,8	5,040	185,4	7,269	7,6	199,8	7,820,4	359,2	13,866,2	12,1
Süt	3,619,5	27,146	4,800,0	36,000	5,8	5.069,8	38,023,9	6,945,3	52,090,0	6,5
Yumurta	135,5	4,930	183,2	6,661	6,2	194,2	7,063,3	267,9	9,743,4	6,7
Yapağı - tiftik - kıl	81,8	6,962	101,5	8,593	4,3	98,3	8,204,7	106,7	9,405,6	2,8
Diğerleri		37,096		40,565			41,528,4		49,603,8	
Toplam		119,828		151,351			157,816,3		206,270	5,5

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI GUSTAV

Tablo 184 : HAYVANCILIK DIŞALIMI

1978 Yılı Fiyatları
Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL.

Mallar	1972 Miktar	1972 Değer	1977 Miktar	1977 Değer	Yılda ortalama yüzde artış	1978 Miktar	1978 Değer	1983 Miktar	1983 Değer	Yılda ortalama yüzde artış
Damızlık hayvan		16,3		43,1	21,5		74,0		190,0	20,6
Merinos - kıl	12,2	1.242,4	14,9	1.478,6	3,5	10,0	999,0	13,0	1.300,0	5,4
Diğerleri		21,0		4,7	— 25,9		3,0		10,0	27,2
Toplam		1.279,7		1.526,4	3,6		1.076,0		1.500,0	6,9

TABLO 185 : HAYVANCILIK DIŞSATIM TAHMİNİ[1]

1978 Yılı Fiyatları
Miktar : Bin Ton
Değer : Milyon TL.

MALLAR	1972 Gerçekleşme Miktar	1972 Gerçekleşme Değer	1977 Gerçekleşme Miktar	1977 Gerçekleşme Değer	Yılda Ortalama Yüzde Art.	1978 Miktar	1978 Değer	1983 Tahmin Miktar	1983 Tahmin Değer	Yılda Ortalama Yüzde Art.
Canlı Hayvan Eşdeğeri Et	9,5	785,2	5,7	510,8	— 8,2	7,5	660,2	8,0	600,0	— 1,9
Bal	—	—	0,08	3,9	—	0,1	4,6	0,5	25,0	40,0
İpek Böceği Kozası	—	—	0,1	16,4	—	0,2	28,0	0,4	56,0	14,9
Tiftik - Kıl	3,1	434,5	2,2	338,3	— 5,3	3,2	493,5	5,0	800,0	10,1
Diğerleri		19,4		8,2	—		10,0		9,0	— 2,1
TOPLAM		1.248,1		877,6	— 6,6		1.196,3		1 490,0	4,5

(1) Et, bağırsak ve deri dışsatımı gıda ve deri - kösele sektöründe gösterilmiştir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TÜSTAV

Tablo 133 : TARIMSAL ÜRETİMİN GELİŞİMİ

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	1978	1983	Yıllık Ort. Yüzde Artış
TARIMSAL ÜRETİM TOPLAMI	382 798	501 339	5,5
1) BİTKİSEL ÜRÜNLER	236 775	302 627	5,0
Hububat	69 227	82 541	3,6
Bakliyat	8 149	12 661	9,2
Sanayi Bitkileri ve Yumru Bitkiler	51 974	60 407	3,1
Yağlı Tohumlar	9 381	13 999	8,3
Meyveler	58 650	78 277	6,2
Sebzeler	20 474	27 968	6,4
Yan Ürünler	19 520	26 774	6,5
2) HAYVANCILIK	127 972	172 898	6,2
Kırmızı Et	55 836	72 161	5,3
Tavuk Eti	7 820	13 866	12,1
Süt	38 024	52 090	6,5
Yumurta	7 063	9 543	6,7
Yapak, Tiftik - Kıl	7 699	8 905	3,0
Diğerleri (1)	11 530	16 133	6,9
3) SU ÜRÜNLERİ	2 560	3 712	7,7
4) ORMANCILIK	15 491	22 102	7,4
Tomruk	10 866	15 745	7,7
Tel ve Maden Direği	1 [illegible]	1 535	3,7
Kâğıt Odunu	[illegible]	2 233	10,9
Diğer Yapımlık Odun	[illegible]	1 423	11,3
Yakacak Odun	[illegible]	796	— 0,8
Ticarî Ürünler	[illegible]0	255	2,1

Tablo 134 : TARIM SEKTÖRÜ DIŞ TİCARETİ

(1978 Fiyatlarıyla, Milyon TL.)

	DIŞSATIM		DIŞALIM	
	1978	1983	1978	1983
Bitkisel ürünler	20 429,0	29 063,0	50,0	250,0
Hayvancılık	1 196,3	1 490,0	1 076,0	1 500,0
Orman Ürünleri	151,0	156,0	31,0	41,0
Su Ürünleri	235,0	457,0	—	—
Toplam	22 011,3	31 166,0	1 157,0	1 771,0

574. Yörelerin koşullarına uygun ürün türleri ile teknolojilerin seçilmesi ve bunların yaygınlaştırılmasında kamu kuruluşlarının üreticilere etkili ve verimli hizmet götürecek bir çalışma düzeyine kavuşturulması esastır. Üretime yön vermede temel kurumsal araçlardan biri olarak kooperatifleşmeden yaygın ve etkin biçimde yararlanılacaktır.

575. Dengeli beslenme ve sınaileşmenin gerekleri uzun dönemde tarımın yapısında da değişiklik gerektirmekte, tarımsal ürünlerin bileşiminde hayvansal ürünler ve ormanın ürünlerinin payının artması zorunlu olmaktadır. Tarımsal üretimde öngörülen yapı değişikliği, arazi kullanımında da değişmeleri gerektirmektedir. Bir kısım kuru tarım arazisinin mer'a ve ormana, funda - çalılık niteliğinde bulunan işlenebilir arazilerin bağ - bahçe ürünlerine dönüştürülmesi uzun dönemde ekonomik açıdan önem kazanacaktır.

(1) DİE ulusal muhasebe sistemi ile uyum sağlayacak düzeltmeler yapıldıktan sonra elde edilen değer.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

TABLO 95 : TARIMSAL AMAÇLI KOOPERATİFLERLE İLGİLİ SAYISAL GELİŞMELER
(1965 - 1976)

Kooperatifler	Kooperatif sayısı 1965	Kooperatif sayısı 1976	Ortak sayısı 1965	Ortak sayısı 1976
Tarım Kredi	1.734	2.055	1.091.182	1.316.027
Tarım Satış	209	658	153.413	330.416
Köy Kalkınma	686 (1)	8.320	5.000	967.000
Pancar ekicileri	18 (2)	20	830.000	442.500
Toprak - Su	40	1.312	[illegible]	77.800
Çay Kooperatifi	8	78	[illegible]	39.[illegible]
Hayvancılık Kooperatifi	—	353	—	37.[illegible]
Balıkçılık	49	245	[illegible]	23.150
Orman Köy Kalkınma	—	595	1.000	38.000
T. T. Reformu	—	4	—	1.027

Kaynak : Türk Kooperatifçilik Kurumu
(1) 1968
(2) 1967

ekonomik amaçlara yönelik hizmet kooperatifleridir. Bu yaklaşımın doğal sonucu olarak kooperatifler, işletmelerin kredi, pazarlama vb. sorunlarını yine işletme düzeyinde ve birbirleriyle bağlantısı olmayan tek amaçlı bir çok kooperatifle çözümler getirmeye çalışmaktadır. Tarım işletmelerinin büyük bir çoğunluğunun, işledikleri toprak varlığı açısından, kredi, makine, gübre, ilaçlama ve toprak analizi gibi modern tarımsal desteği sağlamaya elverişli büyüklükte ve ölçekte işletmelerden oluşması, kooperatiflerin sağlıklı bir yapıya kavuşmasını, yeterli ve etkin gelişmelerini sağlamaktan uzaktır. Ancak, uygun politikalarla toprağı işleyen çiftçilerin, küçük ve orta boy tarım işletmeleri, kooperatif hizmetlerinden, sınırlı da olsa, yüksek düzeyde yararlanma ve kooperatifler gittikçe onların işletmelerin egemenliğinde ve onlara hizmet sunan örgütler biçiminde gelişmektedir.

VI. ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLER :

379. III. Plan döneminde, kamu ve özel kesim kesiminde, kamu kuruluşu şeklinde faaliyette bulunan kurum, dernek ve vakıf gibi tüzelkişilerin girişimleri üçüncü sektörü oluşturmuş ve bu sektörde ortak girişimcilikte bulunmaları öngörülmüştür. Ancak bu konuda yeterince girişime bulunulmamış ve bu gelişme sağlanamamıştır.

380. Türkiye'de, son 10 - 12 yıl içinde, gelir düzeyindeki artışlar, küçük bölgesel girişim koşullarının olgunlaşması, yurt dışında çalışan işçilerin tasarrufları yoluyla yaygın ve çok ortaklı halk girişimciliği ortaya çıkmıştır. II. Plan döneminde başlayan bu gelişme, belirli bir potansiyel yaratmasına karşın, girişimcilerin bilgi ve beceri eksiklikleri ve kamunun bu konuda yeterince hazırlıklı bulunmaması sonucu, bütünleştirici bir yaklaşımdan yoksun kalınmıştır. III. Plan dönemi içinde küçük tasarrufları, özellikle işçi tasarruflarını yönlendirmek için kurulan DESİYAB'da örgütlenmesini yeterince tamamlayamamış, kesime katkısı sınırlı kalmıştır.

381. Çok ortaklı şirketlerin karşılaştıkları en önemli sorun, seçilen konuya oranla eksik sermayeyle işe başlanılması olmuştur. Çok ortaklı şirketlerde yatırım için teşvik belgesi verilirken yatırımın yüzde 40'ı kadar özkaynak aranması, kredi sağlanması aşamasında sermaye yetersizliğinden ötürü yeterli kredi kullanılamamasına yol açmış; sık sık sermaye artırımlarına gidilmesi ise, zaman yitirmeye neden olmuş ve girişimlerin gürültüğünü olumsuz yönde etkilemiştir.

382. Son 10 - 12 yıl içinde, saptanabilen 300 dolayındaki çok ortaklı halk girişimi de, konuya salt siyasal ya da yurt dışındaki işçilerin tasarruflarının ülkeye aktarılması açısından bakılması nedeniyle büyük ölçüde başarısızlığa uğramıştır. Bunların yaklaşık yüzde 70'i yer ve konu olarak yanlış işe başlamış ya da kötüye kullanılarak yeterince başarılı olmamışlardır. Bu girişimlerden projelendirme, uygulama ya da yatırım aşamasında bulunanlar ile bitmiş durumda olanların büyük çoğunluğu bile yatırım ya da işletme faaliyetlerini sürdürecek finansman olanağı bulamamışlar ve sağlıklı bir yönetim yapısına kavuşamamışlardır. Ayrıca, bu tür girişimlerin sınai planlaması, proje geliştirmesi, özendirme, denetim ve kredi politikaları açısından yerleri de açıklıkla ve sağlıklı bir yaklaşımla saptanamamış olması uygulamaları önemli ölçüde aksatmıştır.

383. III. Plan dönemi içinde, üçüncü sektörü farklı bir çerçeve içinde ele alan anlayış yetersiz kalmış beklenen destek ve özendirmeler sağlanamamıştır. Bu tür ekonomik girişimciliğe; sınırlı tasarruf sahibi

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 90 : (III. PLAN DÖNEMİNDE TARIMSAL ÜRÜNLERİN DESTEKLEME FİYATLARI VE YÜZDE ARTIŞLARI

	1972	1973	1974 (Kş/Kg.)	1975	1976	1977	1978	1973	1974 (Yüzde	1975 Değişme)	1976	1977	1973 - 1977 Ortalaması
1. Buğday (1)	99	120	212	234	258	286	325	21,2	76,7	10,4	10,8	10,9	23,6
2. Arpa (1)	80	95	164	176	187	198	228	18,8	72,6	7,3	6,3	5,9	19,9
3. Çavdar (1)	74	89	157	167	177	190	240	20,3	76,4	6,4	5,9	7,3	26,3
4. Pamuk (Ege)	375	600	800	800	1 025	1 075	1 375	60,0	33,3	—	26,1	4,9	23,4
5. Tütün (2)	1 168	1 321	2 315	3 123	3 913	4 439	5 060	13,1	75,2	35,2		13,4	30,6
6. Çay	400	450	625	750	850	1 000	1 200	12,5	38,9	20,0	13,3	17,6	20,1
7. Şeker Pancarı	20	30	40	50	58	62	80	50,0	33,3	25,0	16,0	6,9	25,4
8. Ayçiçeği	220	250	375	550	575	650	850	13,6	50,0	46,7	4,5	13,0	24,2
9. Fındık	850	970	1 350	1 400	1 450	1 650	2 150	14,1	39,2	3,7	3,5	13,8	14,2
10. Antep Fıstığı	1 300	1 800	2 500	2 650	—	—	5 500	38,5	38,9	6,0	—	—	—
11. Kuru İncir	260	420	550	600	700	800	1 050	61,5	31,0	9,1	16,7	14,3	25,2
12. Çekirdeksiz Kuru Üzüm	292	700	1 000	1 000	1 050	1 200	1 750	139,7	42,9	—	5,0	14,3	32,7
13. Çekirdekli Kuru Üzüm	250	600	650	675	750	750	1 000	140,0	8,3	3,8	1,1	—	24,6
14. Zeytin Yağı	870	—	1 750	1 750	1 800	2 300	3 000	—	—	—	2,9	27,8	21,5
15. Yapağı (3)	2 784	3 200	5 000	5 000	5 000	5 500	6 500	14,9	56,3	—	—	10,0	14,6
16. Tiftik (4)	3 180	3 816	—	[illegible]	8 000	11 500	19 000	20,0	—	—	14,3	43,8	29,2
17. Canlı Hayvan (5)	—	—	1 175	1 588	2 040	2 619	3 148	—	—	35,0	28,3	28,0	—
18. Yaş Koza	—	—	5 000	7 000	8 400	10 000	12 500	—	—	40,0	20,0	25,0	—
19. Gül Çiçeği	—	—	—	—	500	—	1 100	—	—	—	—	—	—

Kaynak : DPT.

(1) TMO ortalamaları

(2) Tekel alımları ortalaması

(3) Merinos yapağısı için uygulanan azami fiyat

(4) Oğlak fiyatı

(5) Et Balık Kurumu alımları ortalaması

Not : 1978 yılı ortalama değerleri tahminidir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

3. TARIM SEKTÖRÜNDE GELİŞMELER

(1) Tarımsal Üretimin Bileşimi

9. III. Plan döneminde tarımsal üretimin bileşiminde, bitkisel üretimin toplam tarım üretimi içindeki payı azalırken, diğer alt sektörlerin paylarında artışlar olmuştur (Tablo 3). Bitkisel üretimin tarım sektörü üretimindeki payı 1972'de yüzde 62,4 iken 1977'de yüzde 57,7 ye düşmüştür. Bu azalmada 1977 yılında bitkisel üretimin önceki yıla göre yüzde 1,3 oranında düşüş göstermesinin önemli rolü olmuştur. III. Planda 1977 yılı için bitkisel üretimin tarım sektörü üretimindeki payının yüzde 60,6 olması öngörülmüştür. III. Planda 1977 yılında tarım sektörü üretimi içinde yüzde 35,0 olması hedef alınan hayvancılık sektörünün payı ise 1972'de yüzde 34,1 den 1977'de yüzde 37,9 çıkmış ve Planın öngördüğü payı aşmıştır. Ancak yukarıda değinildiği gibi 1977 yılında bitkisel üretimin azalma göstermesi nedeniyle bu paylar tarım sektöründeki yapısal değişmeden çok o yılın özelliklerini yansıtmaktadırlar. Bitkisel üretim bakımından daha normal bir yıl olan 1976'ya bakıldığında tarım üretimi içinde bitkisel üretimin payının yüzde 61,6, hayvancılık üretiminin payının ise yüzde 34,3 olduğu görülmektedir. 1972'de tarım üretimi içinde yüzde 2,9 payı bulunan ormancılık sektörü üretimi 1977'de yüzde 3,6 ya, yine 1972'de yüzde 0,6 payı olan balıkçılık sektörü üretimi ise 1977'de yüzde 0,7'ye yükselmiştir.

Tablo 3: TARIMSAL ÜRETİMİN BİLEŞİMİ

(yüzde)

	1972		1977	III. Plan Hedefi 1977	
Bitkisel Üretim	62,4	100,0	100,0	100,0	60,6	57,7
Hububat		36,3	35,3	29,6		
Bakliyat		2,5	2,7	3,5		
Sanayi Bitkileri ve Yumru Bitkiler		21,1	21,1	21,5		
Yağlı Tohumlar		4,7	5,0	3,7		
Meyvalar		21,9	20,9	25,2		
Sebzeler		4,3	4,2	8,1		
Diğerleri		10,2	10,8	8,4		
Hayvancılık	34,1				35,0	37,9
Ormancılık	2,9				3,6	3,6
Balıkçılık	0,6				0,8	0,7
Tarım	100,0		100,0		100,0	

Kaynak : DPT

10. III. Plan döneminde tarımsal üretim içinde hayvancılık sektörü payının artmasının bir başka nedeni de, bu dönemde tarımsal üretimdeki göreli fiyat yapısının hayvancılık sektöründen yana gelişme göstermesidir.

(2) Bitkisel Ürün Çeşitliliği

11. III. Plan döneminin son yılı olan 1977'de hububat üretiminin düşmesi nedeniyle bitkisel üretim içinde hububatın payı yüzde 29,6 olarak gerçekleşmiş, hedef alınan yüzde 35,3 lük paya ulaşılamamıştır. Bakliyat, sanayi bitkileri, yumru bitkiler ve sebze üretiminin bitkisel ürünler içindeki payı bu dönemde artış göstermiştir. Hububatın bitkisel üretim içinde payının azalması, önemli ölçüde, göreli fiyat yapısının hububat aleyhine gelişmesinden kaynaklanmaktadır.

(3) Üretim Teknolojisi

12. III. Plan döneminde tarım sektöründe verimi artırmak için modern araç ve girdiler kullanımı önem kazanmıştır. Verim yükseltici başlıca girdiler kullanımındaki artış ile makineleşmede planlı dönemde sağlanan gelişmeler Tablo 4 de verilmiştir.

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı

TÜSTAV SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA MERKEZİ

1329. III. Plan döneminde yıllık ortalama yüzde 2,8 oranında artması öngörülen bitkisel ürünler dışsatım hedefine ulaşılamamış ve dönem sonunda yüzde 1,2 oranında azalma olmuştur. Geri kalmanın başlıca nedeni pamuk dışsatımındaki azalmadır. Hububat, bakliyat ve meyve dışsatımında Plan hedefleri aşılmıştır. Plan ve Yıllık Programlarda öngörülmemiş olmasına karşın, 1972 ve 1973 yıllarında 6[illegible] bin tonluk buğday dışsatımı gerçekleşmiş; ancak 1973 yılının olumsuz hava koşulları büyük ölçüde buğday dışalımını gerektirmiştir. (1) III. Planın son yıllarında üretimin yurt içi talebin üzerinde gerçekleşmesi sonucu buğday dışsatım olanakları yeniden ortaya çıkmıştır. Pazarlama araçlarındaki gelişmeler özellikle narenciye dışsatımını olumlu yönde etkilemiştir (Tablo 174). Çeltik üretiminde iç talebin karşılanması esas alınarak planlanan hedefe ulaşılamaması önemli ölçüde pirinç dışalımını gerektirmiştir.

1330. 1972 - 1977 yılları arasında başlıca tarımsal ürünlerin verimlerindeki gelişmeler Tablo 175'de verilmiştir.

Tablo 175 : BAŞLICA TARIMSAL ÜRÜNLER VERİMLERİ VE HEDEFLERİ

ÜRÜNLER	Birim	1972 yılı Verim	1972 yılı Endeks	1977 yılı Verim	1977 yılı Endeks	1983 yılı Verim	1983 yılı Endeks
Buğday	Kg/Ha	1 [illegible]	100,0	1 594	126,7	2 000	158,9
Arpa	»	1 [illegible]	100,0	1 813	123,2	2 083	141,5
Mısır	»	1 669	100,0	2 108	126,3	2 571	154,1
Çeltik	»	3 987	100,0	4 776	119,8	5 009	125,4
Pamuk	»	12 571	100,0	15 555	123,7	17 142	256,4
Şeker pancarı	»	39 447	100,0	35 960	91,2	36 667	93,0
Ayçiçeği	»	1 131	100,0	1 230	108,8	1 403	124,0
Patates (Kilolu)	»	1 906	100,0	1 973	103,5	2 000	104,9
Tütün (Yaprak)		510	100,0	925	181,4	960	188,2

1331. III. Plan dönemi içinde tarımsal girdilerin kullanımındaki gelişme ise Tablo 176'da verilmektedir. Bu dönemde nadas hariç ekili dikili alanların yaklaşık yüzde 43,0 gübrelenmiştir. Gübre ve hammaddesi dünya fiyatlarında ortaya çıkan dalgalanmalara karşın, gübre kullanımı hedefi yüzde 17,2 oranında aşılmıştır. Traktör parkına 253.000 adet traktör eklenmiş ve hedefin üzerinde bir gerçekleşme sağlanmıştır. Ancak, traktör talebi yerli üretimle karşılanamadığı ve dışalımda sağlanan kolaylıklar sonucu çok sayıda ve değişik tipte traktör dışalımına gidilmiştir. Ayrıca, hızla artan traktör parkının tarımda tam kapasiteyle kullanımı gerçekleşmemiş, ulaştırma ve taşıma hizmetlerinde traktörden yararlanma oranı artmıştır.

1332. Teknolojik gelişmenin göstergesi olabilecek temel girdilerin kullanım miktarları ile verimde planlı dönemdeki gelişmeler, kısmen bazı ülkelerdeki oranlarla birlikte Tablo 177'de verilmiştir.

Tablo 176: TARIMSAL GİRDİLERİN GELİŞİMİ VE HEDEFLERİ

TARIMSAL GİRDİLER	Birim	1972 Yılı Miktar	1972 Yılı Endeks	1977 Yılı Miktar	1977 Yılı Endeks	1983 Hedefi Miktar	1983 Hedefi Endeks
1. Kimyasal Gübreler 1/ (saf madde)	Kg/Ha	34,5	100,0	65,0	188,4	110,0	324,6
i. Azotlu Gübreler 2/ (saf madde)	"	19,5	100,0	33,3	170,8	63,0	323,1
ii. Fosforlu Gübre 1/ (saf madde)	"	15,0	100,0	31,7	211,3	49,0	326,7
2. Traktör 2/	Adet/100 Ha	0,48	100,0	1,17	243,8	2,10	437,5
3. Sulanan alanların toplam ekili arazisi içinde pay payı	%	7,2	100,0	9,3	129,2	11,70	162,5
4. Teknik Teknik insangücü							
i. Ziraat Mühendisi Adam /100 Ha		0.004	100,0	0.005 3/	120,8	0,040	166,7
ii. Ziraat Teknisyeni adam/100 Ha		0.021	100,0	0.037 3/	176,2	0.047	223,8

1/ Çayır, Mera ve Nadas arazisi hariçtir.
2/ Nadas arazisi hariçtir, çayır mera arazisi dışındaki tüm traktör.
3/ 1978 Yılı içindir.

(1) III. Plan döneminde 1.63[illegible] ton buğday ithal edilmiştir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

18. 1963'de 1 - 20 dekar [illegible] sahip olanların oranının yüzde 40,7, toplam toprağa sahiplik oranının yüzde 11,3 olmasına karşılık, 1973'de 1-20 dekar toprağa sahip olanların oranı yüzde 44,6'ya yükselken, sahip oldukları toprak oranı yüzde 8,4'e düşmüştür. Öte yandan 100 ve daha az dekar toprağa sahip işletmelerin oranı 1963'e göre yüzde 3'lük bir artış gösterirken, sahip oldukları toprak oranı yalnızca yüzde 2,3 bir artışla yüzde 48,9'a düşmüştür. Buna karşılık 500 dekardan büyük toprağa sahip olanların oranı, 1973'e göre yüzde 0,3 artarak yüzde 0,8'e yükselirken bu grupun sahip olduğu toprak oranı yüzde 4,7 artarak yüzde 15,4'e çıkmıştır. (Tablo : 6) Kiralama, ortakçılık ya da Hazine toprağını işleme gibi yollar mülk topraklardaki dengesiz dağılımı daha da bozmaktadır.

Tablo 6: TARIMSAL MÜLK TOPRAKLARIN DAĞILIMI

Toprak Dilimleri (Dekar)	1963 Hane Yüz.	1963 Birikimli Hane Yüzdesi	1963 Toprak Yüz.	1963 Birikimli Toprak Yüzdesi	1973 Hane Yüz.	1973 Birikimli Hane Yüzdesi	1973 Toprak Yüz.	1973 Birikimli Toprak Yüzdesi
1 — 20	40,7	40,7	11,3	11,3	44,6	44,6	8,4	8,4
21 — 50	28,1	68,8	17,7	29,0	28,3	72,9	17,9	26,3
51 — 100	18,1	86,9	22,2	51,2	16,7	89,6	22,6	48,9
101 — 200	9,4	96,3	22,2	73,4	7,0	96,6	19,5	68,4
201 — 500	3,2	99,5	15,9	89,3	2,6	99,2	16,2	84,6
501 +	0,5	100,0	10,7	100,0	0,8	100,0	15,4	100,0

Kaynak : DPT, «Türkiye Tarımında Yapısal Değişme, Teknoloji ve Toprak Bölümü», Ankara, 1978.

19. Tarımdaki bu süreç, kırsal kesimdeki hızlı nüfus artışı, tarım kesiminde topraksız aile sayısını da önemli ölçüde yükseltmiştir. Nitekim 1963 Tarım Sayımı sonuçlarına göre yüzde 9,1 olan topraksız aile oranı 1968'de yüzde 17,5'e ve 1973 yılında yüzde 21,9'a çıkmıştır.

20. Öte yandan, topraksızların ya da küçük işletmelerin büyük bir çoğunluğu çok az toprak alanlarını kiraladıkları, buna karşılık büyük toprak sahiplerinin giderek daha geniş alanları kiraladıkları görülmektedir. Tüm bu gelişmeler tarımdaki sömürünün topraksızlaşma ve aynı zamanda toplumsal boyutta kiralamaya eğilimini büyük ölçüde hızlandırdığını ve toprak toplulaştırmasına yol açtığını göstermektedir. (Tablo : 7)

21. Toprak ve tarım reformu uygulaması ile Urfa'da ancak 230 bin dönüm tarım toprağı, 1 038 topraksız ve az topraklı köylü ailesine dağıtılabilmiştir. Buna karşılık, Urfa reform bölgesinde kamulaştırılan 1,8 milyon dönüm toprak ile tapulama sonucu saptanan 1,2 milyon dönüm Hazine toprağından oluşan 3,0 milyon dönüm kamu toprağının topraksız ve az topraklı köylülere dağıtımı gerçekleştirilmemiştir.

Tablo : 7 TARIMDA KİRACILIK YA DA ORTAKÇILIK YAPAN HANELER İLE BUNLARIN İŞLEDİĞİ TOPRAKLARIN DAĞILIMINDA ORTAYA ÇIKAN DEĞİŞMELER

Toprak Dilimleri (Dekar)	1963 Hane Yüz.	1963 Birikimli Hane Yüzdesi	1963 Toprak Yüz.	1963 Birikimli Toprak Yüzdesi	1973 Hane Yüz.	1973 Birikimli Hane Yüzdesi	1973 Toprak Yüz.	1973 Birikimli Toprak Yüzdesi
1 — 20	57,0	57,0	23,3	23,3	64,0	64,0	13,0	13,0
21 — 50	30,2	87,2	34,0	57,3	17,7	81,7	13,0	26,0
51 — 100	9,3	96,5	20,5	77,8	10,2	91,9	16,7	42,7
101 — 200	3,0	99,5	12,4	90,2	6,3	98,2	20,9	63,6
201 — 500	0,4	99,9	4,6	94,8	1,1	99,3	7,3	70,9
501 — 1000	0,1	100,0	2,2	97,0	0,2	99,5	2,3	73,2
1001 +	0,0	100,0	3,0	100,0	0,5	100,0	26,8	100,0

Kaynak : DPT, «Gelir Dağılımı 1973», 1976

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
GÜSTAV

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı

1302. Sulaması ha[illegible] tarafından gerçekleştirilen alanların ise 950 bin hektar dolayında olduğu sanılmaktadır. Kamu sulama ş[illegible]lerinde sulamaya açılan alanın 1963'de yüzde 49'u fiilen sulanırken bu oran 1976'da yüzde 70'e yükselmiştir.

Tablo : 166 ARAZİ KULLANMA BİÇİMİ

1977

		(Bin Hektar)
İşlenen Araziler		27 699
Kuru Tarım	25 113	
Nadaslı Kuru Tarım	16 792	
Nadassız Kuru Tarım	8 321	
Sulu Tarım	2 586	
Çayır - Mera Arazileri		25 014
Çayır	644	
Mera	24 370	
Orman		20 200
Meskûn Araziler		569
Diğer Araziler		3 212
Sazlık - Bataklık	49	
Çıplak Kayalar	2 931	
Irmak Yatakları ve Molozlar	192	
Kumullar	40	
Su Yüzleri		1 102
Toplam :		77 796

Tablo : 167 KAMU SULAMA ŞEBEKE

ALANINDAKİ GELİŞMELER

(Hektar)

Yıllar	Büyük Su İşleri	Küçük Su İşleri	Toplam Sulama
1962 Sonu	103 357	73 463	176 727
I. Plan Sonu	340 786	224 512	565 298
II. Plan Sonu	566 573	408 901	975 474
1973	25 760	52 500	78 260
1974	53 423	45 100	98 523
1975	73 620	41 619	115 239
1976	72 144	47 300	119 444
1977	78 200	55 400	133 600
III. Plan Sonu	869 720	650 820	1 520 540

1303. Sulanan alanlarda sulamaya başlamadan öncekine göre üretim değeri artışı 1976 fiyatları ile 1968'de 7.5[illegible] lira 1972'de 14.765 lira 1976'da 15.[illegible]81 lira olmuştur. Sulama alanlarında istenilen düzeyde gelişme sağlandığında, üretim değeri artışı 2[illegible].753 lira, hektara kadar çıkabilecektir. Sulama alanlarında elde edilen gelir, sulama öncesi durumu göre Anadolu Bölgesinde 4, Akdeniz Bölgesinde 3,9 ve Ege Bölgesinde 2,4 kat yükselmektedir.

1304. Sulama projelerinin, su kaynağından üretime kadar uzanan bir bütün olarak ele alınması zorunludur. Ancak uygulamada anainşaat yapılarının tamamlayıcı hizmet ve tarımsal geliştirme çalışmalarından önde gitmesi sorunu sürmektedir. Sulama geliştirme hizmetlerine çiftçilerin katkısı da istenilen ölçüde sağlanamamıştır.

1305. Su kaynaklarının ve yağış rejiminin düzenlenmesinde de önemi olan baraj ve sulama sistemleri yapımında yeterli düzeye ulaşılamamıştır.

1306. Su yapıları ile ilgili inşaat teknolojisinde sağlanan ilerlemeler ve kazanılan deneyimlerle uluslararası düzeyde olan büyük inşaatlar bile verilmek güçle yapılabilir durumu gelmiştir. Ancak finansman prog

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 135 : DÖRDÜNCÜ PLAN DÖNEMİ TARIM SEKTÖRÜ YATIRIMLARI

(1978 Fiyatlarıyla Milyon TL.)

	III. Plan Dönemi		IV. Plan Dönemi	
	Plan Hedefi	Gerçekleşme	Plan Hedefi	Oranı
Su ve Toprak Kaynaklarının geliştirilmesi (1)	55 415	39 800	66 000	34,4
Tarımsal traktör makine - ekipman	43 430	56 250	72 750	38,0
Diğer Tarım ve Hayvancılık Yatırımları	14 815	10 324	29 750	15,5
Ormancılık (1)	12 040	9 825	19 700	10,3
Su Ürünleri (1)	3 000	1 838	3 400	1,8
Toplam	128 700	118 037	191 600	100,0

576. Toprak ve [illegible] sulama ile toprak korunma ve iyileştirmeye yönelik çalışmalar sektör içinde ağırlık kazanacak, küçük su kaynaklarının geliştirilmesi yurt düzeyine yaygınlaştırılacaktır. İşletmeye açılmış sulama projelerinde verimli kullanım yolu ile fiilen sulanan alanların artırılmasına önem verilecek, uygulamada üreticilerin katkısı sağlanacaktır.

577. IV. Plan döneminde devam eden sulama projelerine ağırlık verilecek, yeni iş hacmi devam eden projelerin bitişini geçiktirmeyecek düzeyde tutulacaktır. Çalışmalar Aşağı Fırat havzasında yoğunlaştırılacak ve bu proje tümleşik bir gelişme projesi olarak yürütülecektir.

578. Sulama sistemlerinde yağmurlama borulu sistemler gibi su tasarrufu sağlayan tekniklerin, özellikle su kaynağının sınırlı olduğu yerlerde öncelik kazanacaktır.

579. Ekili - dikili alanda Plan döneminde ortaya çıkacak değişmeler nadas ve tahıl alanlarının azalması, buna karşılık sanayi bitkileri, bağ - bahçe, bakliyat ve özellikle yem bitkileri ekim alanlarının artması yönünde olacaktır. Halen yem bitkileri ekim alanları büyük ölçüde yetersizdir. Bir yandan yem bitkilerinin ekim sırasına alınması ve nadas arazilerde yem bitkisi üretimine yönelinmesi, öte yandan tabii meraların verim gücünün artırılması ve kullanımın düzenlenmesi yem açığının kapatılması açısından önem taşımaktadır.

580. Hayvancılıkta, hayvan sayılarının çoğaltılmasından çok birim hayvan başına verimin artırılması ve yerli ırkların melezleme ile yüksek verimli kültür ırklarına dönüştürülmesi temel ilkeler olacaktır. Et ve süt üretimi yönünden daha ekonomik olan sığırcılık, çevre koşullarının uygun olduğu yörelerde özendirilerek geliştirilecek, kılkeçi sayıları azaltılacak, merinos koyunu sayılarının artırılması için özel projeler uygulanacaktır. Erken kuzu ve dana kesimini önleme çabaları ile besicilik projeleri, Plan dönemi içinde sürdürülecektir. Kanun kuruluşlarının hayvancılığa ilişkin araştırmalarında pratiğin yakın gereksinmelerine dönük konulara ağırlık verilecektir.

581. Su ürünlerinin yaklaşık olarak yüzde 80'ini sağlayan Karadeniz'de stok saptama, değerlendirme ve pazar araştırmaları yaplıacak; iç suların özelliklerine uygun balık türleri saptanıp üretim özendirilecektir.

2. MADENCİLİK

582. Madencilikle metalurji sanayii gereksinmelerinin yeterince karşılanabilmesi için metal madenleri üretiminin yılda ortalama 18,3 hızla artması öngörülmüştür. Üretimin özellikle demir cevheri, bakır ve bakırlı piritle kurşun ve manganezde hızla gelişmesi hedef alınmıştır. Metal madenlerden özellikle demir, kurşun, bakır ve çinkoda konsantre üretimine büyük öncelik verilecektir.

583. Sanayi hammaddelerinin üretim artışı yılda ortalama yüzde 14,2 olacak, özellikle kükürt, fosfat kayası, manyezit, kayatuzu, diatomit, dolomit ve bentonit üretiminin gelişmesi ortalamanın üzerinde olacaktır.

584. IV. Plan döneminde yılda ortalama yüzde 17,0 oranında artması öngörülen birincil enerji kaynaklarında en hızlı üretim gerçekleşmesi linyitte görülecektir. Linyit üretim değeri 1978'de 12,5 milyar liradan (15 milyon Ton) 1983'te 31,8 milyar liraya (51,6 Milyon Ton) çıkarılacaktır. Birincil enerji kaynakları açı

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

1280. Bu çerçevede Devlet İstatistik Enstitüsü çalışmalarını yalnız veri üretimine değil, aynı zamanda kullanımına veriler üzerinde bilimsel düzeyde araştırma ve çözümleme yapılmasına da yönelecektir. Bu Enstitü bünyesinde en kısa sürede bir veri bankası kurulması sağlanacaktır.

1281. Yıllık programların esasları olan «Yatırım Projeleri Listesi» ile «İcra Planı» en geç takvim yılı başında yayınlanacak; proje ve maliyet tahmini çalışmalarının temelini oluşturan, DPT ve diğer ilgili kuruluşlarının katkısı ile Bayındırlık Bakanlığınca hazırlanacak olan birim fiyat listeleri ve rayiçleri de Bütçe Yasası ile aynı tarihte yürürlüğe konulacaktır.

1282. Yıllık programlarda öngörülen yatırımlar kuruluşların «Yıllık iş programları» ile yürütülecektir. Kuruluşların ayrıntılı iş programları; proje listelerinin yayınlanmasını izleyen ay içinde ilgili Bakanlığın onayına sunularak DPT'na ve iş yerlerine gönderilecek ve böylece yıllık programların uygulamasına hızla geçilebilme olanağı sağlanacaktır. Her aşamada denetim ve değerlendirme yapılmasına ve ortaya çıkabilecek darboğazları giderecek önlemlerin alınmasına olanak sağlamak üzere alt uygulama kademelerinde daha ayrıntılı olarak düzenlenecek iş programları, Bakanlık, Genel Müdürlük, Bölge Müdürlüğü ve İl düzeyinde bütünleştirilecektir.

1283. Çeşitli kuruluşlarca yürütülmesi gereken stratejik nitelikteki büyük projeler için Devlet Planlama Teşkilatının eşgüdümünde ilgili kuruluşların işbirliği ile «Koordineli uygulama proğramı» hazırlanacaktır. Bu proğramların yıllık dilimleri yıllık programlarda da yer alacaktır. Kuruluşlar ayrıca, Planda belirtilen hedef ve öncelikleri temel alan «Beş yıllık çalışma programı» düzenleyeceklerdir. Yatırımcı kuruluşlarda çalışma programı, proje düzeyinde ve her yıl yıllık programa paralel olarak bir yıl ileriye gidecek şekilde hareketli olarak hazırlanacaktır. Proje düzeyinde çalışma programı, projelerin maliyetini, başlama ve bitiş yıllarını, yıllara göre yapılması gereken giderleri, finansman biçimini ve eşgüdüm gereksinimini kapsayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM
TARIM

I. TARIM SEKTÖRÜNE GENEL BAKIŞ (1)

1. ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER

1284. III. Plan döneminde tarım üretiminin yıllık ortalama yüzde 4,5 oranında artması hedef alınmış, büyüme yüzde 4,2 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 158). Bununla birlikte mutlak değer olarak 1977 yılı için öngörülen üretim düzeyine ulaşılmıştır. Plan döneminde bazı yılların koşulları bağlayıcı bitkisel yeğ değişimini gerektirmişse de tarımsal ürünler için talebinin karşılanmasında sürekli bir darboğazla karşılaşılmamıştır. Toplam tarım ürünleri dışsatımında plan hedefine erişilememiştir.

Tablo 158 : PLANLI DÖNEMDE TARIMSAL ÜRETİM ARTIŞ HIZLARI

	I. Plan Dönemi 1962 / 1967 Yıllık ortalama artış (Yüzde)		II. Plan Dönemi 1967 / 1972 Yıllık ortalama artış (Yüzde)		III. Plan Dönemi 1972 / 1977 Yıllık ortalama artış (Yüzde)	
	Hedef	Gerçekleşme	Hedef	Gerçekleşme	Hedef	Gerçekleşme
1. Bitkisel üretim	4,4	4,3	4,4	3,9	4,0	3,7
2. Hayvancılık üretimi	5,6	2,6	4,8	4,0	4,9	4,7
3. Orman ürünleri	6,7	7,0	6,9	6,4	9,1	6,0
4. Su ürünleri	23,0	6,0	9,1	6,3	8,1	7,4
TOPLAM TARIM ÜRETİMİ	4,7	4,0	4,7	4,0	4,5	4,2

(1) Tarımsal üretimle ilgili kuruluşlarla ilgili alt bölümlerde, ilgili alt bölümlerde ...

Tarım Sektörü ile ilgili Tablo ve izahlar

Tablo 1 : GAYRİSAFİ MİLLİ HASILANIN VE SEKTÖREL KATMA DEĞERLERİN BÜYÜME HIZLARI

(Sabit fiyatlarla)

Sektörler	Hedefi	1973	1974	1975	1976	1977	III. Plan dönemi ortalaması 1978 (5)	
Gayrisafi Milli Hasıla	7,4	5,4	7,4	8,0	7,7	4,0	6,5	2,7
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	7,6	4,4	8,5	8,9	8,5	4,4	6,9	3,2
Tarım	3,7	10,1	10	10,9	7,6	10,5	3,3	2,2
Sanayi	11,4	11,3	8	9,0	10,3	10,8	7,9	6,8
— Madencilik	13,7	4,8	21,4	11,8	7,0	37,9	16,0	17,9
— İmalat Sanayii	11,1	12,1	6,9	8,1	10,0	7,1	8,8	5,4
— Enerji	12,4	9,1	11,8	17,1	18,4	22,6	15,7	7,1
Hizmetler	6,8	11,4	8,0	7,7	8,8	6,8	7,9	4,4

Kaynak : DİE

2. TARIM - SANAYİİ - HİZMETLER İLİŞKİSİ

5. III. Plan döneminde GSMH'daki artış ile birlikte ekonomide belirli bir yapısal değişikliğin de gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu yapısal değişmeyle, sanayiin öteki sektörlere göre daha hızlı büyümesi ve GSYİH içindeki payının artması öngörülmüştür. 1972 - 1977 döneminde sanayiin GSYİH içindeki payı belirli ölçüde artmış, ancak bu artış Planın öngördüğü yapısal değişikliği gerçekleştirmemiştir. Tarım sektörü bu dönemde GSYİH içindeki payını koruyarak GSYİH'nın yaklaşık yüzde 29'unu oluşturmuştur. Hizmetler sektörünün payı ise III. Plan döneminde hedef alınan düzeyde tutulmamıştır.

6. Sektörlerin cari ve 1976 fiyatlarıyla GSYİH ve GSMH içindeki paylarının karşılaştırılması önemli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. III. Plan döneminde tarım sektörünün 1976 fiyatlarıyla GSMH ve GSYİH içindeki payları cari fiyatlarla olan paylarından daha yüksektir. Buna karşılık, sanayi sektörünün 1976 fiyatlarıyla GSYİH ve GSMH içindeki payları cari fiyatlarla olan paylarından daha düşüktür.

7. Tarım ürünleri fiyatları ile sanayi ürünleri fiyatları arasındaki ilişki, 1968 - 1976 yılları için Tablo 2'de verilmektedir. Söz konusu yıllarda, iç ticaret hadleri endeksi tarım lehine sürekli bir gelişme göstermiştir. Bu gelişme II. ve III. Plan dönemlerinde tarımdan sanayiie iç ticaret hadlerindeki değişmeler yoluyla kaynak aktarılmadığını göstermektedir.

8. Ancak 1975 - 1977 döneminde tarım ürünleri fiyatlarının, taban fiyatları uygulaması yoluyla hızlı artırılması iç ticaret hadlerinde tarım lehine olan gelişmeyi durdurmuş görülmektedir.

Tablo 2 : İç Ticaret Hadleri (1965 = 100)

	Çiftçinin ödediği fiyatlar	Çiftçinin eline geçen fiyatlar	İç ticaret hadleri
	(1)	(2)	(2/1)
1968	215,6	261,7	121,4
1969	227,0	280,8	123,7
1970	244,1	314,6	128,9
1971	284,9	375,0	131,6
1972	312,1	393,3	126,0
1973	403,2	529,1	131,2
1974	568,2	741,9	130,5
1975	664,9	845,9	127,2
1976	816,3	962,1	117,9

Kaynak : DPT

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo : 273 KENT TOPLAM KONUT GEREKSİNMESİ (1979 - 1983)

Yıllar	Demografik Değişikliklerden Doğacak Konut Gereksinmesi	Yenileme Gereksinmesi	Toplam Gereksinme
1979	192 641	85 000	277 641
1980	230 460	89 000	319 460
1981	250 143	93 000	343 143
1982	269 544	98 000	367 544
1983	297 677	99 600	397 277
Toplam	1 240 465	464 600	1 705 065

Öte yandan, her yıl 75 000 birim olmak üzere, Dördüncü Beş Yıllık Plan döneminde toplam 375.000 kır konut yenilemesi gerekmektedir.

2. Dördüncü Plan Döneminde Konut Yatırım Hedefleri

Tablo : 274 TOPLAM KONUT YATIRIMLARI (Milyon TL.)

A. Özel Yatırımlar		214 900
B. Kamu Yatırımları		15 000
1. Konut uygulamaları kamu katkısı	10 250	
2. Köy konut uygulamaları	2 500	
3. Diğer kamu konut yatırımları	2 250	
Toplam :		229 900

III. İLKE VE POLİTİKALAR

1712. 1. Kamuya ait taşınmaz mallar üzerinde devlet veya izni ile kamu tüzelkişilerince yapılacak işgaller ve tahsis işlemleri dışında «zilyetlik», «kazandırıcı zaman aşımı» «imar», «ihraz» ve «işgal» yoluyla mülkiyet hakkı edinilemeyeceği ilkesinin sürdürülmesi amacıyla yasalarda zorunlu önlemler alınacaktır,

2, Kamuya ait arazi ve arsalar, imar planları uyarınca, sosyal konut yapımı için, konut üretiminde görev alacak kamu kredi kurum ve kuruluşlarına ve yerel yönetim birimlerine devren tahsis edilecek, ipotek engelinin ortadan kaldırılması yolunda zorunlu yasal düzenlemeler yapılacaktır.

3. Kentsel arsa kullanımının kamu yararı gözetecek biçimde etkin bir kanun düzenlemesi ve denetimi altında olması sağlanacak, kamu arazilerinin harita kadostro ve tapu işlerinin en kısa zamanda sonuçlandırılmasına öncelik verilecek ve kentsel gelişme alanlarında uzun dönemde konut gereksinimini sağlamak üzere kentsel arsa üretimine öncelik verilecektir. Artan konut gereksinimini karşılamak, ailelerin ucuz nitelikli ve sağlıklı konuta kavuşturulmasını sağlamak için gerekli kurumsal ve yasal düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

4. Konut üretimi öncelikle dargelirli grupların konut gereksinmelerini karşılamaya dönük olarak kamu destek ve denetimi altında bu grupların sosyo - ekonomik özelliklerine uygun olarak gerçekleştirilecektir.

5. Gereksinmenin ulaştığı ölçeğin büyüklüğü karşısında sağlıklı bir konut çevresinin geleneksel tek tek üretim yöntemi ile gerçekleştirilmesi olanağı yoktur. Özellikle kentlerde sosyal ve teknik alt yapısıyla birlikte bir anda çok sayıda konutun üretilmesine olanak veren teknoloji ve örgütlenmelere gerek vardır. Öncelikle kentlerde tek tek üretim yerine toplu konut üretim yöntemi ile üretim gerçekleştirilecektir. Kamu kredilerinin de toplu konuta yöneltilmesi yolunda önlemler alınacaktır.

6. Kamu kaynaklı konut kredilerinin kullanılması ve değerlendirilmesi bir politika bütünlüğü içinde ve gerekli yeni kurumsal düzenlemeler çerçevesinde yapılacaktır. Bu kaynaklarla sınırlı bir ödeme gücü olan gereksinme sahiplerinin kooperatifler yoluyla konut edinmeleri desteklenecektir. Yerel yönetimler toplu konut kooperatifleşmesine öncelik yapma yolunda özendirilecektir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

1707. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde konut gereksinmesi 418 793 birim olarak saptanmış buna karşın beş yılda 348 420 birim konut üretilmiştir.

1708. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde gereksinme 900.000 birim olarak saptanmış, beş yılda 713.720 birim konut üretilmiştir.

1709. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde 1.220.0 birim olarak saptanan gereksinmeye karşılık 978.361 birim konut üretilmiştir.

1710. Böylece üç beş yıllık plan döneminde 498.871 birim üretim açığı izlenmiş ve bu açık kent çevrelerini saran gecekondu ile kapatılmıştır.

1711. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde kent konut gereksinmesi, nüfus artışı ve ailelerin küçülme eğiliminden doğan konut gereksinmesi ve yenileme faktöründen doğan konut gereksinmesi olarak hesaplanmıştır. Hane halkı büyüklüğünün her yıl yüzde bir küçüleceği ve kent toplam nüfusunun yüzde 93,2'sinin hane halkı şeklinde yaşayacağı varsayılmıştır.

Tablo 271 : HANE HALKLARININ GELİRLERİNE GÖRE ÖDEDİKLERİ KİRA MİKTARININ, GELİRLERİ İÇİNDEKİ YUZDE DAĞILIMI

Gelir Dilimleri	100.000 TL.	50.000 99.999 TL.	25.000 49.999 TL.	10.000 24.999 TL.	10.000 den az TL.	Toplam TL.
Kira için gelirlerden ayrılan yüzde						
1 - 5	62,1	34,1	14,0	4,1	1,2	8,8
6 - 10	19,4	38,3	19,6	18,7	10,5	18,4
11 - 15	11,1	12,1	28,5	21,2	13,8	20,7
16 - 20	3,3	6,4	20,6	20,5	20,4	19,3
21 - 25	4,1	7,8	10,7	16,1	17,4	14,4
25 - 30	—	1,3	3,4	8,4	8,5	6,8
31 - 35	—	—	1,9	4,8	10,9	4,8
36 - 40	—	—	0,9	2,0	4,3	2,0
41 - 50	—	—	—	4,2	6,6	3,4
50 -	—	—	0,4	0,6	6,4	1,4
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : 1973 Hacettepe Nüfus Araştırması

Tablo : 272 1979 - 1983 YILLARI ARASINDA KENT NÜFUS ARTIŞI VE AİLELERİN KÜÇÜLME EĞİLİMİNDEN DOĞACAK KONUT GEREKSİNMESİ

Yıllar	Hane Halkı Şeklinde Yaşayan Nüfus (Milyon)	Hane Halkı Büyüklüğü	Hane Halkı Sayısı	Konut Gereksinmesi
1978	18 640	5,04	3 698 412	—
1979	19 572	5,03	3 891 053	192 641
1980	20 690	5,02	4 121 513	230 460
1981	21 902	5,01	4 371 656	250 143
1982	23 206	5,00	4 641 200	269 544
1983	24 645	4,99	4 938 877	297 677

Kaynak : D.P.T

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

alınarak sosyal tesisleri altyapısı ile birlikte bir bütün olarak üretime açılması ve işletilmesine olanak veren kuruluş ve sistemler geliştirilememiştir

1693. Konutlar altyapı donatımları bakımından ele alındığında kır ve kent kesimi farklı bir gelişme göstermiştir. 100 binin üzerindeki kentlerde elektrik ve su donatımlarının kent alt - yapısının çözümlenemeyişi ve yetersizliği bu kentlerin kenar bölgelerinde hızla gelişen gecekondular sonucu oranlar düşme göstermiş kasaba ve köylerde ise artış kaydetmiştir. Yerleşim yerlerine göre konutların alt - yapı durumu incelendiğinde de su donatımı 3 büyük kentte yüzde 77,7, 100 bin nüfuslu kentlerde yüzde 76,0, 50 - 100 bin nüfuslu kentlerde yüzde 41,8, 25 - 50 bin nüfuslu kentlerde yüzde 69,5, 10 - 25 bin nüfuslu kentlerde yüzde 64,5, 2 - 10 bin nüfuslu kentlerde yüzde 55,8, köylerde yüzde 10,5, Türkiye toplamı yüzde 37,2 olmaktadır. Elektrik donatımı sırasıyla yüzde 93,6, yüzde 90,1, yüzde 90,0, yüzde 84,3, yüzde 78,1, yüzde 71,3, yüzde 71,3, yüzde 20,2 ve Türkiye toplamı yüzde 49,3'tür.

1694. Konutların hane halkı kolaylıklarına sahipliği oranı üç büyük kentte düşme göstermiş, kırsal konutlarda artış olmakla birlikte kırsal ailelerin bu kolaylıklardan yararlanmaları yetersiz kalmıştır.

1695. Gelir dilimlerine göre hanehalkı kolaylıkları incelendiğinde, konutun bu olanaklara sahipliği ile gelir arasında doğru orantılı bir ilişki görülmektedir. Düşük gelir grupunda ayrı mutfak ve ayrı banyoya sahiplik oranı yüzde 17,8, ve yüzde 8,3 iken yüksek gelir grupunda bu oran yüzde 78,6, ve yüzde 67,4 olmaktadır.

1696. Yerleşme büyüklüklerine göre konutların oda sayıları değişmekle birlikte yapı kullanma izin kâğıtlarına göre 1975 yılında yeni ve ilave konutların büyük çoğunluğu 3 ve 4 odalıdır. Üç büyük kentte 3 ve 4 odaya sahiplik yüzde 80 dolaylarındadır. 5 ve daha fazla odası olan konutların oranı yüzde 8 civarındadır. Öte yandan 1975 yılında ortalama konut başına 2,6 oda bulunmaktadır.

1697. Oda sayısı ile bunları kullanan nüfus arasındaki ilişki, diğer bir deyişle barınma yoğunluğu, kentleşmeyi belirleyen öğelerden biridir. Türkiye'de ortalama barınma yoğunluğu 1975 yüzde 1 örnekleme sonuçlarına göre oda başına 2,1 kişidir. Kırsal alanlarda bu yoğunluk en yüksek düzeye ulaşmakta ve 3 büyük kente doğru azalmaktadır.

1698. Ülkemizde barınma yoğunluğu gelire göre değişmektedir. Örneğin düşük gelir gruplarında yüksek olan barınma yoğunluğu yüksek gelir gruplarında düşmektedir. Yüksek gelir gruplarında oturulan konutun oda sayısı artarken aile üyesinin sayısı azalmaktadır. 1973 yılında yapılan araştırma sonuçlarına göre, gelir gruplarına göre oturulan konutun oda sayısına bakıldığında 25 bin TL.'sının altında geliri olanların yaşadığı konutlarda iki odaya sahiplik ilk sırada gelmektedir. Buna karşılık 25 bin TL.'sının üzerindeki gelir diliminde ise 3 ve 4 odaya sahip olan konutlar çoğunluktadır.

1699. Ülkemizde bütün yerleşmelerde konutların büyük çoğunluğu soba ile ısıtılmaktadır. Soba kullanma oranı 4 büyük kent ile kırlık alanlar dışındaki yerleşmelerde yaklaşık olarak yüzde 96 dolaylarındadır. 3 büyük kentteki konutların yüzde 10'u kaloriferle ısıtılmakta, Ankara'da bu oran yüzde 14'ü bulmaktadır.

1700. Kırsal alanlardaki konutların ısıtılmasında sobadan sonra ikinci sırayı yüzde 14 ile ocak almaktadır.

1701. Ülkemizde konutun barınma gereksinmesinden başka, tasarruf ve yatırım malı şeklinde görülmesi yanısıra, konut bir sosyal güvenlik aracıdır. Bu nedenle gelir dilimlerine göre ev sahipliğine baktığımızda düşük gelirliler ile yüksek gelirlilerin daha yüksek oranda konuta sahip oldukları görülmektedir.

1702. 1970 - 1975 döneminde kira dilimlerine göre verilen kira miktarlarının yüzde dağılımına baktığımızda, kiraların 5 yıllık dönem içinde hızla yükseldiği görülmektedir. Örneğin 1970'de 200 TL. sından az kira verenlerin oranı yüzde 72 iken bu oran 1973'te yüzde 45'e ve 1975'de yüzde 20'ye düşmüştür.

1703. Nisbi payı yüksek olan kiranın, hanehalkı tüketimi içinde önemli bir yer tutarak, hanehalkı gelirine ağır bir yük olduğu gibi aileler arasında gelir tüketimi ve tasarruf farklılaşmasını da önemli ölçüde artıran bir unsur olarak belirmektedir.

1704. Hanehalklarının gelirlerine göre ödedikleri kira miktarının, gelirleri içindeki yüzde dağılımı Tablo 271 de incelenmiştir.

1705. Yüksek gelir gruplarında gelirin yüzde 25'inden fazlası kiraya ayrılmazken 10 bin TL. sının altında geliri olan hanehalklarının yüzde 37'si gelirlerinin 25'inden fazlasını kiraya ayırmaktadır.

II. HEDEFLER

1. Konut Gereksinmesi

1706. Ülkemizde yüzde 2,5 nüfus artışı olmasına karşın son üç plan döneminde kentleşme hızı yüzde 6 dolaylarında olmuştur. Bu olgunun sonucu olarak kentsel konut gereksinmeleri büyük artışlar göstermiştir.

TÜRKİYE SOSYAL BİLİMLER KÜTÜPHANESİ

YAPI KOOPERATİFLERİ TARAFINDAN YAPILAN KONUTLAR

Tablo 270 : (İnşaat ruhsatnamelerine göre 1969 — 1975)

		1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Kooperatif sayısı		195	346	356	421	451	220	137
Ev :								
Sayısı		1 726	1 672	1 947	2 340	3 847	3 661	1 379
Yüzölçümü (m²)		175 463	238 716	212 038	278 125	512 186	299 720	185 624
Değer (000 TL.)		60 340	83 873	75 521	110 240	224 225	212 724	173 052
Daire sayısı		1 957	2 284	2 263	2 815	4 992	3 743	1 904
Apartman :								
Sayısı		484	748	901	904	1 796	700	1 045
Yüzölçümü (m²)		732 683	1 068 251	1 327 573	1 275 538	2 250 884	1 224 188	1 361 521
Değer (000 TL.)		310 842	467 032	639 376	632 005	1 257 561	1 042 984	1 529 362
Daire sayısı		6 320	9 370	12 298	11 462	20 515	10 223	12 101
Ev ve apartman daire sayısı	Toplamı	8 277	11 654	14 561	14 277	25 507	13 966	14 005

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Tablo 268 : KONUT ÜRETİMİNE AYRILAN FONLAR
(1973 - 1977)

(Cari fiyatlar)
(Milyon TL.)

Yıllar	İmar ve İskân Bakanlığı	Sosyal Sigortalar Kurumu	Türkiye Emlak Kredi Bankası	Toplam
1973	13,0	1 093,6	491,7	1 598,3
1974	21,4	657,2	483,0	1 161,5
1975	145,6	1 652,5	527,4	2 325,5
1976	449,0	2 085,5	524,1	3 058,5
1977	905,8	2 466,6	798,4	4 170,7
Toplam	1 534,8	7 955,4	2 824,6	12 314,5

Kaynak : İmar ve İskân Bakanlığı

Tablo 269 : KAMU LOJMANLARI (1) (1973 - 1977)

Yıllar	Yaratılan Kapasite	Yatırım Tutarı (Bin TL.)	Toplam Kamu Konut Yatırımları İçindeki Yüzde Payı
1973	2 185	114 326	41,4
1974	932	158 712	28,7
1975	1 139	210 037	31,1
1976	1 078	290 362	29,0
1977	1 236	381 217	16,7
TOPLAM	6 570	1 154 654	

Kaynak : DPT.

1690. Toplam ruhsatlı kent konut üretimi 1973 -1977 yılları arasında konut arz ve talebi arasındaki açığı kapatacak biçimde bir artış gösterememiştir. Üçüncü Plan döneminde üretilmesi hedeflenen 1 220 bin birime karşılık beş yılda 978 361 birim konut üretilmiş açık, kent çevrelerinde gecekondu ile kapatılmıştır. Konutların ortalama maliyeti ve m² maliyetinde belirgin artışlar olmuştur. Bayındırlık Bakanlığının fiyatlarıyla 1973'te kaloriferli konutlarda m² maliyeti 850 TL., kaloriferisiz konutlarda 800 TL. iken 1974'te 1 350 TL. ve 1 200 TL., 1975'te 1 600 TL. ve 1 450 TL., 1976'da 1 860 TL. ve 1 650 TL., 1977'de 2 200 TL. ve 2 050 TL., 1978 yılında 3 500 TL. ve 3 200 TL.'yı çıkmıştır. Öte yandan konutlarda ortalama alan 100 m² dolaylarında kalmıştır (Tablo : 108 Cilt 1).

1691. Ankara İstanbul ve İzmir kentlerinde 1973 - 1976 yılları arasında yapılan ruhsatlı konutlar toplam konutların yüzde 35'ini meydana getirmektedir. Maliyetlerde, toplam ruhsatlı kent konut maliyetlerine paralel olarak yüksek bir artış izlenmektedir.

1692. Yapı kooperatiflerinin 1969 - 1975 yılları arasındaki gelişimine bakıldığında kooperatif sayısında belirgin bir artış olmadığı görülmektedir. Planlı dönemde hane halklarının konut gereksinmelerinin karşılanmasında konut kooperatifçiliği öngörülmüş olmakla birlikte uygulamada karşılaşılan darboğazlar nedeniyle kooperatif modeli yaygınlaştırılamamıştır (Tablo 270). 1975 yılı içinde üretilen 181 685 birim konutun 164 836 birimi bireysel girişimler, 14 005 birimi yapı kooperatifleri tarafından 797 birimi de kamu tarafından üretilmiştir. Böylece toplam üretimin ancak yüzde 7'si kooperatifler aracı ile sağlanabilmektedir. Konut sektöründe üretim girişimleri gerektiği biçimde organize olmamıştır. Konut piyasası toplu konut yapım unsurlarını taşımayan yapıp - satma sistemi içinde çalışmaktadır, Öte yandan konut piyasasında kurulan sistem gelişmiş, alt yapısı ve kentsel donatımı tamamlanmış alanlar içindeki imar parselleri üzerinde bina yapmak esasına dayandığından, toplu yerleşim ve toplu konut üretim anlayışı içinde yeni bir yerleşme alanının ele

1) *Yıllık programlarda konut sektöründe yer alan yatırımlar.*

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Yapım Sonayi 5: (6) 1)

(6) Devlet Ilaç Kontrol Enstitüsü, yerli olarak üretilen ve ithal edilen ilaçların ve aktif maddelerin kontrollarını yapacak biçimde çalışacaktır.

(7) Kan alma işleminden, kan türevleri üretimine ve bunların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasına kadar olan aşamaları düzenleyen, bu konudaki ilke ve kuralları saptayan çalışmalara ağırlık verilecektir.

(8) İşçi sağlığı ve işyeri güvenliği hizmetlerinin günün koşullarına ve yurt gerçeklerine uygun biçimde yaygınlaştırılmasına, mevcut örgütlerin güçlendirilmesi ve gelişmesi yönündeki çalışmalara hız kazandırılacaktır.

(9) Teşhis ve tedavide kullanılan araç ve gereçlerin alınması, kullanılması ve sağlık sistemi içinde yaygınlaştırılması aşamalarında, benzeri kuruluşlar arasında eşgüdümü sağlayacak standartlaşmaya gidilecektir. Anılan araç ve gereçlerin kamu eliyle yeterli sayıda ve uygun standartlarda üretilmesi sağlanacaktır.

(10) Nüfusun yeterli ve dengeli beslenmesi için zorunlu olan temel besin maddelerinin üretimini özendirici ve yurt düzeyine dengeli dağıtımın yönlendirici düzenlemeler yapılacaktır.

(11) Ana-çocuk sağlığı hizmetlerinde, okul ve okul öncesi çağdaki çocuklara yönelik beslenme programları, görülen eksik beslenmeye ve beslenme eğitimine ağırlık verecek biçimde yeniden düzenlenecek, 0-6 yaş arası çocukları beslemede zorluk çeken ailelere Devlet yardımı sağlanacaktır.

(12) Tam - süre çalışma yasasına etkenlik kazandırmak amacıyla, gerekli araç, gereç ve benzeri gereksinimlerin karşılanmasına çalışılarak, uygulama sonuçlarının değerlendirilmesine, gerekiyorsa yeni düzenlemeler getirilmesine ve önlemlerin süre geçirilmeden alınmasına ağırlık verilecektir.

(13) Ana sağlığına zarar verecek uygulamaların sona erdirilmesi amacıyla, aile planlaması programları, ana ve çocuk sağlığı hizmetleriyle birlikte, sosyalleştirme programı bütünlüğü içinde ele alınacaktır. Bu hizmetler sağlık ocak ve evlerinde yürütülecek, bu amaçla köysel bölgelerde çalışan köy ebelerinin işlevleri geliştirilecektir.

(14) Sağlık politikası ilkelerine uygun olarak sağlık personeli yetiştiren kurumlarda, öncelikle, toplum sağlığı konularına ağırlık verilecektir. Hekim yetiştirmede hekim kullanan kuruluşların ihtiyacı dikkate alınacak, bu maksatla Tıp Fakülteleri, hekim kullanan kurumlar ve mesleki kuruluş temsilcilerinden oluşan bir kurul oluşturularak, bu kurula gerekli yetkinin verilmesi sağlanacaktır.

YEDİNCİ BÖLÜM

KONUT

I - ÜÇÜNCÜ PLAN DÖNEMİNDE GELİŞMELER

1685. Hızlı bir nüfus artışı ve kentleşme süreci içinde olan ülkemizde göçlerin büyük dilimini büyük kentler almakta bunun doğal sonucu olarak konut açığı hızla artmakta ve kent çevreleri sağlıksız ve denetimsiz gecekondu yerleşmeleriyle sarılmaktadır.

1686. Çevredeki kırsal yapı karakterindeki bu konut üretimi yanında ruhsatlı kent konutları kent içinde yıkıp yapma esasına dayanan, arsaların üzerinde oluşan rantlardan yararlanmayı önplanda tutan, kamunun altyapı maliyetlerini artıran bir yöntem içinde üretilmektedir.

1687. Gecekondu olgusu konut sorununun ayrılmaz bir parçasıdır ve ondan bağımsız olarak incelenebilme olanağı yoktur. Devamlı ve güvenilir iş bulamayan halk kitleleri tek sosyal güvenceyi gecekonduda bulmaktadırlar. Ortadan kalkması için onu meydana getiren değişkenlerin yani endüstrileşmeme ve onun sonucu olarak düzensiz kentleşme ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin ortadan kalkması zorunlu olmaktadır.

1688. Konut sektöründe arz ve talep arasındaki dengenin oluşumu tüketim mallarına oranla çok güç olmaktadır. Sınırlı kaynaklara sahip olan kişilerin konut piyasasında gerek nitelik, gerek konut fiyatları olarak fazla seçim olanağı yoktur. Bu gruplar kendilerine teklif edilen en düşük standartlı konutları kabullenmek zorundadır. Bu nedenle bu grupların minimum standartlı konutlarda yaşama sorumluluğu kamuya ait olmaktadır. Kamunun görevi ekonomik sosyal ve fiziki planları giderek artan konut taleplerini optimal ölçekte karşılayacak bir entegrasyon içinde yapmaktır.

1689. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde kamu ve kamu kaynaklı finansman kurumları tarafından toplam 173.296 birim konut üretilmiş yaklaşık 12,5 milyar tutarında bir fon ayrılmıştır. (Tablo 268) Bu yatırımın tüm yatırımlar içindeki payı ancak yüzde 6 dolaylarında olmaktadır. Öte yandan kamu tarafından çeşitli kamu kuruluşları görevlilerinin barınma gereksinimlerini karşılamak üzere Üçüncü Plan döneminde konut için öngörülen yatırımlardan 6.570 birim konut üretilmiş ve 1,1 milyar dolaylarında bir yatırım yapılmıştır. (Tablo 269).

TÜRKİYE SOSYAL BİLİMLER TARİHİ ARAŞTIRMA VAKFI

S: 4 Iglu
Cevap 3 11

Tablo 10 : ÇEŞİTLİ ÜRETİM DALLARINDA KAPASİTE KULLANIMI 1977

Mallar	Kuruluş Kapasite (1)			Fiili Kapasite (Üretim) (2)			Kapasite Kullanım Oranı (2)/(1) x 100		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Margarin ('000 ton)	— (3)	142,2	142,2	—	146,1	146,1	—	102,8	102,8
Likit ve katı bitkisel yağlar ('000 ton)	—	508,2	508,2	—	178,9	178,9	—	35,2	35,2
Şeker ('000 ton)	680,0	—	680,0	1 734,0	—	1 734,0	155,0	—	155,0
Yüksek alkollü içkiler ('000 ton)	48,1	—	48,1	101,7	—	101,7	113,7	—	113,7
Bira ('000 Lt.)	44,0	170 839,2 (2)	170 931,1	58,5	108 588,6	108 672,3	133,0	63,7	63,6
Şarap ('000 Lt.)	47,9			25,1			52,5		
Sigara ('000 ton)	71,3	—	71,3	59,2	—	59,2	83,0	—	83,0
Pamuk ipliği ('000 ton)	78,2	118,2	196,4	37,8	85,5	123,3	48,0	72,3	62,8
Pamuklu dokuma ('000 Mt.)	257,7	492,2	749,9	185,5	267,6	453,1	72,0	54,4	60,4
Halı - Kilim (makine halı '000 m²)	250,0	9 985,1	10 235,1	145,7	7 352,8	7 498,5	58,0	73,6	73,3
Deri kundura ('000 çift)	2 000,0	3 189,0	5 189,0	1 377,0	2 274,7	3 651,7	70,0	71,3	70,4
Deri giyim eşyası ('000 ad.)	—	548,6	548,6	—	312,2	312,2	—	56,9	56,9
Fosfatlı gübreler ('000 ton)	339,7	232,3	572,0	98,7	210,5	309,2	29,1	90,5	54,1
Azotlu gübreler ('000 ton)	202,6	181,2	383,8	117,8	80,7	198,5	58,1	44,6	51,7
LPG ('000 varil)	... (3)	1 192,6	...	...	769,0	...	100,0 (4)	64,5	...
Fuel - oil ('000 varil)	...	15 300,0	...	...	12 271,1	...	100,0	80,2	...
Motorin ('000 varil)	...	9 400,0	...	...	7 563,5	...	100,0	80,6	...
Benzin ('000 varil)	...	5 700,0	...	...	4 575,8	...	100,0	80,3	...
Gazyağı ('000 varil)	...	3 960,0	...	...	1 253,1	...	100,0	31,6	...
Düz cam ('000 ton)	—	156,1	156,1	—	186,1	186,5	—	119,4	119,4
Sınai cam kaplar ('000 ton)	—	120,9	120,9	—	105,3	105,3	—	87,2	87,2
Sudkostik ('000 ton)	43,3	16,7	60,0	35,5	14,6	50,1	81,9	87,4	83,5

R. C.
4. Beş Yıllık
Kalkınma Planı

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Mallar	Kuruluş Kapasite (1)			Fiili Kapasite (Üretim) (2)			Kapasite Kullanım Oranı (2)/(1) x 100		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Çimento ('000 ton)	...	11 262,2	...	...	9 020,3	9 020,3	...	80,1	...
Ferro krom ('000 ton)	60,6	—	60,6	19,0	—	19,0	31,4	—	31,4
Blister bakır ('000 ton)	68,8	—	68,8	32,2	—	32,2	46,8	—	46,8
Alüminyum - Ham ('000 ton)	60,0	—	60,0	51,3	—	51,3	85,5	—	85,5
Alümina ('000 ton)	200,0	—	200,0	170,3	—	170,3	85,0	—	85,0
Alüminyum ürünleri ('000 ton)	56,0	72,3	128,3	51,0	30,5	81,5	91,1	42,2	63,5
Gemi inşa ('000 DWT)	155,0	24,6	179,6	54,0	10,5	64,5	34,8	42,7	35,9

Kaynak : DPT.

Not : (1) Kuruluş kapasitesi işletmenin ilk kurulduğu yıldaki kapasiteyi vermektedir. Kuruluş yılından 1977 yılına kadar kapasite artırıcı yatırımlarla ilgili veriler yoktur. Böylece bulunan kapasite kullanım oranları birer üstsınır olmaktadır.

(2) Özel sektör için bira ve şarap toplamını vermektedir.

(3) — o sektörde faaliyet göstermemektedir.

... veri yoktur.

(4) Mutlak kapasite ve üretim verileri olmamasına karşın kapasite kullanım oranları bilinmektedir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İşte bu temel üzerinde Türkiye tarımına baktığımız zaman ortaya şu görüntü çıkmaktadır: (yıl?)

Kırsal alanda yaşayan ailelelerin %22'sinin hiç toprağı yoktur. Kırsal alandaki ailelerin %94'ü 1-100 dönüm arasında bir toprak parçasına sahiptir ve bunların sahip oldukları toplam toprak miktarı tüm tarımsal alanın %66'sını oluşturmaktadır. Geri kalan %6, tarım topraklarının %34'nü elinde tutmaktadır.

Bu %6'lık kesimin bir bölümünü ise feodal ve yarı-feodal toprak ağaları oluşturmaktadır.

Örneğin Köy Envanter Etüdlerine göre, 67 ilde bulunan 35.640 köyün 265'i kişilere, 259'u ailelere, 210'u da sülalelere olmak üzere toplam 734'ü kişi/aile/sülalelere ait bulunmaktadır. Bu sayı, tüm köylerin %2,1'ni oluşturmaktadır.

Öte yandan, ülkede toprak ağalarının arazileri genellikle 500 dönümden büyük ve bazı yörelerde de 1000 dönümden ve hatta 5000 dönümden büyük araziler olarak belirlenmektedir. Bu durumda, 500 dönümden büyük araziler 1970 yılı verilerine göre toplam tarım işletmelerinin sadece %0,47'sini oluşturdukları halde toplam toprağın %11'ni ellerinde bulundurmaktadırlar. 1000 dönümden büyük araziler ise yine 1970 yılı verilerine göre tarımsal işletmelerin ancak %0,07'sini oluşturdukları halde tüm toprağın %5,4'nü ellerinde bulundurmaktadırlar. Doğal olarak bu kategori içine salt toprak ağaları girmemekte, fakat büyük kapitalist çiftçiler de girmektedir. Ancak şunu da hesaba katmak gereklidir ki, zaten "devrimci yöntemlerle sağlanmış olmayan kırsal çarpık kapitalizm, feodal ve yarı-feodal anlamdaki ağalık mekanizmasının pekçok tortusunun kapitalist büyük çiftçilik mekanizmasıyla kaynaşmasına, çitişmesine yol açmıştır." (Kerim Aksu, "Türkiye Tarımında Toprak Mülkiyeti Rejimi ve Sınıf Savaşımı, s. 73, ÜRÜN, No: 38).

Ayrıca işin bir başka yanı daha vardır. "Tarımsal yaşamamızda etkin bir yeri olan toprak ağalığının çok yanlı işlevleri üzerinde de durmak gerekir. Prusya tarzı kapitalistleşme yöntemine uygun olarak burjuvalaşan toprak ağaları, köylülükle ilişkilerini yeni biçimlerde, ama

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

kendi ayrıcalıklı konumlarını koruyup güçlendirerek geliştirmektedirler. Bu ayrıcalıkları salt ekonomik ayrıcalıklar değildir. 'Ağaların köylü üzerinde etkin olmasında salt ekonomik gücün payını aramak yanlıştır. Belirgin ekonomik gücü pekiştiren işlevsel durumdan da söz edilmelidir.'(İ.Yasa Bu bakımdan, giderek burjuvalaşan toprak ağaları eski 'saygın', pederşahi konumlarını da yitirmemeye çabalamaktadırlar. İpotek, vb. zorunluluğu, bürokratik işlemlerin bıktırıcılığı, rüşvet, vb. nedeniyle borç parayı bankalardan sağlayamayan küçük ve orta köylülere, tefecilik koşullarıyla kredi sağlamakta, onların devletle ve devlet yetkilileriyle olan ilişkilerini düzenlemekte, köylünün durumunun daha bir kötü olduğu yıllarda onun ürününü daha tarladayken yok pahasına kapatmaktadırlar. (K. Aksu, age, s. 76, ÜRÜN, No: 38)

Tarımda feodal ve yarı-feodal kalıntılardan söz ederken, kuşkusuz ki bir başka gerçeğe daha dikkat çevirmek gerekir: yarı-feodal ilişkiler karakterini taşıyan ortakçı-yarıcılık gibi ilişkilerde de özellikle Urfa, Diyarbakır, Adana, Adıyaman, Mardin, Erzurum, Antalya bölgelerinde çok yaygındır. Ve Köy Envanter Etüdlerine göre, ortakçılar Türkiye tarımında topraksız ailelerin %6'sını bulmaktadırlar. Dahası var: 1960 yılı verilerine göre, 1-30 dönüm toprağı olanları da hesaba katılırsa, Türkiye tarımında yaklaşık üç milyonun üstünde aile tarım işçisi olarak çalışmakta. Bunların önemli bir bölümü, iş gücünü satan ücretli emekçiler olmakla birlikte, bu kategoriye yarı-feodal baskı ve sömürü altında olan bazı kesimler de katılmaktadır. Örneğin, özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da yaşayan ve sayıları gittikçe azalmakla birlikte daha hâlâ gerçekten de varolan marabalar, yarı-feodal baskı ve ezgi altında ezilen ve sömürülen tarım işçileridir. Marabaların hiçbir şeyi olmadığı gibi, bunlar, ayrıca ağaların kişisel gereksinimlerini de hizmet etmek zorundadırlar. Bu örnekler çoğaltılabilir ama bukadarı yeterli.

Görüldüğü gibi, Türkiye tarımında kapitalizmin egemenliği işte böylesine yoğun tortuları içinde barındıran çarpık ve geri bir yapıyla belirlenmektedir. En azgın gericiliğin temel dayanaklarından olan top-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

toprak ağaları, bütün bunlar yetmezmiş gibi, bir de günümüzde tekelci-holdingçi büyük burjuvazi ile de sımsıkı bütünleşmektedir. Tekellerin gerek temel girdileri sağlamada ve gerekse de tarımsal ürünlerin temel alıcısı durumuna gelerek tarımı kıskıvrak kendilerine bağlamalarına en büyük yardımcı, onlarla bütünleşen bu asalak azınlıktır. "Augias Ahırları"nın eski pislikleri şimdi artık daha yeni pisliklerle karışmaktadır.

Bu pislikleri kökünden temizleyecek olan, yükselen işçi sınıfı ve onun öncü partisi, TKP'dir. O, tarımdaki anti-feodal savaşımı anti-tekelci savaşımla daha sıkı örerek, tarımsal alanda temel dayanağı olan proletaryanın tarımsal müfrezesi tarım proletaryasına dayanarak, köylülüğün en geniş kesimlerini ileri demokrasi savaşımına, ulusal ve demokratik devrimin cephesine çekmek için savaşmaktadır.

Tekelleşme Sonucu Ayrışmaları ve İşbirlikçi Burjuvazi ile Ulusal Burjuvazi Arasındaki Çelişkiyi Yadsıma

Uluslararası komünist hareket bugüne dek bu konuda iki türlü sapmaya karşı savaşım vermek zorunda kalmıştır. Birincisi, ulusal yada tekeldışı burjuvazinin rolünü olduğundan daha fazla abartan, onun sallantılı ve çelişkili karakterini görmek istemeyen ve hatta ulusal demokratik devrim aşamasında öncülüğü ona "hediye etmeye" kalkışan sağ oportünizmdir. İkincisi ise, ulusal yada tekeldışı burjuvaziyi ulusal demokratik devrim aşamasında tümüyle yadsıyan ve onu karşı-devrimin bir silahı olarak görüp karşısına alan "sol" oportünizm.

Bu iki sapmaya karşı savaşım da komünist hareket şu ikili yaklaşımla savaşmıştır ve savaşmaktadır: bir yandan, ulusal yada tekeldışı burjuvazinin zayıflıklarını ve çelişkilerini dikkate almakta, burjuvazinin bu kesiminin "ilericiliğinin" tarihsel karakterini vurgulamakta ve öte yandan da ulusal yada tekeldışı burjuvazinin hem emperyalizmle ve hem de emperyalizmin işbirlikçisi tekellerle olan çelişkilerini dikkate alarak, burjuvazinin bu kesimlerine ulusal ve demokratik devrim aşamasında kapıları kapamamaktadır. Çünkü, bu aşamada bu kesimlere ilişkin temel sorun, tekeldışı yada ulusal burjuvaziyi ulusal demokratik devrimin saflarına çekmek ve gelmeyen bölümlerini de nötralize etmek için savaşım vermektir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Bu, çözümlemekle yükümlü olduğumuz cephe ve eylembirliği sorunun önemli halkalarından birini oluşturmaktadır. Çünkü işçi hareketinin stratejisinde bugünkü temel halka, emperyalizm ve tekellerle çelişkileri olan tüm toplumsal sınıf ve katmanların eylemlerini eş-güdümlü kılmak, ortak bir program temeli üzerinde bunlara bir araya toplamak, güçlü ve etkili bir ulusal ve demokratik cepheyi oluşturmaktır.

Ve TKP de uluslarrası komünist hareketin benzer koşullarda savaşım veren diğer tüm ulusal müfrezeleri gibi bu savaşımı yürütürken "Her zaman Marksizm-Leninizmin utkusunu için çalışmakta, ve ilkelerini her zaman yüksekte tutup, somut duruma uygun olarak teori ve politikada sağ ve "sol" oportünist çarpıtmalarla, revizyonizmle, dogmatizmle ve "sol" sekter macracılıkla yılmaksızın savaşmaktadır." Çünkü "bu sapmaların hepsindeki genel eğilim, savaşıma çekilmesi olanaklı ve gerekli gerçek güçlerin önemini küçümsemektir!" (Komünist ve İşçi Partileri 1969 Moskova Toplantısı, 4 Toplantı, s. 175, ÜRÜN, Y.

İşte Yürükoğlu'da böylesi kendisine karşı savaşım verilmesi gereken gerçek bir ögedir. Çünkü o da, ulusal yada tekeldışı burjuvazinin tümünü karşı-devrim saflarına itelemeye kalkışarak, "savaşıma çekilmesi olanaklı ve gerekli gerçek güçlerin önemini küçümsemektedir."

Yürükoğlu özünde emperyalizmin ve tekellerin değirmenine su taşıyan bu saptırmacasını kanıtlamak için savını nasıl ileri sürüyor?

Şöyle: Tekeldışı burjuvazi(yada ulusal burjuvazi)nin önümüzdeki devrimci aşamada yeri devrim safları değil, karşı-devrim saflarıdır. Neden? Çünkü, birinci olarak tekeldışı burjuvazi ile tekelci burjuvazi arasındaki karşılıklı yarar ilişkileri aralarındaki çelişkilerden daha fazladır. İkinci olarak, tekeldışı burjuvazi artık tekellere sımsıkı bağlanmıştır, onun bir "taban örgütü" gibi çalışmaktadır. Üçüncü olarak, tekeldışı burjuvazi de tıpkı tekelci burjuvazi gibi sömürücü bir sınıftır. Ve bir tarihsel örnek olarak ta, Çarlık Rusyası gibi emperyalist bir devletin liberal burjuvazisini, günümüzde emperyalizme bağımlı bir ülkenin ulusal burjuvazisi ile özdeşleştirmeye kalkışmaktadır. Bütün bunların yanısıra daha başka ilginç yöntemlere de başvurmaktan geri kalmamaktadır. Örneğin, küçük burjuvaziyi(küçük meta üreticisini) tekeldışı bur-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

juvazinin dışına ayrı bir sınıfmışçasına çıkarmaktadır.

Bunları ayrı ayrı görmekte yarar var.

Yürükoğlu birinci savına kanıt olarak şu bilim-dışı savı ileri sürüyor: "Kapitalist ekonomide bu iki sermaye biçimi-tekelci sermaye ve tekel-dışı sermaye-birbirini 'dıştalayan' iki varlık değildir. İkisi de tekelci kapitalizmin egemen olduğu formasyonun parçalarıdır."

Ve biraz ilerde ise şöyle yazıyor: "Tekeldışı sermayenin, tekellerin yanıbaşında varlığını inatçı biçimde sürdürebilmesinin ana nedeni bu iki sermaye biçiminin aynı üretim biçiminin iki değişik anını temsil ediyor olmasıdır. Tekeldışı sermaye serbest rekabet dönemini, tekelci sermaye tekelci kapitalizm dönemini temsil eder." (İleri Demokratik Halk Devriminde Tekeldışı Burjuvazi, 'İşçi'nin Sesi, 17 Aralık 1979)

Bir ve tek aynı yazıda bu denli çelişkili ve çarpık görüşlerin bir arada bulunması gerçekten de şaşırtıcı bir şey. İşin doğrusu nedir? Bir kez, tarihsel açıdan ele alındığında, kapitalist ekonomide bu iki sermaye biçimi birbirlerini düpedüz hem "dıştalarlar" ve hem de "tamamlarlar". Dıştalarlar, çünkü her ikisi de kapitalist ekonominin farklı aşamalarının sermaye biçimidirler. Tamamlarlar, çünkü, tarihsel olarak biri diğerinden doğmuştur. Serbest rekabetçi dönemdeki sermaye birikimi tarihsel gelişim içinde giderek tekelci sermayenin oluşmasına yol açmıştır. İkinci olarak, günümüz gerçekliğinde durum ele alınırsa, yine iki sermaye biçimi birbirlerini hem "dıştalarlar" ve hem de "tamamlarlar". "Bugünkü çeşitli mülkiyet şekilleri birbirlerinden yalıtılmış olarak yaşamazlar. İki bakımdan sürekli olarak birbirlerini etkilerler: birbirleriyle mücadelede, birbirleriyle bağlılıkta. Varolan bütün mülkiyet biçimleri çok derinden çelişkilidirler. Bireysel kapitalist özel mülkiyet kendi emeğiyle ilişki halinde bulunan özel mülkiyetin, anonim şirketlerdeki mülkiyet bireysel kapitalist mülkiyetin, kooperatif mülkiyet sadece basit meta üretiminin değil aynı zamanda belirli ölçüler içinde kapitalist pay senedi sahipliğinin, ve kapitalist devlet mülkiyeti bütün öteki mülkiyet şekillerinin inkarıdır. Bu mülkiyet şekilleri birbirlerini inkar ettikleri için aralarında çelişkiler vardır ve söz konusu mülkiyet şekillerinin temsilcileri birbiriyle mücadele halindedirler.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Ama tamamlarlar da "Çünkü küçük meta üretimi sürekli olarak kapitalizmi oluşturmakta ve küçük mülk sahiplerinin bir bölümünün küçük kapitalistler olmasına yol açmaktadır. Küçük kapitalistlerden bir bölümü orta hatta büyük kapitalistler çerçevesine girmektedir. Kapitalist kooperatifler özellikle tarımda kaçınılmaz bir şekilde küçük burjuva, kapitalist ilişkileri doğurmakta, bunların gelişmelerini özendirmekte, küçük kapitalistleri ön plana getirmektedir. Tekelci birlikler devlet mülkiyetiyle kaynaşmakta ve bundan yüksek karlara ulaşma hususunda yararlanmaktadırlar. " (Günümüzde Tekelci Kapitalizm, SSCB Bilimler Akademisi, s: 316-317).

Ancak şimdi şu soruyu sormak gerekiyor: bu diyalektik ilişki içinde belirleyici eğilim hangisidir? Tekellerle tekeldışı kesimlerin çelişkisi mi, yoksa birbirlerini tamamlaması mı? Bu sorunun yanıtını yine SSCB Bilimler Akademesi'nin yapıtından okuyalım: "Gerçi gelişmiş kapitalist ülkelerin çoğunda küçük işletme sahiplerinin köşeye sıkıştırıldıkları, ekonomideki rollerinin azaldığı açıkça görülmektedir, gene de bu sosyo-ekonomik tip görsel olarak büyük bir kapsamda varlığını sürdürmektedir. Küçük işletme sahipleri büyük makinalaşmış sanayiinin meydana çıktığı zamanlarda çok hızlı bir biçimde ortadan kaldırılmaktadır. Bilindiği gibi, tekelci sermayenin oluşmasıyla en önemli ekonomi dallarında bu dönem sona ermiştir. Bunu izleyen sürede özel işletme sahiplerinin doğrudan doğruya yerlerinden edilmesi süreci yavaşlamaktadır. Özel işletme sahibi ya bir çok kez uzaklaştırıldığı alanlara 'yeniden girmekte' yahut yeni faaliyet alanlarında ortaya çıkmakta, yer değiştirmektedir. Yüksek derecede gelişmiş ülkelerde özel işletme sahibinin yazgısı, 'uzaklaştırma' kavramının bu sözcüğün Markssist-Leninist anlamda yalnız birdenbire oluşan son mülksüzleştirme ile değil, aynı zamanda 'yıllar, on yıllar sürebilecek bir yıkılma, çalışma koşullarının kötüleşmesi anlamına geldiğini açıkça doğrulamaktadır.' Ancak küçük meta üreticileri tabakasının giderek azalmasına, bireysel işletme sahiplerinin ve ona yardımcı olan aile üyelerinin ücretli işçiler safına geçmelerine yol açan bir genel eğilim bütün duraklamalara, zigzaklı ve geri tepen hareketlere karşın gelişmektedir. "(Aynı age, s. 332).

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Buradan çıkan sonuç nedir?

Buradan ikili bir sonuç çıkmaktadır. Birinci olarak, tekelci sermaye ile tekeldışı bermaye arasında aki ilişki hem çelişki ve hem de birlik ilişkisi şeklinde oluşan diyalektik bir ilişkidir. İkinci olarak, Fakat bu diyalektik ilişkide belirleyeci eğilimin çelişkisel yan olduğudur. Tekelci gelişmenin tekeldışı burjuvazinin için yıllar boyu sürecek eziyetli bir mülksüzleşmeye yol açtığıdır. Yürükoğlu işte birinci olarak bu gerçeği yadsımaktadır.Ama daha önceki bölümlerde de gördüğümüz gibi, bu Yürükolğunun zaten tipik bir yaklaşımıdır: çelişkiler yumağını gerçekte tümüyle yadsımamak fakat çelişkili yanlardan işine geleni- ve hemen her durumda da belirleyici olmayanyanı- abartmaktadır. Burada da yaptığı budur. Tekelci burjuvazi ile tekelci olmayan burjuvazi arasındaki karşılıklı yarar ilişkisini mutlaklaştırmaktadır. Çelişkiyi sileikleştirmektedir.

Astelik bu görüşünü daha da güçlendirmek için şunu da ileri sürmektedir: Tekelci sermaye, tekeldışı sermayeyi "yan sanayi" olgusu ile kendisine öyle bağlamıştır ki, o artık onun bir "taban örgütü" gibi çalışmaktadır. Gerçekleri tepetaklak etmek ancak bu kadar olur.Neden? herşeyden önce Çünkü, burada niteliksel olarak iki ayrı şey tek bir kaba konmaktadır. Tekeldışı burjuvazinin temel kitlesini oluşturan geleneksel tekeldışı burjuvazi ile tekelci sermayenin gerçekten de "taban örgütü" gibi çalışan kesimin tekelci burjuvaziye bağımlılığı aynı şey imişçesine gösterilmektedir. Oysa iki kesim arasında önemli fark vardır. İşte bu nedenledir ki, SSCB Bilimler Akademesi'nin adı geçen yapıtında "Bu girişimlerin sahiplerinin sosyo-ekonomik bakımdan küçük ve orta girişimcilerin temel kültesiyle aynı sıraya konulamıyacağı açıktır."(Age, s. 343) diye vurgulanmaktadır.

Öte yandan, ekonomide tekellerin egemen olması, elbetteki tekelci olmayan kesimlerin de tekellere bağımlı olması anlamına gelir. Ancak bu "bağımlılık" ilişkisi, hiç te "yan sanayii" olgusunda olduğu türden bir bağımlılık ilişkisidi değildir. "Yan sanayii"nin çıkarları bağlı oldukları tekellerle artık özdeşleşmiştir. Buna karşılık, tekeldışı burjuvazinin geleneksel ve asıl kitlesinin tekel-

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

"bağımlılığı" olgusu, daha önce de gördüğümüz gibi bu iki sermaye biçimi arasındaki çelişkileri yok etmez, tam tersine daha da azdırır, kesinleştirir. Ama Yürükoğlu için olay hep tek yanlı olduğu görüldüğü için bunların hiç önemi yok. Yürükoğlu ülke sosyo-ekonomik yapısına baktığı zaman tek bir şey görüyor: dev bir monolitik tekel. Bu "ilginç" görüşünün uluslararası planda da aynı olduğuna dikkat etmek gerekiyor. Örneğin, "Zayıf Halka" da kapitalist(emperyalist) bütünleşmeden söz ederken mantiksal sonucu süper-emperyalizm teorisine kadar ulaşan dev bir monolitik dünya emperyalist ekonomisi görüyordu. Toplumsal gerçekliklere yanlış numaralı gözlüklerle bakıldığında ne yazık ki hep aynı durum ortaya çıkıyor.

Yürükoğlu'nun önümüzdeki devrimci aşamada ulusal burjuvaziyi karşı devrim saflarında görmek istemesinin bir diğer nedeni de, bu sınıfın sömürücü sınıf olması.

Sanki ulusal burjuvazinin sömürücü bir sınıf olmadığı ni söyleyen varmış gibi, Yürükoğlu bu savı ciddi ciddi ileri sürüyor. Goşist darkafalılığın gerçekten de parlak bir örneği bu. Kaç kez tekrarlandı: İşçi sınıfının emperyalizm ve tekellerin tasfiyesinden çıkarı vardır. Ulusal(yada tekeldışı) burjuvazinin geniş kesimlerinin de. Oysa ulusal burjuvazi ilerici de olsa, eninde sonunda burjuvazidir ve sömürücüdür. Sömürücü olmasa burjuvazi olamaz. İşçi sınıfıyla burjuvazi arasındaki çelişki emek-sermaye çelişkisidir . Uzlaşmaz bir çelişkidir. Fakat önümüzdeki stratejik aşamada çözülecek çelişki bu olmadığından ulusal burjuvazinin geniş kesimleriyle işçi sınıfı bağlaşıklık kurabilir. Ulusal burjuvazinin bu kanadı bağlaşıklığa yanaştığında, bunu işçi sınıfının kara kaşa kara gözü için yapacak değildir. Nesnel koşullar onu buna zorladığı için ve en önemlisi de işçi sınıfı partisinin, işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin oluşturduğu güçlü devrimci sürecin etkisiyle yanaşacaktır. Bu gerçek, Partimizin MK Genel Sekreteri İ. Bilen'in TKP Konferansında okuduğu Merkez Komitesi Raporunda açıkça ortaya konmuştur: " Şimdiye kadar gördüklerimiz, deneyler, ulusal burjuvazinin doğal niteliği, yaradılışı, cibilliyeti onun iki birbirine aykırı yönü olduğunu göstermiştir. O bir yanıyla ezildiği için emper-

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

yalizme karşıdır. İçerde çıkarları büyük toprak ağalarının, işbirlikçi büyük burjuvazinin çıkarlarıyla çatışıyor. Ama, öte yandan, bu burjuvazi sömürgen sınıftan olduğu için, işçi sınıfının, emekçi yığınların karşısına dikiliyor. Bu nedenle de çoğu kez emperyalizmle ve onun içerdeki dayanağı işbirlikçilerle uzlaşmalara gidiyor. Türkiye ve Cumhuriyet'in tarihi bu olgularla doludur.

Bildiğimiz bir şey vardır: Bu burjuvaziyi hizaya getirebilmek, ilerici, devrimci, ardıcıl savaşkan güçlerin, en başta işçi sınıfının birliğine, savaşta örgütlülüğüne, işçi sınıfı partisinin Leninci parti olabilmesine, Leninci strateji ve taktik kullanabilmesine, böylesi bir programla ortaya çıkmasına, savaşlara atılabilmesine bağlıdır. " (TKP Konferansı, Belgeler, s: 51-52).

Yürükoğlu'nun verdiği tarihsel örnek de "ilginç". Yürükoğlu, ulusal burjuvaziyi düşman saflarda görebilmek için çırpınırken sık sık başvurduğu Çarlık Rusya'sı ve o dönemin burjuva liberalleri Kadetler. Lenin'in Kadetlere karşı verdiği savaşımın temel ilkeleri-onları halk kitlelerinden soyutlamak ve otokrasiye karşı tarafsızlaştırmak- son derece doğru ilkelerdir. Ancak yine Lenin'in Komintern'in 2. Kongresinde emperyalizme bağımlı ülkelerde komünistlerin bu ülkelerin ulusal burjuvazisini(yada liberal burjuvazi) halk kitlelerinden soyutlamak gerektiğini ileri süren Hintli delege Roy'a karşı ilkesel ve kararlı karşı çıkışı da son derece doğrudur. Şimdi bu durumda Lenin Lenin ile çelişiyor mu? Hayır Lenin Lenin ile çelişmiyor. Yürükoğlu Lenin'in tarihsel bağlamından kopardığı için Lenin ile çelişiyor.

Lenin birinci durumda şu temel doğrultudan yola çıkıyor: Kadetler, bizzat kendisi emperyalist büyük bir güç olan Çarlık Rusya'sının burjuva meşruti monarşist politik bir gücüdür. Onların sözde "liberalizmi" gerçekte otokrasiye bir ciladan başka bir şey değildir. Bu durumda, onu halk yağınlarından soyutlamak elbette gereklidir ve onunla burjuva demokratik devrim aşamasında herhangi bir bağlaşıklığa girilemez.

Buna karşılık, emperyalizme bağımlı ve önündeki aşama ulusal demokratik devrim olan ülkelerde ulusal burjuvazinin(liberal burjuvazinin)

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

konumu farklıdır. O, emperyalist bir devletin burjuvazisi değil, tam tersine emperyalizme karşı savaşım vermek durumunda olan bir ülkenin ulusal (yada liberal) burjuvazisidir. Bu, onun, bu devrimci savaşıma herşeyden önce kendi sınıfsal çıkarlarını gözetmeden katılmadığı anlamına gelmez. Fakat her ne olursa olsun, onun da nesnel çıkarları, emperyalizmle ve onun yerli işbirlikçileri ile çelişmektedir. İşte bu nedenle, bu tür ülkelerin komünist hareketinin ulusal burjuvaziye karşı gütmesi gereken politika, onu halk kitlelerinden soyutlamak değil, tam tersine bizzat onu da en geniş halk kitleleriyle birlikte bir araya getirecek geniş bir bağlaşıklık politikası gütmek olmalıdır.

Komintern'in sonraki kongrelerinde ve Komintern görevini yerine getirip kendi kendini dağıttıktan Sonra, ve komünist ve işçi partilerinin sonraki ulusalararası toplantılarında bu Leninci görüş daha da geliştirilmiş ve Komünist ve İşçi Partilerinin 1969 Konferansında şöyle vurgulanmıştır: "Anti-tekelci ve anti-emperyalist eylem birliği geliştiği ölçüde, bütün demokratik güçlerin, ülkenin ekonomik yaşamında tekellerin rolünü kesin bir tarzda sınırlandırmaya, büyük sermayenin iktidarına son vermeye, köklü siyasal ve ekonomik dönüşümleri gerçekleştirecek bir rejimin kurulmasına ve böylece de sosyalizm için savaşımın sürdürülmesi için en elverişli koşulları yaratan bir siyasal ittifak halinde birleşmeleri için elverişli koşullar olgunlaşmaktadır."

Ve Yürükoğlu işte bu emperyalist Çarlık Rusyası Kadetleri temelinden kalkarak sinsice önce Lenin'e sonra da tüm uluslararası komünist ve işçi hareketine saldırmaya çabalamaktadır. Daha önce Troçkistlerde görülen bu tavrın gizlenek hemen tüm goşist akımların değişmez bir karakteristiğini oluşturduğunu düşünürsek, böylesi bir tavrın Yürükoğlu'na son derece uygun düştüğünü anlamakta güçlük çekmeyiz.

Yürükoğlu'nun bir diğer çarpıtması da, küçük burjuvazi ile tekeldışı burjuvazi arasında bir sınıfsal farklılık çizgisi çekmek. Böylece de, önümüzdeki devrimci aşamada işçi sınıfının bağlaşığı olarak salt bu kesimi öne çıkarmak istiyor. Fakat bu konuda öylesine tutarsızki, örneğin adı geçen yazısında bir yerde şöyle yazıyor: "Küçük burjuvazi ile tekeldışı, yada tekelci burjuvazi arasında kesin, belirleyici bir

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

fark, daha açıkçası sınıf farkı vardır. Küçük burjuvazi, burjuvazinin küçüğü demek değildir. Burjuvazinin parçası değildir..~~Kırkhüümüdeğilkirx~~ Küçük burjuvazi burjuva özellikler taşır ama kazancının çoğunluğu kendi emeğinden gelir. Tekeldışı burjuvazinin geliri ise ~~ürrrtü~~ ücretli emek sömürüsüne dayanır. Tekeldışı burjuvazi sömürgen bir sınıf olan burjuvazinin parçasıdır...Küçük burjuvaziyle burjuvaziyi ayıran farkın niteliksel sınıfsal oluşunun getirdiği çok önemli bir sonuç vardır. Küçük burjuvaziyle burjuvazi arasındaki çelişkiler, burjuvazinin iç çelişkilerinden farklıdır. "

Aynı yazının bir başka bölümünde ise, küçük burjuvazi bu kez tekeldışı burjuvazinin içine yerleştiriliyor. Şöyle yazıyor: "Tekelci sermaye için tekeldışı sermayenin varlığını ve yeniden üretimini yararlı ve gerekli kılan bir dizi ekonomik neden vardır. Onun için 'tekeller tekeldışı sermayeyi yutar! yok eder!' yollu, tek taraflı, vulgar opportünist tekerlemelere karşı ~~uyyanmakx~~ uyanık olmak gerekir. Evet, küçük ve orta kapitalistler vede özellikle küçük meta üreticileri arasında iflaslar erimeler, yutulmalar hiç değişmeyen bir ekonomik eğilimdir. Ne var ki, gedenin yerini genisi, tekellere göbeğinden bağlı olanlar alır. Bu da sürekli bir eğilimdir."

Kim bu küçük meta üreticisi yada küçük burjuvazi? İn mi cin mi?

Yanıt verelim: Küçük burjuvazi yada küçük meta üreticisi, sadece işletmesinin küçüklüğü ile değil, fakat ücretli emek sömürüsüne ya hiç yada çok az dayanmasıyla diğer burjuva kesimlerinden ayrılır. Tüm burjuva kesimlerine özgü olan temel özellik onun için de geçerlidir: üretim araçlarının özel mülkiyetine sahiptir. Fakat bu üretim araçları genellikle son derece önemsiz ve bizzat onun sahibi olan küçük ~~kxxxix~~ burjuva tarafından kullanılır. Bu anlamda, küçük burjuva genellikle doğrudan üreticidir de. Onu diğer burjuva kesimlerinden ayıran, burjuva olmaması değil, fakat kapitalist olmamasıdır. Bir diğer deyişle, küçük meta üreticisinin yada küçük burjuvazinin ikili bir karakteri vardır: genelikle dolaysız üretici olduğu için ücretli işçiye yakındır. Bununla beraber, özel mülk sahibi olduğu için burjuva sınıfına bağlıdır. Bu nedenle, küçük burjuva, sürekli bir farklılaşma içinde bir yandan işçi, diğer yandan da küçük

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

kapitalist oluşturur. Ve bu kesimin tekeldışı burjuvazi içinde mi, yoksa dışında mı ele alınması gerektiğini, SSCB Bilimler Akademesinin adı geçen yapıtında şöyle okuyoruz: " Küçük meta üretimi, mal sahibinin ve aile üyelerinin şahsi emeğine ve özel mülkiyetine dayanan, pazar için çalışan işletmelerin alanıdır. Ücretli emek tüm olarak bulunmaz yada ücretli işçilerin istihdamı öyle bir sınırdadır ki, işletme sahibi özellikle kendi emeğiyle yaşar. Çoğu düşük birikim oranı çoğu durumlarda fiili olarak üretimin genişletilmesine olanak sağlamaz. Bunlar tekelci olmayan sektörün 'temel tabakasını' en çok karakterize eden özelliklerdir. " (Age, s: 331)

Peki yi ama Yürükoğlu'nun bu girişimi salt bir kafa karışıklığı yaratmaya mı yönelik. Eğer böyle kavrarsak, onun asıl güttüğü amacı unutmuş oluruz. Yürükoğlu, önümüzdeki devrimci aşamada işçi sınıfının bağlaşıklarını mümkün olduğu kadar kısıtlamak peşinde koşuyor. B girişimi de, bunun bir parçası. Bir yandan tüm tekeldışı burjuvaziyi karşısına alıyor, diğer yandan bunun saçmalığının bilincinde olarak bu kez küçük burjuvaziyi tekeldışı burjuvaziden koparanak salt küçük burjuvaziyle bağlaşıklıklar çerçevesi içine alıyor. Komünistler, sınıfsal bağlaşıklığı mümkün olduğu kadar genişletmeye, tüm anti-tekelci ve ulusalcı güçleri birleştirmeye çalışırlarken, o, tam tersine" ne kadar az olursa o kadar iyi olur" mantığıyla yola çıkıyor.

Şimdi sorunun öteki yanına bakalım. Bu bağlam içinde ulusal burjuvazi kimdir, nerededir, ne rolü vardır?

Ulusal burjuvazi, Türkiye gibi emperyalizme bağımlı gelişmekte olan ülkelerde, önündeki devrimci aşama ulusal demokratik aşama olan

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Ulusal burjuvazi, Türkiye gibi emperyalizme bağımlı ~~xxxxxxxxxx~~ ülkelerde, önündeki devrimci aşama ulusal demokratik aşama olan ülkelerde, temel özelliği nesnel olarak anti-emperyalist olan burjuvazidir.

Bu anlamda denilebilir ki, bu tür ülkelerde, genel kural olarak tekelci burjuvazi emperyalizmin işbirlikçisi olduğu halde, tekeldışı burjuvazinin hemen tüm katmanları emperyalizmin işbirlikçisi değillerdir. Ve bunlar ulusal burjuvazi olarak adlandırılır.

Öte yandan, herhangi bir toplumsal sınıf yada katmanın devrimci harekete katılışı yada katılış olasılığı, somut tarihsel koşullara sımsıkı bağlıdır. Ulusal burjuvazinin ezici kesimi de, bu tarihsel aşamada, emperyalizm ve işbirlikçisi tekeller tarafından hem ekonomik ve hem de politik bakımdan ezilmekte, baskı altında tutulmakta, toplumsal konumu her geçen gün daha büyük bir güvensizlik içine girmektedir. Şu halde, ulusal burjuva çevrelerinin büyük çoğunluğunun devrimci sürecin bu aşamasına katılmada somut nesnel nedenleri vardır.

Buna karşılık, ulusal burjuvazinin çeşitli kesim ve gruplarının devrimci potansiyelleri birbirinden çok farklıdır. Örneğin, tekelci olmayan büyük burjuvazi yerli ve yabancı tekellerle nesnel çelişki içindedir. Fakat işçi sınıfından korkusu herşeyden öteye daha da fazladır. Bu nedenle, tekellerle ve emperyalizmle çelişkilerini çoğu kez ödünlerle çözümlemeye çalışır. ~~xxxxx~~ Konumları, tekelci olmayan büyük burjuvaziden çok daha tutarlı anti-emperyalist ve anti-tekelci olan-çünkü tekeller ve emperyalizm tarafından daha büyük baskı altındadır- küçük ve orta

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

burjuvazi de daha az sallantılar içinde değildir.

Tek bir sözle, "ulusal burjuvazinin ilerici kanadı" da dahil olmak üzere, ulusal burjuvazinin tümünün "ilericiliği" tarihsel bir karakter taşır. Bu "ilericilik" anti-emperyalist ve anti-tekelci savaşımın farklı aşamalarında farklı bir kapsama bürünür. Bugünkü aşamada "ilerici" olan ulusal burjuvazinin şu kanadı, gelecekte işbirlikçi bir öze bürünebilir. Çünkü bu aşamada emperyalizmle ve onun işbirlikçisi yerli tekellerle önemli çelişkileri olan bu kanat, yarın yada daha öbürgün anti-emperyalist, anti-tekelci cephenin güçlenmesinden, cephe içinde komünistlerin öncülüğünün pekişmesinden, harekete emekçi halkın daha kitlesel katılımından, ortak savaşımın kendi dar sınıfsal çıkarlarını aşarak uluşun, emekçi halkın yaşamsal çıkarlarına yönelmesinden-örneğin emperyalist ve tekelci mülkiyete karşı başlatılan saldırının kapitalist mülkiyetin tümüne karşı bir saldırıya dönüşme eğiliminin ortaya çıkması durumunda-korkarak barikatın öte yahnha geçebilir.

Özcesi, önümüzdeki devrimci aşama, ileri demokratik devrim aşamasıdır. İleri demokratik devrimle salt ulusal ve demokratik görevler gerçekleştirilmekle kalmayacak fakat aynı zamanda sosyalizme açılan yol üzerindeki "ayrık otları" da temizlenecektir. Elbetteki bu sürecin olgunlaşması boyunca ulusal burjuvazinin konumunda da belli değişiklikler olacaktır. Şimdiden kestirilmesi mümkün olmayan bir kesimi devrimci hareketten çekilirken, bir bölümü de bizimle birlikte yürüyecektir. Bütün bunları sağlamanın temel ve birincil koşulu, işçi sınıfının hegemonyasının sağlanmasıdır. Ancak, bu hegemonya kendiliğinden oluşmayacaktır Bu, işçi-köylü bağlaşıklığı temeli üzerinde en geniş halk kitlelerini ve ulusal burjuvazinin önemli kesimlerini ivedi ve dolaysız gereksinimleri için savaşa çekerek, onlara yol göstererek mümkün olacaktır. Bu ise, bize, önümüzdeki devrimci aşama için bu kesimlere sunacağımız ulusal ve demokratik seçenekleri, bu kesimler üzerinde hem etkinlik postülası ve hem de sistem değişikliği postülası arasındaki kesişme noktasında bulunması gereken karakterde hedefler şeklinde oluşturma görevini vermektedir.

Partimizin, TKP'nin asgari programı işte bu nitelikte hedefleri

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TUSTAV

içermektedir. TKP'nin ileri demokratik devrim aşaması için öngördüğü temel demokratik ve ulusal dönüşümler, demokratik devrimle sosyalist devrim arasındaki hem kesintisiz bağlılığın ve hem de tarihsel ve mantıksal farklılığın birlikte ifade edilişidir. Ancak, bu farklılığı ve birlikteliği anlamaya yanaşmayan Yürükoğlu gibi çevreler için bu hep kavranılması imkansız bir bilmece olarak kalacaktır.

İşçi Sınıfının Hızla Gelişmesine Rağmen, Onun Bileşimindeki Zayıflıkları ve Bölünmüşlükleri Görmezlikten Gelme

Proletarya kapitalizmin mezar kazıcısıdır, sosyalizmin kurucusudur. Karakteri açısından proletarya en devrimci ve en tutarlı sınıftır. Onun temel sınıfsal çıkarları, tüm emekçilerin temel istemleriyle uygun düşmektedir. Bu nedenle, proletarya kendisini kapitalist sömürüden kurtarırken, öteki baskı altında tutulan tüm toplumsal sınıf ve katmanlarının da kurtuluşu için savaşmaktadır. Proletarya tüm öteki emekçilerin de öncüsüdür, yöneticisidir.

İşçi sınıfının bu öncülük rolünü belirleyen bir dizi etken vardır. Bunlar:

1- İşçi sınıfı, büyük makinalı üretim, modern sanayiyiye bağlı olarak doğmuş ve gelişmiştir. Toplumun geleceği de büyük sanayi üretimine bağlı olduğundan, proletarya geleceğin sınıfıdır da.

2- İşçi sınıfı ne kapitalizmde nede sosyalizmde üretim araçlarının özel mülkiyetenin sahip değildir. Bu, işçi sınıfını başka sınıf ve katmanları sömürmeyen tek sınıf yapmaktadır.

3- İşçi sınıfı kapitalistler sınıfına karşı uzlaşmaz bir çelişki içindedir. Çünkü, işçi sınıfı kapitalizmde sadece üretimin örgütlenmesinin merkezinde değil, fakat aynı zamanda artı-değer yaratılması sürecinin de merkezindedir. Şu halde, işçi sınıfı kapitalist sömürünün en tam ve en doğrudan altında olan sınıf olduğu için kapitalizmi yıkmakta en kararlı sınıftır.

4- İşçi sınıfı en önemli üretici güçtür. En modern üretim araçlarıyla emeğin en yüksek düzeyde toplumsallaştığı koşullarda üretmektedir. Şu halde üretici güçlerin gelişmesinde en çıkarlı sınıftır.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

5- İşçi sınıfı üretimdeki belirleyici rolü ile tüm toplumsal yaşamın candamarını elinde tutmaktadır.

6- İşçi sınıfı büyük sanayi üretimindeki yoğun konsantrasyonu sonucu toplumda en yüksek örgütlülük ve savaşkanlık yeteneğine sahip sınıftır. Sanayinin üretim disiplini okulunda sınıfsal disiplini en gelişkin sınıftır.

7- İşçi sınıfı enternasyonalist bir sınıftır. Tüm dünya ülkelerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Sermayenin kozmopolitizmine karşılık işçi sınıfının enternasyonalizmi en büyük silahtır.

Bütün bu özellikler de, işçi sınıfını toplumda sayıca göreceli az olsa bile en ön yere çıkarmaktadır. Bu, Türkiye işçi sınıfı için de böyledir.

Ancak tüm bu yadsınamaz gerçekleri kabul etmek, işçi sınıfının gelişim özelliklerine, gelişim sürecinde ortaya çıkan zayıflıklarına gerçekçi bir gözle bakmamızı engellememelidir. Gücümüzü bilmek ne kadar önemli ise, zayıflıklarımızı da kavramak o denli önemlidir.

İşte Yürükoğlu bu konuda da sahte bir "proletarya edebiyatı"na sığınarak gerçek görevleri unutturmak istemektedir: işçi sınıfının hızla gelişmesine ve toplumsal savaşımın başını hızla çeker duruma gelmesine karşılık, onun politik ve sendikal bölünmüşlükten doğan göreceli zayıflığının üstesinden hasıl gelebileceğimiz görevlerine, bu yaşamsal önemdeki görevlere gözleri hi sımsıkı kapamaktadır.

Bir yandan, bölünmüş ve savaşa tam hazır olmayan proletaryayı, "devrimci durum var" lafazanlığıyla burjuvazinin kanlı kırımına sürmeye heveslenirken, diğer yandan da ODTÜ eylemi gibi anarşist ve ulusal nihilist çıkışlarla proletaryanın örgütlü ve disiplinli savaşımı yerine neyi geçirmek istediğini ortaya açıkça koymaktadır. Proletaryanın hegemonyasını gerçekleştirmek için çalışmak yerine "bugün proletaryanın hegemonyası var mıdır yok mudur" demagojileriyle kafa bulanıklığı yaratmaya kalkışmaktadır.

Üstelik bu konuda peşpeşe bir dizi çelişkilere düşmek olaya ne kadar üstünkörü yaklaştığını da açıkça göstermektedir. Bir örnek verelim.

Bir yandan "Zayıf Halka" kitabında işçi sınıfının savaşamının daha

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

çok nesnel olarak politik bir öz kazandığından(s:85) ~~xxxxxxxxxx~~ ve gerçek sınıf bilinçli en yüksek aşamada olmadığından(s.95) söz ederken, diğer yandan da Türkiye'yi dünya işçi sınıfı savaşının en yüksek boyutlara ulaştığı ülkelerden biri olarak(s.83) göstermektedir.

Bütün bu gevezelikler, özünde soruna hep yine tek yanlı yaklaşmaktan doğuyor. Gerçek yine hep tek yanlı ele alınıyor: tipik gosist görüşe göre, bir şey ya tüm vardır, yada hiç yoktur. Oysa sorun hiç te böyle değil. Türkiye işçi sınıfı gelişen, capcanlı bir toplumsal sınıf. Bu gelişmenin ~~xxx~~ "Nevski Bulvarındaki gibi düzdüz olmuyor", çelişkili yanlar taşıyor. Duruma daha yakından bakınca ~~xxxxxxx~~ durum daha açıklık kazanacaktır.

TÜSTAV
TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İşçi Sınıfının Savaşımı:

Türkiye'de 1960'lardan beri hızlanan sanayileşme ile birlikte işçi sınıfı da sayıca artmış, büyük merkezlerde yoğunlaştı. 1965'te kazanılan grev hakkı, 1967'de DİSK'in kurulması, sendikal mücadeleye birden geniş boyutlar kazandırdı. İşçi sınıfımızın eskiden beri, sayıca çelimsiz olduğu yıllarda da dikkati çeken bir özelliği, sert savaşımlara girme ve yılmadan direnme özelliği, kararlı eylemlerde daha da gelişti. Tüm ülkede yankılanan fabrika işgalleri, aylarca süren grevler örgütlendi.

12 Mart döneminin faşist yöntemleri sınıf sendikacılığını ezemedi. Tersine, DİSK işkenceler, kitlesel tutuklamalara, teröre ve idam cezalarına karşı yürütülen yığınsal direnişte önemli bir rol oynadı. Özellikle 1975'te DİSK'in V. Kongresinden sonra sınıf sendikalarının başını çektiği kitlesel eylemler yurdun her yayında yankılandı, DİSK büyük bir saygınlık kazandı. Kuşkusuz sendikal hareketteki bu gelişme, siyasal düzeyde TKP'nin 1973'ten sonra hızla güçlenip, yurdumuzda işçi sınıfının savaşımına gerçekten yön verir hale gelmesiyle yakından bağlıdır. İşçi sınıfımız 1975 ve 1976'da dev 1 Mayıs'larda örgütlülüğü, yüksek disiplin düzeyi, proletarya enternasyonalizmine olan bağlılığı, ülkenin diğer ulusal-demokratik güçlerini toparlayan yön verme yeteneğiyle desta düşmana parmak ısırttı. Özelliyle Devlet Güvenlik Mahkemelerini ezip geçen, ülkenin birçok büyük şehrinde aynı anda yürütülen genel grev sınıf savaşımlarında yeni bir dönemi gösteriyordu.

İşçi hareketindeki bu atılımla yakından bağlı olarak gençlik ve kadın hareketleri de hem nicel, hem niteliksel açıdan yeni bir düzeye ulaştılar. Güçlü kitle hareketleri olarak işçi sınıfının yanında yerlerini aldılar. Kitlesel köylü hareketleri yeniden başladı.

DGM direnişinin büyük önemi, işçi sınıfımızın, örgütlü, kitlesel eylemlerle ve ülkenin diğer ulusal-demokratik güçlerini, bu arada ulusal burjuvazinin önemli bölümlerini de yanına çekerek, gerici faşist güçleri durdurup geriletebileceğini somut olarak kanıtlamasındadır.

MESS'e karşı yürütülen destansı büyük grev de işçi sınıfımızın ulaştığı yüksek olgunluk ve savaşkanlık aşamasının bir başka önemli göstergesidir. Tek bir sözle, ülkemizde devrimci sürecin gelişiminde işçi sınıfımızın somut ~~öxex~~ önderliği kendini yadsınamaz biçimde dayatmıştır. İşçi sınıfının tarihsel, ideolojik ve politik ~~paix~~ plandaki öncü güç rolü, maddi yaşamın ~~xxxxxx~~ gerçekliği içinde her geçen gün kendini daha somut olarak göstermektedir.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İşçi sınıfının savaşımındaki yükseliş, Batı ve Orta Anadolu-da köy emekçi'lerini de harekete geçirdi. 1969 yılında Atalan-da beşyüz köylü topraklara el koyan ağalara karşı kitlesel eylem geçerek toprakları elbirliğiyle ekmeye başladılar. Toprak sız köylülerin toprak ağalarına karşı kitlesel savaşımı Odabaşı, Güllüce, Olukpınar ve Terzili köylerinde de yapıldı. Bu durum bir yandan emperyalist devletleri ve tekelci sermayeyi ürkütürken, öte yandan da geniş emekçi yığınları içinde kendine taban arayan ulusal burjuvaziyi ve onun baş siyasal temsilcisi CH 'yi sola kaymaya zorladı.

1970 yılında Demirel Hükümeti, bir yandan A.P. içindeki bölünmelerle uğraşırken, bir yandan da Meclise getirdiği gerici yasa değişikliği önerileriyle (sendika, grev ve toplu sözleşme yasalarını değiştirip) sınıf sendikacılığını boğmaya yeltendi. İşçi sınıfımız bu saldırıyı DİSK'in önülüğünde giriştiği genel 1 /16 Haziran direnişiyle cevaplandırdı. 80 bin işçinin grev, yürüyüş ve mitingleri, polis kurşununu, asker barikatlarını göğüsleyip geçtileri, ülkedeki tüm siyasal yaşamı derinden etkiledi. Sınıf savaşlarına, bağımsızlık ve demokrasi savaşımına yeni bir nitelik kazandırdı. Kürt Halkının demokrasi ve özgürlük savaşımına hız verdi. Demirel hükümeti sıkıyönetim ilan edip binlerce işçiyi işten çıkardı, yüzlerce sendika liderini tutukladı. CH' ise işçi sınıfının yığınsal, kararlı çıkışı karşısında politikasını değiştirdi. Millet Meclisinde olumlu oy verdiği yasa tasarısına Senatoda karşı çıktı ve kırmızı oy verdi. [redacted]

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Fakat buna karşılık işin mutlaka görmemiz gereken bir yanı daha var-dır: işçi sınıfının birliği sorunu. Bu sorun ülkemiz işçi sınıfı için tüm yakıcılığını korumaya devamedegelmektedir.

İşçi sınıfının birliğini engelleyen nesnel ve öznel nedenler nelerdir? Bunlardan belli başlı nesnel engelleri şöyle belirleyebiliriz.

Birinci olarak; işçi sınıfımız henüz göreceli "genç" bir sınıftır. Çünkü, işçi sınıfının önemli bir bölümü, daha dün köylü, zanaatkar, vd. olan ögelerden oluşmaktadır. Belli bir bölümünün daha hâlâ kırla ilişkisi devametmektedir(örneğin Zonguldak kömür havzası işçileri). Bu, işçi sınıfı bilincinin kazanılması için gerekli süreyi uzatmakta, bu da karşılığında, işçi sınıfının sendikal ve politik birliğinin sağlanmasında güçlükler çıkarmaktadır.

İkinci olarak; Hızla mülksüzleşmekte olan küçük üreticiler ve hızla artmakta olan yarı-proleter kitleler proleterleşme sürecinin ana kaynağını oluşturmaktadır. Fakat bu kitlelerin sayısının hızla artması bunları emebilecek nitelikte bir sanayisel gelişme ile birlikte olmadığı için bu yarı-proleterlerin ancak bir bölümü proleter saflara geçebilmektedir. Bu nedenle, işçi sınıfının çevresini yoğun ve kitlesel bir yarı-proleter birikim çevirmektedir. Bu yarı-proleter kitlelerin işçi sınıfının hızlı gelişimini belli ölçülerde frenlediği ve diğer yandan da işçi sınıfının toplumun diğer katmanlarından açık ve net bir biçimde sınıfsal ayrılışını zorlaştırdığı kendiliğinden anlaşılır bir şeydir.

Üçüncü olarak; Türkiye modern sanayi proletaryasının önemli bir bölümü modern devlet işletmelerinde yoğunlaşmış olmasına ve özel kesimde de sanayi proletaryasının göreceli yüksek düzeylerde yoğunlaşmasına rağmen küçük işletmeler ülkenin ekonomik fizyonomisinde hala daha önemli bir yer tutmaktadır. Bir diğer deyişle, az sayıda işçi çalıştıran yoğun bir işyeri denizi ortasında göreceli olarak oldukça yüksek sayılarda yoğunlaşmış işçilerin bulunduğu işyeri adaları görünümü Türkiye'de egemendir. Bir örnek verelim: 1975 yılı verilerine göre, Türkiye'de irili-ufaklı 160 bin dolayında imalat sanayi kuruluşu bulunmaktaydı. Ve bunlardan 154 bini, 10 kişiden daha az işçi çalıştıran cüce işletmelerdi.

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Buna karşılık, aynı yıl içinde; 10 ve daha fazla işçi çalıştıran 6 bin 317 sanayi kuruluşunda 706 bin 826 işçi çalıştırılmaktaydı. Bu durum tepeye doğru giderek daha da yoğunlaşmaktadır. Örneğin yine aynı yılın verilerine göre, 15-20 holdingin denetiminde olan ve 200 kişiden çok daha işçi çalıştıran 488 büyük sanayi işyeri bulunmaktaydı. Görüldüğü gibi ada ada yüksek yoğunlaşmalara rağmen küçük işletmelerin sayısı ezici bir çoğunlukta olmaya devamedegelmektedir. Oysa, küçük işletmelerde, büyük sanayi üretiminin tersine sınıfsal antagonizmalar her zaman bütün açıklığıyla ortaya çıkmamakta, bu da proletaryanın birlikçi bilincinin gelişmesinde ve ~~xx~~ devrimci deneyimi özümsemesinde önemli engeller yatarmaktadır.

bunlar proleter sayılmaz!

Dördüncü olarak; protelarya, toplumsal yaşam içine~~xxx~~ daha ilk adımlarını atarken, ilk sendikal ve politik örgütlerini oluştururken, ülke egemen sınıfları tarafından ağır darbelere maruz bırakılmış, örgütleri ağır baskılar ile yok edilmiş, denetim altına alınmış, bölünmüş yada etkinliği kırılmıştır. Kısacası, işçi sınıfının sınıfsal örgütlenme ve birleşme girişimleri daha ilk adımlarında ve uzun yıllar boyunca acımasızca sekteye uğratılmıştır.

Bunların yanı sıra önemli öznel nedenler de vardır.

İşçi sınıfının birliğinin bir yanı olan sendikal birlikte bölünmelerin baş sorumlusu, burjuvaziyle işbirliği yapan sendika bürokratlarıdır. Bunlar, Türk-İş'in başındaki gangster sendika bürokratlarından DİSK içindeki belli bir takım sosyal reformistlere kadar uzanan sayıca az fakat etkili bir bölümdür.

İşçi sınıfının politik bölünmüşlüğünde ise, özellikle de işçi hareketindeki bilinçli işçiler arasındaki politik bölünmede ~~legal~~ sosyalist partilerin önemli bir payı vardır. Bu partilerin nicel bakımdan ~~işçi~~ işçi hareketindeki yerlerinin zayıflığı bu bölünmüşlüğün önemini hiç te azaltmamaktadır.

Öte yandan, CHP'nin burjuva reformist etkisi ve işçi hareketinde küçük burjuva "sol"cu akımların şu yada bu şekildeki etkileri de, işçi sınıfının politik ve sendikal birliğini engelleyen öznel etkenlerdendir.

Ama bütün bunlara rağmen, sendikal harekette, işçi direnişlerinde

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

grevlerde, sendika genel kurullarında, yığınsal gösterilerde ortaya çıkan belirtiler, işçi hareketinin birlik sürecinin geliştiğini kanıtlamaktadır.

Bu sürecin de nesnel ve öznel nedenleri vardır?

Bunlardan belli başlı nesnel nedenler şunlardır:

1- İşçi sınıfı kendi konumu ve çıkarları açısından birleşiktir. Kapatilizm koşullarındaki proletarya, her türlü üretim araçlarından yoksundur. Bunun böyle olması, ~~xxxxxxxxxxxxxxxxx~~ proleterlerin düşüncelerinin, çıkarlarının da toplum içinde ortak olmasını koşullandırır. Burjuva sınıfından farklı olarak, proleterya sosyal konumu bakımından tek türdendir. Her ne olursa olsun, işçi, kendi işgücünü satmak zorundadır ve her ne olursa olsun bu işgücünü satın alan kişi tarafından sömürülmektedir. Şu halde, işçi sınıfı ~~xxxxxxxx~~ kapitalist düzenin yıkılmasından ve onun yerine sosyalist düzenin kurulmasından tüm sınıf olarak çıkarlıdır.

2- İşçi sınıfının birliğinin nesnel temeli, onun yaşam koşulları ve yaşam biçimi olmaktadır. Sanayi işletmelerinde toplulaşmış olan işçiler birlik içinde bulunmalarının ana koşuluna sahiptirler. Büyük grup işçilerin çalışma koşulları aynıdır ve doğal olarak kendilerini çevreleyen ortama karşı davranışları da özdeş olmaktadır. Bunlar, hergün aynı konular üzerinde konuşmak durumunda ve ~~xxxxx~~ karşılarına çıkan sorunları ortak çözme yeteneğindedirler. İşte bu durum, kapitalist toplum koşulları ~~xxxxxxx~~ içinde yaratılmış olan bu durum, işçi sınıfına ~~xxxxxxxxx~~ örgütlenme ve birliğini sağlama önceliğini vermektedir.

Fakat nesnel nedenler ne denli önemli olursa, günümüzde işçi sınıfının birliği yolunda ortaya çıkan umut verici ~~xxxxx~~ eğilimlerin en önemli yanını öznel etkenler oluşturmaktadır.

Bu öznel etkenlerin en başında geleni TKP'dir. Partinin gelişip güçlenmesi, saflarında işçi sınıfının en bilinçli kesimlerini giderek daha yığınsal birleştirmesidir.

Öte yandan işçi sınıfının politik birliği için de geleceğe ışık tutan bazı önemli gelişimler ortaya çıkmaktadır. Çeşitli sosyalist partilerle şu yada bu konularda eylem birlikleri görülmektedir. Fakat bunun da nedeni,

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

yine TKP'nin, bu partilerin yöneticileri ne denli benimsemezlerse benimsesinler, işçi sınıfının politik birliği için ilkeli ve kararlı bir savaşım vermesidir.

Özetle, işçiler hangi partiye inanırlarsa inansınlar, onları birleştiren köklü sınıfsal çıkarlar, tüm politik ayrılıklardan çok daha güçlüdür temel ilkesinden hareket eden TKP, şu büyük görevi gerçekleştirmek için yılmadan savaşım vermektedir: "İşçi sınıfının gelişimine ve politik örgütlenmesine yardım etmek, işte bizim birinci hedefimiz, temel hedefimiz; kim ki özel hedefleri ve yöntemleri buna tabi kılmaz, o yanlış bir yola girmektedir. Ve harekete ayrı bir zarar vermektedir." (V.İ.Lenin, c. 4., s. 384). (Hangi dilde? Almancası değil anlıyorlar!)

Ama Yürükoğlu gibi kişiler için tüm bu öznel ve nesnel gerçekleri görmek gibi bir sorun bulunmamaktadır. Hele hele işçi sınıfının birliğini sağlamak için uzun, yorucu "can sıkıcı" çalışmalar, her tür ve her kalıktan gosist gibi Yürükoğluna'da çok uzaktır. Yürükoğlu için gerekli ve önemli olan tek bir şey vardır: silahlanmak ve silahlı savaşa girmek. Ama tabii "Cennet Adası"ndan ve lafla.

Ulusal Sorun

TKP'nin ulusal sorunda ilkesel Leninist tavrı son derece açıktır. Bu, Partinin belgelerine yansıdığı gibi pratiğinde de böyledir. TKP Programı sorunu hiç ikircimsiz şöyle koyuyor: "Türkiye Komünist Partisi, ulusların yazgılarını kendilerinin çizmesi konusundaki Leninci ilkelere bağlıdır. Uluslara bu hakları tanımak, her zaman için onların birbirinden ayrılmalarını istemek ve propaganda etmek zorunluluğunu koşmaz. Kendi yazgısını çizmek hakkı, uluslara demokratik devletin bütünlüğünde kalmak, onunla sıkı ekonomik ve politik işbirliği kurmak hakkını da kendinde taşır.

Ulusal azınlıkların komünistleri, Leninci enternasyonalistler olarak, uluslararası emekçilerin sıkı dayanışmasını propaganda etmekle yükümlüdürler."

Aynı sorun, TKP Konferansında TKP MK Genel Sekreteri İ. Bilen'in okuduğu Raporda özetle şöyle yer alıyor: "Partimiz için bu sorun yeni

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

değildir. Bu ulusal sorun, özellikle Kürt halkının kendi yazgısını, Leninci ilkelere göre çözümlemesi sorunu programa konmuştur. Partimiz bu sorunu, Kürt halkının özgürlük, bağımsızlık savaşımını, Türkiye halkının, Türkiye işçi sınıfının ileri demokratik bir düzen, ulusal bağımsızlık, barış için yürüttüğü savaştan, sosyalizm için savaştan ayırmıyor. Ayrı savaşmak, 'ayır-buyurcu' burjuvazinin, elleri Türk ve Kürt evlatlarının kanına boyanmış olan ~~ikbirlikçi~~ işbirlikçi burjuva-ağa hükümetlerinin, partilerinin, onların Amerikalı efendilerinin işine yarar." (s: 45).

Yine Konferansın ilerki bölümünde şu açık tutum yer alıyor: "Türkiye'de çeşitli uluslar, azınlıklar vardır. Bunlar arasında en kalabalık olan ve asıl ırkçı-şoven baskılara uğrayan azınlık Kürt ulusudur. Bundan ötürü de ulusal sorun daha fazla bir Kürt sorunu olarak belirmektedir. TKP'nin sorun karşısında, özellikle Kürt azınlığı hakkındaki tutumu her zaman açık olmuştur. TKP, bütün azınlıkların, özellikle Kürt halkının bütün Anayasal ve demokratik haklarına kavuşmasını ~~sağlama~~ savunagelmiş, burjuvazinin zorla özümseme çabalarına karşı durmuştur. Kürt halkının bir yandan sömürü, bir yandan da ulusal baskı altında olduğu, yani gerçekte çifte bir baskının kurbanı olduğu açıktır. Programımız, Kürt halkının baskı ve zulümden kurtulmasını, bütün demokratik haklarına kavuşmasını savunduğu gibi, kendi yazgısını kendisinin özgürce tayin etme hakkını da kabul etmiştir. Kürt halkının kendi yazgısını tayin etme hakkı ille de ayrılmak anlamına gelmez. Demokratik bir cumhuriyetin sınırları için de kalmak ta, kendi yazgısını özgürce tayin etmek hakkı anlamına gelir. TKP, ayrılıkçılığa karşı, birlikten yanadır. Kürt halkını, emperyalizmin, büyük burjuvazinin, toprak ağalarının baskısından kurtarmak, demokratik bir toprak reformuna kavuşturmak, ona dilini, geleneklerini kullanmak ve geliştirmek hakkını ve bütün özgürlükleri tanımak, partimizin ardıcıl bir şekilde savunageldiği ilkeler arasındadır. TKP'nin bu konuda bağlı olduğu diğer temel ilkeler şunlardır: Türk, Kürt tüm komünistlerin Türkiye işçi sınıfının öncüsü TKP'de ideolojik, politik, örgütsel birliği. Türk, Kürt tüm işçilerin sömürüye,

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Olabilir. Bu kendi bileceği iştir.

Ama ulusal sorun konusunda en "ilkesel" konumlarını da kimselere bırakmıyor. O zaman şu soru ister istemez akla geliyor: Yürükoğlu, ulusal burjuvaziyi önümüzdeki aşamada karşısına aldığına göre, Kürt ulusal hareketinde de aynı konumda olmak zorunda. Çünkü, Türkiye'nin bütünü için verilen bir devrimci savaşımda ulusal burjuvaziyi karşısına alan kişi, bu bütünün bir parçası olan Kürt ulusal sorununda aynı tavrı uymak ve Kürt ulusal burjuvazisini da karşısına almak zorunda.

Peki yi Yürükoğlu Kürt ulusal hareketinde kimlerle bağlaşıklık kurmak amacında? Yoksa amacı, Barzani tüü ü Kürt feodal beylelirle bağlaşıklık kurmak mı?

Ordu

Ordunun toplumsal doğası, temel organı olduğu devletin sınıfsal karakteri tarafından belirlenir. Uzlaşmaz sınıflı toplumlarda ordu, devlet organı olarak her zaman egemen sınıfların politik baskı aygıtı olmuştur. Ordunun toplumsal görevini, son çözümlemede, devlet politikası tarafından dile getirilen sömürücü sınıfların ekonomik çıkarları belirler.

Bütün burjuva orduları, toplumsal bileşiminden bağımsız olarak, içte kapitalist sınıfın egemenliğini halka dayatmakla, dışta ise yine bu sömürücü sınıfın çıkarları doğrultusunda ve doğal olarak olanakları ölçüsünde saldırgan bir işlev görmekle yükümlüdür.

Fakat bu temel gerçekler, bize, orduya farklılaşan bir yaklaşımda bulumayı yasaklamaz. Çünkü ordu homojen bir bütün olmadığı gibi ülkenin yapısını toplumsal belli ölçülerde yansıtan bir t oplumsal kategoridir de.

Örneğin Türkiye'de ordu, başlıca iki temel kesimden oluşur.

Subay ve assubaylardan oluşan ve toplam sayıları 80.000 civarında olan profesyonel kadro ve

Toplam sayısı 350 bin civarında olan ve kısa süreli askerlik hizmeti yapan büyük yığın, yedeksubay ve erler.

Kısa süreli askerlik yapan büyük yığın toplumun sınıflar ayrışmasını ve eğilimlerini hemen hemen aynı yansıtır doğal olarak ordu içindeki ana çelişki,"ordunun gövdesini oluşturan bu işçi-köylü yığınları ile ordunun görevi" arasındadır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

Ancak sınıfsal yapıları ve politik-ideolojik eğilimleri ~~farklı~~ olan ordunun bu gövdesinden farklı olan profesyonel kesimi de etkileyen çelişkili süreçler hiç te daha az ~~önemsiz~~ önemli değildir.

Bir kez, profesyonel kesimin önemli bir bölümünü oluşturan assubayların sınıfsal kökenleri de orduhun gövdesinden çok farklı değildir. Üstelik ordu içinde her zaman subaylar tarafından ezilen bir kesim olmaları, bu kesimi burjuva ordusunun her türlü etkiye en açık olan kesimlerinden biri yapmaktadır.

İkinci olarak, ordunun profesyonel kadrosunda asıl belirleyici olan subaylar kesimi de homojen bir bütünlük taşımaktan uzaktırlar. Bunları bölen ilk ve birincil çelişki ~~rütbe~~ genellikle oldukça yaygın bir sınıfsal köken yelpazesinden gelmeleridir. Ancak gerek aldıkları eğitim ve gerekse de kendilerine tanınan çeşitli imtiyazlar sonucu bu kesimin ciddi bir "kastlaşma" karakteri gösterdiği de açıktır. Bu kesimi bölen bir ikinci çelişki, rütbe farklılığıdır. Küçük rütbeli subay ve ordunun tepesindeki milyoner-paşalar kliği arasında kaçınılmaz olarak belli ölçülerde çelişkiler bulunmaktadır. Biri emir-komuta zincirinin dibinde bulunurken, diğeri tepesindedir.

Daha sonra ordunun gelişme özelliklerinin bu kesimleri etkileme biçimi de farklıdır. Burjuvazinin orduyu doyurma ve kendisine daha sıkı bağlama girişimlerinin bir ürünü olan OYAK gibi kuruluşların elde ettikleri yüksek karlardan ordunun tepesindeki bir avuç milyoner-paşa aslan payı alırken, küçük rütbeli subaylara ve assubaylara düşen kırıntılardır. Bu iki kesim arasında gerek maaşlamada ve gerekse de yaşam tarzları açısından göz çıkartacak denli büyük farklar bulunmaktadır.

Ordunun emperyalizme bağlanma süreci de bu kesimler üzerinde farklı etkilerde bulunmuştur. Halk kökenli küçük rütbeli subaylarda ve assubaylarda, ordunun emperyalizme bu kölece bağlanışı hoş görülmezken, ordunun tepe kısmı bu bağlanışın ajanları olmuşlardır.

Ve en nihayet te ordu bizzat toplumsal yaşamın içinde olan bir toplumsal kategoridir. Toplumda oluşagelen sosyo-politik ve sosyo-ekonomik süreçlerin de ordunun bu kesimi üzerinde hiçbir etkide bulunmadığı söylenemez.

İşte bu gerçekler dikkate alındığında, Mürükoğlu'nun yaptığı gibi,

TÜSTAV TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

ordunun profesyonel kesimini ve subayları tümüyle karşı-devrimin ögeleri ~~xxxxx~~ olarak görmek, olsa olsa ancak gogistçe bir tavır olur.

Tüm tarihsel deneyim göstermiştir ki, toplumsal savaşım, üniformalılar ile siviller ve subaylarla erler arasında değil, fakat kışla içinde olduğu kadar kışla dışında da faşistlerle anti-faşistler, pro-emperyalistlerle anti-emperyalistler, tekelcilerin savunucuları ile anti-tekelciler arasında geçmiştir. Bizim yakın tarihimiz de bunun çeşitli örneklerini vermektedir. Ordûda neredeyse kronik hale getirilen ilerici subayların elenmesi olayları bu gerçeği olumsuz yönüyle de kanıtlasa, şunu da kanıtlamaktadır ki, burjuvazi binbir yöntemle de olsa orduyu ne denli kendine kıskıvrak bağlamaya çalışırsa çalışsın bunu tümüyle başarmaktan uzaktır.

İşte tüm bu gerçekleri dikkate alan TKP, vülger bir ~~xxxxxxxxxx~~ anti-militarizmi de, bir ordu paternalizmini de dıştalayarak programına bu konuda şunları koymuştur:~~xx~~

"1. Türkiye Komünist Partisi, orduyu emperyalistlerin, NATO'nun işbirlikçilerin, militarist kliğin elinden kurtarmayı öngörür.

2. Ordunun ana yığını, erleri ve assubayları ile emekçi halktan, emekçi yığınlardan gelmedir. Ordu memlekete dalan emperyalistlere karşı Ulusal Kurtuluş Savaşında kurulmuştur. Bundan ötürü görevi emperyalizme karşı, işbirlikçilere karşı savaşmak, yurdun bağımsızlık, egemenlik ve halkın demokratik haklarını savunmaktır.

3. Oysa ordu, emperyalistlere dayanan işbirlikçiler, militarist klik eliyle, sıkıyönetimlerle, halka, işçi sınıfına bütün öteki devrimcilere karşı vurucu güç olarak kullanılmaktadır.

4. Yurtsever subayların, erlerin yeri halkımızın yanındadır. Anti-faşist, anti-emperyalist cephenin içindedir. "

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV

Yabancı Sermaye Kanunu

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu

Kabul tarihi: 10/1/1954 Neşir tarihi: 25/1/1954

Resmî Gazete No.8615

Kanunun mevzuu

Madde 1 — Bu Kanun, yatırım yapılacak teşebbüslerden:

a) Memleketin iktisadî inkişafına yararlı olması,

b) Türk hususî teşebbüslerine açık bulunan bir faaliyet sahasında çalışması,

c) İnhisar veya hususî bir imtiyaz ifade etmemesi,

şartiyle ve Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesinin kararı ve İcra Vekilleri Heyetinin tasvibi üzerine memleket'ye ithal edilecek yabancı sermaye ve memleket'te yapılacak istikrazlara tatbik olunur.

Bu maddede derpiş edilen ve 8 inci madde ile kurulmuş olan "Yabancı Sermayeyi Teşvik Komitesi" bundan böyle "Komite" diye zikredilecektir.

Ana yabancı sermaye

Madde 2 — Bu kanunun tatbikatı bakımından ana yabancı sermaye tâbiri aşağıda gösterilen şekilde takdir ve tesbit olunan kıymetlerin mecmuunu ifade eder:

a) Bu kanunun mevzuuna giren bir teşebbüsün kurulmuş bir şekilde kurulması tevsii veya yeniden faaliyete geçirilmesi için hariçten ithal edilen:

1 — Yabancı para şeklindeki sermaye,

2 — Makine, teçhizat, alât ve bu mahiyetteki mallar, makine aksamı, yedek parçalar ve malzeme ile Komitenin kabul ettiği sair lâzımlı mallar,

3 — İmtiyazlar, patent hakları ve alâmeti farika gibi fikrî haklar ve hizmetler,

4 — 5 inci madde gereğince yeniden yatırılmak şartiyle sermayeye kalbedilen kârlar,

b) mal, hizmet veya fikrî haklar şeklinde ithal edilen sermayenin kıymeti ve Komitece kabul edilen sermayenin kıymeti teşebbüs mevzuu mallar ve kıymetler olup olmadığı Komitece seçilen eksperler tarafından takdir olunur.

Taraflarca takdir olunan kıymet, Komite tarafından yeniden tetkik ve tadil edilebilir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

kıymet takdiri, hem menşe memleket parasiyle hem de ithal zamanında cari resmî kambiyo rayicine göre Türk parasiyle yapılır.

8 inci maddede derpiş olunan itiraz yolu mahfuz kalmak şartiyle Komitenin kıymet takdiri hususundaki kararı nihaîdir.

Kârların sermayeye kalbi

Madde 3 - Bu kanuna tabi bir teşebbüsün yürürlükteki vergi kanunları hükümlerine göre elde ettiği kârlardan ana yabancı sermayenin sahiplerine isabet eden net miktarların tamamı veya bir kısmı Komitenin kararı ile ana yabancı sermayeye ilâve edilebileceği gibi 1 inci maddedeki şartları haiz diğer bir teşebbüse de yatırılabilir.

Kârların ve ana sermayenin transferi

Madde 4 - a) Aşağıda yazılı kâr ve sermayeler, bu maddenin (c) fıkrası hükümlerine tabi olarak ana yabancı sermayenin mensup olduğu menşe memleket para cinsiyle ve cari resmî kambiyo rayici üzerinden hariçe transfer edilir:

1 - 31 aralık 1953 ten sonra elde edilmiş bulunan ve yürürlükteki vergi kanunlarına göre tayyün eden kazançlardan ana yabancı sermaye sahiplerine isabet eden net kârlar,

2 - Bu kanuna tabi bir teşebbüsün, kısmen veya tamamen tasfiyesi halinde, mâkul fiyatla satış neticesi elde edilen hasılattan, ana yabancı sermayenin sahiplerine isabet eden hisse,

3 - Bu kanuna göre kurulmuş ve çalışmakta olan bir teşebbüsteki ana yabancı sermayenin kısmen veya tamamen, makul fiyatla satışı neticesi elde edilen hasılât,

4 - Bu kanunun 6 ncı maddesi hükümleri dahilinde akdedilen bir dış istikrazın, istikraz mukavelesi hükümlerine göre hulûl eden resûmat ve faizleri.

b) Maliye Vekâleti veya Komite lüzum gördükleri takdirde:

1 - Bu maddenin (a) fıkrasının 1 inci bendine göre transferi istenilebilecek miktarları tâyin etmek üzere, bu kanuna tabi teşebbüsün defterlerini ve vergi beyannamelerini,

2 - Hisselerin ve mevcutların satışının,

TÜRKİYE SOSYAL ARAŞTIRMA VAKFI

...mazların, hükmiyete mahkûm olup ol...

...tkik ettirebilirler.

c) Maliye Vekâleti bu maddenin (a) fıkra... hükümleri gereğince transferi icabeden kârla... satış bedelleri ve borç resulmal ve faizleri... transferleri için yapılacak müracaat üzerine ... ekli müsaadeyi verir.

hisselerin transferi

Madde 5 - a) Maliye Vekâleti, talep vuku... da, 2 nci maddede tarif edilen ana yabancı se... yeyi temsil eden ve bir Türk şirketinin dörte... üzerinde mukayyet bulunan hisse senetleri veya ... muvakkat makbuzlarına aşağıdaki metinde ifade ... edildiği şekilde güventi verir:

(Bu hisse senedine isabet eden temettüler transfer zamanında cari olan resmî kambiyo rayi... üzerinden, hisse senedi veya muvakkat makbu... Maliye Cumhuriyet Merkez Bankasına veya onun ... yabancı memleketlerdeki salâhiyetli mümessille... rine ibrazı üzerine, derhal..... (menşe yaban... cı para) olarak transfer edilir. bu hisse sened... veya muvakkat makbuzun satış hasılatı veya tasf... iyesi elde edilen hasılattan bu hisse senedi... veya muvakkat makbuz sahibine isabet eden mikta... transfer zamanında cari olan resmî kambiyo rayic... üzerinden..... (menşe yabancı para) olarak Türki... Cumhuriyetinin ..... numaralı kanununun 4 üncü ... maddesi mucibince transfer edilir.)

Maliye Vekili
veya
Salâhiyetli kılacağı memur

b) Bu güventi... hâiz bulunan nama muharrer ... hisse senetleri veya muvakkat makbuzları serek ... ve ciro ile, serekçe hariçte her tâbiyetten kim... seler arasında serbestçe tedavül eder. Bu hisse ... senetlerinin veya muvakkat makbuzlarının Turki... ye'de yerleşmiş hukukî veya hukmî şahıslara sa... tılmadan önce, yerlerine kalın olmak üzere yeni... bu hisse senedi veya muvakkat makbuz çıkarılmasın ... veya ihraç edilmesin, güventilerin iptali için mu... ...ele Vekâletine ibrazı mecburidir.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

İstikrazların garanti edilmesi

Madde 6 - a) Maliye Vekâleti, bu kanunun 1 inci maddesindeki yazılı vasıfları haiz bir teşebbüsün yapacağı dış istikrazın resmî ve hususi taahhütleri için teminat veya kefalet mukabilinde bir milyar Türk lirasını geçmemek üzere, Vekiller Heyeti kararı ile kefalet verebilir.

b) Bu kefalet, istikrazın resmî veya hususi taahhütlerinin ödenen kısımları için, kendiliğinden kalkar.

Yabancıların istihdamı

Madde 7 - a) Bu kanun gereğince kurulan bir teşebbüsün, etüd, kurulma ve işleme devrelerinde 2007 ve 2818 sayılı kanunların koydukları şartlar ve memnuiyetler, böyle bir teşebbüse para yatıran yabancılara, para yatırılmasının müteakip yabancılara, mütehassıs, ustabaşı ve diğer yetişkin personele, komitece, teşebbüsün verimli surette kurulması, genişletilmesi, yeniden faaliyete geçirilmesi veya işletilmesi için gerekli bir devre zarfında, tatbik olunmaz.

b) Yukarıki nüküm, komitece, bu kanunun 1 inci maddesinin koyduğu şartlara uygun olduğu kabul edilen yerli teşebbüslerin istihdam edecekleri yabancı mütehassıs, ustabaşı ve diğer yetişkin personel hakkında da tatbik olunur.

c) Bu madde hükümleri gereğince, istihdam edilen yabancılar, maliye Vekâletinin önceden istihsal edilmiş muvafakati şartiyle, ailelerinin refahiyeti maksadiyle veya normal tasarruflarının, hizmet mukavelelerinde derpiş edilen kısmını, cari resmî kambiyo rayici üzerinden, kendi memleketleri parasiyle transfer edebilirler.

Yabancı sermayeyi teşvik komitesi

Madde 8 - a) Bu kanunun verdiği vazifeleri görmek üzere T.C. Cumhuriyeti Merkez Bankası umum müdürünün reisliğinde Hazine umum müdürü, İç Ticaret umum müdürü, Sanayi işleri umum müdürü, İşletmeler Vekâleti Etüd ve Plân Dairesi reisi, Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Umum Kâtibinden mürekkep bir komite kurulmuştur. Bu komite lüzum görüldü dal-

TÜRKİYE SOSYAL ARAŞTIRMA VAKFI

kende istişarî mahiyette olmak üzere diğer Vekâlet ve müesseseler temsilcilerinin mütalâalarına müracaat edebilir. Komite kendisine intikal ettirilen müracaatları en geç 15 gün içinde karara bağlar.

Komitenin Umum Kâtipliği İç Ticaret Umum Müdürü tarafından ifa ve icabında Komite Umum Kâtip tarafından toplantıya davet olunur.

Komite Reis ve üyelerine verilecek ücret İcra Vekilleri Heyetince tesbit edilir.

b) Komite kararlarına, ilgililerce kararın kendilerine tebliği tarihinden itibaren (30) gün içinde itiraz edilebilir. İtiraz mercii Maliye, Ekonomi ve Ticaret İşletmeler Vekillerinden terekküp eder. Bu merciin kararı nihaidir.

Madde 9 - a) Bu kanunun tatbikatında merci Ekonomi ve Ticaret Vekâletidir.

b) Ekonomi ve Ticaret Vekâleti, Komitenin vereceği karar üzerine aynî sermayenin memlekete ithali hususunda ilgili giriş gümrüğüne emir verir.

Yerli ve yabancı sermayenin müsavi muamele görmesi

Madde 10 - Yerli sermaye ve teşebbüslere tanınan bütün haklar, muafiyetler ve kolaylıklardan, aynı sahalarda çalışan yabancı sermaye ve teşebbüsler de aynı şartlar dahilinde istifade ederler.

Madde 11 - a) 1567 sayılı Kanunun verdiği salâhiyete istinaden çıkarılmış olan 15 sayılı Kararın 51 inci maddesi gereğince yatırım yapmış olanlara tanınmış bulunan haklar ile 5583 ve 5821 sayılı kanunlarla tanınmış olan haklar mahfuzdur.

b) 1 ağustos 1951 tarihi ile bu kanunun meriyete girdiği tarih arasında 5821 sayılı Kanuna göre yapılmış yatırımlar da bu kanunun hükümlerinden istifade ederler.

Madde 12 - 5821 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 13 - Bu kanun neşri tarihinden meridir.

Madde 14 - Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

20/1/1954

-----c-----

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI

OLAYLAR VE GÖRÜŞLER

Toprak Reformu, Son Durum

Cumhuriyet 15.3.78

Prof. Dr. Ziya Gökalp MÜLÂYİM

Toprak reformu, kuramı ve uygulaması ile ülkemizde uzun yıllardan beri tartışılagelen bir konudur. Bu tartışmalar daha da sürece benzemektedir. Nitekim ,1978 bütçe görüşmeleri nedeniyle konu gerek Senato'da, gerekse Millet Meclisinde yeniden tartışılmıştır. Hatta, Toprak ve Tarım Reformu Yasasının 10 mayıs 1978'den itibaren geçerli olmak üzere geçen yıl Anayasa Mahkemesince iptali nedeniyle bu tartışmalar yeniden önemli bir boyut kazanmıştır. Uzun yıllardır toprak reformu konusuyla uğraşan bir bilim adamı ve 4 yıldır toprak reformu Bütçe Kanunu Tasarısı üzerinde CHP Grubu sözcülüğünü yapmış bir kimse olarak, toprak reformunda son durum üzerindeki görüşlerimizi kısaca belirtmekte yarar görüyoruz.

MC'nin Sömürmesi

Geçen yıl, MC hükümeti, Toprak ve Tarım Reformu Müsteşarlığı bütçesi için 1 milyar 107 milyon lira ödenek istemişti. Bu ödenek istenirken Bütçe Kanun Tasarısında hedef olarak 1977 yılında «Urfa'da dağıtıma tabi tutulacak arazilerden 1 milyon dönümünün projeleri hazırlanarak dağıtımı yapılacaktır» denilmişti. Buna karşı, geçen yıl gerek Senatoda yaptığım konuşmada, gerekse 23 şubat 1977 tarihinde «Yozlaşma sürüyor» adıyla bu sütunlarda yayımlanan yazımda, «2 yıldır söylediklerini yerine getirmeyen bu hükümetin bu yıl söylediklerini yerine getireceğine inanacak mıyız? Açıkça söylüyoruz, biz inanmıyoruz.» demiştim. Nitekim bizim söylediklerimiz doğru çıkmış, 1977 yılında bu 1 milyon dönüm dağıtılmamış; 1977 yılı sonunda Mecliste gensoru ile düşürülen Cephe İktidarı her alanda olduğu gibi toprak reformunda da ağır bir enkaz bırakmıştır. Şöyleki: Cephe İktidarı üç yıl görevde kaldığı süre içinde toprak reformu rafa kaldırılmıştır. Yasanın bütün aksaklıklarına rağmen, bu süre içinde Urfa'da toprak reformu çoktan tamamlanmış, topraksız köylü bırakılmamış ve yurdun başka illerinde de toprak reformu sonuçlanmış olması gerekirken, milyarlarca lira sarfedilmiş olmasına rağmen, daha tek bir Urfa bölgesinde bile reform tamamlanamamıştır. Yıllardır kasıtlı olarak engellenmiştir.

Toprak reformunun Anayasamızda da yer alan özü, köylüyü topraksızlıktan kurtarmaktır, toprak dağıtımıdır.

Bakınız Cephe İktidarları bu konuda neler demişler ve ne yapmışlardır:

1 — 25 haziran 1975'te toprak reformundan sorumlu Devlet Bakanı Mustafa Kemal Erkovanlı, 1975 yılı sonuna kadar 11.000 aileye toprak dağıtılacağını basına açıklamıştır.

2 — 1976 Mali Yılı Bütçe Kanun tasarısında 1.173.810 dönüm arazi dağıtıma tabi tutulacak; 8419 yeter gelirli tarımsal aile işletmesi kurulacaktır denilmiştir.

3 — 1977 mali yılı bütçe kanun tasarısında, 1977 yılı sonuna kadar 1 milyon dönüm arazi dağıtılacaktır denilmektedir.

İşte Cephe hükümetleri iktidarda bulundukları son üç yılda böyle demişler; uygulamada ise 1975 ve 1976 yıllarında Urfa'da yalnız 636 aileye göstermelik olarak toprak dağıtmışlardır. 1977 yılı sonunda ise, üç yılda toprak dağıtılan aile sayısı 898'e yükselmiş; verilen toprak ise 131 bin dönümü ancak bulmuştur. Oysa birinci Ecevit Hükümetince Urfa Reform Bölgesi için yapılan hesaplamalara göre 3 milyon 862 bin 768 dönüm arazinin kamulaştırılması saptanmıştı.

Böylece Cephe İktidarları toprak dağıtımını engellemişler, topraksız köylüyü lafla aldatmışlar, Yasaları ve Devlet Bütçelerini amaç dışında da kullanmışlardır.

Şimdi de Cephe Hükümetlerinin kamulaştırma aldatmacası ve kamulaştırmada Yasa dışı kasıtlı uygulamalarına gelelim:

1 — Yasadaki verimli ve bizzat işletme koşulu yozlaştırılmış; kamulaştırılacak arazinin azaltılmasına özen gösterilmiştir.

2 — Yasanın 3. maddesindeki tarım arazisi tanımı hiçe sayılmış, taş parçası görülen her arazi tarım dışı kabul edilmiş, bu yolla yasaya ters, yanlı ve siyasal çıkar sağlamak üzere belirli çiftçilerin arazileri kamulaştırma dışı bırakılmıştır.

3 — Yine Yasanın 5. maddesindeki aile başkanı tanımı, kasıtlı uygulanarak öğrenci çocuklara bile, aile başkanı gibi gösterilerek, Yasaların vermediği hak verilmiş, kamulaştırılacak araziler, belirli kişilere bağışlanmıştır.

4 — Ön Tedbirler yasasının 6. maddesiyle devir ve temlik hakkı, 7 ve 8. maddelerdeki ifraz taksiminin durdurulmasına karşın, bu maddeler yok gibi kabul edilerek, kamulaştırılacak araziler, kamulaştırma dışı bırakılmıştır.

Yukarıda saydığımız yasa dışı, reformu yozlaştırma uygulamalarının birkaç örneğidir. Böyle yollarla kamulaştırılacak arazi rezervinden yaklaşık 2 milyon dönüm arazi kaçırılmıştır.

Bu uygulama Devletin yasalarını, haksız, yanlı ve keyfi, partizanca uygulamaktır. Demokratik Hukuk Devletine, toprak reformuna inançsızlıktır.

Haksız İşgal

Bütçe Tasarılarında, basında ve radyoda 1.793.925 dönüm arazi Urfa'da kamulaştırıldı diye ilân edilmiştir. Bu miktarlar kağıt üzerinde kalan göstermelik ve kamuyu aldatıcı rakamlardır. Oysa bugün dağıtıma tabi tutulmak üzere hazineye mal edilebilecek gerçek miktar bu değildir. Çünkü reformu yozlaştırma MC Hükümeti düşürülünceye kadar sürmüş ve kamulaştırılan arazilerin bir kısmı muhtelif gerekçelerle elden çıkarılmıştır. Bu nedenle bugün kamulaştırma yolu ile hazineye geçen arazinin gerçek miktarı belli değildir.

Devlet bütçesi ile Urfa'da kamulaştırılan tarım toprakları da topraksız köylüye dağıtılmayarak, güçlü kişilerce ya da partizan amaçlarla işletilmesine, işgaline olanak verilmiştir. Böylece, Hukuk Devletinde, devlet arazileri cephe yandaşlarınca haksız işgal edilmiştir.

Şimdiye kadar vermiş olduğumuz bilgilerden görüleceği üzere, Cephe Hükümetleri İktidarda bulundukları sürece toprak reformu yapmamışlar; toprak reformunu her yönden yozlaştırmışlar ve 1978 yılı başında kurulan Ecevit Hükümetine toprak reformu konusunda ağır bir enkaz bırakmışlardır.

«Cephe İktidarlarınca toprak reformu yapmadı biliyorsunuz ama, geçen yıl Toprak ve Tarım Müsteşarlığı bütçesine 1 milyar 107 milyon lira ödenek ayrılmıştı. Bu paranın tamamı harcandı. O halde müsteşarlık bu paraları ne yaptı, nerelere harcadı?» diye sorabilirsiniz?

Bu paraların nerelere harcandığını görmek için üç yılda milyarlar harcayarak Urfa'da sadece 898 kişiye toprak dağıtan Toprak ve Tarım Reformu Örgütünün bugünkü durumuna göz atmak yetecektir sanırım.

Toprak ve Tarım Reformu Örgütünde bugün 2175 kadrolu, sözleşmeli ve geçici gündelikli personel çalışmaktadır. Bu örgütte işe alınmada «Ülkü Ocaklarına» kayıtlı olma koşulu aranmıştır. Çalışanların «Ülkü Ocaklarına» aidat ödemesi zorunlu kılınmıştır. Bu arada Adana, Elazığ, Konya ve Kayseri illerinde araştırma ve Eğitim Bölge Müdürlükleri kurulmuştur. Bu kuruluşlar toprak reformu ön çalışmaları örtüsü altında, devlet bütçesi ve araçları ile beslenen yandaşlar ocağı olarak çalışmıştır. Böylece Cephe İktidarları reform aldatması yapmışlar, Reform Örgütünü ve devlet arazilerini işgal etmişlerdir.

Ecevit Hükümeti toprak reformu konusunda neler yapacağını programında şöyle belirtmektedir:

«Hakça bir toprak dağıtımına ve topraktan en verimli biçimde kullanımına olanak verecek Anayasaya uygun yeni bir toprak reformu yasa en kısa sürede Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulacaktır.»

«Büyük topraklar Anayasa kuralına ve demokratik hukuk devleti ilkelerine ve hakkaniyete uygun olarak kamulaştırılıp dağıtılırken, hazine topraklarının da yetersiz veya az topraklı çiftçilere dağıtılması sağlanacaktır.»

Sonuç olarak deriz ki, Ecevit Hükümeti toprak reformundaki yozlaşma dönemini kapatıp gerçek bir reform dönemi başlatmalıdır. Bunun için de ilk iş olarak, 10 mayıs 1977 tarihinde Anayasa Mahkemesinde biçim yönünden iptal edilmiş bulunan 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Yasası yerine, toprak işliyenindir ilkesini esas alan gerçek ve etkili bir Toprak Reformu Yasasını 10 mayıs 1978 tarihine kadar süratle Meclisten geçirmelidir.

TÜRKİYE SOSYALİST DEVRİMCİ TARİHİ ARŞİVİ VAKFI

Assemble

Co-located Operational Bases (COB)

1) Savunma Bakanlıkları toplantısı

Savunma İnanlar kaptırılı

poredanı

2) Askeri Komite toplantısı (Bankon: Cornelius Jaeger Holl.)

3) Savunma planlama Komitesi → (Bakanlar düzeyi)

NATO Nükleer planlama grubu

Avrupa grubu toplantısı

- SACEUR (Supreme Allied Commander Europe) Av. müt. Kov. Kom.

- SHAPE Headquarters Av. müt. komutanlığı

NATO Genel Kurmay

- V)

COMSIXATAF. Altıncı Müt. Tok. Hav. Kuvv.

Kuvvet hedefler Rapor

NATO Enformasyon Dairesi Türkiye Grubu

Cemre BİRAND

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI TÜSTAV